

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Univerzity Karlovy

Ústav českých dějin

Rigorózní práce

Mgr. Petr Duchoslav

Srp a kladivo na republiku. Dějiny KSČ v letech 1921-1929

(Od radikálního socialismu k bolševickému komunismu)

Sickle and Hammer against the Republic. History of the Czechoslovak Communist Party in the years 1921-1929 (From the Radical Socialism to the Bolshevik Communnism)

Praha 2023

Konzultant rigorózní práce:

prof. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.

Poděkování

V první řadě chci vyjádřit své poděkování svému konzultantovi prof. PhDr. Michalu Stehlíkovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky, které mně rozšířily vědomosti o KSČ v předmětném období. Rovněž děkuji historikovi Mgr. Juraji Benkovi, Ph.D. za zajímavé podněty a připomínky, které mně pomohly získat hlubší vhled do daného tématu a některé problematické okruhy vyjasnit.

Dále jsem povinován díkem pracovníkům Národního archivu za jejich příkladnou vstřícnost, stejně tak zaměstnancům Archivu prezidenta republiky, paní PaedDr. Vladimíře Vaníčkové z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, panu PhDr. Janu Chodějovskému, Ph.D. z Masarykova archivu a Archivu Akademie věd České republiky, paní Lucii Žemličkové z Archivu ČSSD, Mgr. Josefu Šlerkovi z Archivu města Ostravy a mnohým dalším, bez jejichž přičinění by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci napsal samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 12. prosince 2023

.....

Mgr. Petr Duchoslav

Abstrakt

Práce Srp a kladivo na republiku. Dějiny Komunistické strany Československa v letech 1921-1929 (Od radikálního socialismu k bolševickému komunismu) mapuje osmiletý život subjektu, který tvořil až do roku 1935 v politickém systému jeho výraznou antisystémovou složku. Studie si klade za cíl přispět k hlubšímu pochopení vnitřních dějů a krizí v KSČ, jejích příčin, a také popsat důvody postupného přerodu z radikálně socialistické strany směrem k subjektu, jenž by se už blížil svrchovanému ideálu profesionálních revolucionářů po ruském vzoru, tedy bolševickému komunismu. Od svého vzniku v roce 1921 byla KSČ zároveň v pravidelných intervalech vnitřně sužována a oslabována periodicky se opakujícími se krizemi. Tomu ani jinak být nemohlo, protože KSČ vznikla jako masový subjekt, který čítal okolo 350 000 členů, a samotná masovost musela narážet na své limity („Podařilo se tak vytvořit stranu sice masovou, ale její vnitřní kvalita byla poměrně nízká.”).¹ Počet členů přirozeně v čase fluktoval, po V. sjezdu v roce 1929, kdy stranu ovládlo Gottwaldovo křídlo, měla KSČ okolo 20 000-25 000 členů, pak stranická základna začala během hospodářské krize opět růst.

Než se ale strana stala skutečně komunistickou (bolševickou), musela si projít sériemi vnitřních krizí a obměnami vedení, jak výstižně připomíná kanadský historik a bohemista Harold Gordon Skilling.² Ještě o mnoho let dříve, v roce 1882, napsal Fridrich Engels dopis Eduardu Bernsteinovi, který se ukázal jako příznačný a následně zcela pravdivý: V dopisu stálo: „*Zdá se, že každá dělnická strana velké země se může vyvíjet jen vnitřním bojem v úplném souladu se zákony dialektického vývoje vůbec.*“³ Přerod v bolševickou stranu sovětského typu se musel zákonitě rodit z krizí a ani KSČ nemohla být v tomto graduálním procesu výjimkou.

Výraznými činiteli byli v začátcích fungování KSČ například Bohumír Šmeral, Václav Šturm, Václav Houser či Alois Muna. Prvně jmenovaný má velkou zásluhu na tom, že se do KSČ podařilo disciplinovaně převést dvě třetiny původních členů sociálně demokratické strany. Samotný tento fakt však znamenal, že členové strany „nového typu“ se teprve učili být komunisty, protože ti zkušenější stále podléhali návykům, jež znali ze své původní strany, což se stalo předmětem pravidelné a můžeme říct i neutuchající kritiky Komunistické Internacionály (Kominterny). Napříště tak museli členové KSČ změnit v podstatě všechno – nejvíce ideologické

¹ **Kučera, Bohumil:** O významu tzv. šmeralismu v době prvních bojů KSČ In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G. Řada sociálněvědná, č. 3/1959, s. 82.

² **Skilling, Gordon, Harold:** The Comintern and Czechoslovak Communism: 1921-1929. In: The American Slavic and East European Review, č. 2/1960, s. 234.

³ **Jordán, František:** O rozkolu sociální demokracie na Moravě na umírněné a radikály v I. pol. 80. století 19. století. In: Časopis Matice moravské, č. 1/1954, s. 134.

uvažování, dále každodenní politickou činnost, která měla být v ideálním případě věrnou kopií svého ruského vzoru. S tím přirozeně souvisí i poměrně zásadní organizační odlišnosti od sociálně demokratické strany, kdy v případě KSČ měla být její činnost směřována na prvním místě do závodů.

Rok 1924 představuje významnou cézuru, kdy na V. kongresu Kominterny bylo rozhodnuto o bolševizaci komunistických stran. Kominternu si byla dobře vědoma faktu, že zejména v masových komunistických stranách dochází v mnoha případech k nesouhlasu s oficiální linií, který může ve svém důsledku konkrétní komunistickou stranu nebezpečně odchytil od kanonického vzoru, který závazně stanovila Kominternu. Ta v případě KSČ vsadila na mladou garnituru kolem mladého redaktora Klementa Gottwalda, která už neměla za sebou „zhoubnou“ sociálnědemokratickou minulost, ale byla plně připravená se podříditi směrnicím Kominterny ve všech ohledech, a zároveň s ní spojit i svůj mocenskostranický vzestup. Na V. sjezdu KSČ v únoru 1929 pak „leví“ kolem Gottwalda KSČ skutečně ovládli se všemi negativními dopady z toho plynoucími.

Zejména zde máme na mysli citelný úbytek členské základny, kdy z KSČ odešlo také sedm známých spisovatelů-intelektuálů, či příklon ke zjevnému sektářskému pojetí politiky. Vzhledem k tomu, že KSČ působila až do roku 1938 na rozdíl od ostatních komunistických stran na legální platformě, aniž by její činnost do zmíněného roku byla zastavena, znamenala bolševizace výrazné ztížení každodenní práce a nevyhnutelný pravidelný konflikt se státním aparátem, což přirozeně pro stranu mělo neblahé praktické dopady. Nicméně pokud odhlédneme od těchto negativních konsekvencí, tak doba, v níž se zmocnila stranických otěží levá opozice v čele s Klementem Gottwaldem, KSČ přála. V roce 1929 totiž vypukla hospodářská krize, která podle mnohých komunistů měla znamenat konečné povalení nenáviděného kapitalismu a „nevyhnutelné“ nastolení diktatury proletariátu. KSČ stojí v čele Hnutí nezaměstnaných, koná masové demonstrace za zrušení Gentského systému, požaduje základní potřeby pro nezaměstnané – chléb a práci. A tato strategie je několik let úspěšná do doby, než začne československé hospodářství vykazovat oživení. Na každý pád KSČ pod vedením Gottwalda a jeho spojenců již není radikálně socialistickým subjektem ze začátku dvacátých let, který by byl svolný alespoň k určitým kompromisům, ale naopak přísně ideologicky uniformní stranou, jež bezvýhradně stojí za rozhodnutími Kominterny.

Klíčová slova: Klement Gottwald, KSČ, komunismus, sociální boje, Kominternu

Abstract

The rigorous thesis „Hammer and sickle against the Republic. The history of the Communist Party of Czechoslovakia in the years 1921–1929 (From radical socialism to Bolshevik communism)“ maps the eight-year life of the subject, which formed its distinct anti-system component in the political system until 1935. The study aims to contribute to a deeper understanding of the internal events and crises in the Communist Party, its causes, and also to describe the causes of the gradual transformation from a radical socialist party towards a party that would be closer to the ideal of professional revolutionaries, i.e. Bolshevik communism. Since its inception in 1921, the Communist Party represented an entity that was internally afflicted and weakened by periodically recurring crises. It could not have been otherwise as the Communist Party was created as a mass entity with around 350,000 members („It was thus possible to create a mass party, but its internal quality was relatively low“.).

It was therefore clear that, with exaggeration, each member had a different idea of the means by which the basic and at the same time the ultimate goal, the socialist revolution, would be reached. The number of members naturally changed over time, and after the Fifth Congress in 1929, when Gottwald's faction took over the party, the Communist Party had around 20,000–25,000 members. The party membership began to grow again during the Great Depression. But before the party became truly communist (Bolshevik), it had to go through a series of internal crises and leadership changes, as the Canadian historian and lecturer in Czech studies Harold Gordon Skilling aptly reminds.

Bohumír Šmeral, Václav Šturm, Václav Houser and Alois Muna were prominent figures in the early days of the Communist Party. The first-named has great merit in the fact that two thirds of the original members of the Social Democratic Party were transferred to the Communist Party in a disciplined manner. This fact alone, however, meant that these members were still learning to be communists and were still subject to the habits of their original parties, which became the subject of regular criticism by the Communist International (Comintern). Henceforth, the members of the Communist Party had to change basically everything – mostly ideological thinking, as well as everyday political activity, which should ideally have been a faithful copy of its model, i.e. the Communist Party of the Soviet Union. This is naturally related to relatively fundamental organizational differences from the Social Democratic Party, where in the case of the Communist Party, its activities were primarily focused at factories as part of the later Bolshevization process.

The year 1924 represents a significant turning point, when it was decided at the Fifth Congress of the Comintern to bolshevize the communist parties. The Comintern was well aware of the fact that, especially in mass communist parties, there was disagreement with the official line in quite a few cases, which could, as a result, dangerously deviate a particular communist party from the canonical model established by the Comintern. In the case of the Communist Party of Czechoslovakia, the Comintern bet on a group of young communists around the then editor Klement Gottwald, who no longer had a „pernicious“ social-democratic past behind them, but were fully prepared to submit to the directives of the Comintern in all respects. At the 5th Congress of the Communist Party in February 1929, the „leftists“ around Gottwald indeed took over the party with all the negative consequences resulting from this.

In particular, we are referring to a noticeable decrease in the membership when seven well-known writers also left the Communist Party (though some of them later returned), or a tendency to an obvious sectarian conception of politics. Given that the Communist Party of Czechoslovakia, unlike other communist parties, operated on a legal political platform, Bolshevization meant considerable complication in daily work and an inevitable regular conflict with the state apparatus, which naturally had unfavorable practical consequences for the party. However, if we ignore these negative consequences, the time in which Gottwald and his faction seized the helm of the Communist Party, actually favored the party. In 1929, the Great Depression broke out, which, according to many communists, was supposed to mean the final overthrow of the hated capitalism and the „inevitable“ establishment of the dictatorship of the proletariat. The Communist party is at the head of the Unemployed Movement, holds mass demonstrations for the abolition of the Ghent system and demands basic necessities for the unemployed – bread and work. And this strategy was successful for several years until the Czechoslovak economy began to show recovery. Thus, with Gottwald and his allies taking over the reins of power, the Communist Party is no longer a radically socialist entity from the early 1920s, which would be agreeable to at least certain compromises, but on the contrary, a strictly uniform entity that unconditionally stands behind the Comintern’s decisions.

Keywords: Klement Gottwald, Communist Party of Czechoslovakia, Communism, Social Fighting, Comintern

OBSAH

Úvod.....	13
I. Dělnické hnutí v českých zemích a předpoklad vzniku KSČ (1848-1918).....	27
II. Poválečná revoluční vlna a vznik KSČ (1918-1921).....	39
III. Budování KSČ a její etablování v politickém systému.....	75
IV. Těžké začátky: KSČ v letech 1921-1924.....	123
V. Vnitrostranická krize a „bubnikiáda“ (1924-1925).....	147
VI. Na cestě k bolševizaci a V. sjezd KSČ (1925-1929).....	185
VII. Důsledky V. sjezdu KSČ.....	238
Závěr.....	266
Prameny a literatura.....	271
Přílohy.....	300
Obrazové přílohy.....	336

Seznam zkratk

ABS – Archiv bezpečnostních složek

AČSSD – Archiv ČSSD

AKPR – Archiv Kanceláře prezidenta republiky

AMO – Archiv města Ostravy

ANM – Archiv Národního muzea

APSP – Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

ASNS – Archiv Senátu Národního shromáždění

AÚTGM – Archiv Ústavu T. G. Masaryka

ČSL – Československá strana lidová

ČSR – Československo

ČSŽOSS – Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

DDFP – Německá demokratická svobodomyšlná strana

DNSAP – Německá národně socialistická strana dělnická

EKI – Exekutiva Komunistické Internacionály

FDTJ – Federace dělnických tělocvičných jednot

FPT – Federace proletářské tělovýchovy

HSLS – Hlinkova slovenská ľudová strana

KI – Komunistická Internacionála

KSČ – Komunistická strana Československa

KSF – Komunistická strana Francie

KSI – Komunistická strana Itálie

KSN – Komunistická strana Německa

LAPNP – Literární archiv Památníku národního písemnictví

MLO – Mezinárodní Levá opozice

MVS – Mezinárodní všeodborový svaz

NA – Národní archiv

NDR – Německá demokratická republika

NKVD – Sovětský Lidový komisariát vnitra

NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana

OSČ – Odborové sdružení československé

RGASPI – Ruský státní archiv společensko-politických dějin

RNS – Revoluční národní shromáždění

ROI – Rudá odborová Internacionála

RSZML – Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu

SA – Sturmabteilung

SdP – Sudetendeutsche Partei

SLŠ – Slovenská ľudová strana

SOA v Plzni – Státní oblastní archiv v Plzni

SOA v Praze – Státní oblastní archiv v Praze

SOkA Beroun – Státní okresní archiv Beroun

SSSR – Sovětský svaz

StB – Státní bezpečnost

ÚRO – Ústřední rada odborů

ÚVV – Ústřední výkonný výbor

UVV – Užší výkonný výbor

VKS (b) – Všesvazová komunistická strana (bolševiků)

VÚA – Vojenský historický archiv

VV – Výkonný výbor

ZAO – Zemský archiv Opava

Motto:

„Kapitalisté sami nám prodají provaz, na kterém je my pověsíme.“

Vladimir Iljič Lenin

Úvod

Je nezpochybnitelným tvrzením, že světový komunismus⁴ a jeho dlouhodobá totalitní forma výkonu moci výrazným a nezaměnitelným způsobem ovlivnily moderní dějiny lidstva. Určitým způsobem se komunistická vláda dotkla desítek milionů lidí na celém světě. Zároveň nezdařený socialistický experiment z Ruska, jak jej například hodnotí historikové Andrej Zubov či Martin Malia, nebo spíše ničím neomezená diktatura aparátu komunistických stran, hluboce zapustila kořeny ve společnostech, které se s totalitní vládou musely dlouhou dobu vyrovnávat a vyrovnávají se s ní přirozeně dodnes. V dnešní době mají nejen občané, ale i vrcholové politikové tendenci dělat tolik skloňovanou „tlustou čáru za minulostí“. Jenže tu z principu vlastně udělat nelze, zvláště z toho důvodu, že dědictví komunismu je a bude trvalou součástí naší identity a dějinného vývoje, který z podstaty věci nemůže být vždy pozitivní. Otázkou je, v jakém okamžiku tedy onu „tlustou čáru za minulostí“ udělat? A ve kterém okamžiku vlastně již nastane trvalé vyrovnání se s minulostí, lze-li to vůbec říct?

Ruští bolševici naopak posuzovali nastolení své diktatury a vlastní pojetí socialistické společnosti jako splnění odvěkého snu lidstva o beztřídní společnosti, kde už nebudou existovat ani chudí, ani bohatí. Takovou společnost pak chtěli přirozeně bolševici „vyvážet“ i do zahraničí, kde měly vznikat stejné režimy po ruském, respektive sovětském vzoru. Podle bolševiků se totiž jednalo o „zákonitosti“ společenského vývoje, a stejná zákonitost je tedy i ta, že v takové společnosti vždy musí vládnout komunistické strany, které jsou k tomu podle marxistického učení predestinovány. Marxističtí právní vědci a historikové v Československu po celou dobu mocenského monopolu KSČ upozorňovali na skutečnost, že v politickém systému nezáleží na tom, kolik v něm působí najednou politických stran, to podle nich byl znak buržoazních demokracií, ale jestli má pracující třída možnost se v něm politicky a společensky dostatečně angažovat a reálně ovlivňovat chod věcí veřejných. A zde nastal rozpor: Možnosti lidí v každém komunistickém režimu reálně ovlivnit politické záležitosti byly objektivně minimální, protože ve skutečnosti vládnou právě komunistické strany, které si prostřednictvím voleb s jednotnou kandidátkou nechávají uměle stvrzovat svou politiku, ať už jsou její výsledky jakékoliv, třebaže pro pracující lid v praxi škodlivé.

O tom, že komunismus přinesl ve svých důsledcích rozvrat nejen hospodářský, politický a kulturní, který byl sémantickým posunem slov vždy zaměňován za nebývalý rozkvět, jenž zde nikdy předtím nebyl, netřeba i přes povinný „stranický“ výklad dějin komunisty pochybovat. V dnešní době jsme bohužel svědky „plíživého“ revizionismu, který mnohdy účelově relativizuje některé temné epizody v dějinách komunistického režimu, a jiné, marginální či zanedbatelné zase

⁴ K problematice světového komunismu viz blíže **Brown, Archie:** Vzestup a pád komunismu. Brno 2011.

vyzdvihuje. Otázkou pak zůstává *cui bono*? Netýká se to však komunistického režimu, ale i jiných klíčových etap novodobé i starší české historie, která se za poslední léta povážlivě zpolitizovala.

Komunismus jako vyhraněný ideologický směr reprezentovala v meziválečném období Komunistická strana Československa (KSČ). Jde o natolik specifický politický subjekt, že stále přitahuje pozornost nejen historiků, ale i politologů, sociologů a dalších společenskovědních pracovníků. KSČ se přitom v letech 1920-1921 rodila v bolestech, pozvolně, a nebylo jasné, zda vůbec vznikne. Na rozdíl od mnoha evropských sesterských stran, které byly většinou zakazovány v souvislosti s nástupem autoritářských režimů či diktatur,⁵ měla KSČ po svém vzniku jednu nezanedbatelnou výhodu, mohla totiž vykonávat politickou činnost na legální platformě, a to až do zastavení své činnosti, respektive rozpuštění v prosinci 1938 v druhorepublikovém schématu⁶ zjednodušování politického života.⁷ Proces formování nové strany s sebou nesl vleklé potíže personálního, organizačního a přirozeně také ideologického rázu. Právě ideologický přerod se ukázal jako jeden nejproblematictějších. Byl velmi pozvolný, pomalý a stával se pravidelně terčem kritiky Kominterny.⁸ Můžeme říct, že v raném období existence nového politického subjektu se rozhodně nedá hovořit ještě o komunistech, ale spíše o radikálních socialistech, jak míní historik Zdeněk Kárník.⁹ Navíc vznik KSČ podle Kominterny značně brzdil Bohumír Šmeral,¹⁰ někdejší výrazný představitel sociálně demokratické strany, intelektuál a teoretik, jehož však Kominternu respektovala, i když vůči němu měla soustavné a někdy tvrdé výhrady, které už byly v nemálo případech nespravedlivé a poškozovaly jeho politickou a morální integritu na mezinárodních komunistických fórech.

Cílem KSČ, stejně jako všech existujících komunistických stran, bylo po ruském vzoru¹¹ svržení kapitalistického systému (rozuměj legální vlády) ozbrojeným povstáním, nastolení diktatury proletariátu, vybudování socialismu a v blíže nespecifikované době komunismu jako nejvyššího či nejvyspělejšího stadia uspořádání společnosti, již oprostěného od vykořisťovatelských vrstev. Diktaturu proletariátu vydávali komunisté za „vyšší typ“ demokracie, který skýtá mnohem více možností než buržoazní demokracie, jež je ve skutečnosti zastřenou diktaturou nepřátelské třídy a pod níž každodenně úpí miliony pracujících. Komunisté se konečným cílem cílem nijak netajili, a proto se pravidelně dostávali do policejních hledáček vysocí představitelé strany, kteří si často

⁵ Hovoříme například o KSI (zakázána v roce 1926), Bulharské komunistické straně (zakázána v roce 1924), KSN (zakázána v roce 1933), komunistických stranách pobaltských států. Také polští komunisté byli perzekvováni během Pilsudského sanačního režimu.

⁶ K druhé republice nejlépe viz **Gebhart, Jan-Kuklík, Jan:** Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha 2004.

⁷ Stalo se tak 27. prosince 1938.

⁸ Vznikla 2. března 1919.

⁹ Jak si poznamenal Karel Goliath: „My jsme se rozešli se sociální demokracií, avšak stále jsme byli jen ‚marxistickou levicí‘, nikoliv Komunistickou stranou,“ Archiv národního muzea (ANM), f. Karel Goliath, k. 11, neuspořádané.

¹⁰ K osobnosti Bohumíra Šmerala viz **Galandaauer, Jan:** Bohumír Šmeral 1880-1914. Praha 1981.

¹¹ Ruští bolševici předpokládali, že bude docházet k dalším revolucím zejména na Západě lavinovým efektem a revoluční události v Rusku tak nebudou izolované.

museli odsedět několikatydenní či několikaměsíční tresty, stranický tisk byl nezřídka cenzurován. Marxistická historiografie hodnotí z ideologických pozic protikomunistická opatření jako vědomou snahu buržoazního státu udusit revoluční dělnické hnutí, který proto sahá k tvrdým administrativně-policejním prostředkům, aby zabránil mocenskému pádu buržoazie jako celé třídy ve prospěch dělnické třídy, tedy komunistů. Z pohledu prvorepublikového státního aparátu to však byly kroky nutné, protože žádný demokratický stát si nemůže dovolit vlastní rozvracení republiky a násilnou změnu demokratické státní formy, o kterou komunisté ve skutečnosti usilovali. Sama KSČ (ale předtím i Lenin) konstatovala, že prostředí měšťácké (buržoazní) demokracie je pro její činnost nevhodnější.¹² Vznikl zde zajímavý paradox: KSČ usilovala o zničení toho parlamentně-demokratického systému, který sama pro své aktivity využívala včetně jeho ústavou zaručených práv a svobod, a ježž po roce 1935, v době rozvinutí taktiky lidových front opět sama hájila v boji proti iminentní hrozbě fašismu. Stejně tak ovšem využili němečtí nacisté demokratické prostředí Výmarské republiky, aby se dostali prostřednictvím demokratických voleb k moci. Nastolení diktatury proletariátu a komunismus měly být zásadní a také konečnou negací evolučního socialismu, který vyznával hlavní konkurent KSČ na levici, tedy sociální demokracie.

KSČ si musela přirozeně jako nový politický subjekt hledat své místo v prvorepublikovém politickém systému. V případě KSČ se jednalo o značně nehomogenní subjekt. Existovalo v něm několik ideových proudů, které mezi sebou soupeřily a později se i vzájemně obviňovaly z rozličných „úchylek“ nebo frakcionářství. V tomto směru se KSČ nikterak nelišila od zavedených demokratických stran i na pravici, neboť například v národně demokratické straně existovalo více křídel (pragmatické – F. X. Hodáč a Jaroslav Preiss, nacionalistické – Viktor Dyk), stejně jako v agrární (velkostatkářské – Karel Prášek a středostavovské – Antonín Švehla) nebo lidové (moravské – msgre. Jan Šrámek a pražské – msgre. Bohumil Stašek). Výše uvedené tvrzení bychom mohli samozřejmě vztáhnout i na moderní dobu. Začátkem dvacátých let se tak KSČ musela potýkat s (ultra) levičáctvím, jehož čelnými zástupci byli například Josef Skalák, Otto Synek, pozdější „likvidátoři“ Bohumil Jílek a Václav Bolen, Václav Šturm, Václav Houser a další. Tito představitelé strany chtěli uskutečnit socialistickou revoluci hned, bez určitých mezifází, což odporovalo směrnicím III. kongresu Kominterny z roku 1921, který vytyčil heslo „K masám!“, jehož cílem bylo nejprve postupné získání rozhodující většiny dělnické třídy a docílení takového stupně ideologického uvědomění (ve skutečnosti indoktrinace), že až pak bylo namístě ve vhodném okamžiku provést socialistickou revoluci.¹³ Heslo „K masám!“ bylo vlastně antipodem levého doktrinářství, jak o něm psal Lenin ve své knize Dětská nemoc levičáctví v

¹² V této souvislosti uvedme, že předmětem kritiky se staly komunistické strany v západních zemích. Kominternu na III. kongresu ve Směrnici organizační výstavby komunistických stran kritizovala fakt, že tyto strany nepochopily, jak se správně mají připravovat na ozbrojený boj. Podle této Směrnice se organizace komunistických stran na Západě orientuje jednostranně na trvalou legalitu místo bojů, které mají být sváděny mimo legální platformu. These a resoluce III. sjezdu Komunistické Internacionály, který se konal 22. června až 12. července 1921 v Moskvě. Praha 1921, s. 66.

¹³ **Schumacher, Horst:** Die Kommunistische Internationale (1919-1943). Berlín 1979, s. 45-46.

komunismu.¹⁴ Představou ultralevých, i když to sami tak nevnímali, byla *de facto* přeměna KSČ na sektu, která by však ve svém důsledku odradila masu a její politický vliv ve společnosti byl toliko marginální. Zákonitě by musela skončit postupně v ilegilitě, kde by měla velmi ztížené podmínky ke svým aktivitám a vlastním přičiněním by tak přenechala dělnický elektorát ostatním socialistickým stranám, hlavně sociální demokracii.

V KSČ pak měli i své místo centristé, mezi něž patřil odborář Antonín Zápotocký¹⁵ či Bohumír Šmeral, ale také Karel Kreibich, kterého Kominternu (Grigorij Zinovjev) přiřazovala nezřídka také k pravici.¹⁶ O Šmeralovi a dalších se také někdy hovoří jako zástupcích historické pravice, což byli *de facto* bývalí představitelé sociálně demokratické strany, tedy „ideologicky podezřelí“ jedinci.¹⁷ V KSČ existovala také pravice, jejímiž příslušníky byli hlavně Edmund Burian,¹⁸ Václav Friedrich či Břetislav Hůla a další. Byli to lidé umírněnějšího a tradicionalistického ražení či smýšlení, kteří se stavěli za větší autonomii vůči Kominterně, proto se poměrně brzy stali cílem kritiky nejen zevnitř, ale právě také ze strany Kominterny. Jednalo se také ve většině případů o bývalé sociální demokraty, a tak měli dlouhodobě mentálně ukotvené stereotypy, na něž byli zvyklí, a jiné prozatím neznali. Navenek však KSČ vystupovala vůči voličské skupině, kterou chtěla oslovit, jednotně. Do poloviny třicátých let představovala tvrdou a nesmlouvavou opozici vůči kapitalistickému režimu, její poslanci, kteří byli počínaje rokem 1925 a pak i v dalších volbách delegováni do parlamentu a dalších orgánů moci na nižších úrovních, v nich záměrně obstruovali, agitovali, hlasitě protestovali proti přijímání „protilidových zákonů“, což byly v podstatě všechny, protože *en bloc* pocházely z „buržoazní dílny“.¹⁹

Komunisté se po svém vzniku postupně pevně etablovali v prvorepublikovém politickém systému. V roce 1925 se podařilo KSČ docílit za dobu trvání první československé republiky vynikajícího výsledku, kdy se umístila v parlamentních volbách těsně druhá za agrárníky. Pokud by agrárníci nedocílili velmi dobrého výsledku na Slovensku, tak KSČ, která zvítězila v českých zemích, by slavila celkové vítězství a teoreticky by tak měla podle parlamentně-demokratických zvyklostí nárok na sestavování vlády. V dalších volbách pak KSČ získávala pravidelně okolo 10% voličské podpory, a i když samozřejmě její popularita přirozeně kolísala, můžeme objektivně říct, že pro nemálo lidí byl její program objektivně přitažlivý. KSČ měla slušnou

¹⁴ **Lenin, Iljič, Vladimír:** Dětská nemoc levičáctví v komunismu. Praha 1950.

¹⁵ K životu Antonína Zápotockého blíže viz **Šumberová, Ludmila:** Antonín Zápotocký 1884-1957. Praha 1984.

¹⁶ Zinovjev v článku Komunistická Internacionála a její čs. frakce počítal Kreibicha „k oportunisticky založeným soudruhům, které nyní tvoří pravé křídlo v K.I. a nebo se je snaží vytvořit.“ Rovnost, 17. září 1924, s. 1.

¹⁷ Na ustavujícím sjezdu KSČ se hovořilo o centrismu takto: „Centrismus je socialistický směr, který je sice prost vad hrubého sociálního patriotismu a reformismu, přesto však není vyhraněně komunistický. Je to vývojově nižší typ než strana komunistická, je to mnohdy přechodový typ mezi komunismem a starým kautskyánským centrem“ [podle marxistického teoretika a filozofa Karla Kautského – pozn. aut.]. Protokoly Ustavujícího a Slučovacího sjezdu KSČ. Praha 1981, s. 136-137.

¹⁸ Burian je však některými marxistickými historiky řazen také k centristům.

¹⁹ Komunistickým poslancům se často krátily diety a byli vykazováni za nepřístojnosti mimo zasedací sál.

podporu mezi národnostními menšinami – německou a maďarskou,²⁰ a velmi silnou například na Podkarpatské Rusi zejména v první polovině dvacátých let, kde panovaly zvláště rozhárané sociální poměry. Nicméně v letech 1929-1935 strana na Podkarpatské Rusi zažívala krizi a s ní spojený odliv voličských hlasů.²¹ Ve východní části republiky, na Slovensku, platil obdobný vzorec jako v českých zemích, i tam KSČ pevněji zakořenila v oblastech obývaných menšinami, a těžila zejména z faktu, že nejpočetnější složkou dělnické třídy tvořila maďarská část, která měla centrum v Košicích. Sama slovenská část dělnické třídy oproti německé a maďarské byla v menšině.²² Bylo to dáno tím, že na Slovensku si od začátku monopolizovala vůdčí postavení maďarská komunistická emigrace, která se na Slovensku usazovala.²³ Jak uvádí historik Juraj Benko „od skorej jari do neskorej jesene 1920 sa maďarská komunistická emigrácia stala hlavným a najagilnejším skupinovým predstaviteľom programu III. internacionály na Slovensku.“²⁴ Maďarská emigrace se však usazovala také ve Vídni.²⁵

Jak už jsme zmínili na jiném místě, KSČ představovala stranu „nového typu“.²⁶ To znamenalo, že podle ideálního modelu, který požadoval Lenin, a jež rozpracoval ve známém spisku Co dělat? z roku 1902, ji měla tvořit masa profesionálních revolucionářů.²⁷ Tato masa měla hlavně být schopná v příhodnou chvíli vyvolat ozbrojené povstání proti vládě. Podle tohoto vzoru také měla vypadat praktická politika, kombinace legálních a ilegálních metod boje, přestavba strany na závodní buňky, neustálý boj za sociální požadavky pracujících formou neutuchajících demonstrací, stávek a manifestací. Ve straně měla panovat přísná vojensko-revoluční kázeň podobně jako v armádě. Leninova představa o profesionálních revolucionářích však na druhé straně narážela na Šmeralovu snahu o vybudování masové strany s početnou členskou základnou, byť s ní Lenin vyslovil souhlas. Šmeral tvrdil, že právě mohutná členská základna usnadní KSČ

²⁰ KSČ pak sklízela i úspěch u Maďarů žijících na jižním a východním Slovensku, u polských horníků ve Slezsku. **Kopeček, Lubomír-Hloušek, Vít:** Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě. Praha 2010, s. 66.

²¹ Více k tomu viz **Hubený, David:** KSČ na Podkarpatské Rusi v první polovině 30. let 20. století. In: *Paginae Historiae* č. 28/2. Sborník Národního archivu. Kominternu. Praha 2020, s. 183-199.

²² **Fremal, Karol:** Korene bolševismu na Slovensku. I. část. Iné pohľady na formovanie a vznik marxistickej ľavice. In: *Acta Historica Neosoliensia* č. 5/2002, s. 41.

²³ Archiv kanceláře prezidenta republiky (AKPR), f. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953), k. 17, sign. T 22/21.

²⁴ **Benko, Juraj: Benko, Juraj:** Maďarská komunistická emigrácia a jej pôsobenie v rokoch 1919-1921. In: *Paginae Historiae* č. 28/2, s. 622.

²⁵ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953), k. 17, sign. T 22/21.

²⁶ **Hedeler, Wladislaw:** Die Gründungsmitglieder Kommunistischen Internationale. In: *Paginae Historiae* č. 28/2, s. 45.

²⁷ Jak napsal Zdeněk Kárník: „Komunistické sekce v jednotlivých státech a Kominternu jako celek měly být ‚stranou nového typu.‘ Nikoli sdružením stoupců, organizovaných demokraticky, diskutujících o směrnících mezi sebou a vyššími stranickými orgány, nýbrž elitní výběrovou armádou, jako byla v poměru k počtu obyvatel nepatrná bolševická strana v ohromném Rusku, stranou spjatou železnou, pokud možno vojenskou disciplínou, stranou, jež nemusí a vlastně ani nemůže být sama masová, která však právě proto bude schopna ‚v čele mas‘, plnicích slepě její pokyny – a to podle strategického plánu jejího světového centra v Moskvě – usilovat všude o rozvrácení demokracie, její porážku a nastolení ‚diktatury proletariátu‘“. **Kárník, Zdeněk:** Pravé a levé politické extrémy v Českých zemích a Československu především meziválečné doby, zvláště pak fašismus a komunismus. In: **Kárník, Zdeněk, Kopeček, Michal (eds.):** Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, Svazek III. Praha 2004, s. 23-24.

boj o dosažení jejího cíle, tedy dobytí veškeré moci ve státě. S Leninem názorově souznil i bývalý anarchistický buřič a jeden ze zakladatelů KSČ S. K. Neumann,²⁸ jehož cesta ke KSČ nebyla rozhodně přímočará, a který se přikláněl k tomu, aby se v Československu ustavila v roce 1921 početně malá avantgardní strana sdružující profesionální revolucionáře.²⁹ Ze svého pohledu měl jistě pravdu, protože u početně menší strany, důsledně zakonspirované, je vždy menší riziko postihu státního aparátu, což u masového subjektu, který chce násilným způsobem změnit existující politický režim, samozřejmě platit nemůže.

Důležitou etapu v dějinách KSČ zaujímal proces bolševizace.³⁰ KSČ jako jedna ze sekcí Kominterny nebyla samostatnou stranou a měla povinnost důsledně plnit její směrnice. Pokud hovoříme o tom, že KSČ si uchovávala alespoň určitý prostor pro třibení názorů, alternativní pohledy či stanoviska k zásadnějším či dílčím problémům, které byly vlastní především Šmeralovi a dalším, tak po V. sjezdu KSČ v únoru 1929 už toto tvrzení neplatilo. Vedení KSČ se zmocňuje mladá garnitura v čele s Klementem Gottwaldem a postupně dokončí proces bolševizace, vyhlášený Kominternou na V. kongresu v roce 1924. Bolševizace však má pro stranu neblahé následky. Do té doby masovou stranu opouští tisíce komunistů a v KSČ zůstane jen okolo 20-25 tisíc členů. KSČ tak ztrácí od této doby ráz masové strany tak, jak ji původně chtěl budovat Šmeral. Nicméně ve třicátých letech začala členská základna opět růst.

Proces bolševizace znamená úplné podřízení strany Kominterně a bezvýhradnou názorovou uniformitu. Pokud by například komunista, a to i výše postavený, nesouhlasil s jejími směnicemi, znamenalo to obvykle jeho stranickou „rituální popravu“, veřejné zostuzení, kterému předcházelo obvinění z frakcionářství, pravicové či ultralevé úchyvky. Ale i před dokončením bolševizačního procesu vedení KSČ nehodlalo tolerovat jakékoliv zárodky nesouhlasu s politikou Kominterny. Za všechny zde jmenujme Josefa Bubníka, vlivného tajemníka I. Pražského kraje KSČ, který nesouhlasil s podřízením strany Kominterně a požadoval větší nezávislost na této mezinárodní komunistické organizaci. Bubník, ač měl podporu nemála stranických organizací, se záhy sám dostává do izolace a později je ze strany vyloučen a s ním i dalších 9 poslanců. Období následující po V. sjezdu KSČ pak znamená postupné završování transformace ve stranu bolševického komunismu se všemi negativními důsledky. Je to zároveň objektivně vychýlení strany na extremistické pozice, z čehož zákonitě vyplynula i zvýšená pozornost státního aparátu. Současně se proti novému vedení vyprofiluje i opozice, která je však roztržštěná a má k dispozici jen značně limitované finanční prostředky, a tím i menší možnosti,

²⁸ Stanislav Kostka Neumann (1875-1947), český básník, novinář, překladatel, spoluzakladatel KSČ. Neumann se významně angažoval na kulturní frontě, byl redaktorem časopisů Proletkult, Červen či Kmen. Nesouhlasil s nástupem gottwaldovské politické garnitury po V. sjezdu KSČ, podepsal Manifest sedmi, za což byl ze strany vyloučen. Členství bylo Neumannovi obnoveno v roce 1938.

²⁹ Cabada, Ladislav-Šanc, David: Český stranický systém ve 20. století. Plzeň 2005, s. 41.

³⁰ K tomu blíže viz Klír, Miroslav: Komunistická strana Československa v období dočasně kapitalistické stabilizace vítězství bolševické linie na V. sjezdu KSČ (1925-1929). Praha 1954.

jak ovlivnit dělnictvo a jiné společenské vrstvy.

Cílem předkládané rigorózní práce „Srp a kladivo na republiku. Dějiny KSČ v letech 1921-1929“ (Od radikálního socialismu k bolševickému komunismu) je v první řadě přispět k hlubšímu poznání vnitřního vývoje této strany v předemném údobí, osvětlit příčiny periodicky se opakujících se krizí a popsat také přerod radikálně socialistické strany, kterou byla na počátku dvacátých let, ve stranu bolševického komunismu vedenou Gottwaldem a jeho spojenci, k čemuž pevně položily základy výsledky V. sjezdu KSČ v únoru 1929. Rigorózní text chce také blíže zmapovat fungování stranických mechanismů s nezbytným zasazením problematiky do širšího mezinárodního rámce, protože KSČ nebyla samostatným subjektem, ale jednou z mnoha sekcí Kominterny, jíž byla podřízena. Stranou pozornosti práce nezůstává kromě vnitřního vývoje ani sociální problematika, protože KSČ byla subjektem, který se vždy „pasoval“ do čela sociálních bojů. Předmětem výkladu není podrobný politický vývoj KSČ na Slovensku, i když se jej okrajově dotkne. Text je koncipován jako rozsáhlejší materiálová studie, která primárně vychází z dokumentace uložené v českých archivech, dobového tisku včetně nekomunistického, sekundárně z odborné české, slovenské a zahraniční literatury.

Je potřeba říci, že výzkum dějin komunismu obecně podléhá určitým stereotypům dodnes, i když se tento stav přece jen objektivně zlepšil. Zatímco před rokem 1989 jsme byli svědky jednostranného a oslavného výkladu historie KSČ po stranické linii,³¹ po listopadu 1989 nastoupil druhý extrém, podle něhož se výzkum dějin KSČ hlavně v první republice rovná studiu jakési sekty, která neměla v daném období žádný reálný význam. Takovou verzi dnes občas slyšíme z úst především historizujících publicistů. Opak je však pravdou. Na KSČ nemůžeme jednoduše pohlížet na sektu, ale na stranu, jež i přes svůj radikálně pojatý program byla za první republiky stabilně vlivnou silou, která dokázala oslovit širší masy voličstva, a to nejen dělnického, rolnického, ale i příslušníky inteligence. Protiargumentem a zároveň odpovědí historizujícím publicistům jsou právě volební výsledky KSČ, které vykazovaly z dnešního pohledu až nevídanou vyrovnanost. Není tak náhodou, že po celou dobu trvání první republiky ve volbách získávala KSČ okolo 10% hlasů, v roce 1925 dokonce přes 13%, kdy se těsně jako druhá umístila za vítěznou agrární stranou, a jednalo se o její vůbec nejlepší výsledek v meziválečném období. Jak píše historička Jana Čechurová, „*uvědomíme-li si, že nejsilnější agráři vyhrávali volby se 13-15% hlasů, je komunistický výsledek přesvědčivý.*“³² A komunisté nebyli jen relativně silnou politickou stranou v parlamentu, ale udržovali si také velmi slušný vliv na regionální úrovni. První větší měření sil – volby do obecního zastupitelstva v roce 1923 – totiž pro komunisty dopadlo nad očekávání dobře, když dokonce porazili sociální demokraty. Byl to objektivní indikátor skutečného potenciálu komunistů, který byl dále rozvíjen.

Je proto třeba k látce přistupovat ideologicky nezatíženě a s potřebnou dávkou objektivity.

³¹ Tzv. marxistická stranickost, která byla postavena proti „buržoaznímu objektivismu“.

³² Čechurová, Jana: Masarykova republika v rozbouraném světě. Československo mezi dvěma světovými válkami. In: Drábik, Jakub- Rákosník, Jakub (eds.): Od bouře k bouři. Československo. Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918-1939). Praha 2022, s. 112.

Z hlediska soudobého vědeckého výzkumu zůstávala prvorepubliková KSČ poněkud ve stínu poválečné KSČ, tento stav se však poslední dobou začíná měnit, kdy zejména mladí historikové a badatelé (Jakub Vrba, Martin Dolejský, Bohumil Melichar, Petr Anev a další) pokrývají na základě podrobného archivního výzkumu vymezená období v dějinách meziválečné KSČ a její problematické okruhy. Potěšující skutečností pak bezesporu je, že se v posledních letech badatelé zaměřují také na zpracovávání biografických portrétů významných komunistických intelektuálů, funkcionářů či předních ideologů, ať už je to například Rudolf Slánský,³³ Gustáv Husák,³⁴ Ladislav Novomeský,³⁵ Ladislav Štoll³⁶ nebo Josef Pavel.³⁷ V současné době se zpracovává kolektivní biografie Antonína Zápotockého, za níž autorsky stojí historikové Michal Stehlík a Martin Jelínek. Z tohoto pohledu je zatím velkým dluhem české historiografie, že jí chybí seriózní vědecká biografie ústředního komunistického činitele Klementa Gottwalda, a tak je k dispozici jen době poplatná práce Jaroslava Matějky.³⁸ Právě námi vymezenému období je nutno věnovat patřičnou pozornost, aby vývoj zkoumání mezi obdobími po roce 1945 a prvorepublikové éry KSČ nebyl v důsledku příliš asynchronní či disproporční.

Práci tvoří sedm vzájemně propojených kapitol, v nichž bude postupně pojednáno o vývoji KSČ ve chronologicky vymezeném údobí. První kapitola „Dělnické hnutí v českých zemích a předpoklad vzniku revoluční strany (1848-1918)” stručně mapuje vývoj dělnického hnutí v českých zemích,³⁹ vznik sociální demokracie v roce 1878,⁴⁰ ideové tendence v dělnickém hnutí, zrod obou Internacionál, abychom lépe pochopili, v jakém prostředí a z jakých ideologických východisek mohla v roce 1921 vzniknout KSČ.

Druhá kapitola „Poválečná revoluční vlna a vznik KSČ (1918-1921)” pojednává o předpokladech vytvoření celostátní KSČ, jejíž zrod nebyl zdaleka jednoduchý a přímočarý. V této kapitole si blíže osvětlíme vznik tzv. marxistické levice, která se oddělila od sociální demokracie jako samostatný subjekt, pozornost bude věnována rovněž událostem, které už překračovaly běžný stranický boj a zasáhly do nejvyšších pater celostátní politiky. Boj o Lidový dům a prosincová stávka v roce 1920 totiž představovaly sevřené události, které marxistická historiografie shodně hodnotila jako (dočasné) vítězství buržoazie nad dělnickou třídou.⁴¹ Marxističtí historikové tvrdili, že v letech 1918-1920 ještě nebylo úplně rozhodnuto o sociálním charakteru mladého československého státu. Tím, že však v tomto boji zvítězila buržoazie, mělo rozhodný vliv na to,

³³ **Chadima, Jan:** Rudolf Slánský (1901-1952). Vzestup a pád stranického funkcionáře. Disertační práce. Praha 2022.

³⁴ **Macháček, Michal:** Gustáv Husák. Praha 2019.

³⁵ **Doskočil, Zdeněk:** V žaláři a vyhnanství. Ladislav Novomeský v éře stalinismu a poststalinismu. Praha 2020.

³⁶ **Čurda, Vojtěch:** Ladislav Štoll. Příběh komunistického ideologa a formování československé kultury ve 20. století. Praha 2022.

³⁷ **Bárta, Milan:** Josef Pavel. Život a doba. Praha 2022.

³⁸ **Matějka, Jaroslav:** Gottwald. Praha 1971.

³⁹ Není jisté bez zajímavosti, že o dělnickém hnutí psal ve svých raných dílech i pozdější prezident Edvard Beneš, viz například **Beneš, Edvard:** Dělnické hnutí v Rakousku a v Čechách. Brandýs nad Labem 1911.

⁴⁰ Ke zrodu sociální demokracie viz **Wohlgemuthová, Renata:** Cestou k břevnovskému sjezdu 1878. Praha 1978.

⁴¹ Marxistická historiografie toto vítězství hodnotila jen jako dočasné, v roce 1948 totiž nad buržoazií naopak zvítězila dělnická třída, rozumějme KSČ.

že Československo se upevnilo a nadále se rozvíjelo jako stát kapitalistický.

Třetí kapitola „Budování KSČ a její etablování v politickém systému“ se zabývá postupným procesem usazení KSČ na prvorepublikovém politickém kolbišti. Bude zmíněno budování organizačního, finančního a personálního zázemí strany, odborové organizace a další související aspekty.

Náplní čtvrté kapitoly „Těžké začátky. KSČ v letech 1921-1924“ je pak vývoj od založení strany do roku 1924, kdy Kominternu na svém V. kongresu vyhlásí bolševizační kurz, tedy úplné podřízení komunistických stran Kominterně. Ten měl *de facto* charakter vnitrostranického boje proti „starým soudruhům“ Jílkovi, Bolenovi a dalším zakladatelům strany, kteří chtěli prosadit stejně jako levá opozice v čele s Gottwaldem bolševizaci.

Pátá kapitola „Vnitrostranická krize a „bubnickiáda“ (1924-1925)” popíše příčiny vnitrostranické krize KSČ, jejíž náznaky bylo možné identifikovat už před II. sjezdem KSČ. Krizi akcelerovalo jednání významného představitele pražského kraje Josefa Bubníka a memorandum odeslané Kominterně, v němž Bubník požadoval větší nezávislost na ní. Jak jeho počínání dopadlo, je zřejmé. V únoru 1925 je bez kompromisu vyloučen z KSČ,⁴² nicméně krize pokračovala dál a přelila se do některých krajů, zejména Brněnského, které stály za Bubníkem.

Šestá kapitola „Na cestě k bolševizaci a V. sjezd (1925-1929)” potom v podrobných konturách vyloží vnitrostranický boj zakladatelů KSČ se skupinou okolo Gottwalda. Nakonec v tomto boji na V. sjezdu zvítězila právě mladá garnitura komunistů v čele s Gottwaldem, Rudolfem Slánským, Václavem Kopeckým, Janem Švermou a dalšími, kteří co nejtěsněji spojili další osudy strany s Kominternou, a stali se poslušnými vykonavateli jejích direktiv.

Poslední, sedmá kapitola „Důsledky V. sjezdu KSČ” popíše konsekvence, které následovaly po skončení vrcholného stranického shromáždění. A důsledky to byly krajně nepříznivé, nikoliv však fatální. KSČ dramaticky ubývá členská základna, nastává rozkol v odborech, k němuž už předcházející vývoj spěl, vzniká protistranická opozice, KSČ ztrácí určité pozice v parlamentních volbách 1929, i když stále představuje na politické mapě stabilní a relevantní sílu s poměrně širokým vlivem ve společnosti. Práce je ukončena právě parlamentními volbami v tomto roce, hospodářská krize a návazné události již nejsou předmětem zájmu této studie.

Rozbor pramenů a literatury

Pokud hovoříme o pramenné základně této práce, byly využity ponejvíce fondy uložené v Národním archivu (NA) – konkrétně fondy Ústřední výbor 1921-1938, Klement Gottwald 1896-1953, Josef Haken, Karel Kreibich, Bohumír Šmeral, Jan Šverma a jiné. Zásadní jsou z našeho pohledu zejména fondy Ústřední výbor 1921-1938 a Klement Gottwald 1896-1953,

⁴² Předsednictvo Kominterny vyslovilo souhlas s vyloučením Bubníka a dalších a označilo jej za „shnilý element“. Rudé právo, 25. února 1928, s. 1.

kteře zájemcům odkrývají nejdůležitější politické a personální změny uvnitř KSČ, krajské konference, zasedání vrcholných stranických orgánů apod. V Archivu Národního muzea (ANM) je uložena pozůstalost jednoho ze zapomenutých zakladatelů KSČ, advokáta a publicisty Karla Goliatha-Gorovského, blízkého Šmeralova spolupracovníka a jeho tajemníka, který však byl v z KSČ vyloučen, a dále pozůstalost dřívějšího blízkého Gottwaldova spolupracovníka Juliuse (Jula) Verčíka či Josefa Bubníka. Dále autor využil fondy z Archivu kanceláře republiky (AKPR). Jde o matérii vztahující se mimo jiné k rozkolu sociálně demokratické strany, prosincové stávce 1920, vzniku KSČ, situační zprávy o KSČ apod.

Klíčový je pro dějiny KSČ zejména Ruský státní archiv společensko-politických dějin (Rossijskij gosudarstvennyj archiv socialno-političeskoj istorii – RGASPI). V tomto archivu bylo v nedávné době poměrně složité bádát, zájemcům byly klíčové dokumenty pod různými záminkami odpírány. Nicméně část důležité archivní dokumentace byla zdigitalizována.⁴³ Důležitý z hlediska předmětné problematiky je zejména fond 495 – Kominterny, zasedání prezidia Kominterny, politického sekretariátu Kominterny, schůze ústředního výboru VKS (b), RKS (b), materiály k jednotlivým sekcím Kominterny – Komunistické straně Itálie (KSI), Komunistické straně Francie (KSF), Komunistické straně Číny atd. Dále se v RGASPI nacházejí dokumenty vztahující se k vrcholným představitelům Kominterny, například k Ottovi Kuusinenovi (fond 522), Dmitriji Manuilemu (fond 523) či Ernstu Thälmanovi (fond 526). Samostatným fondem je potom matérie ke Stalinovi (fond 558). Zpřístupnění materiálů v digitální formě, které trvalo dlouho, je pro badatele, kteří se zabývají dějinami KSČ, skutečně zásadním počinem.

Komplementárně autor využil rovněž fondy v Archivu města Ostravy (AMO), kde je uložena pozůstalost novináře Karla Votavy, dnes již zapomenutého jména, které však bylo ve své době známým pojmem zejména na Brněnsku. Dále pak autorovi byly nápomocny fondy ze Státního oblastního archivu v Praze (SOA v Praze), Státního oblastního archivu v Plzni (SOA v Plzni) či Státního okresního archivu Beroun (SOkA Beroun). Autor využil i dokumentaci v Archivu Ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM), fondy Marie Majerová a Ivan Olbracht v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (LAPNP) nebo materiály uložené Archivu bezpečnostních složek (ABS). Badatel by neměl přehlédnout ani zajímavý fond Policejní ředitelství uložený v Zemském archivu v Opavě (ZAO), protože nejenže obsahuje policejní relace o schůzích, demonstracích KSČ, ale dává současně nahlédnout do jejího vnitřního života policejně-úřední optikou. Některé policejní relace tak například hodnotí stav komunistické opozice vzniklé po převzetí vedení KSČ levou opozicí v čele s Gottwaldem. Nutno dodat, že na druhé straně policejní relace nejsou vždy přesné a jejich informační hodnotu musíme brát s rezervou, protože nezřídka jsou subjektivněji zabarvené.

Co se týče marxistické literatury pojednávající o vymezeném tématu, je velmi hojná, většinou se zaměřuje na dílčí časový či tématický úsek z dějiny KSČ. Prvním autorem, který sepsal dějiny KSČ, byl Pavel Reiman. Dějiny dějiny KSČ, které vyšly v roce 1931, jsou na svou dobu poměrně

⁴³ Badatel nalezne předmětné materiály na <https://sovdoc.rusarchives.ru/>.

obsáhlé.⁴⁴ Zde zmiňme zajímavou skutečnost. Reiman totiž svým dílem nezbudil rozhodně všeobecný souhlas v KSČ, prudký spor a možno říct i ideologickou disputaci s ním vedl například Eduard Urx, který prohlásil knihu za „nemarxistickou“, její autor si pak vysloužil nelichotivou nálepkou „nedialektika“.⁴⁵ Reiman svůj výklad a časový záběr pak rozšířil v Dějinách KSČ, jež vyšly v roce 1961.⁴⁶ Jmenujme ve výčtu prací publikaci od Václava Čady KSČ v období 1921-1948⁴⁷ či knihu stejného autora Vznik KSČ jako revoluční strany nového typu.⁴⁸ Práce Miroslava Čiháka se soustředí na ideologické a organizační problémy KSČ.⁴⁹ Koloman Gajan v krátkém údobí přibližuje vznik KSČ, neopomíjí ani prosincovou stávkou v roce 1920, jejíž neúspěch mimo jiné jako významný faktor přispěl ke vzniku strany „revolučního typu“.⁵⁰

Miroslav Klír v práci *Boj Komunistické strany Československa o masy v období odlivu poválečné revoluční vlny (1921-1924)* z marxistických pozic hodnotí vývoj KSČ v letech 1921-1924.⁵¹ Připomíná, že na tento vývoj měl vliv odliv revoluční vlny, z čehož ovšem také pramenily vnitřní problémy strany. Netřeba dodávat, že výklad je ideologicky poplatný době, v níž vznikl, a výrazová forma značně pokleslá. Historik Jan Křen napsal v rámci své rané historické tvorby práci *Československo v období dočasné a relativní stabilisace kapitalismu*,⁵² v níž popisuje vývoj KSČ v době tzv. dočasné stabilizace kapitalismu, tedy v letech 1924-1929, kdy ozbrojené povstání a svržení kapitalistického řádu není vinou odlivu revoluční vlny na pořadu dne, ale jedná se o proces, který musí v určité chvíli plně dozrát. Vojtěch Mencl je autorem publikace *Na cestě k jednotě: Komunistická strana Československa v letech 1921-1923*,⁵³ ve které se zaměřuje na rané období vývoje KSČ, především její zrod a stabilizaci v politickém systému první republiky.

Jedno má marxistická literatura společné, ze stranických pozic a v apoteotickém tónu líčí KSČ za dobu trvání první republiky jako každodenní oběť buržoazního aparátu a perzekuce, které měly za cíl zastavit revoluční hnutí a zmařit uskutečnění „dějinného cíle“ v podobě socialistické revoluce, k níž teleologicky společnost směřuje. Ostrakizaci čelných komunistických funkcionářů vysvětluje marxistická historiografie jako vědomé obavy kapitalistické republiky z revolučního hnutí, která v případě potřeby sahá až k teroristickým metodám politického boje, jen aby si buržoazie udržela své „třídní panství“ a zardousila dělnické revoluční hnutí, které ji

⁴⁴ **Reiman, Pavel:** *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha 1931.

⁴⁵ **Sommer, Vítězslav:** „Vytváření demokratického socialismu“. *Stranická historiografie 50. a 60. let mezi stalinismem a reformním komunismem*. Disertační práce. Praha 2010, s. 81.

⁴⁶ **Reiman, Pavel:** *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha 1961.

⁴⁷ **Čada, Václav:** *KSČ v období 1921-1948: Strategie a taktika*. Praha 1988.

⁴⁸ **Týž:** *Vznik KSČ jako revoluční strany nového typu*. Praha 1989.

⁴⁹ **Čihák, Miroslav:** *Prosazení leninského pojetí masovosti KSČ v letech 1921-1938*. Praha 1978.

⁵⁰ **Gajan, Koloman:** *Příspěvek ke vzniku KSČ: Od prosincové generální stávkou do slučovacího sjezdu KSČ*. Praha 1954.

⁵¹ **Klír, Miroslav:** *Boj Komunistické strany Československa o masy v období odlivu poválečné revoluční vlny (1921-1924)*. Praha 1955.

⁵² **Křen, Jan:** *Československo v období dočasné a relativní stabilisace kapitalismu (1924-1929)*. Praha 1957.

⁵³ **Mencl, Vojtěch:** *Na cestě k jednotě: Komunistická strana Československa v letech 1921-1923*. Praha 1964.

bezprostředně ohrožuje. Na mysli zde máme především tolik v marxistické literatuře skloňované střelení do dělníků, které měl podle ní nařídít sám první československý prezident T. G. Masaryk.⁵⁴ Pomineme-li zjevnou absurditu takového tvrzení (proč by Masaryk nechal střílet do dělníků, když k tomu neměl navíc žádnou pravomoc?), je z obecného hlediska nutno brát informační hodnotu odborné knižní produkce vzniklé do roku 1989 se značnou dávkou rezervy.

Ze soudobé historiografie vzniklé již po pádu komunistického režimu v roce 1989 je nutné připomenout významné Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci z pera slovinsko-francouzského historika a politologa Jacquese Rupnika.⁵⁵ Ten zde mapuje přehledně vnitřní vývoj KSČ, autor byl limitován množstvím pramenů, které měl k dispozici (původně Rupnik práci napsal v roce 1981 jako doktorskou disertaci), přesto musíme tuto práci hodnotit i s odstupem let z hlediska faktografie pozitivně, byť některé události či zvraty v dějinách strany jsou zde pouze nastíněny či naznačeny. Od roku 2003 vycházejí sborníky Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu editorů Zdeňka Kárníka a Michala Kopečka, které mají přesah až do roku 1989, a pokrývají rozmanité tématicky z dějin KSČ. O Vzniku KSČ pojednává obsahem sice nevelká, ale užitečná publikace Martina Nechvátala s názvem 15. 5. 1921 Založení KSČ – ve službách Kominterny, jež stručně nastiňuje peripetie vzniku KSČ.⁵⁶

K dispozici je zájemcům ucelená práce na pomezí politologické a historické studie od Petera Popáléného Vznik a profilace KSČ v období první republiky v českých zemích.⁵⁷ Publikace se zaměřuje na politický vývoj strany a na výsledky parlamentních voleb v meziválečné době, příčiny úspěchu či neúspěchu v jednotlivých hlasováních za dobu první republiky. Nicméně v práci příliš nerezonují hlubší vnitřní problémy KSČ, jejich původ a plynoucí důsledky do dalších období a publikace nevychází principiálně z archivních pramenů. V době, kdy vzniká tento rukopis, se připravuje vydání publikace Dějiny Komunistické strany I. z pera Jakuba Rákosníka a Pavla Marka, která se zabývá podrobně dějinami KSČ v letech 1921-1939.⁵⁸

Z příruček zmiňme také badatelsky užitečný dvoudílný Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ v letech 1921-1989,⁵⁹ v němž jsou přehledně zpracovány medailonky předních i méně známých komunistických představitelů. K lepší orientaci v organizační struktuře KSČ pak poslouží publikace Františka Štveráka Schematismus k dějinám Komunistické strany

⁵⁴ Marxistická historiografie na druhé straně zamlčela skutečnost, že četníků, kteří skutečně stříleli, se zmocnila panika, a mnoho střetů s nimi byly komunisty úmyslně vyprovokované, když na ně demonstranti předtím házeli různé předměty. Okresní četnické velitelství ve Zvolenu ve svém rozkazu z 26. června 1925 psalo: „Podle důvěrné zprávy jsou organisovány útočné čety, které mají za úkol při demonstracích napadnouti policii nebo jiné bezpečnostní orgány podle předem připraveného k tomu plánu.“ Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. S, sign. S-134-8.

⁵⁵ **Rupnik, Jacques:** Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci. Praha 2002.

⁵⁶ **Nechvátal, Martin:** 15. 5. 1921 Založení KSČ – ve službách Kominterny. Praha 2002.

⁵⁷ **Popáléné, Peter:** Vznik a profilace KSČ v období první republiky v českých zemích. Praha 2020.

⁵⁸ **Rákosník, Jakub-Marek, Pavel:** Dějiny Komunistické strany Československa I. Publikace má vyjít v roce 2024.

⁵⁹ **Anev, Petr-Bílý, Matěj (eds.):** Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ v letech 1921-1989. Praha 2019.

Československa (1921-1992).⁶⁰

Pokud hovoříme o zahraničních pracích o KSČ, málo známou je v našich podmínkách stručná studie Wolfa Oschliese *Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei in der Ersten Tschechoslowakischen Republik: 1918-1938*,⁶¹ která pojednává v základním náčrtu o meziválečné KSČ. Oschlies cituje i z českých prací, jeho spisek není sice ničím objevným dílem, na druhou stranu jde o zhuštěný přehled nejdůležitějších událostí, a tak je práce i dnes použitelná. Stejně tak je hodna pozornosti další publikace, která vyšla v Německu v roce 1978, a jež se zabývala meziválečnou KSČ, chronologicky je dovedena do února 1948 – *Von der Massenpartei zur Staatspartei: Die Kommunistische Bewegung in der Tschechoslowakei von der Gründung der Republik 1918 bis zum Februarputsch 1948 / 2: Die Bolschewisierung der kommunistischen Partei z pera Heinricha Kuhna*.⁶² Zmínit zde můžeme i práci Zdeňka Sudy napsanou v emigraci, která nese název *Zealots and Rebels: A History of the Communist Party of Czechoslovakia*.⁶³ V ní Suda nastiňuje vývoj KSČ až do sedmdesátých let, kdy též zmiňuje peripetie ohledně vzniku Charty 77. Přínosné jsou bezesporu pasáže týkající se předpokladů vzniku KSČ, práce pak *en bloc* představuje užitečné vodítko k hlubšímu studiu problematiky. Dějinami KSČ se zabýval také Paul E. Zinner, který vývoj této strany dovedl podobně jako Rupnik do státního převratu v únoru 1948.⁶⁴ Práce je sice obsahově stručnější, ale čtenář v ní nalezne přehledné shrnutí důležitých etap v dějinách KSČ.

Opomenout bychom neměli také rozsáhlou memoárovou literaturu. Z pera vysokých komunistických představitelů vznikaly zajímavé příspěvky trvalejší hodnoty, ať už se jedná o faktografické bohaté paměti Marie Švermové,⁶⁵ Stanislava Budína,⁶⁶ Arnošta Kolmana,⁶⁷ či nepublikované vzpomínky Julia Verčíka uložené v ANM. Dalším zajímavým a současně rozsáhlým příspěvkem jsou potom paměti od již zmíněného Pavla Reimana,⁶⁸ a za zmínku na tomto místě stojí rovněž memoáry dlouholetého pražského funkcionáře Josefa Krosnáře, které jsou dovedeny do roku 1935.⁶⁹ Zajímavé memoárové dílo sepsala dnes již málo známá postava Fritz Beer, komunista německo-židovského původu.⁷⁰ Své paměti publikoval také přední komunista německé národnosti Karel Kreibich⁷¹ nebo známý funkcionář Josef Štětka, který

⁶⁰ **Štverák, František:** Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa. Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany. Praha 2010.

⁶¹ **Oschlies, Wolf:** *Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei in der ersten Tschechoslowakischen Republik: 1918-1938*. Kolín nad Rýnem 1974.

⁶² **Kuhn, Heinrich:** *Von der Massenpartei zur Staatspartei: Die kommunistische Bewegung in der Tschechoslowakei von der Gründung der Republik 1918 bis zum Februarputsch 1948/ 2: Die Bolschewisierung der kommunistischen Partei*. Kolín nad Rýnem 1978.

⁶³ **Suda, Zdeněk:** *Zealots and Rebels: A History of the Communist Party of Czechoslovakia*. Stanford 1980.

⁶⁴ **Zinner, E. Paul:** *Communist Strategy and Tactics in Czechoslovakia, 1918-1948*. New York 1963.

⁶⁵ **Švermová, Marie:** *Vzpomínky*. Praha 2008.

⁶⁶ **Budín, Stanislav:** *Jak to vlastně bylo*. Praha 2008.

⁶⁷ **Kolman, Arnošt:** *Zaslepená generace. Paměti starého bolševika*. Praha 2005.

⁶⁸ **Reiman, Pavel:** *Ve dvacátých letech: Vzpomínky*. Praha 1966.

⁶⁹ **Krosnář, Josef:** *Zlaté pražské časy*. Praha 1966.

⁷⁰ **Beer, Fritz:** *...a tys na Němce střelil, dědo?* Praha 2008.

⁷¹ **Kreibich, Karel:** *Těsný domov – širý svět*. Liberec 1968.

barvitě líčí některé osobní příhody spojené s vykonáváním poslanceckého mandátu.⁷² Méně známé je dílo komunistky Karly Pfeiferové Paměti: Stará textilačka vypravuje.⁷³ Ta působila na Liberecku, vykonávala senátorský mandát za KSČ. Rovněž k méně známým počinům na poli memoárů pak patří dílo Miloslava Matouška Má cesta ke Komunistické straně Československa.⁷⁴ Informačně hodnotné jsou rovněž paměti manželky Antonína Zápotockého Marie Můj život s AZ,⁷⁵ starosta Federace proletářské tělovýchovy Antonín Trousil sepsal svou Hrst vzpomínek.⁷⁶

Na druhé straně podle starého latinského rčení *Non omnia possumus omnes* (nemůžeme všichni všechno) mnoho aspektů v práci není zohledněno a autor bude vděčný za případné připomínky a doplnění ze strany čtenářů, kterým se studie dostane do ruky. Žádná práce si totiž nemůže činit ze svého titulu nárok na vyčerpávající odpovědi.

⁷² Štětka, Josef: Obžalován z velezrady. Praha 1962.

⁷³ Pfeiferová, Karla: Paměti: stará textilačka vypravuje. Praha 1964.

⁷⁴ Matoušek, Miloslav: Má cesta ke Komunistické straně Československa. Praha 1971.

⁷⁵ Zápotocká, Marie: Můj život s AZ. Praha 2001.

⁷⁶ Trousil, Antonín: Hrst vzpomínek, Praha 1962.

I.

Dělnické hnutí v českých zemích a předpoklad vzniku KSČ (1848 -1918)

Silné tradice socialistického hnutí, které pevně zakořenily v českých zemích, byly jedněmi z příznivých faktorů pro pozdější vznik KSČ. V sociální demokracii mělo od roku 1878 české dělnictvo konečně svou významnou politickou reprezentantku. V ní se pak přirozeně promítaly či zračily dělnické požadavky politického a sociálního charakteru, zejména osmihodinová pracovní doba,⁷⁷ zlepšení materiálních i pracovních podmínek v továrnách, v ohledu politickém pak probíjení všeobecného volebního práva.⁷⁸ Návrh, jak známo, předložil již v březnu 1893 právník a český poslanec Říšské rady za Mladočechy Jan Slavík.⁷⁹ Na druhé straně stejným návrhem se prezentoval také německý sociální demokrat Engelbert Pernerstorfer, dnes již zapomenuté jméno.

Dělnické hnutí pak představuje v dějinách českých zemí významnou etapu boje za sociální, národní a politický pokrok, jakkoli byl jeho výklad před rokem 1989 zcela přizpůsoben propagandistickým potřebám KSČ a ideologicky zmonopolizován marxistickou vědou. Nelze na druhé straně oddělit vznik sociálně demokratické strany od dělnického hnutí, které mělo svůj neoddiskutovatelný dějinný význam. Je třeba v této souvislosti konstatovat, že dějiny dělnického hnutí jsou zásadní k tomu, abychom pochopili pozdější dichotomní vývoj dělnické třídy, která se v roce 1921 rozdělila na evoluční (sociální demokracie) a revoluční část (KSČ). Můžeme zde vyjádřit drobnou výtku, protože dějiny dělnického hnutí po roce 1989 se netěší přílišnému zájmu badatelů a historiků, a můžeme jen doufat, že se tento stav v následujících letech zlepší.⁸⁰

⁷⁷ Byla nakonec zřízena zákonem č. 91/1918 Sb.

⁷⁸ Všeobecné a rovné volební právo bylo zavedeno v roce 1907 po nezbytné sankci císaře. Tím byl zrušen systém pěti volebních kurií. Poslední pátá byla zavedena v roce 1897, nicméně můžeme konstatovat, že byla příznačná svou velkou nerovností a nereprezentativností, protože do ní volili voliči, kteří volili v prvních čtyřech kuriích. Ti pak vhazovali volební lístek dvakrát. Jak uvádí Jana Malínská, ve skutečnosti se nejednalo o všeobecné a rovné právo, protože z voleb byly vyloučeny ženy, a to až do roku 1918, a také příslušníci ozbrojených sborů. **Malínská, Jana:** Všeobecné hlasovací právo – motivace, metody, spory, výsledky. In: Masarykův sborník XIV. Praha 2009, s. 203.

⁷⁹ Slavík už prosazoval tento návrh v roce 1891, nicméně se nesetkal s jednoznačným přijetím u Mladočechů, kde o něm probíhala živá diskuse.

⁸⁰ Problematika dělnické třídy v historickém a také etnografickém rámci po roce 1989 nepřitahovala přílišnou pozornost historiků, protože pojmy jako dělnictvo či dělnická třída byly minulým režimem zkompromotivány. V období komunistické vlády však vznikaly některé zajímavé tvůrčí počiny, které zkoumaly dělnictvo v historicko-etnologické rovině, o což se zejména zasloužili významní etnologové Antonín Robek a Mirjam Moravcová. Co se týče děl té doby, hovoříme zde například o třech svazcích Etnografie pražského dělnictva z roku 1975, dnes již klasickou publikací Stará dělnická Praha z roku 1981, jejímiž autory jsou zmínění autoři Antonín Robek, Mirjam Moravcová a Jarmila Šťastná. Po roce 1989 se dělnictvo (o dělnické třídě už se nedá hovořit, ale o zaměstnancích či nižší technické inteligenci) stalo předmětem zájmu historika a sociologa Stanislava Holubce. Ten napsal knihu s

Tabulka 1: Mzdy kvalifikovaných dělníků (po 5. roce po vyučení) v haléřích za hodinu

<i>Rok</i>	<i>Mzda (halěře za hodinu)</i>
Konec 1892	28
1897	30
1902	32
1907	40
1912	45
1913	47
1916	63
1917	83
1918	110
1919	239
1920	420
1921	517

Zdroj: Mencl, Václav: Na cestě k jednotě. Komunistická strana Československa v letech 1921-1923, s. 197

Do roku 1848 v českých zemích vládl přísně konzervativní metternichovský absolutismus,⁸¹ který ve své podstatě znemožňoval důsledným prosazováním antiliberálních principů veřejná vystoupení a politickou činnost dělnictva, jež by byla založena na shromažďovacím principu. Po nástupu Bachova absolutismu (neoabsolutismu) v roce 1848 se nedá hovořit v tomto směru o zásadním posunu, to nastalo až po jeho konci v roce 1859 a obnovením ústavnosti na začátku let šedesátých. Zrod organizovaného dělnického hnutí bychom pak mohli zasadit do poloviny 19. století, a souvisel bezprostředně s nástupem kapitalismu. Dělnické hnutí, silné zejména v Anglii, bylo reakcí na pokračující proces industrializace společnosti, která měla pochopitelně i své stinné stránky, promítající se především do těžkých sociálních podmínek námezdně pracujících osob. Na rozbřesku nebývalého rozvoje průmyslu začala vznikat bohatá kapitalistická třída podnikatelů, která musela k dalšímu rozvoji podniků a samozřejmě vyšším ziskům zaměstnávat námezdní sílu – dělníky. Nicméně podmínky, v nichž museli dělníci pracovat, byly zpravidla nuzné, velmi špatná byla bezpečnost a organizace práce, zpočátku také neexistovalo sociální, invalidní či nemocenské pojištění, o nízkých mzdách ani nemluvě. Hovoříme zde především o továrním dělnictvu, které se ekonomicky nacházelo ve zcela závislém postavení.⁸² Pracovní i životní podmínky v této době byly bezesporu až nedůstojné. Dělníky kromě absence jakýchkoliv jistot trápila hlavně bytová otázka, kdy v polovině 19. století běžným jevem bylo, že pouze v jedné místnosti se tísnila početná rodina. Přelidněnost bytů, která trvala i po roce 1918,

názvem Lidé periferie: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době z roku 2009, která postihuje prakticky všechny sféry v životě dělníků. Svým širokým záběrem se v mnoha ohledech jedná o práci průkopnickou.

⁸¹ Vládní systém uplatňovaný v letech 1815-1848.

⁸² Machačová, Jana-Matějček, Jiří: Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914. Praha 2010, s. 159.

způsobovala, že v jedné místnosti spolu muselo žít až 14 osob.⁸³ A k tomu připočítejme také nízké hygienické standardy.

Výše zmiňované skutečnosti pak vyvolávaly v řadách dělnictva přirozenou reakci a snahu za nápravu panujícího stavu a zlepšení těžkých pracovních a životních podmínek. Jak napsal Zdeněk Tobolka, „na počátku druhé polovice devatenáctého století byl stav českého dělníka bídný a strastiplný. Kapitalistické hospodaření na české půdě jako i jinde bylo celkem stejně bezohledné k zaměstnanci. Egoism výrobce byl veliký, touha po hromadění kapitálu byla nezměrná.“⁸⁴ Zmíněný egoismus kapitalistů byl skutečně velký, jak Tobolka píše, již zmíněné nuzné pracovní podmínky, nízký plat a další faktory tak přirozeně vyvolaly mezi dělnictvem nespokojenost, vnitřní pnutí a zákonitou odezvu, která posléze nabývala čím dál organizovanějších, institucionalizovanějších forem. V reakci na rozmach kapitalismu začaly vznikat i různé protosocialistické teorie, které slibovaly zespolečenštění majetku a vyvlastnění kapitalistů a byly tedy dobovou, nikoliv však dlouhodobou a životaschopnou reakcí na neutěšený stav. Máme na mysli zejména utopické socialisty jako Henriho de Saint-Simona, Charlese Fouriera⁸⁵ či Roberta Owena,⁸⁶ který je považován za zakladatele družstevního hnutí.

Citelný rozmach dělnického hnutí potom začíná v šedesátých letech 19. století, tedy v období obnovy ústavnosti,⁸⁷ kdy v Předlitavsku vstoupil v platnost liberální spolkový zákon z roku 1867, jenž tvořil součást prosincové ústavy,⁸⁸ což byl oproti dřívější době již zmíněného Bachova absolutismu znatelný pokrok. Dělníci se měli možnost sdružovat, mohly vznikat dělnické spolky, družstevní či svépomocné a podpůrné organizace, dělnictvo mělo svůj tisk, otevřela se cesta k budování odborů.⁸⁹ Právě spolkového zákona⁹⁰ začali brzy dělníci předáci beze zbytku využívat. A tak se již v roce 1869 koná ve Vídni velká demonstrace před parlamentem, které se účastnilo přes 30 000 lidí, a tato masa hlasitě plédovala za politická a sociální práva dělnictva. Na pražské Letné v tom samém roce proběhlo další velké sročení dělnického lidu, kdy události přihlíželo rovněž 30 000 lidí.⁹¹ Politickými právy bylo myšleno zejména volební, z těch sociálních pak především zavedení pevné osmihodinové pracovní doby,⁹² zákaz těžké práce pro ženy a děti.

⁸³ **Robek, Antonín-Moravcová, Mirjam-Šťastná, Jarmila:** Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848-1939. Praha 1981, s. 156.

⁸⁴ **Tobolka, Zdeněk:** Dějiny Československé sociální demokracie od jejich počátků až po sjezd Hainfeldský. Praha 1921, s. 8.

⁸⁵ Charles Fourier (1772-1837), francouzský filozof, utopický socialista, kritik raného kapitalismu. Fourier rozvinul teorii o družstvech – falangách, které se měly stát základní jednotkou utopického socialismu. V nich se mělo společně pracovat a výsledky práce se měly spravedlivě dělit.

⁸⁶ Robert Owen (1771-1858), anglický utopický socialista, sociální reformátor a průmyslník. Byl majitelem továren, snažil se zlepšit pracovní podmínky dělníkům.

⁸⁷ Stalo se tak v roce 1861.

⁸⁸ Byla vydána 21. prosince 1867.

⁸⁹ **Klíma, Arnošt:** Počátky českého dělnického hnutí. Praha 1949, s. 66.

⁹⁰ Zákon spolkový č. 134/1867 ř. z.

⁹¹ **Klíma, Arnošt:** Počátky českého dělnického hnutí, s. 53.

⁹² V této době platil šestnáctihodinová denní pracovní doba, v textilním průmyslu pak 14-15 hodin.

K významným osobnostem dělnického hnutí patřili například Ladislav Zápotocký,⁹³ Josef Pecka-Strahovský,⁹⁴ Josef Hybeš⁹⁵ a další. Nepřehlédnutelnou osobností pak byl jistě rakouský politik židovského původu Victor Adler, který předpovídal poněkud nerealisticky kapitalismu zánik tím, že se „sám od sebe“ zhroutí.⁹⁶ V českých zemích se staly zpočátku centry dělnického hnutí především Liberecko,⁹⁷ Ústecko, Chomutovsko, Brněnsko, Ostravsko⁹⁸ a další regiony. Zvláštní a můžeme říct i výsostné místo pak zaujímal přirozeně Praha jako pulzující střed politického, kulturního a hospodářského života.

Do českých zemích se pomalu začala šířit i marxistická nauka, kterou předáci dělnického hnutí nemohli do této doby zatím znát. Marxismus si tak postupně osvojili například Pankrác Krkoška⁹⁹ nebo Josef Boleslav Pecka.¹⁰⁰ V dělnickém hnutí však existovaly i jiné proudy – například lassalismus či anarchismus. Ideologický rozkol byl patrný v I. Internacionále,¹⁰¹ kde se střetly na jedné platformě marxismus a anarchismus. Z důvodu hlubokých ideologických rozporů pak tato mezinárodní organizace dělnictva musela v roce 1876 ukončit činnost a na ni pak navázala v roce 1889 II. Internacionála, která se zřetelně posunula směrem k marxismu.¹⁰²

V českých podmínkách představuje významný počín založení svépomocného družstva Oul v roce 1868. Jeho zakladatelem se stal národohospodář František Ladislav Chleborád,¹⁰³ který byl ústřední postavou dělnického hnutí v krátkém údobí 1867-1869.¹⁰⁴ Z Chleborádova popudu

⁹³ Ladislav Zápotocký (1852-1916), český politik a novinář, jeden z průkopníků socialismu a spoluzakladatel sociální demokracie, otec Antonína Zápotockého.

⁹⁴ Josef Pecka-Strahovský (1849-1897), český žurnalista, básník, jeden ze zakladatelů Československé sociálně demokratické strany dělnické. K osobnosti Pecky-Strahovského viz **Šolle, Zdeněk**: Josef Boleslav Pecka. Průkopník hnutí dělnického. Praha 1987.

⁹⁵ Josef Hybeš (1850-1921), sociálnědemokratický politik a novinář. Později se stal poslancem Revolučního národního shromáždění (RNS) v letech 1919-1920 a senátorem Národního shromáždění v letech 1920-1921. K osobnosti Hybeše a prostředí, v němž působil, podrobně viz **Fasora, Lukáš**: Josef Hybeš (1850-1921): Život, dílo a mýtus. Praha 2017.

⁹⁶ Viktor Adler (1852-1918) byl sociálnědemokratický politik německé národnosti a židovského původu. V letech 1905-1918 vykonával mandát poslance Říšské rady, byl předsedou Rakouské sociálně demokratické strany, později zastával funkci ministra zahraničních věcí.

⁹⁷ Ke vzniku dělnického hnutí na Liberecku podrobněji viz **Kořalka, Jiří**: Vznik socialistického dělnického hnutí na Liberecku. Liberec 1956.

⁹⁸ Zde byl zejména činný Josef Pergl. K jeho osobnosti viz **Sochorek, Jiří**: Sociální demokrat, komunistka nebo socialistický sjednotitel? Typologický profil ostravských dělnických vůdců první poloviny 20. století na příkladu Josefa Pergla. In: Slezský sborník, č. 2/2022, s. 38-61.

⁹⁹ Pankrác Krkoška (1861-1888), novinář, učitel, spoluzakladatel Dělnické rovnosti, redaktor a zakladatel dělnických vzdělávacích spolků.

¹⁰⁰ Josef Boleslav Pecka (1849-1897), básník, novinář, politik a teoretik. Byl jedním z významných představitelů dělnického hnutí, který se podílel na založení české sociální demokracie v roce 1878.

¹⁰¹ Byla založena v roce 1864.

¹⁰² Ke vzniku II. Internacionály viz **Kárník, Zdeněk**: Na úsvitu dějin české sociální demokracie. Od prvopočátků hnutí k základům moderní politické strany (1844-1893). Praha 2019, s. 520-258.

¹⁰³ František Ladislav Chleborád (1839-1911), český průkopník družstevnictví, polyglot a autodidakt. Své myšlenky take odborně rozvíjel, je autorem například díla Soustava národního hospodářství politického. Byl zakladatelem a prvním ředitelem banky Slávie.

¹⁰⁴ Chleborád musel pro rozpory ve spolku Oul jeho řady nakonec opustit, vznikla proti němu opozice, reprezentovaná typografem Janem Bavorským. **Skála, Jan**: Stručné dějiny dělnického hnutí českého. Až do roztržky sociálně demokratické strany v září 1920. Praha 1922, s. 4.

vzniká v roce 1867 čtrnáctideník s názvem Dělník, jehož úkolem byla popularizační činnost, a také plédoval za hmotné povznesení dělnictva.¹⁰⁵ Ještě před založením Oulu vzniká v Lipsku významný Všeobecný německý dělnický spolek pod vedením Ferdinanda Lassalla.¹⁰⁶ Ten sloužil později jako inspirace pro zakládání dalších spolků po celém Rakousku-Uhersku. Koncem šedesátých let 19. století byly pro dělnictvo výše uvedené skutečnosti jistě povzbuzující, roste jejich aktivita, což se projevuje zejména zvýšenou stávkovou činností, jež ovšem byla podle tehdejších zákonů trestná. V červnu 1869 stávkovali například dělníci v brněnských přádelnách a horníci ostravského revíru, v srpnu pak pražští typografové. Účel stávek byl dvojjediný: dosažení zvýšení mezd a zkrácení pracovní doby.¹⁰⁷ Musíme mít na paměti, že stávkující riskovali osobní a trestněprávní postihy, nezřídka docházelo k jejich zatčení a následnému uvěznění. V osmdesátých letech 19. století pak tempo stávek zesiluje.

Vznik sociálně demokratických stran

Zmíněný spolek Oul i další však byly ve své podstatě přechodné subjekty.¹⁰⁸ Na druhé straně bylo totiž jasné, že k důslednému probíjení sociálních a politických požadavků dělnictva nemohou spolky či svépomocná družstva stačit pro svou apolitičnost, a organizovanost dělnického hnutí se tedy musí dostat na kvalitativně vyšší úroveň. Tato role musela být „historicky“ přisouzena politickým stranám, které nejdříve vznikaly jako strany honorační, postupně vývojem už jako subjekty volební, jež se ucházely o přízeň širokých vrstev obyvatelstva. V roce 1872 rozhodla I. Internacionála, že pokud to je ve stávajících podmínkách možné, mají být zakládány socialistické, resp. sociálně demokratické strany jako přirozené reprezentantky dělnických zájmů. V roce 1869 vznikla Německá sociálně demokratická strana, následovala Rakouská sociálně demokratická strana v roce 1874 a konečně o čtyři roky později Československá sociálně demokratická strana dělnická. Na sjezdu této strany, kterého se 7. dubna 1878 zúčastnili například Norbert Zoula,¹⁰⁹ Václav Sedmidubský, Jindřich Seidl a další bylo zvoleno pětičlenné vedení strany, které také přijalo v modifikované podobě Gothajský program německé sociální demokracie z roku 1875.¹¹⁰ Ten byl inspirován mimo jiné myšlenkami Ferdinanda Lassalla. Jejimi tiskovými orgány byly Dělnické listy a Budoucnost. Právě tisk, noviny a časopisy se staly nejdůležitějšími nástroji šíření osvěty, propagace a myšlenek sociální

¹⁰⁵ **Kotek, Josef:** Odborové hnutí zaměstnanců: (teorie a praxe odborového hnutí, vývoj a stav odborového hnutí zaměstnanců v Československu a v cizině). Praha 1930, s. 114.

¹⁰⁶ Ferdinand Lassalle (1825-1864) byl německo-židovský právník a socialistický politik, zakladatel Všeobecného německého dělnického spolku. Na tzv. lassalismus nahlíželi později komunisté značně kriticky, protože podceňoval úlohu odborů a masových vystoupení.

¹⁰⁷ V roce 1885 stanovila novela živnostenského řádu („dělnická novela“) jedenáctihodinovou pracovní dobu v továrnách.

¹⁰⁸ Oul ukončil svou činnost v roce 1875.

¹⁰⁹ Norbert Zoula (1854-1886), publicista, příznivec anarchismu, autor písňových textů. V roce 1878 se zúčastnil ustavujícího sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické.

¹¹⁰ Gothajský program ostře kritizovali Marx s Engelsem. Podle Marxe zde totiž absentovalo heslo proletářského internacionalismu.

demokracie.¹¹¹

Jak definoval Erfurtský program¹¹² německé sociálně demokratické strany z roku 1891, svoboda proletariátu vede přes vyvlastnění a zespolečnění výrobních prostředků.¹¹³ Tento požadavek byl vtělen také do Hainfeldského programu rakouské sociální demokracie.¹¹⁴ Zároveň měla cesta k dosažení takového cíle být poměrně dlouhá. Pro sociálnědemokratické strany měl být kapitalismus překonán evoluční cestou, to znamená postupným přijímáním sociálních reforem ke zlepšení podmínek dělnictva. Právě tento klíčový programový bod představoval hlavní rozpor mezi socialistickými, respektive sociálně demokratickými stranami a později vzniknuvší KSČ. Ta totiž považovala reformistické požadavky, evoluční cestu jako „zradu na dělnické třídě“, která není ničím jiným než třídní spoluprací s buržoazií. Komunisté tak v podstatě kopirovali ruský vzor, kde zrádce v tomto případě představovali menševici, kteří byli po Říjnové revoluci (ve skutečnosti ozbrojeném puči) zakázáni.

Dělnické hnutí jako celek pak nemělo pro svou existenci rozhodně jednoduché podmínky. Jednak se hnutí zmítalo ve vnitřní ideové krizi, což nebyl případ jen české sociální demokracie, ale rovněž rakouského sociálnědemokratického hnutí, hovoříme zde o rozkolu mezi umírněnými a anarchizujícími radikály.¹¹⁵ Jednak v sedmdesátých a hlavně osmdesátých letech 19. století bylo stále v hledáčku úřadů, které se snažily administrativně-policejními zásahy dělnické hnutí ochromit, protože je považovaly za protistátní. Zvláště osmdesátá léta jsou pro dělnické hnutí a sociální demokracii dobou velmi složitou, kdy dochází k odsuzování jejích významných předáků. Sociální demokracie tak v podstatě působí v letech 1879-1887 v ilegalitě a ovzduší citelně zesíleného tlaku a perzekuce úřadů. Osmdesátá léta 19. století spojená s intenzivní ostrakizací sociálně demokratických představitelů vystřídala příznivější následující dekáda. Důležitou událostí bylo jednak spoluzakladatelství II. Internacionály v roce 1889¹¹⁶ a také organizační osamostatnění sociální demokracie v českých zemích v roce 1893, protože předtím tvořila integrální součást rakouské sociální demokracie.

Sociální demokracie se dostávala stále více do politického povědomí obyvatelstva a brzy si vybuodovala poměrně pevnou pozici. I když popularita strany pomalu a jistě stoupala, sociální demokraté projevíli naopak v národnostní otázce spíše zpátečnické tendence. Stáli na pozicích

¹¹¹ V Budoucnosti jsme se mohli dočíst: „že nejvydatnějším prostředkem a zbraní propaganda časopisectvo jest, nebude, doufám, nikdo popíratí. Veškeré politické strany uznávajíce, že duševní zbraně jsou, jimiž trvalých úspěchů dosíci lze, hledí všemi silami hojnost a dobrotu časopisů si zříditi a vidí v nich vším právem těžiště a hlavní páku své moci.“ Budoucnost, 8. října 1879, s. 1.

¹¹² Za Erfurtským programem stáli Karl Kautsky a Eduard Bernstein.

¹¹³ **Sobotka, Jaromír:** „Osvobození z pout závislosti“: Vztah Sociálně demokratické strany dělnické v Habsburské monarchii k problému svobody. In: Studia historica Brunensia, č. 2/2022, s. 11-12.

¹¹⁴ Podle Hainfeldského sjezdu, který probíhal na přelomu let 1888/1889. Konal se v malém dolnorakouském městě Hainfeld.

¹¹⁵ **Popálený, Peter:** Vznik a profilace KSČ, s. 57.

¹¹⁶ Českým zástupcem byl Josef Hybeš.

austromarxismu.¹¹⁷ Strana chtěla vyřešit národnostní otázku tzv. kulturně-národnostní autonomií, podporovanou rovněž Bohumírem Šmeralem. Podle této teorie představovalo Rakousko-Uhersko nejlepší rámec k tomu, aby české země dosáhly plné politické, sociální a národnostní emancipace.

Sociální demokraté se zúčastnili voleb do Říšské rady v roce 1897, do které probíhaly i volby v páté kurii podle nové Badeniho volební reformy.¹¹⁸ V páté kurii („všeobecné třídě voličské“) mohl volit každý muž starší 24 let. Celkový zisk 14 mandátů byl sice dílčím úspěchem, který však dlouhodobě neuspokojil daleko vyšší ambice sociálně demokratických předáků.¹¹⁹ To také přineslo změnu v politické praxi sociální demokracie, když se těžiště jejích aktivit přeneslo do parlamentu.¹²⁰ Sociální demokraté věřili, že parlamentní tribuna prostřednictvím jejich zástupců může skutečně na rozdíl od plamenných frází na četných táborech lidu v poslední čtvrtině 19. století přijmout významné sociálně-ekonomické reformy, nicméně jak se ukázalo, realita byla vzdálená ideálu, protože na Říšské radě se nejen obstruovalo, stejně jako v návazném období první republiky, ale docházelo dokonce k fyzickým potyčkám. Na posledním předválečném sjezdu sociální demokracie si pak delegáti z německé i české strany stěžovali na to, že parlament ani zástupci strany nesplnili očekávání, která do nich byla vkládána. Přesto Šmeral význam parlamentarismu ocenil pro další činnost strany.¹²¹

Sociální demokraté se postupně politicky etablovali, a jakkoliv se stavěli za přijímání sociálně-ekonomických reforem, ve státoprávní otázce projevovali jednoznačně zpátečnické stanovisko. Pobouření způsobilo tzv. protistátoprávní ohrazení z 30. března 1897 přednesené pěti poslanci sociální demokracie,¹²² které přineslo ostrou reakci i významnější části dělnictva, vedlo k následné politické kampani proti sociálním demokratům a také k založení České strany národně sociální.¹²³ V tomto prohlášení čteme: „*Podepsaní sociálně demokratičtí poslanci české národnosti prohlašují toto: Jako svých povinností vědomí zástupci českého lidu a jako sociální demokraté stojíme (společně se sociálními demokraty jiných národností v Rakousku) na půdě rovnoprávnosti všech národů. My protestujeme jako Čechové a jako sociální demokraté proti vyhrabávání zvětšelych privilegii a dokumentů. Jsme syny dnešní doby a žádáme pro sebe a pro všechny národnosti v Rakousku instituce moderní.*“¹²⁴ V roce 1897 bylo založeno Odborové sdružení Československé (československé) – OSČ, které představovalo i za první republiky nejsilnější odborovou organizaci, která měla po první světové válce v roce 1920 posléze 856 tisíc

¹¹⁷ Principy kulturně-národnostní autonomie vycházely z učení rakouského sociologa Karla Rennera a sociálně demokratického politika Otto Bauera. K otázce Šmerala a austromarxismu blíže viz **Rupnik, Jacques**: Dějiny Komunistické strany Československa, s. 27-35.

¹¹⁸ Byla nazvána podle předsedy předlitavské vlády Kazimíra Felixe Badeniho.

¹¹⁹ Ze 14 poslanců bylo 7 Němců, 5 Čechů a 2 Poláci.

¹²⁰ **Galandauer, Jan**: Sociální demokracie v Rakousku a všeobecné rovné hlasovací právo. In: Střed. Časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století, č. 1/2009, s. 86.

¹²¹ **Urban, Otto**: Bohumír Šmeral a František Modráček jako představitelé dvou ideologických linií v české sociální demokracii před první světovou válkou. In: Československý časopis historický, č. 3/1963, s. 39.

¹²² Prvními poslanci sociální demokracie byli Josef Hybeš, Josef Steiner, Karel Vrátný, Petr Cingr a Arnošt Berner.

¹²³ Vznikla 4. dubna 1897.

¹²⁴ **Galandauer, Jan**: Bohumír Šmeral 1880-1914. Praha 1981, s. 78.

členů.¹²⁵ Můžeme říct, že na přelomu století zažívá sociální demokracie svůj rozmach.¹²⁶ Ve volbách do Říšské rady v roce 1907 pak sociální demokracie výrazně posílila, když jí bylo přisouzeno 24 mandátů. Můžeme obecně říct, že sociálně demokratické strany všech národností zaznamenaly ve volbách pronikavý úspěch.¹²⁷ Vítězi se stali agrárníci s 25 mandáty. Ve volbách do Říšské rady v roce 1911, posledních před první světovou válkou, získala sociální demokracie v Čechách celkem 25 křesel,¹²⁸ stává se nepochybně etablovanou politickou silou, i když proti ní vznikl na jaře 1911 volební kartel složený ze staročechů, mladočechů a národních sociálů, který v těchto volbách slavil pronikavější politický zisk.¹²⁹ Nicméně zmíněné etablování sociálních demokratů nebylo viditelné na všech úrovních. Například na českém zemském sněmu neměli sociální demokraté žádné zastoupení. Volební reforma z roku 1907 se totiž netýkala zemských sněmů. Ostatně již brzy měl být český zemský sněm kvůli chronickým německým obstrukcím rozpuštěn.¹³⁰

Na posledním předválečném XI. sjezdu¹³¹ v roce 1913 už bylo slovy Antonína Němce¹³² cítit „hrozivé napětí válečné“.¹³³ I když strana stála dosud na prorakouských pozicích¹³⁴ a usilovala v rámci svého národnostního programu, formulovaného na přelomu století, o federalizaci a demokratizaci Rakouska¹³⁵ (vznik jakési národnostně „absolutně“ spravedlivé federace však bylo pouze iluzorní), Němec řekl na sjezdu, že Rakousko má v podstatě jen dvě možnosti, a to buď

¹²⁵ Během první světové války však počet členů klesal. Zatímco v roce 1914 činil počet členů 50 tisíc, o dva roky později už jen necelých 24 tisíc členů. **Čapka, František:** České socialistické odbory při zrodu Československa v roce 1918. In: Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, č. 1/2018, s. 49.

¹²⁶ Na III. sjezdu strany pak zaznělo: „Od sjezdu v Budějovicích, jenž dal straně nový řád, který nás přivedl ku dnešní síle, strana naše zmohutněla, čehož nejlepším důkazem je dnešní tak četná účast.“ Protokol III. sjezdu Československé sociálně-demokratické strany v Rakousku, konaného dne 10., 11. a 12. dubna 1898 v Brně. Praha 1898, s. 10.

¹²⁷ Získaly celkem 87 mandátů.

¹²⁸ Těmito volbami vstupuje na vídeňskou Říšskou radu také Šmeral.

¹²⁹ **Tomeš, Josef:** Česká strana státoprávně pokroková (1908-1918). Disertační práce. Praha 2013, s. 127.

¹³⁰ Stalo se tak Anenskými patenty 26. července 1913.

¹³¹ Konal se 7.-9. prosince 1913.

¹³² Antonín Němec (1858-1926), český politik a novinář, poslanec, předseda sociálně demokratické strany do roku 1924.

¹³³ Protokol XI. řádného sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické konaného ve dnech 7., 8. a 9. prosince 1913 na Žofíně v Praze. Praha 1913, s. 3.

¹³⁴ Šmeral to vyjádřil na sjezdu takto: „...A tu resoluce, již dovolil jsem si vám předložiti, s hlediska zájmů českého proletariátu, která po mém názoru není v rozporu s proletářskými zájmy pracující třídy ostatních národů tuto říši obývajících, rakouské Němce nevyjímaje, vyslovuje se pro politiku na podkladě velkého státního obvodu uprostřed Evropy, jehož dějinným výrazem jest Rakousko-Uhersko.“ Protokol XI. řádného sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické, s.114.

¹³⁵ Na IX. sjezdu strany Šmeral prohlásil: „Sjednocení říše německé navzdý přetřalo naděje, že by pěstění německé ideje národnostní mohlo vést Rakousko-Uhersko k velikosti a slávě, jak usiluje politika německého nacionalismu. Dnes zbývá této státní organizaci v Podunají jediný sice, ale veliký a vznešený účel: aby spojila všechny různé národnosti v její oblasti ve velký celek plodné hospodářské činnosti, aby současně, co bude podkladem pro společný jejich hospodářský rozvoj, poskytla každému národu úplnou samosprávu a samostatnost národnostní a kulturní, při tom pak aby každému národu jako celku i každému jednotlivci poskytla tolik volnosti a rovnosti, by národové i všichni jejich příslušníci přilnuli k státu, cítili se s ním stotožněnými a tak aby v jejich zájmech, v jejich uspokojení a lásce měla říše záruku své budoucnosti.“ Protokol IX. řádného sjezdu československé sociálně-demokratické strany dělnické ve dnech 4. až 8. září 1909 (1909), s. 119-120.

demokratizaci říše, nebo se připraví o právo na svou existenci.¹³⁶ Nicméně tento sjezd vyzněl v později přijaté rezoluci jako ostentativní přihlášení k Rakousku-Uhersku jako entitě, která představuje pro Čechy nejvhodnější státní formu.¹³⁷

To už se ale začala nad Evropou stahovat válečná mračna a blížil se dosud nepoznaný konflikt, na který celá česká politická třída nebyla připravena. A jistě neměla na druhé straně žádný zájem na tom, aby se český národ rozpustil v případě vítězství Ústředních mocností¹³⁸ v německém plánu Mitteleuropy či konceptech německého kancléře Theobalda von Bethmann-Hollwega.¹³⁹ Ostatně i T. G. Masaryk viděl hlavní nebezpečí zejména v pangermanismu, který ohrožuje malé národy, tedy i český.¹⁴⁰ Sociální demokracie byla nadále ve vleku austromarxistické koncepce a stála na pozicích prorakouského aktivismu, jak už jsme zmínili jinde. Prorakouský směr také podporoval i František Soukup, i když současně navázal kontakty s ústředním orgánem českého domácího odboje Maffii.¹⁴¹ Ve vedení strany byl na úkor Antonína Němce a také přívrženců Modráčkovy linie postupně patrný silný vliv Šmeralův, a to až do roku 1917. Mladý Šmeral bezesporu patřil před první světovou válkou k teoreticky nejvybavenějším a nejbystřejším představitelům sociální demokracie, ale současně to byla osobnost rozporná.

Na druhé straně zmíněný aktivismus a v mnoha směrech až příliš exponované „rakušáctví“, za něž jej mimochodem ostře kritizoval Modráček, narážel na kritické názory řadových členů sociální demokracie, v nichž začal růst protirakouský odpor, a to zejména zdola od prostých straníků. Zmíněný nesouhlas sílil čím intenzivněji začaly narůstat oběti války. V průběhu války se tak začala formovat opozice, sestávající zejména z Gustava Habrmana,¹⁴² Rudolfa Bechyněho,¹⁴³ Františka Modráčka¹⁴⁴ a dalších, kteří navázali kontakty s protirakouským odbojem. Radikálně socialistický proud, jak se sám nazval, ve skutečnosti nacionalistická opozice, na své schůzi 12. srpna 1917 vydal prohlášení, v němž akcentoval nutnost revidovat dosavadní politiku strany.¹⁴⁵ Svou politiku kriticky zahrotili proti Šmeralovi.¹⁴⁶ Co bylo zřejmě zásadní, Modráček a další se jasně vyjádřili pro vytvoření samostatného československého

¹³⁶ Protokol XI. řádného sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické, s. 4.

¹³⁷ **Galandauer, Jan:** Bohumír Šmeral 1880-1914, s. 267.

¹³⁸ Tvořily je Německo, Rakousko-Uhersko, Itálie (do roku 1915), Bulharsko, Osmanská říše.

¹³⁹ Jednalo se o pangermánský plán koncept Německé říše s převahou německého živlu ve střední Evropě. Jedním z jeho významných teoretiků byl teolog a politik Friedrich Naumann.

¹⁴⁰ **Rychlík, Jan:** Nová Evropa – představy a skutečnost. In: *Studia historica Brunensia*, č. 2/2017, s. 63.

¹⁴¹ **Havlíčková, Lidmila:** František Soukup a sociální demokracie před I. světovou válkou. Diplomová práce. Praha 2015, s. 62.

¹⁴² Gustav Habrman (1864-1932), československý sociálnědemokratický politik, poslanec, senátor, ministr sociální péče a školství.

¹⁴³ Rudolf Bechyně (1881-1948), český novinář a politik, ministr, poslanec, původní profesí strojní zámečník.

¹⁴⁴ František Modráček (1871-1960), československý politik, poslanec za sociální demokracii, potom za Socialistickou stranu československého lidu pracujících, představitel tzv. družstevního socialismu.

¹⁴⁵ Zásady směru radikálně socialistického v Československé sociální demokracii. Praha 1917, s. 11.

¹⁴⁶ **Kašík, Vladimír:** Snahy o jednotnou reformistickou stranu v letech 1917-1918 a jejich porážka (příspěvek k otázce formování marxistické levice v českém dělnickém hnutí). Praha 1961, s. 30.

státu.¹⁴⁷ To mělo za následek, že Šmeral byl v podstatě (dočasně) politicky odstaven a následně odešel z čela strany. Přední sociální demokrat František Soukup se domnívá, že zde začíná úplný Šmeralův odklon od sociální demokracie.¹⁴⁸ Již ve válečných podmínkách se někteří přední sociálnědemokratičtí činovníci začali obávat o budoucnost strany a její jednotu, což bylo patrné na jednáních vrcholných stranických orgánů. Například Josef Teska na schůzi VV strany v září 1917 vyjádřil „mimořádné obavy“ o budoucnost a jednotu strany.¹⁴⁹ S jeho názory pak souhlasil i Antonín Srba,¹⁵⁰ meziválečný poslanec za sociální demokraty, který se domníval, že dojde k roztržce strany, pokud se nebudou představitelé opozice podrobovat usnesením strany.¹⁵¹ Takže již zde je patrná rozpolcenost strany, kterou dále umocnily pozdější aktivity marxistické levice v letech 1919-1921. Šmeralova „stranická klatba“ skončila v roce 1918 a tato výrazná politická tvář začala být znovu viditelnou politickou figurou. To už ale sociální demokraté stáli na protirakouské platformě. Rok 1917 přinesl pro aktivity politických stran větší prostor, byl obnoven parlamentarismus, když se po třech letech sešla Říšská rada,¹⁵² uvolněna cenzura. Jménem Českého svazu¹⁵³ přednesl František Staněk 30. Května 1917 na Říšské radě státoprávní ohrazení, jehož obsahem byl požadavek na přetvoření monarchie na spolkový stát a také právo na sebeurčení pro československý národ. Pozoruhodným státoprávním ohrazením se prezentoval rovněž zástupce České strany pokrokové a později diplomat Antonín Kalina,¹⁵⁴ v němž vyslovil

¹⁴⁷ **Prokš, Petr:** Československo a nová Evropa. Mezinárodní souvislosti a formování samostatného Československa (1914-1918/1919-1920). Praha 2022, s. 108.

¹⁴⁸ **Soukup, František:** Revoluce práce. Dějinný vývoj socialismu a Československé sociálně demokratické strany dělnické. Díl II. Praha 1938, s. 1500.

¹⁴⁹ Národní archiv (NA), f. Bohumír Šmeral, k. 16, a. j. 109.

¹⁵⁰ Antonín Srba (1879-1943), poslanec, několikanásobný ministr za sociálně demokratickou stranu, vyučený štukatér. Zastával funkci tajemníka OSC, byl redaktorem Práva lidu, za první světové války mu byl svěřen post místopředsedy Zemské hospodářské rady. Srba byl také velkým propagátorem letectví. Spoluzakládal a současně byl předsedou Masarykovy letecké ligy.

¹⁵¹ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 16, a. j. 109.

¹⁵² Stalo se tak 30. května 1917. Zasedání Říšské rady se mohli účastnit ti poslanci, kteří byli řádně zvoleni v posledních předválečných volbách v roce 1911. To se nevztahovalo na uvězněné veřejné činitele a na politické emigranty. Sociální demokrat Josef Hudec prohlásil: „Ze všech států na světě jedině Rakousko vedlo válku po tři roky zcela absolutisticky. Konečně však vládci tohoto režimu zhrozili se sami důsledků: Válka nemohla být nijak ukončena, dluhy se narodily, násilná patriotická, výchova, národů dospívala ku zcela opačným výsledkům, drahota stoupala, bída a nejistota rostla. Pak udeřil blesk v podobě koule dra Bedřicha Adlera. A v Rusku orkán revoluce smetl carism s povrchu zemského. V temnotách Rakouska se také trochu osvětlilo. Počalo se uvažovati. Kam tohle všechno může na konec vést? A kdo zde bude jedině zodpovědným za všechno to, co válka přinesla, a co za války se stalo, když parlament vůbec nebyl připuštěn ke slovu? Všude jinde nesou tíhu zodpovědnosti nejen vlády, ale také parlamenty, t. j. národové sami nebo většina národů těch. Ale kdo je to v Rakousku? Z atmosféry této vznikla myšlenka na oživení parlamentu. Ne, že by se probudilo nějaké ústavní svědomí, kterého u nás vůbec není. Ale myšlenka ta vznikla proto, že absolutism zhrozil se již sám sebe a měl pochybnosti ve věci budoucí, jež bývají horší věci prvních.“ Práva lidu, 2. června 1918, s. 1.

¹⁵³ Český svaz vznikl v listopadu 1916, sdružoval české poslance Říšské rady vyjma těch, kteří se nacházeli v emigraci, a také sociálních demokratů-centralistů.

¹⁵⁴ Antonín Kalina (1870-1922), československý antiklerikálně orientovaný politik a diplomat. Od roku 1908 byl členem České strany státoprávně pokrokové, stal se poslancem v RNS, v červnu 1919 na mandát rezignoval. Přesunul se do diplomatických služeb, když se stal prvním řádným vyslancem v Jugoslávii. Ve své funkci v roce 1922 umírá.

požadavek na zřízení samostatného českého státu.¹⁵⁵ Proti takovému prohlášení se ostře vymezili sociální demokraté, a to i ve svém tisku. Kalina se podle sociálních demokratů zachoval až příliš individualisticky a nepodřídil se disciplinovaně celku. Nicméně jak podotkl Vlastimil Tusar, sociální demokraté stojí za prohlášením z 30. května 1917.¹⁵⁶

Sociální demokraté se přihlásili k Tříkrálové deklaraci z 6. ledna 1918, své zástupce vyslali do Národního výboru.¹⁵⁷ Postupně sociální demokracie začala získávat stále větší vliv, který si „přenesla“ také do mladého československého státu. Ten se stal 28. října 1918 skutečností. Bylo tak jasné, že první vláda se neobejde bez sociálně demokratických zástupců. Ti obsadili tři vládní křesla – za ministerstvo spravedlnosti odpovídal zdatný rétor František Soukup, školství převzal Gustav Habrman a rezort sociální péče spravoval Lev Winter.¹⁵⁸ Do té doby největší ozbrojený konflikt na světě se zatím blížil nezadržitelně ke svému konci. Šmeral se začal angažovat ve společném koordinačním orgánu Socialistické radě,¹⁵⁹ který se ustavil 6. 9. 1918 v Praze.¹⁶⁰ Sdružili se v něm představitelé sociální demokracie a národních socialistů. Socialistická rada se zaměřila na organizování generální stávky, jež proběhla 14. 10. 1918.¹⁶¹ Tento společný koordinační orgán měl ale krátký život a jeho činnost prakticky skončila na počátku roku 1919. Mnozí se domnívali, že po vyhlášení samostatného Československa bude Socialistická rada důležitým článkem v politickém životě a bude vyhlášovat socializační požadavky, ale nakonec k tomu nedošlo.¹⁶²

Sociální demokracie hrála důležitou úlohu koncem válečného konfliktu. V říjnu 1918 byla strana zastoupena již zmíněným Habrmanem na ženevských jednáních se zástupci první československé

¹⁵⁵ **Tomeš, Josef:** Česká strana státoprávně pokroková, s. 183; **Prokš, Petr:** Vítězové a poražení. Střední Evropa v politických plánech velmocí za Velké války a na mírové konferenci v Paříži (1914-1918/1919-1920). Praha 2016, s. 170-171.

¹⁵⁶ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 17, a. j. 127.

¹⁵⁷ Vznikl v roce 1916, následujícího roku ukončil činnost a v červenci 1918 obnoven. Jednalo se o organizaci, jež sdružovala kromě České strany národně sociální většinu českých politických stran Koruny české.

¹⁵⁸ Lev Winter (1876-1935), československý politik a ministr. Od devadesátých let 19. století začíná být činný v sociálně demokratické straně, později také přispíval do Práva lidu. Ve volbách do Říšské rady v roce 1907 byl zvolen poslancem, křeslo obhájil i v následujících volbách v roce 1911. V letech 1918-1920 získal mandát v RNS. Ve vládě Karla Kramáře zastával post ministra sociální péče, vládní křeslo si ponechal také v první a druhé Tusarově vládě. V roce 1922 znovu převzal tento resort v první i druhé vládě Antonína Švehly.

¹⁵⁹ Ve třináctičlenné Socialistické radě zasedli za sociální demokracii: Antonín Němec, Gustav Habrman, František Soukup, Bohumír Šmeral, Josef Stivín, František Tomášek, za Československou stranu socialistickou (ČSS): Jiří Stříbrný, Emil Franke, Václav Klofáč, František Krejčí, Josef Svozil, Antonín Šolc a Emil Špatný.

¹⁶⁰ **Urban, Otto:** Česká společnost 1848-1918. Praha 1982, s. 632. Josef Stivín do Práva lidu k založení Socialistické rady napsal: „O potřebě společného postupu českých socialistů všech směrů bylo již mnoho mluveno a psáno. Události mluví však důrazněji, než všechny úvahy a apely. Dnešní socialistická generace nese před dějinami socialismu obrovskou zodpovědnost a toho si musíme být všichni vědomi. Proto vítáme s potěšením krok k vytvoření jednotného postupu v českém socialismu a přejeme nejlepšího zdaru všemu dalšímu úsilí o vytvoření socialistické jednoty v našem národě. Je to v zájmu všeho českého pracujícího lidu i v zájmu socialismu celého světa.“ Právo lidu, 8. září 1918, s. 1.

¹⁶¹ **Jelínek, Martin:** Antonín Zápotocký a Kladensko – vztah osobnosti a prostředí. Bakalářská práce. Praha 2019, s. 75.

¹⁶² Zanikla v roce 1919.

vlády a domácího odboje. František Soukup,¹⁶³ který byl aktivní v odbojové organizaci Maffie,¹⁶⁴ se stal jedním z „mužů 28. října“.¹⁶⁵ Sociální demokraté si postupně budovali silné pozice ještě před koncem první světové války, které po vzniku samostatného státu plně přetavili v získání ministerských křesel a výrazný politický vliv na začátku dvacátých let.

Rakousko-Uhersko se na konci války rozpadlo a nezachránilo ho snahy Karla I.,¹⁶⁶ který vydal 16. října 1918 manifest, který sliboval přeměnu mocnářství na spolkový stát, jenž měl být složen z vlastních států jednotlivých národů. Monarchie měla být přetvořena na čtyři národní státy – český, německý, jihoslovanský a ukrajinský. Vývoj událostí, který už nabral vlastní dynamiku, snahy Karla I. předběhl. Manifest tak národně uvědomělé české politické reprezentaci už přirozeně nemohl stačit. Dne 28. října 1918 byl vyhlášen samostatný československý stát, o dva dny později byla přijata v Turčianském sv. Martině Martinská deklarace¹⁶⁷ na návrh evangelického faráře Samuela Zocha,¹⁶⁸ která se za slovenskou stranu vyjádřila podporou požadavku vytvoření společného státu. Vznikl poprvé v dějinách samostatný československý stát, který Slovensko oddělil od Uher a díky svazku s Čechy politicky dotvořil jako národ.¹⁶⁹ Konec války a revoluční vlna, která silně, nicméně jak se později ukázalo jen dočasně hnala Evropu prudce doleva, položila zároveň základ k pozdějšímu vzniku komunistických stran na starém kontinentě. Tyto strany měly programově negovat evoluční překonání kapitalismu, uskutečňovat ozbrojené revoluce a nastolovat diktatury proletariátu, tedy vlastní samovlády. Jednou z nich měla být i KSČ, která z velkých komunistických stran vznikla až jako poslední, a jejíž složitou genezi si přiblížíme v následující kapitole.

¹⁶³ František Soukup (1871-1940), československý právník, politik, novinář a publicista. Během první světové války se zapojil do domácího odboje, v říjnu 1918 byl jedním z organizátorů převratu z 28. října 1918. Vykonával senátorský mandát za sociální demokracii. Za německé okupace byl zatčen, následně propuštěn, znovu zajištěn byl v rámci akce Albrecht I. Ve vězení pobyl pár měsíců, potom byl propuštěn, nicméně následkem podlomeného zdraví krátce nato umírá v roce 1940.

¹⁶⁴ Maffie vznikla v roce 1914 a představovala ústřední orgán českého domácího odboje během války.

¹⁶⁵ Muži 28. října byli Antonín Švehla, František Soukup, Alois Rašín, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár.

¹⁶⁶ Karel I., poslední rakouský císař, vládl od 21. listopadu 1916 do 12. listopadu 1918.

¹⁶⁷ **Prokš, Petr:** Vítězové a poražení, s 171. Za slovenskou sociální demokracii deklaraci podepsali: Adolf Horváth, Emanuel Lehocký, Ján Maršálko. Ivan Dérer a Ivan Markovič nebyli v této době ještě členy této strany. K Martinské deklaraci podrobněji viz **Hronský, Marián-Pekník, Miroslav:** Martinská deklarácia: Cesta slovenskej politiky k vzniku Česko-slovenska. Bratislava 2008.

¹⁶⁸ Samuel Zoch (1882-1928), slovenský evangelický farář, politik, spisovatel, poslanec za agrární stranu.

¹⁶⁹ Otázkou zůstává, jaký by byl vývoj Slováků, pokud by nevstoupili do společného státního svazku. Podle některých historiků by ve vzdálené budoucnosti nastala jejich maďarizace, podle jiných (Dušan Kováč) by nebyla ohrožena existence Slováků jako národa, nicméně jinou otázkou je, jestli by se dokázali dotvořit jako vyspělý politický národ s vlastními sebevědomými politickými elitami.

II.

Poválečná revoluční vlna a předpoklady vzniku KSČ (1918-1921)

Každá válka je sama o sobě intenzivním sociálním otřesem. Konec válečného konfliktu sice přinesl toužebný mír, ten ale začaly rozrušovat události zejména ve střední Evropě, které byly spojeny s radikálně levicovou vlnou, jež se silně ořetla o podstatnou část starého kontinentu. Na scénu tak vstupuje dříve nepoznaný fenomén – levý extrém. Nahromaděný sociální radikalismus vzniknuvší jako nevyhnutelný „produkt“ války se tak začal po skončení konfliktu plynule přetvářet postupně v radikální socialismus, jak výstižně uvádí slovenský historik Juraj Benko.¹⁷⁰ Působení Říjnové revoluce z roku 1917 a poválečná sociální radikalizace pak způsobily to, že řada států musela čelit bezprostřední „rudé hrozbě“, tedy snaze o nastolování komunistických diktatur. Mladé státy se musely velmi rychle po svém vzniku vypořádat s tímto nebezpečím, které mohlo ohrozit jejich zatím křehkou a nestabilní existenci.

Lenin a jeho věrní vzestup levicové vlny po skončení války přivítali a domnívali se, že zažehne v poměrně rychlém sledu oheň „rudých“ revolucí v Evropě.¹⁷¹ Tato hypotéza je pak vyjádřena pregnantně ve zvacím dopisu na I. kongres Kominterny 24. 1. 1919: *„Nynější doba je dobou rozvratu a zhroucení celosvětového kapitalistického systému, který bude rovněž znamenat zkázu evropské civilizace jako celku, pokud kapitalismus se všemi svými nepřekonatelnými rozpory nebude odstraněn.“*¹⁷² Analogickou předpověď pak můžeme najít v Manifestu Kominterny určené proletářům celého světa, který odhaloval všeobecnou „ztrouchnivělost“ celého dosavadního systému.¹⁷³ Pro ruské bolševiky tak radikální vzepjetí levicových nálad v poválečné době předznamenávalo soumrak kapitalistického systému, kterému předpovídali velmi brzký bankrot, protože to byla z ideologického hlediska „objektivní zákonitost vývoje“, která však v historické vědě neexistuje, jen v ideologickém nazírání na společnost. Na troskách starého řádu, překonaného socialistickými revolucemi, měl vyrůst nový, sociálně spravedlivější řád, čímž se měl koloběh dějin definitivně uzavřít, protože podle Karla Marxe právě socialismus a později komunismus představovaly nejvyšší a nejvyspělejší fázi společensko-ekonomického pokroku, jakkoli dnes víme, že se Marx ve svých predikcích zásadně a můžeme říct i fatálně zmýlil.¹⁷⁴

¹⁷⁰ **Benko, Juraj:** Od sociálního radikalizmu k radikálnímu socialismu 1918-1920. In: Forum Historiae, č. 2/2015, s. 1.

¹⁷¹ **Lazic, M. Branko-Drachkovitch M. Milorad:** Lenin and the Comintern, Stanford 1972, s. 282.

¹⁷² **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** Kominternu. Praha 2011, s. 265.

¹⁷³ Ruský státní archiv společensko-politických dějin (RGASPI), f. 488, Op. 1, D. 9.

¹⁷⁴ Dobře to můžeme ilustrovat například na zániku východního bloku v roce 1989, kdy došlo k nahrazení socialistického řádu kapitalismem. Přitom socialismus zde měl podle Marxových tezí přetrvat na věky jako konečné stadium dějin v sociálním slova smyslu.

Lenin a jeho souvěrci se však domnívali, že s koncem války musí (zákonitě) nastat také konec kapitalismu, jak o tom hovořil například Zápotocký na krajské ustavující konferenci v Kladně 26. března 1922: „*Všeobecně se čekalo, že světová válka musí bezprostředně skončit proletářskou revolucí. A poněvadž tato, aspoň její vítězství se nedostavilo, považuje měšťácká třída tento fakt za svoje vítězství.*”¹⁷⁵

Horká půda začala být v Evropě především v Německu, které se nazývalo po pádu monarchie Výmarskou republikou.¹⁷⁶ V té době začal být aktivní Svaz spartakovců (Spartakusbund), ilegální organizace, která se posléze transformovala v Komunistickou stranu Německa (KSN). Čelnými představiteli Svazu spartakovců se stali Rosa Luxemburgová¹⁷⁷ a Karl Liebknecht.¹⁷⁸ Ti se se v lednu 1919 pokusili o převrat, který byl za pomoci paramilitárních jednotek potlačen. Rozhodnost projevil zejména ministerský předseda Philip Scheidemann¹⁷⁹ a ministr obrany Gustav Noske.

V roce 1919 pak v Evropě začaly vznikat efemérní „rudé“ útvary, jejichž život byl však krátký – Bavorská republika rad,¹⁸⁰ Maďarská republika rad¹⁸¹ a Slovenská republika rad.¹⁸² Všechny tři útvary usilovaly podle stejné šablony o to zavést násilným způsobem sovětský režim, tedy diktaturu, nicméně byly od počátku své existence slabými a nestabilními, a proto mohly být relativně rychle zlikvidovány. Leninův předpoklad, že se revoluce rychle ve vlnách dominovým efektem rozšíří do ostatních částí Evropy a stanou se jakousi ochrannou bariérou proti kapitalistickému pronikání do Sovětského svazu, tak vzal poměrně rychle za své.¹⁸³ Definitivu pak vystavil této tezi „Zázrak na Visle“ ze srpna 1920, během níž se Polsko ubránilo sovětským vojskům, a kdy se bylo jasné, že „rudá vlna“ nenajde (alespoň prozatím) v Evropě živnou půdu, protože pro sovětské diktatury v tomto regionu neexistovaly příznivé podmínky. Pokus o vývoz revolucí do Evropy a dále bolševikům po válce tedy nevyšel, z čehož následně rezultovala poměrně velká deziluze Kominterny a stanovení dalších závazných direktiv, v rámci nichž se

¹⁷⁵ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 18, a. j. 146.

¹⁷⁶ K Výmarské republice blíže viz **Moravcová, Dagmar**: Výmarská republika: Problémy demokracie v Německu 1918-1932. Praha 2006.

¹⁷⁷ Rosa Luxemburgová (1871-1919), významná činitelka v socialistickém a později komunistickém hnutí, marxistická teoretička.

¹⁷⁸ Karl Liebknecht (1871-1919), německý socialista, antimilitarista, člen sociální demokracie, poté Spartakovců a KSN.

¹⁷⁹ Philip Scheidemann (1865-1939), německý sociálnědemokratický politický činitel, rezignoval na funkci předsedy vlády v důsledku nesouhlasu s podpisem Versaillské smlouvy. Po nástupu Adolfa Hitlera k moci Scheidemann prchá z Německa, pobýval mimo jiné i v Československu, Švýcarsku, až se usídlil v Dánsku, kde přispíval do tisku a pečlivě sledoval politickou situaci v Německu i přes churavějící zdraví.

¹⁸⁰ V jejím čele stál Eugene Leviné.

¹⁸¹ Tento útvar existoval od 21. března 1919 do 1. srpna 1919.

¹⁸² Vyhlášena byla 16. června 1919. Proklamace Slovenské republiky rad viz Sborník studijních materiálů. K dějinám KSČ v letech 1917-1929. Díl I. Praha 1978, s. 71-72. V Slovenské republice rad hráli poměrně významnou roli Češi kromě agilního novináře Antonína Janouška byl svěřen post zmocněnce pro justici a finance právě Čechům. Janoušek měl od Bély Kuna obdržet 10 milionů korun na administrativní chod nově zřízené republiky. AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953), k. 17, sign. T 22/21.

¹⁸³ Srov. **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy**: Kominterny, s. 28.

měla odehrávat další politická práce jednotlivých jejích sekcí v době nadcházející (relativní) stabilizace kapitalismu.

Poválečná situace v Československu a vznik Československé komunistické strany na Rusi

Vznik Československa v říjnu 1918 nastolil zcela nové politické a sociálně-ekonomické podmínky ve středoevropském prostoru. I když se Češi v Předlitavsku dostávali do tehdejších kabinetů,¹⁸⁴ nová nastupující politická elita jako celek se teprve učila vládnout a spravovat věci veřejné. Musela se naučit akceptovat širší konsenzus, protože v první vládě zasedly společně socialistické strany s občanskými. Později komunisté vznik Československa také uvítali, vymezili se však proti jeho kapitalistické společensko-politické formě. Sám Šmeral pozitivně hodnotil zrod Československa, chtěl ovšem, aby byl spravován jako stát socialistický. Vyhranění proti Československu pak probíhalo i po oficiální ideologické linii, kdy zejména československá historiografie padesátých let hodnotila vznik Československa jako přímý důsledek Říjnové revoluce, i když nikdo nikdy spolehlivě nedokázal, že tomu tak skutečně bylo.¹⁸⁵ Zároveň bylo z ideologických pozic umenšováno až marginalizováno národní hnutí, které směřovalo k utvoření samostatného státu jako principiálního cíle. Samo Československo pak bylo marxistickými historiky řazeno k imperialistickým státům přesto, že objektivně svou velikostí nemohlo směřovat k žádným zahraničním výbojům, tuto tezi pak přejala i po V. sjezdu KSC v roce 1929 nové gottwaldovské vedení v rámci aplikace své radikálně sektářské politiky.

I když národní tužby došly nepochybně svého naplnění ve formě samostatného československého státu, nově vzniknuvšímu útvaru hrozilo mnoho nebezpečí. Hovoříme zde především o odstředivých tendencích rakouských Němců či pohraniční spory s Polskem o Těšinsko. A pak zde byl i levicový radikalismus, jenž se nemohl bezprostředně po válce vyhnout ani českým zemím. Silněji byly zasaženy národnostně smíšené oblasti, v tomto případě hovoříme o územích, jež obývali většinově lidé německé národnosti. Zde se tak organicky propojily dva radikalismy – sociální a nacionální, který ve zmíněných oblastech byl patrný, nepřehlédnutelný. Není proto náhodou, že Karel Kreibich, rodák ze Cvikova, o němž ještě na mnoha místech této práce uslyšíme, vystupoval po vzniku Československa proti němu právě z nacionálních pozic. Ostatně Kreibich patřil v německé sociální demokracii k radikálně levicovému křídlu, jež odmítalo stejně jako česká marxistická levice vstup sociálních demokratů do vlády.

Mnozí soudobí političtí pozorovatelé považovali fenomén levicového radikalismu za přechodný jev, který se rychle přežene a nezpůsobí politický či sociální otřes, protože s sebou nestrhne většinu obyvatelstva dané země. Radikálně levicová vlna sice nezpůsobila ve většině střední či východní Evropy politické a společenské zemětřesení, i tak představovala pro nově se zrodivší státy v tomto regionu Evropě riziko, které nebylo radno podceňovat. Proto evropské státy sahají k zavádění systému sociálních podpor jako jakési „prevenci“ před možnými sociálními nepokoji,

¹⁸⁴ Například Karel Habětíněk a Josef Jireček, historicky první Češi na ministerské pozici v Předlitavsku, zasedli ve vládě Karla von Hohenwarta, který vykonával funkci od 5. února 1871 do 26. října 1871.

¹⁸⁵ **Rychlík, Jan:** Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa. Praha 2018, s. 19.

kteře hrozily přerůst v revoluce a nastolování rudých diktatur.¹⁸⁶ Musíme si uvědomit, že v podstatě v českých zemích ani na Slovensku před rokem 1918 neexistovala institucionální ochrana a podpora nezaměstnaných ze strany státu. Tato situace byla změněna především trojicí zákonů, které byly vydány v poměrně rychlém sledu po sobě. Jednalo se v první řadě o zákon č. 63/1918 Sb. z prosince 1918 o podpoře nezaměstnaných,¹⁸⁷ dále zákon č. 322/1918 Sb. o podpoře nezaměstnaných, byla to v podstatě nová norma, protože zákon č. 63/1918 Sb. již byl nevyhovující, a zákon č. 267/1921 Sb. o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných.

V roce 1919 zachvátily Prahu hladové bouře, krizová byla situace se zásobováním, státu chyběly potraviny.¹⁸⁸ Byly i vyrabovány některé obchody.¹⁸⁹ V tom samém roce se na Slovensku objevila těžká neúroda. V dnech 12.-19. února 1919 pak vyhlásili ve Zvoleně železničáři a poštovní zaměstnanci generální stávkou.¹⁹⁰ Na Slovensku ve zmíněném roce také probíhaly protidrahotní demonstrace a i východní část republiky zachvátila v roce 1920 generální stávka.¹⁹¹ To kladlo na všennárodní vládu Karla Kramáře¹⁹² zvýšené nároky i proto, že v kabinetu vedle sebe zasedly socialistické strany a občanské strany, jak už bylo zmíněno, což vyžadovalo mimořádné politické manévrování a ochotu všech zúčastněných aktérů přistoupit i na nepopulární kompromisy. Nemalou komplikací pak představoval zcela jistě fakt, že Kramář dlel od ledna 1919 na pařížské mírové konferenci a vrátil se až o 8 měsíců později, vůdčí figurou v jeho nepřítomnosti byl bezpochyby ministr vnitra Antonín Švehla.¹⁹³ O krizové situaci vypovídá i fakt, že dva ministři za národně demokratickou stranu (Adolf Stránský¹⁹⁴ a Alois Rašín)¹⁹⁵ podali demisi, tu však Masaryk nepřijal.¹⁹⁶

¹⁸⁶ **Rákosník, Jakub-Tomeš, Igor a kol.:** Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992. Praha 2013, s. 216-217.

¹⁸⁷ Dělnické listy z 10. prosince 1918 psaly: „Z usnesení československé vlády vypláceti se bude nezaměstnaným českým a slovenským dělníkům podpora, i když nejsou příslušní do některé obce v tak zvaném Německém Rakousku. Musí se však každý nezaměstnaný vykázati potvrzením svého posledního zaměstnavatele, že nemá pro něj práci. Současně se dlužno vykázati při hlášení nezaměstnanosti přihlašovací lístkem a domovským listem nebo pracovní knížkou, případně listem sezdávacím nebo listinou, na níž strvrzuje se státní vyživovací příspěvek. Přihlašujte se neprodleně všichni, kteří jste byli z práce propuštěni, v kancelářích stanovených centrálními odborovými organizacemi, jež pověřeny jsou republikou Německého Rakouska vypláceti tyto podpory.“ Dělnické listy, 10. prosince 1918, s. 2.

¹⁸⁸ **Šlehofer, Lukáš:** Gustav Habrman – cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revisionismu“. Rigorózní práce. Praha 2009, s. 125.

¹⁸⁹ **Harna, Josef:** Konsensus a kompromis. Budování politického systému první ČSR. Praha 2013, s. 61; **Čapek, Jan:** Agrární strana v letech 1920-1921. Rigorózní práce. Praha 2006, s. 36.

¹⁹⁰ **Mlynářík, Ján:** Vývoj robotníckeho hnutia na strednom Slovensku v rokoch 1918-1920. In: Historický časopis, č. 3/1956, s. 309.

¹⁹¹ Do ní se zapojilo kolem 50 000 průmyslových a zemědělských dělníků.

¹⁹² Vláda existovala od 14. listopadu do 8. července 1919. Byla následně vystřídána Tusarovým kabinetem.

¹⁹³ Původně se počítalo s Přemyslem Šámalem jako s ministrem vnitra a Antonín Švehla měl převzít rezort zemědělství.

¹⁹⁴ Adolf Stránský (1855-1931), československý politik a novinář, zakladatel Lidových novin. Po vzniku Československa v roce 1918 se stal ministrem obchodu, v roce 1925 se podílel na vytvoření Národní strany práce.

¹⁹⁵ Alois Rašín (1867-1923), československý politik, ministr financí, čelný představitel národně demokratické strany. Původně byl Mladočechem, podílel se na založení České straně státoprávní. V roce 1911 se stal poslancem Říšské rady. Jako člen organizace Maffie se zapojil během první světové války do domácího odboje, za svou činnost byl

Právě rok 1919 bychom mohli nazvat jakýmsi kulminačním bodem nahromaděných poválečných problémů, které otvíraly dveře dokořán zesíleným radikálním náladám. Zmíněné „rudé nebezpečí“ kladlo na druhé straně i zvýšené nároky na funkčnost státního aparátu, respektive jeho represivní složky, které v případě Československa měly poměrně dobrý přehled o komunistických agitátorech přicházejících s patřičnými instrukcemi z Ruska. Ministerstvo národní obrany (MNO) evidovalo osoby, které byly podezřelé z bolševické agitace na československém území. MNO například sdělovalo 31. prosince 1918 generálnímu velitelství četnictva v Praze jména podezřelých, kteří propagují bolševismus.¹⁹⁷ V těchto intencích musíme také chápat i Kramářův dopis z února 1919,¹⁹⁸ v němž předseda vlády instruoval ministra spravedlnosti Františka Soukupa, aby vypracoval zákon proti bolševické agitaci, a vyslovil také přání, aby Masaryk naléhal na Švehlu, aby jako ministr vnitra přísně stíhal bolševickou propagandu.¹⁹⁹ Zmíněný Kramářův dopis je důkazem toho, že nastupující popřevratová politická garnitura si byla vědoma bolševického nebezpečí a také zaujímala úměrně tomu konkrétní opatření.²⁰⁰

Nutnost alespoň částečně otupit poválečné kapitalistické ostří a eliminovat nejkřiklavější sociální protiklady uskutečněním určitých reforem si však nastupující politická elita dobře uvědomovala. Bohuslav Vrbenský, ministr výživy, respektive veřejných prací, to na schůzi Národního shromáždění 26. 11. 1918 vyjádřil takto: „*Válka přestala, my jsme provedli převrat politický, to je pravda, proto jsme svobodným národem svobodné československé republiky, ale systém národohospodářský trvá tak, jako byl před válkou, a my jistě jsme v tom všichni shodni, všechny politické strany, že tento systém národohospodářský byl spoluvůrcem a spoluvinníkem celé války. My všichni jsme jednoho mínění, že ten systém musí býti průběhem doby odstraněn, že musejí býti zavedeny hluboké sociální změny ve společnosti, aby majetek společenský dostal se veškerému tomu lidu, aby seburčovací právo šlo i do hloubky, a my, kteří jsme ten převrat provedli a kteří jsme se zde v tomto slavném shromáždění sešli, socialisté i nesocialisté, abychom výstavbu celého národa v tomto evropském chaosu provedli zdravou cestou vývojovou.*“²⁰¹ A Hampl se přidal, když prohlásil: „*U nás vrstvy dělnické, pokud mluvíme zejména o našem státě, Československé republice, jsou do té míry vyspělé, zejména srovnáme-li to s vývojem poměrů,*

zatčen a odsouzen k trestu smrti. Později jej amnestoval, stejně jako Karla Kramáře nový císař Karel I. Po skončení války se stal Rašín ministrem financí, v lednu 1923 byl na něho spáchán úspěšný atentát.

¹⁹⁶ **Lustigová, Martina:** Karel Kramář. První československý premiér. Praha 2007, s. 164.

¹⁹⁷ NA, f. Generální velitel četnictva Praha 1918-1942, k. 1, i. č. 85.

¹⁹⁸ Kramář byl v té době s Edvardem Benešem na pařížské mírové konferenci.

¹⁹⁹ **Broková, Eva:** Antonín Švehla. Tvůrce politického systému. Praha 2017, s.144.

²⁰⁰ Viz např. zpráva policejního komisařství adresovaná ministerstvu vnitra z 7. 4. 1920 pojednávající o situaci na Plzeňsku: „Hnutí komunistické v Plzni a okolí jest ve vývoji a živeno jest neutuchající drahotou všech životních prostředků, nedostatečnou aprovisací a nezřízenou agitací volební, jež k politickým bojům rozpoutává živly dosud politikou se nezabývající. Hnutí toto jest vážné a stává se pro stát a státní správu nebezpečným, leč jest naděje na klidný vývoj událostí, neboť živly umírněné jsou ve značné převaze a události v Německu, jichž odlesk vždy též u nás jest patrný, spějí k příznivému ukončení.“ Archiv Ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM), f. EB I., k. 53, sign. R 129/3, i. č. 211.

²⁰¹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenozáznam 5. schůze Národního shromáždění 26. listopadu 1918. Dostupné z <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/005schuz/s005003.htm>.

keré se děly na východě, ... musíte to přiznati, že mají plné právo reklamovati poněkud rychlejší tempo, pokud jde o provedení dalekosáhlejších sociálních reforem.“²⁰²

Mnoho obyčejných lidí tak očekávalo, že po válce bude přijata řada radikálních sociálních opatření, která by pomohla hlavně nejchudším vrstvám obyvatelstva, které nesly tíži války nejhůř.²⁰³ To se však nestalo, protože občanské strany se obávaly, že v případě přijetí hlubších strukturálních socializačních opatření by mohla revoluce ohrozit právě je, jakož i parlamentně-demokratický režim, který zaštitovaly. A obavy panovaly rovněž o to, kde by se mohly radikálně socializační požadavky vlastně zastavit. Nejednalo se samozřejmě jen o československý případ, ale i nastupující politickou třídu ve střední Evropě. Není jisté bez zajímavosti připomenout, že například T. G. Masaryk uvažoval nad tím, zda by na přechodnou dobu nemohl být v mladém Československu zaveden autoritativní režim, či dokonce diktatura, která by se vypořádala se silnými radikalistickými tendencemi.²⁰⁴

Přivrženci socializačních reforem se nicméně na druhé straně cítili ve svých „oprávněných“ požadavcích oslyšeni či zneuznání a hlasitě volali po tom, aby se uskutečnily, protože se mělo jednat o „závazek“ nové poválečné politické garnitury a jakýsi nesplacený dluh za pustošivou válku. Tyto nespokojené lidi, kteří od konce války a vzniku Československa čekali hluboké socializační reformy, posléze úspěšně voličsky podchytila právě KSČ, jak o tom ještě níže budeme hovořit.²⁰⁵ Je jasné, že vzhledem k tomu, že v utvořivším se politickém systému figurovaly kromě levicových stran také pravicové – musel mít přirozeně sociální konsensus své limity, a jak agráři, tak národní demokraté nebyli ochotni poskytnout v parlamentu svou součinnost zdaleka u všech návrhů souvisejících se sociálním zákonodárstvím, ale nahlíželi na problematiku selektivně, a samozřejmě účelově politicky. Nicméně i například i zmínění národní demokraté reagovali na zjitřenou společenskou situaci, přičemž jejichž program byl na poválečné poměry pokrokový a demokratický. Národní demokraté požadovali například zespolečenštění velkého majetku, tedy znárodnění lesů, dolů, železáren, železnic atd.²⁰⁶ Na druhé straně jak

²⁰² **Rákosník, Jakub:** Odvrácená tvář meziválečné prosperity: Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938. Praha 2008, s. 91.

²⁰³ Večerník Práva lidu psal: „Český stát trvá dva měsíce. Jestli někdo očekával, že hospodářské poměry podstatně se budou lepší, trpce se zklamal. Na počátku převratu sice bylo sice velmi mnoho slibováno, ale sliby zůstaly nevyplněnými, právě tak jako tomu bývalo za rakouských ministrů. Lid má v české republice zatím jen to, co si sám svojí silou vynutil, přes hlavy měšťáků prosadil, a co bylo zavedeno pod tlakem revolučních událostí zahraničních. To je nezbytno mít na zřeteli i pro budoucnost. Převážná měšťácká česká vláda nebyla až dosud způsobilá, aby provedla radikální reformy, které doba nezbytně vyžaduje. Naším cílem musí býti vláda socialistická, a to tím spíše, že den ze dne stávají se problém, po kterých volají nejširší vrstvy lidu lidové od počátku říjnového převratu, naléhavějšími a trpným odporem měšťáků nebezpečnějšími.“ Večerník Práva lidu, 31. prosince 1918, s. 1.

²⁰⁴ **Klimek, Antonín:** Boj o Hrad (1.). Hrad a Pětka (1918-1926). Praha 1996, s. 32.

²⁰⁵ Zde se nabízí analogie po druhé světové válce, kde očekávání byly velmi podobná, to znamená akcent na etatizaci a socializaci ze strany státu. Na rozdíl od meziválečného období však po roce 1945 došlo těsně po válce ke znárodnění tzv. klíčového průmyslu, s nímž souhlasil prezident Edvard Beneš a další představitelé, kteří nestáli rozhodně na krajně levicových pozicích. Další rozsáhlá etatizační opatření pak již za jiných společensko-politických podmínek provedli po roce 1948 komunisté už bez jakékoliv opozice.

²⁰⁶ **Čechurová, Jana:** Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí. Praha 1999, s. 25; srov. **Rákosník, Jakub:** Kontinuita a diskontinuita vývoje sociálního státu v Československu (1918-1956). In: Soudobé dějiny, č. 1-2/2013, s. 22.

připomíná Jakub Rákosník, ochota národních demokratů přistoupit k socializaci nevycházela z tradic socialistického učení jako v případě levicových stran, ale z podstaty hospodářského nacionalismu.²⁰⁷ Strana totiž byla přední reprezentantkou nacionalismu, který se přirozeně promítal i do literárních děl jejích čelných politických zástupců, například básníka, dramatika a někdejšího anarchisty Vojtěcha Dyka. Na svém sjezdu z roku 1919, prvním poválečným, pak byly sociální křivdy označeny za největší zlo.²⁰⁸

Takže není pravda, že by si požadavky socializace jako téma výhradně monopolizovala v celém rozsahu pouze levice. Poválečnou situaci tak musely vnímat i strany stojící napravo, podle toho alespoň částečně přizpůsobovat, respektive modifikovat svůj hospodářský program, a jednak tím reflektovat specifické společenské prostředí, jež se jako důsledek válečného konfliktu vytvořilo v nově konstituované zemi, a jednak otupit hrany nakumulovaného levicového radikalismu. Jinými slovy řečeno poválečné společenské klima „zavanulo“ i československou pravici na pozice, kdy byla nucena řešit takové pojmy jako sociální ochrana, podpora v nezaměstnanosti a další naléhavá témata vypjaté popřevratové doby. I agrárníci například akcentovali ve svých poválečných programech snahu o zavedení sociálního pojištění, což současně bylo po roce 1918 důležitým tématickým pojítkem se socialisty. A není jistě bez zajímavosti, že v bezprostředně poválečném období docházelo ke sbližování živnostenské strany se sociálními demokraty, kdy Rudolf Mlčoch²⁰⁹ dokonce hospitoval v sociálnědemokratickém poslaneckém klubu.²¹⁰ I živnostenská strana, která zastupovala především zájmy drobných a středních podnikatelů, musela akcentovat výše zmíněné pojmy a vymezila se v protikapitalistickém duchu, což příznačně dokládá Mlčochův projev v RNS: „*Chci upozorniti, že zejména ten směr, který živnostnictvo jako důležitá složka národní vedlo v proud a směr kapitalistický, ten směr že jest neštěstím pro živnostenský stav, neboť živnostnictvo nemá zájmu na tom, aby mohutněl velkokapitál, aby mohutněla velkovýroba, aby mohutněl směr velkokapitalistický, nýbrž má existenční zájem na tom, aby byla provozována hospodářsko-sociální politika protikapitalistická.*“²¹¹ Jak uvedl výstižně historik Jakub Rákosník, „*lze říci, že s hlubokou reformou počítaly všechny složky společnosti. Sociální politika, do níž počítáme i péči o nezaměstnané, se stala v tomto ohledu jednou z prioritních kategorií. Do takové situace vstoupila po 28. říjnu 1918 politická elita nově vzniklého státu.*“²¹²

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ **Mařica, Jan:** Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení. Disertační práce. Brno 2016, s. 16

²⁰⁹ Rudolf Mlčoch (1880-1948), český politik, podnikatel a novinář, zakladatel České živnostensko-obchodnické strany středostavovské. Vykonával mandát poslance RNS, posléze Národního shromáždění. V letech 1935-1937 byl místopředsedou parlamentu, v letech 1925-1926 zasedl ve vládě a zastával post ministra veřejných prací, byl ještě ministrem železnic a také spravoval rezort průmyslu, obchodu a živností.

²¹⁰ **Marek, Pavel:** K aktivizaci živnostenské strany v letech 1917-1919. In: Časopis Matice moravské, č. 1/1996, s. 65.

²¹¹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 9. schůze z 12. prosince 1918, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/009schuz/s009001.htm>.

²¹² **Rákosník, Jakub:** Odvrácená tvář meziválečné prosperity, s. 91.

Na druhé straně v popřevratové době se levice jednoznačně vyprofilovala jako vlivná politická síla, což se potvrdilo v komunálních volbách v roce 1919.²¹³ Sociální demokraté v nich přesvědčivě zvítězili (zisk 32,5%), a až daleko za sebou nechali československé socialisty (17,3%), agrárníky (15,3%) a lidovce (9,8%).²¹⁴ V německy mluvících regionech pak němečtí sociální demokraté triumfovali nevídaným způsobem, když dokázali získat 47,9% hlasů. Tato vlna z komunálních voleb se přelila i do dalšího hlasování, z čehož sociální demokraté mohli dál těžit. V roce 1920 se konaly první řádné poválečné volby, neproběhly však na celém území republiky, na sporných územích Vitorazska, Valticka, Oravě, Spiši a na Podkarpatské Rusi, kde byla vyhlášena vojenská diktatura.²¹⁵ V podmínkách, kdy civilní orgány byly podřízeny vojenským, se těžko mohly konat jakékoliv volby.²¹⁶ V parlamentních volbách zvítězili sociální demokraté opět s vysokým ziskem hlasů (25,7%), na druhém místě se s velkým odstupem umístili lidovci (11,3%) hlasů, na třetím pak němečtí sociální demokraté (11,1%).²¹⁷ V této souvislosti je potřeba dodat, že na Slovensku zvítězili také sociální demokraté, jejichž výsledek předčil české země, když zaznamenali 38,1% hlasů.²¹⁸ Nicméně v některých oblastech na středním Slovensku dosáhla sociální demokracie takřka absolutního vítězství. Například na Horehroní strana zaznamenala až 84,2% hlasů a do Senátu 86,9%.²¹⁹ Zklamání zažívali naopak českoslovenští socialisté, kteří obdrželi pouze 8,1% hlasů.²²⁰ Zvláště překvapí velmi dobrý výsledek lidovců, u nichž se to rozhodně nečekalo.²²¹ Historik Jaroslav Šebek míní, že lidovcům k tak dobrému výsledku pomohl fakt, že šli do voleb v koalici se Slovenskou ľudovou stranou (SLS).²²² Lidovci získali 21 mandátů a SLS 12.²²³ Nicméně 12 poslanců SLS opustilo v listopadu

²¹³ Konaly se 15. června 1919.

²¹⁴ **Harna, Josef:** Konsenzus a kompromis, s. 62.

²¹⁵ Při návštěvě Šmerala a Tausika v Užhorodu v listopadu 1921 se Šmeral dožadoval, aby byl zrušen výjimečný stav, ukončena vojenská diktatura a vypsány volby. AÚTGM, f. EB I., k. 53, sign. R 129/3, i. č. 211.

²¹⁶ Vojenská diktatura byla zrušena počátkem roku 1922 a na Podkarpatské Rusi se mohly konat volby. Jednalo se o doplňovací volby a rozdělovalo se zde celkem 9 mandátů.

²¹⁷ Statistická ročenka Republiky Československé. Svazek II. Praha 1925, s. 347.

²¹⁸ **Popálený, Peter:** Od voleb 1920 ke vzniku Pětky. In: *Paginae Historiae* č. 31/1. Sborník Národního archivu. Krize a stát na příkladu Československa v meziválečném období. Praha 2023, s. 86.

²¹⁹ **Mlynárik, Jan:** Vývoj robotníckeho hnutia na strednom Slovensku v rokoch 1918-1920. In: *Historický časopis*, č. 3/1956, s. 324.

²²⁰ K volbám si poznamenal Jiří Stříbrný: „Strana československých socialistů dělala politiku nejnepopulárnější – nešla ani na levo, ani na pravo – dělala politiku státní. A nesli jsme na svých bedrech všecku tu zodpovědnost.“ České slovo, 20. dubna 1920, s. 1.

²²¹ Hlas lidu po volbách napsal: „Včera skončen byl zápas politických stran. Není sice ještě znám výsledek voleb do senátu, ale at' výsledek ten bude jakýkoli, zůstává nezměnitelnou skutečností, že Československá strana lidová přes nepřítelů doby a malost agitačních prostředků neobyčejně vzrostla.“ Hlas lidu, 26. dubna 1920, s. 1.

²²² Konzultace s Doc. Mgr. Jaroslavem Šebkem, Ph.D. z 3. srpna 2023. K dohodě lidové strany se SLS viz **Bartlová, Alena:** Tůžby, projekty a realita. Slovensko v medzivojnovom období. Bratislava 2010, s. 97-99.

²²³ Slovenský kněz a politik Jozef Buday na utvoření společné předvolební koalice vzpomíná: „Bolo to pred voľbami r. 1920. Na deň už si nepamätám. Hlinka [Andrej Hlinka – pozn. aut.] bol vtedy ešte rekonvalescentom – väzňom v Podolskom sanatorioume. Hlinku, Kmeťku [římskokatolického biskupa a politika Karola Kmeťku – pozn. aut.] a mňa pozval Šrámek jeden deň k opátovi Zavoralovi do kláštora na Strahove. Tu Šrámek predniesol svoj plán, aby naša strana a českí lidovci vystúpili s jednotnou kandidátkou a síce tým cieľom, aby sa vraj hlasy pri druhom a treťom škrutíniame neztrácaly.“ Slovák, 8. listopadu 1925, s. 1.

1921 při hlasování o státním rozpočtu na rok 1922 společný klub s lidovou stranou²²⁴ a vytvořilo samostatný klub v čele s Andrejem Hlinkou.²²⁵

Obecně je v popřevratovém období možné říct, že levicové či socializační ideje zůstávaly živé u Čechoslováků, kteří byli ke konci první světové války nějak ovlivnění bolševickou ideologií, nebo u těch, kteří se vraceli z ruské občanské války do vlasti a bojovali na straně Rudé armády. Odhaduje se, že těchto lidí bylo 8-10 000 a řada z nich se posléze podílela na založení marxistické frakce v sociálně demokratické straně, resp. později KSČ.²²⁶ Nicméně jejich počet značně osciluje, a to jak v marxistické, tak soudobé historiografii. Jedním z nejvýraznějších navrátilců byl jistě samouk a politický dobrodruh Alois Muna,²²⁷ v němž během ruského zajetí silně vzplanulo přesvědčení ke komunistické myšlence, a byl to právě on, kdo byl pověřen úkolem iniciovat v příhodný okamžik socialistickou revoluci i v československých podmínkách.²²⁸ Podle vzpomínek Jana Synka dlel Muna v roce 1917 v zajetí v ruském Ardatově, pak se dostal do Kyjeva, aby zde redigoval sociálnědemokratický časopis Svoboda.²²⁹ Jak známo, před svým odjezdem do Československa se Muna setkal s Leninem, který na něho naléhal, aby nekopíroval sovětský vzor a „řídil se vlastními poměry“.²³⁰ Historik Dušan Janák ovšem uvádí, že byl k provedení revoluce Leninem vyslaný jen údajně.²³¹ Muna se rozhodně nehodlal chovat opatrně či obezřetně v Československu, byl nesmiřitelným odpůrcem státu a usiloval o jeho zničení.²³² Udržoval těsný kontakt s maďarským komunistou Bélou Kunem²³³ a byl později obviněn z velezrady. V roce 1920 se s ním konal soud, nicméně mu prezident Masaryk udělil milost.²³⁴

²²⁴ **Pehr, Michal a kol.:** Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích. Praha 2007, s. 11; **Katuninec, Milan:** Slovenský kresťanský socialista k pôsobeniu Československé strany lidové na Slovensku v roku 1925. In: „Bílá místa“ v dějinách Československé strany lidové. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009). Olomouc 2009, s. 117.

²²⁵ **Holotíková, Zdenka:** Niektoré problémy slovenskej politiky v rokoch 1921-1925. In: Historický časopis, č. 3/1966, s. 432.

²²⁶ **Fremal, Karol:** Korene bolševizmu na Slovensku. I. časť. Iné pohľady na formovanie a vznik marxistickej ľavice. In: Acta Historica Neosoliensia. Ročenka katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, č. 5/2002, Banská Bystrica 2002, s. 37.

²²⁷ Ve starší literatuře a archivních pramenech uváděn jako Muňa či Můňa.

²²⁸ AÚTGM, f. EB I., k. 53, sign. R 129/3, i. č. 211.

²²⁹ **Synek, Jan:** Vzpomínky na léta 1917-1921 v Rusku. In: Časopis Matice moravské, č. 3-4/1956, s. 301.

²³⁰ **Kárník, Zdeněk:** Založení KSČ a Kominterna. In: Revue dějiny socialismu, č. 2/1969, s. 173; srov. **Benko, Juraj:** Bolševizmus, s. 122.

²³¹ **Janák, Dušan:** Nevydařená výprava. Českoslovenští horníci v sovětském Rusku 1921-1922. In: Slovanský přehled, č. 1/2017, s. 33, pozn. č. 78.

²³² **Wheaton, Bernard:** Radical Socialism in Czechoslovakia. Bohumír Šmeral, the Czech Road to Socialism and the Origins of the Czechoslovak Communist Party. New York 1986, s. 85.

²³³ Béla Kun (1886-1938), přední maďarský komunistický činitel, revolucionář, v roce 1919 stál krátce v čele Maďarské republiky rad. Věrný stalinista spadl nakonec sám do osidel velkých čistek ve třicátých letech. Kun byl obviněn z trockismu, které však bylo vykonstruované. Dne 29. srpna 1938 byl popraven. K osudu Bély Kuna, který vyvrcholil popravou, viz **Chase, J. William:** Microhistory and Mass Repression: Politics, Personalities, and Revenge in the Fall of Béla Kun. In: The Russian Review, č. 3/2008, s. 454-483.

²³⁴ K tomuto sledovanému procesu se vyjadřovali i někteří sociální demokraté. Bechyně například prohlásil, že „bylo velmi škodlivé, kdyby Muna byl amnestován“, protože by to podle něho posílilo důvěry dělnictva v něho a „seslabení“ pravého křídla soc. demokracie.“ AÚTGM, f. Masarykův archiv, k. 404, sign. R-14-3/a.

V Moskvě byla v květnu 1918 založena Československá komunistická strana na Rusi (Československá komunistická strana v Rusku), která prováděla zejména agitační činnost a chtěla verbovat legionáře do Rudé armády.²³⁵ Vznikla z československých vojáků, příslušníků Rudé armády, kteří byli odhodlaní pevně držet a hájit prapor revoluce. Ve straně se sešli například Muna, František Koza-Permský,²³⁶ Jaroslav Handlír či Julius Volek-Choráz. Takto líčil v roce 1919 ruský legionář a sociální demokrat Holomčík Munovy aktivity: „*V druhé polovici roku 1917 tvořila se v Ukrajině armáda československého vojska. V té době přišel Muňa ze Sibíře do Ukrajiny a přihlásil se v k československé armádě. V Kijevě seznámil se s dělníky, kteří za bolševismu dostali svobodu a začal tvoři socialistickou organizaci. Ve vojsku bylo dovoleno přistupovat do organisace až do doby, kdy Muňa přiznal barvu. Muňa dostával příliv do své organisace ze zajatců v táborech, takže počet členů organizace vzrostl na 4000. Masaryk se vyslovil proti této organizaci, neboť Muňa kritisoval poměry v nově se tvořící armádě a tím působil rozkol, takže Masaryk to samé řekl Muňovi: Chci, abyste nekritisovali, ale abyste pracovali.*“²³⁷

Tyto snahy se však většinou mýjely účinkem, neboť legionáři měli vyhraněnou protikomunistickou orientaci. Čeští a slovenští komunisté odcházeli z Ruska na podzim 1918, a jak uvádí Vlastimil Křišťan, většinou neorganizovaně.²³⁸ Mnozí z nich se později stanou členy KSČ, zatím plnili aktivní roli agitátorů a propagátorů komunistických myšlenek v nově vzniklém státě. Mezi navrátilci z Ruska byl i agilní Muna. V Československu působil v Kladně a ochrannou ruku nad ním držel Antonín Zápotocký. Muna se nikterak netajil tím, že mu jde o násilnou přeměnu společnosti v Československu.²³⁹ Oba se pak aktivizovali v průběhu prosincové stávkové akce 1920 a vyhrocených událostech, které uzavřely jednu etapu. Kromě Muna byl aktivní i jeho blízký spolupracovník, truhlářský dělník Jaroslav Handlír,²⁴⁰ který představoval jednoho z prvních agitátorů z Ruska, jenž měl vyvolat na československém území socialistickou revoluci. S ním byl vyslán do Československa také Jaroslav Petrlík-Salát,²⁴¹ přičemž každý z nich obdržel částku 350 000 korun na rozvinutí komunistické činnosti a zfalšované dokumenty.²⁴²

²³⁵ **Rupnik, Jacques:** Dějiny Komunistické strany Československa, s. 42; **Křišťan, Vlastimil:** Českoslovenští krasnoarmějci 1917-1920. Bakalářská práce. Praha 2013, s. 28.

²³⁶ František Koza-Permský (1896-1942), jeden z vedoucích představitelů Československé komunistické strany v Rusku, politický pracovník a agitátor. V roce 1920 se vrátil do Československa, o čtyři roky později však zamířil znovu do Ruska.

²³⁷ **Stehlík, Čestmír-Modráček, František:** Česká sociální demokracie v boji s republikou. Praha 1920, 69-70. Muna vykreslil i komunistu František Beneš, který se později svého bolševického přesvědčení vzdal: „Muna není nebezpečný bolševik. Je to ztřeštěnec, který pyká za hříchy jiných. Jsa ješitným, vypravil se do úlohy mučedníka a je rád, že sedí za mřížemi, nejsa nucen prováděti úlohu, ke které se svou povahou nehodí a do které byl shlukem okolností vehnán.“ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 19, i. č. 278.

²³⁸ **Křišťan, Vlastimil:** Českoslovenští krasnoarmějci 1917-1920. Bakalářská práce. Praha 2013, s. 87.

²³⁹ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 19, i. č. 278.

²⁴⁰ Jaroslav Handlír (1888-1942), československý levicový politik, původně sociální demokrat, poté komunist. Patřil k zakládajícím členům KSČ, účastnil se III. kongresu Kominterny. V roce 1929 byl vyloučen z KSČ a vrátil se zpět do sociální demokracie. Zahynul ve věku 53 let v koncentračním táboře v Osvětimi.

²⁴¹ Petrlík-Salát používal pas na jméno Peter Salat alias Schalit. Státní oblastní archiv v Plzni (SOA v Plzni), f. Policejní ředitelství Plzeň, ([1875])1918-1951, k. 1169, sign. K-1-46.

²⁴² AÚTGM, f. Masarykův archiv, k. 404, sign. R-14-3/e.

Petrлік byl jedním z prvních emisarů Kominterny a kurýr Západoevropského byra EKI v Berlíně.²⁴³ Jednalo se o zajímavou postavu, která se nacházela v hledáčku československých bezpečnostních složek, měla být totiž spoluodpovědná za vraždu.²⁴⁴ Vrchní státní zastupitelství Petrlika-Saláta v trestním spisu z roku 1919 vykreslilo takto: „*Tento vůbec jest líčen jako člověk bezcharakterní, který po příchodu byl zuřivým rakušákem, po pádu carismu nejlepším Čechoslovákem a po bolševickém převratu vášnivým bolševikem a komunistou.*“²⁴⁵ Jak můžeme vyčíst ze zprávy policejního ředitelství adresované ministerstvu vnitra z 22. 3. 1920, Muna počítal s Handlířem jako s příštím lidovým komisařem vojenství, pokud by byl v Československu nastolen sovětský režim.²⁴⁶

Munovy aktivity v Kladně však nenechávaly některé podniky v klidu a kroků až příliš horlivého revolucionáře se obávaly. To například dokumentuje dopis ředitele podniku Poldina Hut' z 22. 2. 1919, který je adresovaný samotnému prezidentovi Masarykovi. V dopise se mimo jiné píše, „že Munových stoupenců den ze dne přibývá, lze seznati z výhružných řečí dělnických vůdců, a je nebezpečí, že znenadání budeme překvapeni převratem, který se neomezí jen na Kladno, nýbrž zaplaví také hlavní město státu.“²⁴⁷ Na Slovensku vykonával agitační a propagační činnost Matej Kršiak,²⁴⁸ který se osobně setkal s Leninem. Československé úřady důsledně monitorovaly aktivity propagátorů komunistických idejí v zemi a za tímto účelem vznikalo mnoho zpráv či elaborátů, které ukazovaly na zahraniční styky Handlíře a dalších. Není bez zajímavosti, že například v materiálu ministerského rady Bohumíra Nováka z 23. ledna 1920 je mezi agitátory či propagátory komunismu řazen i Josef Stivín,²⁴⁹ čelný sociální demokrat, kterého mnozí považovali za příslušníka levice, který nakonec přejde ke KSČ, což se ale nestalo.²⁵⁰ Stal se cílem záměrných dehonestací čelných komunistických představitelů, například Kreibicha, který o něm prohlásil, že si jej prezident Masaryk „koupil“ v roce 1920 a zajistil mu patřičnou rentu.²⁵¹ Mezi výraznější agitátory se také zařadil pozdější poslanec polské národnosti Karel Śliwka.

Na každý pád poválečná radikalizace významným způsobem promluvila do dalších osudů nejsilnější politické strany, kterou po válce byla sociální demokracie. Ta ovlivňovala významně svou politickou vahou směřování republiky a stala se důležitou oporou Hradu a jedním z členů tzv. Pětky.²⁵² Konec války a sociální radikalizace měla pochopitelně vliv i na ni samotnou, dalším

²⁴³ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 20, i. č. 286. Někdy se v odborné literatuře také používá termín Berlínské byro.

²⁴⁴ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 20, i. č. 286.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 19, i. č. 278.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Matej Kršiak (1888-1977), komunistický politik, poslanec a redaktor. Slučovací sjezd v roce 1921 jej zvolil tajemníkem KSČ na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

²⁴⁹ Josef Stivín (1879-1941), významný sociálnědemokratický politik, poslanec a novinář, původní profesí typograf. Stivín psal rovněž básně pro děti, byl jednou z ústředních postav programatických diskusí ohledně přijetí nového sociálnědemokratického programu.

²⁵⁰ AÚTGM, f. EB I., k. 53, sign. R 129/3, i. č. 211.

²⁵¹ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953), k. 57, sign. T 944/21.

²⁵² Pětka, jež vznikla v roce 1921, byla neformálním orgánem, jejímiž členy se stali předsedové nejsilnějších politických stran. Pětka významným způsobem rozhodovala o dalším směřování státu, řadu politicky důležitých

přidruženým důsledkem představovala „revolucionizace“ mnoha členů sociální demokracie – Šmerala, Skaláka,²⁵³ Šturce a dalších, na které v ideové rovině zapůsobila nejen Říjnová revoluce v Rusku, ale i válečný prožitek, neštěstí, které přinesl jako důsledek do té doby největší ozbrojený konflikt v dějinách lidstva. Tyto momenty znamenaly silný impuls k tomu, že již v roce 1918 vznikalo podhoubí pro vznik frakce v sociální demokracii, která sice zřetelně tíhla ke komunismu, ale ještě se nenazývala přímo komunistickou.

Vznik marxistické frakce v sociální demokracii

Po skončení první světové války začalo vznikat nejvhodnější prostředí pro příznivce komunistických myšlenek stejně jako jinde v Evropě právě v sociálně demokratické straně, která měla být brzy nejsilnější politickou silou v zemi v Československu. Pozici dominantního článku v politickém řetězu však brzy začal ohrožovat nevyhnutelný hluboký diferenciací proces uvnitř této strany, který krystalizoval poměrně rychle, až překotně. Byl již patrný na XII. sjezdu sociální demokracie v prosinci 1918, prvním poválečném.²⁵⁴ I když se zde nehovořilo ještě o marxistické levici, Zápotocký v debatě prohlásil, že se dnes srážejí dva proudy – sociálně reformistický a proud sociálně revoluční (komunistický),²⁵⁵ přičemž budoucí přední figura komunistické strany se na již na sjezdu vyhranila jako reprezentant proudu sociálně revolučního.²⁵⁶ Podle Zápotockého²⁵⁷ nestojí v popředí otázka sloučení socialistických stran, jak o ní bylo hojně

záležitostí zpravidla předjednávala, než se dostaly do parlamentu. Analogii Pětky pak můžeme hledat v osvobozené republice v roce 1945 v podobě Národní fronty Čechů a Slováků, kde se předjednávaly jednotlivé propozice, které se potom dávaly hladce schválit parlamentu. Významný představitel agrárníků Cyril Horáček o Pěťce ve svých pamětech napsal: „Tehdy vznikla ona zvláštní instituce, pro politický vývoj našeho státu tak důležitá, která nazvána byla Pětkou. Byli to zástupci pěti politických stran, a sice původně Rašín, Švehla, Bechyně, Stříbrný a Šrámek, kteří utvořili zvláštní výbor, jímž musila projít nejen každá zákonodárná předloha, nýbrž i každé významnější opatření správní, než s ním mohla úřednická vláda přijít na veřejnost. Tím stala se tato Pětka, kterou ústava vůbec ovšem neznala, vlastně jakousi faktickou vedlejší vládou, ano nadvládou. Bez schválení Pětky se vláda ničeho neodvážila a její činnost byla Pětkou úplně ochromována.“ **Herc, Svatopluk (ed):** Horáček, Cyril: Vzpomínky z mého života, s. 254. Peter Popálený uvádí, že Pětka byla považována za nedemokratickou, musíme její vznik nicméně zasadit do dobového kontextu krizového období na začátku dvacátých let. Na Pětku se nemůžeme dívat pouze negativním prismaem, ale musíme brát podle Popáleného v potaz, že stabilizovala politickou scénu a společnost, v čemž byla úspěšná. **Popálený, Peter:** Od voleb 1920 ke vzniku Pětky. In: *Paginae Historiae* č. 31/1, s. 92-93.

²⁵³ Josef Skalák (1874-1968), československý politik a novinář, překladatel, poslanec a senátor za KSČ. Původně sociální demokrat hrál důležitou úlohu při procesu rozkolu této strany v letech 1919-1920. Následně vstoupil do KSČ a stal se redaktorem Rudého práva. S nástupem gottwaldovské garnitury do vedení KSČ po jejím V. sjezdu byl vyloučen a vrátil se zpět do sociální demokracie.

²⁵⁴ **Tomeš, Josef:** Průkopníci a pokračovatelé. Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003. Biografický slovník. Praha 2004, s. 7.

²⁵⁵ Jak prohlásil na jaře 1919 Josef Skalák: „My všichni chceme socialismus. V tomto ohledu není sporu mezi mnou a Bechyněm. V čem se rozcházíme, je to: jak si představujeme tuto socialisaci prováděti. Zda vývojem nebo revolucí.“ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 16, a. j. 112.

²⁵⁶ NA, f. Pavel Reiman 1925-1963, k. 4, a. j. 62; Protokol XII. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické konaného ve dnech 27., 28., 29. a 30. prosince v Representačním domě v Praze. Praha 1918, s. 171.

²⁵⁷ O tom, že Zápotocký již v této době inklinoval ke komunistickým myšlenkám, pojednává i zpráva Vrchního státního zastupitelství v Praze adresovaná ministerstvu spravedlnosti o trestním stíhání Zápotockého. Na Zličově se 2. října 1919 konala veřejná schůze, kde vystoupil i Zápotocký. Ve zprávě se uvádí: „Hned při počátku řeči prohlásil, že jest stoupencem t.zv. levice a celá jeho řeč se točila kolem sociální revoluce dle ruského vzoru. Uváděl, že socialističtí ministři s ministerským předsedou jsou proti kapitálu bezmocni, že vládnou jednotliví okresní hejtmani a

debatováno na sjezdu, a proti níž se ostatně ohradil, stejně jako Šmeral, Skalák či Stivín, ale už přímo socialistická revoluce: „*Mně se zdá, že ten návrh na sloučení přichází pozdě. Dnes není to již myšlenka sjednocení, která ovládá dělníky, ale je to myšlenka jiná, která dělníky ovládá, a před kterou myšlenka sjednocení ustupuje do pozadí. Do popředí vystupuje myšlenka revoluce. Myšlenka revoluce proletariátu, kterou zanášejí k nám ruští soudruzi bolševici a která zachvacuje u nás proletariát.*”²⁵⁸ K událostem v Rusku se však Zápotocký stavěl kladně již na konci roku 1917 a věřil tomu, že bolševici mohou skutečně nastolit socialistickou společnost.²⁵⁹ Říjnová revoluce podnítila proces radikalizace u mnoha sociálních demokratů a úžeji vyhranila jejich další ideologicko-politická stanoviska.²⁶⁰ Zápotockého řeč jasně dokladuje počáteční fázi štěpení na „levé křídlo“ strany se všemi důsledky z toho vyplývajících v budoucnu. Zápotockého můžeme spolu s Munou a dalšími označit jako nejhorlivější příznivce Říjnové revoluce. Zápotocký se stal v rudé baště Kladně iniciátorem vzniku dělnických rad, které měly představovat jakousi obdobu ruských sovětů, o čemž ale příslušné policejní orgány věděly.²⁶¹ Byl v této činnosti aktivní podle zpráv policejního ředitelství již na jaře 1920.²⁶²

Po XII. sjezdu sociální demokracie, který v podstatě rehabilitoval Šmerala, když mu předtím někteří vyčítali jeho prorakouské postoje za války,²⁶³ se tedy zřetelně utvářel zárodek marxistického křídla, které nepokrytě sympatizovalo s Říjnovou revolucí v roce 1917 a opatřeními, které dělali po ní bolševici. Ideové a organizační vydělování marxistické levice,²⁶⁴ kterou vedl její *spiritus rector* Šmeral, postupně sílilo a začalo ohrožovat ve svém důsledku integritu celé sociálně demokratické strany. To samozřejmě v sobě neslo riziko pro další zdárný politický vývoj mladého československého státu. Vývoj marxistické levice v české a slovenské části byl nicméně divergentní. Největší rozdíl spočívá v tom, slovenská marxistická levice neměla podobně vyhraněnou osobnost typu Šmerala a také objektivně postrádala vlastní kontinuální teoretickou tradici. Jak uvádí Xénia Šuchová, na Slovensku se marxistická levice identifikovala s bolševismem leninského typu, a to od samého začátku.²⁶⁵ Právě nízká teoretická úroveň slovenských vůdců a zmíněná absence teoretické tradice pak otevřela na Slovensku

nemohou provést socialisaci tak, jak by si přálo dělnictvo, že sice revoluce národnostní byla provedena, firma starého Rakouska přeměněna ve firmu republiky, ve které však zase vládne kapitalismus.“ Dokumenty k 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa. Faksimilia. Perzekuce komunistických funkcionářů 1919-1939. Praha 1971.

²⁵⁸ Protokol XII. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické, s. 171; **Tomeš, Josef:** Průkopníci a pokračovatelé, s. 7.

²⁵⁹ **Pěnička, Alois:** Kladensko v revolučních časech 1917-1921. Praha 1954, s. 18; **Jelínek, Martin:** Antonín Zápotocký a Kladensko, s. 72.

²⁶⁰ Říjnová revoluce neovlivnila např. jen Zápotockého, ale i jeho ženu Marii, ta později napsala: „Dobře si všichni pamatujeme, jaký veliký vliv měla na nás Velká říjnová socialistická revoluce. Tím pro nás bylo bolestnější, že sociální demokracie svou zrádnou taktikou pomohla buržoasii k moci.“ NA, f. Marie Zápotocká, k. 11, a. j. 94.

²⁶¹ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 3, i. č. 166.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Například Luděk Pik, Gustav Habrman či Rudolf Bechyně.

²⁶⁴ Ke vzniku marxistické levice blíže viz **Čada, Václav:** Vznik a vývoj marxistické ľavice (1917-1921). Bratislava 1980.

²⁶⁵ **Šuchová, Xénia:** Idea Československého státu na Slovensku 1919-1939. Protagonisti, nositelia, oponenti. Bratislava 2011, s. 2013.

stavidla živelnému radikalismu, který vyústil v založení Slovenské republiky rad. Můžeme také konstatovat, že to byl právě živelný radikalismus, který vlastně v praxi kompenzoval výše uvedené nedostatky.

Marxistická levice, útvar, který se zrodil v poválečné sociálně demokratické straně, nicméně nelze označit jako bolševický, ostatně Šmeral a další se bolševiky ještě sami necítili, museli k tomu vnitřně dozrát, byť vyznávali komunistické ideje, a tak je potřeba na celý konflikt mezi marxistickou levicí a vedením sociální demokracie primárně pohlížet jako na hlubší stranickopolitický spor, paralelně následovaný sporem o programatiku strany, která jde nicméně až k jejím kořenům.²⁶⁶ Není tak náhodou, že reprezentanti marxistické levice označili vedení strany za zrádné, podle nichž se zpronevěřilo základnímu programovému étosu z 19. století, a je to právě marxistická levice, která chce svou existencí tento nepříznivý stav napravit, čili se sama za rozvratnou frakci nemohla považovat. Opoziční činovníci považovali účast sociální demokracie ve vládní koalici za zradu nejen programu, ale i „dělnické věci“ jako celku, protože se v rozhodnou poválečnou chvíli nepostavila za revoluci a odstranění kapitalismu, ale místo toho jej pomáhala sama budovat. Jinak tomu ale nemohlo být, protože sociální demokracie byla stranou, která pevně stála za demokratickým řádem, jak se postupně utvářel v nově ustavené republice. Mnozí představitelé sociální demokracie se domnívali, že marxistická levice bude představovat uvnitř strany útvar toliko přechodný, který brzy zanikne, až opadne bezprostřední revoluční poválečná vlna, nicméně opak byl v tomto případě pravdou. Už na začátku roku 1919 začala vydávat odštěpenecká frakce ze Šmeralovy iniciativy týdeník Sociální demokrat,²⁶⁷ kde byly nastíněny její požadavky.²⁶⁸ „*Jsmo rádi, že došlo ke zřízení české republiky. Ale naším cílem není jenom republika buržoazně demokratická, nýbrž republika socialistická,*“ psalo se výmluvně v prvním čísle Sociálního demokrata.²⁶⁹ V týdeníku z 27. 5. 1920 se v eschatologickém duchu psalo, že kapitalismus prožívá smrtelnou krizi a poslanci a senátoři sociální demokracie se plně ztotožňují s prohlášením marxistické levice.²⁷⁰

Na schůzi zastupitelstva sociální demokracie 5.-6. října 1919 už byla patrná nervozita. Schůze byla svolána proto, aby především „zpevnila uvolněnou kázeň ve straně“, ale to se ve svém důsledku nepodařilo, fronty se totiž v roce 1919 proti sobě ještě více vyhranily. Jednání bylo bouřlivé a můžeme je považovat za první vážnou srážku marxistické levice a stávajícího vedení. „Leví“ na tomto jednání představili Prohlášení o taktice strany.²⁷¹ Na zasedání se marxistická levice prezentovala svým samostatným programovým prohlášením, v němž žádala přijetí důsledného programu socializace, a v případě, že bude koaličními stranami vlády zamítnut, aby

²⁶⁶ **Kober, Jan-Holubec, Stanislav (eds.):** Společnou silou. Aktéři společenské změny v českých zemích 1918-1925. Praha 2023, s. 97.

²⁶⁷ Vznikl 28. února 1919. Přispívali do něj například Houser, Šmeral, Handlíř, Dobrovolný a jiní.

²⁶⁸ Kolem něj se sdružili například Antonín Zápotocký, Filip Dobrovolný, Václav Houser či Josef Skalák.

²⁶⁹ **Reiman, Pavel:** Dějiny Komunistické strany Československa. Praha 1961, s. 138.

²⁷⁰ Sociální demokrat, 27. května 1920, s. 1.

²⁷¹ Prohlášení o taktice strany viz Za revoluční stranu. Dokumenty ke vzniku KSČ (1919-1921). Praha 1971, s. 39-43.

sociální demokraté na protest odešli z vlády.²⁷² Návrh však podle očekávání přijat nebyl a ultimativní forma prohlášení opět zesílila tenze mezi nyní již dvěma zřetelně antagonistními tábory.²⁷³

Program marxistické levice tak v podstatě kopíroval sovětský vzor: v politickém ohledu příslušníci této frakce usilovali o provedení socialistické revoluce v Československu, v hospodářské oblasti potom znárodnění výrobních prostředků, kontrolu výroby dělnictvem, vznik dělnických rad po vzoru sovětů a další opatření. První samostatná konference marxistické levice se konala 7. prosince 1919. Zde se marxistická levice konstitovala v čele se Šmeralem²⁷⁴ jako samostatná skupina. Z konference vzešlo programové prohlášení, v němž je uvedeno, že válka způsobila stav, kdy je celá soukromokapitalistická soustava v rozvratu a jedinou záchranou před ním je socializace a nahrazení kapitalistického řádu „hospodářstvím kolektivistickým“.²⁷⁵ V ní byl program doplněn o „nezbytnou“ zásadu diktatury proletariátu,²⁷⁶ protože „*diktatura proletariátu jest jedinou myslitelnou formou dobytí a ovládnání...moci...pro přechodnou dobu...*“²⁷⁷ Marxistická levice se také vyslovila 5. 9. 1920 na své celostátní konferenci pro vstup do III. Internacionály, která byla založená v březnu 1919.²⁷⁸ Jedním z dalších požadavků marxistické levice bylo v co nejkratším termínu svolat mimořádný sjezd strany, který by rozhodl o dalším směřování sociální demokracie, „*a to neprodleně po volbách*“.²⁷⁹ Pro marxistickou historiografii je charakteristické, že upozorňuje na skutečnost organizačního osamostatnění marxistické levice v prosinci 1919, kdy už podle ní stále setrvala v sociální demokracii a nekonstitovala se jako strana komunistická, když vedení sociální demokracie provádělo „protidělnickou politiku“.²⁸⁰ Nicméně to ve skutečnosti nebylo Šmeralovým záměrem. Původním plánem marxistické levice totiž bylo ovládnout plně sociálně demokratickou stranu a posléze ji přetvořit na stranu komunistickou.

V roce 1920 pak aktivita marxistické levice zesílila a začala získávat na svou stranu mnoho krajských organizací a členů, které úspěšně „přetahovala“, a vypadalo to, že stranu ovládne.

²⁷² Srov. **Hájek, Miloš-Mejdrová, Hana:** Vznik Třetí internacionály. Praha 2001, s. 202.

²⁷³ **Bárta, Drahomír:** Prosinčová generální stávka roku 1920. Praha 1953, s.31; **Stehlík, Čestmír-Modráček, František:** Česká sociální demokracie v boji s republikou, s. 52.

²⁷⁴ Šmeral byl sice nepochybně přední figurou marxistické levice, nicméně výraznou tvář byl také jeho spolupracovník Josef Skalák, kterého zpočátku nemálo sociálních demokratů považovalo právě za vedoucí osobnost marxistické levice, potažmo vznikajícího komunistického hnutí.

²⁷⁵ Založení Komunistické strany Československa. Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ: 1917-1924. Praha 1954, s. 40-41.

²⁷⁶ Ne všechny komunistické sekce však byly přesvědčeny o „nevyhnutelnosti“ diktatury proletariátu. Týkalo se to některých západoevropských komunistických stran, například KSI a jiných.

²⁷⁷ **Veselý, Jindřich:** O vzniku a založení KSČ. Praha 1953, s. 89; **Falta, Josef:** Dějinný vývoj československé sociální demokracie. Brno 1928, s. 162.

²⁷⁸ Více k programu marxistické levice viz Zásady a cíle marxistické levice československé sociálně demokratické strany dělnické. Praha 1920.

²⁷⁹ Zásady a cíle marxistické levice, s. 23. Volby do Národního shromáždění se konaly 18. dubna 1920, do Senátu pak 25. dubna 1920.

²⁸⁰ **Čerešňák, Bedřich:** Pronikání leninismu a jeho recepce v revolučním dělnickém hnutí v českých zemích. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická, č. 29/1982, s. 31.

Začala klást další ultimativní požadavky, které už ve svých důsledcích ohrožovaly vnitřní integritu sociální demokracie, a na pořadu dne nebyla otázka, jestli se strana rozštěpí, ale kdy a za jakých okolností. Vedení sociální demokracie si uvědomovalo vážnost situace, která může přerůst v konečný rozkol. Ostatně o tom jednala i konference na Smíchově 12. června 1920. Zde vystoupili přední sociálně demokratičtí činitelé, jež vnímali bezprostředně hrozící nebezpečí stranického schizmatu. Bechyně ve svém vystoupení výstižně prohlásil, že „*nejsme již jednotnou stranou ideově, ale ani organizačně*.“²⁸¹ Bechyně podotkl, že levice je v současné době organizovaná jako zvláštní strana ve straně.²⁸² Alfréd Meissner²⁸³ hovořil v podobně pesimistickém duchu, když řekl, že na další vývoj strany pohlíží s velkými obavami.²⁸⁴ A obavy se prohloubily, když na II. kongres Kominterny v červenci 1920 byli pozváni i zástupci marxistické levice²⁸⁵ a sociálnědemokratické vedení tento krok hodnotilo negativně.

Pro stávající vedení sociální demokracie představovala marxistická levice cizí těleso, ale o to nebezpečnější. V létě 1920 se stalo rozštěpení strany v podstatě skutečností a Šmeral a další se chystali ovládnout nadcházející XIII. sjezd strany,²⁸⁶ což byl signál stávajícímu vedení k provedení přímé akce. Situace se dostávala do kritické fáze a vývoj strany se dotýkal i nejvyšších politických pater. Představenstvo sociální demokracie rozhodlo o odložení sjezdu na listopad a 14. 9. 1920 podal v politické dohodě s prezidentem T. G. Masarykem a dalšími politiky demisi předseda vlády Vlastimil Tusar.²⁸⁷ 15. září 1920 byl potom jmenován úřednický kabinet v čele se zkušeným rakousko-uherským byrokratem Janem Černým.²⁸⁸ Ministři sociální demokracie nakonec skutečně odešli z vlády, ale z jiného důvodu, než požadovala marxistická frakce – aby si uvolnili ruce pro boj právě s ní. Dne 14. září 1920 na schůzi zastupitelstva zástupci marxistické levice vydali prohlášení, v němž akcentovali skutečnost, že vytvoření Tusarovy vlády se dělo proti vůli marxistické levice, čímž její stoupenci přenechali odpovědnost za vstup do kabinetu pravici. Na demisi Tusarovy vlády je pak třeba pohlížet jako na odpovědnost zástupců pravice.²⁸⁹

Události se daly prudce do pohybu a současně bylo jasné, že stranické schizma čeká na své konečné rozuzlení. Marxistická levice začala jednat také a přesto uskutečnila svůj vzdorosjezd 25.-28. září 1920.²⁹⁰ Zde se neustavila ještě jako komunistická strana, ale jako samostatný subjekt

²⁸¹ Na obranu sociálně demokratických zásad. Praha 1920, s. 3.

²⁸² Čada, Václav: Vznik a vývoj marxistické levice, s. 159.

²⁸³ Alfréd Meissner (1871-1950), československý politik, právník, poslanec a ministr a přední odborník na ústavní právo. Za německé okupace byl vězněn pro svůj židovský původ. Po válce byl součástí skupiny, která se podílela na přípravě nové ústavy.

²⁸⁴ Na obranu sociálně demokratických zásad, s. 8.

²⁸⁵ Delegace se skládala ze Zápotockého, Vaňka a Hůly.

²⁸⁶ Konal se ve dnech 27.-29. 11. 1920.

²⁸⁷ Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (APSP), 12. schůze Stálého výboru Národního shromáždění z 29. září 1920, dostupné z: www.digibadatelna.psp.cz.

²⁸⁸ Vláda vykonávala svůj mandát od 15. září do 26. září 1921.

²⁸⁹ Za revoluční stranu, s. 104.

²⁹⁰ Jaroslav Süßmilich uvádí, že přes 90% delegátů na sjezdu patřilo k levici. NA, f. Jaroslav Süßmilich 1904-1972, k. 4, a. j. 13/3.

Československá sociálně demokratická strana dělnická (levice).²⁹¹ Sjezdu se zúčastnilo 527 delegátů, kteří byli zvoleni místními politickými organizacemi 338, mandát byl přiznán 321 delegátům.²⁹² Sjezd byl prohlášen v rámci strany za právoplatný. V svolání delegátů všem sociálním demokratům je pak explicitně uvedeno, že usnesení sjezdu je závazné a každý sociální demokrat je povinen se mu podrobit.²⁹³ Je příznačné, že Šmeral nabádal k opatrnosti a na sjezdu se z taktických důvodů vyhnul otázce hlasování vstupu do Kominterny.²⁹⁴ Na sjezdu vystoupili například Václav Šturc, Josef Teska či Jan Skála. Posledně jmenovaný ve svém referátu zmínil krizi, jakým směrem vést politiku dělnické třídy v republice. Narážel na evoluční proud (sociálnědemokratický) a sociálně revoluční (komunistický). Skála prohlásil: „*Vedení strany, provozující takovou politiku s koalicí v parlamentě, neodvažovalo se burcovati dělnické massy. Co jsme měli ministerského předsedu od loňského července, nebylo žádné hnutí mass prováděno. My si však pamatujeme, že v prvních dobách po převratu, dokud jsme neměli takové zastoupení ve vládě, akci mass s útokem na vládu jsme ledačehos dosáhli. To bylo i při zápase o vyvlastnění velkostatků, který se ovšem nyní špatně provádí. A při jiných příležitostech osvědčila se síla akce mass stejně důrazně. Tedy je zde krise taktiky a musí se hledati jiné cesty. Tak jako dosud to dále nejde, abychom byli stále silnější na parlamentní půdě a při tom byli vlastně slabí, a ty massy, které měly veliké naděje právě na základě naší parlamentní síly, abychom uvedli ve zklamání. Tato nedůvěra byla stupňována tím, že vzniklo odcizení mezi massami a mnohými lidmi z vedení – a tím byl zejména soudruh Tusar, který svým životem a jednáním odcizil se úplně massám.*“²⁹⁵ Šmeral na sjezdu ve svém projevu zdůraznil, že „není žádných povelů z Moskvy“ a budoucí komunisté musejí sami stanovit vlastní taktiku, aniž by mechanicky přejímali taktiku ruských bolševiků.²⁹⁶

Vedení sociální demokracie pak konalo vlastní řádný XIII. sjezd 27.-29. listopadu 1920, jasně odmítlo zásady Kominterny a přihlásilo se k zásadám demokratické republiky. Vrcholné stranické shromáždění vyznělo jako tvrdá kritika či odsudek nyní již jasně vyprofilované skupiny uvnitř sociálně demokratické strany, která byla cizím, rozvratným tělesem. Na sjezdu bylo patrné napětí, osazenstvo si dobře uvědomovalo nebezpečí, které jí ze strany oponentů hrozí. Jiří Noha hodnotí tento sjezd jako defenzivní, protože „*strana se ocitla pod palbou, ohroženy byly nejenom její fyzická integrita či hmotný majetek, ale především hodnoty, které hájila a zastávala.*“²⁹⁷ Nebezpečí zde bylo jasně pojmenováno, jak ostatně můžeme číst z protokolu XIII. sjezdu: „*Komunisté pořídili si ve straně naší samostatnou organisaci se samostatným sekretariátem, zahájili rozvratnou agitaci, namířenou hlavně proti straně sociálně demokratické, pořádali*

²⁹¹ **Noha, Jiří:** Sociální demokracie v meziválečném Československu – osobnosti, ideje, trendy. Disertační práce, Praha 2012, s. 96.

²⁹² **Tomeš, Josef:** Průkopníci a pokračovatelé, s. 8.

²⁹³ Za revoluční stranu, s. 154.

²⁹⁴ **Korbel, Josef:** The Communist Subversion of Czechoslovakia 1938-1948; The Failure of Coexistence. Princeton 1959, s. 24.

²⁹⁵ Co chce levice? Tj. většina československé sociální demokracie. Výklad a poznámky usnesení XIII. sjezdu strany, konaného ve dnech 25. až 28. září 1920. Praha, rok vydání neuveden, s. 16-17.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 29.

²⁹⁷ **Noha, Jiří:** Sociální demokracie v meziválečném Československu, s. 106.

*samostatné své sjezdy, na nichž se prohlašovali pro III. Internacionálu komunistů moskevských.*²⁹⁸ František Soukup ve svém referátu nazvaném Poslední události ve straně popsal krizovou situaci a konstatoval, že je nyní rozpolcena a akceschopnost ochromena aktivitou Šmerala a dalších.²⁹⁹ Proto došel k závěru, že „*lékem není kompromis, lékem je rozluka.*“³⁰⁰ Listopadový sjezd sociální demokracie představoval kritický předěl v celé krizi, konal se jen dva měsíce po vzdorosjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice), který zde formuloval takové požadavky, které byly neslučitelné se sociálnědemokratickými idejemi a tradicemi. Otázkou bylo, kdy a za jakých okolností dojde ke konečnému střetu obou znesvářených táborů.

Šmeralova frakce směřovala k rozhodné akci. Finální konfrontace se dramaticky přiblížila, když stoupenci Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice) svévolně obsadili 16. září 1920 Lidový dům a tiskárnu.³⁰¹ O pět dní později vyšlo první číslo Rudého práva. Protože za první republiky byl majetek, v tomto případě Lidový dům, napsán na fyzickou osobu, v tomto případě na předsedu strany Antonína Němce, podalo vedení sociální demokracie na policejní ředitelství oznámení pro rušení držby. Policejní ředitel oznámil delegaci, že chce za tohoto stavu nařídít pohotovost a obsadit Lidový dům, „*poněvadž se stanoviska politického nelze jinak věc řešiti.*“³⁰² Vedení sociální demokracie tak nemohlo v dané situaci připustit, aby marxistická levice ovládla stranickou centrálu. Nicméně zřetelné vyhraňování dvou stranických křídel bylo již v tak pokročilé fázi, že události posléze nabraly rychlý, přesto očekávaný spád, který současně vylučoval uzavření oboustranně uspokojivé dohody. Výkonný výbor Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice) vydal 19. listopadu 1920 svolání, v němž oponuje tomu, aby byl Lidový dům přiřknut pravici, a rozporuje v něm její právní pohled, na druhé straně zohledňuje svůj, který je však už na první pohled lichý. V svolání se píše: „*Levice reklamuje Lidový dům pro výkonný výbor, zvolený na sjezdu strany 25.-28. září 1920, poněvadž on zastupuje většinu Československé sociálně demokratické strany, již menšina měla se podrobit, a poněvadž onen sjezd byl řádným sjezdem dle organizačního řádu strany. Ten výkonný výbor je majetníkem jménem členstva, aby pak po novém sjezdu předal majetek novému výkonnému výboru.*“³⁰³

Představitelé odštěpeneckého subjektu však odmítli vyklidit Lidový dům, a proto musela být 9. prosince 1920 povolána k asistenci policie a četnictvo, aby je rozehnala. Události nabraly velmi dramatický průběh. K pražskému policejnímu řediteli se dostavil předseda strany Antonín Němec, poslanec František Hummelhans³⁰⁴ a poslanec Jaroslav Aster,³⁰⁵ kteří policejnímu

²⁹⁸ Protokol XIII. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické, konaného ve dnech 27., 28. a 29. listopadu 1920 v Representačním domě v Praze. Praha 1921, s. 3.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 77.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 85.

³⁰¹ Ke krizi sociální demokracie a prosincové stávce viz **Kárník, Zdeněk**: České země v éře první republiky (1918-1938). Díl I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha 2003, s. 142-147.

³⁰² AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 19, i. č. 278.

³⁰³ Za revoluční stranu, s. 172.

³⁰⁴ František Hummelhans (1873-1942), československý politik, poslanec a funkcionář Dělnické tělocvičné jednoty.

řediteli sdělili, že hodlají převzít tiskárnu v Lidovém domě a odepřít „vzbuřencům“ tisk Rudého práva.³⁰⁶ Došlo k fyzickým potyčkám mezi policií a příslušníky Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice). Hummelhans dokonce fyzicky napadl Bohumil Jílek a lučební dělník Dominik Havlín³⁰⁷ a společně jej donutili, aby opustil svou kancelář.³⁰⁸ To je v přímém rozporu s tvrzením marxistické literatury, která „dokladuje“, lépe řečeno fabuluje, že se dav, který obsadil Lidový dům, jen bránil a nevyvolával žádné fyzické potyčky, jež naopak iniciovalo výhradně četnictvo. Není ani pravdou, jak psala Pravda chudoby, že by Hummelhans 9. prosince 1920 byl řádně propuštěn na tříměsíční dovolenou s plným platem.³⁰⁹

Na zásah bezpečnostních složek, které měly zjednat pořádek, odpověděli „vzbuřenci“ vyhlášením stávkou 9. prosince 1920.³¹⁰ Ta měla být časově neomezená, jak deklarovala levice.³¹¹ O den později, 10. 12., výkonný výbor Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice) vydal provolání, jež obsahovalo kromě politických také sociální požadavky, zejména kontrolu výroby dělnictvem, převzetí zásobování a postavení pod dělnickou kontrolu.³¹² Do stávkou vstoupilo okolo 500 000 lidí a na některých místech – Oslavanech, Kladně či Kralupech vznikaly přechodné útvary – revoluční dělnické výbory, které dočasně přebíraly moc.³¹³ V Oslavanech dokonce vznikl i jakýsi revoluční tribunál, který se iniciativně chopil své role a odsoudil čtyři lidi k trestu smrti.³¹⁴ Karel Votava dosvědčuje, že v Oslavanech došlo ke krveprolití: „*Dělnictvo nemohlo druhým pomoci holýma rukama, když tam byly poslány kanony.*“³¹⁵ Vyhrocená atmosféra panovala také v Hodoníně, kde měl rozlícený dav vláčet ulicemi okresního hejtmana, kterému vyhrožoval, že jej pověsí.³¹⁶ V těchto a dalších městech docházelo k ostrým konfrontacím se státní mocí a přechodně k přímému boji o moc.³¹⁷ V některých městech docházelo ke „spontánnímu“ vyvlastnění některých podniků. Například

³⁰⁵ Jaroslav Aster (1877-1944), československý politik a meziválečný poslanec za sociálně demokratickou stranu. Působil též jako redaktor.

³⁰⁶ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 19, i. č. 278.

³⁰⁷ Havlín patřil k čelným představitelům marxistické levice.

³⁰⁸ Svědek incidentu, poslanec a redaktor Jaroslav Aster, později vypověděl: „Na otázku, co by učinili (Havlín a Aster), kdyby neposlechl (Hummelhans), odvětil Jílek, že by použili násilí a jej vyhodili.“ Aster také odsvědčil, že vrchní faktor Seidl byl venku na dvoře škrcen. Státní oblastní archiv v Praze (SOA v Praze), f. Krajský soud trestní Praha, i. č. 1481; **Soukup, František:** Revoluce práce. Díl II., s. 1453.

³⁰⁹ Pravda chudoby, 18. prosince 1920, s. 1.

³¹⁰ Karel Kreibich na zjištěné události vzpomíná takto: „Večer 9. prosince jsem na návštěvě v redakci ‚Rudého práva‘ v Lidovém domě. Mluví se šmeralem o situaci. Atmosféra je nějak dusná. Jdu dolů. V sále je schůze. Místnost je natřískaná, vchod je zatarasen. Jdu do jídelny na večeři. Sotva jsem se navečeřel, je ze dvora slyšet povyk a křik. A již vniká ze zadu do jídelny policie. Vyklízet místnost, všichni ven! Strkají nás na ulici. Tam vyklízí policie Hyberskou. V kavárně se sejdu se soudruhům z Lidového domu. Levice vyhánána, pravice ozbrojenou mocí zavedena do ‚svého majetku‘“. NA, f. Karel Kreibich 1883-1966, k. 26, a. j. 751.

³¹¹ **Benda, Michal:** Počátky komunistického hnutí v Československu s důrazem na vývoj v Pardubicích. In: Východočeský sborník historický, sv. 34/2018, s. 112.

³¹² Za revoluční stranu, s. 178-180.

³¹³ Vojenský ústřední archiv (VÚA), f. Rudolf Vetiška, k. 3, i. j. 10.

³¹⁴ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 19, i. č. 278. Lidový deník popsal oslavanské události takto: „U Oslavan strhla se opravdová bitva, v níž rachotily také strojní pušky.“ Lidový deník, 11. března 1921, s. 1.

³¹⁵ Archiv města Ostravy (AMO), f. Karel Votava, k. 1, i. č. 42.

³¹⁶ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 20, i. č. 302.

³¹⁷ **Rupnik, Jacques:** Dějiny Komunistické strany Československa, s. 51.

revoluční výbor rozhodl o vyvlastnění některých černouhelných dolů na Rakovnicku, na Křivoklátsku se „dočasně“ vyvlastňovaly statky rodu Fürstenberků, jak uvádí Václav Bělka.³¹⁸ V některých městech jako Beroun stávkující odzbrojovali četnické hlídky, jak například píše ve svých pamětech komunista Josef Hrubý.³¹⁹

Do zjitřených prosincových událostí pak zasáhl nám již známý Muna, který v revolučním zápalu v Kladně organizoval Rudé gardy, které měly táhnout na Prahu, leč bez valného úspěchu. Narychlo sesbírané lovecké pušky a další zbraně od lidí nemohly zvrátit nepříznivý průběh celé stávky. K jejímu potlačení bylo povoláno vojsko, na mnoha místech začalo platit stanné právo.³²⁰ Za několik dní byli povstalci poraženi a jejich výrazní představitelé – Antonín Zápotocký, Jaroslav Süßmilch,³²¹ Alois Muna a další zatčeni.³²² Sám Muna posléze u soudu doznal, že úkladně připravoval v Kladně násilný převrat.³²³ Celkem bylo zajištěno přibližně 3 000 dělníků, následně se v roce 1921 konal soud s hlavními organizátory, kteří se zúčastnili stávky.³²⁴ Ta nakonec musela za daných podmínek skončit 16. prosince 1920, kdy byla odvolána, krachem. Některým iniciátorům udělil prezident republiky milost, to se však netýkalo například Süßmilcha, který byl odsouzen k odnětí svobody na 15 měsíců, propuštěn byl z věznice na Borech v roce 1923.³²⁵ Zápotocký byl odsouzen k osmnáctiměsíčnímu trestu, další pak k úhrnným trestům od šesti do třinácti měsíců.³²⁶ Zápotockýho propustili na počátku roku 1922 na amnestii, stal se členem VV strany a převzal post generálního tajemníka.³²⁷

Antonín Němec o vzrušených událostech referoval 14. prosince 1920: „*A, přátelé, běželo o to, jsme-li my oprávněni zabratí svůj majetek, jsme-li povinni terorismu ustoupiti, či nic? A tu bylo přirozeno, že jsme neposlali tam dělníky, aby se dělníci s dělníky rvali, nýbrž my jsme řekli: Soud,*

³¹⁸ **Bělka, Václav:** Politický vývoj v Rakovnicku mezi světovými válkami. Diplomová práce. Praha 2020, s. 102.

³¹⁹ **Hrubý, Josef:** Život plný boje, s. 32.

³²⁰ Například v Boskovicích, Hodoníně či Třebíči.

³²¹ Jaroslav Süßmilch (1891-1972), československý politik, poslanec Národního shromáždění, člen KSČ. V roce 1919 byl zvolen starostou v Ouholicích, při štěpení sociální demokracie stál na pozicích marxistické levice, později se stal členem KSČ, kde se angažoval v družstevním hnutí.

³²² K zatčení Muna a Zápotockého blíže viz AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 67, i. č. 756.

³²³ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 19, i. č. 278.

³²⁴ Soud se Zápotockým proběhl v březnu 1921. Výrazná tvář prosincové stávky se hájila sama a v závěru řeči projevila své „revoluční“ odhodlání: „Jménem nás všech považuji za nutné prohlásit, že jsme komunisty, že se hlásíme ke III. Internacionále a že chováme přesvědčení o příchodu sociální revoluce... Žádný soudní rozsudek není s to změnit v nás toto přesvědčení a my naopak věříme, že jedinou záchranu by mohla přinést rychlá, do důsledků jdoucí přeměna dnešních neudržitelných řádů soukromokapitalistických v řády socialistické!“ **Zápotocká, Marie:** Můj život s AZ. Praha 2001, s. 51-52. V obžalovacím spise, který byl veden na Zápotockého, Hůlu, Muna a další aktéry nepovedené generální stávky, se píše toto: „V druhé polovině r. 1920 v obvodu Československé republiky i mimo ni upravovali půdu pro násilné podniky komunistické na území Čsl. Republiky, snažili se získati ke spolupráci zejména čsl. vojsko, udržovali a prostředkovali spojení mezi zdejšími a zahraničními komunisty, snažili se vyvolat generální stávku a způsobili tak hospodářský rozvrat, což vše bylo natrojeno k tomu, aby se forma vlády násilně změnila a aby se způsobila vzpoura a válka občanská uvnitř státu, čímž spáchali všichni jako přímí spolupachatelé zločin velezrady.“ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 19, i. č. 278.

³²⁵ NA, f. Jaroslav Süßmilch 1904-1972, k. 4, a. j. 12.

³²⁶ **Pěnička, Alois:** Kladensko v revolučních letech, s. 152. Proces s Votavou a dalšími v Brně viz AMO, f. Karel Votava, k. 1, i. č. 39, 40, 41.

³²⁷ NA, f. Marie Zápotocká, k. 11, a. j. 97.

všechny zákony prohlašují, že jest to majetek nesporně náš, tedy jsme řekli: tady jest úřad od toho, aby nyní nám majetek náš chránil. (Výborně!) Přátelé, my jsme nic jiného dělati nemohli. Že oni byli vychováni komunisty k násilí, že komunisti jim stále říkali: „Jen násilím do toho“ a že se násilím postavili proti státní moci, když se snažila zjednatí průchod zákonu, za to my přece nemůžeme. Kdybychom se byli postavili proti nim, když přišli násilně zabratí dělnický dům, majetek dělnické strany, pak, přátelé, kdyby byli na nás spáchali násilí, byli by řekli: "Proč jste tedy nešli dobrovolně pryč?" A když jsme šli dobrovolně pryč, říkají, že jsme se měli více proti tomu brániti. My jsme dělali, co jsme mohli, a nyní, přátelé, co se stalo dále? Úřad zabral místnosti, poněvadž musel. Vyhnán byl ředitel, vyhnáni byli majitelé, byl zkonfiskován veškerý majetek strany, a proto jej nyní úřad brání, když bylo zákonitě stvrzeno, že nám patří. To by byla pěkná republika, kdyby řekla: my nedovedeme chrániti a hájiti majetek zákonitě uznaný, poněvadž jest to majetek sociálních demokratů. To přece republika nemohla říci a na nejméně mohla říci: majetek sociálních demokratů musí ustoupiti teroru komunistů. (Potlesk.)³²⁸

Vyostřená konfrontace vzbouřenců a vedení sociální demokracie tak musela dosáhnout přirozeně svého vrcholu. Že to byla v tomto případě neúspěšná stávka, můžeme považovat za jednu forem vyeskalování celé situace v boji o ovládnutí strany. Marxistická literatura hodnotí generální stávku a události, které jí předcházely, jako boj o moc ve státě, zásadní střet s buržoazií, nicméně povstalci neměli reálně žádné prostředky, aby mohli uvažovat o svržení kapitalistického systému (vlády). To ostatně dokladuje sám Zápotocký, jeden z nejaktivnějších iniciátorů stávky, který později v roce 1922 smířlivě prohlásil: „Přiznejme si, že jsme v tomto prosincovém boji s kapitalistickou třídou a sociálními patrioty dostali nařezáno. My to přehnali a odnášeli důsledky porážky na svých bedrech.“³²⁹ Na výše řečeném nemění nic fakt, že v několika městech během generální stávky došlo k jejich dočasnému ovládnutí povstalci.³³⁰ Julius Verčík hodnotil, že na Slovensku se jevíly „nejrevolučnejší“ Vrútky, kde byly obsazeny vzbouřenci úřady, železnice a další důležitá místa.³³¹ Ostatně ve Vrútkách také vznikla již předtím dělnická rada.³³² Také prezident T. G. Masaryk se vyjádřil k prosincovým událostem, označil stávku jako diletantskou a dal zřetelně najevo, že ti komunisté, kteří nechtějí rozumět svobodě, kterou zaručuje demokratická Československá republika, se mohou z ní vystěhovat.³³³

Marxistická literatura pak hodnotí krátké období let 1918-1920 jako boj o charakter státu, který však vyhrála (dočasně) buržoazie, jež se po zmíněných událostech konsolidovala a uchránila tak své „třídní panství“, které se mělo zhroutit. Generální stávka selhala také proto, a velmi výstižně je to řečeno ve známém československém propagandistickém filmu Anna Proletárka,³³⁴ že v čele

³²⁸ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 32. schůze Poslanecké sněmovny z 14. prosince 1920, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/032schuz/s032003.htm>.

³²⁹ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 146.

³³⁰ Srov. **Noha, Jiří**: Socialismus jest práce. Život Rudolfa Bechyně 1881-1948. Rigorózní práce. Praha 2006, s. 34.

³³¹ ANM, f. Julius Verčík, k. 2, i. č. 27.

³³² AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 9, i. č. 257.

³³³ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 7, a. j. 48.

³³⁴ Film režiséra Karla Steklého z roku 1952.

bojů neexistoval revoluční předvoj dělnické třídy, tedy komunistická strana.³³⁵ Dělníky tak neměl kdo vést do vítězného boje. Nicméně z této události vyšla dělnická třída poučenější a zkušenější, chyběla jí akorát revoluční síla, která by ji vedla do dalších rozhodných bojů. Jak píše Pavel Reiman v Dějinách KSČ: „*Největším poučením z prosincové stávkové akce pro dělnickou třídu však bylo, že vítězství nad buržoazií není možné bez nové, revoluční proletářské strany. Její založení se stalo po prosincové porážce hlavním a bezprostředním úkolem všech levicových sil.*“³³⁶

Marxističtí historikové pak vinu za porážku proletariátu svádějí na pravicové vůdce sociální demokracie, kteří během dramatických událostí dokonali zradu dělnické třídy, protože se paktovali s buržoazií.³³⁷ Nicméně marxistickým historikům unikal jeden zásadní fakt, pokud by se tito „zrádci“ reformističtí vůdci připojili ke stávce, potažmo později k ozbrojenému povstání, byli by po převzetí moci komunisty zlikvidováni jako mocenskopolitická síla. Stalo se tak v jiných podmínkách po roce 1945 ve všech lidově-demokratických zemích včetně Československa, kdy sociální demokraté nebyli slučováni, jak zněla oficiální propaganda již nové moci, ale ve skutečnosti pohlcováni komunistickými stranami.³³⁸ V režimu mocenského monopolu komunistických stran totiž nemůže existovat na politické mapě druhá „konkurenční“ dělnická strana.

Šmeral s odstupem jednoho měsíce emotivně hovořil o prosincových událostech na půdě Poslanecké sněmovny 13. ledna 1921: „*My jsme proti úkladům, vedoucí o nich, dělnické hnutí bránili se zoufalým napětím. Nyní konečně byl tento plán přece prosazen drastickými prostředky, když Tusar svou demisí uvedl věci do pohybu. Co se stalo, není útok náš proti státu, jest to konečné dovršení tohoto plánu. Jest to spiknutí reakce a zrady proti dělnickému hnutí, když se toto nedalo korumpovat. Vedle toho se obávám, aby to nebylo také přípravou k jarní válce. Že se při prosincových událostech nejednalo o puč náš, nýbrž o puč proti nám vysvítá také z toho, že my nevolili jsme dobu, nýbrž naši odpůrci ji určili bezprostředně před vánocemi v situaci pro stávkové hnutí nejnepríznivější. Stávka začala jako odpověď na ponížení, za které dělnictvo pocítovalo zasahování státní moci v takových rozměrech do sporu o dělnický majetek, a rozšířila se mnohem více nad rozměry, když druhého dne v Praze bylo střeleno do dělníků před parlamentem a Ringhofferovou továrnou.*“³³⁹

³³⁵ NA, f. Pavel Reiman 1925-1963, k. 4, a. j. 63; **Pěnička, Alois**: Kladensko v revolučních časech 1917-1921, s. 144.

³³⁶ **Reiman, Pavel**: Dějiny Komunistické strany, s. 162.

³³⁷ Jan Skála píše v pamfletu Čs. sociální demokracie ve službách reakce zaměřeném proti pravicovému vedení sociální demokracie toto: „Ale vůdci pravice volili nejzhoršivější taktiku, odhodlali se řešit věc násilím uvnitř strany a jít násilím proti levici strany. Zaručili si pomoc státní moci a buržoasie a někteří netajili se tím, že levice má se dostat do konfliktu se státní mocí, při kterém má být poražena.“ **Skála, Jan**: Čs. sociální demokracie ve službách reakce. Kritika postupu čs. sociální demokracie od roztržky strany. Praha 1923, s. 19.

³³⁸ Například v případě Československa v červnu 1948, kdy proběhlo oficiálně „sloučení“ KSČ a sociální demokracie, KSČ ani nezměnila název. Toto „sloučení“ bylo vykreslováno oficiální propagandou jako „odčinění“ roku 1920, kdy došlo na dlouhá léta k rozkolu dělnické třídy na evoluční a revoluční část.

³³⁹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 41. schůze schůze Poslanecké sněmovny z 13.1. 1921, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/041schuz/s041004.htm>

Je jasné, že po potlačení generální stávky nebyla postavena otázka tak, zda vznikne nový revoluční subjekt, ale kdy a za jakých podmínek. Ostatně na jeho založení tlačil čas, protože komunistické strany už v regionu střední a východní Evropy, ale i na Západě již byly založené a začaly vyvíjet činnost. Marxistická literatura má pravdu v tom, že vznik komunistické strany se zmíněnými událostmi významně urychlil, ale nový subjekt by vznikl i bez nich, protože po něm jednoduše existovala silná společenská poptávka. Přesto zrod KSČ nebyl rozhodně jednoduchým a přímočarým procesem a poznamenalo jej mnoho faktorů. Jeden z nich představovala národnostní roztržičnost komunistického hnutí. V Československu totiž vedle sebe působily německá, slovenská, polská a maďarská, židovská marxistická levice. Komunisté pak byli politicky činní také na Podkarpatské Rusi, kde existovala Mezinárodní socialistická strana Podkarpatské Rusi, v níž působili Maďaři, ale také Rusíni.³⁴⁰

Od prosincové stávky k ustavujícímu sjezdu KSČ

I když sociální demokracie vyhrála s výrazným náskokem první poválečné parlamentní volby, důsledkem událostí 1919-1920 došlo následně k jejímu výraznému oslabení. V dalším období se však postupně strana vzpamatovala a stabilizovala, nicméně od roku 1921 musela už v každých volbách měřit síly právě s komunistickou stranou a nezřídka s ní i prohrávala. V případě odštěpenecké, nyní již samostatné frakce byla po prosincové stávce 1920 už naléhavě nastolena otázka ustavení komunistické strany. Existovaly různé představy o založení nového subjektu.

Zformování komunistické strany se však v následujících měsících ukázalo jako poměrně složitý a vleklý proces. Nemohlo tomu být ostatně jinak. Bohumír Šmeral, vůdčí osobnost Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice), volil opatrné, vyčkávací stanovisko, jež kalkulovalo s „řádným“ a postupným převedením sociálnědemokratického členstva do komunistické strany jakožto nového politického subjektu. Šmeral tuto taktiku nevolil náhodou, protože usiloval o to, aby byla komunistická strana založena jako masový, početný subjekt, který by svou mohutností působil silným vlivem na dělnický elektorát. Šmeralova promyšlená taktika nicméně narážela na „revoluční“ netrpělivost řady budoucích předních členů komunistické strany, ale i zahraničních vrcholných činitelů, například maďarské sekce, samotných Sovětů a dalších představitelů, jež ostentativně dávali najevo svou levičáckou averzi vůči Šmeralovi. Představou ultralevých byl maďarský příklad. V listopadu 1918 vznikla Maďarská republika jako jeden z nástupnických států rozpadnuvšího se Rakouska-Uherska. A už v listopadu 1918 z levého křídla sociální demokracie vznikla Komunistická strana Maďarska.³⁴¹ Silná levičácká agentura v podstatě ovládala na začátku dvacátých let vrcholné orgány Kominterny a její funkcionáři tak podrobovali Šmeralův postup až zdrcující kritice, přičemž nevěřili, že na jeho konci může být úspěšné založení komunistické strany. Nejviditelnějším kritikem se stal bezesporu v domácích podmínkách Kreibich, který proces konstituování nového politického subjektu přenesl na mezinárodní komunistické pole, tedy do Kominterny. V podstatě můžeme hovořit o tom, že se

³⁴⁰ Rychlík, Jan-Rychlíková, Magdalena: Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946, s. 83-84.

³⁴¹ Založena byla 20. listopadu 1918.

jednalo se o střet přístupů dvou stran, které však chtěly dosáhnout stejného cíle – zformování KSČ, ale jinými prostředky. Šmeral prosazoval vlastní cestu, protože ji považoval za správnou, i když věděl, že bude narážet na odpor čelných představitelů Kominterny. Ta sice schvalovala Šmeralův konečný cíl, nicméně požadovala, aby jej dosáhl za bezvýhradného použití jejích direktiv.

Kominternu i Lenin kromě pochvaly za koncept masové strany na Šmerala začali naléhat, ať už začne jednat, protože doba je již dostatečně zralá, aby komunistická strana vznikla. Tlak na Šmerala zesílil zejména po II. kongresu Kominterny v roce 1920 jednak z Moskvy, jednak byl patrný i v domácím prostředí. Společným znakem kritiky Kreibicha, ultralevých a dalších pak bylo až nepochopitelné váhání „kunktátora“³⁴² Šmerala, který podle nich dobu založení komunistické strany zdržuje v době revolučního kvasu, kdy je možné reálně uvažovat o šíření socialistické revoluce ve střední Evropě. Zinovjev obvinil v březnu 1921 Šmerala ve své zprávě k X. sjezdu Komunistické strany Ruska (bolševiků) z váhavých či kolísavých postojů, a že KSČ může vzniknout nakonec i bez něho.³⁴³ Podle Karla Goliatha intrigoval právě Zinovjev společně s Kreibichem proti Šmeralovi, aby „*zatlačil Šmerala a jeho stranu do své ohlávky*.“³⁴⁴ Plánovaný ustavující sjezd KSČ byl nakonec odložen o dva měsíce a někteří Šmeralovi názorovi oponenti jej podrobili znovu kritice, že zbytečně se založením komunistické strany váhá a jeho úsilí ve skutečnosti ani nesměřuje k ustavení nového revolučního subjektu. Tlak na Šmerala každopádně pokračoval dál a postupně sílil, netrpělivost rostla především u Zinovjeva, Radka a dalších. Někteří už přestávali věřit, že KSČ nakonec vznikne, a propadali ze Šmerala otevřené deziluzi.

Problém však ležel jinde, a to jednak ve specifickém osobnostním nastavení a jednak vyhraněných vlastnostech budoucího komunistického činitele. Předně Šmeral jako vzdělaný intelektuál volil ve své politice vždy uvážlivé, nepřekotné kroky a musíme si uvědomit, že jeho přerod ze sociálního demokrata v komunistu byl postupný ideový proces, dobou zrání a třibením názorů. A samozřejmě nejen u něho. Zároveň Šmeral svou cestou jasně deklaroval rezervované stanovisko k metodě prostého mechanického přenášení sovětských zkušeností na československé podmínky. Za druhé Šmeralova ideová východiska jako budoucího komunisty na začátku formovala jeho sociálnědemokratická minulost, o tom nemůže být pochyb. Jako sociální demokrat uznával pluralitu názorů, toleranci k nim, odlišná hlediska nezavrhoval, bral je vždy do úvahy, přemýšlel o nich. Z těchto důvodů se snažil Šmeral i při procesu zrodu komunistické

³⁴² Váhavý či nerozhodný člověk. To si o Šmeralovi ostatně myslel například i Ivan Olbracht, když napsal: „Šmeral je muž, který nemá jiných zájmů a nežije jiným, než myšlenkou na proletariát. Čistota jeho přesvědčení a charakterové vlastnosti jsou ryzí. Je člověkem velkých vědomostí a znalostí, je bystrý a pilný, je v něm i jistá velkorysost. Ale je typický kunktátor. To je po česku váhavec. Jeho kunktátorství neprýští z vnitřní nerozhodnosti či osobní nestatečnosti, ale z vyhraněného vědomí odpovědnosti před masou, kterou vede a z vědomého či podvědomého chtění jít k cíli pokud možno bezpečně a s nejmenšími ztrátami a rizikem...“ **Galandaer, Jan:** Bohumír Šmeral 1914-1941. Praha 1986, s. 377.

³⁴³ **Lazič M. Branko-Drachkovitch M. Milorad:** Lenin and the Comintern, s. 287.

³⁴⁴ ANM, f. Karel Goliath, k. 13, neuspořádané.

strany uchovat určitou nezávislost na Kominterně,³⁴⁵ s jejíž „ústřední linií“ pochopitelně souhlasil, na druhé straně měl určitý vnitřní či osobní problém s přijetím 21 podmínek nutných ke vstupu do Kominterny.³⁴⁶ Velmi dobře věděl, že akceptováním 21 podmínek se budoucí komunistická strana stane součástí centralisticky řízené organizace, která se z podstaty věci neslučuje s nezávislostí.³⁴⁷ Snaha uchovat si určitou nezávislost se projevila také v tom, že Šmeral odmítal přijímat finanční subvence od Kominterny, která by komunistickou stranu k ní připoutala. To ostatně sdělil i při osobním setkání Osipu Pjatnickému.³⁴⁸ Šmeral celou věc pochopil správně, neboť Kominternu se poměrně štědrými finančními subwencemi snažila jednotlivé komunistické strany k sobě vázat a učinit je plně závislými. V tom se Šmeralem souzněl *in margine* zprvu také Zápotocký, který na dubnové říšské konferenci KSC v roce 1922 prohlásil, že nevěří tomu, že komunistické hnutí lze vybudovat za pomoci cizích finančních prostředků.³⁴⁹

Začátkem roku 1921 byly učiněny potřebné kroky k urychlení procesu, který začal už nabývat reálných obrysů. Ve dnech 1.-2. ledna 1921 se konala celostátní konference Československé strany sociálně demokratické dělnické (levice), kde je už patrný silnější posun doleva, což Šmeralovi ukázalo na druhé straně momentální nálady, které ve straně panují, nicméně i nadále požíval dostatečné autority, aby si obhájil svůj dosavadní koncept, tedy vybudování masové strany.³⁵⁰ Drtivá většina delegátů se vyslovila pro založení komunistické strany. Delegáti také vyjádřili souhlas s 21 podmínkami Kominterny,³⁵¹ jejichž splnění podmiňovalo přijetí do Kominterny.³⁵² Nicméně to zdaleka neuspokojilo EKI a její představitele, kteří ve většině případů byli zastánci teorie ofenzivy. A výsledky lednové celostátní konference neuspokojily ani Kreibicha, podle něhož se jednalo o stále přešlapování na místě, a v dopisu, který adresoval EKI, pak označil Šmerala za největší překážku k vytvoření komunistické strany. Jeho útoky na Šmerala sílily a neustávaly, podle Kreibicha nevystupoval jako skutečný vůdce, „*nýbrž dal se jakoby strkat masou, které konečně povolil.*“³⁵³ Podle jeho názoru bylo možné ji zformovat bez něho a proti němu.³⁵⁴ Důležitým krokem k budoucímu sjednocení všech národnostních sekcí byl

³⁴⁵ Závislost politická i ekonomická však byla evidentní u všech sekcí Kominterny. V této souvislosti poněkud nepatříčně vynikne fakt, že ještě jako člen sociálně demokratické strany Šmeral v roce 1916 prohlásil, že „naše strana není stranou rusofilskou.“ U KSC platil pravý opak, a to samozřejmě i v režimu monopolní moci po roce 1948. NA, f. Václav Vacek, k. 12, a. j. 188.

³⁴⁶ Byly vyhlášeny na II. kongresu Kominterny v roce 1920.

³⁴⁷ Srov. **Hájek, Miloš-Mejdrová, Hana:** Vznik Třetí internacionály, s. 411.

³⁴⁸ Osip Pjatnickij (1882-1938), ruský revolucionář židovského původu, přední činitel mezinárodního komunistického a dělnického hnutí. Mezi jeho svěřené úkoly mimo jiné patřilo financování jednotlivých komunistických sekcí v zahraničí. V polovině třicátých let upadl v nemilost, protože vyjádřil pochybnosti proti smyšleným obviněním proti vysokým stranickým činitelům v rámci stalinských čistek. Pjatnickij byl sám v roce 1938 popraven.

³⁴⁹ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 148.

³⁵⁰ **Galandauer, Jan:** Od Hainfeldu ke vzniku KSC. České dělnické hnutí v letech 1889-1921. Praha 1986, s. 338; Konzultace s Mgr. Jurajem Benkem, Ph.D. z 11. února 2023.

³⁵¹ Znění všech 21 podmínek viz **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** Kominternu, s. 271-273.

³⁵² Tamtéž, s. 165.

³⁵³ NA, f. Karel Kreibich 1883-1966, k. 26, a. j. 751.

³⁵⁴ **Hájek, Miloš-Mejdrová, Hana:** Vznik Třetí internacionály, s. 406.

sjezd slovenské a podkarpatskoruské sociální demokracie (levice) ve slovenské Ľubochni ve dnech 16.-17. ledna 1921.³⁵⁵ Důležitá úloha v organizaci sjezdu připadla Jozefu Schiffelovi.³⁵⁶ Sjezd se nemohl konat na Podkarpatské Rusi, neboť tam stále platilo stanné právo. První den byl sjezd rozeznán policií, a tak pokračoval 17. ledna v Ružomberoku.³⁵⁷ Delegáti sjezdu se jednomyslně vyslovili pro vstup do Kominterny, jediný rozkolný bod představovala sedmnáctá podmínka, která určovala, že se strana má nazývat komunistickou. V této souvislosti dodejme, že politikové rusínské národnosti jako Ivan Mondok,³⁵⁸ Oleksa (Olexa) Borkaňuk,³⁵⁹ Emanuel Šafranko³⁶⁰ a Mikola Sidorak³⁶¹ vykonávali poslanecký mandát za KSČ. Tito straniční činovníci plnili na Podkarpatské Rusi současně roli až horlivých agitátorů a aktivistů, jejichž činnost důsledně monitorovaly československé bezpečnostní složky.

Dalším důležitým sjezdem završujícím postupně celý proces vytvoření KSČ byl II. mimořádný sjezd německé sociálnědemokratické levice ve dnech 12.-15. 3. 1921 v Liberci.³⁶² Podobně jako v případě slovenské a podkarpatskoruské sociální demokracie se delegáti sjezdu přihlásili manifestačně k přijetí 21 podmínek a vstupu do Kominterny.³⁶³ Byl přijat nový akční program a organizační statut.³⁶⁴ Sjezd se prohlásil do celostátního slučovacího sjezdu německým oddělením KSČ. Ústředním tajemníkem se stal Alois Neurath,³⁶⁵ který byl výraznou figurou KSČ, a o němž bude ještě v textu dále pojednáno. Německá sekce KSČ měla v době konání sjezdu asi 60 000 členů.³⁶⁶ Německá strana tak v podstatě předběhla vznik KSČ, a i proto Šmeral byl pod vzrůstajícím tlakem dalších sekcí. Jeho oponenti předpokládali, že výše uvedené sjezdy budou pro Šmerala více než pádným argumentem, aby učinil to samé v československých podmínkách. Sám Kreibich po tomto sjezdu zvyšoval tlak na Šmerala a konečná transformace Československé strany sociálně demokratické dělnické (levice) v komunistickou stranu tak už měla stát bezprostředně na pořadu dne. Šmeral měl podle Kreibicha brzdit vytvoření strany a připojení ke

³⁵⁵ Podrobněji ke sjezdu viz ANM, f. Julius Verčík, k. 3, i. č. 144; AKPR, f. KPR – protokol T (tajné) 1921-1944 (1953), k. 17, sign. T 22/21.

³⁵⁶ Jozef Schiffel (1880-1959), slovenský politik, významný představitel dělnického hnutí. V roce 1905 přesídlil do USA, kde založil Slovenskou socialistickou stranu v Americe. V roce 1920 se opět vrátil na Slovensko a stal se jednou z důležitých postav marxistické levice. Schiffel byl jedním ze zakládajících členů KSČ, v letech 1921-1922 zasedal ve VV KSČ.

³⁵⁷ **Štverák, František:** Schematismus, s. 26.

³⁵⁸ Ivan Mondok (1893-1941), československý politik za KSČ rusínské národnosti a novinář. Po doplňovacích parlamentních volbách v roce 1924 získal poslanecký mandát, který v roce 1925 obhájil. Mondok byl popraven v SSSR během stalinských čistek.

³⁵⁹ Oleksa Borkaňuk (1901-1942), československý politik rusínské národnosti, poslanec za KSČ. Pracoval v aparátu Kominterny. Za druhé světové války byl vysazen na okupovaném území, byl však zatčen maďarskými orgány, v Budapešti odsouzen k trestu smrti a v roce 1942 popraven.

³⁶⁰ Emanuel Šafranko (1890-1965), československý komunistický politik a meziválečný poslanec, po druhé světové válce diplomat za Maďarsko.

³⁶¹ Ve starší literatuře se občas píše jako Sedorjak.

³⁶² Někdy se také hovoří o liberecké levici. V lednu 1921 byla liberecká organizace sociálně demokratické strany vyloučena.

³⁶³ Protokoly Ustavujícího s Slučovacího sjezdu KSČ, s. 13.

³⁶⁴ **Reiman, Pavel:** Dějiny Komunistické strany, s. 167.

³⁶⁵ Alois Neurath (1886-1955), československý politik německé národnosti, poslanec, právník a novinář.

³⁶⁶ Za revoluční stranu, s. 306.

Kominterně.³⁶⁷ Nepříliš dělné vztahy ostatně Kreibich poměrně podrobně v tomto důležitém období popisuje. Na sjezdu liberecké levice v březnu 1921 byl přítomen Šmeral, který podle Kreibicha „s nikým nemluvil a tvářil se jakoby znepokojen.“³⁶⁸

Na druhé straně Šmeral svým rozhodným postojem vyvolával další napětí v Moskvě, a to nově poměrně rozsáhlým článkem, publikovaném v Rudém právu 27. února 1921. V něm se především věnoval otázce přistoupení ke Kominterně, a za jakých podmínek. Současně se článek ukázal ve svém vyznění jako polemický, a to v několika bodech, které mohly pro Kominternu být přímo heretickými. Šmeral podotýká v článku, že uskutečnění izolované revoluce v této době ve střední Evropě by bylo lehkovážné a znovu tak citelně popudil horlivé levičáky v Kominterně.³⁶⁹ Šmeral dovozoval, že revoluce může být vyvolána ve chvíli, kdy pro ni bude příznivá mezinárodní situace. Budoucí komunistický lídr se rovněž vymezil „proti podporám finančním od zahraničních stran“³⁷⁰ a vlastně zde zopakoval svou předchozí tezi o tom, že by se budoucí komunistická strana stala závislou v tomto ohledu na Kominterně. Místo bezvýhradného přijetí závazných 21 podmínek k přistoupení do Kominterny však Šmeral volil nejednoznačné, vágní stanovisko, když napsal, že měl sjezd pouze „(...) projednat a schválit plán toho, co naše strana (...) považuje za proveditelné (...) v těchto speciálních poměrech, při daném stupni vývoje československého proletariátu (...).“³⁷¹

Je jasné, že Šmeral si článkem vyhrazoval ne přímo oponentní stanovisko vůči Kominterně, ale nezadatelné právo určité distance od bodů, které považoval za problematické, ale také v praxi škodlivé pro dělnické hnutí, až se založí nový revoluční subjekt. Šmeralův článek a jeho vyznění tak nemohlo padnout v Kominterně na úrodnou půdu. Vzhledem k tomu, že ustavující sjezd se měl konat 26 a 27. března 1921 (Velikonoční sjezd), a byl odložen na návrh brněnské župy až na květen,³⁷² rostly v Kominterně už velmi kritické až výhrůžné hlasy. Na druhou stranu se zastupitelstvo Československé strany sociálně demokratické dělnické (levice) usneslo 6. března 1921 na tom, že se vyslovuje pro „zásady a zásady komunistické Internacionály, které pokládáme za principy konečného vítězství proletariátu nad buržoasií.“³⁷³ Tím se alespoň částečně setřely pochyby panující v Kominterně ohledně založení komunistické strany.

Ustavující sjezd KSČ v květnu 1921

V dubnu 1921 se konala drážďanská schůzka prominentních zástupců Kominterny Alpáriho a Kuna a československé delegace, k jednáním byl přizván také Kreibich. Nebylo náhodou, proč Šmeral poslal na schůzku „druhořadou“ garnituru, tím dával ostentativně najevo, co si myslí o nátlaku Kominterny na vytvoření KSČ. Šmeral ostatně sám neměl na debatě s oběma

³⁶⁷ NA, f. Karel Kreibich 1883-1966, k. 26, a. j. 751.

³⁶⁸ Tamtéž.

³⁶⁹ Rudé právo, 27. února 1921, s. 3.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 4.

³⁷¹ **Hájek, Miloš-Mejdrová, Hana:** Vznik Třetí internacionály, s. 407.

³⁷² Večerník Rudého práva, 7. března 1921, s. 1.

³⁷³ Tamtéž.

maďarskými emigranty ve službách Kominterny osobní zájem, protože nesouhlasil s jejich metodami. Oba byli stoupci teorie ofenzivy, což bylo v přímém rozporu se Šmeralovou koncepcí. Šmeral se Zápotockým zformulovali 12. dubna 1921 dopis adresovaný Kominterně, v němž vyslovili protest proti metodám Alpáriho s Kunem, a žádali rovněž, aby byli nahrazeni kompetentnějšími partnery.³⁷⁴ Dlužno dodat, že osobní averze byla vzájemná, Alpári nebyl československému prostředí navíc neznámý, protože zde vyvíjel poměrně čilou aktivitu, nebo spíše nevybíravou a ničím neskrývanou ingerenci. Pobýval zde mimo jiné ilegálně a československé úřady jej sledovaly. Alpáriho nátlakové prostředky na Šmerala a vměšování byly evidentní a mnohdy přecházely až za hranu toho, co si ještě může dovolit k představiteli jiného státu. Historik Juraj Benko dokonce hovoří o agresivním zasahování do československých záležitostí, ale nejen jich, také italských či německých, s čímž lze plně souhlasit.³⁷⁵ Kun a spol. odmítli respektovat vedení marxistické levice v čele se Šmeralem, označovali je za málo revoluční a oportunistické.

Podstatná je skutečnost, že Alpáriho metody nijak nezohledňovaly Šmeralovu cestu k založení komunistické strany ani místní specifika, dokonce můžeme konstatovat, že ji otevřeně sabotovaly. Kreibich pak nebyl vybrán na schůzku náhodou, jako spojenec a rovněž vyznavač teorie ofenzivy měl působit na československou delegaci ve smyslu bezvýhradného přijetí moskevských direktiv.³⁷⁶ Zesílený tlak maďarských zástupců na československou stranu tak byl zřetelný, ale v podstatě stínoval rostoucí nespokojenost vedoucích činitelů Kominterny, jež se důrazně promítala do jednání. Rokování se uskutečnila na pozadí neúspěšného březnového povstání dělníků v několika německých městech, jež bylo státním aparátem potlačeno.³⁷⁷ Drážďanská jednání, která rozladila Kuna kvůli Šmeralovým postojům, se rozešla nakonec bez jednoznačných závěrů.³⁷⁸ Na jaře 1921 nicméně situace po mnoha peripetiích skutečně dozněla k tomu, aby mohla být KSČ konečně ustavena jako poslední z velkých komunistických stran v Evropě.

Dne 24. dubna 1921 tak mohl Šmeral napsat do Rudého práva článek s příznačným názvem *Jak si představuji průběh našeho sjezdu?* V něm mimo jiné uvedl: „*Do III. Internacionály půjdeme ne jako malá sekta, nýbrž jako velká strana mass. Kdo si představí, jaká ideologie ovládala u nás dělnické massy ještě před půl druhým rokem, uvědomí si radostnost tohoto výsledku a ocení práci, která byla vykonána.*“³⁷⁹ Ve článku Šmeral reflektoval rovněž složitý vývoj vedoucí k ustavení masového revolučního subjektu: „*Na sjezdu nebudeme se sektářsky hádat o minulost,*

³⁷⁴ Galandauer, Jan: Bohumír Šmeral, s. 306; Tretí kongres komunistickej Internacionály, s. 303.

³⁷⁵ Benko, Juraj: Maďarská komunistická emigrácia a jej pôsobenie v rokoch 1919-1921. In: Historický časopis, č. 4/2015, s. 614.

³⁷⁶ Nutno podotknout, že maďarští představitelé jako Alpári, Kun či József Pogány kromě toho, že zástávali teorii ofenzivy, byli vykonavateli směrnic EKI ve střední Evropě a činili nevybíravý nátlak nejen na KSČ, ale také KSN či KSI. Jejich ingerence do záležitostí těchto stran vyvolávala poměrně velké tenze.

³⁷⁷ Přední německý komunista a předseda KSN Paul Levi tuto avanturistickou akci zkritizoval a byl za to z KSN exemplárně vyloučen.

³⁷⁸ Suda, Zdeněk: Zealots and Rebels, s. 46.

³⁷⁹ Rudé právo, 24. dubna 1921, s. 1.

*navzájem se podezřívát anebo snad do konce kacířsky odsuzovat a vylučovat, nýbrž všechen zřetel náš bude obrácen do budoucnosti, abychom na prahu nového období dějin vybudovali velkou stranu, která v našich poměrech může nejúčelněji zasáhnout do rozhodné bitvy proti kapitalismu a splnit svůj úkol na tom úseku mezinárodní fronty světové sociální revoluce, jenž jest nám naším položením přikázán.*³⁸⁰

Složitá cesta k novému politickému subjektu byla završena v květnu 1921, kdy oficiálně vzniká Československá strana komunistická na ustavujícím sjezdu ve dnech 14. 5.-16. 5. 1921 v Obecním domě v Karlíně za účasti 569 delegátů transformací z Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice).³⁸¹ Zhruba 600 delegátů zastupovalo v tuto dobu zhruba 350 tisíc členů strany.³⁸² To z KSC dělálo po ruské a německé komunistické straně největší komunistickou stranu v Evropě, na poměr k obyvatelům pak největší vůbec. KSC byla daleko větším či početnějším subjektem než jiné strany v regionu střední Evropy. Nepochybně patří zásluha také Šmeralovi, který dokázal organizovaně převést okolo 70% bývalých sociálních demokratů do KSC. Zásluha to byla o to větší, že si svébytnou koncepci dokázal prosadit navzdory kritickým hlasům pocházejících z domácích řad a ze zahraničí, i když se už zdálo, že bude pod tlakem levičáckých hlasů odstaven. Strana vznikla pět měsíců po nezdařené prosincové stávce, což lze v konečném důsledku hodnotit jednoznačně jako úspěšnou misi. Rovněž bylo dosaženo definitivního rozkolu mezi komunisty, kteří již nyní měli svou vlastní stranu a nevratně se vydělili ze sociální demokracie.³⁸³ Nicméně stejně jako v případě KSC členská základna po celou dobu první republiky oscilovala.³⁸⁴ A stav 350 000 členů při založení strany nemohl dlouhodobě udržet, to je zřejmé. Členská základna procházela v meziválečné republice značně kolísavým vývojem až do V. sjezdu KSC, který ve svých důsledcích znamenal rapidní úbytek členské základny. Stále se však jednalo po celé sledované období o vlivnou politickou sílu s početnou členskou základnou, byť musíme brát v potaz skutečnost, že fluktuace byla z různých důvodů relativně vysoká.

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ Pravda chudoby, 22. května 1921, s. 1.

³⁸² **Štverák, František:** Schematismus, s. 581. Pavel Reiman uvádí, že strana měla v roce 1921 450 tisíc členů, to je však značně nadsazený počet. NA, f. Pavel Reiman 1925-1963, k. 4, a. j. 63. Miloš Hájek a Hana Mejdrová uvádějí, že KSC měla v roce 1921 420 tisíc členů, což je rovněž nadnesené číslo. **Hájek, Miloš-Mejdrová, Hana:** Vznik Třetí internacionály, s. 445, příloha č. 2.

³⁸³ Sociálnědemokratický list Opavan napsal po skončení ustavujícího sjezdu KSC: „Po dvouletém klamání dělnictva odhodili konečně komunisté masku a přiznali se otevřeně ku svým tužbám po moskevském chomoutu. Jedenadvacet moskevských podmínek, které mimochodem řečeno, plnit nemohou a nebudou, bylo sjezdem přijato. Máme tedy samostatnou stranu komunistickou, která však nebude Moskvou příliš nadšeně uvítána. Dnešní československá sekce moskevské Internacionály, jest jen novým, při tom však zhoršeným vydáním vídeňského centralismu z let předválečných, jemuž schází disciplína a vůbec všechny podmínky zdárného rozvoje. Rvačky mezi Šmeralem a Kreibichem, zavily polský a maďarský nacionalism, ukazují již dnes, že naši komunisté, oddaní sluhové III. Internacionály, nedovedou vytvořiti ani Internacionálu ani mezi sebou.“ Opavan, 2. června 1921, s. 1.

³⁸⁴ Přehled členské základny KSC: 1921 – 350 000, únor 1923 – 132 000, říjen 1924 – 99 700, září 1925 – 93 220, březen 1927 – 138 000, únor 1929 – 25 000, březen 1931 – 40 000, říjen 1932 – 59 405, listopad 1936 – 70 000. **Štverák, František:** Schematismus, s. 581.

Tabulka 2: Počet organizací s členů strany v jednotlivých krajích v době Ustavujícího sjezdu KSČ

<i>Kraj</i>	<i>Počet organizací</i>	<i>Počet členů</i>
Praha	573	49 738
Pardubice	171	14 000
Hradec Králové	153	9 000
Mladá Boleslav	332	14 851
Ústí nad Labem	50	3 670
Louny	402	48 640
Plzeň	63	4 1777
Budějovice	93	2 5 96
Jihlava	110	6 600
Brno	320	22 886
Prostějov	146	6 753
Hodonín	160	15 006
Ostrava	92	12 493
Slov. kraje nejsou uvedeny		
Celkem	2 665	210 410

Zdroj: Mencl, Vojtěch: Na cestě k jednotě. KSČ v letech 1921-1923. Praha 1964, s. 87

Strana vycházela z ideologického konstruktů, že krize kapitalismu není překonána i vzhledem k začínající hospodářské krizi, jež postihla Československo. Komunisté na sjezdu hodnotili společensko-ekonomickou situaci tak, že se poměry nacházejí v revoluční epoše, „*uprostřed velké světové války proletářské třídy na povalení kapitalismu.*“³⁸⁵ Nicméně si Šmeral současně položil otázku, v jaké fázi vývoje se kapitalismus nachází, jestli hrozí jeho bezprostřední zánik, nebo „*uprostřed vleklého procesu tlení.*“³⁸⁶ Šmeral volil druhou možnost a měl nepochybně pravdu, protože v roce 1921 se revoluční vlna přes střední Evropu již převalila. Na sjezdu proslovil svůj referát Jsme Komunisty! Naše cesta a náš cíl, v němž bilancuje cestu marxistické levice ke zrodu komunistické strany.³⁸⁷ Ve svém exposé Šmeral zmínil již zmíněnou tezi, že komunistická strana má být budována jako strana masová, nicméně ji neabsolutizoval: „*Ovšem musíme si být vědomi, že veliká strana není žádným fetišem, ničím absolutním, nýbrž že jest jen nástrojem k dosažení vyššího cíle, jímž jest vybudování socialistické společnosti.*“³⁸⁸ Šmeral upozornil také, že KSČ je sice po nejrůznějších peripetiích a názorových různých založena, nicméně přetrvávají ještě slabá místa a strana musí vnitřně zrát.³⁸⁹ Jedněmi z klíčových úkolů podle Šmerala bylo posílení organizační a propagační (propagandistické) oblasti, která přirozeně

³⁸⁵ Protokoly Ustavujícího a Slučovacího sjezdu, s. 117.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 120.

³⁸⁷ V tuto dobu však rozhodně nelze hovořit o komunistech tak, jak si představovala Kominternu. Sociálnědemokratické návyky byly ještě silné a dožívaly setrvačně velmi dlouhou dobu.

³⁸⁸ Jsme komunisty!, s.15-16.

³⁸⁹ Protokoly Ustavujícího a Slučovacího sjezdu, s. 140.

musela mít v počáteční fázi existence strany poměrně velké nedostatky. Šmeral také hovořil o akcích, které bude strana uskutečňovat tváří v tvář buržoazii. Mluvil současně o tom, že stávky, manifestace, demonstrace a jiná veřejná vystoupení musí být naplánovány s rozvahou, a nemůže k nim docházet za každou cenu.³⁹⁰ Na druhou stranu komunisté v nadcházejícím období prokázali, že naopak se do mnoha akcí pouštěli bez hlubšího rozmyslu, živelně. Šmeral zde hovořil o pučistické taktice, která nevede k ničemu jinému než k porážce, a kdo by si podle něho zahrával s touto taktikou, ten by podřýval morální autoritu Kominterny.³⁹¹

Šmeral věnoval rovněž pozornost otázce centrismu, stejně jako vrcholní zástupci Kominterny. Jeden ze zakladatelů KSČ hodnotil centrismus jako socialistický, který je oproštěn od reformismu, ale není ještě skutečně či autenticky komunistický. Šmeral konstatoval, a v tomto ohledu se bezesporu mýlil, že již na podzim 1920 došlo k oddělení od nejen pravice, ale také těch, kteří byli centristy. Toto hodnocení bylo až příliš optimistické, protože jednak mnoho členů například v odborech zastávalo centristické postoje, a pak Šmeral s Kreibichem sami stanuli na centristické platformě. Kreibicha navíc považoval Zinovjev ještě za oportunistu. Otázkou pak je, jakými prostředky s centristem bojovat. Šmeral vyjádřil přání, aby do těchto otázek bylo zasahováno zvenčí.³⁹² Na druhé straně Šmeral jako umírněný komunistu plédoval za to, aby někdo byl z KSČ vylučován jen proto, že by měl „odchylný“ názor. To by podle něho vedlo dokonce k „obskurantismu“.³⁹³

Na ustavujícím sjezdu proběhlo též hlasování o přijetí 21 bodů, jejichž splnění znamenalo vstup do Kominterny (a také plně závislého postavení), která později, jak o tom ještě budeme hovořit, na svém III. kongresu KSČ přijala jako jednu z dalších sekcí. Rezoluci navrhl Jan Doležal, delegát z Brna. Pro se vyjádřila drtivá většina delegátů – 562, proti se vyslovilo jen 7. Sjezd adresoval Kominterně zprávu o jednoznačném hlasování: *„Vážení soudruzi! Sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice), konaný ve dnech 15. a 16. května 1921, rozhodl se živelnou jednomyslností přijmout všech 21 bodů, které podmiňují vstup do komunistické internacionály, a stal se tak Ustavujícím sjezdem Komunistické strany Československa. Uvědomujice Vás o tom, opětujeme jménem československého proletariátu pozdravy výkonného výboru Komunistické internacionály.“*³⁹⁴

KSČ si na ustavujícím sjezdu zvolila své vedení. I když byl Šmeral nepochybně výraznou tváří nové strany, předsedou ústředního (výkonného) výboru se stal počínaje 16. květnem 1921 Václav Šturc. Místopředsedou byl Bohumír Šmeral, současně zastával post i šéfredaktora Rudého práva. Jako druhý místopředseda jej doplnil Václav Bolen. Funkci generálního tajemníka vykonával Bohumil Jílek. Ve vedení se názorově srážely jednotlivé proudy, protože Šturc, Bolen a Jílek se v KSČ zřetelně vyprofilovali jako zastánce ultralevé skupiny, jak o tom bude ještě níže pojednáno.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 126.

³⁹¹ Tamtéž, s. 128.

³⁹² Tamtéž, s. 137.

³⁹³ Tamtéž, s. 138.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 194.

V průběhu doby se přirozeně vedení strany obměňovalo a můžeme konstatovat, že bylo až do V. sjezdu KSČ názorové různorodé.

KSČ při svém ustavení v roce 1921 představovala poměrně pestrý národnostní konglomerát frakcí či skupin. Jinak to ani při tak velké početnosti členské základny nemohlo být. Do nové strany se totiž nahrnuli členové, kteří přirozeně vyznávali rozmanité přístupy programového směřování a měli různý stupeň ideologické vyspělosti. Do KSČ navíc později vstoupili bývalí anarchokomunisté, reprezentovaní Luisou Landovou-Štychovou³⁹⁵ a Bohuslavem Vrbenským.³⁹⁶ Ideologická heterogenost byla charakteristickým rysem KSČ ve dvacátých letech, z čehož *eo ipso* pramenily ostré vnitrostranické názorové boje. Ty přirozeně probíhaly také v jiných komunistických sekcích, například Komunistické straně Maďarska.³⁹⁷ Muna hovořil o „soudruzích levého směru“, Rudolf Kohn³⁹⁸ podotýkal, že je nutné si uvědomit, že různé směry v KSČ jsou, nicméně ve vedení strany se navzájem podle něho paralyzují.³⁹⁹

Z mnoha názorových proudů se následně vydělili někteří viditelní „solitérní hráči“, kteří se v nemálo případech až příliš odklonili od základních ideologických východisek, jejichž aplikaci však bylo možné na druhé straně chápat různými způsoby. Jedním z nich byl i brněnský krajský důvěrník, talentovaný novinář a možná ještě schopnější rétor Karel Votava,⁴⁰⁰ jehož bychom přiřadili k pravicovému směru. Votavarazil teorii, kterou si také obhajoval v několika článcích v brněnské Rovnosti, a hlavně ve své rozsáhlé práci Komunismus, společnost a stát,⁴⁰¹ jež počítala se vznikem dělnické vlády, ale čistě parlamentním způsobem.⁴⁰² Tím se však Votava dopustil jedné z největších herezí v komunistickém hnutí, protože popíral mobilizaci mas zdola, která měla svrhnout kapitalistický řád ozbrojeným povstáním, a ne „parlamentními kombinacemi a

³⁹⁵ Lusía Landová-Štychová (1885-1969), česká politička, novinářka a feministka. Nejprve reprezentovala ČSNS, poté Socialistické sjednocení a následně zakotvila v KSČ. V letech 1925-1929 za KSČ vykonávala poslanecký mandát. Angažovala se rovněž ve spolkové činnosti, byla místopředsedkyní Mezinárodní dělnické pomoci, předsedkyní Rudé pomoci.

³⁹⁶ Bohuslav Vrbenský (1882-1944), český lékař, novinář a politik. Před první světovou válkou patřil k představitelům anarchisticko-komunistického hnutí. V roce 1920 získal poslanecký mandát za ČSS. Vrbenský zastával i vládní posty – řídil například ministerstvo veřejných prací, ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. V roce 1923 se vyslovil proti zákonu na ochranu republiky a spolu s dalšími poslanci ČSS opustil, v letech 1923-1925 stanul v čele Neodvislé socialistické strany dělnické. Ta splynula potom s KSČ.

³⁹⁷ Tam proti sobě stálo Kunovo křídlo s Pogánym proti Jenö Landlerovi, respektive György Lukácsovi a Józsefu Révaiovi. Spory nabývaly zvláště ostrých forem, Kun jednoznačně těžil z toho, že za ním stála Moskva.

³⁹⁸ Rudolf Kohn (1885-1942), komunistický politik, spisovatel a novinář, předseda Poale Zion. Kohn přispíval do stranického tisku – Rudého práva či Rovnosti, byl členem polbyra ÚV KSČ a orgbyra ÚV KSČ.

³⁹⁹ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 147.

⁴⁰⁰ Původně sociální demokrat Karel Votava měl velmi pohnutý osud. Nejprve se nadchnul pro ideje komunismu. Byl jednou z klíčových figur prosincové stávkou v roce 1920, za svou aktivitu odsouzen, později byl vyloučen z KSČ, přešel zpět do sociálně demokratické strany. V roce 1954 se proti němu a 14 obžalovaným konal monstrproces a znovu byl odsouzen, tentokrát na 22 let za velezradu. V roce 1960 byl s podlomeným zdravím propuštěn z vězení, byl mu snížen důchod z 500 Kč na 250 Kč (později zvýšen na 375 Kčs), zemřel o dva roky později. AMO, k. 1, i. č. 19, viz také i. č. 21.

⁴⁰¹ **Votava, Karel:** Komunismus, společnost a stát. Brno 1923.

⁴⁰² Theses, Resolutions and Manifestos of the First Four Congresses of the Third International. Londýn 1980, s. 376.

čachry”.⁴⁰³ Votava šel ve svých ideologických vývodech tak daleko, že byl dokonce kritizován i jinak umírněným Šmeralem a dalšími. Proti Votavovi se pak v diskusi se spolustraníky spustila kampaň, na kterou si sám stěžoval. Především se mu nelíbilo, že ho chce určitá část v souvislosti s pozdější krizí spojenou s „bubnikiádou” veřejně zdiskreditovat tím, že je vykreslován jako alkoholik, který si libuje navíc v ženách pochybné pověsti. A také, že od něho dávají někteří spolustraníci a přátelé ruce pryč.⁴⁰⁴ Další z vyhraněných osobností byl i Edmund Burian, umírněná, ale výrazná postava v prvních letech existence strany. Burian byl stejně jako Votava novinářem v Brně, později se stal terčem intrik levičáků a právě stranickou práci v moravské metropoli mu pozdější příslušníci levé opozice znesnadňovali. Jinou přední figurou KSČ byla dozajista i Marie Majerová, prozaička, novinářka, překladatelka, feministka, která neměla příliš blízké vztahy s jinou výraznou komunistkou, Annou Křenovou.⁴⁰⁵ Majerovou pro její schopnosti neměla řada straníků ráda, to platilo i v případě žen. Jak sama Majerová líčila ve svých zápiscích, od té doby, co byla zvolena za delegátku na moskevské kongresy⁴⁰⁶ „stala jsem se terčem systematických útoků, osobního štvání a pokoutního pomlouvání, které mne duševně neobyčejně mučilo, takže se necítím schopna dale pracovat, aniž bych systematickým léčením a klidem nabyla opět bývalého zdraví.”⁴⁰⁷ A mohli bychom samozřejmě jmenovat i další osobnostně vyprofilované politiky v řadách KSČ.

Vzhledem k faktu, že KSČ při jejím vzniku tvořilo 70% bývalých sociálních demokratů, nedá se hovořit rozhodně o tom, že by se jednalo o skutečně pravověrnou komunistickou stranu tak, jak si ji představovala Moskva. To ani nebylo v roce 1921 při ustavení KSČ s téměř 350 000 členy možné. Bývalí sociální demokraté si rovněž museli teprve zvyknout na nové formy stranické práce, které se zdatně odlišovaly od sociálnědemokratických. Metody politické a organizační práce musely být tak ještě stále sociálnědemokratické a aplikoval je samozřejmě i Šmeral, protože v praxi zatím jiné neznal. Nové metody si tudíž musel stejně jako ostatní členové teprve osvojit. Proto zhruba až do poloviny dvacátých let můžeme o komunistech spíše hovořit jako o radikálně socialistické straně (Zdeněk Kárník), ale nikoliv ještě o straně bolševického komunismu, jak konstatuje Kárník. Do tohoto stádia se totiž strana zatím ještě nemohla dostat. KSČ potřebovala do stádia skutečné revoluční strany, jež si bezpodmínečně osvojí metody

⁴⁰³ Určitou analogii pak hledejme také po druhé světové válce, kdy KSČ byla v materiálu O některých chybách v činnosti Komunistické strany Československa z dubna 1948 kritizována mimo jiné i za to, že v letech 1945-1948, kdy soupeřila o moc s ostatními stranami, příliš podléhala parlamentním iluzím, soustředila se spíše na volební zápas místo důsledného rozvinutí třídního boje a mobilizace mas. Zajímavé také z našeho pohledu je, že znovu v poválečných letech ožila v dokumentu i kritika sociálnědemokratického principu budování KSČ a odmítání bolševických organizačních zásad výstavby této strany. Poprvé se kritika objevila již ve dvacátých letech v souvislosti s přechodem jednotlivých sekcí Kominterny k jejich bolševizaci. Celý dokument viz Soudobé dějiny, č.1-2/2016, s. 54-76.

⁴⁰⁴ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 156.

⁴⁰⁵ Literární archiv Památníku národního písemnictví (LAPNP), f. Marie Majerová (1882-1967), k. 23, i. č. 4838-4865. Majerová v lednu 1925 opustila schůzi předsednictva říšského agitačního výboru KSČ pro nespravedlivé nařčení ze strany Křenové. Ta měla prohlásit, že Majerová znemožňuje v orgánu práci a „háží klacky pod nohy” ostatním.

⁴⁰⁶ Zvána na ně byla od roku 1925.

⁴⁰⁷ LAPNP, f. Marie Majerová (1882-1967), k. 23, i. č. 4838-4865.

bolševického komunismu, teprve dozrát, tudíž je na druhé straně jasné, že jeho nositeli nemohou být právě bývalí sociální demokraté, ale lidé nezatížení touto minulostí. K tomuto dozrávání přirozeně musely vést vnitřní konflikty, jak už jsme zmínili na jiném místě. Míra ideologické „vyspělosti“ byla navíc u každého člena KSČ přirozeně jiná.

Na druhé straně je jasné, že myšlenkový přerod bude ještě velmi složitý a zdoluhavý. Hovoříme zde hlavně o tom, že sociální demokraté ve straně o jednotlivých politických agendách svobodně diskutovali, zatímco v KSČ platil demokratický centralismus, tedy bezprostřední podřízení nižších stranických článků vyšším.⁴⁰⁸ V mnoha sociálních demokratech byly po léta zakořeněny demokratické formy boje, přirozená orientace na parlamentní volby a další demokratické instituty. Nyní se museli přizpůsobit formám jiné stranické práce, které předtím neznali, ale které si museli osvojit, aby se mohli prohlašovat za pravověrné komunisty. Máme na mysli především akcent kladený na mimoparlamentní formy boje – demonstrace, stávky, manifestace, jiné nátlakové akce, realizované „zdola“, které nyní hrály prioritní úlohu. Nepřekvapí tedy, že mnoho ze sociálních demokratů, z nichž se stali komunisté, se pak opět koncem dvacátých let, kdy proběhla v režii levé opozice bolševizace, vrátili do „domovského přístavu“, protože se ideologicky s komunismem nesžili, či s ním nesrostli zcela.

Hromosvodem kritiky sociáldemokratismu se stal především Šmeral jako někdejší výrazná tvář strany, z níž původně vzešel. Jeho odpůrci jej podrobovali kritice za to, že orientuje na volební boj, parlamentarismus místo boje zdola soustavnou mobilizací mas. Tzv. historická pravice v KSČ nebo také šmeralismus⁴⁰⁹ je pak synonymem pro sociáldemokratismus v komunistických řadách, a na druhé straně synonymem pro nedostatečnou ideologickou výbavu straníka. Rozpolcenost v ideologické oblasti byla na druhé straně logickým důsledkem masového charakteru strany, posvěceném Kominternou, a korespondovala tak se Šmeralovým úsilím vybudovat mohutný politický subjekt. Představa, že by tak velká masa, jakou byla KSČ při svém založení, tvořila jednolité ideologický celek, tak byla již od začátku nereálná.

Pokud hovoříme o ideologických otázkách, ne všichni členové strany sdíleli Šmeralovou umírněnou politiku. Tzv. ultraleví,⁴¹⁰ které tvořil Bohumil Jílek, Václav Bolen, Václav Houser,

⁴⁰⁸ The Communist, 1. září 1920, s. 6.

⁴⁰⁹ K otázce šmeralismu viz **Rupnik, Jacques:** Dějiny komunistické strany, s.73-77; **Kučera, Bohumil:** O významu tzv. „šmeralismu“ v době prvních bojů KSČ, s. 75-84. Šmeralismem bylo rozuměn soubor či forma „nesprávných“ tezí, které pramenily z prostředí „měšťáckého“ státu a organicky vrůstaly do marxisticko-leninské ideologie. Šmeral se tak provinil za 1. tím, že měl „nesprávný“ poměr k měšťáckému státu a připouštěl bližší spolupráci s některými nedělnickými vrstvami a formu parlamentní dělnické vlády. 2. hodnotil sociálně demokratickou stranu jako druhou stranu dělnickou, za 3. „nesprávně“ chápal vedoucí úlohu KSČ, osvojil si teorii o pasivitě mas (to později bylo vytýkáno skupině okolo Bohumila Jílka), což objektivně Šmerala a jeho přívržence řadilo na pozice chvostismu – tedy popírání již zmíněné vedoucí úlohy KSČ a pokulhávání za událostmi. Odhlédneme-li od těchto „prohřešků“, Šmeral si také málo uvědomoval imperialistický charakter první československé republiky, nebo si jej neuvědomil vůbec. Hlásal, že Československo vzniklo jako důsledek národní revoluce, nicméně to mu bylo později také kladeno za vinu, protože podle „správného“ názoru Československo vzniklo jako imperialistický stát, respektive jeho podstata byla imperialistická. **Jašurek, Igor:** Self-determination and Communism in Czechoslovakia 1921-1936. In: Středoevropské politické studie, č. 2-3/2005, s. 237.

⁴¹⁰ Někdy se také hovoří o reprezentantech nové levice.

Václav Šturc⁴¹¹ či zvláště aktivní politický dobrodruh Emanuel Vajtauer, k nimž se zprvu přimykali například šéfredaktor Rudého práva v letech 1921-1929 Filip Dobrovolný,⁴¹² rozhodně Šmeralovu koncepci tvrdě kritizovali, stejně jako politiku Kominterny jednotné fronty, která komunistům za cíl určovala získat většinu dělnické třídy pro věc socialismu. Ultraleví tvrdili, že jediným konceptem, s nímž lze reálně pracovat v rámci nově ustavené strany, je už shora zmíněná teorie ofenzivy, jež však byla v příkrém rozporu se Šmeralovou koncepcí, která vycházela z taktiky jednotné fronty, tedy získání většiny dělnické třídy pro revoluci.⁴¹³ Ultraleví rozvinuli proto širokou protišmeralovskou frontu, a bývalého předního sociálnědemokratického politika označovali za oportunistu, protože podle nich odkládal provedení socialistické revoluce, a nebyl navíc typem lídra, jenž by vedl dělnické masy na barikády. Ultraleví odmítali každodenní drobnou a soustavnou práci mezi dělnictvem a chtěli přistoupit k socialistické revoluci pokud možno „ještě dnes“, a proto na sebe oba koncepty musely zákonitě narážet. Později vývoj došel do takové fáze, že „jílkovci“ nabyli charakteru frakční skupiny⁴¹⁴ a získali ve straně nemalý vliv. Politika jílkovské frakce se posléze, jak o tom budeme ještě hovořit, ukázala pro vývoj mladé strany zřetelně jako kontraproduktivní, škodlivá. Za své počínání byla Jílkova skupina kritizována Kominternou, která zdůrazňovala, že se jedná o sektářské tendence, a právě denní protikapitalistické boje, pro něž je nutno získat většinu dělnické třídy, jsou předpokladem následující fáze už reálného boje o moc. Ultraleví naopak považovali masovou stranu za slabinu, jejich představou byl výběrový subjekt, který by v praktickém výkonu politiky fungoval jako strana profesionálních revolucionářů, tedy úzká radikální skupina, jež měla v krátkodobějším horizontu vyprovokovat konečné zúčtování s buržoazií.

KSČ tedy byla po složitých peripetiích ustavena a hledala si své místo v liberálním politickém systému první republiky jako antisystémová síla. V příští kapitole pojednáme o budování KSČ,

⁴¹¹ K osobnosti Václava Šturce, dnes neprávem opomíjené a téměř zapomenuté osobnosti, viz **Zídek, Petr:** „Milý a bodrý stařeček“. In: Paměť a dějiny č. 2/2021, s.7-19.

⁴¹² Po Dobrovolném, který zemřel v roce 1930, převzal list Josef Guttmann, který jej řídil až do svého vyloučení z KSČ v roce 1933.

⁴¹³ **Olejník, Milan:** Propaganda in Political Strategy of the Czechoslovakian Communist Party during the First Decade of the Interwar Czechoslovak Republic. In: Acta Historica Neosoliensia č. 2/2021, s. 64-65.

⁴¹⁴ Karel Kreibich zajímavě vykreslil profily jednotlivých předních postav ultralevých: „Starý Šturc má jistě mnoho ctností. Vyšel z dělnického prostředí (ačkoli je dnes zaměstnancem strany jako jiní), bojoval léta v dělnickém hnutí. Vždy byl radikálem, vždy byl v opozici, vždy musel bojovat proti vůdcům, vždy rebeloval proti bonzům, kteří zrazovali revoluční ideál. Ale to se mu stalo tragickým návykem. A protože pro tuto svou vlastnost i stanovisko byl vždy odsunován do pozadí, stal se zatrpklým a nedůvěřivým ke každému vedení až k úplné nevráživosti. A protože sám neměl nikdy příležitost pracovat a účastnit se na řízení strany, nerostly na jeho vůdcovské schopnosti, ani rozhled. Ovšem komunistické straně nestačí reprezentační šediny vůdců, kteří neumějí být ničím jiným než dekorativními předsedy. A Šturcovi chybí nadto i do této role klid, trpělivost a objektivita. U něj totiž vyústil opoziční duch až k vášni, osobní nevráživosti a zlobě. A tak se musel ukázat záhy nemožným...když našel novou kvadraturu kruhu a stal se současně předsedou strany i vůdcem opozice...A vedle něj stojí Jílek, jehož schopnosti stačí sotva na krajského tajemníka a který se vlivem zvláštních poměrů v českém dělnickém hnutí stal omylem ústředním organizačním tajemníkem velké strany. K nim se pak připojuje Bolen, kterému rovněž chybí všechny politické a osobní kvality, které musí mít vůdce...Byl totiž nejen extrémním oportunistou, ale po slučovacím sjezdu se stal neméně extrémním radikálem, který svůj životní úkol spatřuje v radikálním štvání proti odborové politice strany.“ **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 106-107.

jejího organizačního, finančního a personálního zázemí, odborové ústředny, a seznámíme se rovněž s objektivními těžkostmi, s nimiž se musela strana do budoucna potýkat.

III.

Budování KSČ a její etablování v politickém systému

Stejně jako každá politická strana, tak i KSČ se musela nejprve etablovat v systému, který byl signifikantní zejména existencí mnoha politických stran a hnutí. Efektivní fungování KSČ navenek bylo ztíženo řadou faktorů, o nichž jsme již pojednali v předcházející kapitole. KSČ byla navíc podrobena pečlivému doзору z Moskvy, jíž už těsně po svém ustavení musela skládat první účty. Pokud se přední českoslovenští komunisté domnívali, že samotné založení strany, které hodnotili zejména levičáci v Kominterně jako značně opoždilé ve srovnání s dalšími stranami, uspokojí vrcholné činitele mezinárodního revolučního štábu, tak se mýlili, jak ostatně ukázal III. kongres, který měl mimo jiné na programu přijetí KSČ do Kominterny. Na III. kongresu se pak naplno projevil systém nadřazenosti a podřízenosti, kdy nepřekvapivě KSČ byla subalterním subjektem.

III. kongres Kominterny a československá otázka

III. kongres Kominterny⁴¹⁵ se přirozeně věnoval kromě rozvinutí nové taktiky v komunistickém hnutí zevrubně také československé otázce. Můžeme konstatovat, že právě III. kongres se stal prvním velkým fórem, který zhodnocoval krátkou činnost KSČ a také složité okolnosti jejího vzniku. Delegaci na III. kongres vedl Edmund Burian, v případě německé sekce Kreibich. Kongres měl především stvrdit přijetí KSČ do Kominterny, nicméně v ovzduší kritiky Šmerala z levičáckých pozic, to na kongresu vypadalo, že k tomuto cíli bude ještě relativně daleko. O KSČ jako teprve nedávno utvořeném politickém subjektu se nicméně na III. kongresu hovořilo hodně a nahlas. I když československá otázka nestála v popředí rokování, stala se mladá komunistická strana předmětem ostře zahrocené kritiky, která *de facto* pokračovala v podmínkách již založené strany. Netřeba pochybovat o tom, že režie se v tomto směru ujali znovu horliví levičáci v Kominterně. Levičácké nálady ostatně byly v této době silně zřetelné i v jiných komunistických stranách.⁴¹⁶ Nelze nezmínit, že reprezentanti teorie ofenzivy chtěli vtělit tuto taktiku komunistickým sekcím v kontrapozici k jednotné frontě.⁴¹⁷ Proto musel Lenin svou autoritou vypjaté levičácké nálady na kongresu usměrňovat, a nutno dodat, že svou vahou osobnosti na delegáty kongresu zapůsobil, neboť dobře věděl, že pokud by se prosadily institucionálně v jednotlivých komunistických sekcích, mohlo by to vést v důsledku k jejich izolaci od mas a

⁴¹⁵ III. kongres začal 22. června 1921, skončil 12. července.

⁴¹⁶ **Krempa, Ivan-Firsov, Igorevič, Fridrich:** Komunistická Internacionála a Komunistická strana Československa. In: Československý časopis historický, č. 1/1979, s. 358.

⁴¹⁷ Outline History of the Communist International. Moskva 1971, s. 116.

proměnu v bezmocné neakceschopné sekty.⁴¹⁸ Komunistické hnutí jako celek by pak výrazně oslabilo své pozice a vliv ve společnosti.

Na kongres dorazila také československá delegace,⁴¹⁹ nejprve bez Šmerala, který zůstal doma, protože nechtěl být pro československou delegaci zátěží, a také pravděpodobně proto, že jej Zinovjev stavěl v rozporu s realitou vedle Serratiho⁴²⁰ a Leviho, čili exemplárních odpadlíků od komunistického hnutí.⁴²¹ Šmeral se totiž Leviho zastával. Do role Serratiho však stavělo Šmerala také německé oddělení ještě předtím, než vznikla KSC. Kreibich soudil, že Šmeralova prvotní absence na kongresu byla způsobena obavami o to, že by se Kominterny jako celek mohla přiklonit k prosazování ultralevé taktiky, kterou odmítal.⁴²² Šmeral měl obavy, které se později potvrdily, že se stane jakýmsi hromosvodem nahromaděné kritiky levičáků, kteří mu nezapomněli váhavou cestu vedoucí k založení KSC. Později, začátkem července 1921, se Šmeral do Moskvy přece jen na Leninovu výzvu dostavil, jak dokladuje Kreibich,⁴²³ protože by to jinak vrhalo špatné světlo na delegaci, která by přijela bez své ústřední postavy, jejíž jméno bylo skloňováno prakticky ve všech pádech, pohříchu však negativně. Šmeral si byl zároveň vědom toho, co jej na kongresu čeká, nicméně byl připraven si znovu obhájit svá dřívější stanoviska.

Zástupci KSC jeli do Moskvy především podat obšírnou zprávu o ustavujícím sjezdu strany v květnu 1921, a také zažádala i přijetí do svazku Kominterny jako její jedné ze sekcí.⁴²⁴ Přijetí bylo podmíněno tím, že vznikne jednotná, mezinárodní a centralisticky řízená strana tak, jak bylo usneseno na II. kongresu Kominterny v roce 1920.⁴²⁵ Nicméně KSC se dostala do hledáčku nejen nejvyšších politických představitelů Kominterny, ale i dalších delegací jiných komunistických stran. Důvodů k tomu bylo více. Zinovjev konstatoval, že Šmeral vyhlásil Kominterně politický boj, a současně očekává, že zde bude obhajovat svá kritická vymezení vůči mezinárodnímu revolučnímu štábu.⁴²⁶

EKI přijala poměrně detailní rezoluci týkající se KSC. Ta mimo jiné věnovala pozornost centrnickému proudu, jejímž byl Šmeral předním reprezentantem. Podle Zinovjeva musí být agitace a propaganda revoluční, nikoliv centrnická, čímž mířil proti Šmeralovi.⁴²⁷ Ten nepopíral, byť se dopouštěl částečné polemiky, že v KSC existuje centrnický proud, nicméně druhým

⁴¹⁸ Levičácké tendence však přetrvávaly dál, nicméně oslabovaly. Zřetelné však byly i na V. kongresu Kominterny například v případě Amedea Bordigy a KSI.

⁴¹⁹ Do Moskvy dorazila dvacetičlenná delegace KSC, například Edmund Burian, Miloš Vaněk, Jan, Doležal, Marie Knytlová a jiní.

⁴²⁰ Třetí kongres komunistickéj Internacionály, s. 293. Serrati si popudil proti sobě vrcholné představitele Kominterny mimo jiné tím, že sice akceptoval 21 podmínek ke vstupu do mezinárodního revolučního štábu, nicméně podobně jako Šmeral chtěl zachovat alespoň určitý stupeň svobody komunistických sekcí.

⁴²¹ Galandauer, Jan: Bohumír Šmeral, s. 319.

⁴²² NA, f. Karel Kreibich 1883-1966, k. 26, a. j. 751 a a. j. 762.

⁴²³ Tamtéž.

⁴²⁴ Rudé právo, 6. července 1921, s. 1.

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ Protokoll der III. Kongresses der Kommunistischen Internationale. Hamburk 1921, s. 198.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 203.

dechem dodával, že to bylo nevyhnutelné, protože většina členů sociálnědemokratické strany přešla do KSČ bez zásadního odtržení od starých názorů.⁴²⁸ Pro Kominternu bylo zvlášť důležité, aby KSČ eliminovala centristické či polocentristické tendence, na což apeloval mimo jiné i Karel Radek, protože podle něho strhával právě centristický proud stranu do pasivity, na čekání na revoluci, místo aby ji sama KSČ aktivně podněcovala, iniciovala. Vrcholní zástupci Kominterny dali najevo, že KSČ si musí se zatlačováním centristických tendencí poradit, přičemž kritiku podle svých slov nepersonifikovali vůči Šmeralovi osobně. Nicméně proti „kolísavému centrismu“ po prosincové stávce 1920 nezasáhlo vedení s patřičnou důsledností. III. kongres přece jen podrobil Šmerala kritice v jiném směru, za to, že měl v negativních konotacích hovořit vůči Kominterně, a na přetřes přišla i „osvědčená kolaborační karta“, neboť Šmeral měl začít hovořit s ostatními stranami v Československu o možné spolupráci.⁴²⁹ Takové obvinění se však nezakládalo na faktech.

Šmeralova kritika nicméně pokračovala dál ústy zahraničních delegací, například italské. Ta se v podstatě týkala toho, že Šmeral dělal vše pro to, aby oddálil ustavení komunistické strany. Egidio Gennari,⁴³⁰ jeden ze zakladatelů KSI, prohlásil, že usnesení Kominterny, která podporovala přerod marxistické levice v komunistickou stranu, byla cíleně československému proletariátu a masám zamlčována.⁴³¹ Jistě v Gennariho jednání byly přítomny reminiscence na nedávný XVII. sjezd Italské socialistické strany v Livornu z ledna 1921,⁴³² kdy došlo k rozštěpení strany, a komunistická část v čele s Umbertem Terracinim,⁴³³ radikálem Amadeem Bordigou,⁴³⁴ Antoniem Gramscim⁴³⁵ a dalšími opustila sjezd a založila KSI.⁴³⁶ Gennari si rovněž stěžoval na to, že po prosincové stávce 1920 napsalo Rudé právo kriticky zahrocený článek proti Sovětskému svazu s Kominterně. Kreibich zde využil příležitosti, aby obvinil Šmerala ze „sociálnědemokratického oportunistu“. V tom našel oporu v Alpárim a Kunovi, kteří měli možnost se opět proti Šmeralovi vymezit, a také Matyási Rákosim.⁴³⁷ V napjatém ovzduší, které se neukázalo jako příliš dělné, hrozila československá delegace, že kongres opustí a přeruší přístupové rozhovory, jež měly vrcholit přijetím do Kominterny. Do této situace, který hrozil přerůst v konflikt, vstoupil svou vahou rázně Lenin, aby spor urovnal, a Rákosimu a Kunovi domluvil, aby dále neeskalovali

⁴²⁸ **Riddell, John** (ed.): *To The Masses: Proceedings of the Third Congress of the Communist International*. Chicago 2016, s. 798.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 225.

⁴³⁰ Egidio Gennari (1876-1942), výrazný představitel KSI, jeden z jejích zakladatelů, původní profesí učitel. Byl nucen se uchýlit do exilu před nastupujícím fašismem, zemřel v Sovětském svazu.

⁴³¹ Protokoll der III. Kongresses der Kommunistischen Internationale, s. 240.

⁴³² Konal se ve dnech 15.-21. ledna 1921.

⁴³³ Umberto Terracini (1895-1983), italský politik a právník, jeden ze zakladatelů KSI. Vězněn fašistickým režimem od roku 1926, strávil mnoho let ve vězení, v roce 1943 byl osvobozen partyzány.

⁴³⁴ Amadeo Bordiga (1889-1970), italský politik a revolucionář, marxistický teoretik. Byl zastáncem radikálního křídla, pro kterého nebylo podstatné získat většinu pro revoluci, ale soustředit síly na ozbrojené povstání. Odmítal stejně jako Kun účast komunistů v parlamentu.

⁴³⁵ Antonio Gramsci (1891-1937), italský politik, publicista a myslitel. Jde o nejvýznamnějšího teoretika v rámci KSI, který byl dlouhodobě vězněn fašistickým režimem.

⁴³⁶ **Pjatnickij, Osip**: *Die 21 Aufnahmebedingungen der kommunistischen Internationale*. Moskva-Leningrad 1934, s. 32.

⁴³⁷ **Suda, Zdeněk**: *Zealots and Rebels*, s. 47.

situaci. Lenin usměrňoval diskuse s československou delegací, a můžeme říct, že se veřejně postavil za Šmerala, a to z vedoucích činníků Kominterny jako jediný.

Současně rozpory mezi Kominternou a Šmeralem na jedné straně odkryly déle trvající rozmišky mezi Šmeralem a Kreibichem na straně druhé. Kreibich, ale dříve také Josef Haken, blízký spolupracovník Klementa Gottwalda, kritizovali Šmerala za příliš „opatrnické“ stanovisko na cestě k založení KSČ. Lenin z druhé strany kritizoval u Kreibicha jeho levičácké sklony,⁴³⁸ a kompromisně doporučoval, aby udělal „jeden krok napravo“ a Šmeral „tři kroky nalevo,⁴³⁹“ aby došlo pokud možno ke sblížení rozporných stanovisek. Bylo to symptomatické, protože Šmeral a řada dalších vzešli ze sociálně demokratické strany a budili kvůli tomu v Kominterně trvalou nedůvěru. Kreibich se měl tedy podle Lenina posunout více napravo a opustit levičácké postoje, Šmeral se naopak podle Leninovy představy měl přesunout více nalevo z centristických pozic. Kreibich měl určité výhrady k Leninově postupu, neboť odmítl veřejně vyjádřit odsudek oportunistických Šmeralových názorů, jak požadoval Kreibich.⁴⁴⁰

Burian, který tvořil součást komunistické delegace, přijal závěry učiněné Kominternou o KSČ, nicméně nesouhlasil s tvrzením, že ve straně existují dva směry, jeden reprezentovaný Šmeralem, a druhý zastoupený Munou, Hůlou či Zápotockým. Ten „šmeralovský“ podle Buriana neexistuje, ani jiný směr, ve straně ve stručnosti řečeno můžeme nalézt rozmanité názory.⁴⁴¹ Burian se v tomto případě snažil na vrcholném komunistickém mezinárodním fóru budit zdání jednoty KSČ, byť velmi dobře věděl, že tomu tak není. Současně se Burian vymezil proti kritice Kominterny, že je KSČ pasivní, nevyvíjí dostatečnou aktivitu na všech stupních. Podle Buriana naopak KSČ činnost vyvíjí, nicméně poukazoval na to, že Kominternu jednak říká, že „kvalita“ strany není dobrá, současně však přední zástupci Kominterny nemají potřebnou trpělivost.⁴⁴²

Za normálních okolností by Šmeralova „neukázněnost“ jistě vedla k jeho definitivnímu rozchodu s Kominternou, dokonce z KSN a KSI vzešel návrh na Šmeralovo odstranění z vedoucí pozice, v krajním případě možná i k exkomunikaci z komunistického hnutí, nicméně to vrcholní činitelé

⁴³⁸ Vztahy Kreibicha a Lenina nebyly jednoduché. Lenin jej, jak zmíněno, kritizoval, Kreibich si ho snažil předcházet. To bylo patrné z jeho cesty do Ruska v roce 1921, kdy na něj Lenin udělal velký dojem: „Ať člověk před slyšel již celou řadu tehdy známých a oblíbených řečníků, nemohl si vzpomenout na nikoho, s kým by mohl Lenina srovnávat. Lenin – to byl zcela jiný zjev, to bylo úplně něco nového.“ **Nováček, Petr:** Portréty. Představitelé českého revolučního a komunistického hnutí. Praha 1974, s. 40.

⁴³⁹ **Hájek, Miloš-Mejdrová, Hana:** Vznik Třetí internacionály, s. 411; **Galandauer, Jan:** Bohumír Šmeral, s. 321. Občas se v odborné literatuře zpochybňuje, že tato slova opravdu Lenin pronesl. Kreibich však přinesl svědectví ve vzpomínkové knize Hovořili s Leninem: „Z polemik mezi mnou a Šmeralem dělal Lenin závěr: Šmeral musí jít dva kroky doleva, Kreibich jeden krok doprava.“ NA, f. Karel Kreibich 1883-1966, k. 26, a. j. 751; Hovořili s Leninem, s. 40; **Kárník, Zdeněk:** Pravé a levé politické extrémé v Českých zemích a Československu především meziválečné doby, zvláště pak fašismus a komunismus. In: **Kárník, Zdeněk, Kopeček, Michal (eds.):** Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek III. Praha 2004, s. 47.

⁴⁴⁰ NA, f. Karel Kreibich, k. 2, a. j. 41.

⁴⁴¹ Protokoll der III. Kongresses der Kommunistischen Internationale, s. 544; **Broué, Pierre:** Histoire de L'Internationale communiste (1919-1943). Paříž 1997, s. 241.

⁴⁴² Tamtéž, 549.

Kominterny odmítli a dobře věděli proč.⁴⁴³ Ti Šmerala na druhou stranu i přes chyby, kterému často vytýkali, uznávali jako výraznou osobnost, za něhož neměla v danou chvíli Kominternu adekvátní náhradu. Nikdo se Šmeralovi nemohl rovnat v organizačních schopnostech a teoretické výbavě, kterou měl výborně zvládnutou. S tím souhlasí i historik Juraj Benko: „*Nemala nikoho vhodnejšieho. Ukázalo sa, že Šmeral je príliš rešpektovaný líder, jeho pozícia bola silná, a z kominternovcov v marxistickej lavici sa nenašiel dostatočne vplyvný kandidát s dostatočnou podporou v strane.*”⁴⁴⁴ Miloš Hájek a Hana Mejdrová ve své knize Třetí internacionála uvádí, že „*mezi vedoucími osobnostmi levice, zejména její radikální části, se mu (Šmeralovi) nemohl nikdo rovnat a Kominternu neměla žádnou lepší alternativu.*”⁴⁴⁵ Šmeralova „stranická poprava” se tak nekonala, postavil se za něho a zároveň proti Kreibichovi svou autoritou Lenin,⁴⁴⁶ přesto byl v KSČ dál podrobován kritice. Šmeralovi v tomto ohledu možná pomohl i pobyt v Moskvě na jaře 1920,⁴⁴⁷ kde měl možnost se setkat dvakrát osobně s Leninem⁴⁴⁸ a prodiskutovat s ním řadu naléhavých témat.⁴⁴⁹ Nutno však dodat, že na Šmerala bylo přesto pohlíženo jako na „podezřelého”, který nechce věci posouvat dopředu, spíš naopak. Stejně tak byl posuzován například i francouzský socialista Marcel Cachin,⁴⁵⁰ jeden ze zakladatelů KSF.⁴⁵¹ Promluviv jim „do duše”, dokázal Lenin oba politiky získat na svou stranu. Pokud by tak neučinil, tak je skutečně možné, že by československá delegace opustila kongres a došlo by k vážnému rozkolu mezi KSČ a Kominternou, jež ovšem mohla mít i fatální důsledky s perspektivou konečného odmítnutí vstupu KSČ do Kominterny.

Nakonec kritikou prodchnutý kongres přinesl žádoucí výsledek – EKI se usnesla na rezoluci, která přijímala KSČ do Kominterny, nicméně současně byla označena linie, kterou razil Šmeral, za oportunistickou.⁴⁵² Na druhou stranu byl stanoven přímý požadavek, aby do tří měsíců vznikla v Československu jednotná strana, do níž by vplynuly všechny národnostní sekce. Nicméně jak poznamenal později Kreibich, podle Šmerala nebylo možno provést v tak krátké lhůtě sloučení všech národnostních sekcí.⁴⁵³ Šmeral se zasazoval o to, aby československá i německá sekce si zachovaly každá svou organizační strukturu a byly spojené společným výkonným orgánem. Měl navíc pochyby, že lze vůbec sloučit české a německé komunistické hnutí do jednotného

⁴⁴³ **Skilling, Gordon, Harold:** The Formation of a Communist Party in Czechoslovakia. In: The American Slavic and East European Review, č. 3/1955, s. 356.

⁴⁴⁴ Konzultace autora s Mgr. Jurajem Benkem, Ph.D. z 11. února 2023.

⁴⁴⁵ **Hájek, Miloš-Mejdrová, Hana:** Vznik Třetí internacionály, s. 402.

⁴⁴⁶ Kreibich na III. kongresu Kominterny prohlásil, že měl politické námitky, protože Lenin podle jeho názoru odmítl výslovně odsoudit Šmeralovy oportunistické názory. NA, f. Karel Kreibich, k. 2, a. j. 41.

⁴⁴⁷ ANM, f. Julius Verčík, k. 4, i. č. 217.

⁴⁴⁸ Jednání se odehrála v květnu 1920, nicméně Šmeral se znal s Leninem už z roku 1912, kde v Praze probíhala v utajení konference ruské sociálně demokratické strany.

⁴⁴⁹ ANM, f. Josef Bubník, k. 4, i. č. 217. Šmeral neuměl podle svých slov téměř rusky, a tak se s největší pravděpodobností s Leninem bavili německy. Ostatně německy uměl Lenin plyně.

⁴⁵⁰ Cachin byl reprezentantem centristického křídla, byl tedy na stejné úrovni jako Šmeral.

⁴⁵¹ **Lazič M. Branko-Drachkovitch M. Milorad:** Lenin and the Comintern, s. 287.

⁴⁵² Jak uvedl Kreibich, usnesení III. kongresu se zrodila po dlouhých a obtížných debatách. NA, f. Karel Kreibich, k. 2, a. j. 41.; **Galandauer, Jan:** Bohumír Šmeral, s. 319.

⁴⁵³ NA, f. Karel Kreibich, k. 2, a. j. 41.

subjektu.⁴⁵⁴ Jeho představou tak původně byla jakási národnostně federalizovaná komunistická strana se dvěma výkonnými výbory, která však byla v příkrém rozporu se směrnicemi Kominterny. Šmeral argumentoval tím, že panuje nedůvěra mezi dělníky jednotlivých národností, a potrvá nějaký čas, než dojde k jejímu překonání.⁴⁵⁵ Na ustavujícím sjezdu KSČ Šmeral výmluvně prohlásil: „*Na úplné, přísně centralisticky vybudované, o organizační a finanční splynutí s německou stranou hned dnes, do dvou měsíců, naše hnutí není zralé pro okamžité provedení úplné centralizace v té formě, jaká byla by u nás jedině možnou, kdyby měla být trvalou.*“⁴⁵⁶ Jen pro zajímavost: z hlediska marxisticko-leninské věrouky se toto může zdát jako zdánlivý paradox, protože Marx hlásal, že dělník má blíž k dělníkovi jiné národnosti než k vlastní buržoazii.

Současně posloužil III. kongres pro československé komunisty jako barometr aktuálních nálad, a také ukázal určitou hranici trpělivosti některých vrcholných činníků Kominterny, ale nejen jich, rovněž představitelů ostatních sekcí, kteří stále kritickým okem nahlíželi na Šmeralovo počínání a považovali jej spíše za přívažek. Posunout Šmerala do pozice Serratiho či Leviho či v krajním případě jeho exkomunikace z komunistického hnutí se však nepodařilo docílit, protože i přes všechnu kritiku se ukázalo, že má nadále Leninovu podporu, který sehrál na kongresu klíčovou moderační úlohu, a to ve prospěch právě Šmerala a KSČ. Stěžejního požadavku, tedy vstupu KSČ do Kominterny, se tedy podařilo v napjatém ovzduší dosáhnout, a od toho se mohli komunisté ve svém úsilí dál odrazit směrem ke sloučení všech národnostních sekcí do jedné velké strany, aby celý složitý proces zformování nového revolučního subjektu byl zdárně dokončen.

Slučovací sjezd KSČ

V květnu 1921 byla po složitém procesu i v Československu ustavena KSČ složená z představitelů české a slovenské národnosti, a jako jedna z posledních velkých komunistických stran v Evropě. Nicméně „nesloučená strana“ ve srovnání s Evropou představovala určitý unikát. Kominternu tedy vykonávala soustavný nátlak na to, aby došlo k začlenění i německých, maďarských, polských komunistů a židovských komunistů do jednotné strany. Slučovací sjezd měl být uskutečněn do 1. listopadu 1921, o čemž bylo rozhodnuto 13. července na zasedání EKI na návrh KSČ a její německé sekce.⁴⁵⁷ Protože se však jednalo i z pohledu vrcholných zástupců Kominterny o prvořadý úkol, Moskva za tímto účelem poslala do Československa svého emisara N. M. Ljubarského, zvaného „soudruh Carlo“, aby vybaven potřebnými instrukcemi Kominterny dohlédl na zdárné dokončení zformování jednotné KSČ. Jílek ve zprávě určené druhému rozšířenému plénu EKI pak potvrzuje, že výbor, který byl určen k tomuto procesu, úzce s

⁴⁵⁴ Galandauer, Jan: Bohumír Šmeral, s. 315.

⁴⁵⁵ Zinner, E. Paul: Communist Strategy and Tactics, s. 31.

⁴⁵⁶ Protokoly Ustavujícího a Slučovacího sjezdu, s. 132.

⁴⁵⁷ Krempa, Ivan-Firsov, Igorevič Fridrich: Komunistická Internacionála a Komunistická strana Československa, s. 359.

Ljubarským spolupracuje.⁴⁵⁸ Slučovací sjezd nakonec proběhl ve dnech 30. 10.-2. 11. 1921 v Národním domě na Smíchově, a tak konečně mohl završit složitý proces, na jehož úspěšné dokončení naléhala Kominternu nejen proto, že III. kongres Kominterny již vytyčil heslo jednotné fronty, tedy získání většiny dělnické třídy pro závěrečné zúčtování s kapitalistickým systémem, jak o tom budeme ještě hovořit. V listopadu 1921 tedy vzniká sloučením všech národnostních skupin jednotná nadnárodní organizace s názvem Komunistická strana Československa. Představitelé některých národností včetně židovských se pak dostávali do vysokých stranických funkcí.⁴⁵⁹ Na mysli máme například Viktora Sterna,⁴⁶⁰ Bruna Köhlera,⁴⁶¹ Karla Kreibicha, Aloise Neuratha a další. Židovští studenti na pražských univerzitách pak inklinovali nezdědka k prokomunistickému přesvědčení. Komunisté z řad Židů většinou z dobře situovaných rodin pak představovali dozajista zvýšení intelektuální kapacity KSČ, ať už hovoříme o Pavlu Reimanovi, Arturovi Pollakovi či Fritzu Beerovi a mnoha dalších.

Skutečnost, že KSČ byla složená z mnoha národnostních sekcí, představovalo v řadě politických záležitostí komplikace a zákonité i vnitřní pnutí. Nadnárodní charakter KSČ tak musel přinášet vnitrostranické rozpory, protože jednotlivé národnostní sekce měly přirozeně odlišné představy o řešení klíčových politických úkolů. Sama Kominternu, která si byla vědoma možných národnostních třenic uvnitř KSČ, doporučovala v dopisu adresovaném komunistům týkající se návrhu organizačního řádu, aby byli významní činitelé všech národnostních skupin, které se sloučily do jednotné internacionální KSČ, voleni jak do ústředí, tak i do místních vedení. Tím se měly mimo jiné obrousit vnitrostranické hrany vyplývající z heterogenního národnostního složení KSČ. Nicméně ty nezmizely zcela, i když reprezentanti národnostních skupin byli skutečně voleni do ústředních stranických orgánů.

Na druhou stranu v dopisu Kominternu zdůraznila, že svoboda volby do různých orgánů „*nesmí být ohrožena žádným ustanovením o zachování poměrnosti různých národnostních skupin.*“⁴⁶² V dopisu se píše: „*Výkonný výbor [Kominterny – pozn. aut.] je toho mínění, že v ústředním výboru sjednocené komunistické strany československé je ovšem třeba vedoucích soudruhů všech národností. Výkonný výbor trvá však na tom, že zásada národnostního poměrného zastoupení při sestavování vedoucí korporace komunistické strany je nepřijatelná.*“⁴⁶³ Na II. sjezdu KSČ tak například v polbyru vedle Čechů Jana Doležala, Josefa Haise či Bohumíra Šmerala zasedli

⁴⁵⁸ RGASPI, f. 495, Op.18, D. 55; **Lazić, M. Branko-Drachkovitch, M. Milorad:** Lenin and the Comintern s. 466.

⁴⁵⁹ Fritz Beer ve svých pamětech upozorňuje na to, že právě Židé na vysokých stranických postech v KSČ se dostávali do hledáčku fašistických a dalších organizací. „Židé na vrcholných postech KSČ se stávali terčem útoků polofašistických a fašistických organizací, konzervativního tisku i konkurenčních stran. Opět se rozvinuly konspirační teorie o „židobolševickém spiknutí“ a představa „rudého intelektuála“ se spojovala s dalšími antisemitskými stereotypy.“ **Beer, Fritz:** ... a tys na Němce střelil, dědo?, s. 330.

⁴⁶⁰ Viktor Stern (1885-1958), komunistický právník, novinář a politik, poslanec za KSČ v letech 1925-1934, mandát pozbyl rozhodnutím volebního soudu. Během druhé světové války pobýval v Moskvě, poté se přesunul do NDR, kde zastával různé stranické a akademické funkce.

⁴⁶¹ Bruno Köhler (1900-1989), komunistický politik česko-německého původu, poslanec a novinář. Blízký spolupracovník Klementa Gottwalda. Köhlerova žena Ludmila byla Gottwaldovou dlouholetou sekretářkou.

⁴⁶² Za revoluční stranu, s. 352.

⁴⁶³ Tamtéž.

Maďar Ernő Seidler,⁴⁶⁴ Němec židovského původu Viktor Stern, Němec Alois Neurath či Slovák Julius Verčák. Většinu si však uchovali představitelé československé národnosti.⁴⁶⁵

Šmeral ve svém referátu prohlásil, že tento sjezd dovršuje dílo, na kterém se pracovalo tři roky, od roku 1918. Upozornil na to, že ač dochází ke sloučení všech komunistických sekcí různých národností v jednu internacionální stranu, nebude její fungování jednoduché v existujících mnohonárodnostních podmínkách. Varoval před tím, aby do strany nevnikla „nacionální nervoza“ a přecitlivělost, která by stranu rozkládala.⁴⁶⁶ V závěru svého exposé pak Šmeral odhodlaně zvolal: „*Tvoříme stranu, která je povolána splnit velký dějinný úkol v této zemi a na velké frontě sociální revoluce v celé střední Evropě. Ve styku s masami pečlivou solidní přípravou organizační, v koordinovaném spojení s druhými rozhodujícími zeměmi střední Evropy chceme vést armádu proletariátu Československa vstříc velké poslední bitvě.*“⁴⁶⁷

Na Šmerala navázal svým referátem Karel Kreibich, podle kterého nesmí být sloučení jen mechanické, ale „*hlubokým organickým sloučením*“, tak aby jednotlivé části strany nebyly od sebe možné rozlišit a ty tvořily jeden organický celek. Kreibich prohlásil: „*Přikročuji k závěru jednání. To, po čem jsme po desetiletí toužili, po čem proletariát toužil a na čem jsme v posledních měsících a týdnech horečně pracovali, to se dnes stalo skutkem: jednotná, mezinárodní komunistická strana v Československu trvá od dnešního dne. Nejen dělnictvo naše v tomto státě, ale dělnictvo celé Evropy hledí na tento sjezd.*“⁴⁶⁸

Zdlouhavý proces založení samotné KSČ a následného sloučení všech národnostních sekcí do jedné mohutné strany konečně názorově utlumilo názorové rozdíly mezi Kreibichem a Šmeralem, dvou nejviditelnějších funkcionářů v době formování nového politického subjektu. Můžeme konstatovat, že právě slučovací sjezd KSČ postavil obě výrazné tváře na jednu ideologickou platformu, centristickou, nicméně na druhou stranu spíše trpěnou. Jejich spor nebyl ani personálním, ani světonázorovým střetem, nýbrž koncepční polemikou, která vyplývala z odlišného osobnostního nastavení obou mužů a rozdílné volby prostředků vedoucím ke společnému cíli.⁴⁶⁹ Obě dvě výrazné komunistické tváře pak jeden čas bydlely ve společném bytě. Zároveň slučovací sjezd uzavřel dlouhou cestu, kterou musel Šmeral a další urazit i ve vztahu ke svým názorovým oponentům ve snaze založit stranu „nového typu“. Tím tedy není řečeno, že před nově zformovaným revolučním subjektem nestálo mnoho překážek, které komunisté museli překonat v cestě za získáním politického vlivu.

⁴⁶⁴ Seidler byl jedním z klíčových článků budování komunistického hnutí na Podkarpatské Rusi.

⁴⁶⁵ **Štverák, František:** Schematismus, s. 39.

⁴⁶⁶ Protokoly Ustavujícího a Slučovacího sjezdu, s. 255.

⁴⁶⁷ Tamtéž.

⁴⁶⁸ **Wohlgemuthová a kol.:** Pražské dělnické hnutí v období 1849-1921. II. díl, Praha 1980, s. 221. Celý Kreibichův projev viz Za revoluční stranu, s. 384-395.

⁴⁶⁹ Kreibich o tom napsal: „Já jsem po vyřízení našich nedorozumění v našich poradách s Leninem [na III. kongresu Kominterny – pozn. aut.] neměl již žádné rozpory se Šmeralem, spolupracoval jsem s ním bezvadně.“ NA, f. Karel Kreibich 1883-1966, k. 26, a. j. 790; **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 104. Přesto vztahy obou mužů v příští době tak idylické určitě nebyly. Kreibich totiž Šmerala například kritizoval, že se v letech 1924-1929 choval zdrženlivě, spoluzavinil, že se do vedení strany dostal znovu Jílek a jeho souvěrci.

Tiskové a organizační zázemí KSČ

Po dramatických prosincových událostech roku 1920, kdy byli z Lidového domu násilně vyvedeni stoupenci levice, přišla tato frakce o tiskárnu. To mělo pochopitelně i důsledky v podobě problémů s vycházením ústředního listu Rudého práva. Nakonec jej tiskla až do roku 1937 knihtiskárna Grafia sídlící v pražské Myslíkově ulici. V době konání ustavujícího sjezdu KSČ v květnu 1921 se objevovaly stížnosti, že zdaleka ne všude bylo Rudé právo kolportováno. Charakteristické pro KSČ bylo, že měla v začátcích své existence vysoký počet časopisů, týdeníků a dalších tiskovin,⁴⁷⁰ celkem několik desítek. Rudé právo začala tisknout ještě marxistická levice v roce 1920, když její stoupenci obsadili Lidový dům, jak už bylo zmíněno jinde. První číslo vyšlo 21. 9. 1920 ještě jako tiskový orgán Československé sociálně demokratické strany (levice), po vzniku KSČ v roce 1921 pak již přirozeně byl ústředním tiskovým orgánem této strany. Rudé právo vycházelo dvakrát denně, ráno a večer, přičemž o jeho večerní vydání byl mezi čtenáři největší zájem.

Z dalších regionálních listů jmenujme například tradiční Rovnost vycházející v Brně, Svoboda (Kladno), Stráž lidu (Morava), plzeňská Pravda či Dělnický deník, jež si mohli zájemci přečíst v Ostravě. Mezi jinými tiskovinami byly významné také Rudý večerník,⁴⁷¹ Haló noviny, Rozsévačka,⁴⁷² Pochodeň nebo intelektuálně orientovaná Komunistická revue, podobně laděný týdeník Tvorba, do níž psal Julius Fučík,⁴⁷³ pro německy mluvící obyvatele Německa byl určen list Vorwärts, který vycházel v Liberci, a pro Maďary pak košický Kassai Munkács. Na Slovensku vycházely Hľas ľudu či Pravda chudoby,⁴⁷⁴ v nichž působil ve dvacátých letech Gottwald. První předseda KSČ Václav Šturc vydával měsíčník Komunismus, s podtitulem revue pro komunistickou teorii a praxi, který sloužil především ultralevé skupině a jejím mocenskopolitickým potřebám uvnitř strany, ale nejen jí. Pestrou mozaiku tiskovin doplňovala i periodika pro děti a mládež – Kohoutek, Ohníček nebo Průkopník, a rovněž odborové či satirické časopisy.⁴⁷⁵

Vycházely také spřízněné levicové časopisy, mezi nimiž byl například Var,⁴⁷⁶ který založil Zdeněk Nejedlý.⁴⁷⁷ Jeho cesta ke KSČ a komunismu obecně však byla složitější a v některých ohledech zvláště kritická, a Nejedlému trvalo poměrně dlouho, než začal souznět s

⁴⁷⁰ Zajímavé je srovnání s ruskými bolševiky, kteří měli k dispozici v roce 1917 na čtyři desítky tiskovin. Některé byly pozastaveny ruskou Prozatímní vládou.

⁴⁷¹ Prvním šéfredaktorem byl Jan Skála.

⁴⁷² Do roku 1926 se časopis jmenoval Komunistka.

⁴⁷³ Julius Fučík (1903-1943), československý novinář, literární a divadelní kritik, člen Devětsilu. V letech 1928-1938 vykonával funkci šéfredaktora Tvorby, psal také do Rudého práva. Za nacistické okupace byl členem II. ilegálního ústředního výboru KSČ, za svou činnost byl v roce 1942 zatčen. Ve vězení napsal své nejznámější dílo formou dopisů sestavené z motáků Reportáž psaná na oprátce. Dne 8. září 1943 byl Fučík v německé věznici Plötzensee popraven a stal se po únoru 1948 takřka nedotknutelnou ikonou komunistického režimu.

⁴⁷⁴ První číslo vyšlo 15. září 1920.

⁴⁷⁵ K tomu podrobně viz **Bednařík, Petr-Jirák, Jan-Köpplová, Barbora**: Dějiny českých médií, Od počátků do současnosti. Praha 2011, s. 169-170.

⁴⁷⁶ Vycházel v letech 1921-1930.

⁴⁷⁷ K osobnosti Zdeňka nejdelého nejlépe viz **Křest'an, Jiří**: Zdeněk Nejedlý. Praha 2013.

komunistickým viděním světa úplně. Kromě časopisu Var byla s KSČ provázána i řada dalších spolků, revuí či časopisů. Z nich jmenujme například Revue Devětsilu, Proletkult,⁴⁷⁸ slovenský Dav či U Blok. KSČ v tomto směru nepochybně výrazně nahrávalo levicové a současně liberální kulturní prostředí první republiky.

Základní premisa při psaní do Rudého práva i jiných tiskovin vycházela ze skutečnosti, že ústřední tiskový orgán nesměl v žádném případě rozvíjet vlastní politickou linii. Respektovaly se zde totiž přísné zásady Kominterny. Jinými slovy to znamená, že se autorům výrazně omezila, ba přímo znemožnila tvůrčí svoboda, která byla standardní a současně žádoucí u konkurenčních nekomunistických tiskovin. Řízení komunistického tisku se navíc řídilo směrnicemi Kominterny, které hovořily jasně: „*Je nepřijatelné, aby ústřední orgán strany [Rudé právo – pozn. aut.] směl postupovat podle vlastní linie a nadto, aby to pokládal za své právo.*“⁴⁷⁹ Témata článků, úvodníků či komentářů výhradně diktovalo vedení KSČ, které si vyhrazovalo navíc právo na personální změny v redakcích. Vedení strany také například závazně přiřazovalo k jednotlivým článkům autory. Důležitou osobou v redakcích byl jejich šéfredaktor, který bylo obvykle členem nejvyšších stranických orgánů, a právě šéfredaktor vtěloval pokyny vedení do praktické roviny. V této souvislosti pro zajímavost uvedme, že když byl Gottwald na Slovensku zkraje dvacátých let a redigoval komunistické listy Hlas ľudu a Pravda chudoby, tak často psal téměř všechny články sám. To, že komunisté vydávali obrovské množství tiskovin, týdeníků, měsíčníků, odborových listů, časopisů, revuí, však na druhou stranu neznamenal v mnoha případech přidanou informační hodnotu pro čtenáře.⁴⁸⁰ Právě naopak. Všechny komunistické tiskoviny totiž měly jeden hlavní znak – zaníceně agitovaly, důsledně propagovaly socialistickou revoluci a denně plédovaly za boj proti buržoazii, představovaly tak významný a vlastně nejdůležitější mobilizační nástroj k dosažení tohoto cíle. Za to byl komunistický tisk s železnou pravidelností cenzurován, respektive některé pasáže konfiskovány.⁴⁸¹ V krajním případě pak mohl být zabaven celý náklad periodika.

Na druhou stranu právě složitý ideologický jazyk, který komunisté používali i při psaní, činilo jejich články málo srozumitelnými, vyznění některých příspěvků, jež psali ještě dogmatictější uvažující redaktoři, pak v řadě případů nebylo pochopitelné pro běžného čtenáře vůbec. Paradoxně mnohdy bylo nesrozumitelné pro hlavní voličskou skupinu komunistické strany – dělnictvo, které ve své většině neznalo na pochopení složité abstraktní marxisticko-leninské ideologické konstrukty či schématismy. Na veškerý obsah komunistických tiskovin, ať už se jednalo o vnitřní, či zahraničně-politickou problematiku, sport či kulturu, bylo v ideologickém souladu nahlíženo navíc třídně, což také způsobovalo, že komunistický tisk nepatřil rozhodně k

⁴⁷⁸ Redigoval jej S. K. Neumann.

⁴⁷⁹ **Helešic, František:** Komunističtí novináři 1921-1938 (příspěvek k formování „revolučních elit“). In: Politické elity v Československu 1918-1948. Sborník. Praha 1994, s. 196.

⁴⁸⁰ V roce 1921 měla KSČ 53 listů a 7 deníků. V roce 1930 KSČ vydávala 9 deníků s nákladem 37 000 výtisků, v roce 1932 12 deníků s celkovým nákladem 54 690 exemplářů.

⁴⁸¹ Pro příklad: Rudé právo s jeho Večerníkem bylo v prosinci 1920 konfiskováno 13krát, v lednu 1921 8krát, v únoru 9krát, v březnu 17krát, v dubnu 7krát. Protokoly Ustavujícího a Slučovacího sjezdu, s. 60.

těm nejpobulárnějším v prvorepublikém žurnalistickém prostředí.⁴⁸² Tím ovšem není na druhé straně řečeno, že v nich nebylo možné najít i občas kvalitní texty oproštěné od nejsilnějšího ideologického nánosu. To se týkalo spíše časopisů, v tomto případě hlavně Komunistické revue, jež přinášela v řadě případů hloubavější texty, nad nimiž se dalo přemýšlet, a do které přispívaly přední komunistické osobnosti. Z pohledu komunistických periodik a časopisů pak bezesporu Komunistická revue byla jazykově i obsahově srozumitelnější a tím pádem i širšímu zainteresovanému čtenářstvu přístupnější. V zájmu objektivitv dodejme, že do komunistických novin a časopisů přispívala řada známých intelektuálů, spisovatelů či kritiků. Jmenujme například S. K. Neumanna, Ivana Olbrachta, Marii Majerovou,⁴⁸³ Závíše Kalandru či Karla Teigeho,⁴⁸⁴ výrazně levicově orientovaného teoretika umění, estetika a literárního kritika, který do KSČ sice nevstoupil, ale podporoval ji.

Pozdější šéfredaktor Rudého práva Josef Guttman⁴⁸⁵ a několik dalších představovali z hlediska samostatného myšlení výjimku *sui generis*. Je v této souvislosti vhodné připomenout, že vysocí komunističtí činitelé a funkcionáři se zároveň profilovali autorsky, mnoho z nich byli novináři. Sám Gottwald měl bohaté zkušenosti s redaktorskou prací v Pravdě chudoby, Hlasu řudu a v dalších tiskovinách, jak už jsme zmínili, jako další autory můžeme uvést Bohumíra Šmerala, Julia Fučíka, Jana Doležala, Václava Kopeckého, Jaromíra Dolanského,⁴⁸⁶ Eduarda Urxe,⁴⁸⁷ Rudolfa Slánského a jiné. Plodnou autorskou trojicí ve dvacátých letech byli právě Gottwald, Slánský⁴⁸⁸ a Václav Kopecký, kteří se sešli v Ostravě, a dokonce nějakou dobu bydleli ve společném bytě.⁴⁸⁹

⁴⁸² Zajímavé je v této souvislosti podotknout, že Rudé právo, vydávané v masovém nákladu, nepatřilo k nejpobulárnějším deníkům ani v komunistickém režimu. Obvykle se četlo více Svobodné slovo, deník vydávaný „obrozenou“ ČSS.

⁴⁸³ Marie Majerová (1882-1957), komunistická spisovatelka, novinářka, překladatelka a představitelka KSČ. Významně na ni zapůsobila Říjnová revoluce v roce 1917, o čtyři roky později vstoupila do KSČ. Redigovala časopis Komunistka, přispívala do Rudého práva a propagovala myšlenky komunismu. S vedením strany se rozešla po V. sjezdu KSČ, kdy podepsala Manifest sedmi.

⁴⁸⁴ Karel Teige (1900-1951), teoretik umění, kritik, výtvarný umělec, překladatel a publicista. Je možné jej označit za vůdčího představitele československé meziválečné avantgardy, která prostupovala napříč jednotlivými odvětvími – od architektury až po literaturu.

⁴⁸⁵ Josef Guttman (1902-1956), český novinář a politik za KSČ. Členem strany se stal v roce 1921, byl předním spojencem gottwaldovského vedení, v listopadu 1928 byl Guttman přibrán do polbyra ÚV KSČ. Zastával funkci šéfredaktora Rudého práva až svého do vyloučení v roce 1933. Guttman si však proti sobě popudil Gottwalda a další přední komunisty kritikou KSN v roce 1933 i předtím. Podle Guttmana přispěla i KSN nástupu Hitlera k moci, protože tvrdošijně trvala na tom, že v potenciálním souručenství se sociálními demokraty musí mít vedoucí úlohu. Kominternu vycházela v německém případě z mylného předpokladu, že nacistická diktatura se brzy sama zkompromituje, což posléze „zákonitě“ zažehne jiskru komunistické revoluce. Později Guttman kritizoval veřejně moskevské procesy společně se Závíšem Kalandrou. V roce 1939 odjel do USA, do Československa se už nikdy nevrátil, umírá v New Yorku v roce 1956.

⁴⁸⁶ Jaromír Dolanský (1895-1973), komunistický politik, poslanec a ministr financí v první vládě Klementa Gottwalda v roce 1946. Jeden z představitelů levé opozice, která ovládla vedení KSČ po V. sjezdu v únoru 1929.

⁴⁸⁷ Urx byl šéfredaktorem Rudého večerníku.

⁴⁸⁸ Slánský i Kopecký přispívali v Ostravě do Dělnického deníku, Slánský byl předtím redaktorem Rudého práva.

⁴⁸⁹ Je nutno dodat, že mezi oběma muži panovaly sváry a osobní neshody, které pokračovaly i během druhé světové války. Jana Pávová uvádí, že Slánský se stal v roce 1942 šéfem středoevropského vysílání v moskevském rozhlasu. Kopecký však s jeho jmenováním do funkce nesouhlasil, protože jej poháněly vlastní neuspokojené ambice. **Pávová, Jana:** Václav Kopecký, s. 45-46; srov. **Chadima, Jan:** Rudolf Slánský, s. 142.

Exkurz první: Novinář Stanislav Budín – z nadšeného komunisty stranickým odpadlíkem

Příběh novináře a politika s vyhraněnými názory je velmi dobře znám a také zpracován, současně podává důkaz o tom, že s nadsázkou řečeno cesta do stranického pekla je dlážděna dobrými úmysly. Budín (vlastním jménem Bencion Bať) byl levicový spisovatel a novinář, který pocházel z Ukrajiny. V roce 1923 přijíždí do Československa, kde začal studovat ČVUT a vstoupil do KSČ. Pracoval v Komsomolu a propagačním oddělení ÚV KSČ, v letech 1934-1936 se stal na stranický pokyn šéfredaktorem Rudého práva, i když původně nechtěl. Budín se stal důležitým článkem Švermova vedení v Gottwaldově nepřítomnosti. Budín byl sice pravověrným komunistou, nicméně chápal stejně jako Šverma politiku lidové fronty, jak byla stanovena VII. kongresem Kominterny v roce 1935 ve volnějším či liberálnějším pojetí, který se ale záhy projevil jako v očích Kominterny jako nesprávný. Kominternu podrobila vedení KSČ kritice za její pojetí lidové fronty a zvláště se zaměřila na Rudé právo, vedené tehdy Budínem. Funkcionáři Kominterny požadovali, aby byl Budín stažen ze své funkce. Nicméně jasně chápanou direktivu z Moskvy Šverma a Slánský odmítli provést.⁴⁹⁰ A Budína poslali na dovolenou.

V prosinci 1935 pak Šverma se Slánským odjeli do Moskvy a Gottwaldovi v rozporu se skutečností řekli, že Budína zbavili funkce šéfredaktora Rudého práva.⁴⁹¹ Slánský se následně přiznal, že udělal „těžkou chybu“.⁴⁹² Nicméně ještě před jejich odjezdem Budínovi sdělili, že Kominternu trvá na jeho odstranění z funkce.⁴⁹³ Na zmíněném jednání rozšířeného ÚV KSČ v únoru 1936 se stal předmětem kritiky i Budínův sporný komentář Práce pro vlast se neplatí?, v němž se podle čtenelů Kominterny aktivně a také příliš horlivě vyslovil pro zbrojení. Duch článku tak odporoval komunistické ideologii, která naopak zbrojení považuje za důležitý předstupeň imperialistických válek. Socialismus a komunismus je podle ideologických schémat naopak vždy „mírumilovný“ a chce společnost bez zbrojení a válek.

Vzhledem k tomu, že Budín na únorové jednání rozšířeného ÚV KSČ nebyl přizván, nemohl se bránit. O to ale v tomto případě nešlo, hledal se exemplární viník, který se našel. Zasedání pak schválilo vyloučení Budína ze strany, později se musela s KSČ rozloučit i jeho žena Hana.⁴⁹⁴ Na VII. sjezdu KSČ se potom kritika už vyloučeného Budína opakovala, když bylo konstatováno, že byl to právě tisk a Rudé právo, které se stalo místem nejvážnějších oportunistických tendencí, a Budín jako šéfredaktor Rudého práva představoval „cizí živel“ v KSČ (stejně jako Josef Bubník), což byla zastřená, ale zřejmá aluze na odlišnou Budínovu národnost. Ještě před vyloučením Budína ze strany, na schůzi polbyra 10. 1. 1936, Zápotocký prohlásil, že není normální, že člověk

⁴⁹⁰ **Groman, Martin:** Stanislav Budín – komunistka bez legitimace. In: Soudobé dějiny, č. 3/2004, s. 29.

⁴⁹¹ Sám Budín ve svých pamětech toto tvrzení vyvrací: „Když přišlo toto číslo Rudého práva do Moskvy, vyrazilo dno, jak prý řekl Gottwald. Neboť Šverma a Slánský se po příjezdu do Moskvy nejenže nepokoušeli rozptýlit nedorozumění, jak ujistňovali v Praze mne i redakci, nýbrž prohlásili, že Budína z redakce suspendovali. Toto číslo bylo důkazem, že lhali.“ **Budín, Stanislav:** Jak to vlastně bylo, s. 164.

⁴⁹² RGASPI, f. 495, Op. 20, D. 595a.

⁴⁹³ Tamtéž.

⁴⁹⁴ **Sommer, Vítězslav:** Kampaň proti pravicovému oportunistu před VII. sjezdem KSČ. In: **Kárník, Zdeněk-Kopeček, Michal (eds.):** Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek V. Praha 2006, s. 95.

s původem, jaký má Budín, může nabýt ve straně různé funkce a stát se šéfredaktorem ústředního tiskového orgánu KSČ.⁴⁹⁵ Budín tak skončil jako Guttman či Bubník, nikdy se však neprestal cítit stejně jako oni jako komunista.

Levicový novinář s vyhraněnými názory opouští Československo těsně před vypuknutím druhé světové války a jeho další kroky vedou do USA. Po skončení války se vrací do osvobozené vlasti a pokračuje v žurnalistické práci, v letech 1947-1949 je vedoucím tiskové agentury Pragopress, na nějaký čas zakotvil ve výstřížkovém archivu ČTK, potom v Novinářském studijním ústavu. Budín se nám připomíná viditelněji ještě v letech 1968-1969, kdy byl šéfredaktorem legendárního časopisu Reportér, který je komunistickým režimem posléze zastaven. Budín se potom stahuje do ústraní, jeho veřejný otisk je výrazný především podpisem Charty 77, když se zařadil mezi první signatáře vůbec. Pracuje mezitím na svých rozsáhlých pamětech s názvem Jak to vlastně bylo. Budín zemřel v roce 1979 ve věku 76 let v Dačicích.

V první republice, která se řídila tiskovým zákonem ještě z doby z Rakouska-Uherska (zákon o tisku ze 17. prosince 1862), resp. trestním řádem pro řízení ve věcech tiskových z roku 1873, existovala předběžná cenzura, kdy musela redakce ještě před tím, než noviny šly do tisku, předložit jejich vydání příslušnému policejnímu ředitelství, a to je následně k revizi odeslalo státnímu zastupitelství. V praxi to vypadalo tak, že konfiskovaná část komunistické tiskoviny byla vyplněna bílou barvou, ostatní články, pokud byly shledány nezávadnými, pak směly být otištěny. Ve třicátých letech tak například vznikaly poměrně kuriózní situace, kdy Rudému právu občas jasně dominovala pouze bílá barva. Vedle předběžné cenzury se mohly noviny vycházející za první republiky dopustit porušení zákona na ochranu republiky. To se týkalo mimo jiné právě KSČ, která se podle dikce tohoto zákona pravidelně dopouštěla přečinu nedovoleného zpravodajství, což bylo například schvalování trestných činů, nebo zrady státního tajemství. A pak následoval totožný postup – konfiskace závadné pasáže, nebo zastavení předmětné tiskoviny.

Ve třicátých letech, kdy se KSČ ocitla na prahu ilegality (roky 1933-1934), nebyly jen některé vadné pasáže konfiskovány, ale na několik měsíců komunistické tiskoviny pozastavovány.⁴⁹⁶ Na mysl máme například Rudý večerník, Rudý prapor, Rozsévačka⁴⁹⁷ i Rudé právo.⁴⁹⁸ Úlohu Rudého práva potom po dobu, kdy byl ústřední tiskový orgán KSČ v roce 1933 pozastaven spolu s dalšími několika desítkami listů,⁴⁹⁹ v podstatě suplovaly Haló noviny, které se však navenek tvářily nestranně. V letech 1933-1934 tak vznikla paradoxní situace, kdy vlivná politická síla v podstatě neměla vlastní tiskové zázemí a její praktické jediné spojení s voličstvem tak bylo ochromeno. Nutno dodat, že se tak stalo vlastním přičiněním komunistů, kteří pokoušeli svou sektářskou politikou trpělivost státní moci tak dlouho, až musela zasáhnout a Rudé právo na několik měsíců zastavit. Implementace sektářské politiky gottwaldovským vedením, jak ještě o ní

⁴⁹⁵ RGASPI, f. 495, Op. 20, D. 595a.

⁴⁹⁶ K tomu blíže viz **Žáček, Pavel**: Tiskový pořádek před 15. březnem 1939. In: Paměť a dějiny, č. 2/2009, s. 6.

⁴⁹⁷ Dříve Komunistka.

⁴⁹⁸ **Vostrčil, Jan**: KSČ na cestě do ilegality. Bakalářská práce. Makov 2015, s.25.

⁴⁹⁹ Rudé právo bylo zastaveno od října 1933 na tři měsíce. Dne 2. ledna 1934 opět začalo vycházet.

budeme na jiném místě hovořit, jasně signalizovala, že i v demokratickém prostředí první republiky existují limity.

Důležitým a současně nezbytným komplementem, který byly navázán na KSČ, pak představovaly satelitní organizace. Jednalo se o různé kulturní, sportovní, mládežnické a další spolky či organizace. Pokud hovoříme o Komunistickém svazu mládeže (Komsomolu),⁵⁰⁰ vznikl jako důsledek událostí v letech 1918-1920, tedy ještě před samotným ustavením KSČ.⁵⁰¹ Popředním úkolem Komsomolu bylo aktivně vést mládež k učení marxismu-leninismu a výchova v jeho duchu. K čelným mládežnickým činitelům patřili například Jan Šverma, Karel Aksamit⁵⁰² či Emil Hršel. Komsomol nelze hodnotit jako masovou ani vlivnou organizaci, mezi lety 1925-1928 se v Praze a okolí počet členů pohyboval mezi 1 180-1 815.⁵⁰³ Z jiných organizací jmenujme sportovní Federaci dělnických tělocvičných jednot (FDTJ),⁵⁰⁴ jež se oddělila od Svazu dělnických tělocvičných jednot. V roce 1926 pak fúzuje s několika dalšími organizacemi – Svazem dělnických cyklistů, Klubem dělnických turistů, Spartakovými skauty práce a změnila název na Federaci proletářské tělovýchovy (FPT) v čele s Antonínem Trousilem⁵⁰⁵ jako starostou. FPT vydávala vlastní časopisy – Oheň, Stadion a Dělnická tělovýchova.

Sportovním organizacím přikládali komunisté poměrně velký význam, protože mladí cvičenci či sportovci byli většinou mladí lidé, snáze ideologicky ovlivnitelní. Komunisté se snažili svérázným způsobem implementovat svou ideologii do sportovní sféry, který dobře dokumentuje FPT zavedený odznak zdatnosti s názvem „K třídnímu boji připraven!“ Úspěch zaznamenala maninská spartakiáda z června 1921.⁵⁰⁶ FDTJ, jež si k účelu akce zbudovala vlastní stadion, při organizaci této velké sportovní akce podporovala již vzniklá KSČ. Dne 26. června 1921 – hlavní spartakiádní den – se představilo na stadionu necelých 25 000 cvičenců, jež sledovalo přibližně 100 000 diváků.

Ve Studentské levicové organizaci pod vlivem KSČ se vyprofilovala v roce 1922 Kostufra (Komunistická studentská frakce). Hlavní cíl byl stejný jako u jiných organizací – šířit politiku KSČ mezi vysokoškoláky a učení marxismu-leninismu. Kostufra vydávala mezi lety 1925-1929 časopis Avantgarda. Dále existovala Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem,⁵⁰⁷ různé podpůrné organizace jako Rudá pomoc,⁵⁰⁸ Vzájemnost či Dělnická pomoc. Za

⁵⁰⁰ V sovětském Rusku vznikl Komsomol 29. října 1918.

⁵⁰¹ Byl později rozpuštěn v roce 1922.

⁵⁰² Aksamit byl členem tzv. Rudé sportovní internacionály. Více o tomto funkcionáři viz **Lukšíček, Tomáš**: Karel Aksamit. Portréty. Praha 1986.

⁵⁰³ **Melichar, Bohumil-Vrba, Jakub**: Komunistická mládež. Radikální aktivismus mezi třídní a nacionální identitou. In: Historie-Otázky-Problémy, č. 2/2017, s. 107.

⁵⁰⁴ LAPNP, f. Marie Majerová (1882-1967), k. 35, i. č. 8408. Měla přibližně 100 000 členů.

⁵⁰⁵ Antonín Trousil (1881-1962), československý komunistický funkcionář, ředitel tiskárny Rudého práva, vyučený typograf. Zastával pozici starosty FPT. Během druhé světové války se zapojil do odboje a byl vězněn v koncentračním táboře.

⁵⁰⁶ Pojem vymyslel sociální demokrat, železniční odborář a znalec esperanta Jiří František Chaloupecký.

⁵⁰⁷ Vznikla v roce 1925 a předsedal jí Zdeněk Nejedlý.

⁵⁰⁸ Založena v roce 1925.

zmínku ve výčtu stojí i konzumní družstva, jež byla navázána na KSČ. Ta měla tvořit jakýsi protipól kapitalistickým podnikům a příznivci komunistické politiky, ale i další zde mohli nakupovat za zvýhodněné ceny.

Organizační strukturu KSČ „zdedila“ po sociální demokracii, základní jednotkou byly tedy místní organizace, dále okresní a krajské organizace, nejvyšším orgánem pak zůstal sjezd strany, který se měl podle Organizačního řádu konat nejméně jednou za rok. V praxi se však konaly jen tři sjezdy po sobě – první v roce 1923, druhý v roce 1924 a třetí v roce 1925. Čtvrtý sjezd proběhl již s dvouletým odstupem.⁵⁰⁹ Mimořádný sjezd strany se měl konat za situace, jestliže se na tom usnese VV strany, nebo jedna třetina krajských výkonných výborů. Pokud hovoříme o disciplinárních proviněních jednotlivých členů strany, porušil-li někdo usnesení strany či stranickou disciplínu, mohl být potrestán buď udělením důtky, veřejné důtky, dočasným odejmutím funkce nebo v nejzazším případě nakonec vyloučen.⁵¹⁰ U „těžkých“ případů jako například u Josefa Bubníka či později Josefa Guttmanna vedení strany ihned přikročovalo k institutu vyloučení dotyčného beze zbytku.

KSČ jako nestátotvorná politická síla představovala do poloviny třicátých let opozici vůči demokratickému pluralitnímu režimu první republiky. Nejednalo se o stranu v pravém slova smyslu, jak ji vnímáme dnes, ale o revoluční organizaci či štáb, jehož ústředním cílem bylo vyvolat a provést socialistickou revoluci. Proto KSČ volila v každodenní praxi konfrontační prostředky a záměrně vyvolávala střety se státní mocí mobilizací „zdola“. Podle amerického historika Harolda H. Fishera byly komunistické strany politickými paramilitárními spolky, jež vznikly pro určitý účel, tedy provedení revoluce.⁵¹¹ Komunisté proto usilovali o revoluční svržení kapitalismu, tedy legální vlády, a nastolení diktatury proletariátu, jinými slovy vlastního mocenského monopolu. KSČ oficiálně propagovala třídní boj proti vykořisťovatelským vrstvám – buržoazii, jež v ideologické rovině představovala hlavního nepřítel dělnické třídy, která má „dějinné právo“ ji svrhnout a sama vládnout. KSČ pak dělnickou třídu vede k potřebnému ideologickému uvědomění a následně k tomu, aby uskutečnila socialistickou revoluci.⁵¹²

Komunisté postulovali vyvlastnění výrobních prostředků bez náhrady jejich původním majitelům, na venkově měl proběhnout proces vyvlastnění půdy velkostatkářů a její přidělení malorolníkům, domkářům či bezzemkům v té míře, jakou byla schopna rodina dotyčného reálně obhospodařit. Mělo úplně vymizet společenské vlastnictví výrobních prostředků a lidu se mělo ponechat jen osobní (automobily, rodinné domy atd.), které „nevykořisťovalo“ druhého člověka.⁵¹³ Celistvý sociální program KSČ se však formoval delší dobu, náznak jeho ucelenosti

⁵⁰⁹ Například doba mezi VI. a VII. sjezdem byla pět let.

⁵¹⁰ Organizační řád přijatý na slučovací sjezdu KSČ viz Za revoluční stranu, s. 360-369.

⁵¹¹ **Fisher H. Henry:** The Communist Revolution. An Outline of Strategy and Tactics. Stanford 1955, s. 12.

⁵¹² Jak napsal Josef Haken, „revoluci nemůže dělat sama komunistická strana. Ta je tu k tomu, aby organizovala a vedla.“ NA, f. Josef Haken, k. 2, a. j. 15.

⁵¹³ Nicméně je třeba v této souvislosti dodat, že v sovětském Rusku probíhaly diskuse o tom, zda ponechat lidem i osobní vlastnictví.

se objevil v průběhu roku 1922.⁵¹⁴ Nicméně existovaly po celé sledované období trvalé dílčí požadavky, které byly komunisty popularizovány. Především se stavěli po celou dobu první republiky proti propouštění dělníků ze závodů, proti snižování mezd, plédovali za odstranění nepřímých daní, dostupnost ubytovacích kapacit, snížení činží, stavěli se za plnou podporu v nezaměstnanosti, převedení podstatné části daňového břemena na majetné vrstvy a nastolovali průběžně podle situace další požadavky. Důležité je říct, že sociální program KSČ vznikl v kontrastu k programu sociální demokracie, která významně spoluurčovala sociální agendu první republiky, a proto byla nucena se KSČ vůči ní vymezovat, především negativně, jakkoliv byla tato agenda v řadě případů objektivně prospěšná pro dělnictvo jako celek, tedy i pro komunistické.

Komunisté se orientovali ve své programatice na voliče s nízkou kvalifikací, nezaměstnané, dělníky, studenty, ženy v domácnosti a také lidi, kteří byli z různých důvodů sociálně vykořeneční, a z toho pramenila jejich dlouhodobá společenská frustrace a příklon k rychlým řešením. Tato frustrace byla intenzivnější na Slovensku, kde jsme svědky větší radikalizace. Té napomáhala ostatně i věková skladba členů KSČ ve východní části republiky, která byla mladší o 10-15 let než v českých zemích. Sociálně frustrovaní jedinci pak v KSČ viděli sílu, která je schopná rychle změnit jejich společenský status a sociálně pozvednout na úkor „vykořisťovatelských vrstev“. KSČ se sice jako dělnická strana přirozeně orientovala na proletariát, jež byl snadněji manipulovatelný, ale ideologickou, agitační a propagandistickou práci v tomto směru komplikoval fakt, že dělníci tvořili pevnou oporu sociální demokracie. KSČ se tak pokoušela prostředky, které měla k dispozici, „vyrvat“ dělnictvo z ideologického působení sociální demokracie. To se tak, jak by si představovala KSČ, za dobu trvání první republiky, ovšem nepodařilo, protože většinové jádro průmyslového dělnictva zejména velkých podniků zůstávalo pod vlivem sociálních demokratů.

Pokud hovoříme o sociálním složení KSČ, převažovali členové dělnického původu, kteří tvořili zhruba čtyři pětiny. Členstvo mělo ve své většině v českých zemích základní vzdělání (60-70%), středoškolské 20-25% členů a zanedbatelné procento vysokoškolské. Zajímavé je v této souvislosti zmínit, že negramotných členů bylo 0,4%. Co se týče Slovenska, tam panovala poněkud jiná situace. Zde měla drtivá většina členů základní vzdělání – 80-85%, středoškolské 5% a úroveň negramotných byla také vyšší – 4,7%.⁵¹⁵ Zajímavé je pak srovnání českých zemí a Slovenska po náboženské linii. Zatímco v českých zemích bylo průměrně 35% katolíků, na Slovensku byly dvě třetiny katolíků (70%).⁵¹⁶ KSČ se profilovala jako strana ateistická vyznávající historický materialismus, nicméně poměrně vysoký počet věřících členů, zejména na Slovensku v praxi dokazuje opak.⁵¹⁷ Do KSČ vstupovali nejen dělníci s vidinou rychlého

⁵¹⁴ **Rákosník, Jakub:** Zásady ochrany, s. 46.

⁵¹⁵ **Rupnik, Jacques:** Dějiny komunistické strany, s. 47.

⁵¹⁶ V této souvislosti připomeňme, že asi pětina delegátů poválečného VIII. sjezdu KSČ, který se konal v roce 1946, byla římskokatolického vyznání.

⁵¹⁷ **Holotíková, Zdenka:** Niektoré problémy slovenskej politiky v rokoch 1921-1935. In: Historický časopis, č. 3/1966, s. 446.

sociálního vzestupu na úkor buržoazie, ale tvořili ji samozřejmě i přestoupivší členové sociální demokracie, a lidé, na něž zapůsobila ve svých negativních důsledcích první světová válka, ať už přímo, či nepřímo. Cestu do strany necházeli i lidé s vyšším vzděláním, kteří pocházeli navíc z dobře situovaných rodin. Uvedme jeden příklad za všechny. Pavel „Poly“ Reiman se narodil v rodině spolumajitele továrny, takže do KSČ vlastně vstoupil syn „vykořisťovatele“. Reiman studoval germanistiku a filozofii v Německu. Ačkoli pocházel z kapitalistické rodiny, právě Reiman byl jedním ze zapálených komunistů, kteří se věnovali dějinám KSČ, jak už jsme uvedli jinde, a komunistům prokázal věrné služby až do konce šedesátých let, kdy se postavil kriticky proti okupaci Československa pěti státy Varšavské smlouvy v srpnu 1968.

Jasně postavená radikální rétorika, která se vymezovala vůči bohatším vrstvám, však nejen myšlenkově konvenovala sociálně nízko postavenému obyvatelstvu, ale také vojákům, mezi nimiž měli komunisté poměrně solidní podporu. Mezi vojáky komunisté šířili především letákovými kampaněmi svou propagandu například v kasárnách a na jiných místech a tato snaha se nemíjela účinkem.⁵¹⁸ Vybraní komunisté chodili kolem kasáren a vykřikovali veřejně hesla jako „Ať žije Rudá armáda“ nebo „Pojďte s námi“. Jak vyplývá ze Zprávy policejního ředitelství v Plzni z 24. 10. 1924, přímo v kasárnách pak měly vznikat buňky (podle tehdejších zákonů nezákonné). „Buňkaři“ měly dostat od ústřední KSČ seznamy všech branců-komunistů a jejich povinností bylo dodávání do kasáren vojínům-komunistům tiskoviny, které měly ovlivňovat i nekomunisty.⁵¹⁹ Agitaci mezi vojskem prováděl například radikálně naladěný Karel Votava, Jan Doležal,⁵²⁰ redaktori Rovnosti a další.⁵²¹ Vláda pak řešila tuto situaci přijetím zákona č. 56/1927 o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva. Právě příslušníkům armády a policie se odnímalo aktivní i pasivní volební právo. Vláda si od tohoto kroku slibovala umenšení vlivu antisystémových stran či hnutí včetně KSČ, kterou by mohla ve volbách na všech stupních podporovat nemalá část ozbrojených sborů v důsledku její dlouhodobé agitace.

Naopak oblast, kde KSČ objektivně zaostávala, bylo rolnictvo. Na II. sjezdu KSČ bylo konstatováno, že práce je mezi touto vrstvou obyvatelstva nedostatečná, což ostatně rovněž kritizovala Kominternu. Rolníci však stejně jako intelektuálové tvořili v KSČ nepatrnou skupinu, zhruba 5%. Nebylo to dáno jen tím, že KSČ byla ze čtyř pětín stranou dělnickou, ale také tím, že komunisté neměli dlouho propracovanou koncepci rolnické otázky, a někteří vedoucí funkcionáři KSČ tuto otázku neřešili vůbec. Postupně se však pozornost na rolnictvo přece jen soustředila jednak v konceptu možného vzniku dělnicko-rolnické vlády, jednak se rovněž postupně formoval zemědělský program KSČ. Komunisté věděli, že o středního rolníka bude obzvlášť složité svést boj s agrárníky, a tak se orientovali na podchycení malorolníků a bezemků. V tomto ohledu je

⁵¹⁸ K ideologickému působení KSČ mezi vojáky viz **Vávra, Vlastimil**: KSČ a armáda 1921-1938. Praha 1984.

⁵¹⁹ SOA v Plzni, f. Policejní ředitelství Plzeň, ([1875])1918-1951, k. 1169, sign. K-1-130.

⁵²⁰ Jan Doležal (1892-1968), komunistický politik, novinář, člen VV KSČ. Na konci dvacátých let přestoupil do živnostenské strany, kde vykonával a stal se krajským tajemníkem v Brně. Za druhé světové války byl členem fašistické Vlajky. Doležal nabízel své služby Emanuelu Moravcovi. Dne 1. května 1945 byl zatčen a o dva roky později Mimořádným lidovým soudem v Brně odsouzen k 15 letům vězení, v roce 1955 se dostává na svobodu.

⁵²¹ AÚTGM, f. Masarykův archiv, k. 404, sign. 14-2/a.

třeba zmínit, že ani sám Lenin, tedy vzor československých komunistů, rolnictvu nedůvěřoval. Tuto skupinu měla v Rusku dříve politicky podchycenou Strana socialistů-revolucionářů (eseři),⁵²² od níž ruští bolševici prakticky převzali po Říjnové revoluci její rolnický program. Přitom z ideologického hlediska komunisté hlásali dělnicko-rolnické souručenství, heslo, které zvláště po roce 1945 rezonovalo. Nicméně na venkově musela KSCĚ svádět nerovný boj s agrární stranou. Tam se neprosazovala ani krajní pravice, ani krajní levice.⁵²³ Jak uvádí historik Jaroslav Rokoský ve své knize Rudolf Beran a jeho doba, „*agrární strana disponovala jednou z nejdokonalejších a nejpevnějších organizací. Ta každého rolníka připoutala ke straně hmatatelnými hmotnými zájmy. Pouto to bylo pevné a osvědčené.*”⁵²⁴ Agrárníci navíc (a to také na Slovensku) komunisty nepovažovali za skutečné soupeře a pohlíželi na ně spíše s despektem. Daleko více se na Slovensku agrárníci vymezovali proti HSĽS.

Skupinu, kterou KSCĚ opomíjela, byli příslušníci středních vrstev. Těm věnovali komunisté pozornost v podstatě až úderem hospodářské krize na konci dvacátých let, ale systematicky jim nepřisuzovali tak velkou důležitost. Podle komunistů však i střední vrstva na hospodářskou krizi ve třicátých letech doplácela a jednalo se o skupinu, která se důsledkem krize proletarizovala. Proto si zaslouží rovněž podporu komunistů, jelikož v řadě případů jsou příslušníci středního stavu na „stejné lodi” jako dělnická třída. O středních vrstvách se zmínil Julius Fučík ve svém diskusním příspěvku na VI. sjezdu KSCĚ v roce 1931, tedy v době hospodářské krize. Podle Fučíka bylo potřeba mezi středními vrstvami provést diferenciaci a podle toho uzpůsobit úkoly komunistů ve vztahu k nim. Fučík prohlásil, že při hlubší diferenciaci mezi středními vrstvami se rozdělí na „maloživnostníky” a „malořemeslníky” na straně jedné, a na inteligenci na straně druhé. Fučík odvozoval, že právě u inteligence je proces proletarizace rychlejší než u první skupiny, již jmenoval.⁵²⁵

Podle Fučíka roste v podmínkách hospodářské krize nezaměstnanost námezdní inteligence, která se v tomto důsledku radikalizuje. A proto tento fakt staví před komunisty další důležitý úkol – získat ji pro věc proletářské revoluce.⁵²⁶ To však nebude úkol jednoduchý, jak poznamenal Fučík: „*Námezdní inteligence přes všechnu radikalisaci tone v moři maloměšťáckých předsudků, maloměšťáckých zákonů. Rozbít tyto předsudky a zákony můžeme jen soustavnou ideologickou prací. My musíme pomoci tomu, co inteligenci ukazuje krize, musíme udělat turistické značky, aby maloměšťácká inteligence dovedla vyjít z hlubokého lesa své ‚duševní krize’, musíme ujasnit maloměšťácké inteligenci, že její zájmy jsou těsně svázány se zájmy proletariátu, musíme jí*

⁵²² Strana byla přímým nástupcem ruské levicové teroristické organizace Narodnaja volja. I když se jednalo bezesporu o teroristickou skupinu, na druhé straně se veřejně stavěla za zavedení volebního práva, svolání ústavodárného shromáždění, požadovala zavedení svobody tisku, shromáždění, předání půdy lidu a další demokratické svobody, jež ovšem v daných podmínkách byly neprůchodné. Poměrně široký ohlas měla organizace i v zahraničí.

⁵²³ **Rokoský, Jaroslav:** Proti hitlerovskému Německu. Agrární strana – lidé, doba, odboj (1938-1945). In: **Vašek, Richard-Klečáček, Martin (eds.):** Česká politická pravice v letech 1938-1945. Praha 2016, s. 17.

⁵²⁴ **Rokoský, Jaroslav:** Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany. Praha 2011, s. 115.

⁵²⁵ Levá fronta, 9. ledna 1931, s. 1.

⁵²⁶ Tamtéž.

ujasnit, že komunismus, jedině komunismus rozšiřuje možnosti její práce, že komunismus, jediný komunismus rozšiřuje její vědomosti, že komunismus, jediný komunismus nemusí se báti kultury a umožňuje ji uplatnění všechny schopnosti pro ohromnou většinu společnosti.“⁵²⁷

Komunisté jako strana pouze dělnické třídy?

KSČ tak samozřejmě nelze primárně hodnotit jen jako čistě dělnickou stranu, protože v ní byli zastoupeni právě i intelektuálové, byť v malém procentu. Dlužno v této souvislosti podotknout, že řada dělnických kádřů v KSČ přistupovala k intelektuálům s nedůvěrou. Fritz Beer ve svých pamětech píše, že intelektuál se neslučoval s „prototypem“ proletářského revolucionáře: *„Ke ‚vzdělaným‘ panovala v komunistické straně stále určitá nedůvěra, mající své základy už kdesi v prehistorii socialistického hnutí. Intelektuál se často velmi špatně slučoval s ideálním prototypem proletáře, tedy továrním dělníkem.*“⁵²⁸ Na intelektuály pohlíželi komunističtí dělníci mnohdy nejen s nedůvěrou, jak uvádí Beer, ale také pohrdavě. Intelektuálové pro ně ztělesňovali lidi, kteří jsou teoretiky, vedou učené disputace v kavárnách a ne na závodech, a nepůjdou při konečném zúčtování s buržoazií na barikády jako dělníci, protože se k tomu svým založením nehodí. Můžeme však říct, že také intelektuálové v KSČ hleděli na dělníky v mnoha případech s odstupem, protože neměli odbornou teoretickou přípravu.

U chudších, méně vzdělaných lidí, u nichž byly navíc cíleně vybudovány komunisty nízké pudy závisti k majetnějším vrstvám spojené s vidinou rychlého sociálního vzestupu, je pochopitelné, že myšlenky socialismu, etatizace a vyvlastňování dopadaly na úrodnou půdu. Tyto sociálně vykořeněné a frustrované vrstvy hledaly zejména po skončení první světové války okamžitá či rázná řešení a zúčtování s „viníky“ jejich situace, kterými byli kapitalisté. Slovenský historik Juraj Benko to shrnul výstižně: *„Povojnový komunistický slovník, volající po tvrdej odplate a okamžitých riešeniach, konvenoval tým kolektívnym emóciám, ktoré tvorili motor živelných protestov ‚starého typu‘ – vidieckych ‚rabovačiek‘ a mestských pouličných nepokojov. Bol o mnoho otvorenejší okamžitému násiliu a ohlasované praktiky bolševizmu mali blízko k predstavám vzbúrených davov, hľadajúcich okamžitú, bezprostrednú spravodlivosť.*“⁵²⁹

Pak se však musíme ptát, co vedlo například intelektuály k tomu, aby se i oni ztotožnili s myšlenkami komunismu.⁵³⁰ Jednalo se navíc o vrstvu, která zpravidla hmotně nestrádala. Je to odlišná osobní motivace. Intelektuálové nevstupovali do KSČ proto, aby se sociálně pozvedli, protože to zpravidla nepotřebovali, ale proto že chtěli být ve svém většinou idealistickém vidění nové, lepší společnosti sami svědky „epochálního“ přerodu od kapitalismu k beztřídní společnosti, kde nebude již existovat sociální útisk a nový, vyšší řád zároveň poskytne daleko

⁵²⁷ Tamtéž.

⁵²⁸ Beer, Fritz: ...a tys na Němce střílel, dědo?, s. 328.

⁵²⁹ Benko, Juraj: Od sociálního radikalizmu k radikálnemu socializmu 1918-1920. In: Forum Historiae: Medzi sociálnym a politickým radikalizmom 1918-1938, č. 2/2015, Bratislava 2015, s. 100.

⁵³⁰ Srov. Pažout, Jaroslav (ed.): Komunističtí intelektuálové a proměna jejich vztahu ke KSČ (1945-1989). Liberec 2013, s. 18-31. K tématu viz také Cabada, Ladislav: Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900-1939. Praha 2000.

širší možnosti než kapitalismus.⁵³¹ A zároveň chtěli být u budování socialistické společnosti a určitým dílem se na ní podílet. Ladislav Cabada ve své knize *Intelektuálové a idea komunismu* píše, že „*formující se komunistické hnutí bylo pro umělce a intelektuály od počátku přitažlivé svou ideologií nevyhnutelnosti světové revoluce, která přinese lepší světový řád.*“⁵³²

Intelektuálové a umělci však ve svém značně zidealizovaném pojetí lepší a spravedlivější společnosti nedomýšleli, jak bude tento řád opravdu fungovat, pokud jej komunisté opravdu nastolí. Byli to totiž právě intelektuálové, kdo představoval skupinu, která po převzetí moci komunistickými stranami ve střední a jihovýchodní Evropě po roce 1945 přišla mezi prvními o názorovou svobodu, a to i přes hlasité proklamace komunistů, že intelektuálové budou mít v komunistickém režimu mnohem více možností k seberealizaci než za buržoazního režimu. Bylo tomu ale přesně naopak. Nicméně ve dvacátých a třicátých letech za tento horizont komunisté-intelektuálové či jejich sympatizanti ještě přirozeně neviděli. Dlužno ještě dodat, že příklon intelektuálů ke komunismu nebyl zdaleka jen československým fenoménem. S komunismem sympatizovali spisovatelé či literáti v západní Evropě, nejmarkantnější to bylo asi v případě Francie, kdy svůj pozitivní vztah ke komunismu veřejně vyjádřili například Henri Barbousse, Anatole France či Louis Aragon.⁵³³ Mnozí z těchto intelektuálů byli dlouhou dobu přímo členy KSF. To se týká ve Španělsku rovněž například známého spisovatele, scénáristy a politika Jorge Semprúna, který byl členem Komunistické strany Španělska.⁵³⁴

Ke KSČ se pak přimykaly i další významné organizace, z nichž byla známou zejména brněnská Levá fronta,⁵³⁵ která sdružovala československé levicové intelektuály. Patřili k ní například Bedřich Václavek,⁵³⁶ Julius Fučík, Karel Teige, S. K. Neumann, Ladislav Štoll⁵³⁷ či spisovatel Vladislav Vančura. Organizace vydávala stejnojmenný časopis. Z Levé fronty pak na počátku třicátých let vznikla organizace ARS, klub pro moderní umění a vědu, mezi jejíž čelné představitele se zařadil například advokát a bojovník proti fašismu dr. Felix Loria.⁵³⁸

Co se týče KSČ, je vhodné zmínit, že v ní intelektuálové tvořili sice výraznou menšinu

⁵³¹ Marxovu ideálu o sociálně spravedlivé společnosti se přiblížila tzv. Pařížská komuna z roku 1871, která za svou krátkou existenci stačila vydat i řadu nařízení, například vyhlásila oddělení státu a církve, přičemž vyvlastnila její majetek, dělníci dostali do správy továrny, byla též vyhlášena rovnoprávnost žen.

⁵³² **Cabada, Ladislav:** *Intelektuálové a idea komunismu*, s. 12.

⁵³³ Louis Aragon (1897-1982), francouzský spisovatel, původní profesí lékař. V roce 1927 vstoupil do KSF, vykonal četné cesty do Sovětského svazu, po Stalinově smrti v roce 1953 však nahlížel na sovětské realie kriticky. Během druhé světové války byl povolán jako lékař na frontu. Z jeho známých děl jmenujme *Basilejské zvony*, *Aurelián* či *Cestující z Imperiálu*.

⁵³⁴ Semprún byl jejím členem v letech 1942-1964. Komunistická strana Španělska nebyla Frankovým režimem zakázána, ale tvrdě postihována.

⁵³⁵ Blíže k tématu viz **Laichman, Miloslav:** *Brněnská Levá fronta 1929-1933*. Brno 1971.

⁵³⁶ Bedřich Václavek (1897-1943), literární kritik, estetik, teoretik, stoupenec poetismu. Václavek byl výraznou tváří uměleckého svazu Devětsil, působil ve třicátých letech v Levé frontě. Za německé okupace se zapojil do odboje a zatčen. V roce 1943 zahynul v koncentračním táboře Osvětim pravděpodobně po aplikaci smrtící injekce.

⁵³⁷ Ladislav Štoll (1902-1981), literární kritik, teoretik umění, komunistický politik, poslanec a ministr školství či kultury.

⁵³⁸ Felix Loria (1892-1968), advokát, protifašistický bojovník, člen Levé fronty a organizace ARS. Angažoval se výrazně proti nastupujícímu fašismu.

v sociálním složení, ale jejich slovo bylo poměrně dost slyšet, a to i v československých podmínkách, kdy do KSČ vstoupil například Ivan Olbracht, Helena Malířová, Josef Hora, Marie Majerová, Vladislav Vančura a mnozí další. Ti na protest proti bolševizaci strany v roce 1929 KSČ opustili, aby se do ní zase za nějaký čas někteří vrátili. Na Slovensku se okolo časopisu DAV⁵³⁹ sdružovali Vladimír (Vlado) Clementis,⁵⁴⁰ Daniel (Daňo) Okáli⁵⁴¹ či Andrej Sirácky.⁵⁴² Byli to národně orientovaní komunisté, jejichž cítění, které je v dnešní době zcela obvyklé, se však po roce 1948 stalo trestně postihovaným, a posuzováno již jako tzv. buržoazní nacionalismus. Ten lze vnímat jako opak proletářského internacionalismu. Je symptomatické, že postoje a veřejné názory národně orientovaných komunistů do konstruování politických procesů v podstatě nikomu nevadily, ale to na konci čtyřicátých a počátku padesátých let, když bylo po roztržce s jugoslávskou komunistickou stranou, již neplatilo a zastánci takového názoru za něj těžce osobně platili.⁵⁴³ Je zajímavé, že sami davisté se považovali za přesvědčené patrioty, byť nazíráno prizmatem komunistické ortodoxie tato skutečnost s ní byla v rozporu.⁵⁴⁴ Ne všichni komunisté na Slovensku však s davisty názorově souzněli. Mezi přední slovenské komunisty, kteří měli problémy s orientací časopisu DAV, patřil bezesporu Julius Ďuriš.⁵⁴⁵ Kritizoval mimo jiné jeho přílišnou orientaci na inteligenci.⁵⁴⁶ Paradoxně do tohoto časopisu sám přispíval.

⁵³⁹ Vznikl v roce 1924.

⁵⁴⁰ K osobnosti Vlada Clementise viz blíže **Holotíková, Zdenka-Plevza, Viliam**: Vladimír Clementis. Praha 1972.

⁵⁴¹ Daniel Okáli (1903-1987) byl slovenský a československý literární kritik. Zastával mimo jiné funkci pověřence (poverenika) vnitra. Byl souzen ve vykonstruovaném procesu s tzv. buržoazními nacionalisty.

⁵⁴² Andrej Sirácky (1900-1988), slovenský filozof, sociolog, politolog a komunistický činitel. V letech 1953-1955 zastával funkci rektora Univerzity Komenského, v letech 1955-1961 vedl Slovenskou akademii věd.

⁵⁴³ Abychom pochopili blíže význam buržoazního nacionalismu, musíme zároveň rozumět vývoji v mezinárodním komunistickém hnutí a také samotné komunistické ideologii. Jugoslávsko-sovětská roztržka načas vypudila Jugoslávii z „lidově-demokratického“ tábora. Josip Broz Tito se dopustil kromě jiného ideologické hereze, když zájmy svého státu nadřazoval zájmům celku, tedy celé socialistické soustavy. To je v příkrém rozporu s proletářským internacionalismem. Národně orientovaní slovenští komunisté tedy byli vinní tím, že podle ideologicky pokrouceného pohledu nadřazovali slovenské zájmy nad zájmy lidově-demokratického tábora, a tím se z nich tedy stali buržoazní nacionalisté. Nicméně ve třicátých letech národně orientovaní komunisté přirozeně nemohli vědět, jaký bude vývoj po druhé světové válce, a že dojde k roztržce Stalin-Tito se všemi důsledky z toho plynoucími. Na druhé straně názory národně orientovaných komunistů už měly pro samotné aktéry či nositele těchto názorů po jugoslávsko-sovětské roztržce trestněprávní dohru. Symptomatickým byl potom v československých podmínkách v tomto směru proces s buržoazními nacionalisty – Gustávem Husákem, Danielem Okálym, Ivanem Horváthem, Ladislavem Holdošem, Ladislavem Novomeským, kdy Husák byl jako hlavní obžalovaný odsouzen k doživotnímu trestu. Více k okolnostem Husákova uvěznění, soudu a následkům viz **Macháček, Michal**: Gustáv Husák. Praha 2019, s. 239-315; **Kinčok, Branislav**: Husák – Buržoazny nacionalista 1951-1963. Bratislava 2023.

⁵⁴⁴ **Hudek, Adam**: The Nationalist Perspective within Slovak Communist Intellectual Thinking (1921-1968). In: Forum Historiae, č. 1/2022, s. 110.

⁵⁴⁵ Julius Ďuriš (1904-1986), přední slovenský a československý politik, nedostudovaný právník. V roce 1927 vstoupil do KSČ a rozhodl se stát profesionálním revolucionářem. Vrchol politické kariéry přišel po roce 1945, kdy se stal ministrem zemědělství, a i díky němu a rozdávaní dekretů na půdu si KSČ naklonila početný zemědělský stav. Takovou praxi však na Slovensku nemohla uplatnit, protože jednak nebylo v podstatě co rozdělovat, a jednak rezort zemědělství ovládal příslušník Demokratické strany Martin Kvetko. Ďuriš se později stal také ministrem lesů a dřevařského průmyslu. V roce 1963 však Ďurišova politická kariéra skončila pro neshody s Antonínem Novotným. Vlivný a mnohdy neústupný komunistka byl odvolán ze všech funkcí.

⁵⁴⁶ **Černák, Tomáš**: Viliam Široký a Július Ďuriš – rodinný pôvod, sociálne pomery a začiatky pôsobenia v komunistickom hnutí. Historický časopis, č. 2/2013, s. 334.

KSČ a Kominternu – vztah mistra a učedníka

Kominternu vznikla v březnu 1919 jako mezinárodní revoluční štáb, který měl cíleně a dlouhodobě podněcovat komunistické převrasy, aby v ideálním případě vznikl zcela nový socialistický svět pod vedením komunistických stran.⁵⁴⁷ Kapitalismus měl podle teleologického (tedy vadného) nazírání dějinného vývoje zhynout právě na základech zrodu beztrždní společnosti, oproštěného od vykořisťování člověka člověkem. Lenin se zabýval vytvořením III. Internacionály, která by se zásadně ideologicky oddělila od II. Internacionály, již v průběhu celého roku 1917, jak podotýká historik Serge Wolikow.⁵⁴⁸ Nicméně například němečtí komunisté se domnívali, že založení Třetí Internacionály je zatím předčasné.⁵⁴⁹ Ustavení III. Internacionály mělo být bezpochyby přímou reakcí na II. Internacionálu, jejíž členové, tedy socialistické a sociálnědemokratické strany, podle Lenina a dalších teoretiků nezabránily válečnému konfliktu a místo toho odhlasovaly válečné úvěry. Důvodem založení Kominterny pak bezesporu bylo prolomení mezinárodní izolace, která pramenila zejména z občanské války⁵⁵⁰ a blokády, a navázání nezbytných mezinárodních styků s vnějším světem včetně západního.⁵⁵¹ Zároveň založením Kominterny definitivně vyvrcholily dlouhodobé spory mezi revoluční levicí a reformisty, které přiživila první světová válka.

Kominternu jako přísně centralistická organizace na rozdíl od II. Internacionály k tomu potřebovala připoutat jednotlivé komunistické strany a dostat je do plně závislého postavení.⁵⁵² Proto schválila na II. kongresu v roce 1920 závazných 21 podmínek, které musela každá komunistická strana bezvýhradně splnit, pokud se chtěla stát součástí mezinárodního revolučního štábu. Kominternu už neměla napříště být volným sdružením, ale revolučním štábem, kde již vládla tuhá disciplína, ne nepodobná vojenské organizaci. Komunistické sekce měly v době revolučního kvasu vznikat pokud možno co nejdříve a musí být „vhozeni do boje“, jak píše německý marxistický historik Arthur Rosenberg.⁵⁵³

Kominternu si vyhrazovala jako samozřejmou prakticky úplnou kontrolu svých sekcí od ideologické až po personální, respektive organizační rovinu. A současně si osobovala i provádění takových změn, které by vyhovovaly nikoliv jednotlivým komunistickým sekcím, ale aktuálním

⁵⁴⁷ **Broué, Pierre:** Bolševici. Dějiny vítězství a porážky ruské revoluce. Praha 2023, s. 138.

⁵⁴⁸ **Wolikow, Serge:** L'Internationale Communiste. 1919-1943. Le Komintern ou le rêve déchu du parti mondial de la révolution. Paris 2010, s. 24.

⁵⁴⁹ **Drachkovitch, M. Milorad (ed.):** The Revolutionary Internationals, 1864-1943. Stanford 1966, s. 161.

⁵⁵⁰ Trvala až do roku 1922.

⁵⁵¹ **Voráček, Emil a kol.:** V zájmu velmoci, s. 115.

⁵⁵² Výmluvně a současně výstižně popsal rozdíl sociálnědemokratický předák František Soukup: „Tuto třetí komunistickou Internacionálu nelze ovšem v žádném směru srovnávat s Internacionálami našimi. Naše Internacionály sociálně demokratické jsou volným a svobodným sdružením uvědomělého dělnictva všech kulturních národů světa, rozhodují o svém postupu výhradně demokraticky a potřeby hnutí hradí z prostředků vlastních. Všeho toho není u Internacionály moskevské! Tato III. Internacionála nikdy nebyla a není ničím jiným nežli nástrojem ruské vlády, jest organisována absolutně centralisticky, její sekce v různých částech světa jsou bezpodmínečně podřízeny rozkazu Moskvy a všechny jejich potřeby jsou také hrazeny z prostředků ruského státu a z daní všeho lidu na oblasti sovětské Unie!“ **Soukup, František:** Revoluce práce, s. 1438.

⁵⁵³ **Rosenberg, Arthur:** A History of Bolshevism From Marx To The First Five Years Plan. Londýn 1934, s. 135.

či dlouhodobým mocenskopolitickým zájmům vedoucích činitelů Kominterny. Paradoxně přijetí 21 podmínek nejen v československých podmínkách, ale i v západoevropských zemích způsobovalo krize v socialistických či sociálnědemokratických stranách v podobě jejich štěpení na komunistické frakce, což ovšem oslabovalo levicovou frontu jako celek.⁵⁵⁴ Výmluvným příkladem je například Italská socialistická strana a její sjezd v Livornu v roce 1921, jak už bylo zmíněno na jiném místě. Už označení komunistických stran sdružených v Kominterně jako komunistické sekce dává tušit, že nemohly být z principu nezávislými subjekty jako standardní politické strany se zavedenými demokratickými mechanismy. Jak výstižně uvádí historik Alexander Vatlin, na rozdíl od II. Internacionály nevznikla Kominternu jako federace národních komunistických stran, ale jako jednotná komunistická organizace, „generální štáb“ v nevyhnutelné a ne až tak vzdálené občanské válce.⁵⁵⁵ Kominternu si musela uvědomovat, že sama vytváří podhoubí pro nespokojenost s přísně centralistickým modelem fungování a možná oponentní vystoupení jednotlivých sekcí na mezinárodním poli, proto vysílala do jednotlivých zemí své emisary, aby zahlazovala konflikty a přizpůsobila či „narovnála“ z pohledu Moskvy nesprávnou linii potřebám mezinárodního revolučního štábu.

Vztah Kominterny a jednotlivých komunistických sekcí je pro pochopení dějů uvnitř KSČ v předmětném období klíčový. Ani KSČ, tedy jako jedna z mnoha desítek sekcí Kominterny, nemohla být samostatnou stranou a nezávislou, o čemž nemůže být žádných pochyb. Její „hlavní revoluční štáb“ totiž sídlil mimo Československo. KSČ se musela řídit příslušnými direktivami z Moskvy, které měly být pro všechny komunistické sekce organizované v Kominterně závazné a nenapadnutelné. Nejednalo se tedy v žádném případě o partnerský vztah na bázi rovný s rovným,⁵⁵⁶ protože to by v důsledku vylučovalo přímou kontrolu Kominterny nad jednotlivými sekcemi a uplatňování absolutní mocenské svrchovanosti nad nimi.⁵⁵⁷ Byla to také Kominternu, která určovala na kongresech závaznou politickou linii, ingerovala prakticky do všech činností komunistických stran. O své činnosti byly všechny sekce povinny Kominternu podrobně

⁵⁵⁴ **Drachkovitch M. Milorad (ed.):** The Revolutionary Internationals 1864-1943, s. 168.

⁵⁵⁵ **Vatlin, Alexander:** Die Komintern. Gründung. Programmatik. Akteure. Berlin 2009, s. 37-38.

⁵⁵⁶ Fakt, že vzájemné vztahy KSČ, potažmo i dalších sekcí a Kominterny není možno vnímat jako partnerský, zdůraznila Kominternu názorně v rezoluci Předsednictva EKI pro jednotu KSČ, která byla poslána novému vedení strany po V. sjezdu: „Předsednictvo EKI připomíná všem členům KSČ, že vztahy mezi Kominternou a jejími sekcemi nejsou vztahy dvou partnerů, kteří vzájemně vyjednávají, nýbrž že tyto vztahy spočívají na zásadě mezinárodní proletářské disciplíny.“ Za bolševickou orientaci KSČ. Sborník dokumentů k 1. sv. spisů Klementa Gottwalda. Praha 1953, s. 246. Proletářskou disciplínou tedy rozumějme úplnou podřízenost směrnicím Kominterny. Výstižně to také vyjádřil Stalin při krizi v KSČ, která vypukla v souvislosti s Josefem Bubníkem. V československé komisi prohlásil: „Pokud se týče práv KI a jejího zasahování do záležitostí nacionálních stran, naprosto nesouhlasím s některými soudruhy, kteří se vyslovili pro omezení těchto práv. Chtějí tak, aby KI se stala organizací, jež trní nad hvězdami, bez vášně hledí na události v jednotlivých stranách a trpělivě jejich běh registruje. Ne, soudruzi, KI se nemůže stát organizací nad hvězdami. KI je bojovnou organizací proletariátu, je všemi kořeny své existence srostlá s dělnickým hnutím a nemůže se vzdát zásahů do záležitostí jednotlivých stran, aby zde podporovala revoluční živly a potírala jejich protivníky. Ovšemže strany mají svou vnitřní autonomii, ovšemže jejich sjezdy musí být svobodné v rozhodování a ústřední výbory musí být voleny sjezdy. Ale chce-li někdo z toho vyvozovati, že KI nemá práva vedení a tedy i vměšování se, pracuje do rukou nepřítelům komunismu.“ **Král, Václav:** Cestou k leninismu, s. 206.

⁵⁵⁷ Srov. **Weber, Hermann-Drabkin, Jakov-Bayerlein H. Bernhard-Galkin, Aleksandr:** Deutschland, Russland, Komintern I. Überblick, Analysen, Diskussionen. Neue Perspektiven auf die Geschichte der KPD und die Deutsch-Russischen Beziehungen (1918–1943). Berlin 2014, s. 1.

informovat. V tomto směru výše uvedený výrok potvrzují Stanovy Kominterny přijaté na VI. kongresu Kominterny v roce 1928, které v par. 29 hovoří takto: „*Ústřední výbory všech sekcí Komunistické internacionály i organisace, přijaté do Komunistické internacionály jako sympatisující, jsou povinny zasílat EKI [Exekutivě Komunistické Internacionály – pozn. aut.] průběžně protokoly ze svých zasedání a zprávy o své činnosti.*”⁵⁵⁸

Fakt, že KSČ nebyla samostatnou stranou, která neskládala účty voličům, a postrádala standardní vnitrostranické mechanismy, svědčí i navazující par. 30. Podle něho je složení funkce ústředního výboru jednotlivé komunistické strany třeba považovat za „rozvracení” komunistického hnutí. V par. 30 Stanov Kominterny se pak dočteme: „*Každá řídicí funkce v určité komunistické straně není věcí nositele dotyčného mandátu, nýbrž celé Komunistické internacionály. Volení členové řídicích ústředních orgánů sekcí mohou svůj mandát složit před provedením nové volby jen se souhlasem EKI. Odstoupení z funkce, schválené ústředním výborem určité strany bez souhlasu EKI, je neplatné.*”⁵⁵⁹ Ingerenci Kominterny do záležitostí komunistických stran, a tedy přirozeně i KSČ, bychom tak mohli nazvat jako totální kontrolu. Ta se stala podle historika Juliuše Braunthala absolutní v podstatě po IV. kongresu Kominterny, kdy ještě jednotlivé sekce požívaly určitou míru autonomie v rámci svých rozhodovacích procesů.⁵⁶⁰ S tímto pojetím souhlasí i Geoffrey Stern, který uvádí, že Kominternu přestala být prostředím, kde kolektivního rozhodnutí může být dosaženo prostřednictvím debat, místo toho se však z Kominterny stala autonomní direktorium, jehož směrnice měly závazně jednotlivé komunistické sekce vtělovat do praktického výkonu politiky.⁵⁶¹ Někteří badatelé však připomínají, že k tomu došlo až po V. kongresu Kominterny, například historik a sociolog Fritz Borkenau, podle něhož ještě po IV. kongresu existoval určitý manévrovací prostor pro komunistické sekce. Na každý pád V. kongres přinesl i v důsledku nezdařeného povstání v Německu zřetelný posun doleva oproti IV. kongresu a byl prvním krokem k pozdější stalinizaci Kominterny.⁵⁶² Tomu se měly jednotlivé komunistické sekce samozřejmě přizpůsobit. Mezinárodní revoluční štáb zažíval vystřízlivění ze skutečnosti, že světová revoluce nezachvátí větší část Evropy, jak předpokládal v letech 1919-1921. Co se týče taktiky jednotné fronty, narazila u některých komunistických sekcí na Západě na „neposlušnost“, či přímo odmítnutí celého konceptu jako v praxi neuskutečnitelného a v podstatě škodlivého.

Kominternu stanovovala politickou linii, kterou komunistické sekce musely závazně přijmout a v praxi realizovat, i přestože pro ni v daných zemích neexistovaly objektivně vhodné podmínky. Podmínka č. 16 pro vstup do Kominterny pak hovořila jasně: „*Všechna usnesení kongresů Komunistické internacionály, jakož i usnesení její Exekutivy, jsou závazná pro všechny strany.*”⁵⁶³ To ovšem neznamenalo, že by některé sekce (zejména na Západě)

⁵⁵⁸ Program Komunistické internacionály. Stanovy Komunistické internacionály. Z protokolu 6. světového kongresu Komunistické internacionály v Moskvě ve dnech 17. července-1. září 1928. Praha 1954, s. 67.

⁵⁵⁹ Program Komunistické internacionály, s. 68.

⁵⁶⁰ **Braunthal, Julius:** History of the International. Díl druhý: 1914-1943, s. 263.

⁵⁶¹ **Stern, Geoffrey:** The Rise and Decline of International Communism. Cheltenham 1990, s. 66.

⁵⁶² **Hájek, Miloš:** Jednotná fronta, s. 94.

⁵⁶³ **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** Kominternu, s. 273.

přejímaly automaticky a bezvýhradně všechny direktivy, které Kominternu závazně implementovala v politický život. Samozřejmě záleželo na specifčnosti konkrétních podmínek konkrétní sekce, ale také, jak uvádí historik Emil Voráček, na vzdálenosti od Moskvy.⁵⁶⁴ Méně „poslušné“ sekce si pak osobovaly právo na prosazení vlastního názoru, praktické politiky, a to směrnicím Kominterny mnohdy navzdory. Disciplinace všech sekcí tak nebyla absolutní, protože ani být nemohla. V Kominterně byly sdruženy desítky sekcí a úplná názorová bezvýhradnost tak byla vyloučená, tím spíše, že direktivy z Moskvy byly implementovány na podmínky konkrétních zemí, které měly vlastní unikátní sociálně-politický vývoj, který vykrystalizoval po skončení první světové války, a jež s ním byly v rozporu.

Kominternu si poslušnost svých jednotlivých sekcí vynucovala rozmanitými nástroji. Například ke každé komunistické straně byl podle par. 22 Stanov Kominterny přijatých na VI. kongresu v roce 1928 vyslán její zástupce (instruktor – „astrachán“),⁵⁶⁵ který měl kontrolovat, zda se realizují směrnice Kominterny, a jestli si komunistická strana svědomitě plní své povinnosti vůči ní. Kominternu vysílání astrachánů považovala za své přirozené, samozřejmě právo a pravidelné ingerence do jednotlivých sekcí vysvětlovala jako snahu o nápravu směrnic, které sekce vykonávají buď líně, anebo neprovádějí vůbec. V případě KSČ to byl Gustav Henrykowski (Ziegler), ale i další. Vytěžovaným agentem byl zejména Alexander Abramovič,⁵⁶⁶ který byl poslán také do Československa.⁵⁶⁷ Jacques Rupnik uvádí, že vysílání emisarů do různých zemí představovalo nejúčinnější nástroj kontroly komunistických stran, s čímž lze plně souhlasit.⁵⁶⁸ I když plnili emisaři Kominterny rovněž v určitém ohledu pozitivní úlohu, zejména při zformování komunistických subjektů ze socialistických či sociálnědemokratických stran, co se týče organizační i jiné pomoci, přirozeně tato pomoc měla i svůj rub. Dobrým příkladem je jmenování zástupců Kominterny pod krycími jmény „Teddy“ (Ernst Thälmann) a „Jan“, přičemž třetí měl být ještě dodatečně jmenován, ke KSČ rozhodnutím prezidia EKI. Delegace byla vybavena závaznými instrukcemi, které měla v KSČ uplatňovat, nicméně neměla vzbudit dojem, že se vměšuje do vnitřních záležitostí strany.⁵⁶⁹ To však v řadě případů bylo realitou, protože emisaři se snažili vnucovat vedení právě vzniklých komunistických sekcí direktivy Kominterny bez ohledu na specifčnost podmínek v dané zemi.⁵⁷⁰ Výše uvedené tvrzení pak například potvrdil předseda KSN Paul Levi ještě krátce předtím, než byl z ní exemplárně vyloučen. Levi napsal, že emisaři Kominterny nikdy nepracují s vedením konkrétní komunistické strany, nýbrž vždy za

⁵⁶⁴ **Voráček, Emil:** Vznik, konec Kominterny a otázka kontinuity její činnosti. Vybrané otázky. In: *Paginae Historiae*, č. 28/2, s. 24.

⁵⁶⁵ Emisaři vystupovali pod smyšlenými jmény, vybaveni falešným pasem, Nežrídka se stávalo, že byli zadrženi bezpečnostními orgány či deportováni, s čímž ovšem počítali. Pro případ, že by s nimi proběhl soud, tak chtěli proces využít propagandisticky.

⁵⁶⁶ Vystupoval pod různými jmény, například jako Zalewski či Albrecht.

⁵⁶⁷ K jeho osobnosti a československému pobytu blíže viz **Benko, Juraj:** Československá epizoda agenta Kominterny Alexandra Abramoviče. In: *Slovensko a Európa medzi demokraciou a totalitou. Kapitoly z dejín 20. storočia k jubileu Bohumily Ferenčuhovej*. Bratislava 2017, s. 45-56.

⁵⁶⁸ **Rupnik, Jacques:** Dějiny Komunistické strany Československa, s. 61.

⁵⁶⁹ RGASPI, f. 495, Op. 2, D. 37.

⁵⁷⁰ **Taber, Mike (ed.):** The Communist Movement at a Crossroads. Plenums of the Communist International's Executive Committee, 1922-1923, s. 35-36.

jejich zády a proti nim.⁵⁷¹

Nepřekvapí tedy fakt, že přední činitelé Kominterny spíše věřili svým emisarům, jež měli prověřené, než vůdcům jednotlivých komunistických sekcí, na které pohlíželi s určitou dávkou podezřívavosti a odstupem. Podle Juraje Benka „*nevystupovali verejne, pôsobili ilegálne a stretávali sa s jednotlivými predstaviteľmi strany. Podporovali tie zložky, ktoré predstavovali záruku plynulého prevodu politickej línie a direktív Moskvy do činnosti strany.*“⁵⁷² Ostatně například Manuilskij také plnil určitý čas roli emisara v Kominterně, kde měl zjednat v roce 1924 „pořádek“ v KSF protože výborně hovořil francouzsky.⁵⁷³ Zde především podpořil představitele levého křídla Alberta Treinta proti „pravičákovi“ a Stalinově kritikovi Borisi Souvarinovi.⁵⁷⁴ K významným emisarům Kominterny patřili například Jules-Humbert Droz,⁵⁷⁵ August Guralsky,⁵⁷⁶ Boris Michajlovič (krycí jméno „Williams“) a mnozí další. Vysílání emisarů Kominternou pak připomíná praxi v jiných podmínkách po komunistickém převzetí moci v Československu, kdy Moskva k prvotní Gottwaldově nelibosti vysílala své poradce do bezpečnostního, armádního a hospodářského aparátu státu, kde si počínali v rozhodovacích procesech značně autonomně, ale často také nevybíravě až arogantně k vedoucím československým komunistům.

Klíčovým nástrojem, jak k sobě připoutat jednotlivé komunistické sekce, bylo jejich financování. Pokud jsme na jiném místě hovořili o tom, že KSČ si přinesla na politické kolbiště vstupní kapitál v podobě masového subjektu, její možnosti značně limitovalo nedostatečné finanční zázemí. Šmeral vytrvale odmítal finanční subvence, protože v nich oprávněně spatřoval nástroj na připoutání strany ke Kominterně a její větší povolnost k bezvýhradnímu plnění příslušných směrnic.⁵⁷⁷ Podle Šmerala měla být KSČ finančně soběstačná, aby dokázala svou životaschopnost, a nebyla závislá na pomoci ze zahraničí.⁵⁷⁸ Jak ovšem ukázal další vývoj, finančně soběstačná KSČ nikdy po svém ustavení nebyla, naopak s nedostatkem finančních prostředků neustále bojovala, jak o tom ještě budeme níže hovořit. Vstupem do Kominterny se však automaticky ocitla KSČ na její „výplatní listině“, byla automaticky včleněna do jejího rozpočtového systému, stejně jako ostatní sekce. KSČ byla navíc mezi subjekty, které patřily

⁵⁷¹ **Drachkovitch, M. Milorad (ed.):** The Revolutionary Internationals 1864-1943, s. 167.

⁵⁷² Konzultace autora s Mgr. Jurajem Benkem, Ph.D. z 11. února 2023.

⁵⁷³ Ve Francii se nacházel Manuilskij často ilegálně. Jak píše sovětský diplomat G. Z. Besědovskij, nejen Manuilskij vyjadřoval soustavné výtky proti vedení KSF, ale i Kominternu jako celek. Besědovskij ve svých pamětech napsal: „Všecko to vedení až na málo výjimek podrobováno bylo krutým výtkám a nemilosrdné, někdy přímo neslušné kritice. Někteří vůdcové strany byli obviňováni z různých nepěkných akcí.“ **Besědovskij, Zinovjevič, Grigorij:** Paměti sovětského diplomata. Praha 1930, s. 138.

⁵⁷⁴ Souvarine, který podporoval Trockého, byl vyloučen z KSF v roce 1924. Není bez zajímavosti, že sám Treint od podpory Stalina začal později vyjadřovat sympatie k Trockému a jeho skupině, tzv. Levé opozici. Je jasné, že jeho pozice musela být neudržitelnou a postupně byl vypuzen z vrcholných orgánů KSF a také EKI.

⁵⁷⁵ Jules-Humbert Droz (1891-1971), švýcarský pastor, novinář, jeden ze zakladatelů Komunistické strany Švýcarska. Ve čtyřicátých letech se vrátil zpět do Švýcarské socialistické strany.

⁵⁷⁶ Guralsky, vlastním jménem Abraham Heifetz, působil jako emisar u KSN.

⁵⁷⁷ **Benko, Juraj:** Bolševismus medzi Východom a Západom (1900-1920). Bratislava 2012, s. 175.

⁵⁷⁸ **Týž:** Sovietske Rusko, Kominternu a financovanie komunistického hnutia v strednej Európe 1917-1922. In: **Kalous, Jan-Kocian, Jiří (eds.):** Český a slovenský komunismus (1921-2011). Praha 2012, s. 327.

mezi ty štědrěji dotované Kominternou.⁵⁷⁹ Na druhou stranu můžeme tedy v kontextu těchto skutečností říct, že finanční pomoc ze strany Kominterny vlastně v mnoha směrech československé (a nejen je) komunisty zachraňovala, zvláště když po slučovacím sjezdu na podzim 1921 nebyli schopni platit řádně všechny své zaměstnance a sami to uznávali.

Absence vnitrostranických demokratických mechanismů pak činila z KSČ a ostatních sekcí Kominterny tuhé monolitní struktury s přísnou vojenskou kázní. Je na druhé straně jasné, že kdo porušoval daná pravidla hry, ten musel být z logiky věci označen za renegáta a vyloučen z KSČ. Ve straně tak nemohly existovat standardní demokratické procesy, protože byla založena na tzv. demokratickém centralismu, jak už jsme shora zmínili, který kromě toho, že je i významově rozporný, neměl s demokracií tak, jak ji chápeme my, vůbec nic společného. Paradoxně existoval v KSČ ještě jeden „institut“, kterým byla vnitrostranická demokracie, která představuje ve výčtu další sofisma. Právě vnitrostranická demokracie v praktickém ideologickém výkladu naráží na demokratický centralismus, jež je ovšem zásadně určujícím činitelem.

SSSR jako nedotknutelný komunistický vzor

Komunisté chovali až devótní obdiv k Sovětskému svazu jako k zemi, kde proběhla první úspěšná socialistická revoluce. Svými návštěvami si jen utvrzovali své ideologické přesvědčení a navazovali vazby s jeho předními politickými funkcionáři. Komunisté byli v drtivé většině unešeni, co v Sovětském svazu viděli, nebo lépe řečeno, co jim bylo ukázáno, a chtěli přenést tento domněle nevídaný rozmach i do Československa. Ti, kteří zemi nikdy nenavštívili, pak měli o ní až příliš zidealizované mínění. Nefalšované nadšení ze Sovětského svazu bylo dáno zejména ideologickou zeslepeností, která nedovolila objektivní pohled na politickou a ekonomickou realitu Ruska, resp. SSSR.⁵⁸⁰ Jana Davidová Glogarová uvádí výstižně, že „většina návštěvníků byla v prvních meziválečných letech zaskočena porevoluční chudobou a rozvratem, někteří, opět zejména příslušníci levicového proudu, však tyto skutečnosti od počátku přehlíželi nebo je vnímali jako dočasný stav a opájeli se představou šťastnější budoucnosti.“⁵⁸¹ Když byl na jaře 1920 Šmeral v Rusku,⁵⁸² napsal o svém pobytu známou knihu Pravda o sovětovém Rusku.⁵⁸³ V ní

⁵⁷⁹ **Anev, Petr-Bílý, Matěj:** Biografický slovník vedoucích funkcionářů, s. 38.

⁵⁸⁰ Ne všichni vyjadřovali nekritické nadšení z návštěvy Sovětského svazu. Například známý spisovatel, malíř, karikaturista a překladatel Adolf Hoffmeister naopak kritikou nešetřil, i když je třeba říct, že do KSČ vstoupil až v roce 1945. Stejně tak známý spisovatel André Gide, který nastavuje ve své proslulé práci Návrat ze Sovětského svazu SSSR zrcadlo, které odhaluje pravou tvář režimu. Mimo jiné hodnotil sovětskou moc nikoliv jako diktaturu proletariátu, ale jako „diktaturu nad proletariátem“. O vztahu francouzského literáta k sovětským poměrům viz např. **Kolenovská, Daniela:** Návrat André Gida. In: Soudobé dějiny, č. 1/2009, s. 48-68. Jako jiného kritika poměrů v SSSR můžeme označit také Jana Slavíka.

⁵⁸¹ **Glogarová, Davidová Jana:** Obraz Sovětského svazu v českých cestopisech z let 1917-1968. In: Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy, č. 1/2017, s. 76.

⁵⁸² Šmeral pobyl v Rusku do 24. května 1920, do Prahy se vrátil 3. června. Sociální demokrat František Soukup napsal: „Když se pak dr. Šmeral po všech těchto zkušenostech vrátil v létě r. 1920 do Prahy, byl už všecek změněn. Jeho sebevědomí a iluze vyrostly do nekonečna. Byl přesvědčen, že celá Evropa stojí neodvratně před bolševickou revolucí a že ve válce rusko-polské nastoupí rudá armáda svůj triumfální pochod na evropský západ!“ **Soukup, František:** Revoluce práce. Díl II., s. 1503.

líčí své dojmy a zážitky v této zemi, ale i to, jak se v ní stravoval, jak vypadaly prostory, které obýval. Zajímavé je, že Šmeral píše v úvodu, že nehodnotí Rusko jednostranně: „*Nejsem fantast a snažil jsem se, abych nepozoroval Rusko jednostranně. Při tom však nemohu zamlčet, že k ruské proletářské revoluci měl jsem od jich počátku lásku a víru.*“⁵⁸⁴ Realita však byla opačná a pobyty komunistických činitelů se proměnily v jednostranné vidění zkreslené reality, přecházející plynule až v nekriticky vnímanou apoteózu. Polemiku se Šmeralem následně svedl například Jaromír Nečas,⁵⁸⁵ čelná osobnost sociálně demokratické strany, a to ve svém díle *Skutečná pravda o Sovětském Rusku z roku 1920*.

Nebyli to ovšem jen komunisté, kteří byli z cest do SSSR nadšeni, ale také někteří vybraní západní politikové. SSSR přirozeně těmto vrcholným činitelům ukázal jen to, co chtěl, nikoliv tedy odvrácenou stranu budování domněle šťastného socialistického života. Když byl v SSSR v roce 1933 na návštěvě trojnásobný francouzský premiér Édouard Herriot,⁵⁸⁶ tak jednou z prvních zastávek byla Ukrajina, kde v té době probíhal hladomor.⁵⁸⁷ Herriotovi však jeho hostitelé ukázali jen vybraná vzorová hospodářství a hladovějící a strádající Ukrajince a zanedbaná pole tak nemohl francouzský politik pochopitelně vidět. Později Herriot v Kyjevě a Charkově chválil podmínky v SSSR, a o hladomoru, o němž se nemohl přímo dozvědět, tak nehovořil.

Z Československa do Sovětského svazu bylo poměrně složité vycestovat.⁵⁸⁸ Jak uvádí Jan

⁵⁸³ František Soukup o Šmeralově pobytu napsal: „Bylo to dne 31. března 1920 [ve skutečnosti 3. března 1920 – pozn. aut.], kdy se v průvodu dvou českých komunistů odebral do domu III. Internacionály, aby tam navázal osobní styky a vyzvedl si legitimaci pro pobyt moskevský. Velmi ho zajímalo, že listiny ruské strany komunistické mají tam platnost úřední! Byl tu pozván na sjezd strany komunistické, jenž se tu v této době právě konal, a velmi mu imponovalo, že má k dispozici státní automobil. Na sjezdu obdržel vstupenku na předsednickou tribunu! V zadní komnatě se setkal s Trockým, s nímž se znal již z Rakouska a Bulharska. Stiskli si ruce. Zdálo se mu, že Trocký vyrostl o hlavu od té doby, co s ním byl v r. 1908 pohromadě v Sofii. Nehovořili však dlouho. Trocký byl příliš zaměstnán a předal ho redaktorovi Karlu Radkovi. Ten mluvil německy. Byl u Radka na čaji celé odpoledne. Radek je členem centrálního komitétu strany, má velkou autoritu jako teoretik a publicista, zejména v otázkách politiky zahraniční. V Kremlu obývá tři pokoje, v nichž dříve bydlel nějaký vysoký dvorský úředník.“ **Soukup, František:** *Revoluce práce. Díl II., s. 1500-1501.*

⁵⁸⁴ **Šmeral, Bohumír:** *Pravda o sovětovém Rusku. Denní záznamy do proletářské říše. Praha 1920, s. 3.*

⁵⁸⁵ Jaromír Nečas (1888-1945), významný sociálnědemokratický politik, národohospodář a ministr. Část jeho rodinných příslušníků zahynula v koncentračním táboře, sám Nečas byl členem odbojové organizace Politické ústředí, poté v roce 1940 uprchl do Francie a pak do Londýna, kde se aktivně zapojil do práce exilové vlády vedené Edvardem Benešem.

⁵⁸⁶ Édouard Herriot (1872-1957), francouzský politik, vícenásobný premiér. Zasloužil se v úřadu ministerského předsedy o přijetí tzv. Dawesova plánu a diplomatické uznání SSSR. Herriota řadíme k předním činitelům lidové fronty.

⁵⁸⁷ Podle odhadů mu podlehl 3-5 milionů lidí.

⁵⁸⁸ V této souvislosti upozorníme na platnost zákona o cestovních pasech č. 55/1928 Sb, který obsahoval pasáž, podle jejíž dikce bylo možno odepřít občanovi vydání pasu v případě, kdy by mohlo dojít k ohrožení důležitého zájmu státní bezpečnosti, hospodářského zájmu či byl žadatel o pas „světoběžníkem ze zvyku“. Toto vágní ustanovení však dávalo možnost úřadům při posuzování žádostí o pas extenzivnějšího výkladu a v praxi tak bylo v některých případech československým komunistům znemožněno cestovat do SSSR. **Rychlík, Jan:** *Překračování hranic a emigrace v Československu a východní Evropě ve 20. století.* In: *Securitas imperii*, č. 2/2016, s. 14.

Lomíček, „cesta do Sovětského svazu byla v meziválečných byla složitá, obtížná i z hlediska pasové, respektive vízové problematiky, neboť ta byla byrokratickými aparáty obou zemí využívána jako jisté síto – z jedné strany omezující prosovětskou propagandu v Československu, z druhé strany chránící pozitivní obraz SSSR v zahraničí před jeho možnými kritiky.“⁵⁸⁹ Vzhledem k tomu, jak bylo obtížné se dostat do SSSR, bylo poměrně běžné, že komunisté se prokazovali falešnými pasy, ulehčení v tomto směru přineslo na druhé straně podepsání podepsání československo-sovětské smlouvy z roku 1935⁵⁹⁰ jakožto aktu, který znamenal citelnější oteplení vzájemných vztahů. Československá vláda uznala Sovětský svaz *de iure* až v roce 1934, tedy roce předcházejícím,⁵⁹¹ do té doby úřady činily komunistům nemalé překážky ve vycestování do Sovětského svazu, především v proceduře předcházející vydání pasu, aby zabránily pronikání radikálních myšlenek do Československa.⁵⁹² Československé úřady si byly dobře vědomy toho, že k falšování cestovních dokladů dochází, a takové případy obvykle pečlivě monitorovaly. Například Oběžník Presidia zemské správy politické z 18. 12. 1926 k tomu uvedl: „V poslední době se vyskytly případy, že komunističtí stoupenci odjeli z ČSR do Ruska na základě falešných pasů, které jim dodalo komunistické ústředí.“⁵⁹³ Zajímavé je, že na falešné pasy komunisté necestovali jen do Sovětského svazu, ale i do západních zemí, jako například komunista Julius Ďuriš v roce 1929 do Francie.

Podle Oběžníku používají komunisté „taktiku“, že nahlásí ztrátu cestovního pasu a požadují vystavení nového cestovního dokladu. Nicméně ztrátu pasu pouze předstírají, aby měli záminku k získání nového pasu, a staré, jež byly domněle ztracené, používá KSČ po úpravě k nezákonným účelům.⁵⁹⁴ KSČ pak zajišťovala pro své členy, kteří cestovali do SSSR, falešné pasy. Ve zprávě prezidia zemského úřadu v Brně 1. dubna 1930, která se zabývala mimo jiné i pobytem bratra Rudolfa Slánského Richarda, pak můžeme číst: „Vzhledem k perlustraci, již podroben byl Slánský dne 23. března 1930 v Českých Budějovicích, jest ovšem počítati s tím, že po případě při svých příštích cestách do Vídně bude voliti okliku, nebo že pro tyto cesty opatří mu komunistická

⁵⁸⁹ **Lomíček, Jan:** Vnější a vnitřní faktory utváření obrazu Sovětského svazu v meziválečném Československu. Disertační práce. Praha 2016, s. 76.

⁵⁹⁰ Signována byla 16. května 1935.

⁵⁹¹ Stalo se tak 9. června 1934. Komunisté se prakticky na všech úrovních snažili předtím domoci toho, aby vláda SSSR uznala. Aktivní byl v tomto směru Josef Haken, který například v Národním shromáždění prohlásil: „Vládo, skončuj rychle pro Československou republiku již ostudnou historii s uznáním SSSR a navaž okamžitě v zájmu Československé republiky řádné politické, hospodářské styky s největším státem Evropy!“ NA, f. Josef Haken, k. 2, a. j. 22.

⁵⁹² Marie Vacková, manželka Václava Vacka, vzpomíná na to, jak složité byly cesty do Sovětského svazu: „Již v roce 1920 vyslala levice do Ruska několik soudruhů, nejprve Ivana Olbrachta a jeho ženu Helenu Malířovou, brzy po nich dr. Bohumíra Šmerala a později Antonína Zápotockého. Cestování do sovětského Ruska bylo ovšem tehdy všelijaké; cestovalo se přes Německo a pak po moři k Leningradu, jinak to nešlo. Do Německa soudruzi pas dostali, do Ruska ne. (Z pozdějších let mám uschováno několik svých pasů i pasů mého muže, na kterých je výrazné razítko: Platí do všech států kromě SSSR). Po návratu Ivan Olbracht, Helena Malířová i dr. Šmeral psali a Antonín Zápotocký přednášel, aby se naši soudruzi dověděli skutečnou pravdu o prvním socialistickém státě na světě.“

Vacková, Marie-Vacek, Václav: Vzpomínky. Praha 1964, s. 47.

⁵⁹³ SOA v Plzni, f. Policejní ředitelství Plzeň, ([1875])1918-1951, k. 1169, sign. K-1-297.

⁵⁹⁴ Tamtéž.

strana falešný pas. ⁵⁹⁵ Nicméně zde je potřeba říct, že někteří komunisté jako například Václav Vacek cestovali v některých případech i bez cestovního dokladu, a to záměrně. To ostatně Vacek sám doznává: „Byl jsem v Sovětském svazu v roce 1934, kdy Spojené státy Severní Ameriky uznaly Sovětský svaz. Byl jsem tam v listopadu 1934, jako člen české dělnické delegace a host Svazu odborových organizací. Jeli jsme tam bez pasu přes fašistické Německo a na zpáteční cestě jsme platili při překročení hranic Československa pokutu 2 000 Kč, protože jsme jeli bez pasu.“ ⁵⁹⁶

Být pravověrným a revoluci oddaným komunistou rovněž znamenalo zcela se oddat myšlence socialistické revoluce, která přirozeně zasahovala i do osobního života. Výrazný jeho díl pak komunistky obětovaly na oltář revoluce, která měla v blíže neurčené budoucnosti přijít. Například militantně naladěná Anežka Hodinová-Spurná ⁵⁹⁷ či radikálka Karla Pfeiferová ⁵⁹⁸ tak zůstaly nakonec bezdětné. Obecně můžeme říct, že komunisté si většinou brali komunistky a naopak, protože věděli, co tato politická strana v praxi obnáší, a jak náročně se obráží v osobním životě. Jakýmsi pomyslným vzorem komunistky-revolucionářky byla nepochybně Marie Švermová. ⁵⁹⁹ Ta vedla v určité fázi svého života až asketický život, kdy si mimo jiné stěžovala na to, že se o ni ucházejí muži místo toho, aby se s revolučním zápalem věnovali stranické práci. Komunistky se angažovaly v organizování nejrůznějších akcí, hovoříme například o Julii Prokopové-Škrabálkové ⁶⁰⁰ nebo Anně Křenové, ⁶⁰¹ jež přispívaly do stranického tisku, Jožka Jabůrková a Anežka Hodinová-Spurná se pak angažovaly v Mezinárodní rudé pomoci, založené Kominternou. ⁶⁰²

Komunista měl také ostentativně pohrdat „měšťáckou“ morálkou a chovat se jako vzor socialistického člověka. ⁶⁰³ Být komunistou tak znamenalo tomu adekvátně přizpůsobit, nebo lépe řečeno podřídít dosavadní životní styl a přinášet samozřejmé osobní oběti. ⁶⁰⁴ Jak poznamenává švýcarská historička Brigitte Studerová, taková totální angažovanost pro komunistické hnutí se

⁵⁹⁵ Zemský archiv v Opavě (ZAO), f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – sv. I/2. Presidiální spisy 1919-1939 (1. díl 1919-1933), k. 298, i. č. 3264, sig. 2/98.

⁵⁹⁶ NA, f. Dr. Václav Vacek 1905-1960, k. 5, a. j. 151.

⁵⁹⁷ Anežka Hodinová-Spurná (1895-1963), československá politička, komunistická funkcionářka, bojovnice za práva žen. Přimknula se ke Gottwaldově křídlu, levé opozici, vykonávala poslanecký mandát za KSČ. V roce 1938 emigrovala do Velké Británie, stala se rovněž členkou exilové Státní rady československé.

⁵⁹⁸ Pfeiferová patřila k zakládajícím členkám KSČ, vykonávala funkci tajemnice Rudých odborů v Brně.

⁵⁹⁹ Marie Švermová (1902-1992), československá komunistická politička, vysoce postavená funkcionářka, jejím manželem byl Jan Šverma. V padesátých letech byla vězněna, v roce 1956 byla z výkonu trestu propuštěna a později rehabilitována. Stala se signatářkou Charty 77.

⁶⁰⁰ Julie Prokopová-Škrabálková (1890-1966), československá komunistická politička, poslankyně a jedna ze zakládajících členek KSČ. Působila v organizaci Rudá pomoc, za nacistické okupace byla Prokopová několikrát zatčena. Distribuovala ilegální komunistický tisk a pomáhala vězněným komunistům.

⁶⁰¹ Křenová též přispívala do Ženských novin či Komunistické revuei.

⁶⁰² Vznikla v roce 1922.

⁶⁰³ O nelehkém údělu žen-komunistek podrobněji viz **Matysková Hana: Komunistky ve 20. letech.** Disertační práce. Praha 2011.

⁶⁰⁴ Srov. **Chadima, Jan: Rudolf Slánský,** s. 30.

zdála být cizím světem.⁶⁰⁵ To vše znamenalo rovněž zůstat skromným člověkem, který měl dávat najevo negaci či pohrdání buržoazním stylem života, byť skutečnost byla v mnoha případech jiná.

Když si k výše řečenému přičteme i fakt, že komunističtí poslanci byli pravidelně zbavováni imunity a jejich další cesta vedla obvykle do vězení, můžeme souhlasit s historikem Zdeňkem Kárníkem, který napsal, že *„mohl to být sice nervydrásající způsob života, ale také to mohla být skvělá životní náplň snad až sportovního ducha, ve které se komunistický poslanec mohl vyžívat s vědomím, že koná pro stranu, pro komunismus, pro revoluci, pro diskreditaci té kreténské, buržoazní justice:’ atd. to nejlepší, čeho je schopen.“*⁶⁰⁶ To vše však žádalo od komunisty kromě vnitřní nenávisti vůči stávajícímu politickému systému také vysoký, až mimořádný stupeň ideologické integrity, zarputilosti a osobní zanícenosti. Není tedy divu, že ten, kdo postrádal tyto nezbytné vlastnosti, nemohl dlouhodobě v KSČ působit a ani se případně ucházet o vyšší stranické funkce.

Stranická, odborová práce, agitace mezi dělnictvem a kombinování legálních a nelegálních metod za dobu trvání první republiky byly podřízeny jednomu cíli – provedení socialistické revoluce, tedy v příhodném okamžiku vyvolání ozbrojeného povstání proti vládě. Na komunální úrovni, a později (od roku 1925) v parlamentu a Senátu využívali komunisté těchto zákonodárných sborů k propagandě, agitaci a každodenní veřejné kompromitaci „měšťácké demokracie“ přesně podle direktiv Kominterny. Říšská konference samosprávných pracovníků KSČ pak v tomto duchu schválila i rezoluci: *„Podle thesí III. Internacionály jest komunistická strana povinna pracovati ve sborech legislativních i autonomních ve všech státech s měšťáckou demokracií. Avšak činnost komunistů v těchto sborech musí se podstatně lišiti od činnosti měšťáků a soci. patriotů. Komunističtí zástupci ve sborech autonomních a legislativních musí těchto posic používati v prvé řadě za tribunu k propagování zásad komunistických, odhalování lživosti měšťácké demokracie a bezcennosti těchto sborů pro proletariát.“*⁶⁰⁷

Komunističtí poslanci navíc byli povinni odevzdávat podle Václava Kopeckého velkou část poslaneckých výdělků své straně (plat poslance činil 5 000 korun) a pro sebe jim tak moc nezbyvalo.⁶⁰⁸ To ostatně potvrzuje i pozdější poslanec Josef Štětka ve svých pamětech, kde píše, že z důvodu neuspokojivých stranických financí si komunističtí poslanci ponechávali jen

⁶⁰⁵ **Studerová, Brigitte:** *Reisende der Weltrevolution. Eine Globalgeschichte der Kommunistischen Internationale*, Berlín 2020, s. 14.

⁶⁰⁶ **Kárník, Zdeňk:** *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl II. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha 2002, s. 153.

⁶⁰⁷ *Protokol prvního řádného sjezdu Komunistické strany Československa (sekce III. Komunistické internacionály)*. Praha 1923, s. 16.

⁶⁰⁸ **Kopecký, Václav:** *Tricet let KSČ*, s. 211. Karel Goliath-Gorovský, který z KSČ později odešel, uvádí, že poslanci a senátoři odevzdávali do stranické kasy 1 500 korun měsíčně. **Goliath, Karel:** *Dnešní stav Komunistické strany Československa. Diktatura aparátníků nebo demokracie dělníků?* Praha 1927, s. 28. Marie Švermová ve svých pamětech uvádí, že komunističtí poslanci a senátoři odevzdávali do stranické pokladny dvě třetiny svého platu. Odvádění určité částky do stranické pokladny se však netýkalo jen komunistů, ale i ostatních stran, například agrárníků. **Švermová, Marie:** *Vzpomínky*, s. 145.

průměrnou dělnickou mzdu a zbytek plynul do stranické pokladny.⁶⁰⁹ Komunisté tím měli stavět na odiv svou skromnost. Poměrně velká část, kterou odváděli poslanci i senátoři KSČ ze svých platů, pak tvořila finanční rezervu strany. Za rok 1922 odevzdaly oba kluby do stranické pokladny 187 822,50 korun, což se rovnalo příjmu strany z příspěvků za jeden měsíc.⁶¹⁰

Nosnou část práce komunistických poslanců vyplňovaly obstrukce,⁶¹¹ prakticky kdykoli, když se k tomu naskytla vhodná příležitost. Komunističtí poslanci hovořili dlouhé hodiny k určitému zákonu, který nechtěli za žádnou cenu přijmout. Přílehavě obstrukční metody vyjádřil komunistický poslanec Štětka, který byl zvolen v roce 1925, ve svých pamětech: „*Od prvních dnů svého poslancování jsem byl jako v kole. Nejhorší to bylo v době, kdy jsme dělali v parlamentu obstrukce. Zdržovali jsme projednávání vládních návrhů zákonů všemi možnými prostředky, protože to byly zákony bezcitné, namířené proti těm nejubožejším (...). Při projednávání zákona o sociálním pojištění v sociálně politickém výboru jsem si vzal slovo a se dvěma přestávkami jsem hovořil plných šestadvacet hodin.*”⁶¹²

Obstrukce nebyly jedinou „zbraní“ komunistických poslanců. Nežřídka při nesouhlasu s přijetím zákona začali pískat na písťalky, dupat nebo hlasitě křičet. Parlament tedy představoval další vhodnou půdu k šíření těchto myšlenek, protože KSČ nebyla primárně subjektem volebním. Podle Josefa Bubníka v poslaneckém klubu KSČ panoval chaos, zanedbán byl i jeho chod. To, že parlament využívali komunisté jako propagandistickou tribunu, dosvědčuje právě Bubník, který o poměrech v poslaneckém klubu uvádí, že jeho členové ani nečetli vládní či vlastní předlohy a do schůzí často nechodili.⁶¹³

K jednotlivým projevům komunistických poslanců pak bylo přihlíženo s poměrně velkou přísností. Pavel Reiman si ve svém článku Reformistické zjevy v naší straně, publikovaném v Komunistické revui, stěžoval, že některé projevy komunistických poslanců neodpovídají revoluční představě o práci v parlamentu: „*Nejsilněji projevíly se podobné nevhodnosti v řeči soudruha Buriana v plénu sněmovny. Zde pravil soudruh Burian: ‚My, komunisté, hájíme vášnivě demokracii proti reakci.‘ Měl však říci, že měšťácká demokracie vůbec neexistuje, a že poslední zbytky zdánlivé demokracie ustupují metodám zřejmě fašistickým. V téže řeči mluvil soudruh Burian o poslanecké imunitě. Měl postavit na pranýř jednání koalice, která v jednom týdnu vydala 4 komunistické poslance, z nichž jednoho pro nevážnost v ústavě. Místo toho však učiněno bylo slabošské prohlášení: ‚Běží o svobodu a důstojnost tohoto domu.‘ Netřeba diskutovati o tom, že takto komunista mluvití nemá, poněvadž obhajování měšťáckého parlamentu není naším úkolem.*”⁶¹⁴

⁶⁰⁹ Štětka, Josef: Obžalován z velezrady, s. 57.

⁶¹⁰ Mencl, Vojtěch: Na cestě k jednotě, s. 94.

⁶¹¹ Obstrukce v podmínkách politického systému nebyly ničím novým. Hojně se obstruovalo už v Říšské radě, tento legální instrument se používá i v novodobých podmínkách.

⁶¹² Štětka, Josef: Obžalován z velezrady, s. 56.

⁶¹³ ANM, f. Josef Bubník, k. 4, i. č. 228.

⁶¹⁴ Komunistická revue, ročník I. (III.), č. 10/1924, s. 301.

Ulice jako bojové pole komunistů

V komunistickém nazírání politického systému nemůže hrát z principu parlament rozhodující roli, protože jeho prostřednictvím nemůže nikdy dojít ke svržení kapitalismu. Komunisté se připravovali od svého založení v roce 1921 na mimoparlamentní střet, a ozbrojené povstání, které mělo povalit jejich hlavního politického oponenta – buržoazii – se mělo přirozeně odehrát v ulicích. Tu tedy můžeme označit je každodenní bojové pole KSČ. Ostatně komunisté si vyhrazovali své nezadatelné právo na ulici, to znamená zaplnit frekventovaná místa demonstranty, jimž byly dávány podrobné instrukce o tom, jak postupovat zejména ve srážkách s příslušníky státního, resp. policejního aparátu, a jak se chovat v konkrétních vyhocených situacích.

Byly to právě ulice, kde se mělo odehrávat všechno podstatné – demonstrace, stávky, srážky s policií a četnictvem, agitační působení atd. Zvláštní místo zaujímá potom Praha jako hlavní město, kde komunisté měli poměrně silné pozice i personální zázemí. Michal Švec správně poznamenává, že *„ulice a prostranství Prahy byly pro komunisty místem k agitaci a dalším činností, jejichž význam vzrostl po zbolševizování strany a v období hospodářské krize v roce 1929. Komunističtí představitelé jako například Josef Krosnář, Václav Kopecký nebo i Anežka Hodinová-Spurná včetně zákonodárců a zastupitelů využívali mnohdy veřejná prostranství jako tribuny, z nichž hlásali svá bojová hesla, dokud nedošlo ke srocení lidu a jeho následnému rozehnutí a odvedení agitátorů policisty.“*⁶¹⁵

Právě ulice poskytovaly poměrně široký prostor k hlásání agitace a propagandy a jednoduchý a nenákladný způsob, jak přivést davy příznivců komunistické strany či zatím indiferentních vrstev. Demonstrace a další akce se pak s železnou pravidelností zvrhly v přímou konfrontaci se státním aparátem, v tomto případě četníky či policií. Dlužno podotknout, že v různých komunistických příručkách bylo nabádáno k tomu, aby účastníci demonstrací vydrželi na těchto akcích i fyzický útok represivních složek státu a kladli aktivní odpor.⁶¹⁶ Komunisté měli ve svých řadách schopné, ale o to více zanícené organizátory, jako třeba Josefa Krosnáře, který úmyslně provokoval střety s policií,⁶¹⁷ a touto formou na sebe upozorňoval.⁶¹⁸ Následná zatčení v řadách komunistů pak mělo v očích stoupců komunistické strany demaskovat potlačovatelskou funkci buržoazního

⁶¹⁵ Švec, Michal: Komunální politika ve Velké Praze. Obecní volby, politické strany a zvolené orgány v letech 1923-1938. Praha 2012, s. 51.

⁶¹⁶ V příručce Boj o ulici, která dávala instrukce, jak se mají demonstranti chovat vůči policejním zásahům, se dočteme, že „odpor znamená za současných podmínek vydržeti fyzický útok ozbrojených sil buržoasie.“ Boj o ulici. Praha 1929, s. 76.

⁶¹⁷ Policie, ale i četnické stanice v důvěrných hlášeních se na střety připravovaly, byly velmi dobře informovány o akcích komunistů a o jejich úmyslech jít úmyslně do násilné konfrontace. Z hlášení okresního četnického velitelství ve Zvolenu 26. června 1925: „Podle důvěrné zprávy jsou organisovány komunistické útočné čtyry, které mají za úkol při demonstracích napadati policii nebo jiné bezpečnostní orgány podle předem připraveného k tomu plánu.“ ABS, fond S, sign. S-134-8.

⁶¹⁸ V následných soudních procesech pak komunistům byl nepostradatelnou oporou JUDr. Ivan Sekanina, právník, významná figura meziválečné levice a bojovník proti fašismu. Znal se s mnohými vysokými funkcionáři KSČ – Švermou, Slánským či Kopeckým, které také před soudem hájil. Stejným způsobem se angažoval rovněž Šmeralův bratr mladší Theodor, profesí právník.

státního aparátu, který měl nevybíravými a násilnými prostředky konkrétní komunistickou akci rozehnat. Přestože zmíněné akce končily často zajištěním komunistických organizátorů, veřejné akce v ulicích měly svůj nezanedbatelný politický přínos, i když je třeba na druhou stranu dodat, že mnozí komunisté jejich výsledný efekt naopak nepřeceňovali. Ovládnutí veřejných prostor i „kraválistickým“ způsobem, jak se často dělo, se tak řadilo mezi důležité články v řetězu denní politické práce KSČ.

Fakt, že KSČ fungovala přísně hierarchicky jako vojenská organizace, dokladují i instrukce, kterými se zatčení komunisté řídili právě, když byli zatčeni policií. Při výslechu měli zajištění komunisté odpovídat pouze stroze a krátce, bezprostředně před zatčením, ale i při něm měl straník jednat rychle a zničit materiál, který jej mohl při následném soudu usvědčit. V instrukcích se můžeme dále dočíst, že komunista nesmí v žádném případě při zatčení dát najevo neklid, ale musí zachovat příkladnou rozvahu. Pokud se zatčený člen KSČ dostane posléze do vězení, má povinnost se chovat vůči ostatním nedůvěřivě, zároveň však nepodléhat strachu.⁶¹⁹ U soudu ve výpovědích pak zatčení komunisté nezřídka tvrdili, že zmíněný závadný výrok vlastně neřekli, nebo nemysleli vážně, případně svedli vinu na někoho jiného, jako to udělal například Šverma. Ten u líčení u Zemského trestního soudu v Praze řekl, že rezoluci, v níž mimo jiné stálo, že „*dovedeme si v dělnických setninách s puškami v ruce vybojovati svá práva a jestliže nám dají zbraně, pak se ještě neví, na koho se bude střílet,*“ mu dal přečíst někdo jiný a on předmětný závadný obsah vlastně viděl poprvé.⁶²⁰ Zajímavé je, že v tomto případě byl Šverma zproštěn viny.

Příčiny úspěšných volebních výsledků KSČ

Komunisté se zúčastňovali voleb stejně jako ostatní politické strany na všech úrovních. V hlavním městě měli komunisté několik svých tradičních bašt – Libeň, Vysočany, Košíře, na které se mohli z hlediska voličské přízně spolehnout. Opírali se voličsky i o tzv. Rudý pás kolem Prahy, kde žilo mnoho lidí s nízkou životní úrovní, a proto volba komunistů pro ně byla z jejich pohledů správná.⁶²¹ Podporu mohli komunisté čerpat i ve vysloveně chudinských částech Prahy, které představovaly tzv. nouzové kolonie, například v Libni, Michli, Hlubočepích, Jinonicích, Záběhlicích a v jiných částech hlavního města.⁶²² V Praze měli komunisté řadu schopných politiků jako například již zmíněného Josefa Krosnáře⁶²³ či právníka a pozdějšího pražského starostu Václava Vacka,⁶²⁴ přičemž právě on patřil spíše k umírněným, tedy „šmeralovcům“. I

⁶¹⁹ NA, f. Ústřední výbor 1921-1938, k. 16, a. j. 240.

⁶²⁰ SOA v Praze, f. Krajský soud trestní Praha, i. č. 2154.

⁶²¹ Švec, Michal: Komunální politika ve Velké Praze, s. 51.

⁶²² K problematice nouzových kolonií viz Holubec, Stanislav: Lidé periferie. Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době. Plzeň 2009, s. 131-139; Tůmová, Vanda: Pražské nouzové kolonie. Praha 1971.

⁶²³ Josef Krosnář (1891-1968), československý politik, v meziválečném období poslanec Národního shromáždění, za války působil v moskevském exilu, v letech 1945-1951 zastával pozici náměstka primátora hl. m. Prahy. Po převzetí moci komunisty v únoru 1948 se postupně stává několikanásobným ministrem.

⁶²⁴ Starostou byl zvolen v roce 1946, kdy vystřídal národního socialistu Petra Zenkla.

magistrátní tribuna totiž představovala podle komunistů další pole třídních zápasů s buržoazií.⁶²⁵ Pokud se zaměříme na regiony, silnou podporu měla KSČ na severu či severozápadu – Liberecku, Teplicku či Mostecku.⁶²⁶

V německojazyčných oblastech těžila KSČ právě z vlivu německých komunistů. Kromě Prahy, Ostravska, Kladenska, Hodonínska a dalších regionů byla popularita strany zřetelná rovněž v nejnáchodnějším cípu republiky, Podkarpatské Rusi.⁶²⁷ Tam se komunisté těšili zvýšené přízni zejména maďarské menšiny. Podkarpatská Rus představovala vzhledem k neutěšeným sociálním problémům, absenci klasické sociální stratifikace, to vše umocněné přítomností vojenské diktatury⁶²⁸ možno říct přímo živné voličské pole pro komunisty, kteří tam pravidelně dosahovali výborných, ba mimořádných výsledků.⁶²⁹ Komunistická taktika počítala zejména na Podkarpatské Rusi se zvýšenou živelností, která nezřídka měla trestněprávní dohru pro vedoucí komunistické činitele.⁶³⁰ Nicméně komunisté dokázali pracovat se skutečností, že na nejnáchodnějším cípu Československa byl mizivý počet průmyslového dělnictva. Výše uvedené tvrzení ostatně plně prokazují volby na Podkarpatské Rusi v roce 1924, které byly koncipovány jako doplňovací. KSČ jako celostátně působící politický subjekt zde zvítězil, když dostal od voličů 39,4% hlasů (!) a získal z 9 možných mandátů 4⁶³¹ i přes administrativní těžkosti, jimž musel čelit ze strany podkarpatskoruských úřadů.⁶³² Ostatním politickým stranám byl přiřknut

⁶²⁵ V roce 1923 komunistický klub vydal prohlášení, v němž se dočteme: „Vstupujeme na půdu správy pražské komuny s vůlí vykonat i zde vše, co je možno na podporu velkého boje revolučního proletariátu, za osvobození ze jha velkokapitálu.“ **Hlavsa, Václav:** Za novou a lepší Prahu. Dokumenty o činnosti komunistického klubu na pražské radnici 1923-1938, s. 9.

⁶²⁶ **Vrba, Jakub:** Naši němečtí soudruzi. In: Pamět a dějiny, č. 2/2021, s. 37.

⁶²⁷ Podle sčítání lidu v roce 1930 zde žilo 725 357 obyvatel.

⁶²⁸ Ivan Mondok, pozdější poslanec za KSČ, vyjádřil společenské poměry na Podkarpatské Rusi na Slučovacím sjezdu v roce 1921 takto: „Situaci proletariátu v Podkarpatské Rusi nelze srovnávat se situací dělnictva československého nebo německého. Proletariát český a německý nežije v tak těžké situaci jako proletariát Podkarpatské Rusi. Od chvíle, co byla země tato osvobozena z maďarské nadvlády, panuje tam vojenská diktatura, provádí se tak hrozný režim, že není to možno srovnat se situací kdekoliv jinde.“ Protokoly Ustavujícího a Slučovacího sjezdu, s. 371-372.

⁶²⁹ Guvernér Podkarpatské Rusi Anton Beskid viděl za vynikajícím volebním výsledkem řadu faktorů. Podle něho měly vliv zejména objektivní podmínky, špatná organizace politických stran na Podkarpatské Rusi ze strany vládních orgánů, řevnivost koaličních stran atd. Správně pak viděl v důvodech špatnou sociální situaci regionu, proto se stavěl za její zlepšení. **Klimek, Antonín:** Velké dějiny Koruny české, sv. XIII. (1918-1929). Praha-Litomyšl 2000, s. 402.

⁶³⁰ Civilní správa Podkarpatské Rusi adresovala prezidiu ministra vnitra 16. června 1920 rozklad komunistické aktivity: „Munkačevský županát jest toho názoru, že komunisté, o něž se jedná, jsou předáci zdejší sociálně demokratické strany, kteří v poslední době sledují cíle komunistické, při čemž nutno podotknouti, též vůdcové jsou z velké části mladí, nezkušení lidé. Tito vůdcové terorizují nejen ve straně organisované dělnictvo, nýbrž i úřady proti úředníkům nejsoucím jim po chuti agitují a je denuncují.“ AKPR, f. Protokol PR (Podkarpatská Rus), (1919) 1921-1939, k. 2, i. č. 118.

⁶³¹ Poslanci za KSČ za Podkarpatskou Rus se stali József Gáti, Ivan Mondok, Mikola Sidorak a Emanuel Šafranko.

⁶³² KSČ si stěžovala na průběh voleb a například podle Josefa Hakena bylo hlasování zmanipulováno tak, aby vyhrála koaliční většina. Haken v Poslanecké sněmovně 16. 4. 1924 se podíval nad tím, jak jsou právě tyto volby ovlivněny, neboť jinak by KSČ získala ještě větší podporu: „Průběh celých voleb v Podkarpatské Rusi ukázal, že je tu tendence vlády vyvolati falešné volby, já jsem se o tom přesvědčil a také ostatní kolegové – u všech úřadů v Podkarpatské Rusi. Úřady měly rozkázáno zasahovati do voleb tak, aby koaliční většina z voleb vyšla vítěznou. Kdyby tohoto nátlaku úřadů nebylo, pak věřte, že by počet komunistických hlasů byl ještě daleko větší, než byl vykázan statistikou.“ NA, f. Josef Haken, k. 2, a. j. 22.

pouze 1 mandát.⁶³³ Ve volbách v roce 1929 pak komunisté skončili druzí za agrárníky, kteří dosáhli tehdy svého historického maxima na Podkarpatské Rusi za trvání první republiky – 29,1% hlasů. Agrární strana se umístila na druhém místě až za komunisty (24%) v posledních volbách v roce 1935, a to s výsledkem 19,5% hlasů.⁶³⁴ Historik Michal Barnovský přisuzuje vynikající volební výsledky komunistů ve všech volbách na Podkarpatské Rusi kromě místních velmi špatných sociálních poměrů také jednoduché a srozumitelné frazeologii a faktu, že komunisté byli opoziční stranou, takže neměli vládní odpovědnost. Nezanedbatelnou příčinou voličské popularity komunistů pak podle Barnovského pak byla i skutečnost, že Rusíni si spojovali KSČ se Sovětským svazem, kde se uskutečnila socialistická revoluce, která vyrovnala sociální rozdíly, kdy již v zemi neexistují ani chudí, ani bohatí. Rusíni se tak dívali na KSČ s nadějí, že stejný stav může ve vzdálené budoucnosti nastat i v sociálně neutěšených poměrech na Podkarpatské Rusi, respektive celé republice.

Československé úřady pak zachycovaly na Podkarpatské Rusi pravidelně zvýšenou agitaci místních komunistů, jako byl například Ivan Mondok a mnozí další. Ze strany komunistů v této části republik docházelo dokonce k takovým apelům, že se nemají platit daně a nepodvolovat se autoritativním rozhodnutím státních úřadů. To například vyplývá ze zprávy zemského četnického velitelství adresovanému prezidiu politické správy Podkarpatské Rusi: „*Četnými případy v poslední době je prokázáno, že příslušníci strany komunistické svojí podvratnou činností ohrožují veřejný pořádek a pokoj a tímto svým protistátním vystupováním přivádějí běh událostí až ke katastrofálnímu vyvrcholení.*“⁶³⁵ Na Podkarpatské Rusi, kde panovaly velmi těžké sociální podmínky, byla radikalizace obyvatelstva větší než v jiných částech republiky. Docházelo zde ve zvýšené míře ke srážkám bezpečnostních orgánů a místních obyvatel. Ze zpráv zemského policejního ředitelství pro Podkarpatskou Rus vyplývá, že k incidentům zavadávali důvod komunističtí poslanci a agitátoři. Ve zprávě zemského četnického velitelství pro Podkarpatskou Rus z 10. 8. 1924 v Poljaně čteme, že na těchto srážkách obyvatelstva s četnictvem přímou vinu komunističtí poslanci a agitátoři, což může potvrdit „každý rozumný občan“.⁶³⁶ Rozhodně však, jak to někdy zaznívá z úst některých historizujících publicistů, nelze označit KSČ jako stranu, kterou by volili převážně, nebo snad jen příslušníci menšin obývajících Československo. Komunistická podpora byla totiž relativně rovnoměrná, dostávalo se jí jak v zaostalých oblastech, kde panovalo zvýšené sociální napětí, tak na venkově i ve městech, což vedoucí představitelé KSČ s uspokojením kvitovali. Každopádně můžeme konstatovat, že KSČ dokázala atrahovat voliče bez ohledu na jejich národní příslušnost.

Čím si však obecně vysvětlit obecně popularitu KSČ ve volbách, které nebyly v rámci jejích konečných cílů tou nejdůležitější politickou tribunou? Historik Martin Dolejský vidí především

⁶³³ Statistická ročenka Republiky Československé, s. 349.

⁶³⁴ Rychlík, Jan-Rychlíková, Magdaléna: Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946. Praha 2016, s. 84.

⁶³⁵ NA, f. Generální velitel četnictva Praha 1918-1942, k. 14, i. č. 479.

⁶³⁶ Tamtéž.

faktor přitažlivosti komunistického programu jako takového.⁶³⁷ V tomto tvrzení mu pak musíme dát za pravdu. Komunistický program byl i přesto, že se z velké části překrýval se sociálnědemokratickým, přitažlivý svou jednoduchostí, přímočarostí a srozumitelnými a přitom navíc radikálně prodchnutými frázemi pro níže postavené sociální skupiny, nicméně nejen pro ně. Agitace v nejhudších oblastech Československa pustila přirozeně stavidla populistické a laciné sociální demagogii, z níž komunisté politicky těžili. Komunistický program pak také vymezil jasně nepřítel – kapitalistické zřízení, které může za to, že právě tyto sociální skupiny mnohdy žijí na hranici bídy bez další příznivé perspektivy. Jednoduše postavený program na rázovitých a rezonujících heslech, jenž v sobě nesl jasně zakódované prvky sociálního radikalismu musel zákonitě najít svého cílového adresáta.

KSČ a odbory

Důležitým aspektem komunistické práce bylo vyvíjení činnosti v odborech jakožto masových organizacích. Za první republiky byly odbory stejně roztržštěné jako za Rakouska-Uherska a každá strana měla svou odborovou centrálu. Tu největší pak představovalo OSČ.⁶³⁸ Dále zde vykonávala činnost Československá obec dělnická, což byla odborová ústředna ČSS, respektive ČSNS.⁶³⁹ I lidovci měli svou ústřednu, kterou byly Křesťanské odbory, ve dvacátých letech byly třetí největší odborovou organizací.⁶⁴⁰ Své odborové centrály měly také německé politické strany. Komunisté se stavěli proti odborové stranické rozpolcenosti a usilovali od počátku o to, aby došlo ke sjednocení odborů, vzniku jedné velké odborové centrály přirozeně pod jejich patronací. KSČ využívala toho, že po skončení války panovala v letech 1920-1923 v Československu hospodářská krize, jež přirozeně zasáhla sociálně slabší vrstvy obyvatel, a také přinesla ve svých důsledcích zhoršení životních podmínek dělnictva, tedy třídy voličstva, o kterou se komunisté v první řadě opírali. Komunisté tedy usilovali v letech 1921-1922 OSČ ovládnout. Jejich heslem vytyčeném na ustavujícím sjezdu KSČ v květnu 1921 pak v tomto smyslu bylo „dobýt, ne rozbít“, což na druhé straně odkazovalo na Šmeralovo heslo, že komunisté nechtějí rozvrátit stát, ale dobýt.⁶⁴¹ Na ustavujícím sjezdu KSČ v květnu 1921 pak použil Šmeral heslo „*nikoliv tříštit, nýbrž pronikat nekompromisními ideami*“.⁶⁴²

Na druhé straně snahy komunistů o ovládnutí OSČ jako největší odborové centrály byly značně zkomplikovány málo promyšlenými a možno říci sektářskými vystoupeními ultralevých.⁶⁴³

⁶³⁷ **Dolejský, Martin:** Meziválečná KSČ v Praze. Volební výsledky, program, taktika a osobnosti. In: **Jemelka, Martin (ed.):** Volby v Praze. Z dějin pražské volební kultury (1848-1945). Praha 2020, s. 67.

⁶³⁸ Mělo okolo 340 000 členů.

⁶³⁹ Vznikla v roce 1902.

⁶⁴⁰ O Křesťanských odborech blíže viz **Pehr, Michal:** Křesťanské odbory v meziválečném Československu. In: Moderní dějiny č. 1/2017, s. 113-152.

⁶⁴¹ **Čapka, František:** Odbory v českých zemích v letech 1918-1948. Brno 2008, s. 65-66; srov. **Rupnik, Jacques:** Dějiny Komunistické strany Československa, s. 90-96.

⁶⁴² Jsme komunisty! Praha 1980, s. 30.

⁶⁴³ Podle Pavla Reimana „rozkol v odborech je výsledkem vedení soc. dem. strany. Je nutno ovšem říci, že v té době byla v řadách KSČ řada tzv. levých, jako byl např. Bolen, kteří svou oportunistickou politikou odborovou pomohli

Václav Bolen jako předseda Svazu lesních a zemědělských dělníků pod sektářským heslem „nekrmte bonzy“⁶⁴⁴ přestal platit finanční příspěvky OSČ. Tento krok, který je i v marxistické literatuře hodnocen záporně,⁶⁴⁵ měl za následek vyloučení tohoto dříve vlivného svazu z OSČ na VII. všeodborovém sjezdu v lednu 1922.⁶⁴⁶ Komunistická odborová ofenziva, charakteristická výše zmíněným heslem, tak dopadla fiaskem. OSČ pak na komunisty nahlížela jako na rozbíječe. Komunistická taktika pod mottem „dobýt, ne rozbít“ totiž ve skutečnosti směřovala k rozkladu OSČ a mohla se přitom skrývat za jakékoliv jiné heslo. Přitom II. kongres Kominterny stanovil, že činnost komunistů v odborech nemá směřovat k rozbíjení odborů.

OSČ, největší odborová centrála v první republice, pak stála v roce 1922 před závažným rozhodnutím, zda se připojí buď k Amsterodamské internacionále, nebo vstoupí do Rudé odborové internacionály (ROI).⁶⁴⁷ I přes soustavnou agitaci a útoky komunistů na socialistické strany se OSČ stalo součástí Amsterodamské internacionály a hrozba ovládnutí komunisty tak byla zažehnána.⁶⁴⁸ Přimknutí OSČ k Amsterodamské internacionále znamenalo signál k založení vlastních, separátních odborů i z toho důvodu, že opoziční skupiny, resp. celé svazy ovládané komunisty, nebo které s nimi sympatizovaly, byly z OSČ vylučovány (např. poměrně vlivný Svaz lučebního dělnictva).⁶⁴⁹ Vedení OSČ kategoricky odmítlo, aby se tyto svazy opět do OSČ vrátily. Celý proces tak nutně musel vykristalizovat ustavením samostatného Mezinárodního všeodborového svazu (MVS), který se stal součástí ROI.⁶⁵⁰ Post generálního tajemníka převzal Josef Hais.⁶⁵¹ Komunisté, jak vyplývalo z Rezoluce o činnosti a taktice komunistů v odborovém hnutí z roku 1922, měli napříště usilovat o to, aby vymanili široké masy z vlivu reformistických vůdců. Dále měly vznikat komunistické frakce v továrnách, závodech, odborových skupinách a jiných organizacích v odborovém hnutí. Rezoluce se také postavila proti snahám proti dobrovolným vystoupením z jednotlivých odborových svazů, které „*vyplývají z nedostatečného pochopení jak současné situace, tak našich úkolů v řadách dělnické třídy.*“⁶⁵² Marxistická literatura hodnotí události v letech 1921-1922 tak, že k rozštěpení došlo „zradou“ reformistických vůdců-rozbíječů. Ti však přirozeně neměli žádný zájem na tom, aby se stali součástí ROI, řízené přísně centralisticky, a tedy nedemokratickými formami, tudíž pevně hájili své pozice.

k rozkolu proti vůli a direktivám KSČ, kteří vystoupili z odborů, čímž další rozkol byl urychlen.“ NA, f. Pavel Reiman 1925-1963, k. 4, a. j. 62.

⁶⁴⁴ Odborovní magnáti.

⁶⁴⁵ **Dubský, Vladimír a kol.:** *Nástin dějin československého odborového hnutí*, Praha 1963, s. 152-153. Vojtěch Mencl napsal, že „primitivní levičácký radikalismus, který reprezentovala Jílkova skupina, není schopen vést masovou stranu.“ **Mencl, Vojtěch:** *Na cestě k jednotě*, s. 157.

⁶⁴⁶ **Čapka, František:** *Odbory v českých zemích*, s. 66.

⁶⁴⁷ Vznikla v roce 1921.

⁶⁴⁸ Pro setrvání OSČ v Amsterodamské internacionále se vyslovilo 339 delegátů, pro připojení k ROI 227 delegátů.

Dubský, Vladimír a kol.: *Nástin dějin československého odborového hnutí*, s. 153.

⁶⁴⁹ Měl přes 80 000 členů.

⁶⁵⁰ **Čapka, František:** *Odbory v českých zemích*, s. 75.

⁶⁵¹ Josef Hais (1866-1943), odborový předák, působil nejprve v sociálně demokratické straně, pak vstoupil do KSČ. V letech 1923-1929 byl členem ÚV KSČ, v letech 1924-1927 polbyra, zastával funkci tajemníka ÚV KSČ. Po roztržce s novým Gottwaldovým vedením strany v roce 1929 znovu vstoupil do sociálně demokratické strany.

⁶⁵² **Čapka, František:** *Odbory v českých zemích*, s. 75.

Tabulka 3: Členství v odborových organizacích v letech 1929-1933 (v tis.)

	1929	1930	1931	1932	1933
OSČ (čes+něm. ústředí)	562 750	600 419	632 523	659 496	642 111
ČOD	286 611	288 231	288 061	299 813	306 380
Republik. Ústředí zam.	78 299	89 470	99 199	103 422	109 392
Čs. svaz úřed. a zříz. org.	83 260	88 957	93 408	105 350	103 898
Říšská odb. Rada křesť. Org.	52 498	49 337	55 632	62 013	64 181
Čs. Říšská všeodb. Komise křesť. Soc.	31 011	30 167	33 331	40 711	44 022
Národní sdružení odb. org.	30 093	31 886	34 505	40 073	36 030
Verband deutscher Gewerkschaften	46 664	53 691	71 587	95 143	-
Verband der christlichen Gewerkschaften	25 075	27 151	29 427	31 138	39 048
Rudé odbory	88 627	113 702	130 498	167 535	157 489
Celkem odborářů (vč. Neuvedených org.)	1 715 193	1 730 494	1 821 292	1 978 527	1 914 591

Zdroj: Jakub Rákosník: Odvrácená tvář meziválečné prosperity: Nezaměstnanost v letech 1918-1938. Praha 2008, s. 223

Komunisté a národnostní otázka

Oblast, v níž komunisté na rozdíl od jiných zaostávali, bylo řešení národnostní otázky. Komunisté nevypracovali za dobu trvání první republiky komplexní návrh řešení národnostní otázky a neměli ji ani dlouho ujasněnou. Nutno zde podotknout, že KSČ nebyla sama a o řešení národnostní otázky nejevila přílišný zájem například ani Komunistická strana Bulharska či Komunistická strana Polska. Ve své ideologii českoslovenští komunisté hlásali, že národy menšin žijících na území státu, tedy i Slováci, jsou buržoazií utlačováni.

O národnostní otázku začali větší zájem komunisté jevit až na druhém sjezdu KSČ v roce 1923. Protože komunisté veřejně proklamovali, že buržoazie utlačuje menšiny ve státě, plédovala za sebeurčení národů až do jejich odtržení na základě směrnic Kominterny, i když s s touto tezí měli poměrně velký vnitřní problém Kreibich a Šmeral. Této doktríny se poměrně dlouho drželi až do

nástupu nacismu v roce 1933. Pak již totiž bylo hlásání sebeurčení národů až do odtržení neudržitelné, neboť by se tyto národy, konkrétně německý, stal součástí totalitního režimu, což by komunistům politicky přirozeně nemohlo konvenovat. A vzhledem k tomu, že kolem Československa se rýsoval pás nedemokratických režimů, totéž platilo i o dalších menšinách žijících na území Československa. Dlužno dodat, že po převzetí moci nacisty v roce 1933 volilo německé obyvatelstvo v pohraničních oblastech již nikoliv podle stranického, ale nacionálního klíče, což způsobilo přirozeně i volební úbytek komunistů a dalších stran. Názorně se to projevilo v parlamentních volbách 1935, kdy zvítězila Sudetendeutsche Partei (SdP), která pouze vinou volební geometrie⁶⁵³ zaostala za agrárníky o jediný mandát.⁶⁵⁴

Ve dvacátých letech pak komunisté pracovali s heslem autonomie či nezávislosti Slovenska a do značné míry chtěli v tomto bodě konkurovat HSLŠ, která se nevymezovala jen proti komunistům, ale také agrárikům, sociálním demokratům a dalším. K programu autonomie Slovenska se přihlásil v prosinci 1925 i Šmeral, který prohlásil, že každý národ má právo rozhodovat o svém sebeurčení, a to až do odtržení.⁶⁵⁵ Sám Gottwald se stal autorem nechvalně známého Žilinského manifestu z roku 1926, v němž tyto požadavky veřejně vyzdvihuje. Setkal se však s ostrým nesouhlasem Kominterny, která teze Žilinského manifestu jednoznačně odsoudila. Gottwald „raději“ přičkl autorství svému příteli Juliu Verčíkovi, aby jej tak veřejně zkompromitoval. Fakt, že autorem manifestu je Gottwald, se zjistilo až v šedesátých letech. Verčík, jak ještě o tom budeme hovořit, se se stranou rozešel v roce 1929,⁶⁵⁶ a stejný osud potkal i významného slovenského funkcionáře Marka Čulena.⁶⁵⁷ Verčíkovi marxistická historiografie nepravdivě přisuzovala snahu o vyvolávání nacionalistických nálad uvnitř slovenského proletariátu.⁶⁵⁸ Kominternu totiž razila ideologicky strnulou tezi o sebeurčení národů až do odtržení bez jakékoliv možnosti „modifikace“. Gottwald a další tak přijali ve třicátých letech heslo o zrovnoprávnění národů, Slováky už nechápala KSČ jako utlačovaný národ. Na každý pád měla KSČ koncepci národnostní otázky neucelenou, což mimo jiné kritizoval sám marxistický historik Viliam Plevza, který napsal, že strana národnostní otázku dále neprecizovala, ale zaměřovala se na eliminaci propagandy luďáckého autonomismu a maďarské iredenty.⁶⁵⁹ KSČ pak měla v programu autonomie Slovenska i konkurenci v podobě maďarských nacionalistických stran, ale také Slovenské národní strany, autonomistickou koncepci Slovenska rozvíjel mimo jiné také

⁶⁵³ Volební geometrie v praxi znamenala, že na zvolení jednoho poslance bylo v určitých krajích potřeba více hlasů než v jiných.

⁶⁵⁴ SdP získala 44 mandátů, agrární strana 45.

⁶⁵⁵ **Bartlová, Alena:** Tůžby, projekty a realita, s. 82.

⁶⁵⁶ Gottwald i Guttman měli ještě v roce 1931 zájem na tom, aby Verčík v politické práci pokračoval, nicméně ten to po velkém psychickém vypětí a prodělaném infarktu, odmítl. Gottwald s Guttmanem žádali, aby Verčík rovněž odvolal oznámení o vystoupení z KSČ a slibovali mu, že po jeho uzdravení se navrátí zpět do vedení strany. Jak si ale Verčík poznamenal, trojice se nakonec nedohodla. ANM, f. Julius Verčík, k. 2, i. č. 60.

⁶⁵⁷ Marek Čulen (1887-1957), politik, poslanec, významný funkcionář KSČ na Slovensku. V souvislosti s nástupem levé opozice byl z KSČ vyloučen, posléze se stal členem nového poslaneckého klubu Komunistická strana Československa (leninovci). V roce 1932 byl do KSČ zpět přijat.

⁶⁵⁸ **Gosiorovský, Miloš:** Slovensko a V. sjezd KSČ. In: Československý časopis historický, č. 1/1954, s. 8.

⁶⁵⁹ **Bartlová, Alena:** Tůžby, projekty a realita, s. 83.

publicista a právník Emil Stodola.⁶⁶⁰

Finanční zázemí KSČ jako trvalý problém

Jak jsme již na jiném místě zmínili, i přes štědré finanční subvence z Moskvy se nacházely finance KSČ v podstatě trvale v neutěšeném stavu. Strana měla vysoké výdaje, do nichž musíme zahrnout jednak náklady na volební kampaně, nájem budov, platy zaměstnanců aparátu a samozřejmě finanční výlohy na značně předimenzované tiskové zázemí. Finanční situaci KSČ tak můžeme hodnotit jako stále napjatou, jak ostatně zaznívalo na prvních sjezdech. Ve zprávě pokladní, určené jako podklad k Ustavujícímu sjezdu, Josef Teska⁶⁶¹ upozornil na několik limitujících faktorů, finančních i technických. Právě technické zázemí se jevilo jako zvlášť velká potíž. Teska prohlásil: „...*My jsme přišli o místnosti, nemáme doposud žádnou kancelář způsobilou k nějaké práci administrativní, neboť naši kanceláři ústřední, sekretariátem strany, prochází denně pravidelně celé tucty soudruhů a soudružek. V polovici kanceláře umístěn je tiskový výbor strany, soudruzi a soudružky sedí tu napěchováni vedle sebe a následkem toho celá administrativa je hodně otrěsena.*“⁶⁶² Nepříznivě vyzněly Teskovy poznámky k finančnímu stavu KSČ. Teska v pokladní zprávě Ustavujícího sjezdu uvedl, že se strana ocitla v těžké situaci, protože k finančním prostředkům uloženým v peněžních ústavech byl jejím zástupcům odepřen přístup. Co se týká půjček, tam byla KSČ odmítnuta, čímž se situace ještě více zhoršila.⁶⁶³ Teska referoval o aktuálním finančním stavu KSČ, kdy její hotovost činila 980 688 korun, nicméně disponibilní částka byla pouze 31 000 korun.⁶⁶⁴ To samozřejmě KSČ posouvalo do velmi složité pozice, jejíž počátek je nutno vidět už v procesu rozštěpení sociální demokracie.

I když pobírala KSČ poměrně vysoké dotace od Kominterny, část musela KSČ stejně jako všechny další sekce Kominterny vracet ve formě pravidelných příspěvků, jejichž výši určovala EKI.⁶⁶⁵ Už v roce 1922 se navíc hovoří o finančních půjčkách, které by pokrývaly stranickou činnost. Výmluvná je v tomto směru Jílkova zpráva z 3. 6. 1922 adresovaná sekretariátu EKI. V

⁶⁶⁰ Emil Stodola (1862-1945), slovenský politik, publicista a právník. Stodola patřil k signatářům Martinské deklarace z 30. října 1918.

⁶⁶¹ Josef Teska (1868-1945), československý politik, poslanec, tajemník. V KSČ patřil k pravicovému křídlu, při vnitrostranické krizi spojené s Josefem Bubníkem z KSČ vystoupil a přešel do jeho nové strany.

⁶⁶² Protokoly Ustavujícího a Slučovacího sjezdu, s. 47.

⁶⁶³ Tamtéž.

⁶⁶⁴ Duch času, 18. května 1921, s. 1.

⁶⁶⁵ Tato povinnost vyplývala ze Stanov Komunistické internacionály, které byly přijaty na VI. kongresu v roce 1928. Viz blíže § 33 těchto stanov. Celé Stanovy viz Program Komunistické internacionály, s. 63-68. Z rezoluce polbyra ruské bolševické strany z 24. prosince 1924, která se týká financování jednotlivých sekcí pro rok 1925, vyplývá, že KSČ bylo přiděleno 90 000 rublů na její činnost. Pro srovnání: KSI: 180 000 rublů, Komunistická strana Francie: 600 000 rublů, Komunistická strana Polska: 240 000 rublů, Komunistická strana Anglie: 150 000 rublů (pod podmínkou vydávání týdeníku), Komunistická strana Belgie: 15 000 rublů, Komunistická strana Španělska: 10 000 rublů, Komunistická strana Argentiny: 2 000 rublů, Komunistická strana Portugalska: 1 000 rublů. Nejlépe na tom byla Komunistická strana Německa, pro niž byl vyčleněn zvláštní režim financování pro rok 1925 a dotace dostávala v dolarech. V prvním kvartálu tohoto roku jí bylo přisouzeno 41 100 dolarů, z toho v 1. kvartálu měsíčně 40 000 dolarů, ve 2. kvartálu 35 000 dolarů měsíčně, ve 3. kvartálu 32 000 dolarů měsíčně, ve 4. kvartálu 30 000 dolarů měsíčně. Pro rok 1925 se mělo rozdělit celkem 4 180 450 rublů. **Weber, Hermann-Drabkin, Jakob-Bayerlein H. Bernhard (ed.):** Deutschland, Russland, Komintern II. Dokumente (1918-1943). Berlín 2014, s. 411-413.

ni popsal, že v prosinci 1921 a v lednu 1922 byla finanční situace strany tak tísnivá (Jílek doslova použil slovo bída), že nemohly být v ústředním sekretariátu strany proplaceny ani mzdy.⁶⁶⁶ Nicméně podle Jílka nebyl nikdo z ústředí propuštěn. Už na ustavujícím sjezdu KSČ v roce 1921 je líčena finanční situace strany v temných barvách: „*Platy redaktorů našeho ústředního orgánu neodpovídají dnes zdaleka platům v jiných redakcích, ale věříme, že strana, jakmile propluje úskalím finančních nesnází, splní vůči nim i ostatním zaměstnancům strany svoji povinnost. Pracujeme už plný čtvrt roku v hlubokých sklepních místnostech se světlem dvojmo lomeným. Je nebezpečí, že všichni budeme postupně stíženi chorobou zraku. Jeden z našich soudruhů onemocněl již těžkým očním zánětem, u druhých se jeví také symptomy této choroby a my trpělivě, ale také toužebně očekáváme vysvobození z této svízelné situace.*“⁶⁶⁷

Platy komunistických redaktorů byly v porovnání s konkurenčními tiskovinami opravdu nízké. To dokladuje i Eduard Urx: „*Platy, které soudruzi dostávali, byly úměrné možností strany a nekryly často ani nejnütnější existenční potřeby. Byly vypláceny nepravidelně a zálohově.*“⁶⁶⁸ Nicméně některým redaktorům strana nebyla schopná vyplácet mzdu vůbec a s takovými se pak musela rozloučit, jak uvádí Václav Vacek: „*...To byly strašné dny, ale přišly dny ještě horší, když strana, která nemohla platit redaktory, byla nucena dáti jim výpověď a nedodržeti ani zákonnou výpovědní lhůtu.*“⁶⁶⁹ Pro zajímavost dodejme, že některým redaktorům a přispěvatelům komunistického tisku stačilo pro život skutečně málo. Když mladý Gottwald přišel na Slovensko jako administrativní síla Hlasu ľudu do Vrútek, kde se redakce potýkala potýkala s chronickým nedostatkem finančních prostředků, podle Verčíka budoucí vůdce KSČ prohlásil: „*Ja budem robiť aj v takých podmienkach, stačí keď sa najem a vyspím.*“⁶⁷⁰ Marie Majerová napsala, že její plat redaktorky není větší než plat jiné výkonné síly, například sluhy v redakci.⁶⁷¹ Aby ulehčili stranické pokladně, někteří poslanci či senátoři vydávali agitační, volební či jiné materiály vlastním nákladem, ať už to byl například Josef Haken, Antonín Zápotocký nebo Josef Krosnář.

Vlekoucí se finanční problémy se pak řešily pravidelně na zasedáních vrcholných stranických orgánů či konferencích. Na jednání širšího VV v únoru 1922 vystoupil komunista Kunte a navrhoval, aby se v rámci úspor snížil na minimum aparát strany. Kunte prohlásil, že budí nedůvěru fakt, že platy dělnictva klesají, kdežto v ústředí se mzdy zvyšují, což tuto nedůvěru přizívuje.⁶⁷² Dne 26. 3. 1922 se konala ustavující konference v Kladně a Zápotocký pronesl poměrně tvrdá slova v souvislosti se špatnou finanční situací, která souvisela s až ostantativní netečností mnoha straníků zúčastňovat se politického života.⁶⁷³ Jak dokladuje historik Juraj

⁶⁶⁶ RGASPI, f. 495, Op.18, D. 55.

⁶⁶⁷ RGASPI, f. 498, Op. 1, D. 24; Protokoly Ustavujícího a Slučovacího sjezdu, s. 61.

⁶⁶⁸ **Urx, Eduard:** Za pravdu a mír, s. 24.

⁶⁶⁹ NA, f. Dr. Václav Vacek 1905-1960, k. 5, a. j. 151.

⁶⁷⁰ ANM, f. Julius Verčík, k. 2, i. č. 61.

⁶⁷¹ LAPNP, f. Marie Majerová (1882-1967), k. 23, i. č. 4838-4865.

⁶⁷² NA, Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 145. Pro zajímavost: Bohumil Jílek pobíral měsíční mzdu 2 833 korun, nejvíce pak Neurath, jehož měsíční plat činil 3 500 korun.

⁶⁷³ Zápotocký prohlásil: „Je nemyslitelné, aby se trpělo, aby organizace svolala každý měsíc plenární schůzi a členové aby na ni nechodili.“ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 146.

Benko, na začátku roku 1922, tedy sotva rok po založení KSČ, neměla strana dostatek finančních prostředků, aby mohla platit své zaměstnance a vydávat literaturu.⁶⁷⁴

V roce 1923 pak zpráva k říšské konferenci KSČ v Kladně⁶⁷⁵ vyslala v tomto směru jednoznačnou zprávu: Strana se nachází ve vážné finanční tísni, a to se týká i jejího tisku, který byl značně předimenzován.⁶⁷⁶ Na Slovensku panovala možná ještě horší situace, kdy vydatnou pomoc stranickému a tiskovému zázemí poskytovali díky Verčíkovi a jeho staršímu bratrovi, který prodléval v USA, američtí Slováci, a to nezanedbatelnými částkami.⁶⁷⁷ Právě tisk trpěl chronickým nedostatkem finančních prostředků a KSČ byla nucena v říjnu 1930 požádat Kominternu o mimořádnou výpomoc ve výši 500 tisíc korun, která byla určena na sanování tisku.⁶⁷⁸ Slovenští vysocí činitelé si včetně Verčíka stěžovali na to, že nemají dostatečnou finanční podporu z Prahy a jejich přístup je v této otázce finančních subsidií určených na tisk laxní. V polovině dvacátých let pak byla situace natolik kritická, že Gottwald přišel za Verčíkem a oznámil mu, že komunistické tiskoviny jsou finančně na dně a požádal jej, aby adresoval do Moskvy žádost o pomoc, jinak je slovenský komunistický tisk bezprostředně existenčně ohrožen.⁶⁷⁹ Komunisté do budoucna dbali na to, aby u jednotlivce nebyly hromaděny placené funkce a z úst některých funkcionářů zaznívalo, aby byl umenšen či zredukován stranický aparát, jak požadoval Kunte, protože to „*nebudí důvěru mezi dělníky*“. Jenže tato snaha se jevila v konečném důsledku jako nedostatečná a chronické problémy přetrvávaly i v dalším období. Problémy se netýkaly tisku, ale také běžného provozu okresních či krajských organizací. Ty požadovaly nezřídka po ústředí, aby jim poskytlo nutné finanční prostředky na provoz, agitaci, konání nejrůznějších akcí. V mnoha případech však byly odmítnuty, protože samo ústředí, jak psal Jílek do Moskvy, „*plavalo v dluzích*.“⁶⁸⁰

Nutno dodat, že komunisté si na výše zmíněné problémy zadělali sami. V aparátě strany byly odstupňovány mzdy, prostí zaměstnanci strany (např. písaři) však byli naproti tomu většinou placeni nepřiliš vysoko vzhledem k finančním potížím strany. Vznikala tak chronická finanční diskrepance mezi ústředím strany, resp. aparátem a dalšími sekcemi včetně tiskové, která musela s nadsázkou bojovat o holou existenci. Dané potíže, které přetrvávaly prakticky po celé sledované období, pak přirozeně zvyšovaly napětí mezi ústředím a nižšími složkami strany, a vyvolávaly čím dál větší nespokojenost. Je nutno konstatovat, že sami komunisté si uvědomovali rozsah celého problému včetně Jílka, na druhé straně nebyli schopni adekvátně na nepříznivou situaci reagovat. Podle Jílka tkvěly příčiny neuspokojivého stavu hlavně v nehospodárnosti a

⁶⁷⁴ Benko, Juraj: Sovietske Rusko, Kominternu a financovanie komunistického hnutia v strednej Európe 1917-1922. In: Kalous, Jan-Kocian, Jiří (eds.): Český a slovenský komunismus (1921-2011). Praha 2012, s. 330-331.

⁶⁷⁵ Konala se ilegálně.

⁶⁷⁶ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 146.

⁶⁷⁷ Verčík si výstižně poznamenal: „Bez pomoci amerických súdruhov, ich materiálnej, nežistnej pomoci by strana nebola mohla existovať, lebo bola práve taká chudobná jako kostolná myš.“ ANM, f. Julius Verčík, k. 2, i. č. 70.

⁶⁷⁸ AÚTGM, f. EB I., k. 45, sign. 129/3, i. č. 211.

⁶⁷⁹ ANM, f. Julius Verčík, k. 3, i. č. 136.

⁶⁸⁰ RGASPI, f. 495, Op.18, D. 55.

naddimenzovaném aparátu, potažmo v nezbytných potřebách, jež strana vyžaduje.⁶⁸¹ Jako viníky dosti krizové situace Jílek označil funkcionáře, kteří se postavili proti poskytnutí půjčky u zahraničních kolegů, proto, že nechtěli být na nikom závislí.⁶⁸²

Finanční problémy strany byly však zřetelné i ve třicátých letech, když už KSČ představovala etablovanou sílu. Neuspokojivý stav financí KSČ potvrzuje i zpráva policejního ředitelství z roku 1930, která hovoří jasným jazykem. Podle ní měsíční členské příspěvky došlé ze všech krajů činí sotva 15 000 korun, přičemž režie ústřední sekretariátu, která musela platit své zaměstnance, stojí každý měsíc přes 50 000 korun. Zmíněná policejní zpráva dále uvádí, že roční příjem KSČ činí zhruba 2 500 000 korun, ale výdaje 4 600 000 korun. KSČ tedy byla v permanentní finanční ztrátě a nevykompenzovaly to ani vydatné moskevské subvence, činnost strany vyžadovala pravidelný a trvalý přísun poměrně vysokých částek.⁶⁸³ Dodejme, že i když komunisté upozorňovali denně na ohromné třídní rozdíly mezi vládoucí a pracující třídou, vytvořili sami podhoubí pro velké „třídní rozdíly“ objektivně existující ve vlastní straně.

Roli hrálo více faktorů, například fakt, že i přesto, že členské příspěvky byly relativně na nízké úrovni, řada členů strany, protože byli nezaměstnaní, na jejich pravidelné uhrazení zkrátka neměla peníze. A tak podle stanov KSČ museli být vyloučeni. Stanislav Holubec uvádí na příkladu pražské organizace, že v roce 1927 bylo vyloučeno ze strany 214 straníků za neplacení členských příspěvků.⁶⁸⁴ O jejich placení příspěvků hovořil rozladěně na I. sjezdu KSČ Antonín Zápotocký: „Mnozí snad řeknou, že placení příspěvků není pro komunisty a komunistickou stranou rozhodující. Více než zaplacení příspěvků a vylepení známky do organizační legitimace že znamená revoluční přesvědčení a revoluční činnost. Snad je to pravda. Já ale vycházím z názoru, že zaplacení členského příspěvku je ta nejméně obtížná povinnost a daň, kterou člen komunistické organizace přináší v oběť svému komunistickému přesvědčení.“⁶⁸⁵ Zápotockého slova potvrzoval například i Karel Vaněk, který si rovněž stěžoval, že „ohromná část členstva vůbec nezaplatila ani haléře příspěvků.“⁶⁸⁶

Není proto náhodou, že na I. sjezdu KSČ byl vznesen návrh na to, aby byly členské příspěvky sníženy ze 3 korun na 2 koruny, protože platební morálka prostých členů KSČ byla trvale neuspokojivá. Nejnižší členský příspěvek tehdy činil 1 korunu, nejvyšší pak 3 koruny. Na druhou

⁶⁸¹ Tamtéž.

⁶⁸² Tamtéž.

⁶⁸³ NA, f. ÚV KSČ 1921-1945, k. 90, a. j. 1217. K výše řečenému je potřeba dodat, že sama Kominternu měla v určitém období finanční problémy. Finanční prostředky alokoval Kominterně Ústřední výbor Ruské komunistické strany. V roce 1937 si Dimitrov adresoval dopis sekretáři ústředního výboru Vsesvazové komunistické strany (bolševiků) Andreji Andrejevovi (původně stoupenci Lva Trockého), že byly vypotřebovány aktuálně všechny zdroje, které má Kominternu k dispozici, a aby se předešlo vážným potížím v práci jednotlivých sekcí, požadoval přidělení dalších prostředků pro čtvrtý kvartál roku 1937.

⁶⁸⁴ Holubec, Stanislav: Kultura každodennosti pražské KSČ v letech 1921-1938. In: Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny, č. 1-2/2008, s. 75.

⁶⁸⁵ Protokol I. řádného sjezdu, s. 31.

⁶⁸⁶ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 34, i. č. 493.

stranu, jak konstatoval sjezd, mnoho z těch, kteří do této doby platili jen 1 korunu, by nebylo ochotno platit nárůst členského příspěvku o jednu korunu. Návrh tak nebyl přijat. V této souvislosti můžeme hovořit jako o jakémsi bludném kruhu, protože mnoho členů KSČ bylo nezaměstnaných, jak už jsme zmiňovali, a zvýšení stranického příspěvku, byť jen o korunu nesli těžce, protože trvale hmotně strádali.

Jak vypadal v praxi stranický život KSČ? Můžeme říct, že byl poměrně šedivý, členové na nižších úrovních příliš aktivní nebyli. Objektivně vzato se však KSČ nelišila od ostatních stran, kde je přirozeně jen menšina aktivních. Situaci výstižně vyjádřil ve svých pamětech Pavel Reiman, když napsal: „*Na schůzích stranických organizací skoro nikdy nedošlo k vážnějším politickým diskusím. Referáty byly jen pasivně vyslechnuty, diskuse se soustředila na drobné organizační otázky, disciplinární případy, komunální politiku atd. Zásadu, že každý komunista má být aktivním pracovníkem strany, dosud nikdo neznal. Pro valnou část komunistů se činnost v hnutí omezila na účast na členských schůzích; mnozí byli dokonce jen papírovými členy [...]* Pojem ‚*revolucionář z povolání*‘ v tom smyslu, jak jej razil Lenin, tzn. - člověk, který celý život věnuje revoluční práci, byl u nás neznámý. Na placené funkcionáře se členové strany dívali většinou jako na úředníky, kteří mají povinnost vyřizovat určitou agendu.“⁶⁸⁷ Pro mnoho dělníků, kteří se měli po práci ještě stranicky angažovat, toto představovalo i z hlediska rodinného života zatěžující okolnost a zájem většiny členů o politické záležitosti byl přinejmenším vlažný a v mnoha případech poměrně rychle upadal.⁶⁸⁸ Vedení KSČ si tuto skutečnost uvědomovalo, ale stejně nebylo schopno zjednat adekvátní nápravu.⁶⁸⁹ Na říšské konferenci v říjnu 1923⁶⁹⁰ v Kladně, o které již byla řeč, pak přednesl Zápotocký opět kriticky zahrocený referát, kde podrobil nesmlouvavé kritice pasivitu členů: „*Jak v hnutí strany, tak i v hnutí mládeže lze pozorovat nevysvětlitelnou nedbalost a bezzásadovost členů. Počty exemplářů tisku nikdy nebyly tak malé, rozšiřování komunistické literatury nikdy nebylo prováděno tak nedbale, aktivita nebyla nikdy tak nepatrná, našich demonstrací se nikdy neúčastnilo tak málo lidí, naše akce nikdy neměly tak malého úspěchu jako právě nyní.*“⁶⁹¹ Na II. sjezdu KSČ v roce 1924 si na výše uvedené tvrzení znovu stěžoval Zápotocký: „*Já mám jiné mínění. Nenaučím-li členy ani natolik organizačnímu pořádku a disciplině, aby konali ty nejprostší úkoly, jako je návštěva plenárek, odběr časopisů, placení příspěvků apod., jak mohu doufat a věřit, že tito členové budou schopni*

⁶⁸⁷ **Reiman, Pavel:** Ve dvacátých letech, s. 138.

⁶⁸⁸ Nepříliš velký zájem o stranický život řešili komunisté ve sledovaném období prakticky stále. Za všechny příklady zde uveďme místní organizaci v Radotíně. Ta byla pasivní, protože její členové nejenže nenavštěvovali veřejné schůze, ani je neorganizovali, a neprobíhala ani žádná výraznější agitační činnost. Stranici v Radotíně pak upadali do pasivity: „Většina soudruhů z radotínské organizace propadla neprávem pesimismu a názoru, že se nedá nic dělati. Jsou přesvědčeni o tom, že lidé se bojí chodit do našich schůzí a to, že je příčina našich nezdarů v Radotíně,“ uvádí se ve zprávě o radotínské organizaci KSČ. NA, f. Jan Vodička, k. 5, a. j. 49.

⁶⁸⁹ Už Kominternu na III. kongresu ve Směrnici organizační výstavby komunistických stran konstatovala, že „v legálních komunistických stranách postrádá se dodnes pravidelného účastenství většiny členů v každodenní práci strany. Toť základní nedostatek těchto stran, půda pro stálou nejistotu v jejich rozvoji.“ These a resoluce III. sjezdu Komunistické internacionály, s. 46.

⁶⁹⁰ Konala se ve dnech 20.-21. října 1922.

⁶⁹¹ **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 350.

vésti velikou propagační práci v závodních buňkách, v odborech, okrajových složkách apod?”⁶⁹² Gottwald si na pasivitu členstva rovněž stěžoval v roce 1928, když podle jeho názoru bylo jen 25% členstva aktivních.⁶⁹³

Na IV. sjezdu KSČ v roce 1927 pak bylo konstatováno, že pravidelně stranickou práci skutečně vykonává jen 25% členů, jak už řekl předtím Gottwald, a tři čtvrtiny zcela náhodně.⁶⁹⁴ Netečný přístup ke stranické práci přecházející v mnoha případech k nezájmu a jakési apatii vůči plnění členských povinností byl i přes bojová hesla vedení pro KSČ charakteristický. Alexandr Bubeníček⁶⁹⁵ si na tento nezájem stěžoval v časopisu Komunismus v článku Proti maloměšťáckému moru 1. dubna 1923. V něm pak poukazoval na nízkou úroveň stranické práce a s tím spojenou nedostatečnou disciplínu, formalismus a další negativní jevy. Výše uvedené však přirozeně souvisely s faktem, že KSČ byla masovou stranou, kde se střetávaly různé pohledy či stanoviska, často vzájemně těžko sblížitelná.

Zde si dovolme malou odbočku. Analogii v ne příliš aktivním politickém životě straníků za první republiky můžeme vidět i po druhé světové válce, kdy se KSČ stala nositelkou absolutní moci. Historik Václav Kaška míní, že mnoho členů KSČ se nezúčastňovalo schůzí, jednání stranických orgánů nebo organizací: „*Přes hrozbu disciplinárních trestů se řada členů i funkcionářů KSČ opakovaně, bez omluvy a někdy i dlouhodobě nedostavovala na zasedání různých stranických orgánů a organizací. Jeden člen z Jevišovic prý na stranické schůzi nebyl ani jednou za více než tři roky od svého vstupu do KSČ v roce 1945.*“⁶⁹⁶ Podle Kašky se však situace nelepšila ani v budoucnu a špatná docházka na členských stranických schůzích byla na začátku padesátých let běžným jevem.

Přirozená byla i poměrně vysoká fluktuace členů KSČ, kteří odcházeli ze strany, protože nebyly naplněny jejich představy o rychlém sociálním vzestupu, neměli zájem se pravidelně účastnit stranických schůzí, někteří očekávali brzký příchod kýžené socialistické revoluce, která však stále nebyla ani na obzoru, motivy se v tomto směru samozřejmě různily. Mnoho lidí, kteří v nadšení do KSČ vstoupili v roce 1921, si pak neuvědomovali, co politická práce vůbec obnáší, a že je třeba i ve straně založené na demokratickém centralismu vyvíjet určitou aktivitu. Pro řadu z nich to představovalo jakýsi demotivační faktor a důvod pro odchod ze strany a příští stranickou neorganizovanost. Nadále však podporovali komunisty a jejich cíle. Do KSČ vstupovali i umírnění členové, kteří věřili v myšlenku sociálně spravedlivé společnosti, ale nedokázali přijmout tuhou stranickou disciplínu, kde nedocházelo k běžné a samozřejmé

⁶⁹² Protokol druhého řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 24.

⁶⁹³ NA, f. Klement Gottwald 1896-1954, k. 4, a. j. 117.

⁶⁹⁴ **Rákosník, Jakub:** Strana profesionálních revolucionářů? Politická kultura meziválečné KSČ. In: Historie- Otázky-Problémy, č. 1/2014, s. 138.

⁶⁹⁵ Alexandr Bubeníček (1899-1938), československý komunistický politik a intebriagista. Stal se koncem dvacátých let členem nového gottwaldovského vedení KSČ, v letech 1936-1937 organizoval nábor dobrovolníků pro pomoc republikánskému Španělsku. Během španělské občanské války přišel o život.

⁶⁹⁶ **Kaška, Václav:** Neukáznění a neorganizovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948-1952. Praha 2014, s. 121.

demokratické výměně názorů jako v ostatních stranách v tehdejší politickém systému. Tito členové pak zakládali frakční skupiny, v rámci nichž dávali najevo svou nespokojenost, dokud ovšem nebyli většinou vyloučeni, nebo sami z KSČ neodešli.

Být členem KSČ totiž skutečně nebylo jednoduché vzhledem k povinnostem, jež se kladly na jednotlivce, ať už z hlediska ideologického, organizačního či morálního. Pokud člen nebyl dostatečně zanícený a neobětoval velkou část svého času i patřičnou část osobního života, nemohl do komunistických řad zapadnout, tím méně zde vydržet po delší dobu. Není proto divu, že fluktuace v KSČ byla relativně vysoká vzhledem k výše popsaným skutečnostem. Samostatnou kapitolu pak představují členové, kteří byli z KSČ vyloučeni buď pro frakční činnost, nebo stranickou „úchytku“. Ti potom nacházeli příští politický domov obvykle v sociálně demokratické straně, odkud přecházeli právě do KSČ. Týkalo se to například Skaláka, Muny a mnohých dalších. Anebo úplně odešli z politického života, nicméně přesvědčenými komunisty zůstávali nadále, ale již bez stranické legitimace, to je zas případ Stanislava Budína či Josefa Guttmanna.

Zvláštní kapitolou pak v činnosti KSČ představují sociální zápasy. Akcent na ně v podstatě prostupuje celou dobu trvání první republiky. Komunisté tak organizovali například pravidelně protidrahotní, protiexekuční boje zejména na vesnici, stávky za vyšší mzdy, demonstrace proti propouštění, racionalizaci a další akce, které často (a úmyslně) končily srážkami s policejním aparátem a zatýkáním komunistických funkcionářů za hesla, která byla podle zákona č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky posuzována jako protistátní.⁶⁹⁷ Zajímavé bylo, že komunisté přímo rozlíceně pořádali mnoho demonstrací proti tomuto zákonu, sami po převzetí moci v únoru 1948 podle něho odsuzovali své politické oponenty, než byl přijat nechvalně známý zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb. z 6. října 1948, který svými „gumovými“ paragrafy dovoľoval odsoudit politicky nepohodlnou osobu v podstatě za cokoliv podle blahovolného uvážení. Dlužno podotknout, že ve stávkových bojích měla komunistická strana určité úspěchy jako například v mostecké stávce v roce 1932.⁶⁹⁸ Stávky se účastnilo několik tisíc horníků z 31 dolů. Mostecká stávka představovala akci, jež na rozdíl od jiných – frývaldovské stávky o rok dříve za účasti Klementa Gottwalda nebyly potlačeny státním aparátem.⁶⁹⁹ Úspěch mostecké stávky a dalších akcí byl podpořen rovněž existujícími objektivními faktory, protože se konala v době hospodářské krize a vysoké nezaměstnanosti doprovázené zvýšenou sociální

⁶⁹⁷ Například Slánský byl soudně vláčen za účast na demonstraci v Praze 27. srpna 1924, kdy prohlásil: „Tento stát od nás nemůže ničeho očekávat, vyučil nás v jenom v boji a násilí. Jsme proti válce kapitalistické na potlačení dělníků. Neznáme lásku k vlasti, k národu, známe jen lásku k utlačovaným a chudým. Použijeme zbraně proti bohatým utlačovatelům. Dejte nám zbraně a my budeme vědět, proti komu jich použijeme.“ **Chadima, Jan:** Rudolf Slánský, s. 45. Paradoxně si při vlastním politickém procesu v roce 1952 Slánský těmito výpověďmi přitížil, když mu bylo kladeno i za vinu to, že selhal před „buržoazním soudem“, kde se údajně nechoval jako vzorný komunist. Slánský totiž při soudním přelíčení ve zmíněném případě prohlásil, že nechtěl podněcovat svými výroky proti republice.

⁶⁹⁸ Velká mostecká stávka trvala od 23. března do 19. dubna 1932 a menší stávky se uskutečnily rovněž na Kladensku a Ostravsku.

⁶⁹⁹ Protestní pochod proti snižování mezd dělníků pracujících v kamenolomu skončil tragédií – střelbou četníků do demonstrantů, po níž zůstalo 8 mrtvých a 13 těžce raněných.

radikalizaci.

IV.

Těžké začátky: KSČ v letech 1921-1924

KSČ se postupně etabluje po Slučovacím sjezdu na podzim 1921 jako nový subjekt na politickém kolbišti. Začátky činnosti žádné strany nejsou přirozeně lehké, musíme vzít v potaz jak subjektivní, tak objektivní okolnosti, v jejichž rámci se KSČ napříště pohybovala. Založení strany a její následné fungování však ztěžovaly dva zásadní faktory – jako antisystémový politický subjekt⁷⁰⁰ musel počítat s tím, že se mu prakticky okamžitě dostane zvýšené pozornosti státního aparátu, který jeho činnost objektivně hodnotil jako snahu o násilnou změnu státní formy a odstranění pluralitního demokratického systému existujícího v rámci liberálního prostředí první republiky. Denní zápasy tak museli komunisté svádět nejen s administrativně-policejními opatřeními, které často paralyzovaly jejich činnost, ale samozřejmě také se svými politickými soupeři, hlavně sociálními demokraty.

Důležitou determinantou, kterou musíme brát v potaz, byl pak samotný vnitřní stav KSČ v letech 1921-1922, který rozhodně nebyl uspokojivý. Jílek ve své korespondenci adresované sekretariátu EKI 3. 6. 1922 na některé slabé oblasti upozornil. Kromě finančních těžkostí zmínil i neakceschopnost, nejednotnost a další aspekty. Jílek proto sám volá *po „přísné a přímé kontrole strany Kominternou, která je nutná, a kromě toho rovněž k přijetí preventivních opatření, aby byl celkový stav strany zlepšen.“*⁷⁰¹ Jílek ovšem také žehral na to, že strana není v pravidelnějším či těsnějším styku s Kominternou, kromě v Československu dlícího Ljubarského.⁷⁰² Začátky fungování KSČ v politickém systému první republiky tak nutně musely narážet na objektivní potíže. Je třeba říct, že si toho byli sice vedoucí funkcionáři vědomi, nicméně náprava se zjednávala pomalu a někdy vůbec.

Jinou determinantou, tentokrát vnější, jsou mezinárodní podmínky, do níž spadá založení KSČ. Nejen marxistická literatura označuje počátek dvacátých let jako období odlivu revoluční vlny. Zatímco v době konání II. kongresu Kominterny v roce 1920⁷⁰³ Lenin v povznesené náladě, jak

⁷⁰⁰ Dan Urban ve své diplomové práci míní, že v první polovině dvacátých let je spíše možné KSČ označit za polarizační než antisystémovou stranu, jejíž činnost nebyla v ideologickém ohledu ryze protistátní a protidemokratická. **Urban, Dan:** Srovnání volebních kampaní v letech 1925, 1929 a 1935. Diplomová práce. Praha 2010, s. 45.

⁷⁰¹ RGASPI, f. 495, Op.18, D. 55.

⁷⁰² Tamtéž.

⁷⁰³ K II. kongresu Kominterny viz **Vatlin, Alexander:** Das Jahr 1920. Der zweite Kongress der Kommunistischen Internationale, Kommunismus-Forschung. Berlín 2019.

dokladuje například Viktor Serge,⁷⁰⁴ s ním také Radek a další už věřili, že Rudá armáda vstoupí do Varšavy, což ve svých důsledcích zažehne jiskru dalších revolucí.⁷⁰⁵ Počítali s touto skutečností už jako s hotovou věcí. „Zázrak na Visle“ je ovšem v srpnu 1920 vyvedl z omylu. Revoluční požár v Evropě nakonec nevzplanul. Bylo tak zřejmé, že po roce 1920, tedy v pomyslném kulminačním bodu slábné revoluční vlna, bezprostřední vyvolání revolucí v Evropě na pořadu dne není, ale je odsunuto na neurčitý čas v budoucnu, a kapitalistické zřízení se tedy v evropských zemích udrží.⁷⁰⁶ To exemplárně ukázal o tři roky později „Německý říjen“, nepovedené povstání v Hamburku v roce 1923. V mezinárodním komunistickém a dělnickém hnutí tak došlo odlivem revoluční vlny k určité ideologické deziluzi, která se dotkla přirozeně i KSČ. Svět tak nezachvátily očekávané evropské revoluce, ale místo toho zaujala dominantní pozici „ofenziva kapitálu“, která zatlačila podle ideologů Kominterny revoluční a mezinárodní dělnické hnutí dočasně do defenzivy. Kominternu tedy musela svou taktiku přizpůsobit objektivně změněným podmínkám a při svém dalším rozhodování postupovat více realisticky s přihlédnutím k objektivně existujícím okolnostem. Kominternu začala proboujovat strážlivější a možno říci realističtější politiku s přihlédnutím k mezinárodním souvislostem a brala v potaz všechny události, které se v Evropě staly do roku 1920, respektive 1923, kdy se z Polska ani Německa nestaly nové bašty komunismu, jak si Kominternu přála.

Ruští bolševici se tak začínají orientovat na nový cíl – podchycení většiny dělnické třídy rozvíjením každodenních bojů za dílčí sociální požadavky dělnictva. Masa dělnictva tak musela doznat určitého stupně ideologického uvědomění, aby mohla v rozhodující okamžik vyvolat ozbrojené povstání, přičemž nelze „přeskakovat“ jednotlivé fáze tak, jak o to usilovali ultraleví, respektive zastánci teorie ofenzivy. A současně bylo nutno většině dělnické třídy vštípit i právě konečný cíl komunistů – dobytí politické moci, protože při nižším stupni ideologického uvědomění proletariátu dělnické masy sice chápou boj za každodenní požadavky na zlepšení vlastní životní úrovně, na druhé straně již dostatečně nerozumí právě zmíněnému konečnému cíli.

V období, kdy podle Kominterny nenazrály bezprostředně objektivně podmínky pro uskutečnění revoluce, tak měl nový přístup představovat nejlepší východisko, které by plédovalo za denní požadavky dělnictva, přičemž neztrácelo ze zřetele ústřední cíl všech komunistických stran – socialistické revoluce a nastolování diktatury proletariátu v daném regionu.⁷⁰⁷ Zvlášť důležitý byl boj za denní požadavky dělnické třídy v období „ofenzivy kapitálu“, které nastalo po výše uvedených neúspěších, a jež bylo současně „útokem“ na její mzdy a politická a sociální práva. Zinovjev hodnotil situaci tak, že dělnická třída se do určité míry vlivem „ofenzivy kapitálu“ nachází na ústupu, a i když po celém světě proběhly některé stávkové úspěšně, většina z nich

⁷⁰⁴ Viktor Serge (1890-1947), ruský politik, publicista, původně anarchista, pak marxista. Byl členem Levé opozice, za kritiku Stalina byl v roce 1928 vyloučen z VKS (b).

⁷⁰⁵ **Ulam, Bruno, Adam:** The Bolsheviks: The Intellectual and Political History of the Triumph of Communism in Russia. New York 1998, s. 496.

⁷⁰⁶ **Braunthal, Julius:** History of the International, s. 258.

⁷⁰⁷ Inprecorr, 1. listopadu 1921, s. 1.

skončila porážkou.⁷⁰⁸ Na konci III. kongresu se tedy podle Zinovjeva nachází dělnická třída v těžké pozici, protože kapitalistická třída poté, co nebyla smetena sérií revolucí, je nyní sebevědomější, a z tohoto důvodu dochází k zostřeným útokům na pozice dělnické třídy. Ta nesmí upadnout do pasivity v důsledku „ofenzivy kapitálu“, protože v opačném případě by jí vyklidila pole, a tak zůstává na jednotlivých komunistických stranách, aby masy aktivizovaly a připravily na další boje. Zde vlastně Zinovjev nastínil poprvé teorii o pasivitě mas, s níž se setkáme ještě později v československých podmínkách. Jednotná fronta, která byla koncipována jako dlouhodobá taktika, tedy musí přejít z defenzivně pojatého boje k nové ofenzivě. V žádném případě však neměla mít taktika jednotné fronty charakter jakéhosi úhybného manévru z „revoluční fronty“ a přejímání reformistické ideologie. Protože bezprostřední boj o moc v nadcházejícím období nebyl na pořadu dne, měly se jednotlivé komunistické sekce zaměřit právě na vytyčování a popularizaci konkrétních denních požadavky dělnictva, ať už se jedná o zvyšování platů, dodržování pracovní doby, zlepšení bytové otázky a dalších.⁷⁰⁹

Boj za denní požadavky komunistických stran přirozeně sblížovalo KSC a sociální demokraty a stavělo na jednotnou platformu, což si komunisté velmi dobře uvědomovali. Bylo tak na druhé straně těžké z jejich pohledu odmítat takové požadavky ze strany sociálních demokratů, které objektivně zlepšovaly sociální situaci všem dělníkům, a to i komunistickým. Zde tedy nastal zřetelný konflikt s ideologií. Pokud by totiž komunisté souhlasili s těmito požadavky, jež by nenavrhovali oni, byl by to v ideologickém slova smyslu přechod na reformistické pozice. Navíc by opět v ideologickém slova smyslu sami komunisté „reformovali“ kapitalismus, místo toho, aby jej odstranili.

Ještě dodejme, že Kominternu byla ochotná v boji proti „ofenzivě kapitálu“ přenést taktiku jednotné fronty i na mezinárodní pole a spolupracovat i se dvěma „konkurenčními“ Internacionálami – Vídeňskou Internacionálou,⁷¹⁰ v níž se sdružily centristické formace, které vystoupily z II. Internacionály a zároveň odmítly přijmout 21 podmínek pro vstup do Kominterny. Ta pozitivně reflektovala na návrh Vídeňské Internacionály svolat konferenci tří Internacionál a diskutovat o potřebě boje s „ofenzivou kapitálu“.⁷¹¹ Lenin ostatně vítal tuto možnost, jak na mezinárodním fóru představit myšlenky Kominterny v boji s „ofenzivou kapitálu“, a jako příležitost dohodnout se na konkrétních akcích. Konference, které se za Kominternu účastnily její přední osobnosti jako například Klára Zetkinová,⁷¹² Nikolaj Bucharin či Bohumír Šmeral, se sešla 2. dubna 1922. Kominternu byla ochotna k ústupkům vůči druhým

⁷⁰⁸ **Zinovjev, Grigorij:** Die Kommunistische Internationale auf dem Vormarsch, Hamburk 1923, s. 23-24.

⁷⁰⁹ **Radek, Karl:** Die Offensive des Weltkapitals und die Taktik der Kommunistischen Internationale. Hamburk 1923, s. 31.

⁷¹⁰ Známa též jako Dvouapůltá Internacionála.

⁷¹¹ **Taber, Mike (ed.):** The Communist Movement on Crossroads, s. 12.

⁷¹² Klára Zetkinová (1857-1933), německá socialistická politička, pacifistka, učitelka a novinářka. Byla též významnou bojovnicí za práva žen. Zetkinová za KSN v letech 1920-1933 vykonávala v Říšském sněmu mandát poslankyně. Posléze nacisté převzali veškerou moc v Německu a Zetkinová byla nucena emigrovat do Sovětského svazu. Po několika týdnech v exilu však umírá.

partnerům v diskusi.⁷¹³ I když se nepodařilo dosáhnout hmatatelného výsledku pro vzájemné protichůdné představy, Lenin nakonec hodnotil pozitivně, že zástupci Kominterny měli možnost propagovat své myšlenky na vrcholném rokování.

III. kongres Kominterny - vytyčení linie jednotné fronty v roce 1921

Výrazem nové taktiky se stalo konání III. kongresu Kominterny, který se sešel 22. 6. 1921.⁷¹⁴ Při stanovování nové koncepce se vycházelo ze zkušeností Říjnové revoluce, což znamená, že aby se udržely výsledky revoluce, musí mít bezpodmínečně podporu většiny dělnické třídy a pracujícího lidu. Kongres tedy jednak vytyčil heslo „K masám!“,⁷¹⁵ a za druhé pak taktiku jednotné fronty za získání většiny dělnické třídy, která byla potvrzena i na I. rozšířeném plénu EKI v únoru a březnu 1922.⁷¹⁶ Jak konstatoval III. kongres Kominterny, i přes objektivně revoluční a tedy příznivou situaci pro provedení rozhodných akcí proti buržoazii, se ještě většina dělníků nenachází pod vlivem komunistických myšlenek, komunistické politiky.⁷¹⁷ Bez přesvědčení většiny dělnické třídy, že jedině komunismus je prostředkem k vyvedení proletářů z bídy, je vítězství revoluce nemožné.⁷¹⁸ Podle tezí Kominterny bylo rovněž klíčové přesvědčit i nekomunistické dělníky, kteří by byli vtaženi bok po boku komunistických stran do boje proti buržoazii. Jak ovšem instruovalo prezidium EKI 19. ledna 1924 komunistické sekce, neznamenalo to, že budou utvářeny aliance či koalice se sociálně demokratickou stranou.⁷¹⁹

Lenin v této době připouštěl i spolupráci s reformistickými vůdci socialistických stran, ale ne proto, že by s nimi snad chtěl jít upřímně do jedné řady, ale aby tyto lídry „demaskoval“ před dělnickou třídou jako ty, kteří praktikují „zrádčovskou“ reformistickou politiku. Závěry III. kongresu Kominterny na druhé straně představovaly ideologický antipod politice ultralevých, kteří, jak už víme z dřívějšího výkladu, svou „revoluční netrpělivostí“ odmítali denní boje za dílčí požadavky dělnické třídy a chtěli vyvolat v brzké době konečný střet s buržoazií bez ohledu na objektivně panující okolnosti. Tomuto proudu, který je patrný a možno říct i dominantní zvláště mezi II. a III. kongresem, podléhali například přední maďarští komunisté, ze sovětských vrcholných politických představitelů pak nepochybně Zinovjev, Bucharin či Radek.⁷²⁰ Současné je třeba říct, že vytyčení hesla jednotné fronty vyznělo posléze spíše jako deklaratorní apel než reálná mobilizace KSC a dalších sekcí k získání většiny dělnické třídy. A jak uvádí historik

⁷¹³ **Taber, Mike (ed.):** The Communist Movement on Crossroads, s. 13.

⁷¹⁴ Konal se ve dnech 22. 6. 1921-12. 7. 1922.

⁷¹⁵ Pravda chudoby, 7. srpna 1921, s. 1.

⁷¹⁶ These a resoluce III. sjezdu Komunistické Internacionály, který se konal ve dnech 22. června až 12. července 1921 v Moskvě. Praha 1921, s. 19; **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 35.

⁷¹⁷ **Degras, Jane:** United Front Tactics in the Comintern 1921-1928. In: **Footman, David (ed.):** International Communism. Carbondale 1960, s. 10.

⁷¹⁸ RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 48.

⁷¹⁹ **Degras, Jane:** United Front Tactics in the Comintern, s. 14.

⁷²⁰ **Benko, Juraj:** Maďarská komunistická emigrácia a jej pôsobenie v rokoch 1919-1921. In: Historický časopis č. 4/2015, s. 614.

Kermit McKenzie, i Kominternu postupně začala ztrácet optimismus, že se tento úkol úspěšně podaří naplnit.⁷²¹

Bylo zdůrazněno, že taktika jednotné fronty zdola se má praktikovat „vždy a všude“.⁷²² V praktickém slova smyslu měli komunisté v bojích za bezprostřední požadavky, stávkách a dalších akcích vždy stát v čele těchto zápasů a sjednocovat v daném místě, závodě organizované i neorganizované dělnictvo. Šlo tedy především a vždy o vytvoření jednotné fronty zdola. Na každý pád sjednotit teorii a praxi jednotné fronty bylo pro československé komunisty obtížné. Již jsme uvedli jinde, že dělnictvo volilo ve své většině nikoliv KSČ, ale právě „reformistické“ vůdce, které komunisté tak ostrakizovali a pranýřovali z ideologických pozic. Kominternu vnímala jednotnou frontu jako dočasnou alianci s nekomunistickými dělníky, aby bylo dosaženo zejména zlepšení sociálního postavení dělnictva, ovšem vždy pod komunistickou zástavou.

Podrobnější doplnění nové linie jednotné fronty schválilo zasedání EKI v prosinci 1921. Kominternu pak dále rozpracovala taktiku jednotné fronty na IV. kongresu, který se konal 5. 11. - 5. 12. 1922, a byl poslední akcí, jíž se účastnil Lenin.⁷²³ Zde a také podrobněji na třetím rozšířeném plénu EKI byla tato taktika doplněna tím, že komunisté měli usilovat o boj za dělnickou (později dělnicko-rolnickou) vládu. Vrcholní činovníci Kominterny se odvolávali na a ruské zkušenosti před říjnovým převratem v roce 1917 a Leninův apel na uzavírání aliancí pro budoucí revoluci, což se týkalo i rolníků, kteří v Rusku převažovali nad dělnickou třídou.⁷²⁴ Nicméně dělnická vláda s účastí dalších socialistických stran neměla v žádném případě znamenat přistoupení k třídnímu smíru (a tedy zradě) a přechod na pozice buržoazie. Takové dělnické vlády měly nejprve realizovat dílčí kroky za zlepšení materiálního postavení dělnictva, a pak teprve měla být dělnická vláda postupně přetvářena na diktaturu proletariátu, čili diktaturu jedné strany, a to komunistické.⁷²⁵ Na druhé straně se musela ruka v ruce s aplikací taktiky jednotné fronty realisticky zhodnotit daná situace s konkrétními podmínkami v určité zemi, jestli právě tam dozrála dostatečně situace k tomu, aby mohlo být překročeno v rozhodný okamžik k ozbrojenému střetu s vládní mocí. Problém však nastal v případě „revoluční netrpělivosti“ a špatného odhadu objektivně panujících podmínek. I když Zinovjev na IV. kongresu prohlásil, že Kominternu se staví proti jakékoliv předčasné akci či ozbrojenému vystoupení, které by mohlo pro dělníky skončit krveprolitím,⁷²⁶ v případě německého povstání projevila revoluční netrpělivost právě Kominternu. Právě na příkladu je patrné, že zde výše nastíněné předpoklady selhaly, zároveň není pochyb, že Kominternu, která sama nastavila nový závazný kurz v podobě jednotné fronty, se ve svých odhadech fatálně zmýlila. Jednotná fronta přirozeně kladla nároky na

⁷²¹ **McKenzie, Kermit:** Comintern and World Revolution, s. 51.

⁷²² **Chase, J. William:** Enemies Within the Gates? The Comintern and the Stalinist Repression, 1934-1939, s. 13.

⁷²³ Lenina postihla těžká mrtvice v březnu 1923, kdy byla polovina jeho těla paralyzována, další v květnu a poslední na podzim 1923, která měla fatální následky. Dne 21. ledna 1924 Lenin, který se nemohl ani hýbat, ani mluvit, umírá. V. kongres Kominterny se už musel obejít bez něho.

⁷²⁴ **Taber, Mike (ed.):** The Communist Movement at a Crossroads, s. 28.

⁷²⁵ Blíže k představě dělnické vlády viz Rudé právo, 24. prosince 1922, s. 1-2.

⁷²⁶ **Riddell, John (ed.):** Toward The United Front. Proceedings of the Fourth Congress of the Communist International. Chicago 2012, s. 74.

samotné komunistické sekce hlavně z ideologického, respektive organizačního ohledu, ostatně tak jako každá nová taktika, která byla Kominternou závazně předložena komunistickým stranám. U konceptu jednotné fronty se reálně (a dlužno říct oprávněně) Kominternu obávala skutečnosti, že jednotlivé komunistické sekce nejsou ještě ideologicky i organizačně natolik vyspělé, aby si taktiku v její celé šíři osvojily (Zinovjev). Podle Kominterny nedošlo zkraje dvacátých let k žádoucí konsolidaci komunistických stran včetně československé sekce a neoddělily se dostatečně od centrismu.⁷²⁷ Ideologická a organizační nevyzrálость komunistických stran ve zmíněných ohledech, která objektivně musela existovat v tomto období, protože se jednalo o mladé strany či nedávno vzniklé, mohla novou taktiku jednotné fronty podemílat, a v určitých případech, jak si ještě ukážeme, dokonce sabotovat.

Koncept jednotné fronty tak *de facto* předběhl svou dobu a Kominternu jej vyhlásila podle mého názoru předčasně, protože dobře věděla, že u většiny svých sekcí musí narazit z důvodů shora zmíněných. Ideologická heterogenost komunistických sekcí včetně KSC, která ještě více zesílila na podzim 1921, znemožňovala efektivní implementaci jednotné fronty v následnou politickou praxi. Kominternu se více než na organizační a ideologickou uniformitu spoléhala možná až příliš moc na poválečný vyhocený sociální radikalismus, který měl probíjení jednotné fronty jednotlivým sekcím usnadnit. KSC navíc zpočátku nevěděla, jak má koncept jednotné fronty uchopit, chyběla ustálená praxe aplikace nově vyhlášené taktiky. KSC se měla orientovat na jednotnou frontu zdola, tedy v závodech a místech, nicméně v nemálo případech volily komunistické organizace taktiku shora, to znamená „zapovězenou“ spolupráci s vedením reformistických stran. To vysvětlovala Kominternu zpravidla existencí relikvů sociáldemokratismu, které byly v KSC stále silné. Na druhé straně koncept jednotné fronty musel narážet nutně na své limity. Byl přijat v době, kdy doznívala poválečná radikalita, Kominternu věřila ve vypuknutí revoluce v evropském prostoru a sešikování dělníků do jedné revoluční řady. Jakmile však kapitalismus zkonsolidoval své řady a došlo k hospodářské konjunktuře, bylo rázem ostří zmíněného konceptu otupeno. Taktika jednotné fronty tak byla realizována již v jiném prostředí, odlišných podmínkách, které jí ve svých důsledcích nenahrávaly.

To je jedna rovina problému. Tou druhou je pak samotný cíl získat většinu dělníků na svou stranu, tedy vymanit je definitivně z vlivu sociální demokracie, respektive československých socialistů. Vytčený cíl shromáždit většinu dělnictva pod křídla komunismu nevyzněl realisticky, vliv na dělníky ze strany obou socialistických stran byl historicky daný, silný a měl své dlouholeté tradice ještě z doby Rakouska-Uherska. Sociální demokracie měla navíc za dobu trvání první republiky neoddiskutovatelný vliv na průmyslové dělnictvo a velké závody. A pak se také nabízí v této souvislosti další otázka: i kdyby se komunistům podařilo ideologicky získat většinu dělnictva na svou stranu, zda by to stačilo k úspěšnému provedení revoluce, a ta by nebyla udušena v zárodku státní mocí. Proto je také nutné vnímat následné kongresy Kominterny,

⁷²⁷ Outline History of the Communist International, s. 117. S centrismem v ostatních komunistických sekcích pak Kominternu musela bojovat. Týkalo se to například KSF – Cachina a Frossarda, zřejmě nejznámějších představitelů centrismu.

zejména jako tranziční, kdy již revoluce není objektivně na pořadu dne a je potřeba k tomu přizpůsobit nově i taktiku. Z jednotné fronty tak zbylo reálně v podstatě po další období vytyčování zmíněných denních požadavků dělnické třídy a pracujících, které byly v obměněných formách opakovaně rozvíjeny v politických či volebních kampaních a jiných příležitostech. Nicméně samotný prvotní cíl, tedy získání většinu dělníků pod prapor komunismu, se vlastně v následném období sám vypotřeboval, protože byl objektivně nesplnitelný.

První vnitrostranická krize

KSČ sice byla konečně v roce 1921 ustavena, to na druhé straně neznamenovalo, že výkon politické praxe nového subjektu bude hladký a nerušený. Tak tomu nemohlo být, zvláště když se na počátku dvacátých let zřetelně proti sobě vydělily ve straně dva směry. Prvním byl „šmeralovský“, druhým pak představitelé teorie ofenzivy (ultraleví), kteří představovali opozici vůči vedení. Někdy se v pramenech hovoří o bloku Houser-Jílek, který měl do strany chtít zavést jakýsi „čistý, opravdový komunismus“ proti „polokomunistům“ či centristům.⁷²⁸ Opozice však měla širší personální bázi. Rozpory měly v tomto období namnoze osobní ráz, nešetřilo se rekriminacemi, probíhaly zákulisní boje obou křídel, které nabývaly nezřídka ostrých forem vnitrostranického zápasu. Jako svárný bod se ukázala být právě taktika jednotné fronty. Je zřejmé, že spory ohledně akceptace jednotné fronty jako nové taktiky musely připravit také konfliktní půdu také v KSČ, tím spíše, že hovoříme o masové straně. Nicméně KSČ měla zdánlivě příznivé podmínky pro rozvíjení taktiky jednotné fronty. Československo se dostalo začátkem dvacátých let do hospodářské krize, která nahrávala radikálnějšími naládám dělnictva.⁷²⁹ Probíhaly stávkové boje proti propouštění dělníků nebo za zvýšení jejich mezd. V čele těchto hospodářských bojů měla stanout vždy KSČ, ideologicky podchycovat nespokojené dělnictvo a převést je od reformistů na svou stranu. V československých podmínkách byli nejhlasitějšími zastánci jednotné fronty a její praktické aplikace Šmeral, Kreibich, později také Zápotocký. Na druhé straně ideologické barikády stanuli „jílkovci“, kteří měli na začátku dvacátých let převahu nad představiteli šmeralovského křídla, a jež koncept jednotné fronty zásadně odmítali. Současně obviňovali prakticky neustále Šmerala a jeho spojence z nerevolučnosti a zanášení škodlivých sociálnědemokratických praktik do strany.⁷³⁰ Taktika jednotné fronty se stala natolik rozkolným sporem, že v krajním případě hrozil přerůst v rozštěpení KSČ. Zejména v tomto směru vynikal horlivý Václav Houser,⁷³¹ který považoval taktiku jednotné fronty přímo za oportunistickou. Vznikl tak pozoruhodný paradox: praktickou aplikaci jednotné fronty musely zajišťovat od podzimu 1921 nižší stranické složky, zvláště aktivní byly v tomto směru Brněnský a a Liberecký

⁷²⁸ Komunismus. Revue pro komunistickou teorii a praxi. Orgán Komunistické strany v Československu (sekce III. kom. Internacionály), č. 10-11/1922.

⁷²⁹ K poválečné hospodářské krizi podrobně viz **Rákosník, Jakub**: Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938. Praha 2008, s. 109-159.

⁷³⁰ **Olejník, Milan**: Aktivity komunistické strany na Slovensku v druhej polovici dvadsiatych rokov. In: **Šmigel, Michal a kol.**: Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918-1989). Spoločnosť medzi demokraciou a totalitou. Banská Bystrica, s. 43.

⁷³¹ Housera neměl v oblibě Kreibich, když jej nazýval intrikánem.

kraj.⁷³² V nejvyšších stranických orgánech totiž probíhal o jednotnou frontu nesmlouvavý boj. Na zasedání VV strany 6. ledna 1922 se sice jílkovská frakce vyslovila pro to, aby bylo vydáno svolání souhlasící s aplikací taktiky jednotné fronty, nicméně tak učinila s velkým sebezapřením a o upřímnosti takového kroku lze jistě pochybovat.⁷³³

Odmítavý názor ultralevých však nebyl rozhodně ojedinělý a de facto kopíroval pohled i jiných sekcí Kominterny, protože složité ideologické spory o jednotnou frontu a její interpretaci probíhaly v zahraničí, například v KSF,⁷³⁴ kdy Zinovjev musel usměřňovat generálního tajemníka Ludovika-Oscara Frossarda,⁷³⁵ či u představitelů Italské komunistické strany (v marxistické historiografii tzv. „Serratiho oportunismus“), tedy tradičně méně „poslušných sekcí,⁷³⁶ a poměrně zásadní potíž vyvstala také u španělských či polských komunistů.⁷³⁷ Zástupci italských a francouzských komunistických špiček odmítali vést společný boj s reformistickými dělníky, protože jejich vůdci podporovali válku, a raději než s komunisty se spojili s kapitalisty. Odpor vůči jednotné frontě ze strany Jílka a dalších tak nebyl rozhodně ojedinělým či izolovaným jevem v rámci komunistického hnutí. O to více dalo práci vrcholným představitelům Kominterny usměřňovat ty sekce, které si novou taktiku z různých důvodů odmítaly osvojit.

Zinovjev, který se podrobněji věnoval ideologickým otázkám, tak mohl s nepříliš velkým uspokojením konstatovat, že ne všechny sekce dostatečně pochopily význam III. kongresu a přijetí závazné taktiky. Problém, který se objevil v souvislosti s přijetím taktiky jednotné fronty, byl hlubšího rázu. Vytyčování dílčích požadavků dělnictva totiž bylo v příkrém protikladu teorií ofenzivy. Nicméně pokud by takový avanturistický přístup v KSČ nakonec převládl, zcela jistě by vychýlil stranu z legální politické platformy a zahnal dříve nebo později do úplné ilegality a vystavil intenzivnější perzekuci státního aparátu. „Boj“ o jednotnou frontu byl tedy zejména ideologicko-interpretacním sporem.

Záporný postoj Jílkovy skupiny k taktice jednotné frontě vyvolal reakci šmeralovské skupiny po prosincovém zasedání EKI v roce 1921, které se pustilo do boje za její implementaci. „Jílkovci“ se ocitli pod tlakem Kominterny a také jejích odpůrců ve vedení strany. Otázka osvojení taktiky jednotné fronty se dostala na program již zmíněného jednání širšího VV 6. ledna 1922, a zde již bylo jasné, že „strategie“ založená spíše na živelnosti, která byla příznačná v praktickém výkonu

⁷³² **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 116.

⁷³³ **Týž:** Předpoklady a počátky bojů KSČ za uskutečnění jednotné fronty v Československu. Praha 1960, s. 211-212.

⁷³⁴ Srov. Theses, Resolutions, and Manifestos, s. 395-396.

⁷³⁵ Frossard rezignoval na svou funkci 1. ledna 1923.

⁷³⁶ Podle Zinovjeva „byli soudruzi z Francie nejrozhodnějšími odpůrci taktiky jednotné fronty.“ **Zinovjev, Grigorij:** Die Kommunistische Internationale auf dem Vormarsch, s. 26.

⁷³⁷ Ostatně Stalin sám polským komunistům nedůvěřoval a na Polskou komunistickou stranu pohlížel značně přezíravě, až opovržlivě. Považoval ji za centrum trockistů v polském odstínu, zrádce, oportunisty a provokatéry. Označil vedení v čele s Adolfem Warskim jako „polskou filiálku oportunistické opozice ruských bolševiků“. Sám Warski byl popraven v průběhu velkých čistek na konci třicátých let. Tehdy bylo vedení Polské komunistické strany v podstatě zlikvidováno. Dalším důvodem pak bylo, že po Leninově smrti v roce 1924 se Polská komunistická strana jako jediná otevřeně postavila za Trockého proti Stalinovi. Jiným důvodem pak byl fakt, že mnoho vrcholných polských komunistických činitelů bylo židovského původu.

politiky Jílkova křídla, utrpí porážku. To se také stalo a jednání souhlasilo s linií jednotné fronty tak, jak byla formulována Kominternou.⁷³⁸ Vedení KSČ pak precizovalo závazný interpretační rámec na říšské konferenci 16.-17. dubna 1922, kdy byly vydány „Směrnice jednotné fronty v Československu“. Šmeral usiloval o to, aby se směrnicemi řídily všechny svárné skupiny v KSČ a chtěl jimi otupit ostří kritiky oponentů.

Probojování jednotné fronty bylo ve skutečnosti výsledkem dočasného a hlavně pouze křehkého kompromisu mezi šmeralovským a jílkovským křídlem, rozpory mezi těmito dvěma frakcemi ovšem přetrvávaly dál a začaly naopak nabírat na intenzitě. Houser například útočil na představitelé šmeralovské skupiny dál. Podle něho postupné prosazení jednotné fronty znamenalo naopak další útok ze strany Šmerala et cons. na představitelé ofenzivní taktiky, kteří měli tvořit skutečné revoluční jádro,⁷³⁹ Jílek a spol. používali časopis Komunistka jako jednu z hlavních tribun ke výpadům proti Šmeralovi a jeho spojencům. I tento časopis měl sloužit zastáncům teorie ofenzivy v kontrole nad prací strany, jak to vyjádřil Bolen, nicméně do něj přispívali i představitelé druhého směru. Ultraleví vznesli požadavek na existenci tohoto časopisu, což bylo současně v rozporu s předmětným usnesením III. kongresu, které zakazovalo vytváření frakcí a tudíž i frakčního časopisu.⁷⁴⁰ Bylo voláno dokonce po jakémsi „očistném hnutí“ ve straně, což dávalo připomenout na pozdější vnitrostranickou krizi v letech 1924/1925, ale také situaci těsně po V. sjezdu v roce 1929 (Friedova skupina), jak o tom bude pojednáno ještě níže. „Očistné hnutí“ především požadovalo, aby byl Šmeral vyloučen z KSČ „jakožto nejnebezpečnější poškozovatel komunismu.“⁷⁴¹ Jílek a další své ostře vyhraněné postoje vůči Šmeralovi a dalším z vedení strany se snažili podpořit i různými podpůrnými argumenty, často lživými nebo přinejmenším hrubě zkreslenými jako například to, že se Šmeral a další vědomě paktují s buržoazií a její vládní koalicí. Jednalo se však o vykonstruované liché argumenty a tyto insinuace nezatlačily Šmerala a jeho spojence do defenzivy, ti totiž ustupovat ultralevým nikterak nehodlali.

Proti štvavému psaní časopisu Komunistka, jež řídil „starý revolucionář“ Šturc, se pravidelně ohrazoval Zápotocký, který do konce dvacátých let stál na Šmeralově centristické platformě, a naopak jílkovská frakce si diktovala, kdo má ze strany odejít. Například Neurath, který skončil později s nálepkou trockisty, ale v začátcích dvacátých let patřil ke stoupencům šmeralovského křídla. Sporné okruhy měla vyjasnit již zmiňovaná říšská konference, která představovala od slučovacího sjezdu první velké stranické shromáždění, a zároveň měla plnit arbitrární roli mezi těmito skupinami. Nicméně nakonec se díky Zápotockému referátu⁷⁴² stal manifestací nejednoty, nepevnosti a neskrývanou přehlídkou chyb KSČ, na které Zápotocký ve svém exposé postupně

⁷³⁸ **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 130.

⁷³⁹ Tamtéž, s. 181.

⁷⁴⁰ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 155; Protokoll des Vierten Congresses, s. 930.

⁷⁴¹ Protokol prvního řádného sjezdu, s. 47-48.

⁷⁴² Původně jej měl přednést referát také Jílek, ale omluvil se pro nemoc. Jeho odpůrci jej však podezřívají, že se obával na jednání dostavit, stejně jako Houser.

ukazoval.⁷⁴³ Zápotocký to vyjádřil lakonicky: „Co zde dnes stává, to ve svém organizačním složení není jednotně organisovanou komunistickou stranou. To je spolek osob, které jsou poměry sehnány dohromady, ale mezi sebou navzájem jsou rozštěpeny, mají mezi sebou nedůvěru...“⁷⁴⁴ Právě ústřední tajemník vyjádřil politování nad tím, že se musel po návratu z vězení, kdy se chopil funkce, setkat ve straně s obrovskou nedůvěrou na všech úrovních.⁷⁴⁵

Nedostatečná organizace, zmatek v krajských vedeních a již zmíněná nejednota byly faktory, které podlamovaly akceschopnost KSČ. Proto také brněnská Rovnost ke konferenci výstižně poznamenala: „*Soustřediti všechnu činnost v houževnaté práci organizační, vybudovati stranu v pevně organisovanou velkou stranu proletářských mass – to je první a hlavní heslo, které konference vydává ku všem příslušníkům strany.*“⁷⁴⁶ Velká strana proletářských mas však narážela na odpor Jílkova křídla, které autoritativně tvrdilo, že stranu má tvořit nevelký počet revolucionářů a masovost strany tvoří v konečném důsledku překážku provedení socialistické revoluce. Na druhé straně je nutno konstatovat, že po říšské dubnové konferenci získaly navrch hlasy proti ultralevým, jejichž rozkladná činnost evidentně paralyzovala zmíněnou akceschopnost KSČ.

Činovníci frakční skupiny se však nehodlali vzdát a nadále se zápalem bojovali proti šmeralovskému křídlu, které při každé vhodné příležitosti podrobovali sřízavé kritice. Dlouhodobé aktivity Bolena, Jílka, Housera a dalších, které již zřetelně nabývaly podvrtných forem, měly své zákonité vnitrostranické důsledky. Ultralevé tendence byly jednoznačně odmítnuty již na zmíněné říšské konferenci KSČ z dubna 1922 a jejich nositelé – Bolen, Štunc či Houser – podrobili kritice.⁷⁴⁷ Jílek se snažil obrátit pozornost na nedostatky strany, a tím znevěrohodnit zejména Šmerala a jeho spojence. Jako příležitost se jevil zasedání rozšířené EKI v červnu 1922. Do Moskvy jeli s Jílkem ještě Šmeral a Kreibich. Zprávu o činnosti KSČ přednesl právě Jílek a upozornil na některé objektivně závadové jevy v její politické práci. Jmenoval v tomto směru například nedostatečný vliv na dělnické masy, který by odpovídal skutečné síle KSČ, chyběla větší agitace mezi vojáky, neprovádí se žádná ilegální práce, nedostatky existují také v plnění usnesení III. kongresu Kominterny.⁷⁴⁸ Proti Jílkovi a jeho stranické platformě se vymezil nikoliv sám Šmeral, ale Kreibich, který jej také hájil. Kreibich v ostře zahroceném referátu následujícím po Jílkovi, prohlásil, že levá opozice se soustředí na sabotáž stranické práce. Podle Kreibicha se opozice nevyjadřuje nijak v zásadních otázkách.⁷⁴⁹ EKI o sporu

⁷⁴³ **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 186-187.

⁷⁴⁴ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 148.

⁷⁴⁵ Tamtéž.

⁷⁴⁶ Rovnost, 18. dubna 1922, s. 2.

⁷⁴⁷ Ferdinand Peroutka si k vnitrostranické krizi komunistů výstižně poznamenal: „Vůdci opozice byli Bolen, Jílek, Štunc a Houser, jména to, která mladí komunisté po patnácti letech téměř již ani neznají. Tak velká spotřeba lidí je v komunistické straně, tak rychlé tempo, jímž sklouzávají do zapomnění. Poněvadž podle nějakých psychologických zákonů všude tam, kde vyvstane nějaký radikál, objeví se brzy radikál ještě větší, měla přijít doba, kdy i tato skupina jednou bude prohlášena za oportunistickou a nespolehlivou a kdy na její hlavu snesou se všechny výtky, jimiž ona nyní zavalovala Šmerala.“ **Peroutka, Ferdinand:** Budování státu IV. (1921-1922). Praha 1991, s. 1695.

⁷⁴⁸ Rudé právo, 18. června 1922, s. 2.

⁷⁴⁹ Tamtéž.

československé delegace v červnu 1922 nerozhodla, patrně neměla dostatek relevantních materiálů, aby mohla vynést autoritativní soud.⁷⁵⁰ Nicméně kritika ultralevých se i tak stupňovala, když na zasedání širšího VV KSČ v srpnu 1922 došlo ke zvolení UVV ve složení Zápotocký, Muna, Kreibich, Šmeral, Šturc, Houser a Neurath. V novém VV tedy zasedli jen dva představitelé opozice vůči vedení, Houser a Šturc.⁷⁵¹

„Jílkovci“ posléze za této situace, kdy ztratili významné pozice v novém UVV, rozpoutali další kolo nevybíravé kampaně vůči vedení strany. To bylo patrné i na schůzi UVV KSČ, jež se nesla v personálně nedělném ovzduší a názorně odhalila odstředivé tendence znesvářených skupin v KSČ, které přerostly v osobní animozity, například Šturce proti Šmeralovi. Šturc na schůzi prohlásil: *„Kdyby měla být práce opravdu vážně myšlena, pak by také muselo dojít k tomu, aby lidé, stojící v čele strany a hnutí, museli také vážně vystupovat a jednat. Neměli by křičet to jest uličnictví a drzost, když někdo žádá, aby Šmeral dělal to, co v Rudém právu jeho kamarádi zveřejnili, totiž odhalovat masky Švehlovi a jeho kumpánům, s nimiž se dělala válečná politika, a nesmělo by být, aby Šmeral jednal tak, že nic nemá co říci a mlčí k tomu, když jest nazván c. k. špiclem rakouské vlády. My věříme, že Šmeral tím mlčením si vykupuje vděčnost měšťáků, že ti se k němu za to abych tak řekl přímo přátelsky chovají.“*⁷⁵² Na Šmeralův dotaz, co tím Šturc míní, předložil časopis plzeňských sociálních demokratů Nová doba z 14. července 1922 s titulkem Dr. Šmeral byl c. k. rakouským špiclem za doby války.⁷⁵³ Je zajímavé, že o více než rok později přineslo České slovo difamační článek s titulkem Vůdce komunistů dr. Šmeral – ve službách rakouské policie?, v němž se píše: *„Vůdce komunistické strany čsl. poslanec dr. Šmeral byl znám z doby války i z doby popřevratové jako oddaný nohsled rakouských vlád a obou rakouských monarchů France Josefa a i Karla. Je také známo, jak dr. Šmeral za války tvořil tzv. ‚ vídeňský salon rakouských národů‘, čímž by si byl vysloužil ministerské křeslo a tajné radovství Jeho Veličenstva.“*⁷⁵⁴ Šmeral pak v několikadílném seriálu na stránkách Rudého práva obvinění na základě pečlivé až minuciózní argumentace a materiálů vyvracel. V této souvislosti ještě dodejme, že Šmeral rovněž dokazoval nesprávnost tvrzení, podle nichž měl chtít přijmout ministerské křeslo, jak o tom psalo již zmiňované České slovo, například od ministerského předsedy Ernsta Seidlera.⁷⁵⁵

Zároveň s přibývajícím intenzitou této činnosti se na pořad dne dostala otázka vyloučení opoziční frakce z KSČ, neboť již ohrožovala samotnou integritu strany. Na podzim 1922 tak lze hovořit o hlubokém rozštěpení KSČ, kdy zvýšená aktivita ultralevých v podstatě zamezovala uzavírání kompromisů, i dočasných. Před říšskou konferencí, která se konala ve dnech 22.-24. 9. 1922, a měla rozhodnout o dalším osudu čelných představitelů ultralevé skupiny, distribuovala opozice

⁷⁵⁰ **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 228.

⁷⁵¹ **Galandauer, Jan:** Bohumír Šmeral, s. 353.

⁷⁵² RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 152.

⁷⁵³ Tamtéž.

⁷⁵⁴ České slovo, 4. března 1924, s. 3.

⁷⁵⁵ Šmeral toto tvrzení vyvrátil v srpnu 1916, kdy prohlásil, že byl dvakrát povolán k Seidlerovi a vyzván, aby přijal ministerské křeslo, což zamítl. NA, f. Bohumír Šmeral, k. 16, a. j. 107.

leták, v němž obvinila Šmerala z toho, že chce zavléct KSČ do nové vládní koalice.⁷⁵⁶ Napjatá situace eskalovala dál na již zmíněné zářijové konferenci KSČ. Vedení strany pak rozhodlo v září 1922 o vyloučení Bolena, Jílka, Šturce a dalších čtyř představitelů ultralevé formace z KSČ.⁷⁵⁷ O posledně jmenovaném však nejprve proběhla debata. Muna se obával toho, že pokud by byl vyloučen Šturc, který požíval ve straně respektu, mohlo by to vzbudit poměrně velký rozruch i s ohledem na jeho špatný zdravotní stav.⁷⁵⁸ Podobně se vyjadřovala i Anna Křenová, podle níž by se měla strana zbavit všech vyjma Šturce.⁷⁵⁹ Nakonec však byl vyloučen i on. Těm, kteří byli zbaveni členství ve straně, byla dána možnost záležitost přenést na půdu Kominterny a odvolat se k ní jako nejvyšší instanci. Ostatně i Muna vzhledem k vypjaté situaci navrhol, aby se do celé věci vložila Kominterny a „stranický gordický uzel“ autoritativně rozetnula.

Do první vnitrostranické krize Kominterny skutečně zasáhla, ale ne způsobem, který by odpovídal představám odpůrců opoziční skupiny. EKI, jež o věci jednala v říjnu 1922, odsoudila sice vystupování ultralevých v KSČ jako nedisciplinované, nicméně vyloučení považovala za nesprávné, protože takový nástroj může být podniknut podle představitelů Kominterny pouze v krajním případě.⁷⁶⁰ Kominterny tak usnesení, kterým se nařizovalo vyloučení členů ultralevé frakce, sistovala až do konání IV. kongresu, kde mělo být o osudu Jílka a spol. definitivně rozhodnuto. Kominterny využila při zastavení rozhodnutí ÚV KSČ par. 14 Stanov Kominterny, který hovoří o tom, že EKI má právo zrušit usnesení ústředních výborů jednotlivých sekcí i sjezdů. Tento krok byl nejspíše motivován obavou Kominterny, že pokud by zůstalo vyloučení ultralevých v platnosti, mohli by s sebou strhnout nemálo dalších členů a oslabit tak masový charakter KSČ.⁷⁶¹ Vzhledem k tomu, že byla teprve v roce 1921 vyhlášena taktika jednotné fronty, vrcholní představitelé Kominterny se domnívali, že by KSČ mohla ztratit potřebnou akceschopnost v probouzení této linie v praktickém politickém životě.

Vyvstává též otázka, zda by Jílkova skupina nezaložila nějaký další subjekt založený na komunistické ideologii, byť jen třeba efemérní útvar, který by ovšem ve svých důsledcích mohl KSČ odčerpat hlasy ve volbách. Zde nelze nevidět analogii s pozdější vnitrostranickou krizí 1924/1925 spojenou s „bubnickádou“, kdy byl sekretář I. Pražského kraje Josef Bubník v únoru 1925 vyloučen ze strany, aby si založil svůj vlastní politický subjekt, byť jak se záhy ukázalo, zcela neživotaschopný. Zásah Kominterny zapůsobil na funkcionáře KSČ jako překvapení, někteří z něj byli rozčarováni (Neurath), jak je patrné na zasedání ÚVV KSČ 12. října 1922. Na

⁷⁵⁶ Komunisté a Praha. Nástin dějin městské organizace KSČ v Praze. Praha 1983, s. 82.

⁷⁵⁷ ANM, f. Josef Bubník, k. 5, i. č. 263; ANM, f. Karel Goliath, k. 13, neuspořádané; srov. **Bradáč, Zdeněk**: Význam roku 1924 v dějinách KSČ (Příspěvek k periodisaci dějin KSČ v dvacátých letech). In: Československý časopis historický, č. 4/1954, s. 657; **Skilling, Gordon, Harold**: The Comintern and Czechoslovak Communism: 1921-1929. In: The American Slavic and East European Review, č. 2/1960, s. 235-236.

⁷⁵⁸ Muna prohlásil: „Starý Šturc. To by vyvolalo [jeho vyloučení – pozn. aut.] velký rozruch. On je nemocný. Jeho zdraví je chatrné.“ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 149.

⁷⁵⁹ Tamtéž.

⁷⁶⁰ **Král, Václav**: Cesta k leninismu. Prameny k dějinám KSČ v letech 1921-1929. Praha 1971, s. 91.

⁷⁶¹ ANM, f. Karel Goliath, k. 13, neuspořádané; **Klíř, Miroslav**: Boj Komunistické strany Československa, s. 61.

schůzi Zápotocký předložil usnesení EKI, navrhl přijmout rezoluci, že se strana disciplinovaně podrobuje, nicméně „za správná tato usnesení neuznává.“⁷⁶² Šmeral pak navrhoval, aby byl poslán EKI dopis, v němž by byl artikulován protest proti podrývání autority VV KSČ.⁷⁶³

„Oktrojovaným“ zásahem Kominterny se však na druhé straně vnitrostranická krize akcelerovala. Šmeralovi, Zápotockému a dalším rozhodnutí Kominterny přineslo zklamání a považovali je za zbytečný ústupek učiněný ultralevým.⁷⁶⁴ Spor vygradoval na IV. kongresu Kominterny na podzim v roce 1922, kdy se dostala na jeho program i situace v KSČ. K jejímu vyřešení byla ustavena československá komise, jejíž jednání poznamenal bouřlivý průběh.⁷⁶⁵ Zinovjev předestřel komunistické delegaci, proč se rozhodla Kominterny vstoupit do vnitrostranické krize a pozastavit rozhodnutí o vyloučení čelných představitelů ultralevé frakce. Zinovjev prohlásil, že vyloučení sedmičky opozičníků nebylo konzultováno s EKI, pro niž to bylo překvapení.⁷⁶⁶ Podle Kominterny se sice opoziční skupina dopustila jednoznačně porušení stranické disciplíny,⁷⁶⁷ na druhé straně zde existoval ještě prostor k jednání, které mohlo doutnající spor urovnat.⁷⁶⁸ Neznamenal to zároveň, jak se můžeme dočíst ze závěrů IV. kongresu, že by vrcholní představitelé Kominterny stranili opozici.⁷⁶⁹ Nicméně z toho nevyplývalo, že by Kominterny souhlasila s programovou linií tak, jak byla vytyčena opozicí.⁷⁷⁰ Postoje Kominterny k ultralevé skupině však na druhou stranu zřetelně dokumentovaly, že v samotné Kominterně bylo zastánců teorie ofenzivy v tomto období mnoho, jak už jsme zmínili jinde. Proto také nebyla zřejmě frakce exemplárně potrestána a vrcholní činovníci Kominterny považovali nejvyšší stranický trest, který vyneslo vedení KSČ, za moc přísný, neadekvátní dané situaci.

Současně se však IV. kongres stal také bojovou arénou k vyřizování osobních účtů znesvářených skupin v KSČ. Můžeme říct, že právě na kongresovém fóru na povrch erodovaly otevřené vzájemné konflikty v KSČ. O malé pozdvižení se postaral Emanuel Vajtauer,⁷⁷¹ který poněkud exaltovaně kritizoval Kominternu za to, že straní Šmeralovi, což bylo dosti nadsazené tvrzení vzhledem k faktu, že to byl právě Šmeral, který se stal častým terčem kritiky funkcionářů

⁷⁶² RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 152.

⁷⁶³ Tamtéž.

⁷⁶⁴ **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 259.

⁷⁶⁵ Její jednání probíhalo ve dnech 18. 11.-4. 12. 1922.

⁷⁶⁶ **Riddell, John (ed.):** Toward the United Front, s. 109.

⁷⁶⁷ Protokoll des Vierten Kongresses. Hamburk 1923 s. 929; Theses, Resolutions and Manifestos, s. 373.

⁷⁶⁸ **Riddell, John (ed.):** Toward the United Front, s. 109.

⁷⁶⁹ Z usnesení o československé otázce: „IV. kongres ponechává vyloučené soudruhy ve straně, ale zdůrazňuje při tom, že opozice musí co nejpřísněji plnit všechny své přijaté závazky a bezpodmínečně se podřizovat stranické kázni. Toto podřizování se stranické kázni zavazuje opozici odmítnout tvrzení a obvinění, podrývající jednotu strany, která komise po prozkoumání shledala neopodstatněnými a lživými. Kongres zavazuje opozici plnit všechny pokyny Ústředního výboru.“ **Král, Václav:** Cesta k leninismu, s. 94.

⁷⁷⁰ Theses, Resolutions, and Manifestos, s. 374.

⁷⁷¹ Emanuel Vajtauer (1892-?), československý politik, spisovatel, překladatel a publicista. Nejprve byl anarchistou, poté se stal jedním ze zakládajících členů KSČ, po nástupu levé opozice do čela strany přešel k národním socialistům. Za Protektorátu Čechy a Morava se z něho stal jeden ze symbolů žurnalistické kolaborace. Vajtauer se stavěl ostře pro Židům, exilové vládě Edvarda Beneše, psal nenávislné a žánrově pokleslé pamflety. V závěru války došlo k jeho nevysvětlitelnému zmizení. Po osvobození republiky jej Národní soud soudil s ostatními *in contumaciam* pro kolaboraci s nacisty. Všichni obžalovaní byli odsouzeni k hrdelnímu trestu.

Kominterny. Vajtauer činil zřetelný nátlak na Kominternu, aby podpořil Jílkovu skupinu, protože pokud by tak neučinila, „*dělníci si řeknou, že Kominternu schvaluje všechno, co VV [výkonný výbor – pozn. aut.] strany učinil. Ona schvaluje úplnou nečinnost strany v hospodářských bojích...schvaluje celý ten chaos v odborovém hnutí, jehož korunou jest všeodborový sjezd, který díky neschopným oportunistům právě se rozpadl. Dělník si řekne: To musí být skutečně zvláštní internacionála, která si to vše přebírá na zodpovědnost. A to, co chce opozice, je pak anarchismus?...Prohlašovat generální stávkou za kapedismus? Chtít učinit ze strany bojeschopnou a akceschopnou organizaci, to je anarchismus? Stavět se proti podvodné dělnické vládě na parlamentním podkladě s výbory jednotné fronty zákonitou cestou vytvořené a legalizované, že je to také anarchismus? Jestliže to vše je pro III. Internacionálu anarchismus a kapedismus, tu každý dělník řekne: Pak skutečně jsem anarchistou a anarchistou zůstanu.*“⁷⁷² Právě Kominternu naopak kritizovala Vajtauer, že jeho programové návrhy obsahují anarchosyndikalistické a nemarxistické názory.⁷⁷³ Vajtauer si také nepřímou postěžoval, že by Zinovjev měl čerpat informace z obou stran, a ne jen ze Šmeralovy.⁷⁷⁴

Vajtauer a další pak předložili na jednání československé komise požadavek na vyloučení Šmerala z KSČ, protože se jedná o „nejnebezpečnějšího škůdce komunismu“.⁷⁷⁵ Vajtauerova animozita ke Šmeralovi už byla staršího data a dostoupila pomyslného vrcholu na I. sjezdu KSČ, o němž budeme hovořit níže.⁷⁷⁶ Ke kritice se posléze přidal i Šturc. Před Kominternou pak stálo v ideově nedělném ovzduší, kdy nebyla ochota ke kompromisu z žádné strany, nelehké rozhodnutí. Na jednání československé komise podrobila kritice KSČ za to, že má zejména nedostatky v odborové práci, nevyužívá parlamentní půdu k dostatečné agitaci mezi dělníky či

⁷⁷² **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 265.

⁷⁷³ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 155; Protokoll des Vierten Kongresses, s. 930.

⁷⁷⁴ **Riddell, John (ed.):** Toward the United Front, s. 109.

⁷⁷⁵ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 152.

⁷⁷⁶ Vajtauer ve vzrušené debatě na I. sjezdu obvinil Šmerala, že se chtěl „paktovat“ ještě před ustanovením Švehlovy vlády s buržoazií. Ten se tomu však bránil. Z diskuse na I. sjezdu KSČ: Vajtauer: „...„My trváme na tom, že Šmeral se chtěl spojit s levým křídlem buržoasie. Uvedu pro to důkazy.“

Předsedající Radek: „Ale pak se musíte přihlásit ještě jednou o slovo, vaše řečnická lhůta prošla.“

Ulbricht (Německo): „Ať má možnost provést tento důkaz.“

Radek: „Tedy dobře, ještě 10 minut, aby provedl důkaz.“

Vajtauer (pokračuje): „Když se Šmeral vrátil z Moskvy, přišel k Olbrachtovi, redaktorovi ‚Rudého práva‘ a chtěl tohoto získati pro svoje plány. Při tom rozvinul plán následující: Přejde k volbám. V těchto můžeme dostat přes 40% hlasů. Kdybychom však v nejhorším případě nedostali 40% hlasů, můžeme se také spojit s klerikály a vrstvami maloživnostenskými, které mají u nás samostatnou stranu. Klerikálové a maloživnostníci nejsou socialisty, to jsou maloměšťáci.“

Šmeral: „Na tom není slova pravdy!“

Vajtauer: „Jako druhý důkaz můžeme uvést, že v době, kdy se vládní krize řešila a kdy v Mariánských Lázních konala se za účelem jejího řešení schůze českých politiků, rovněž zdržoval se v Mariánských Lázních Šmeral.“

Šmeral: „Nebyl jsem letos nikdy v Mariánských Lázních!“

Vajtauer: „Samozřejmě není mu možno dokázat, že tam byl.“

Jílek: „Šmeral v předešlé schůzi sám řekl, že měl v Mariánských Lázních schůzi.“

Šmeral: „V Karlových Varech!“

Radek: „Tak teď diskusi o ‚koupání‘ skončeme.“ Protokol prvního řádného řádného sjezdu, s. 49. Za Šmerala se na IV. kongresu Kominterny postavil autoritativně Karel Radek, který prohlásil, že Šmeral v Mariánských Lázních nebyl, nýbrž se nacházel v Karlových Varech. Protokoll des Vierten Kongresses, s. 927.

nezaměstnanými a dalšími vrstvami, z čehož v KSČ pramení nespokojenost a dává prostor opozici, aby takové slabiny kritizovala.⁷⁷⁷

Nakonec byl výsledek rokování v československé komisi smírný. Představitelé opoziční skupiny nebyli ze strany definitivně vyloučeni, ale Kominternu jim udělila „ostrou důtku“ a uložila, aby byli zbaveni funkcí do konání dalšího stranického sjezdu.⁷⁷⁸ Pozice ultralevé frakce byla sice oslabena, protože se její zástupci nedostali už do UVV,⁷⁷⁹ nicméně bez vlivu take zcela nezůstali, Václav Šturm získal na I. řádném sjezdu KSČ v roce 1923 pozici ve VV a Bolen pak v kontrolní komisi. Napříště se opozice měla podřídit stranické disciplině a zdržet se takových výpadů, které by podrývaly autoritu vedení.⁷⁸⁰ Na druhé straně i přesto, že Kominternu nakonec ultralevé podržela, utrpěli porážku jednoznačným odmítnutím levé frazeologie. Události z let 1921-1922 tak objektivně posílily šmeralovské křídlo, byť i to bylo podrobováno ze strany Kominterny časté kritice. Na první vnitrostranické krizi můžeme jasně vidět, že KSČ ani zdaleka nepředstavovala ideologický monolit, protože jí ani nemohla objektivně být. Jelikož KSČ byla masovým subjektem, který měl při ustavujícím sjezdu téměř kolem 350 000 členů, dosažení ideologické shody v případě více existujících skupin ve straně, se jevílo jako téměř nemožné. „Dětskou nemocí“ pak zákonitě musela být vnitřní nejednota a z toho plynoucí stranická nedisciplinovanost jako v případě ultralevé skupiny.

Přirozeně si pak jednotlivá křídla v rámci vnitrostranického boje chtěla vydobýt vedoucí pozici a nastolit ten „správný“ politický kurs, o němž byla přesvědčena, že je pro stranu v daný moment ten nejvhodnější. Opoziční skupina zažehla již od začátku existence KSČ jiskru boje s jasným cílem: ovládnout stranu, potlačit zejména „nerevoluční“ šmeralovce a ignorovat některé klíčové direktivy z Moskvy, jako byla taktika jednotné fronty. Svými ultralevými postoji, které neodpovídaly podmínkám v roce 1922, kdy již došlo k odlivu revoluční vlny v Evropě, si sami opozičníci oslabovali své pozice, až došlo vzhledem k porušení stranické disciplíny v první instanci k jejich vyloučení ze strany. Kominternu však vedoucí činovníky ultralevých rehabilitovala a zrušila rozhodnutí o jejich vyloučení. Symptomatické pak je, že vliv Jílka a Bolena, nikterak zdatných politiků, a možno říci ještě méně schopných stranických byrokratů, stoupl v době konání IV. sjezdu KSČ v roce 1927.

I. sjezd KSČ

Skončivší IV. kongres Kominterny jasně dokumentoval, jak silné frakční spory v KSČ probíhaly, a zároveň názorně vykreslil, jaká osobní averze panovala mezi jednotlivými předními figurami československých komunistů. IV. kongres plně odhalil, že KSČ sice spojuje společný cíl, tedy dobytí politické moci svržením kapitalismu, ale ve skutečnosti se jedná o konfliktní společenství, zmítané vzájemnou nevraživostí. Kominternu do vyhroceného sporu mezi ultralevými a vedením

⁷⁷⁷ Mencl, Vojtěch: Na cestě k jednotě, s. 266.

⁷⁷⁸ Protokoll des Vierten Kongresses, s. 930.

⁷⁷⁹ Za Jílka, Hesse a Šturce byly zvoleni Burian, Petrovický a Muna.

⁷⁸⁰ Theses, Resolutions and Manifestos, s. 374.

zasáhla, protože jí už nic jiného za dané situace nezbývalo, vnitrostranické třenice však přirozeně žily svým životem dál. Musíme na druhé straně konstatovat, že moskevský zásah do vyhrocených frakčních pŕetek utlumil či uklidnil alespoň spor ve svém kulminačním bodu, protože KSČ hrozilo rozštěpení, či v krajním případě rozkol, což by komunistickému hnutí v českých zemích zasadilo vážný, ba možná fatální úder. Byl to současně důkaz pro přední činitele Kominterny, kteří byli zajedno v tom, že „vzorná komunistická strana“ neexistuje zatím v žádné zemi.⁷⁸¹ A nemohla jí být přirozeně ani KSČ.

V roce 1923 pomalu odeznívala hospodářská krize, která postihla Československo na počátku dvacátých let a KSČ čekaly po skončení kongresu dvě důležité události. Za prvé to byl I. řádný sjezd KSČ v únoru 1923, a za druhé volby do obecního zastupitelstva ve Velké Praze,⁷⁸² resp. volby do místních výborů. Tyto volby představovaly první větší střetnutí KSČ s politickými soupeři a strana prokázala svůj nemalý potenciál, neboť ve volbách uspěla nad očekávání. I. sjezd probíhal v období následující bezprostředně po první vnitrostranické krizi. Měl na programu řadu naléhavých úkolů, z nichž nejdůležitější bylo jistě rokování o jednotné frontě a možném vzniku dělnické vlády. Ve dnech 2.-5. února 1923 se konal za účasti 209 delegátů I. řádný sjezd KSČ v sále holešovické Domoviny. Šlo první vrcholné shromáždění komunistů od slučovacého sjezdu v roce 1921, který ze strany utvořil mohutnou nadnárodní organizaci. Sjezd měl především zhodnotit dosavadní politickou činnost a vytyčit nové úkoly, které se týkaly mnoha oblastí, například práce v odborech, agitace na venkově, organizačních záležitostí apod. Dominovala na něm otázka jednotné fronty a téma dělnické vlády s ostatními socialistickými stranami, která by ze hry vyřachovala buržoazii. Třebaže na I. sjezdu bylo konstatováno, že otázka jednotné fronty a dělnické vlády nesmí být spornými otázkami, opak byl pravdou. Sjezd tyto rozpory v diskusi o podobě jednotné fronty a dělnické vlády prohloubil, protože jednotlivé vnitrostranické skupiny si jejich aplikaci vykládaly různým, až protichůdným způsobem.

Hlavní spor se vedl o tom, zda v rámci taktiky jednotné fronty se obracet jen na dělníky ostatních stran, nebo navazovat kontakty a adresovat výzvy i vedením těchto stran. V tomto směru Kominternu KSČ podrobila kritice, která sice pozitivně reflektovala usnesení o provádění jednotné fronty, nicméně na druhé straně se v něm objevily povážlivé nedostatky. Ty se týkaly nedostatečného rozpracování taktiky jednotné fronty a aplikaci na československé podmínky a také skutečnosti, že KSČ prozatím málo věnovala úsilí budování jednotné fronty zdola a *vice versa* přečeňovala výzvy reformistickým vůdcům socialistických stran.⁷⁸³ KSČ podle Kominterny nesprávně v některých aspektech pochopila taktiku jednotné fronty a byla ideologicky nekonzistentní. Ideologická nepevnost se měla projevat i vůči vztahu k sociálním demokratům, které KSČ hodnotila jako druhou dělnickou stranu, místo toho, aby ji označila, jak

⁷⁸¹ Rudé právo, 26. listopadu 1922, s. 1.

⁷⁸² Velká Praha vznikla k 1. lednu 1922.

⁷⁸³ Klír, Miroslav: Boj Komunistické strany Československa, s. 72.

píše marxistický historic Miroslav Klír, „jako součást buržoasní fronty a hlavní oporu buržoasie.“⁷⁸⁴

KSČ podle závazného výkladu Kominterny pak nesprávně chápala otázku ustavení dělnické vlády a dostala se příslušným usnesením na pozici pravice, protože ji interpretovala reformisticky. Burian (později označený jako významný exponent pravice), který se ve svém referátu věnoval této otázce, prohlásil: „...Kdyby všechny socialistické strany šly do voleb s heslem, aby voličstvo volilo socialisticky, podle svého přesvědčení, ale se slibem, že po volbách socialisté za žádných okolností nevstoupí do koalice s měšťáckými stranami, ale že společně vytvoří podle výsledku voleb dělnickou vládu, pak by všem socialistickým stranám byl zaručen skvělý výsledek voleb...“⁷⁸⁵ KSČ tak vlastně v tomto smyslu přejala koncepci KSN z lipského sjezdu v roce 1923.⁷⁸⁶ To znamená vznik dělnické vlády, ale na parlamentním podkladě v rámci buržoasního zřízení. Burian tedy plédoval pro to, aby nejlepším řešením bylo vytvořit dělnickou vládu i za účasti ostatních socialistických stran, které by se z logiky věci již neúčastnila buržoazie.⁷⁸⁷

Ideu dělnické vlády Šmeral promýšlel v roce 1922 na základě květnové stávkový kovodělníků, kde došlo ke spolupráci s dělníky z ČSS. Šmeral se na stranické schůzi v Kladně v srpnu 1922 zmínil o tom, že může nastat politická krize vlády, jež by mohla vyústit v nastolení dělnické vlády, která by však na druhé straně ještě nenabyla rázu diktatury proletariátu.⁷⁸⁸ Nicméně právě takové pochopení dělnické vlády neodpovídalo „správnému“ pojetí tak, jak si je představovala Kominternu, ale také ultraleví. Podle nich by nabyla taková dělnická vláda charakteru parlamentní vlády v „měšťácké demokracii.“ Dělnická vláda nezískala ještě formy diktatury proletariátu, takže se s ní nemůže ani ztotožňovat. A to je také důvod, proč byl Šmeral roku 1922 za svou představu o dělnické vládě, jejíž myšlenku rozvíjel na zasedání rozšířené EKI v červnu 1922, kritizován Kominternou. Taková vládní konstelace by totiž musela z podstaty věci vzniknout na parlamentní platformě, nevznikla by tudíž zdola „revoluční iniciativou mas“.⁷⁸⁹ Objektivně vzato z hlediska marxisticko-leninské ortodoxie tak měla Kominternu nepochybně pravdu, neboť ke „svržení“ kapitalismu nemůže dojít parlamentní cestou, ale jedině ozbrojeným povstáním, tedy zdola. Šmeralem „nesprávné“ chápání dělnické vlády Kominternu vysvětlovala především jako nepřekonané ideologické návyky bývalého čelného sociálního demokrata, které si

⁷⁸⁴ Tamtéž, s. 73.

⁷⁸⁵ Tamtéž.

⁷⁸⁶ Konal se 28.1.-1. 2. 1923.

⁷⁸⁷ Z usnesení I. sjezdu, které se týká ustavení dělnické vlády: „Komunističtí dělníci musí si býti úplně jasnými o tom, že dělnická vláda není našim konečným cílem, nýbrž pouze jedním z pravděpodobných a možných – ne naprosto nutných – přechodu k úplnému osvobození proletariátu, které může býti prosazeno jedině diktaturou dělnické třídy. Dělnická vláda není ani náhražkou za diktaturu proletariátu, ani snad „zjednodušená revoluce“ anebo snad jakási pokojná cesta k socialismu, marnící odpor buržoasie. Dělnická vláda též nemůže býti prostředkem k pokojnému přechodu k diktatuře proletariátu. Jest to pokus dělnické třídy prováděti dělnickou politiku v rámci a po výtce prostředky měšťánské demokracie za podpory proletářských orgánů a proletářských masových hnutí.“ Protokol I. sjezdu, s. 12.

⁷⁸⁸ AÚTGM, f. Masarykův archiv, k. 404, sign. R-14-4/c.

⁷⁸⁹ Srov. **Mencl, Vojtěch:** Na cestě k jednotě, s. 278-282.

přinesl do komunistické strany, a jichž se ještě dostatečně nezabavil. Šmeral se nicméně disciplinovaně podřídil ve výkladu hesla dělnické vlády interpretaci Kominterny a po jejím IV. kongresu se „nesprávného“ pojetí postupně zbavoval.

KSČ se podle Kominterny dopustila na I. sjezdu oportunistické formulace (překroucení) pojetí dělnické vlády a takové chápání bylo nutno podrobit žádoucí revizi. Na I. sjezdu byla potvrzena taktika jednotné fronty tak, jak ji vyhlásil III. kongres Kominterny v roce 1921. Burian ve svém sjezdovém příspěvku zdůraznil, že jednotná fronta „*musí býti také organizována, v každém závodě, v každém místě, v každém okrese, v celém státě.*“⁷⁹⁰ Odpůrci jednotné fronty pak měly být podle Buriana odhalováni a potírání. Zápotocký, který podával na sjezdu zprávu o činnosti strany, konstatoval, že zejména v organizační síti má strana poměrně velké rezervy. To však bylo přirozeným důsledkem mladé existence KSČ. Zápotocký řekl, jak by měli komunisté pracovat po dramatických událostech z let 1921-1922. Především měli zakladát stranické frakce či buňky. Na sjezdu se jako téma do popředí postavila i otázka odborové jednoty.

Šmeral ve svém vystoupení shrnul činnost strany za poslední období a věnoval se hlavně roztržce mezi vedením a ultralevou skupinou, která nakonec nabyla z hlediska dalšího fungování KSČ nebezpečných rozměrů. Šmeral konstatoval, že činnost strany byla paralyzována ultralevou opozicí. Ta podle něho měla takovou představu, že ve straně existují dva zneprátelené ideologické tábory a pro oba z nich zde není místo.⁷⁹¹ Tyto dvě znesvářené strany nelze názorově sblížit a jeden, či druhý směr tak musí být eliminován. Pro ultralevou opozici byl totiž Šmeralův politický kurs nepřijatelný, podle ní šlo o to, aby Kominternu rozhodla, jestli je přijatelnější „*bojující strana, nebo strana parlamentární.*“ Šmeral se pak v další části svého referátu zamýšlel nad tím, jak učinit ze strany lépe fungující těleso. Na prvním místě zmínil disciplínu, apeloval na zvýšení uvědomění členské základny a snažil se zabránit, aby se podobné krize cyklicky opakovaly.⁷⁹² Podle Šmerala byla politická linie strany správná, což potvrdil rovněž IV. kongres Kominterny i přes to, že vyzval, aby byly odstraněny určité nedostatky, jichž ovšem bylo stále dost.

6. února 1923 byl zvolen UVV, tedy vedení strany, jež se skládalo z Edmunda Buriana, Břetislava Hůly,⁷⁹³ Karla Kreibicha (místopředseda), Aloise Munny (předseda výkonného výboru), Aloise Neuratha (do 1. 3. 1923, kdy byl nahrazen Břetislav Hůla), Josefa Skaláka, Bohumíra Šmerala a Antonína Zápotockého. Generálním tajemníkem (sekretářem) byl zvolen Zápotocký, který se právě vrátil z vězení. Můžeme vidět, že do vrcholných stranických orgánů nebyli zvoleni přední činovníci ultralevého směru – Bolen, Štunc a další, v UVV naopak zasedli někteří výrazní exponenti pravice jako Burian či Skalák. Složení vrcholných stranických orgánů tak bylo výslednicí dramatických událostí z podzimu 1922, do nichž zasáhla Kominternu, jak už jsme o tom hovořili na jiném místě.

⁷⁹⁰ Protokol I. sjezdu KSČ, s. 80.

⁷⁹¹ Tamtéž, s. 47.

⁷⁹² Tamtéž, s. 52.

⁷⁹³ Ve funkci od 1. března, kdy nahradil Aloise Neuratha.

Zákon na ochranu republiky

Další významnou událostí v roce 1923 představovalo přijetí zákona na ochranu republiky, proti němuž se komunisté ostře vymezovali. Zákon na ochranu republiky č. 50/Sb. z roku 1923⁷⁹⁴ byl sice připravován v roce předchozím, nicméně atentát na ministra financí Aloise Rašína z 5. ledna 1923,⁷⁹⁵ skýtal vhodnou příležitost k jeho schválení.⁷⁹⁶ Smrtelný útok na ministra provedl devatenáctiletý anarchokomunista, akvizitér pojišťovny Josef Šoupal,⁷⁹⁷ když chtěl ministr v pražské Žitné ulici ráno nastoupit do automobilu.⁷⁹⁸ Rašín utrpěl vážné a současně velmi bolestivě zranění, protože jedna kulka se zapříčila v páteři. Naděje na zotavení postupně klesaly a Rašín těžkým zraněním 18. února 1923 podlehl. V poměrně krátkém údobí tak šlo o již druhý politicky motivovaný atentát na předního reprezentanta státu. Není jisté bez zajímavosti, že jak Karel Kramář,⁷⁹⁹ tak Alois Rašín reprezentovali národně demokratickou stranu. Mladé Československo se poprvé setkalo s fenoménem, který do této doby neznalo – úspěšným atentátem na vysoce postaveného politického činitele. Nejen z těchto důvodů projednávání zákona a jeho následné přijetí vneslo do veřejného života poměrně mnoho vzruchu.

Komunisté se od Šoupala ostentativně distancovali, odmítнувše, že by snad měli něco společného s atentátem, protože tyto formy politického boje, jako je páchání individuálního teroru, jsou jim cizí. Rudé právo z 6. ledna 1923 psalo, že „*komunismus nehlásá atentátů*“.⁸⁰⁰ KSCŽ rovněž rezolutně odmítla, že by připravovala převrat.⁸⁰¹ Komunisté jistě záměrně přeháněli, že má být proti nim vyhlášen výjimečný stav, nicméně schválením zákona na ochranu republiky, po němž bylo voláno již od podzimu 1922, chránil přirozeně stát své demokratické vymoženosti proti

⁷⁹⁴ Novelizován byl v roce 1933 zákonem č. 124/1933 Sb.

⁷⁹⁵ **Jablonický, Tomáš:** Pokus o reformu československého trestního práva – osnova trestního zákona z let 1921-1916. In: Právněhistorické studie, č. 1/2013, s. 92.

⁷⁹⁶ Se zákonem na ochranu republiky byl schválen také zákon č. 51/1923 Sb. O Státním soudě.

⁷⁹⁷ Tribuna o atentátu a Šoupalovi napsala: „Nepřičetní jsou největšími vynálezci sensací. Devatenáctiletý mladík, který se protlouká co akvizitér pojišťovny, není asi nadějná existence, už proto, že nelze u něho předpokládat valné vzdělání. U takových lidí nejvíce pracuje nekritická fantazie a ti nejnázve podléhají touze po sensaci. Nezralí pro jakékoliv uvědomění, přesvědčení a jakoukoliv mravní zodpovědnost jsou všeho schopní. Takový mladíček pozoruje, jak jedno jméno se stále objevuje v novinách a ve veřejnosti v nejrůznější souvislosti a jak už jméno samo je částečnou sensací. Obrazotvornost takového stále rozčileného mozku si dovede představit sensaci jen zase ve spojení s tímto jménem – a už drží v ruce revolver. Takovému šílenci dr. Rašín, po druhé finanční ministr naší republiky, padl v oběť.“ Tribuna, 6. ledna 1923, s. 1.

⁷⁹⁸ Šoupal byl odsouzen na 18 let žaláře a možnému udělení trestu smrti unikl jen proto, že nebyl plnoletý, neboť plnoletosti člověk dosáhl v té době až 21. narozeninami. Zemřel v roce 1959.

⁷⁹⁹ K osobnosti Karla Kramáře nejlépe viz **Lustigová, Martina:** Karel Kramář. První československý premiér. Praha 2007; **Winklerová, Martina:** Karel Kramář (1860-1937). Praha 2011.

⁸⁰⁰ Rudé právo, 6. ledna 1923, s. 1.

⁸⁰¹ Státní aparát však na druhé straně ve zjištěné době pečlivě monitoroval terén a několik týdnů po atentátu Propagační odbor ministerstva vnitra ve své zprávě z 27. ledna 1923 uvedl: „Po Praze, zvláště v určitých kruzích Národního Hnutí, koluje pověst, že komunisté chystají převraty a že jsou ozbrojeni. Prvý převrat má být na zkoušku, druhý, zdaří-li se první. První, pokusný převrat má se provésti po odjezdu pana presidenta na Capri, jenž prý bude počátkem března, a to tím způsobem, že v noci na některém náměstí budou zalarmováni rudoarmějci s puškami a strojními puškami. – asi ve 3. hod. – a bude odpraveno v tu dobu podle přesného plánu asi 30-40 osob v Praze, které jsou podporou dnešního vládního systému. Komunisté disponují prý 27 strojními puškami, které sem byly propašovány z Německa.“ AÚTGM, f. EB I., k. 47, sign. R 123/3, i. č. 167.

extremistickým hnutím, tak jak to činí každý stát, jenž chce mít zákonné pojistky proti hnutím či stranám, které směřují k narušení integrity státu a nastolování diktatur různých odstínů.⁸⁰² Musíme si uvědomit, že kromě existence krajně levicové komunistické strany, již vyvíjeli i činnost českoslovenští fašisté, hojně inspirováni italským fašismem, na začátku dvacátých let však byli značně roztrženi. Nicméně sami komunisté hodnotili přijetí zákona jako normu, která má hlavně postihnout KSČ, jak o tom hovořil například komunistický senátor Václav Chlumecký: „*Týmto zákonom má byť postihnutá hlavne strana komunistická, ktorá svojim rozmachom naháňa strach sociáldemokratom. Títo vyhlasovali až do teraz neúnavne, že komunistická strana upadáva. A dnes dozývajú, že oni zkrachovali, že oni zostávajú generálmi bez vojska, a aby sa zachránili, že musia užívať teroru. Oni už dávno zabudli, že podobné zákony vydali Vilém II, r. 1894 a Bismarck proti socialistom, a že socializmus pod touto persekúciou len zosílil a žije až do dnes, ovšem pod menom komunizmus. Je to irónia, že dnešní t. zv. socialisti chcú poctivý, nefalšovaný socializmus zahrdúsiť.*“⁸⁰³ A přidával se i jeho slovenský kolega Teodor Matuščák,⁸⁰⁴ který prohlásil, že „*takýto zákon nebol v platnosti ani za starého rakúsko-maďarského režimu.*“⁸⁰⁵ Zajímavé je v této souvislosti dodat, že marxističtí historikové hodnotili odpor komunistů proti zmíněnému zákonu jako nedostatečný, slabý. Místo toho, aby tento zákon KSČ jasně odmítla a vyhlásila mu nesmlouvavý boj, uvádí například právní historik Bohumil Kučera, žádala jeho doplnění.⁸⁰⁶ Tím doplněním měl na mysli Kučera pozměňovací návrhy skupiny poslanců Hakena, Šmerala a Buriana, které ovšem na druhou stranu byly tak radikální, že byly zamítnuty.⁸⁰⁷ Ve skutečnosti se však komunisté vůči danému zákonu tvrdě vymezovali, a to prakticky na všech úrovních.⁸⁰⁸

Co se týče samotné dikce normy, objektivně nazíráno měli komunisté v řadě ohledů souvisejících s předmětnými pasážemi zákona pravdu. Podobně jako zákon č. 231/1948 Sb.,⁸⁰⁹ schválený v diametrálně odlišných podmínkách, obsahoval „gumové paragrafy“, které státní moci dávaly dostatečně velký prostor k volnosti interpretace konkrétních článků zákona. Vznikaly tak poměrně často právně mezní situace, kdy státní moci stačilo, aby například komunističtí Viktor

⁸⁰² Srov. **Dolejský, Martin:** KSČ a přijetí zákona na ochranu republiky v roce 1923. In: Moderní dějiny, č. 1/2021, s.26; **Horák, Pavel:** Veřejná shromáždění a státní moc (První máje v českých zemích 1918-1938) In: Český časopis historický, č. 2/2020, s. 398; K okolnostem přijetí zákona podrobněji viz **Pehr, Michal:** Zákon na ochranu republiky a doprovodné zákony v meziválečné éře. In: Časopis Národního muzea, řada historická, č. 3-4/2015, s. 31-60.

⁸⁰³ Archiv Senátu Národního shromáždění (ASNS), schůze ze 17. března 1923, dostupné z: www.senat.cz.

⁸⁰⁴ Teodor Matuščák (1872-1942), slovenský a československý političtí, senátor nejprve za sociálně demokratickou stranu, pak za KSČ. Krátce před vypršením mandátu z klubu KSČ vystoupil a stal se nezařazeným senátorem. Od roku 1931 zastával post náměstka starosty v Krompachách.

⁸⁰⁵ ASNS, schůze ze 17. března 1923, dostupné z: www.senat.cz.

⁸⁰⁶ **Kučera, Bohumil:** O významu tzv. „šmeralismu“ v době prvních bojů KSČ. In: sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, G, řada sociálněvědná, č. 3/1959, s. 77.

⁸⁰⁷ **Kohout, Martin:** Tiskové zákonodárství v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918-1938. Disertační práce. Praha 2014, s. 137-138.

⁸⁰⁸ Srov. **Pospíchalová, Klára:** Procesy s příslušníky Komunistické strany Československa v období 1. ČSR na Jižní Moravě. Diplomová práce. Brno 2023, s. 18-28.

⁸⁰⁹ Byl přijat 6. října 1948.

Stern na Václavském náměstí zvolal „Ať žije sovětská československá republika!“, a za to byl zatčen a následně soudně vláčen. Byla to výzva k nastolení diktatury (proletariátu) a tedy v dikci zákona v přímém rozporu s demokratickou formou státu.⁸¹⁰ Spornost při právním posuzování přečinů vyplývající z tohoto zákona je tedy zřejmá. Proti zákonu protestovali komunisté v nižších člancích moci, například v obecních zastupitelstvech, byly proti němu pořádány četné demonstrace.

Komunisté se pokoušeli v některých zastupitelstvech podat návrh na odhlasování oficiálního protestu proti zákonu.⁸¹¹ Chtěli pak hlavně upozornit na to, že podstata zákona je perzekuční a má pronásledovat především je. KSČ se podařilo proti zákonu svolat několik úspěšných demonstrací, největší byla zřejmě akce ze 4. března 1923 na Žofíně, kde se mělo sejít kolem 20 000 lidí. Večerník Rudého práva psal: „*Na včerejší dopoledne svolala komunistická strana v Praze na Žofínský ostrov protestní projev proti zákonu, jenž má název na ‚ochranu republiky‘, který však pokládáme za zákon persekuční, neboť má býti použit ne tak proti německé a maďarské iredentě⁸¹² jako proti komunistické straně, proti opozičním učitelům, úředníkům a odborům opozičním vůbec.*“⁸¹³ I když v paragrafech zákona výslovně nenajdeme pasus o tom, že by norma byla zacílená proti KSČ, je jasné, že mladý československý stát se musel vymezit a chránit proti všem druhům politického extrému či hnutí – komunistickému, fašistickému či monarchickému. Současně stát vyjádřil zřetelně, že proti těmto hnutím v případě ohrožení demokratické státní formy nebude váhat použít represivní prostředky. Na druhé straně, jak podotýká například historik Zdeněk Kárník, zákon na ochranu republiky se pohyboval na hraně ústavnosti, na což upozorňoval třeba profesor Ludwig Spiegel,⁸¹⁴ přední soudobý odborník na ústavní a správní právo.⁸¹⁵

Nejen komunisté protestovali proti zákonu na ochranu republiky, rozporné hlasy byly slyšitelné i v ČSS. Skupina, nebo spíše frakce čtyř poslanců, z níž byl nejviditelnější Bohumil Vrbenský, odmítla hlasovat 7. března 1923 pro zákon v parlamentu a podřídil se tedy bezpodmínečně stranické disciplíně. Theodor Bartošek⁸¹⁶ vypracoval pozměňovací návrhy k zákonu, nicméně ty byly vedením strany oslyšeny. Vedení ČSS naopak jednalo energicky a den nato „vzpourně“ poslance vyloučila. Toto rozhodnutí následně posvětil i sjezd zastupitelstva, který se konal 19. března. Vrbenský si poměrně rychle založil Neodvislou socialistickou stranu dělnickou,⁸¹⁷ kterou

⁸¹⁰ **Kohout, Martin:** Tiskové zákonodárství ČSR, s. 122.

⁸¹¹ **Pehr, Michal:** Zákon na ochranu republiky, s. 38-39.

⁸¹² Iredenta je politická doktrína, která usiluje o připojení či anexi části jiného státu s vlastní národnostní menšinou.

⁸¹³ Večerník Rudého práva, 5. března 1923, s. 1.

⁸¹⁴ Ludwig Spiegel (1864-1926), politik, poslanec a právník. Specializoval se na ústavní a správní právo, politicky byl činný za Německou demokratickou svobodomyšlnou stranou.

⁸¹⁵ **Kárník, Zdeněk:** České země v éře první republiky, díl I., s. 235; **Goněc, Vladimír:** Ústavněprávní problémy meziválečného Československa a právnická fakulta Německé univerzity v Praze: Ludwig Spiegel. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, C, Řada historická, č. 44/1997, s. 158-159.

⁸¹⁶ Theodor Bartošek (1877-1954), československý právník a politik, činitel antiklerikálního hnutí Volná myšlenka. Původně byl sociálním demokratem, potom vstoupil do ČSS, po jeho odchodu byla vytvořena Nezávislá socialistická strana dělnická, která však již v září na III. sjezdu KSČ s ní splýnula.

⁸¹⁷ Od roku 1924 se nazývala Neodvislou socialistickou stranou.

vesměs tvořili anarchokomunisté. První krajský sjezd nového subjektu se konal již v květnu 1923. V této straně však proti sobě stály dvě skupiny, přičemž jedna chtěla prosazovat původní anarchistické myšlenky, druhá usilovala o sloučení s KSČ. Nakonec se prosadila druhá skupina, vedení Vrbenského strany souhlasilo se sloučením s komunisty 9. prosince 1924. Nicméně jak připomíná Ondřej Slačálek, Vrbenský se stal komunistickým politikem druhé kategorie.⁸¹⁸ Neplatilo to samozřejmě jen o Vrbenském, s nímž jej pojily přátelské vztahy se Šmeralem, ale o mnoha dalších.

Ještě dodejme, že kromě frakce v ČSS měli s přijetím zákona problém také reprezentanti stran, kteří zastupovali v ČSR německou, respektive maďarskou menšinu. Proti zákonu tak například vystupoval aktivně Ludwig Czech⁸¹⁹ a jiní, kteří při závěrečném hlasování o jeho přijetí demonstrativně opustili sál, aby tak dali najevo svůj nesouhlas.⁸²⁰ „*Demokracie v této zemi bude zasažena do srdce, bude vyhlazen poslední zbytek politické svobody,*“ pravil ve zjištěném období schvátování zákona Czech.⁸²¹

Volby do obecních zastupitelstev v roce 1923

Další významnou událostí roku 1923 pro KSČ představovaly volby do obecních zastupitelstev. Vzhledem k faktu, že Prahu, respektive některé její části považovali komunisté za své dělnické bašty, získávaly tím komunální volby na důležitosti. Jednalo se vůbec o první volební konfrontaci komunistů a jejich soupeřů od vzniku KSČ v roce 1921, a i proto jim byla věnována velká pozornost. V hledáčku komunistů pak bylo pražské ústřední zastupitelstvo o 100 členech a volené orgány místní samosprávy, jimiž byly místní výbory, místní rady a místní starostové.

Pro komunisty byl tyto volby dalším polem, kde mohli v plné šíři uplatnit zejména agitační a propagandistickou práci. Stejně jako později v parlamentu nebylo komunistickým úmyslem zde rozvíjet plodnou politickou práci s ostatními stranami zastoupenými v zastupitelstvu, ale dělnické třídy a dalším pracujícím „odhalovat“ pravou podstatu buržoazního zřízení. Zřetelně to pak dokazují aktivity hlavně pražského radikálního komunisty Josefa Krosnáře, který v roce 1924 bez uzardění prohlásil: „*Komunisti vědí, že poteče krev, a že buď položí krky za své idee, nebo je budou zakrucovati.*“⁸²² Je zajímavé podotknout, že Krosnář tak vyhrožoval likvidací politických oponentů pět let předtím, než v Poslanecké sněmovně přednesl svou první parlamentní řeč Gottwald, který si možná od Krosnáře tehdy vzal inspiraci. Jak prohlásil senátor Nědvěd, komunističtí zástupci na radnici se nemají v žádném případě ohlížet na finanční únosnost obce v

⁸¹⁸ **Slačálek, Ondřej:** Socialismus činu proti „vlažnému“ blátu. Bývalí anarchisté, Svaz komunistických skupin a založení komunistické strany. In: Paměť a dějiny, č. 2/2021, s. 33.

⁸¹⁹ Ludwig Czech (1870-1942), advokát a politik, ministr za německou sociálně demokratickou stranu. Byl stoupencem aktivismu, tedy spolupráce s československou vládou.

⁸²⁰ Ferdinand Peroutka k tomu poznamenal: „Když zákon byl projednáván v plénu Národního shromáždění, Němci nepřišli a komunisté provozovali velmi hlučnou obstrukci. Šmeral zvolal: ‚Pryč s káznicovým zákonem! Hanba!‘. To bylo signálem k vřavě. Ozvaly se píšťalky, sirény, ba i kravský zvonec. Několik komunistů bylo ze schůze vyloučeno. Poněvadž vzdorovali, byla povolána parlamentní stráž, která je vyvedla.“ Budování státu IV., s. 1747.

⁸²¹ **Klímek, Antonín:** Boj o Hrad (1.). Hrad a Pětka, s. 286.

⁸²² **Švec, Michal:** Komunální politika, s. 104; Věstník hlavního města Prahy, 31. ledna 1925, č. 1-2, s. 21.

boji za denní požadavky dělnické třídy, jejich jediným vodítkem musí být stupeň bídy lidu.⁸²³ Nicméně i když zaznamenávali komunisté v obecné rovině velmi slušné výsledky, zaznívala na stranických akcích kritika za nedůsledné nedodržování směrnic Kominterny pro obecní politiku.⁸²⁴

Komunisté kandidovali ve volbách společně se Socialistickým sjednocením,⁸²⁵ protože jiné subjekty neprojeví zájem. Samotné volby do ústředního zastupitelstva proběhly 16. září 1923, do místních výborů potom o týden později. Komunisté ve volbách zaznamenali nečekaný úspěch, když se umístili na třetím místě za národně demokratickou stranou, jež v klání zvítězila, a za ČSS.⁸²⁶ Komunisté dokázali v těchto volbách porazit i sociální demokraty, což se potom v roce 1927 a 1938 opakovalo.⁸²⁷ Poměrně silný výsledek dokazuje, že KSC ztrácela na národní demokraty necelých 20 tisíc hlasů. Komunisté obsadili v ústředním zastupitelstvu 19 míst, v místních výborech pak 73 křesel.⁸²⁸ Velmi dobrý výsledek pak pomohl k zisku postu II. náměstka pražského primátora, jímž byl Karel Baxa,⁸²⁹ který vydržel ve své funkci až do roku 1937, kdy postoupil své místo ze zdravotních důvodů Petrovi Zenklovi. Na druhou stranu i přes velmi dobrý výsledek se komunisté sami svým sektářským radikalismem odsoudili do role opoziční stafáže, protože jejich programové priority nebyly jednoduše politicky průchodné.

V Praze si komunisté již od počátku dvacátých let vytvořili poměrně silné politické pozice. Ve volebních zápasech zde soutěžili především s dalšími socialistickými stranami – sociální demokracií a ČSS. Lze tak souhlasit s tvrzením historika Stanislava Holubce, že „*pražské dělnictvo spojovalo i velmi silné prosocialistické přesvědčení, které ovšem vykazovalo nejružnější varianty.*“⁸³⁰ Volby do ústředního zastupitelstva v roce 1923 na každý pád prokázaly politický potenciál komunistické strany. Jak napsala Marie Vacková, manželka pozdějšího pražského primátora Václava Vacka, „*zástupci měšťáckých stran poznali, že proti nim stojí lidé, které už*

⁸²³ NA, f. Dr. Václav Vacek 1905-1960, k. 13, a. j. 194.

⁸²⁴ Tamtéž.

⁸²⁵ Socialistické sjednocení představovalo formaci sdružující Neodvislou sociálně demokratickou stranu a Nezávislou socialistickou stranu.

⁸²⁶ Týdenní hlášení prezidia zemské správy politické v Praze k výsledku KSC poznamenalo: „Výkonný výbor strany komunistické konstatuje, že strana šla do voleb ve znamení boje proti kapitalistům a proti koalici vládě, s heslem jednotné fronty pracujícího lidu a vlády dělníků a maloročníků. Ježto velká část obcí v republice vykazovala socialistickou většinu, je prý nyní nutno využítovati většiny této proti buržoazní reakci, tj. vytvořiti socialistickou správu na radnicích. Strana komunistická nabízí i po volbě spojenectví a jednotný postup proti buržoazii a kapitalismu v obcích.“ **Helešicová, Věra-Malá, Irena:** Týdenní hlášení prezidia zemské správy politické v Praze, zemské správy politické v Brně a zemské vlády slezské v Opavě o politických a hospodářských bojích dělnictva českých zemích v roce 1923. Praha 1993, s. 225.

⁸²⁷ Václav Vacek si o volbách zapsal: „Přes všechny šikany, přes všechny persekuce tisku i vedoucích soudruhů, strana komunistická šla kupředu, zpevňovala svoje řady a v obecních volbách v roce 1923 získala komunistická strana do obecního zastupitelstva, jejíž kandidátku jsem tehdy vedl, skupinu starých zasloužilých soudruhů.“ NA, f. Dr. Václav Vacek 1905-1960, k. 5, a. j. 145.

⁸²⁸ Socialistické sjednocení, které kandidovalo v koalici s KSC, získalo 3 752 hlasů (1,01%) a jediný mandát v ústředním zastupitelstvu. Ve volbách do místních výborů pak nezískalo žádné křeslo.

⁸²⁹ Karel Baxa (1862-1938), právník, politik, dlouholetý starosta Prahy, předseda československého ústavního soudu.

⁸³⁰ **Holubec, Stanislav:** Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době. Historicko-sociologická analýza. Disertační práce. Praha 2008, s. 278.

nelze přehlížet. ⁸³¹ V dalších volbách do ústředního zastupitelstva v roce 1931 si sice KSČ o jednu příčku pohoršila, stále to však stačilo na solidní čtvrté místo. Získala 58 731 hlasů, což přetavila ve 13 míst v ústředním zastupitelstvu a 48 křesel v místních výborech. V těchto jediných volbách pak sociální demokraté skončili před komunisty.

Rok 1924 uzavírá první etapu budování KSČ. Je to doba plná kontrastů a rozporů. Na jedné straně se podařilo komunistům dosáhnout řady úspěchů, na straně druhé byly vykoupeny ostrými střety s ultralevou skupinou, která cíleně a věrolomně sabotovala aplikaci taktiky jednotné fronty, jež vyplývala ze závazných závěrů III. kongresu Kominterny v roce 1921. Po rozkolu v odborech pozice ultralevých oslabily, ale stále si udržovali ve vedení patrný vliv. Strana se nicméně dokázala etablovat v politickém životě první republiky a dosáhla i některých významných volebních úspěchů na Podkarpatské Rusi a v komunálních volbách v roce 1923. V dalších potenciálních úspěších ji však limitovala řada faktorů, zejména stále silná ideologická nesourodost, působení frakčních skupin, nedostatečná práce s rolnictvem, slabá práce v odborech a jiné zásadní činitele. Zmíněné problémy si strana uvědomovala a pravidelně apelovala na jejich postupné zlepšení. Náprava se však zjednávala pomalu a nedostatečně. Stinné stránky pak podtrhl odliv revoluční vlny z Evropy a KSČ se musela adaptovat na jiný vzorec svého fungování, tedy v době, kdy bezprostředním cílem nebylo provedení ozbrojeného převratu, neboť pro něj neexistovaly příznivé zahraniční a vnitropolitické podmínky. Řada členů z tohoto důvodu upadla do pasivity, ztrativše brzkou perspektivu revolučního převratu.

⁸³¹ Vacková, Marie-Vacek, Václav: Vzpomínky, s. 91.

V.

Vnitrostranická krize a „bubnikiáda”

Po vnitrostranické krizi v letech 1921-1922, o níž jsme pojednali výše, přišla další, tentokrát hlubší, a to v letech 1924-1925. Nepřišla náhle, ale dozrávala postupně. KSČ i přes některé úspěchy byla stále ideologicky nejednotným tělesem, z čehož pramenilo větší či menší vnitřní pnutí. Krize však nebyla zapříčiněna pouze svébytným výkladem platné taktiky z hlediska ideologie, ale poznamenávaly ji i stále intenzivnější frakční spory a nevraživost jednotlivých skupin uvnitř KSČ, jež byly jasně patrné na V. kongresu Kominterny v roce 1924 a II. sjezdu KSČ, který frakční spory zesílil. Zmíněná nevraživost se odrážela přirozeně negativně ve vzájemných vztazích mezi jednotlivými vysokými představiteli. Na V. kongresu Kominterny zatím nejednota přecházející v řadě případů až v osobní útoky mezi výraznými stranickými individualitami dostoupila svého pomyslného vrcholu. Proto se V. kongres Kominterny také ukázal být širokým bojovým polem, kde se střetly odlišné koncepce na hodnocení, výklad a praktický výkon směrnic, které proudily z Moskvy. KSČ se musela v důsledku eskalujících vnitřních tenzí dostat do centra pozornosti Kominterny, která se chápala své role nejvyššího arbitra a jako vždy „neomylně” rozhodovala.

Fakt, že Kominterny nebyla spokojena se stavem KSČ tři roky po jejím vzniku, však dokladuje Stalinova kritika pravice v KSČ z roku 1924 právě na V. kongresu Kominterny. Exponenti pravice měli zastávat podle Stalina nejdůležitější funkce. Stalin viděl především hlavní potíž v tom, že pravice v komunistické straně se snaží rozbít její jednotu a sabotovat důležitá usnesení. Problémy v souvislosti se Stalinovou kritikou podrobně a otevřeně pojmenovala Kominterny právě na V. kongresu v roce 1924,⁸³² který se ukázal pro KSČ v mnoha směrech jako klíčový pro její další vývoj, ale také Kominterny samotné. Chyby, jež se nahromadily, přičítaly někteří členové KSČ (Jan Šverma a další) faktu, že v roce 1923 počínaje neúspěšným povstáním v Německu dochází k odlivu revoluční vlny, tím i zpasivnění stranické práce, naleptávání ideologické jednoty a dalším negativním jevům. Každopádně V. kongres Kominterny pojmenoval hlavní chyby KSČ, která tak musela čelit soustředěné kritice v podstatě na všech úrovních.

V. kongres Kominterny – moskevské vystřízlivění a rozpolcená KSČ

Vrcholné rokování, jež se muselo obejít bez Lenina,⁸³³ jenž v lednu 1924 zemřel, otevřelo

⁸³² V. kongres se konal se ve dnech 17. 6.-8. 7. 1924 v Moskvě za účasti více než 500 delegátů ze 49 zemí.

⁸³³ Výraznou postavou stále zůstával v době konání V. kongresu Grigorij Zinovjev, který zůstal předsedou Kominterny do roku 1926, kdy je Stalinem odstaven.

rozmanitou sadu svrchovaně důležitých otázek, přičemž náležitou pozornost věnovalo situaci v KSČ. Zinovjev zde hovořil o pravicovém nebezpečí, které ohrožuje jednotlivé komunistické sekce.⁸³⁴ Jednání dalo široký prostor mnoha problematickým okruhům, artikulovalo současně nesouhlasné názory se závěry učiněnými Kominternou. Je třeba říct, že zástupci Kominterny ve vypjaté atmosféře vyslovili poměrně velkou nespokojenost se situací v KSČ, která se netýkala jen ideologické oblasti. Zejména podrobili až sžíravé kritice „pravičácké” tendence, které měly oportunistickým způsobem podryvat taktiku jednotné fronty („taktiku jednotné fronty zdola je nutné provozovat vždy a všude”),⁸³⁵ jež byla jako závazná pro všechny sekce Kominterny od roku 1921. Koncem dvacátých let je potom nutno „pravicovou úchylku” z hlediska komunistické ortodoxie hodnotit jako jednu z nejhorších ideologických nálepek, které mohl komunista dostat.⁸³⁶ Zmíněné tendence pak měly být patrné ve vyjádřeních Hůly či Friedricha.

Vedoucí činitelé Kominterny vytýkali KSČ, že pravicové nebezpečí přehlíželi a podceňovali. Stalin to vyjádřil při rozboru vnitrostranické situace v KSČ jasně, když prohlásil, „*že sjednocení všech revolučních elementů strany k úplné likvidaci pravičáků – to je východisko z krize. Je třeba využít období klidu k upevnění strany, k její bolševisaci, aby byla, vždy připravena na všechny možné ‚komplikace’, neboť ‚nevíme dne ani hodiny, kdy nastane událost, otevírající cestu novému revolučnímu rozmachu.*”⁸³⁷ Kominternu pod bedlivým drobnohledem Zinovjeva při hodnocení politické práce KSČ jí dále vytkla, že se dopustila mnoha oportunistických chyb: „*Komunistická strana Československa nebyla prosta oportunistických chyb a úchylek, což se mimo jiné projevilo i ve výkladu usnesení IV. kongresu v otázce jednotné fronty a dělnické vlády.*”⁸³⁸ Zatímco někteří účastníci diskuse souhlasili s kritikou vedení KSČ (Verčik: „*Musíme říci, že v masách je nespokojenost s ústředním vedením*“),⁸³⁹ jiní, Šmeral, to brali úkorně, ale také osobně, právě on nicméně s kritikou nesouhlasil a Zinovjevovi oponoval, když argumentoval tím, že KSČ se za poslední dobu oportunistických chyb nedopustila. Šmeral řekl, že si uvědomuje, že KSČ není dokonalou stranou, ale Zinovjevova kritika není zcela odpovídající existující situaci.⁸⁴⁰

Zinovjev otevřel i další problematické okruhy, zejména ideologické, jež souvisely s předmětným článkem, který napsal Hůla. Ten formuloval myšlenku, že pro vítězství revoluce je nezbytné získat většiny v nejdůležitějších rozhodujících vrstvách dělnické třídy. Zinovjev namítal, a současně článek podrobil poměrně ostré kritice, že Hůlovy vývody jsou z ideologického hlediska nepřesné a neurčité, protože je možné si je na druhou stranu vykládat jako získání mešiny proletariátu, což je nutno hodnotit jako oportunismus. V této souvislosti pak Zinovjev hovořil o teorii statistické většiny, přičemž si někteří českoslovenští komunisté (měl na mysli pravici) si ji prý představují tak, že je třeba získat 99% proletariátu k tomu, aby mohly být činěny přípravy k

⁸³⁴ Die Kommunistische Internationale, č. 16, s. 1.

⁸³⁵ **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** Kominternu, s. 276.

⁸³⁶ Jako výrazní představitelé pravice byli označeni například Nikolaj Bucharin či Michal Tomskij.

⁸³⁷ Za bolševickou orientací KSČ. Sborník dokumentů k I. svazku spisů Klementa Gottwalda. Praha 1953, s. 7.

⁸³⁸ **Král, Václav:** Cesta k leninismu, s. 106.

⁸³⁹ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 21, a. j. 169.

⁸⁴⁰ Komunistická strana Československa na V. světovém sjezdu Komunistické internacionály. Praha 1924, s. 22; Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale. Hamburk 1924, s.159.

rozhodnému boji o moc.⁸⁴¹

Nedostatky viděla Kominternu rovněž v neuspokojivé organizační práci komunistů, podcenění rolnické i národnostní otázky. Tyto otázky, hlavně rolnickou, pak otevřeli komunisté na svém nadcházejícím sjezdu v roce 1924. Jeden z hlavních ideologických sporů se potom vedl o taktiku jednotné fronty, respektive dělnické vlády a „správný“ výklad těchto pojmů. Abychom zařadili problematiku do širších souvislostí, je třeba říct, že Karel Radek a další vykládali vznik dělnické (dělnicko-rolnické) vlády, která byla formulována IV. kongresem Kominterny, jako vládu všech dělnických stran, nejen bolševické, respektive komunistické, ale i dalších socialistických. Tuto tezi pak přejal i Šmeral, nicméně ji podrobil jako ideologické „herezi“ právě Zinovjev, když na kongresu prohlásil: „*Někteří soudruzi pochopili, že je to vláda všech dělnických stran.*”⁸⁴² Zinovjev vysvětloval československým komunistům, že se dopustili nesprávného (reformistického) výkladu a dělnická vláda je vládou strany komunistické a nikoliv i ostatních socialistických nebo sociálnědemokratických stran.

Kominternu kritizovala i organizační slabiny komunistů a uložila československé delegaci vedené Šmeralem, aby přešla pokud možno ihned k budování závodních buněk, protože stará, ještě sociálnědemokratická struktura byla v tomto směru nevyhovující a bránila v bezprostředním kontaktu s dělnickou třídou. To ostatně přiznávali i někteří komunističtí delegáti jako například Muna.⁸⁴³ Zleva byl ale také kritizován Kreibich, jenž vzešel právě ze sociálnědemokratických řad, nicméně nyní tento čelný komunist na kongresu obhajoval poměrně hlasitě dosavadní politiku strany.⁸⁴⁴ Kritika ze strany Kominterny řadu komunistů, a to i v delegaci na kongresu zaskočila, mnozí ji nečekali tak tvrdou, a někteří s ní vyslovovali důrazný nesouhlas, další s ní solidarizovali (Neurath a další), jiní ji hodnotili jako celou sérii nedorozumění (Šmeral). U mnoha komunistů se nicméně dostavilo značné vystřízlivění a kritiku považovali v mnoha bodech přímo za nespravedlivou. Právě ti a další však podle Kominterny přecenili úspěchy KSČ a dopouštěli se v každodenní politické praxi řady chyb, které čekaly na zjednání nápravy, jež zatím nepřicházelo. Zinovjev však nezůstal jen u nesprávných výkladů komunistické ortodoxie. Konstatoval, že KSČ nevyvíjí takovou aktivitu, jako by měla. Podle něho se v ní pracuje „od případu k případu” a aktivita pravidelně stoupá, jen když se blíží parlamentní volby. Proto je nutné, aby do nejvyšších stranických orgánů přišly „čerstvé proletářské síly”.⁸⁴⁵ Dále nabyl Zinovjev dojmu, že KSČ postrádá revoluční bdělost a revoluční vedení.⁸⁴⁶

Kritika Kominterny na druhou názorně reflektovala nejednotu komunistických delegátů, kteří se důležitého kongresu zúčastnili, a ostrá slova Kominterny dala průchod vzájemným třenicím mezi

⁸⁴¹ Srov. **Bradáč, Zdeněk**: Za bolševizaci KSČ, s. 122.

⁸⁴² Komunistická strana na V. sjezdu, s. 13.

⁸⁴³ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 21, a. j. 169.

⁸⁴⁴ **Skilling, Gordon, Harold**: The Comintern and Czechoslovak Communism: 1921-1929. In: The American Slavic and East European Review, č. 2/1960, s. 237.

⁸⁴⁵ Komunistická strana Československa na V. světovém sjezdu Komunistické internacionály, s. 13; Inprecorr, 29. srpna 1924, s. 654.

⁸⁴⁶ **Braunthal, Julius**: History of the International, s. 310.

nimi, až se zdálo, že propukne otevřený rozkol v KSČ. Kongres se proměnil v osobně zostřené konfliktní pole. Jako výraz rozdělené delegace KSČ nám může dobře sloužit i prohlášení izolované skupiny komunistických členů a funkcionářů, mezi nimiž figuroval například Verčík, Fried, Čulen a další. Ostří kritiky zde zřetelně mířilo právě na „šmeralovce“ a jejich odmítání Zinovjevovy „neomylné“ teze, že KSČ se dopouštěla těžkých oportunistických chyb. V prohlášení mimo jiné stojí: „*My, členové delegace KSČ nesouhlasíme s prohlášením většiny delegace (Šmeral a spol.), poněvadž toto prohlášení neodpovídá jasně a nebo vůbec neodpovídá na jasně položenou otázku soudr. Zinovjevovi v politické zprávě o tom, že v KSČ jsou jako v jiných sekcích KI oportunistické tendence.*“⁸⁴⁷

Názorové odchylky se také projevy ve vyjádřeních Ivana Olbrachta směřovaných proti výše jmenovanému Verčíkovi, Verčíka vůči Šmeralovi apod. Podle Olbrachta byl jedním z mluvčích opozice ve straně právě Verčík.⁸⁴⁸ Antipatie byly zřetelné ze strany Verčíka proti Kreibichovi,⁸⁴⁹ respektive Šmeralovi, jehož jméno padalo na V. kongresu mnohokrát. Verčík na Šmeralovu adresu prohlásil: „*Koho postaví strana ve své čelo, je otázka sjezdu. Je možné, že zase bude Šmeral a zůstane Šmeral a že my proti němu budeme dále bojovat.*“⁸⁵⁰ Opět tak na V. kongresu Kominterny plně ožil duch „šmeralismu“. Je třeba říct, že Šmeral, který zprvu kritiku z úst Zinovjevových nepřijímal, se posléze disciplinovaně podřídil. Rozšířené zasedání VV KSČ, jež se konalo ve dnech 31. 7.-1. 8. 1924, zřetelně odráželo situaci, která se odehrála na V. kongresu Kominterny. Představitelé levice (Neurath) zde podali návrh na usnesení, které by souhlasilo s kritikou KSČ, dále vyjadřovala podporu usnesením kongresu. Nicméně s protinávrhem přišel i Hůla, jenž byl v určitých ohledech rezervovanější vůči Kominterně.⁸⁵¹ Jednání VV KSČ nakonec těsnou většinou (17:13) proti hlasům pravice schválilo usnesení, že kritiku Kominterny považuje za oprávněnou a odůvodněnou.⁸⁵² Toto hlasování jasně dokumentovalo, v jaké situaci se KSČ nachází, a že do proklamované jednoty má tato strana skutečně daleko.

I když se KSČ podřídila nejvyšší arbitrární instanci, tedy Kominterně, její kritika pokračovala dál, a to na návazném V. rozšířeném plénu EKI, které začalo v březnu 1925. Šmeral, Kreibich a také Zápotocký byli kritizováni Neurathem a Hakenem, opět Zinovjevem a rovněž přímo Stalinem. Kreibich byl pokárán za svou vstřícnost vůči Trockému a sovětské politické opozici.⁸⁵³ Haken vystoupil s vážným obviněním, že je to právě Šmeral, který doma udržuje styky se Švehlou a Masarykem, což má jediný cíl – vtáhnout KSČ do služeb buržoazní koalice.⁸⁵⁴ Haken

⁸⁴⁷ Srov. ANM, f. Julius Verčík, k. 2, i. č. 66 a 68; **Braunthal, Julius:** History of the International, s. 27.

⁸⁴⁸ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 21, a. j. 169.

⁸⁴⁹ Rozpory mezi Kreibichem a Verčíkem byly patrné zejména v národnostní otázce, kterou Kreibich podle Verčíka nepochopil správně, když Slováci neoznačil jako národ, ale v čechoslovakistickém duchu jako větev či nářečí českého jazyka.

⁸⁵⁰ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 21, a. j. 169.

⁸⁵¹ **Mencl, Vojtěch:** K historii II. sjezdu KSČ. In: Československý časopis historický, č. 4/1955, s. 577.

⁸⁵² **Pleva, Ján:** Príspevok k dejinám boľševizácie KSČ na Slovensku a Zakarpatsku. Bratislava 1962, s. 45; Rudé právo, 3. srpna 1924, s. 1.

⁸⁵³ **Skilling, Gordon, Harold:** The Comintern and Czechoslovak Communism: 1921-1929. In: The American Slavic and East European Review, č. 2/1960, s. 238.

⁸⁵⁴ RGASPI, f. 495, Op. 56, D. 1.

zde očividně narážel na původní Šmeralův koncept o dělnické vládě z roku 1922, nicméně jej účelově překroutil. O tom, že situace v KSČ byla vážná, svědčí skutečnost, že v československé komisi vystoupil autoritativně Stalin. Ten konstatoval, že si Šmeral neujasní, které nebezpečí je větší, jestli pravé, či levé, přičemž československý vůdce svou kritiku směřoval proti levému nebezpečí.⁸⁵⁵ Šmeralovi pak Stalin „domlouval“, když mu připomněl, že jeho postup proti exponentům pravicového křídla je příliš jemný, slabý. Stalin se rétoricky zeptal: „*Bojuje s. Šmeral proti nebezpečí zprava? Ano, bojuje. Ale bojuje tak, že místo likvidace pravičáků je to u něho ve svém konečném výsledku šetření, podpora, ochrana pravičáků před ranami levice.*“⁸⁵⁶ Šmerala Stalin nekritizoval jen za příliš slabý postup proti pravému nebezpečí, ale ještě dodal, že protistranickou aktivitu pravicových exponentů kryl či tajil. „Jemnou taktiku“ tak měl nyní podle Stalina nahradit napříště nesmlouvavý boj proti reprezentantům pravice.⁸⁵⁷ Šmeral byl varován, že pokud se nevzdá „jemné taktiky“, tak skončí v sociálnědemokratickém táboře.⁸⁵⁸

Kritiku Kominterny je nicméně třeba vnímat komplexněji a zařadit ji do širších souvislostí. Nepochybně poměrně tvrdé a místy až neurvalé posouzení československých komunistů souviselo s výraznějším posunem Kominterny doleva, což bylo způsobeno mezi jiným i „komplexem“ z neúspěšného německého převratu z roku 1923, ale také nadcházející stalinizací Kominterny, která postupovala v příštích letech.⁸⁵⁹ Perspektivě další očekávané revoluční vlny zasadil neúspěšný pokus o převrat světovému komunistickému hnutí tvrdý úder, s nímž se muselo poměrně dlouho vyrovnávat. Očekávaná vlna revolucí nepřišla a proces přechodu na krajní levé pozice Kominterny pokračoval dál a vygradoval v roce 1928 přijetím sektářskou doktrínou „třída proti třídě“, tedy frontálním útokem proti sociální demokracii jako fašistické organizaci, která měla představovat ještě větší nebezpečí než samotný fašismus.⁸⁶⁰

I když zástupci Kominterny výslovně konstatovali, že nechtěli vyvolávat na V. kongresu krizi v KSČ, opak je možná pravdou, a jeví se spíše pravděpodobně, že hodlali záměrně vyhrotil situaci, nebo alespoň docílit stavu dočasného rozštěpení delegace strany, což mělo vyznít jako hlasité varování a současně memento směrem k nápravě chyb, jichž se komunisté z pohledu Kominterny dopustili od svého založení v roce 1921, a podle ní si jich nebyli příliš vědomi. S tímto závěrem by ostatně korespondoval i fakt, že Zinovjev podpořil menšinu československé delegace, která se na kongresu zřetelně vymezila proti Šmeralovi a spol. Ostatně v případě jiné krize, na jejímž konci slavila vítězství Gottwaldova levá opozice v roce 1929, byla také krize vyvolána ze strany Kominterny záměrně. Po dramatickém chodu událostí v Moskvě nakonec VV KSČ na svém

⁸⁵⁵ **Král, Václav:** Cesta k leninismu, s. 203.

⁸⁵⁶ **Bradáč, Zdeněk:** Boj za bolševizaci KSČ, s. 240.

⁸⁵⁷ Tamtéž.

⁸⁵⁸ **Carr, Hallett, Edward:** Socialism in One Country 1924-1926, s. 387.

⁸⁵⁹ Srov. **Luža, Radomír:** The Communist Party of Czechoslovakia and the Czech Resistance 1939-1945. In: Slavic Review, č. 4/1969, s. 561.

⁸⁶⁰ Když Dmitrij Manuilskij vyjmenovával v roce 1925 chyby československých komunistů, upozornil také na to, že vedení strany podceňovalo význam porážky německého pokusu o převrat. Přitom dodal, že neúspěch „Německého října“ je také porážkou nejen Kominterny, ale celého mezinárodního komunistického a dělnického hnutí. Za bolševickou orientaci KSČ, s. 39-40.

zasedání 1. 8. 1924 přijal usnesení, v němž se disciplinovaně podřizuje rezolucím V. kongresu. VV KSC konstatoval, že považuje kritiku, která byla obsažena v usneseních V. kongresu Kominterny za oprávněnou.⁸⁶¹ Současně měl být druhý sjezd KSC odložen ze září na přelom října a listopadu 1924.

Relativní stabilizace kapitalismu – revoluce nepřichází na pořad dne

V roce 1924, rok po německém „selhání“, se podle komunistických teoretiků nacházel kapitalismus v období tzv. období své relativní stabilizace⁸⁶² a bezprostřední perspektiva uskutečnění revoluce nebyla na pořadu dne. Tuto premisu chápal i samotný Stalin, který byl s Bucharinem autorem této teze. Jak píše historik Vít Smetana, „*Stalin rozhodně nevěřil, že by revoluční síly v zahraničí měly valnou šanci na úspěch.*“⁸⁶³ Sama Kominternu hodnotila stabilizaci kapitalismu jako relativní, přechodnou.⁸⁶⁴ Na VI. plénu EKI z února a března 1926 bylo v ideologicky podbarveném duchu konstatováno, že kapitalismus se vzpamatoval z nejhroší krize, kterou zažíval po válce, nicméně tento stav je vratký.⁸⁶⁵ Masy nicméně podle Kominterny zpasivněly při pokračující „ofenzivě buržoazie“ na revoluční hnutí a nechaly se ve větší míře ovlivňovat ideologií reformistických stran a orientací na tradiční parlamentně-demokratický volební zápas. Komunistické strany se tak musely naučit přizpůsobit svou politickou činnost novým podmínkám, aby samy neupadly do pasivity.⁸⁶⁶ Objektívni okolnosti komunistům v jejich činnosti nenahrávaly. Období „revoluční“, které se přelilo do období „klidového“, pak podle Kominterny každou komunistickou stranu vystavovalo zvýšenému nebezpečí výskytu krize, revoluční netrpělivosti a jiných závadových jevů jako pravé či ultralevé úchyvky, které brzdí komunistické hnutí v dalším rozvoji. Výsledkem je potom zejména výskyt pravicových úchyvek, jimž je třeba vyhlásit tvrdý boj, jak o tom už hovořil mnohokrát Stalin.

Na druhé straně při odlivu revoluční vlny hrozí riziko, že se některé proletářské vrstvy dostanou pod ideologický vliv reformistů, tedy socialistických stran, a jejich revoluční bdělost ochabne. Z druhého pohledu byl pro Sověty odliv revoluční vlny impulsem k přehodnocení časové perspektivy konečného cíle, tedy dobytí politické moci komunistickými sekce. Zmíněný cíl se nezměnil, ale jeho realizace se odsunula na neurčito. Sovětské politické vedení tak zformulovalo doktrínu socialismu v jedné zemi, kterou Stalin poprvé použil ve svém článku z prosince 1924.⁸⁶⁷ Zajímavé však je, že i v tomto směru prodělal Stalin určitý vývoj, protože předtím ve své známé knize O základech leninismu, napsal, že konečné vítězství socialismu nemůže být dosaženo v

⁸⁶¹ Dokumenty k dějinám KSC na Slovensku (1917-1928). Díl první. Bratislava 1981, s. 180.

⁸⁶² Jedná se o termín, který používali marxističtí historikové.

⁸⁶³ Smetana, Vít: Ani vojna, ani mír. Velmoci, Československo a střední Evropa v sedmi dramatech na prahu druhé světové a studené války. Praha 2016, s. 157.

⁸⁶⁴ Schumacher, Horst: Die Kommunistische Internationale, s. 73-74.

⁸⁶⁵ McKenzie, Kermit: Comintern and World Revolution, s. 51.

⁸⁶⁶ Je třeba v obecné rovině říct, že v politické práci podle Kominterny nemělo existovat období, kdy by komunistické sekce byly pasivní. Naopak bylo jejich povinností neustále mobilizovat do boje a být aktivní tak, aby přitahovaly k sobě masy.

⁸⁶⁷ McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy: Kominternu, s. 65-66.

jedné zemi, ale vyžaduje vítězství revoluce přinejmenším v několika zemích.⁸⁶⁸ Doktrína socialismu v jedné zemi byla opakem teorie permanentní revoluce, jejímž autorem byl Lev Trockij.⁸⁶⁹ Doktrína socialismu v jedné zemi, kterou se Stalin ideologicky vymezil proti svému názorovému oponentovi Trockému, byla výrazem změněných mezinárodních podmínek, a současně racionálním přijetím reality, kdy „vývoz“ revolucí nebyl na pořadu dne, ale ostatní komunistické strany měly nyní představovat důslednou mezinárodní oporu SSSR, a chránit jej před „imperialistickými agresemi“, které „zákonitě“ musejí přijít, jak je komunisté předpovídali.⁸⁷⁰ Moskva tak byla nucena připustit (alespoň dočasně) soužití svou antagonických společensko-politických formací, aniž by se ovšem vzdávala svého konečného cíle ve vzdálené budoucnosti.

V období odlivu revoluční vlny v Evropě se museli českoslovenští komunisté vyrovnat i s některými negativními domácími faktory. Po roce 1920 i v jinak pro komunisty příznivém období nezaměstnanosti klesal počet stávek, jejich největší zbraň proti systému, a stoupal na druhé straně počet těchto akcí, které byly nakonec neúspěšné, jak hodnotí historik Zdeněk Kárník.⁸⁷¹ I když v důsledku Rašínovy deflační politiky, tedy cílené zhodnocování koruny⁸⁷² stoupla výrazně nezaměstnanost a objevily se i další negativní efekty, hovoříme například o oslabení exportu, komunisté nedokázali vytěžit z prvních let dekády patřičný politický kapitál. V roce 1923 pak začala poválečná hospodářská krize odeznívat, klesal počet nezaměstnaných. V prvních dvou měsících roku 1924 se hlásilo o práci zhruba 170 tisíc lidí, v září až listopadu již jen okolo 55 tisíc osob.⁸⁷³ Výše uvedené skutečnosti tak rozhodně nebyly pro KSČ příznivé. Nicméně obavy komunistů, že revolučně klidové období výrazněji oslabí masovost hnutí i jejich voličskou základnu, se nakonec nepotvrdily.

Tabulka 4: Stávkové hnutí v Československu v letech 1920-1923

<i>Rok</i>	<i>1920</i>	<i>1921</i>	<i>1922</i>	<i>1923</i>
Počet stávek	590	424	263	225
Počet závodů ve stávce	4 080	1 693	7 894	1 708
Počet stávkujících (v tis.)	491,8	183,7	437,7	181,3
Počet prostávkovaných směn	2 148,3	1 846,8	3 679,8	4 468,3

Zdroj: Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky (1918-1938). Díl I.: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 - 1929). Praha 2000, s. 232

⁸⁶⁸ Reshetar, John, Stephen: A Concise History of the Communist Party of the Soviet Union. New York 1962, s. 215.

⁸⁶⁹ Carr, Hallett, Edward: Socialism in One Country, 1924-1926, s. 45.

⁸⁷⁰ Nollau, Günther: International Communism and World Revolution. History & Methods. New York 1961, s. 79.

⁸⁷¹ Kárník, Zdeněk: České země, díl I., s. 232.

⁸⁷² Čechurová, Jana: Politická reprezentace českých podnikatelů v období tzv. budování státu. In: Kárník, Zdeněk (ed.): K novověkým sociálním dějinám českých zemí III. Od války k válce 1914-1939. Praha 1998, s. 53.

⁸⁷³ Klimek, Antonín: Velké dějiny země Koruny české. Svazek XIII, s. 490.

Hrozilo však jiné nebezpečí. Kominternu si byla vědoma toho, že právě v „klidovém“ období bude dialekticky růst nebezpečí již zmíněných pravicových úchylek, které ničí akceschopnost jednotlivých sekcí a rozkládají je zevnitř.⁸⁷⁴ Pravicové nebezpečí v komunistických stranách se stalo v tomto a následujícím období podle ideologických závěrů Kominterny aktuálním a možno říci iminentním, ale ze strany jednotlivých sekcí podceňovaným a přehlíženým. Důsledný boj za potírání pravých úchylek se nedařil podle Kominterny uspokojivě. Méně disciplinovanou byla v tomto směru zvláště KSI, která si zachovávala i v jiných záležitostech vůči Kominterně vyhraněnější a na rozdíl od dalších sekcí také kritičtější názor, a dávala jasně najevo, že ve straně není ani reformistická, ani oportunistická frakce, tudíž hodnocení Kominterny je ryze subjektivní a nemá univerzální platnost.⁸⁷⁵ A z tohoto důvodu není možný ani boj za vylučování těch představitelů strany, kteří hledisko Kominterny veřejně rozporují.

V případě KSČ bylo období 1921-1924 vyplněno řadou „pravých chyb“ a oportunismem v klíčových otázkách taktiky.⁸⁷⁶ Vedoucí funkcionáři také podrobili jednotlivé sekce Kominterny kritice za to, že nedodržovaly v praxi heslo „K masám!“, docházelo navíc k rozvolňování již tak tuhé stranické kázně. Tyto a další důvody přiměly Kominternu k rozvinutí takové taktiky, aby bylo výše zmíněným a jiným negativním jevům v budoucnu možné zabránit a současně se jednotlivé sekce měly přiblížit k ideálu skutečně revoluční strany, tedy straně profesionálních revolucionářů, což si žádalo samozřejmě ideologickou čistotu a definitivní skoncování s frakčními spory. Sekce měly být napříště připoutány ke Kominterně ještě více. Reálných kontur tak nabral proces bolševizace jednotlivých sekcí Kominterny, samozřejmě KSČ nevyjímaje. Kominternu na V. kongresu tedy konstatovala, že „v nynější době je nejdůležitějším úkolem Komunistické internacionály bolševizace jejich sekcí“ jako východiska z krize, kterou zapříčinil oportunismus.⁸⁷⁷ Zárukou úspěšného provedení bolševizace však nemohli být přirozeně reprezentanti pravice, ale pouze uvědomělí „leví“ komunisté, jež požívali důvěry Kominterny. Heslem na V. kongresu, které vedoucí funkcionáři Kominterny směřovali do komunistické strany, bylo „nový výkonný výbor, nové živly“ tak, jak je opakoval na II. sjezdu KSČ Neurath.⁸⁷⁸ Bolševizace pak představovala z obecného ideologického a pohledu klíčový závěr V. kongresu Kominterny a ovlivnila další vývoj v nejen KSČ, jak o tom bude dále pojednáno. O bolševizaci se podrobněji hovořilo i na V. rozšířeném plenárním zasedání EKI ve dnech 4. 3.-6. 4. 1925. Na jednání byly opakovány některé hlavní teze a důvody, proč se mají jednotlivé sekce bolševizovat, a některé ideologické vývody byly precizovány. Zasedání vycházelo z objektivně změněných podmínek a konstatovalo, že komunistické hnutí se nachází v období „zpomaleného vývoje světové revoluce“, a protože socialistická revoluce není bezprostředně na pořadu dne

⁸⁷⁴ **Mencl, Vojtěch:** K historii II. sjezdu KSČ. In: Československý časopis historický, č. 4/1955, s. 571.

⁸⁷⁵ Tretí kongres Komunistickéj Internacionály. Bratislava 1978, s.103.

⁸⁷⁶ Boj proti pravým úchylnám a oportunismu plně ožívá na VI. kongresu Kominterny.

⁸⁷⁷ **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** Kominternu, s. 276.

⁸⁷⁸ Protokol II. řádného sjezdu KSČ, s. 49.

komunistických stran, o to více je důležitější heslo jejich bolševizace.⁸⁷⁹ Rokování poukázalo rovněž na to, že vzniklo v boji s pravým nebezpečím, ale ideologická bitva má být současně vedena proti „ultralevým úchylkám“.⁸⁸⁰

Problém však vyvstal v tom, že bolševizace pod rouškou „ideologické čistoty“ jednotlivých sekcí se formovala jako graduální proces vedoucí k totálnímu podřízení komunistických stran, s čímž, jak o tom budeme ještě hovořit, měly komunistické strany zásadnější potíže. Co vlastně znamenala bolševizace?⁸⁸¹ Kominternou byla nastíněna spíše v obecné rovině, neurčitě a vlastně nebylo jasné, co vše v sobě zahrnuje. Historik Jakub Rákosník příznačně připomíná, že bolševizace znamenala komunistické strany bolševizovat.⁸⁸² Na rozšířeném V. plenárním zasedání Kominterny byla bolševizace formulována dosti neurčitým způsobem, spíše jako obecný koncept, který připouštěl volnější interpretace: „*Bolševizace spočívá v uplatňování obecných zásad leninismu vzhledem ke konkrétní situaci té či oné země (...) Je to trvalý a vleklý proces, který v nejlepších evropských stranách Kominterny teprve započal. Práce, kterou je třeba v tomto směru třeba vykonat, je obrovská a její splnění bude vyžadovat řadu let (...)*“⁸⁸³ Současně nemělo docházet k mechanickému přejímání ruských zkušeností, jak Kominternu zdůraznila, ale jednotlivé sekce je měly „tvorivě“ uplatňovat ve svých vlastních specifických podmínkách.⁸⁸⁴ Harus s touto tezí souzněl a ještě doplnil, že podle něho znamená bolševizace rovněž těsné spojení s masami v každodenním boji.⁸⁸⁵

Ani později Gottwald však nepřispěl ke stanovení závazného paradigmatu bolševizace, který by byl interpretován jednotně, když tvrdil, že je třeba se bolševizovat v podstatě vždy a na všech úsecích stranické a odborové práce. Bolševizace tak znamená podle Gottwalda vždy a neustále se bolševizovat.⁸⁸⁶ Neřekl však přesně, v čem bolševizace konkrétně spočívá, mluvil toliko v obecné rovině a nepoložil si otázku, jak prakticky bolševizovat. Na věc podobně nazíral i novinář, učitel a politik Julius Volek-Choráz,⁸⁸⁷ který v článku Na cestě k bolševisaci strany, uveřejněném v Komunistické revui, napsal, že „*Zinověv velmi správně vymezil pojem bolševisace, když řekl, že to znamená marxismus v činnosti.*“⁸⁸⁸ Choráz pak zmiňuje opět v nejasných konturách, že

⁸⁷⁹ Za bolševickou orientaci KSČ. Sborník dokumentů k I. svazku spisů Klementa Gottwalda. Praha 1953, s. 7.

⁸⁸⁰ Sborník studijních materiálů. K dějinám KSČ v letech 1917-1929. Díl II. Praha 1979, s. 48.

⁸⁸¹ Jak výstižně poznamenal Ferdinand Peroutka, „bolševizace Komunistické internacionály znamená očistu principů, zdůraznění prvotního bolševismu; všechny komunistické strany musí být totéž, čímž byli ruští bolševici před dobytím moci.“ **Peroutka, Ferdinand:** O věcech obecných I. Praha 1991, s. 259.

⁸⁸² **Rákosník, Jakub:** Bolševizace odborů v roce 1929 očima poražených: In: **Kárník, Zdeněk-Kopeček, Michal (eds):** Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek IV. Praha 2005, s. 37.

⁸⁸³ Inprecorr, 4. června 1925, s. 615; **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** Kominternu, s. 277.

⁸⁸⁴ Za bolševickou orientaci KSČ, s. 22; Sborník studijních materiálů. K dějinám KSČ v letech 1917-1929, s. 50.

⁸⁸⁵ V bojovém svazku, s. 103.

⁸⁸⁶ NA, f. Pavel Reiman 1925-1963, k. 4, a. j. 63; **Nečásek, František:** O Klementu Gottwaldovi (náčrt životopisu). Praha 1954, s. 18.

⁸⁸⁷ Julius Volek-Choráz (1888-1928), komunistický politik, novinář a učitel. Byl velkým propagátorem SSSR v Československu. V roce 1928 je Choráz vyslán na VI. kongres Kominterny do Moskvy, z ní se však už nevrátil, protože jej 24. srpna 1928 stihla mrtvice.

⁸⁸⁸ Komunistická revue, č. 8/1925, s. 23.

bolševizace znamená úplný vnitřní přerod strany, aniž by šířeji konkretizoval daný pojem.⁸⁸⁹ Opět jsme tedy u vágní formulace, která má nejednoznačnou interpretativní rovinu. Nebylo tak každému prostému komunistovi jasné, jaká všechna závazná kritéria má KSČ splnit, aby mohla být v určitý moment už prohlášena za bolševickou v ideálních představách Kominterny. Jenže obecné zásady leninismu jakožto základní ideologická rukověť, jak jsme výše zmínili, nebyly vlastně konkrétněji rozpracovány. Komunisté tak nemohli být při takto neujasněném sémantickém výkladu v tomto případě vázáni přísnými směnicemi, protože zásady leninismu měly ve své podstatě mlhavý obsah, mohly být tedy vykládány nejednoznačně a na druhé straně i protichůdně. Marxističtí historikové ve svých četných pracích hovořili o tom, že bolševizace je tvůrčí a praktické uplatnění leninismu v teorii jednotlivých komunistických stran, v širším, „srozumitelnějším“ výkladu přenesení těžiště stranické práce mezi masy a na závody, tedy dělnické bašty. Čili se dopouštěli stejně definičně neukotvených závěrů jako již zmíněný Gottwald či Choráz.

Jestliže koncept ve svém základě bolševizace nebyl jednoznačně uchopitelný a víceméně obsahoval namnoze deklaratorní a agitační teze, když se odvolával autoritativně na Lenina, bylo alespoň zřejmé, proti čemu se vymezoval. V prvé řadě proti pravé úchylce. To se zračilo nejen v tezích V. rozšířeného zasedání EKI, kdy bylo konstatováno, že „*heslo bolševizace strany vzniklo v boji s pravým nebezpečím.*“⁸⁹⁰ Zinovjev prohlásil, že heslo bolševizace vyvstává právě v boji proti pravému nebezpečí. Bolševizaci podle Zinovjeva pak nelze přirozeně probíjet také bez účinného boje proti ultralevým tendencím v jednotlivých komunistických stranách.⁸⁹¹ Na druhou stranu vešlo ve známost několik pravidel v obecném směru, jimiž se měly při bolševizačním procesu komunistické strany řídit. Především to mělo být skoncování se sociáldemokratickými přežitky mezi komunisty, kteří přestoupili do strany ze sociální demokracie, zapovězena měla být existence frakčních skupin, i když praxe byla samozřejmě mnohdy jiná. V každodenní politické práci měly komunistické strany navazovat nejtěsnější pouto s dělnickou třídou a dalšími pracujícími a zintenzivnit rovněž agitaci a propagandu v armádě.⁸⁹² Napříště se měla zpevnit i „vojensko-revoluční“ kázeň, která byla v řadě ohledů nepřipadně rozvolněna. Leninské principy v každodenním výkonu politické práce se staly jakýmsi samozřejmým požadavkem dne. Důraz na ještě větší centralizaci jednotlivých sekcí pak bylo

⁸⁸⁹ Tamtéž, s. 231.

⁸⁹⁰ Za bolševickou orientaci KSČ, s. 12.

⁸⁹¹ **Zinovjev, Grigorij:** Über die Bolschewisierung der Parteien: (Reden vor der Erweiterten Exekutive, März/April 1925). Hamburk 1925, s. 93; **Daniels, V. Robert (ed.):** A Documentary History of Communism. Volume 2. Communism and the World. Londýn 1985, s. 63.

⁸⁹² Dne 5. srpna 1921 vystoupil v Poslanecké sněmovně Haken a prohlásil: „My říkáme otevřeně: nepřestaneme mezi armádou agitovat, nepřestaneme do armády zanáseti myšlenky socialistické, nepřestaneme usilovat o to, aby tato armáda, která je ve své většině složena ze synů chudých rodičů, nebyla armádou, sloužící myšlenkám měšťácko-kapitalistickým, aby se nestavěla do služeb výbojných snah měšťácko-kapitalistického imperialismu, aby nevystupovala proti dělnictvu, proti komunistům a socialistům jako proti vnitřnímu nepříteli státu, nýbrž aby poznala, že nepřitelem státu není toto socialistické a komunistické dělnictvo, nýbrž že větším nepřitelem státu jsou ty vrstvy, ty strany, které chtějí udržeti násilím a celým státním aparátem diktaturu buržoasie.“ NA, f. Josef Haken, k. 2, a. j. 22; Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenozáznam 83. schůze Poslanecké sněmovny z 5. srpna 1921, dostupné z: www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/083schuz/s083004.htm.

jedním ze stěžejních hesel vytyčeným Kominternou při procesu bolševizace. Tu měla na každý pád provádět ideologicky stmelená levice komunistických stran v boji proti pravici.

Domnívám se, že právě zmíněné skoncování se sociáldemokratismem a s tím související definitivní příklon ke straně, která měla vyznávat profesionální revolucionismus, bylo při formulaci bolševizačního kurzu stěžejní. Současně se nelze omezit jen na sociáldemokratismus, ale pravidelný výskyt krizových či závadových jevů v komunistických sekcích včetně československé. Kominternu si od nového konceptu slibovala, že pokud by se její sekce i přes nejednoznačný pojmoslovný výklad bolševizovaly, významným způsobem to sníží frekvenci vnitrostranických krizí, výskyt zhoubných „úchylek“, a z jednotlivých sekcí se stanou tuhé ideologické monolity a poslušné vykonavatelky směrnic z Moskvy. Kominternu musela prakticky neustále řešit výskyt „úchylek“ nejrůznějších odstínů u mnoha svých sekcí, což přirozeně znesnadňovalo úsilí předních činitelů mezinárodní komunistické organizace o dosažení žádoucí názorové uniformity komunistických stran. Bolševizace jako hluboký transformační proces reagoval na předchozí koncepty, jejichž aplikace do praxe nepřinesla komunistickým sekcím žádoucí profit. Pokud v této souvislosti hovoříme například o taktice jednotné fronty, ta, jak už bylo shora zmíněno, narazila u mnoha komunistických sekcí na Západě. Některé komunistické strany chtěly její aplikaci dokonce sabotovat. Vadnou se měla také projevovat implementace hesla „K masám!“, přijatého na III. kongresu Kominterny. Nesprávné pojetí hesla mohlo pak skýtatlo nebezpečí, že nezávislá komunistická taktika může být nahrazena věrolomnou koalici se sociálně demokratickou stranou.⁸⁹³ Nicméně takto jednoduché to samozřejmě nemohlo být, protože mnoho členů jednak nechápalo širší souvislosti bolševizace, a můžeme říct i její konečný smysl, další skupina straníků pak s bolševizací jako novou ideologickou doktrínou měla vážný vnitřní problém. A proto samotná bolševizace musela z těchto důvodů postupovat pomalu, což je patrné i z vrcholných stranických shromáždění, kde si vedoucí komunističtí činitelé stěžovali na to, že proces bolševizace vázne.

Závazný výklad bolševizace si vzhledem k jejich neurčitosti přisvojovala jak mladá garnitura okolo Gottwalda, tak i Jílka. Obě skupiny tak mohly svorně tvrdit, že chtějí provádět bolševizaci KSČ, ale svými formami či metodami, které byly vzájemně odlišné, až antagonní. Závěry V. kongresu Kominterny a rozšířeného pléna EKI v roce 1925 se zároveň dostávaly do střetu se Šmeralovou koncepcí masové strany. I bolševizace měla probíhat podle tezí Kominterny v podmínkách masové strany, jako KSČ stále byla, nicméně druhým dechem je třeba dodat, že realizace bolševizačního procesu na teorii masové strany vlastně narážela, respektive se s ní, jak později ještě uvidíme, neslučovala. Přenesení těžiště organizací na závody znamená jinými slovy přejít na mnohdy na konspirativní způsob práce, který v zásadě počítá s omezeným počtem lidí, aby jejich aktivity nebyly pokud možno zachyceny a dále postiženy státním aparátem. To vše mimochodem dostalo centristickou platformu nebo tzv. historickou pravici v KSČ v čele se Šmeralem do těžké pozice. I když se Šmeral dostal ještě na III. sjezdu KSČ v roce 1925 do

⁸⁹³ **Daniels, V, Robert (ed.):** A Documentary History of Communism and the World. From Revolution to Collapse. Třetí vydání. Hannover-Londýn 1994, s. 46.

ústředního výboru, jeho pozice ztelně slábla.

II. sjezd KSČ – frakční spory graduji

V KSČ byly závěry V. kongresu Kominterny projednávány na řadě členských schůzí a konferencích, jež měly tvořit důležité předpolí dalších závažných debat na nadcházejícím II. sjezdu KSČ na podzim 1924. Na něm mělo dojít k nápravě oblastí, které byly kritizovány Kominternou, a mělo být zvoleno takové vedení, jež by bylo zárukou „probojování“ bolševizace. Dmitrij Manuilskij⁸⁹⁴ to vyjádřil na II. sjezdu KSČ jasně: „KSČ má po V. světovém světovém kongresu právo, aby obdržela takový ústřední výbor, který zaručuje, že bude tvrdě a bezohledně prováděna komunistická linie Kominterny, linie V. kongresu.“⁸⁹⁵ Zmíněný plán ovšem také počítal se silným omezením vlivu představitelů pravice. Právě Manuilskij měl být zárukou, že strana nastoupí pevný kurz směřující k bolševizaci.⁸⁹⁶

II. sjezd KSČ, jenž zasedal ve dnech 31. 10.-4. 11. 1924, probíhal ve velmi napjaté atmosféře. Vrcholná stranická akce komunistů měla na program řadu naléhavých otázek, především však problematiku bolševizace. Nicméně zřetelně pokračovaly frakční spory, které dále erodovaly jednotu strany a na nejvyšším stranickém fóru komunistů ožily některé starší osobní spory. Nejvíce zřejmě vynikla v tomto směru Neurathova řeč proti Šmeralovi, respektive Kreibichovi, oba stavěl na stejnou úroveň. Neurath vedl spor se Šmeralem ohledně postojů vůči závěrům V. kongresu Kominterny. Neurath nejprve plamennou řečí vyčetl Šmeralovi, že „sabotoval“ vznik KSČ,⁸⁹⁷ nicméně hlavní výtku směřovala k tomu, že Šmeral a další se vlastně necítili být vázáni směrnicemi V. kongresu. Neurath tvrzení dovozoval z celoříšské konference KSČ, která se konala 4.-5. 5. 1924 v Brně. Stěžoval si v této souvislosti, že bolševická linie tak, jak byla stanovena V. kongresem Kominterny, zůstala vlastně nepochopena. Hlavní problém spočíval v tom, že nejednota strany zabraňovala v důslednějším probojování bolševizačního kurzu, jednotlivé skupiny uvnitř KSČ na jeho praktickou implementaci měly jiný názor.

Hned v úvodu sjezdu byla vyložena myšlenka, že již zmíněný „Německý říjen“ v roce 1923 znamenal těžký úder mezinárodnímu komunistickému a dělnickému hnutí. Nicméně na druhé straně se z těchto událostí musela poučit jak Kominternu, tak dělnické hnutí, a vyvodit z nich

⁸⁹⁴ Dmitrij Manuilskij (1883-1959), přední bolševický funkcionář, výrazná postava Kominterny. V letech 1935-1943 byl zástupcem generálního tajemníka Kominterny, jímž byl Dimitrov. I když Manuilským Stalin pohrdal, necítil se jím ohrožen, proto Manuilskij přežil velké čistky ve druhé polovině třicátých let.

⁸⁹⁵ Protokol II. řádného sjezdu, s. 19.

⁸⁹⁶ **Weiser, Thomas:** Arbeiterführer in der Tschechoslowakei. Eine Kollektivbiographie sozialdemokratischer und kommunistischer Parteifunktionäre 1918-1938. Mnichov-Oldenbourg 1998, s. 23.

⁸⁹⁷ Neurath ve své řeči narážel na Šmeralovu snahu brzdit přípravy k založení KSČ: „Soudr. Šmeral dospěl ke Komunistické internacionále pln nedůvěry a vůbec nepřišel ke KI., byl do ní vtlačěn, byl do ní vržen. Jsem názoru, že soudr. Šmeral dnes nestojí ke Komun. Internacionále jinak než před 3 lety, což dokazuje vývoj posledních tří let. Soudr. Šmeral po zářijovém sjezdu strany brzdil vývoj dělnického hnutí ke komunistické straně. On tento vývoj až do sjednocovacího sjezdu sabotoval, a sice nejen nepřímo, nýbrž, zjevně a vědomě a já jsem osobně toho názoru, v němž jsem byl především posílen událostmi po říjnových dnech až dodnes, že soudr. Šmeral užívá dnes těchže metod, který tehdy užíval, to jest, jedním slovem opakuji, Šmeral nestojí dnes ke III. Internacionále jinak, než tehdy bezprostředně před sjednocovacím sjezdem.“ Protokol II. řádného sjezdu, s. 40.

patřičné důsledky.⁸⁹⁸ II. sjezd KSČ sice přijal kritiku, která jí byla adresována Kominternou v roce 1924, jak už jsme o ní výše hovořili, nicméně na druhé straně se i na sjezdu ozvala řada hlasů, která měla problém vnitřně přijmout závěry V. kongresu Kominterny. Hovoříme například o Kreibichovi⁸⁹⁹ nebo Hůlovi, podle něhož bolševizace povede k tomu, že stranu naopak oddálí od mas, nikoliv přiblíží, jak zněl jeden z úkolů bolševizace.

Nepříliš dělné ovzduší následující po V. kongresu Kominterny pak bylo na sjezdu hmatatelné, a to i ve Šmeralově referátu. Šmeral výslovně konstatoval, že usnesení V. kongresu Kominterny přijímá a že netvoří ve straně žádnou frakci.⁹⁰⁰ Nicméně klidu nepřispěly rozhodně ani Kreibichovy aktivity. Kreibich totiž napsal krátce před konáním sjezdu článek Mezi světovým kongresem a světovým sjezdem strany, původně určený ke zveřejnění do Komunistické revue. Obsah článku vzbudil velkou pozornost, protože, jak uvedl na sjezdu Šmeral, vyslovuje v něm určité názory o „některých zjevech v Komunistické internacionále.”⁹⁰¹ Těmi zjevy měl být nesouhlas s vybranými tezemi vyslovenými na V. kongresu Kominterny, jež měly podle Kreibicha vnášet do komunistických sekcí chaos, neodpovídaly jejich potřebám a rozvinuly chybné směrnice. Viníkem tohoto stavu měl být Zinovjev, který si uzurpoval více moci, než mu ve skutečnosti náleželo.⁹⁰² Kreibich nešetřil tvrdými výrazy a odsudky na Zinovjevovu adresu a Kominterny: „*Jestliže nejasným a hodně kaučukovým heslem bolševizace strany posazeny byly na koně a všichni extremisté při činnosti strany uvnitř, pak V. světový sjezd [kongres – pozn. aut.] – zase o všem díky režii Zinovjevovců – dovršil své dílo naprosto nemožnými politickými směrnicemi, jaké pro nejbližší období určil Komunistické Internacionále i jednotlivým stranám komunistickým.*”⁹⁰³ Kreibich také neváhal označil politiku Kominterny vůči KSČ za autokratickou, což působí v důsledku rozvratně.⁹⁰⁴

Článek měl rozhodně potenciál vyvolat ostrou reakci ze strany Kominterny, Kreibich však na sjezdu svůj článek hájil: „*Psal jsem tento článek ze svého hlubokého přesvědčení. Názor, vyslovený v tomto článku, odpovídá mému přesvědčení, při čemž nechci zatajiti, že po jednání o tomto článku ve výkonném výboru strany a po poradách s různými soudruhy bych jistě tento článek psal trochu jinak. Psal jsem také tento článek v přesvědčení, které mám i dnes, že jako člen KI. mám nejen právo, nýbrž i povinnost podle svého přesvědčení i kritisovati politiku, vedenou Internacionálou. Já jsem v žádné, i té nejostřejší kritice proti vedení strany nikdy neviděl nepřátelský útok proti straně samé a já jsem toho názoru, kritisuji-li politiku vedení KI., není to*

⁸⁹⁸ Protokol II. řádného sjezdu, s. 3.

⁸⁹⁹ Kreibichovi zejména vadilo, že závěry V. kongresu přijal taková usnesení, která mířila příliš doleva, podle něho měl kongres pokračovat v linii předcházejícího kongresu a jít více doprava.

⁹⁰⁰ Protokol II. řádného sjezdu, s. 30.

⁹⁰¹ Tamtéž.

⁹⁰² Vlastní příčiny krise v komunistické straně. Kritický rozbor posledních událostí. Kreibichův potlačený článek. Doslovný otisk článku, pro který měl být posl. Kreibich vyloučen ze strany komunistické. Praha 1925, s. 9.

⁹⁰³ Tamtéž, s. 11-12.

⁹⁰⁴ Tamtéž, s. 27.

*nepřátelský útok proti KI. samé.*⁹⁰⁵

Manuilskij, klíčová sovětská figura sjezdu, považoval článek naopak za nepřátelský Kominterně a žádal, aby byl Kreibichův článek rozdán delegátům sjezdu, proti čemuž se však postavil Zápotocký. Byla to zjevná snaha Kreibicha veřejně zkompromitovat. Zápotocký argumentoval tím, že by to mohlo v důsledku ohrozit jednotu strany a vystavit komunistickou stranu nebezpečí rozkolu. Levice v KSC požadovala, aby VV článek pranýřoval a veřejně odsoudil, protože je „straně nepřátelský“. Kreibichovi však za jeho článek hrozilo vyloučení z KSC. Kreibich to měl ostatně v této době skutečně nahnuté a narovnání pozic mezi ním a Kominternou se nedařilo, tím spíš, kdy se měl Kreibich zastávat Trockého a podle Verčíkova svědectví požadovat, aby se i na Trockého zmírnily útoky.⁹⁰⁶ Šmeral se sice za Kreibicha zdrženlivě postavil, i tak článek, který nebyl uveřejněn v Komunistické revui, se mohl stát roznětkou bouřlivé diskuse na sjezdu. Nakonec článek rozdán delegátům nebyl, VV se postavil proti jeho otištění. Zaujal však k němu záporné stanovisko. Kreibich článek nepublikoval, aby nevzbudil ještě větší rozruch mezi straníky a nebyl vystaven nebezpečí vyloučení ze strany.

Sjezd konstatoval, že KSC převážně používala taktiku jednotné fronty shora místo zdola, jak vyplývá z příslušných direktiv Kominterny.⁹⁰⁷ V odborech nebyla prováděna systematická práce ve smyslu zakládání frakčních skupin a politická práce strany vykazovala „závažné úchytky“,⁹⁰⁸ které se týkaly tisku, vzdělávací práce a jiných oblastí. Kapitola sama o sobě pak představovalo nedostatečné spojení se závody, kam mělo být soustředěno těžiště stranické práce. Proto také vyvstala potřeba přebudovat organizace na závodní buňky tak, jak zaznělo na V. kongresu Kominterny.⁹⁰⁹ Podle ní místní organizace, které představovaly základ organizační struktury převzaté od sociální demokracie, nemohly plnit revoluční úkoly a byly tak shledány zcela nevhodnými pro politickou práci.

KSC tak na sjezdu přijala nový organizační řád, který deklaroval, že základem organizační výstavby strany bude právě závodní buňka, jež má být vybudována tam, kde pracují nejméně tři komunisté. Nicméně právě dlouholeté návyky bývalých sociálních demokratů, kteří v roce 1921 vstoupili do KSC, měly za následek, že mnoho straníků se stavělo k budování závodních buněk s nezájmem, za což byli kritizováni. Stejně tak i Kominterny si byla vědoma toho, že utváření závodních buněk obecně v jednotlivých sekcích není nedostatečné.⁹¹⁰ Tento problém pak byl předmětem četných diskusí na dalších sjezdech, kdy vedení KSC konstatovalo nespokojenost s dosavadním stavem závodních buněk a tempem, s jakým dochází k jejich budování.

Pomalý proces ustavování závodních buněk bezesporu souvisel s nízkou aktivitou straníků, jak o ní mnohokrát hovořil Zápotocký. Šéf organizačního byra Kominterny Osip Pjatickij se o stavu

⁹⁰⁵ Tamtéž, s. 22.

⁹⁰⁶ ANM, f. Julius Verčík, k. 2, i. č. 66.

⁹⁰⁷ NA V. kongresu Kominterny bylo striktně odmítnuto navazování spolupráce se sociálnědemokratickými vůdci.

⁹⁰⁸ Protokol II. řádného sjezdu, s. 8.

⁹⁰⁹ RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 100.

⁹¹⁰ Tamtéž.

zakládání podnikových buněk vyjádřil lakonicky, nicméně pravdivě: „V Československu se o podnikových buňkách hodně mluvilo, ale velmi málo z toho bylo uvedeno do praxe.“⁹¹¹ Vedle toho však vyžadovala práce v závodních buňkách specifickou konspirační aktivitu, která nárokovala od straníků určité schopnosti a také ochotu riskovat zaměstnání pro objektivně podvratnou činnost. Proto ji nemohl vykonávat rozhodně každý. Dalším důvodem neuspokojivého personálního naplnění závodních buněk a jejich zakládání je pak strnulost či setrvačnost myšlení členů KSČ, kteří byli dříve sociálními demokraty a takový způsob práce neznali. Někteří straníci si jej navíc odmítli osvojit, protože relikty sociálnědemokratického myšlení byly zkrátka příliš silné a rezonovaly i daleko potom, co se ze sociálního demokrata stal komunista.

Jiný důvod pak představovala skutečnost, že straníci se v závodních buňkách spíše zajímali o dění na pracovišti, než aby vyvíjeli skutečnou politicko-agitační aktivitu, jak víme například z Liberecka.⁹¹² Situace se však navzdory hlasitým proklamacím na sjezdech neměnila k lepšímu ani na počátku třicátých let. Historik Jakub Rákosník uvádí, že v roce 1931 bylo v závodních buňkách organizováno jen 16% členů KSČ.⁹¹³ Ve zprávě krajského sekretariátu KSČ z 10. září 1925 je uvedeno, že jsou patrné těžkosti při přestavbě strany na závodní buňky, chybějí tříděně uvědomělí důvěrníci, celý proces je zpomalen.: „Kraj pristúpil k prestavbe strany v roku 1924 v mesiaci VI. O výsledku organizačného, týkajúc sa prestavby, je vykázané v organizačnej štatistike. Následkom toho, že členstvo v kraji se skladá najviac z robotníctva, postup prestavby postupoval veľmi pomaly.“⁹¹⁴

Výstavba závodních buněk objektivně vážla a tento stav se v podstatě výrazně nelepšil, naopak klesal, a to strmě. V roce 1926 měla KSČ 1 301 závodních buněk, v roce 1928 954 a o dva roky později už jen 399.⁹¹⁵ V návrhu rezoluce konference XVI. Kraje z 3. února 1929 je uvedeno: „Přestavba strany byla provedena jen formálně jako mechanická přeregistrace bez patřičného pochopení politického, bez náležitě ideologické přípravy. Závodní buňky nebyly politicky zaktivisovány, práce jejich nebyla systematicky vedena a podněcována. A tak se stalo, že se dnes v tak význačném průmyslovém středisku, jako je Brno, počet závodních buněk snížil na velmi malý počet, z něhož ještě část žije jen formálním životem.“⁹¹⁶ Jeden z hlavních cílů bolševizace, tedy přestavba strany na závodní buňky, vlastně nebyl naplněn, protože tato direktiva nepadla na úrodnou půdu, a dokonce vyvolávala v četných případech odpor, neboť byla prosazována autoritativně, z pozice síly. Mnoho straníků nemělo navíc s tímto procesem žádné praktické

⁹¹¹ **Rupnik, Jacques:** Dějiny Komunistické strany Československa, s. 81.

⁹¹² **Vrba, Jakub:** Komunistická strana Československa na Liberecku mezi lety 1921-1935. In: *Paginae Historiae*, č. 28/2, s. 172.

⁹¹³ **Rákosník, Jakub:** Strana mladých, indiferentních a nezaměstnaných? Proměny členské základny meziválečné KSČ. In: *Forum Historiae: Mezi sociálním a politickým radikalizmem 1918-1938*, č. 2/2015, s. 100. Bratislava 2015.

⁹¹⁴ Dokumenty k dejinám KSČ na Slovensku, s. 227.

⁹¹⁵ **Rupnik, Jacques:** Dějiny Komunistické strany Československa, s. 90.

⁹¹⁶ **Franěk, Otakar:** Pomoc Klementa Gottwalda v boji za bolševisaci KSČ na Brněnsku v letech 1928-1929. In: *Časopis Matice moravské* č. 1-2/1953, s. 27.

zkušenosti a neochota členů byla v tomto směru patrná a také hlasitá. Vázla proto samotná agitace v závodech, předsedové závodních buněk v nemálo případech nebyli schopni přenést sem propagandu, které se nedostávalo žádoucího sluchu. Na celkově neuspokojivý stav závodních buněk si stěžoval například Zinovjev, podle něhož jsou „*soudruzi stále zvyklí na staré organizační formy.*“⁹¹⁷ Proto je sama o sobě práce v závodní buňce tím ztíženější.

Nicméně právě neochotou straníků postupně přejít na nový model fungování byl zpomalen samotný proces bolševizace jako jeden z jeho hlavních požadavků. Dá se to vysvětlit několika důvody. Především sociálnědemokratické návyky členů strany byly stále velmi silné, a pak již shora zmíněnou nízkou stranickou prací řadových straníků, která neměla vzestupnou tendenci. A nesmíme zapomenout také na skutečnost, že pokud závodní buňky vznikly, mohly rovněž zaniknout, například z důvodu zastavení výroby. Níže můžeme v tabulce vidět, jakým tempem byly budovány závodní buňky v některých krajích. Nízká čísla pak hovoří za vše a rovněž nám jasně podávají zprávu o tom, že proces budování závodních buněk byl velmi pomalý.

Tabulka 5: Stav budování závodních buněk mezi prosincem 1924 a červencem 1925

<i>Kraj</i>	<i>Prosinec 1924</i>	<i>Leden 1925</i>	<i>Březen 1925</i>	<i>Červenec 1925</i>	<i>Jiné buňky</i>
Praha	116	149	162	181	362
Kladno	18	23	26	33	255
Pardubice	-	-	-	17	71
Liberec	50	99	146	170	212
Plzeň	-	13	29	31	55
Brno	-	28	7	46	263
Ostrava	12	25	92	120	81
Bratislava	4	17	22	34	169

Zdroj: Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci. Praha 2002, s. 83

Důležité z hlediska dalšího vývoje pak bylo složení vedoucích stranických orgánů po II. sjezdu. Už jsme na jiném místě uvedli, že frakční rozpory ochromovaly akceschopnost strany a II. sjezd KSČ otevřel klíčovou otázku, jak bude vypadat složení nejvyšších stranických orgánů. Tomu přikládala Kominternu mimořádnou pozornost ve světle kritiky KSČ na proběhnutých kongresech. Vzhledem k tomu, že Kominternu pravidelně kritizovala aktivitu pravice v KSČ a nedostatečnou snahu pravicové živly účinně zatlačovat do pozadí, rozhodla se energicky zakročit a zasáhnout do složení zmíněných orgánů. Napjatá situace gradovala, protože představitelé pravice předložili vlastní kandidátku proti levým a mohlo dojít k převaze pravých živlů ve vedení

⁹¹⁷ Zinovjev, Grigorij: Über die Bolschewisierung der Parteien, s. 44.

strany, což by podle Kominterny zabránilo z jejího pohledu realizaci bolševizačního kursu, jednalo by se o „sabotáž“ směrnic vyplývajících z V. kongresu a mohlo to znamenat i stranický rozkol. Kominternu nechtěla nechat nic náhodě a adresovala delegátům sjezdu dopis, v němž je jasně akcentována „ideová čistota“ strany, a současně doporučila sjezdu, aby zvolil takový ÚV, který by byl zárukou prosazení bolševického kursu.

Jak píše Pavel Reiman v Dějinách KSČ, rozkol při volbě ÚV se mohl stát zárodkem krize celé strany. Nakonec nebyl černý scénář naplněn a vznikla jednotná kandidátka, kdy sjezd zvolil dle moskevských instrukcí ÚV, který se skládal ze 14 činitelů dosavadního vedení a 18 představitelů levice, která měla převzít dominantně otěže strany při probíhání bolševizace. To, aby leví tvořili většinu v poměru 18:14, si nadiktoval na sjezdu přítomný Manuilskij, respektive Kominternu.⁹¹⁸ Vzhledem k faktu, že pravice měla ve straně poměrně významné slovo, nebylo možné ji úplně z vedoucích stranických orgánů vymanévrovat, protože to mohlo akcelarovat další hlubší rozpory. S daným stavem někteří přední komunističtí funkcionáři nesouhlasili a vystoupili proti němu, v první řadě Šmeral, který později, na V. rozšířeném plénu EKI v roce 1925, adresoval Manuilskému kritickou výtku, protože jeho zásah vytvořil „ve velké části strany atmosféru paniky (...) a strachu z vyloučení.“⁹¹⁹

Do politického byra byl zvolen po II. sjezdu Jan Doležal,⁹²⁰ Josef Haken, Alois Muna, Josef Hais, Ernö Seidler, Alois Neurath, Julius Verčik a Bohumír Šmeral. Poprvé bylo voleno také organizační byro (orgbyro), v němž zasedli Josef Haken, Josef Horn,⁹²¹ Alois Neurath, Arnošt (Ernst) Hirschl,⁹²² Antonín Zápotocký, Ernö Seidler a Josef Skalák. Z personálního složení nového vedení tedy vyplývá, že poměry mezi oběma křídly byly opravdu těsné.⁹²³ Otázkou pak zůstává, proč Kominternu nadiktovala tak těsný poměr ve prospěch levice, když objektivně vzato mohla pozice levice ještě zesílit. Bylo to pravděpodobně z toho důvodu, že pokud by tento poměr dopadl výrazněji ve prospěch levice, pravici by to zřejmě zmobilizovalo k ostrému nesouhlasnému vystoupení. Ostatně aktivity Manuilského, který jednoznačně přijel s delegací Kominterny podpořit levici, neměly rezultovat jakkoliv v rozštěpení KSČ.⁹²⁴

Jaké závěry tedy vzešly z II. sjezdu? Strana se především přihlásila k bolševizaci, uznala chyby,

⁹¹⁸ K tomu si Verčik poznamenal: „Zástupcom bol Dmitrij Davidovič Manuilskij. V zákulisí sa prali s otázkou zloženia budúceho ÚV KSČ. Boli dve rôzne kandidátky, na každej boli – očisťom – i stúpenci druhej skupiny, ale v menšine. Nakoniec zjednal D. Z. Manuilskij klúč na 18 ľavých a 14 pravých.“ ANM, f. Julius Verčik, k. 3. i. č. 74.

⁹¹⁹ **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** Kominternu, s. 78.

⁹²⁰ Jeden ze zakladatelů KSČ Jan Doležal později v roce 1926 přešel k Národní obci fašistické a snažil se získat řadu komunistů právě do ní, což mu však nepodařilo.

⁹²¹ Josef Horn (1899-1973), československý komunistický politik a poslanec, předseda ústřední živnostensko-obchodnické komise KSČ.

⁹²² Arnošt Hirschl (1888-1946), československý politik, poslanec za KSČ. Hirschl měl pozoruhodné osudy, byl jedním z těch, kteří zběhli na opačnou stranu barikády jako například Jan Doležal či Emanuel Vajtauer – k nacistům. Předtím byl však zaniceným komunistou. Během druhé světové války vstoupil do oddílu SA a stal se obávanou postavou v Českém Krumlově. V roce 1946 byl Mimořádným lidovým soudem odsouzen k hrdelnímu trestu a oběšen.

⁹²³ **Štverák, František,** Schematismus, s. 39.

⁹²⁴ **Carr, Hallett, Edward:** Socialism in One Country 1924-1926. Svazek třetí. Londýn 1964, s. 187.

kteřé jí vytýkala na V. kongresu Kominterny, rozhodla v organizačním ohledu s výstavbou závodních buněk, i když, jak už řečeno, nebyla v tomto úsilí zatím příliš úspěšná. Nedá se však říct, že by vzešla z tohoto sjezdu jednotná, protože proti sobě stáli představitelé pravice a levice, přičemž činitelé levice získali ve vedení KSČ těsnou převahu, takže latentní tenze musely pokračovat dál. Pokud měla intervence Kominterny zjednat „pořádek“ mezi jednotlivými skupinami a zatlačit pronikavěji do pozadí pravicové elementy, šlo *de facto* o krátkodobé řešení, nikoliv dlouhodobé či definitivní. Ve vedení navíc byly živly, abychom použili terminologii Kominterny, které se z hlediska dalšího vývoje strany ukázaly jako brzda, a také posléze rozvratnými – Neurath, Alois Muna, Josef Skalák, Arno Hais⁹²⁵ a další. Nicméně do nově zvoleného VV KSČ se dostal Josef Haken nebo Čeněk Hruška,⁹²⁶ přičemž druhý z jmenovaných byl posléze důležitou personální oporou Gottwalda.

Samotná reže sjezdu byla v rukách vrcholných představitelů Kominterny. Ti vnímali situaci, která nastala v případě československé delegace na V. kongresu, a nemohli a ani nechtěli dovolit, aby se z KSČ stalo otevřené bojiště. Proto vsadili na taktiku zatlačování pravice uvnitř strany a podporu levice vytvořením zmíněného bloku. Nicméně i když Kominterny zakazovala utváření frakčních útvarů v KSČ, boje mezi těmito skupinami ve skutečnosti pokračovaly dále, skrytě i otevřeně, a to dokonce v řadě ohledů ostřeji než v minulosti, jak jsme viděli názorně na příkladu Neuratha, který se nevybíravě vymezil proti Šmeralovi na právě skončivším II. sjezdu KSČ. Podle Verčika, který osobně nesnášel Šmerala, po II. sjezdu začala „*krtčia práca šmeralismu proti vedeniu strany, hlavnú postavou byl Tausik (Šmeralův spojenec), a ďále Muna, Zápotocký, Bubník.*“⁹²⁷

Vypuknutí vnitrostranické krize a případ Bubník

II. sjezd KSČ tedy sice oficiálně vytyčil podle příslušných směrnic Kominterny cestu k bolševizaci, nicméně zdaleka ne všichni členové strany tuto linii považovali za správnou. Rozpory byly patrné i nadále a nabíraly prudších, konfrontačnějších forem. Manuilského zásah do složení vrcholných stranických orgánů vyzněl nakonec kontraproduktivně, nikoliv jako uklidnění situace. Otevřená a ničím neskrývaná ingerence zástupce Kominterny do vnitřních záležitostí strany byla pro mnohé členy rozčarováním, pro jiné, představitele pravicového křídla, pak přímo šokem. Nespokojení členové brali výsledky II. sjezdu spíše jako výzvu k dalšímu boji a jako provizorní stav, který lze změnit. Panovaly obavy, že právě bolševizace může masy místo jejich bližšímu připoutání ke KSČ naopak od strany odehnat, a komunisté mohou ztrácet cenný politický kapitál v dalších zápasech s buržoazií. Jiní členové pak v této souvislosti nesouhlasili s podřízeností KSČ Kominterně a jejím směrnicím, které byly pro všechny sekce závazné, a vyslovovali se pro větší míru nezávislosti na ní. Tito členové sice uznávali Kominternu jako

⁹²⁵ K osobnosti Haise viz **Státník, Dalibor**: Mezi odbojem a kolaborací. Případ Arno Haise. In: Soudobé dějiny, č. 4/2001, s. 692-717.

⁹²⁶ Čeněk Hruška (1889-1965), československý politik za KSČ, meziválečný a poválečný poslanec, blízký Gottwaldův spojenec. Na V. sjezdu KSČ byl zvolen do polbyra, za války se stal členem zahraničního vedení KSČ.

⁹²⁷ ANM, f. Julius Verčik, k. 3. i. č. 136.

centrum mezinárodního komunistického hnutí, které sídlilo v zemi, jež jako první uskutečnila proletářskou revoluci, na druhé straně si osobovali samostatnější a nezávislejší postup v jednotlivých agendách a jejich souhlas se směrnicemi proudícími z Moskvy nebyl bezvýhradný.

Právě zde je třeba hledat příčiny vnitrostranické krize, která brzy akcelerovala, a již urychlil pražský vlivný funkcionář Josef Bubník. Jeho boj musíme na druhé straně vnímat v širších souvislostech, Peter Popálený totiž správně uvádí, že spor mezi Bubníkem a vedením strany je nutno vidět prismatem konfliktu mezi bolševismem a sociálnědemokratickými relikty v KSČ, které spočívaly v nezávislejší postavení vůči Kominterně a samostatnějším postupu.⁹²⁸ Konflikt probíhal *de facto* až do konce dvacátých let a „bubnikiádu“ pak je nutno vidět jako významnou epizodu v rámci tohoto zápasu. Než přikročíme k výkladu ohledně dalších událostí, je třeba říct, že „bubnikiáda“ nepředstavovala izolovaný či ojedinělý fenomén ve světovém komunistickém hnutí. KSF zažila podobný vývoj v roce 1922, kdy generální tajemník Ludovic Frossard⁹²⁹ nebyl přesvědčen na rozdíl od Marcela Cachina o správnosti linie jednotné fronty.⁹³⁰ Původcem prudkých ideologických bojů v KSF pak byl oportunistus.⁹³¹ Nelze tak pohlížet na „bubnikiádu“ jako jakýsi ojedinělý fenomén v mezinárodním komunistickém hnutí, byť československý případ vycházel z jiných kořenů. Nicméně ještě zde zmiňme případ Borise Souvarina,⁹³² původně kyjevského Žida, prominentního francouzského komunisty, novináře a bystrého polemika. Souvarine se stal postupně v podstatě solitérem v řadách KSF, stejně jako Bubník v československém případě. Souvarine se zúčastnil III. kongresu Kominterny, byl zvolen do EKI, požíval značných výhod jako francouzský vysoce postavený komunist, pojilo jej těsnější spojení s Bucharinem. Nicméně Souvarinova hvězda začala poměrně brzy zhasínat, protože se postavil za Trockého, tedy jednoho z pretendentů na nejvyšší stranické pozice po Leninově smrti v roce 1924. Zinoviev proti Souvarinovi vedl ostře zahrocenou řeč, za svého přítele se sice postavil Bucharin, ale nedůrazně. Na XIII. sjezdu Komunistické strany Ruska (bolševiků) v roce 1924 byl Souvarine jediným, kdo se postavil za Trockého. Následně Souvarina čekalo vyloučení z KSF, vyhranil se pak proti Stalinovi, když sdílel některé názory Levé opozice.

Bubník byl profesí zástupcem přednosta Úrazové pojišťovny dělnické, přispíval svými články například do Úřednických rozhledů, byl to člověk s poměrně velkým přehledem, jenž se zdaleka nezajímal jen o politiku, ale psal i obsáhlejší teoretické články o socialistickém učení. Bubníka zajímala mimo jiné také problematika sociálního pojištění dělníků.⁹³³ Byl politicky činný hlavně ve dvacátých letech, v letech třicátých odešel do důchodu, za druhé světové války se stáhl do ústraní. V roce 1945 se začal znovu politicky angažovat, a to v obnovené sociálně demokratické straně. Po únoru 1948 žil s chotí v domově důchodců v Myslibořicích. Manželský pár však žil

⁹²⁸ **Popálený, Peter:** Vznik a profilace KSČ, s. 127.

⁹²⁹ Ludovic-Oscar Frossard (1889-1946), francouzský komunistický činitel, předtím patřil k zakládajícím členům Francouzské socialistické strany. Jeho syn André Frossard byl spisovatelem a novinářem.

⁹³⁰ Dějiny Francouzské komunistické strany. Praha 1975, s. 96.

⁹³¹ **Hallas, Duncan:** The Comintern. A History of the Third International. Chicago 2008, s. 31.

⁹³² Vlastním jménem Boris Lifschitz.

⁹³³ K tomu blíže viz **Bubník, Josef:** Sociální pojištění a dělnictvo. Praha 1923.

v nejistotě, protože státní orgány Bubníka sledovaly a pořizovaly o něm zprávy či ustanovky. Nutno dodat, že značně zkresleného až dehonestáčnického charakteru.

Citlivou byla zejména Bubníkova válečná kapitola. Ustanovka ministerstva národní bezpečnosti z 6. prosince 1950 nahlíží na Bubníkovu aktivitu během války značně kriticky a snaží se jej posunout do kolaborační roviny, což je ovšem v případě Bubníka vyložená nepravda: „*Jmenovaný se za okupace nechoval, jak se na žádného člověka patřilo. Dělal vše, aby se zavděčil Němcům. Dobře si žili, syn byl zaměstnán na radnici a často vodil do bytu Němce a měl údajně na stole Heidricha [Reinharda Heydricha – pozn. aut.]. Také měli služebnou a tato byla ještě v okupaci totálně nasazena do německé rodiny a od těch dob jsou bez služebné.*⁹³⁴ V ustanovkách také měly „vyniknout” Bubníkovy negativní osobní vlastnosti, které mu komunisté přisuzovaly, a to ve většině případů neprávem: Ve stejné zprávě čteme: „*Je velice výmluvný, chytrý, ke svému osobnímu propěchu využije každé příležitosti. Neumí se hněvati, je samý humor, až drzý.*“⁹³⁵ Bubník umírá v roce 1957 ve věku 78 let, ve své písemné pozůstalosti po sobě zanechal poměrně rozsáhlé dílo včetně rukopisů básní a povídek.

Abychom pochopili Bubníkovy postoje, musíme se vrátit už do ustavujícího sjezdu KSČ v roce 1921, o němž referoval ve svém spisku Socialismus a hnutí komunistické jako o události, kde panovala nervozita a nikdo se neměl možnost postavit oficiálnímu programu právě se zrodivší strany. Podle Bubníka, vlivného tajemníka I. Pražské organizace, jehož vliv se však šířil i za hlavní město, například na Brandýsko a Brněnsko, se tehdy poprvé ukázalo, že se nelze dovolávat vnitrostranické demokracie, protože poslanci a senátoři KSČ neměli ani hlasovací právo a nesměli se ozvat proti programu a ani příležitost jej jakkoli měnit.⁹³⁶ Právě z toho principiálního pohledu je nutno odvozovat pozdější Bubníkova zásadová stanoviska ve vztahu k absenci vnitrostranické demokracie v KSČ a stálé ingerenci Kominterny do jejích záležitostí. Bubník však kromě podpory v Praze a dalších krajských organizací požíval poměrně značného vlivu i v samotných orgánech KSČ. Od I. sjezdu KSČ byl členem kontrolní komise strany, funkci obhájil také na II. sjezdu KSČ.⁹³⁷ V kontrolní komisi zasedali i jeho spojenci, například Václav Kovanda⁹³⁸ a další, tvořili ji nicméně i výrazní exponenti pravice – František Hovorka či Heřman Tausík.

Podhoubí pro další vnitrostranickou krizi bylo staršího data, jak potvrzuje komunistů Ladislav Görlich.⁹³⁹ Krizové události v roce 1925 tak byly přímou výslednicí dějů, které probíhaly předtím. O Bubníkových aktivitách se vědělo ve straně již dříve, během V. kongresu Kominterny

⁹³⁴ ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-738-2.

⁹³⁵ Tamtéž.

⁹³⁶ ANM, f. Josef Bubník, k. 4, i. č. 228.

⁹³⁷ Bubník byl na ustavujícím sjezdu KSČ také zvolen do tiskového výboru.

⁹³⁸ Václav Kovanda (1880-1952), komunistický politik, vyučený knihtiskař. Byl členem brněnského zastupitelstva, v roce 1928 byl vyloučen z KSČ a přešel do KSC. Po nacistické okupaci byl vězněn.

⁹³⁹ Ladislav Görlich (1892-1967), československý politik a publicista, původní profesí zubní lékař. V letech 1921-1928 člen KSČ, vyloučen, protože kritizoval podřízení strany Kominterně, pak až do roku 1948 do pohlčení sociální demokracie KSČ působil v sociálně demokratické straně.

v létě 1924. Görlich Bubníkovi osobně sdělil, že pokud dobrovolně ze své pozice neodejde, pak musí být odstraněn.⁹⁴⁰ Proti „odbojnému“ I. Pražskému kraji KSC vystupoval například kriticky na podzim 1924 i Šverma, který v článku, zveřejněném v Rudém právu, kritizoval mimo jiné metody, organizační zásady, iniciativu a činnost kraje, kterou neshledával revoluční.⁹⁴¹ Samotnou konkrétní příčinu pokračujícího neutěšeného stavu v KSC, který záhy eskaloval ve vážnou vnitřní krizi, je pak nutno spatřovat v „oktrojovaném“ zásahu Kominterny do složení vedení této strany, kde měli napříště 18 hlasů „leví“ a 14 hlasů „praví.“ S touto svévolnou personální intervencí projevil důrazný nesouhlas právě Bubník, který požadoval demokratickou diskusi, jež však musela být za daných podmínek iluzorní. Nicméně i Šmeral poskytl v tomto směru svým příspěvkem oporu Bubníkovi, když na V. plénu EKI prohlásil, že právě intervence Manuilského vyvolala v KSC atmosféru paniky a zaslala strach z vylučování.⁹⁴²

Je zřejmé, že Bubníkův osobně vyhraněný pohled se musel stát příslovečnou rozbuškou vnitrostranické krize KSC, která záhy vypukla naplno po jeho veřejných kritických vyjádřeních. Po skončení II. sjezdu se podle vlastních slov na Bubníka začaly valit soustředěné útoky polbyra, jako záminku si našlo uskutečňovanou frakční práci v I. Pražském kraji, jejímž nositelem měla být pravice.⁹⁴³ V KSC vypukla krize, která byla ještě umocněna tím, že v lednu a únoru 1925 vrcholily v době doznívající deflace tzv. protidrahotní demonstrace na různých místech republiky, od nichž si KSC slibovala nové kolo tlaku zdola na vládu.⁹⁴⁴ Nutno objektivně konstatovat, že řada těchto akcí měla skutečně poměrně značný ohlas, a proto komunisté pokračovali v pořádání dalších větších táborů lidu a přípravě nových vystoupení. Demonstrací a jiných akcí se účastnily stovky i tisíce lidí.⁹⁴⁵ Dělnictvo podniků se shromažďovalo na schůzích a psalo rezoluce ohledně zvyšujících se životních potřeb a současně plédovalo za navýšení mezd.⁹⁴⁶ Po schůzích se neziřídka konaly pochody na místní náměstí, které zpravidla nebyly povoleny, a proto bylo nařízeno je vyklidit, například v Berouně 15. února 1925.⁹⁴⁷

Krize se posléze dále prohloubila, protože Bubník a jeho pražská organizace v ní nebyla rozhodně izolovanou a bezvýznamnou skupinou, za kterou ji posléze označila sama

⁹⁴⁰ RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 97.

⁹⁴¹ **Král, Václav:** Prameny, s. 120.

⁹⁴² **Broué, Pierre:** Histoire de L'Internationale communiste, s. 374.

⁹⁴³ ANM, f. Josef Bubník, k. 4, i. č. 228

⁹⁴⁴ Protidrahotní demonstrace probíhaly i za Rakouska-Uherska. V roce 1911 vyvrcholily srážkami se státní mocí, kdy o život přišli tři lidé.

⁹⁴⁵ Například policie odhadla protidrahotní vystoupení z 15. února 1925 na 8 000 – 10 000 lidí. ZAO, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – sv. I/2. Presidiální spisy 1919-1939 (1. díl 1919-1933), k. 234, sign. 2/52.

⁹⁴⁶ Například dělnictvo kovoprůmyslových závodů v Hořovicích se shromáždilo na schůzi 1. 2. 1925 a ve své rezoluci uvedlo: „Dělnictvo na Hořovicku bylo vždy, pokud se týče mzdových poměrů na tom hůře, než dělnictvo v Praze a jinde. Nezaměstnanost a stávkvy v posledních dobách vyvolané zaměstnavateli jsou stálým údělem dělnictva. Nyní opět stoupající dráha životních potřeb uvádí dělnictvo do stavu přímo zoufalého, protože nevíme, jak budeme moci po restrikci mezd uhájit svoje životní existence.“ Státní okresní archiv Beroun (SOkA Beroun), f. Okresní úřad Hořovice, i. č. 247, sign. 64/1925.

⁹⁴⁷ SOkA Beroun, Okresní úřad Hořovice, i. č. 254, sign. 236/1925.

Kominternu.⁹⁴⁸ Právě naopak, v pražské organizaci drželi poměrně pevné pozice „praví“. Za Bubníka se kromě pražské organizace postavila také brněnská či kladenská, některé hodonínské a jiné. Podpora Bubníkovu stanovisku tak nebyla izolovaná, omezená na určité místo, ale vycházela z poměrně silného stranického zázemí, které bylo v krizi aktivní a vymezovalo se proti oficiálnímu vedení KSČ.

Bubník se domníval, že je potřeba volit nezávislejší postup na Kominterně a jejích direktivách. Organizace, v níž působil, byla specifická a možno říci unikátní v tom směru, že se vyvíjela poměrně nezávisle na centru. Bubník hodnotil směrnice přicházející s železnou pravidelností z Kominterny jako příliš svazující, které navíc omezují prostor pro další vlastní tříbení názorů a vylučují žádoucí oponenturu. Bubník tak ve své podstatě nesouhlasil s bolševizačním kurzem, jenž byl přijat na druhém sjezdu KSČ. Bubník jistě nežádal, jak později o tom referoval nejen Gottwald, „likvidaci komunistické taktiky“ či zřeknutí se masových akcí, jakož i přenesení stranické politiky výhradně na parlamentní půdu.⁹⁴⁹ To jistě nebylo jeho záměrem, nikde o tom nepsal ani nemluvil. Klíčovým problémem však byla jeho představa o větší či menší nezávislosti KSČ na Kominterně, už v tomto bodě se dopouštěl ideologické hereze, protože Kominternu nemohla ze svého pohledu tolerovat žádnou komunistickou sekci, která by chtěla být jakkoli nezávislou, protože to zcela odporovalo jejím záměrům a systému, na němž byla od začátku postavená, tedy tuším centralismu a úplné kontrole všech svých sekcí.

Záhy bylo zformulováno Bubníkovu známé memorandum, kde jasně popsal svá stanoviska, jež měl řádně zargumentována. Kovanda poslal následně memorandum, otištěné v brněnské Rovnosti, jejíž redakci načas ovládli „vzbuřenci“, Kominterně. V tomto úsilí Bubníka podpořil i šéfredaktor Rovnosti Jaroslav Rouček, původně katolický kněz požívající poměrně velké popularity na Brněnsku.⁹⁵⁰ V memorandu byly vysloveny některé z hlediska komunistické ortodoxie kacířské myšlenky, jako například rozvolnění vazeb mezi Kominternou a KSČ či odmítání bolševizace strany. Jeho tvůrci v něm uvedli, že představitelé levé skupiny udělali závažné chyby na II. sjezdu KSČ, když se ve snaze strhnout na sebe vedení dopustili rekriminací vůči ostatním a snažili se je osobně zdiskreditovat.⁹⁵¹ Manuilského zásah na II. sjezdu KSČ posvěcený Kominternou byl pouze formální a docílený kompromis toliko „slepeninou“.⁹⁵² Situace začala nabírat na intenzitě a vedení KSČ ji v dopisu adresovaném EKI z 9. 1. 1925 hodnotilo jako kritickou.⁹⁵³ V dopisu je uvedeno, že ve straně existuje skupina lidí – „bubníkovci“, kteří nepochybně připravují její rozštěpení. Existuje pak přímá souvislost či

⁹⁴⁸ Die Kommunistische Internationale in Resolutionen und Beschlüssen, svazek 2: 1925-1943, Offenbach 1998, s. 38.

⁹⁴⁹ **Bradáč, Zdeněk:** Boj za bolševizaci KSČ, s. 251.

⁹⁵⁰ Jaroslav Rouček (1874-1948), československý komunistický politik, poslanec nejdříve za sociálně demokratickou stranu, poté za KSČ. Byl šéfredaktorem listu Rovnost, podporoval Josefa Bubníka ve vnitrostranické krizi, nakonec byl vyloučen a přešel do Bubníkovy Neodvislé strany komunistické v Československu a následně sociálně demokratické strany. Z té byl ale rovněž vyloučen pro spory sociálních demokratů na Brněnsku.

⁹⁵¹ Komunistická revue č. 10/1925, s. 299.

⁹⁵² Tamtéž.

⁹⁵³ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

spojitost mezi těmi „extrémními soudruhy“ a na druhé straně Šmeralovými centristy.⁹⁵⁴ Zvláště Šmeral si má počínat tak, že chce stranu vést a vymanévrovat z rozhodování levé křídlo. Je svrchovaně důležité, aby byl zasazen rozhodný úder Bubníkově skupině a pravé křídlo přinuceno opustit stranu.⁹⁵⁵

Vedení strany v dopisu konstatovalo, že proti levým se v KSCŽ vedou různé pomluvy, panuje vůči nim podezření. Komunisté hodnotili Bubníkovu aktivitu jednoznačně – jako vědomě rozbíječskou, kdy měl Bubník cíleně usilovat o rozštěpení strany.⁹⁵⁶ Navíc měl úmyslně sabotovat, jak uváděl Verčík, únorová protidrahotní vystoupení KSCŽ spolu se Šmeralem a jeho spojenci. U druhého jmenovaného však dané obvinění ze strany Verčíka musíme brát s rezervou, protože vůči němu choval osobní animozitu, která byla ovšem vzájemná.⁹⁵⁷ Současně měl úmyslně Bubník znemožnit demonstrace, které by reagovaly na události z 10. února 1925, kdy na protidrahotní manifestaci na Václavském náměstí došlo ke srážce se státní mocí. Na místě zůstalo několik zraněných.⁹⁵⁸ Na 15. února 1925 měla být svolána demonstrace jako odpověď na události z 10. února.⁹⁵⁹ Marxistická historiografie shodně tvrdí, že za krveprolití mohou bezpečnostní oddíly a četníci, nicméně to ve světle archivních pramenů není pravda, jak vyplývá z oběžníku Prezidia zemské správy politické v Praze z 11. února 1925. V něm se dočteme: „*Dne 10. února 1925 došlo v Praze po táboru lidu, který uspořádala strana komunistická s programem, boj proti drahotě, k výtržnostem spojeným s neobvyklým stupněm násilí, při kterých stráž bezpečnosti byla výtržníky napadena a byla nucena v sebeobraně použití střelné zbraně.*“⁹⁶⁰ Podle polbyra ÚV KSCŽ měl také Bubník chystat poradu odpůrců nového vedení strany, s nímž nesouhlasil.⁹⁶¹ Za tyto aktivity byl 17. února 1925 Bubník exemplárně vyloučen s dalšími 9 poslanci a 30 osobnostmi ze strany.⁹⁶² Předsednictvo EKI velmi rychle Bubníkovu vyloučení posvětilo a konstatovalo, že „*Kominternu souhlasí s rozhodnutím o vyloučení shnilých elementů a vyslovuje přesvědčení, že Komunistická strana Československa sjednotí se kolem ústředního výkonného výboru strany.*“⁹⁶³ Bubníkovu vyloučení pak bylo potvrzeno 28. února 1925 na schůzi ÚV KSCŽ.⁹⁶⁴

K vyloučení Bubníka by došlo tak jako tak, události k tomu nevyhnutelně směřovaly, a to i bez sepsání memoranda, v podstatě by stačilo „sabotování“ protidrahotních demonstrací.⁹⁶⁵ Ze strany vystoupil i v době „bubnickiády“ jeden ze zakladatelů KSCŽ a někdejší organizátor levice na

⁹⁵⁴ Tamtéž.

⁹⁵⁵ Tamtéž.

⁹⁵⁶ Rovnost, 20. února 1925, s. 1.

⁹⁵⁷ ANM, f. Julius Verčík, k. 3, i. č. 136.

⁹⁵⁸ NA, f. Pavel Reiman 1925-1963, k. 4, a. j. 63; Rudé právo, 11. února 1925, s. 1.

⁹⁵⁹ SOKA Beroun, f. Okresní úřad Hořovice, i. č. 248, sign. 82/1925.

⁹⁶⁰ Tamtéž.

⁹⁶¹ Nástin dějin městské organizace KSCŽ v Praze, s. 90.

⁹⁶² **Rupnik, Jacques:** Dějiny Komunistické strany Československa, s. 70.

⁹⁶³ Rudé právo, 25. února 1925, s. 1.

⁹⁶⁴ Zpráva sekretariátu ústředního výboru pro III. sjezd KSCŽ. Liberec 1925, s. 8.

⁹⁶⁵ NA, f. Pavel Reiman 1925-1963, k. 4, a. j. 63.

Slovensku a Podkarpatské Rusi Heřman Tausik.⁹⁶⁶ jinak blízký Šmeralův spojenec. Vyloučena ze strany také byla Miloslava Grimichová,⁹⁶⁷ která se otevřeně postavila za Bubníka. Později našla znovu politický domicil v sociální demokracii. Ostatně Grimichová v Moskvě byla zapsána předtím špatně, protože stanula na „nejkrajnějším pravicovém křídle“. Její vyloučení měl podnitit i Zápotocký.⁹⁶⁸

Uvědomoval si Bubník, že za své aktivity může být vyloučen? Jistě ano, nicméně byl bytostně přesvědčen o tom, že jeho kroky jsou správné a míří k nápravě nepříznivých poměrů, které vznikly „oktrojovaným“ zásahem Manuilského na II. sjezdu KSČ. Bubník byl proto ochoten podstoupit nejvyšší stranickou obět'. Reagoval na své vyloučení o dva dny později, kdy zveřejnil manifest s názvem *Moje prohlášení*. Všem soudruhům a soudružkám Komunistické strany Československa, zejména z pražského kraje. V prohlášení odmítl všechna obvinění, které polbyro proti němu vzneslo, podle Bubníka si měl na něho opatřovat falešné důkazy Haken, který jej obvinil se styků s vládou. V prohlášení Bubník píše: „*Ještě na sjezdě [II. sjezdu – pozn. aut.] v plenární schůzi zdůrazňoval sekretář soudruh Zápotocký suverenitu strany, to jest právo strany rozhodovati samostatně o svém vedení a toto vedení, aby bylo plnoprávným členem Internacionály. Ale zatím na tuto suverenitu byl proveden rozhodný útok.*“⁹⁶⁹ Dlužno dodat, že podle senátora Toužila byla animozita mezi Hakenem a Bubníkem vzájemná.⁹⁷⁰

Vyloučením nepohodlných politických činovníků však krize zdaleka neskončila, ale naopak kulminovala, eskalovala. Vedení KSČ si bylo velmi dobře vědomé, že situace akceleruje. Svědčí o tom dopisy, které KSČ posílala EKI. V dopisu do Moskvy z 25. 2. 1925, který nevyzněl vůbec s ohledem na další vývoj optimisticky, vedení strany uvedlo, že krize je vážná, a k uklidnění situace nepřispívají ani centristé v čele se Zápotockým a Šmeralem, kteří prakticky nic nedělají proti stranickému rozštěpení, ani to nejmenší, naopak podnikají na vlastní pěst svou činnost v Kladně či Brně, kde měli pobouřit místní dělníky.⁹⁷¹ Nicméně vedení KSČ nečekalo, že odpor vůči Bubníkově vyloučení bude tak soustředěný. A lavina nesouhlasu se po vyloučení Bubníka z KSČ zvedla opravdu silně. Proti způsobu vyloučení Bubníka totiž protestovaly četné stranické organizace na regionální úrovni, hlavně brandýské,⁹⁷² kladenské a brněnské.⁹⁷³ V nich rezonoval především způsob vyloučení důvěrníka I. Pražského kraje, a někteří brněnští funkcionáři jako

⁹⁶⁶ Heřman Tausik (1878-1961), československý komunistický politik a poslanec. Koncem dvacátých let vykonával funkci administrativního ředitele nakladatelství Melantrich. Během nacistické okupace vězněn v koncentračních táborech Buchenwald a Dachau.

⁹⁶⁷ Miloslava (Míla) Grimichová (1891-1957), komunistická politička, redaktorka Rovnosti, členka mnoha ženských organizací.

⁹⁶⁸ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

⁹⁶⁹ ANM, f. Josef Bubník, k. 4, i. č. 217.

⁹⁷⁰ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 18, a. j. 156.

⁹⁷¹ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

⁹⁷² Jak uvádí Martin Dolejský, vrcholní činitelé vedení brandýské organizace byli Bubníkovými stoupenci. Po jeho vyloučení však setrvali i nadále ve vedení. **Dolejský, Martin:** Dějiny Komunistické strany Československa v letech 1921-1938 v okrese Brandýs nad Labem, Rigorózní práce. Ostrava 2017, s. 65.

⁹⁷³ **Dolejský, Martin:** Opozice v meziválečné KSČ v letech 1925-1929. In: Moderní dějiny č. 1/2019, s. 106-107.

například Bohuslav Ečer⁹⁷⁴ uváděli, že Bubníkovy vyloučení je v rozporu s Organizačním řádem strany.⁹⁷⁵

Mimořádná konference funkcionářů Velké Prahy, která se sešla 25. února 1925, vyslovila nesouhlas s rozhodnutím polbyra o vyloučení Bubníka z KSČ. Podle závěrů této konference měl mít poslední slovo v případě Bubník zasedání rozšířeného VV KSČ, které se konalo 28. února 1925. To potvrdil většinou hlasů vyloučení Bubníka, což následná konference představitelů Velké Prahy již vzala na vědomí.⁹⁷⁶ Nicméně na jednání se potvrdila skutečnost, že funkcionáři nejsou ohledně Bubníka zdaleka jednotní, spíše rozpolčení. Šmeral, Zápotocký, Muna a Kohn se postavili proti Hakenovi, který referoval na zasedání o Bubníkově vině.⁹⁷⁷ Usuzovali, že příčinou krize je nové vedení strany, které vylučuje menšinu z jakékoliv spolupráce a majorizuje ji. Na jednání byly předloženy dvě rezoluce, menšiny a většiny. Menšina především požadovala, aby byla svolána říšská konference a na její platformě byla krize řešena, většina namítala, že se tak jen zvýší riziko rozštěpení strany. Nakonec se hlasovalo o obou rezolucích, přičemž za většinu se postavilo 18 členů, pro menšinu 11.⁹⁷⁸

Po jednání rozšířeného VV KSČ se začala situace povážlivě dramatizovat. Důkazem eskalovaného stavu je skutečnost, že mnohem dál šel ve své rezoluci výkonný výbor XVI. Kraje v Brně 20. února a s některými tezemi v Bubníkově memorandu se v podstatě ztotožnil.⁹⁷⁹ V prohlášení, otištěném v brněnské Rovnosti, vedení kraje uvedlo, že Bubníkovy vyloučení je neodpovědné, porušuje organizační řád a ohrožuje bojeschopnost strany zvláště v době, kdy jsou v plném proudu protidrahotní boje.⁹⁸⁰ Na stránkách Rovnosti se pak objevily i články, které rozporují kompetentnost některých členů polbyra a ve svých důsledcích pak vznikla vážnější polemika mezi vedením KSČ a odbojným XVI. Krajem v Brně, která se také přenesla na stránky tisku – Rudého práva a Rovnosti, kde byl veden poměrně ostrý „žurnalistický souboj“. Do eskalujícího sporu pak vstoupily ještě starší reminiscence, a to volba VV, která dopadla těsně pro levé, s níž měli představitelé brněnského výkonného výboru problém, a vyjádřili jí *de facto* nedůvěru.

Představitelé brněnského krajského výboru si stěžovali na to, že do složení výkonného výboru, vzešlého z II. sjezdu KSČ, nemohli zasáhnout, a že bylo provedeno frakčně.⁹⁸¹ S tím později vyslovil souhlas i Zápotocký, který prohlásil, že „*rozdělení resortů ve výkonném výboru*

⁹⁷⁴ K osobnosti Bohuslava Ečera, jinak činorodého člověka všestranných zájmů a znalce několika světových jazyků viz **Dudáš, Michal:** Bohuslav Ečer. Český lovec nacistů. Praha 2019.

⁹⁷⁵ Rovnost, 22. února 1925, s. 1.

⁹⁷⁶ Komunisté a Praha, s. 90.

⁹⁷⁷ **Král, Václav:** Prameny, s. 196.

⁹⁷⁸ **Týž:** Prameny s. 197.

⁹⁷⁹ **Peša, Václav:** K dějinám dělnického hnutí a KSČ na Moravě v letech 1921-1929. In: Časopis Matice moravské, č. 3-4/1957, s. 205. Brněnská Rovnost a brněnská organizace platila již dříve za „odbojnou“ a někteří straníci se na to stěžovali již v roce 1922.

⁹⁸⁰ Rovnost, 22. února 1925, s. 2.

⁹⁸¹ Rovnost, 21. dubna 1925, s. 1.

*prováděli soudruzi úplně frakčně, bez naší přítomnosti a způsobem přímo ponižujícím.*⁹⁸² Frakčně mělo podle brněnských činníků KSČ pracovat i samotné polbyro. Dne 21. dubna 1925 otisklo polbyro KSČ prohlášení kriticky zahrocené vůči „odbojným“ brněnským funkcionářům. V prohlášení se uvádí, že „*usnesení exekutivy KI jsou závazná pro každého soudruha bez výjimky a musejí být respektována bezpodmínečně všemi příslušníky strany.*“⁹⁸³ Polbyro pak v prohlášení píše, že ústředí KSČ musí dbát na to, aby krajský výkonný výbor v Brně a jeho list Rovnost dělaly politiku strany a nikoliv proti ní.⁹⁸⁴ V den, kdy Rudé právo uveřejnilo kritické prohlášení vůči brněnským funkcionářům, se vydala delegace ve složení Zápotocký, Haken, Neurath a také Šmeral do Brna, aby jim „domluvila“. Skupina usilovala o to přesvědčit své brněnské kolegy, aby důsledně respektovali závěry usnesení II. sjezdu, směrnice Kominterny a také závaznou stranickou disciplínu. Hlavně však měla delegace uhasit doutnající spor a uklidnit vyostřenou situaci ve straně, která už nepochybně přešla do vážné vnitrostranické krize.

Celý spor nabyl v této fázi takového stupně, že se nutně musel pod bedlivým drobnohledem Kominterny internacionalizovat. „Bubnickiáda“ se dostala na pořad jednání v Kominterně na přelomu března a v dubnu 1925 na rozšířeném V. plénu EKI,⁹⁸⁵ jednající mimo jiné o otázkách bolševizace, jak už jsme shora uvedli. Kominternu zde měla zároveň působit jako mediátor celého sporu, jako smířčí instance. Byla stejně jako v roce 1922 při řešení první vnitrostranické krize vytvořena československá komise, jež měla za účasti československé delegace zdárně uhasit vnitrostranický požár, který nebezpečně doutnal již několik týdnů. Na zasedání vystoupil sám Stalin a podrobil KSČ kritice za laxní postup vůči pravici.⁹⁸⁶ Odmítl hlasy ze strany některých československých komunistů, kteří se se snažili omezit právo Kominterny zasahovat (nebo spíše přesněji vměšovat) do záležitostí národních komunistických stran a požadoval zjednání nápravy.

To však v praxi možné nebylo, protože Kominternu se pasovala vždy do role nejspravedlivějšího arbitra, „čestného makléře“ bismarckovského stříhu, který stál nade všemi a svými nápravnými kroky vždy pomáhá (a současně neingeruje) do záležitostí jednotlivých sekcí. Československé otázce byla věnována v komisi v dané situaci nejen ze Stalinovy strany velká pozornost. Usnesení širší EKI o československé otázce označilo Bubníkův postup za politickou zradu a vyjádřilo souhlas s jeho vyloučením z KSČ. Kominternu označila jako jednu z příčin krize KSČ fakt, že jí tvoří ze dvou třetin bývalí sociální demokraté.⁹⁸⁷ Zmíněné sociálnědemokratické předsudky měly bránit podle usnesení širší EKI bolševizaci. A právě bolševizace ve své praxi znamená boj s pozůstatky sociáldemokratismu, který byl stále podle hodnocení Kominterny nedostatečný a měl rozhodně napříště zesílit.⁹⁸⁸ Kritice nešel ani Kreibich, který solidarizoval s vyloučeným

⁹⁸² Král, Václav: Prameny, s. 226.

⁹⁸³ Rudé právo, 21. dubna 1925, s. 3.

⁹⁸⁴ Tamtéž.

⁹⁸⁵ Zasedalo ve dnech 21. 3.-6. 4. 1925.

⁹⁸⁶ Srov. Broué, Pierre: Histoire de L'Internationale communiste, s. 374-375.

⁹⁸⁷ Srov. Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa, s. 70-71.

⁹⁸⁸ Pavel Reiman s trochou ironie píše o „věčném“ problému sociáldemokratismu ve svých pamětech toto: „Požadavek bolševizace, formulovaný V. kongresem, jsme pocíťovali jako oprávněný, protože jsme si čím dál tím

Bubníkem, ani Šmeral, ale také Zápotocký.⁹⁸⁹ Šmeral se Zápotockým se pak měli podle Kominterny přimykát právě k bubníkovskému křídlu, zaujmout k němu smířlivé stanovisko⁹⁹⁰ a poskytnout mu tak dostatečný prostor k jeho nebezpečným úmyslům.

Šmeralova kritika z Moskvy, jakkoli bychom mohli v jisté nadsázce říct, že byl na ni zvyklý z minulosti, byla tentokrát mnohem zostřenější, osobnější. Tentokrát se se Šmeralem „svezl“ i Zápotocký. Důvěrníci komunistických organizací v Praze na schůzi konané 25. 2. 1925 v čele se Šmeralem a Zápotockým totiž schválili rezoluci, v níž jednak konstatuje, že KSC je na pokraji záhuby, a že musí být odstraněn současný VV strany, který neodpovídá vůli většiny členské základny. Kromě toho se pak rezoluce měla dopustit největší „hereze“, když plédovala za Bubníkovou rehabilitaci. Kominternu ostře tuto rezoluci napadla a s ní i Šmerala a Zápotockého. Rudé právo pak otisklo prohlášení nejmenovaného emisara Kominterny v Československu: „*Resoluce Šmeralova a Zápotockého je hlubokou politickou chybou, pomáhající objektivně Bubníkovi i všem, kdož chtějí rozkol strany.*“⁹⁹¹ Nicméně Šmeral se snažil v československé komisi bránit a prohlásil, že on s dalšími nabízel „levým soudruhům“ společnou frontu proti Bubníkovi, nicméně to odmítli, protože potřebovali pro EKI vlastní zprávu o své „očistné aktivitě“, přičemž jim nešlo o věcný úspěch.⁹⁹² Šmeral se také bránil tím, že to byl právě on, kdo proti Bubníkovi požadoval přijetí první rezoluce.⁹⁹³

Sám Zápotocký byl během „bubnickiády“ v těžké pozici, kdy neušel kritice z vlastních řad. Čeněk Hruška v Moskvě o něm referoval v nelichotivém světle. Podle Hrušky to byl právě Zápotocký, který dobře věděl, že Bubník je sociálním demokratem, který se staví proti Kominterně.⁹⁹⁴ A nepříliš dobře o Zápotockém referovalo i nové vedení, zvolené na II. sjezdu KSC v roce 1924. Zápotockého hodnotilo jako člověka, o němž se věřilo, že pochopil své „omyly“ a směřuje k levým, přičemž se oddělil od šmeralovců.⁹⁹⁵ Zápotocký později sám uznal, že pochybil: „*Že jsme toto lepší mínění a přesvědčení o Bubníkovi a stejně tak o mnohých jiných lidech za ním dnes stojících měli, není sice naší hanbou, ale je to rozhodně naším omylem a chybou. A tato naše chyba jasně a bez pochybností byla nám i všem druhým jasně dokázána, a to se Bubník a jeho společníci přičinili měrou vrchovatou.*“⁹⁹⁶ Zápotocký doznával, že jeho chybou bylo, že nedostatečně zhodnotil nebezpečí, které přicházelo zprava.⁹⁹⁷ Nicméně ani Kreibich nezůstal

více uvědomovali, že KSC má ještě daleko k tomu, aby plnila úlohu revolučního předvoje dělnické třídy v leninském pojetí tohoto slova. Pamatuji se, že tehdy koloval ve straně jako vtíp domnělý výrok Otty Bauera. Zněl asi takto: Znam jenom dvě dobré sociálně demokratické strany. Nejlepší je ovšem rakouská sociální demokracie, hned po ní je to Komunistická strana Československa. Byl to vtíp, ale jako každý dobrý politický vtíp odrážel kus skutečnosti.“

Reiman, Pavel: Ve dvacátých letech, s. 154.

⁹⁸⁹ **Král, Václav:** Prameny, s. 213; Die Kommunistische Internationale in Resolutionen und Beschlüssen, s.40.

⁹⁹⁰ **Reiman, Pavel:** Dějiny KSC, s. 220.

⁹⁹¹ Rudé právo, 26. února 1928, s. 2.

⁹⁹² RGASPI, f. 495, Op. 56, D. 1.

⁹⁹³ Tamtéž.

⁹⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁹⁵ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

⁹⁹⁶ **Král, Václav:** Prameny, s. 274.

⁹⁹⁷ RGASPI, f. 495, Op. 28, D. 12.

„bez poskvrný“, ba naopak. Rozšířené V. zasedání EKI konstatovalo, že to byl i Kreibich, který Bubníka po jeho únorovém vyloučení nadále podporuje, za což si vysloužil od Kominterny důtku.⁹⁹⁸ V dopisu EKI, které ji adresovalo vedení KSČ 26. května 1925, bylo o Kreibichovi konstatováno, že sice na některých shromážděních promluvil proti představitelům pravice, nicméně nenašel ještě ve své rezervovanosti a váhavosti „správnou cestu“ ke Kominterně, ale má k ní nakročeno.⁹⁹⁹ Kominternu byla ostatně i po skončení krize přesvědčena o tom, že v KSČ i nadále existuje skupina, která chce prosazovat „bubníkovskou politiku“, tedy stranu rozštěpit, nebo zlikvidovat.

Plénium EKI zformulovalo důležitý závěr: aby pravé nebezpečí v KSČ bylo účinně potlačeno, mělo dojít ke spojení centristů a levých do jednoho bloku proti pravicovému nebezpečí ve straně.¹⁰⁰⁰ Zformování tohoto bloku je potřeba vidět jako taktický manévra a Kominternu jej doporučila z obavy, že kdyby prohlásila centristické křídlo za pravici, znamenalo by to nebezpečí odlivu velké části členstva z KSČ.¹⁰⁰¹ Rozšířené plénium EKI po vyhodnocení všech činitelů v krizi uložilo VV KSČ, aby během čtyř měsíců svolal sjezd strany,¹⁰⁰² na němž by byly zlikvidovány ty elementy, které způsobily krizi ve straně. EKI také odsoudila dosavadní postup Brněnského „odbojného“ kraje a doporučila, aby byla během 3-4 měsíců svolána krajská konference brněnského krajského výkonného výboru, na níž by došlo k odstranění iniciátorů „stranické neposlušnosti“.

Haken, který byl mimo jiné přítomen na jednání, ostře napadal činovníky Brněnského kraje. Do propuknuvšího sporu mezi vedením KSČ a Brněnským krajem pak vtáhl ještě centristy v čele se Šmeralem a Zápotockým. Šmeralovi vyčetl, že je představitelem oportunistických tendencí a projevuje nemarxistické názory.¹⁰⁰³ Staré osobní spory tak ve vnitrostranické krizi opět s novou silou ožily. Ostřejší slovo ztratil i Zápotocký, který se snažil bránit Hakenovým nařčením i kritice Kominterny: „Z nás se na jedné straně dělají takoví pitomci, kteří nic nedovedou, ve všem úplně podléhají vlivu Šmerala. Na druhé straně, ať se stane, co chce, vším je vinen a za vším stojí Šmeral. V tomto ovzduší není možné pracovat. Muna tuto otázku naříz a já jsem nucen říct vážná slova na adresu soudr. Hakena. Haken šíří strašlivou spoustu klepů ve straně a ty se opírají stále o Šmeralovu.“¹⁰⁰⁴

Po vypjatých jednáních v Moskvě spěla vnitrostranická krize ke svému rozuzlení. Krajská konference, která měla být podle EKI svolána během 3-4 měsíců, se sešla již v červnu 1925, a bylo patrné, že na mimořádné krajské konferenci KSČ XVI. Kraje již vládla jiná atmosféra.¹⁰⁰⁵

⁹⁹⁸ Die Kommunistische Internationale in Resolutionen und Beschlüssen, s.40.

⁹⁹⁹ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

¹⁰⁰⁰ Zpráva sekretariátu ústředního výboru pro III. sjezd KSČ, s.8-9.

¹⁰⁰¹ **Kárník, Zdeněk:** České země v éře první republiky 1919-1938. Díl I., s. 375.

¹⁰⁰² Na III. sjezd ze září 1925 je tak možno pohlížet rovněž jako na mimořádný, protože se konal necelý rok po II. sjezdu.

¹⁰⁰³ **Král, Václav:** Prameny, s. 222.

¹⁰⁰⁴ Tamtéž, s. 227.

¹⁰⁰⁵ Konala se ve dnech 6.-7. června 1925.

Na konferenci, na níž za ústředí KSČ nechyběli Haken a Hruška, získali převahu „leví“ a naopak z výkonného výboru vypadli Bohuslav Ečer nebo František Krček,¹⁰⁰⁶ tedy přední Bubníkoví spojenci.¹⁰⁰⁷ Odstaven z funkce byl již dříve Rouček jako šéfredaktor Rovnosti, který záhy odešel i z KSČ.¹⁰⁰⁸ Ti, kteří vedli spor s vedením, pak přiznali, že se podřizují rozhodnutí strany.¹⁰⁰⁹ Dvoudenní mimořádná krajská konference XVI. Kraje tak ve svých důsledcích proslapala cestu k následné normalizaci poměrů v Brně. To ostatně dokladuje přijatá rezoluce. Brněnský XVI. Kraj se demonstrativně přihlásil k závěrům V. kongresu Kominterny z roku 1924, tedy bolševizaci KSČ.¹⁰¹⁰

V obecné rovině můžeme říct, že roznětkou vnitrostranické krize se přímo nestalo politické počínání Bubníka ani memorandum odeslané do Moskvy, ale v prvopočátku objektivně nezdravé jevy, které byly patrné už na II. sjezdu, jemuž dominovalo téma bolševizace. Tyto jevy pramenily ze střetu levého a pravého křídla a také faktu, že leví ovládli vedení, ale jen těsným výsledkem v poměru 18:14, jak jej nadiktoval Manuilskij.¹⁰¹¹ Aby se strana zbavila „pravých chyb“, muselo být tedy přistoupeno se vši rozhodností k její bolševizaci, což na druhé straně mělo znamenat definitivní rozchod s tolik skloňovaným sociáldemokratismem, jak o tom na rozšířeném plénu EKI hovořil například Čeněk Hruška.¹⁰¹²

Je jasné, že vnitrostranická krize vyslala navenek jednu důležitou zprávu: se závěry V. kongresu Kominterny z roku 1924, jenž vytyčil heslo bolševizace, má nemálo členů menší, větší či ideově zásadní problém, čímž se rovněž otevřela otázka, nakolik jsou schopni straníci tolerovat do budoucna míru ingerence Kominterny do vnitřních záležitostí KSČ. Direktivy V. kongresu tak působily v mnoha ohledech vágně, až kontraproduktivně. Bolševizace strany v praxi podnítila další rozestupování vnitrostranických front, které ve vnímání a osvojení bolševizačních zásad na sebe narážely. Jakub Rákosník o problému hovoří jako o generačním napětí, které Kominternu využívala k dosažení svých cílů.¹⁰¹³ Vsázela na mladší a radikálnější funkcionáře, kterým proces bolševizace zajišťoval kariérní vzestup, zatímco u starších činitelů byly namísto pochyby. Právě u těchto starších činitelů, z nichž mnozí vyšli ze sociálnědemokratického prostředí a byli zvyklí formulovat vlastní názor či stanoviska, taková jistota nebyla. Nejednalo se tedy v žádném případě

¹⁰⁰⁶ František Krček (1888-?), komunistický politik, tajemník, ředitel družstva Vzájemnost-Včela, účastník protinacistického odboje.

¹⁰⁰⁷ Nicméně Krček, Ečer, Kovanda nebo třeba Görlich byli aktivní i dál. Ečer s Kovandou byli vyloučeni ze strany v únoru 1928. V Moskvě o nich bylo referováno i v československé komisi ze strany funkcionářů KSČ jako o lidech, kteří chtějí prosadit v Brně oportunistickou linii. Využívali od března 1928 k prezentování svých aktivit zejména týdeník Rudá Rovnost, který se později v roce 1929 přejmenoval na Rovnost. Na stránkách Rovnosti se opozice vymezovala pravidelně vůči vedení KSČ. RGASPI, f. 495, Op. 56, D. 3a.

¹⁰⁰⁸ Post šéfredaktora po Roučkovi převzal Edmund Burian.

¹⁰⁰⁹ **Strava, Daniel:** Vnitropolitická situace v Československu v letech 1925-1926 a KSČ v Brně. Bakalářská práce. Brno 2014, s. 25.

¹⁰¹⁰ Rovnost, 9. června 1925, s.1.

¹⁰¹¹ Gottwald tento manévr hodnotil na konferenci slovenských krajů 10. 5. 1925 v Žilině takto: „Moskva nemohla udělat nic jiného, než provést kompromis mezi tak zvanými levými a středem.“ Podle Gottwalda se ke zmíněnému kroku Kominterny rozhodla proto, že pravice v KSČ začala nabývat vrchu. NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 158.

¹⁰¹² **Král, Václav:** Prameny, s. 214.

¹⁰¹³ **Rákosník, Jakub:** Strana mladých, indiferentních a nezaměstnaných?, s. 94.

o jakýsi ideologický svorník ve straně, ale bylo tomu přesně naopak – jednotlivé frakce měly vlastní představu o realizaci bolševizace, někteří s ní vyslovovaly nesouhlas a chtěly ji spíše brzdit, pro další skupinu pak představovala, jak už jsme shora uvedli, možnost stranického pozvednutí k moci.

Jestliže Kominternu až úzkostlivě dbala na to, aby se pravé elementy v KSČ zatlačovaly či rovnou eliminovaly, rozhodně to neznamenalo, že by vnitrostranická krize tak rychle přeskupila síly ve prospěch levice. Vnitrostranický boj v podstatě pokračoval dál, ale ne již v tak vyhrocených formách. V KSČ dále existovali jednotlivci či samostatné pravicové skupiny, jež rozvíjely vlastní aktivitu. Publicista, přední znalec díla Jaroslava Haška a novinář Hůla, agitátor Handlír a další pak zformovali skupinu, která vypracovala své memorandum a podrobila na III. sjezdu vedení strany kritice zprava.¹⁰¹⁴ „Skupinu sedmi“ pak veřejně pranýřovalo V. rozšířené plénum VV Kominterny a opět se zhostilo role vrchního arbitra sporu. Plénum konstatovalo, že *„celý dokument pravice [memorandum – pozn. aut.] je plně nesoudružské malicherné kritiky, zatímco tito soudruzi sami nehnuli prstem, aby straně pomohli při řešení nejtěžších úkolů, které před ní stály.“*¹⁰¹⁵ Podle zasedání rozšířeného pléna VV Kominterny se Hůla a další snažili vytvořit frakční platformu, a proto toto úsilí musí být zmařeno včasným zásahem vedení KSČ.¹⁰¹⁶

Vnitrostranická krize měla potom svoji dohru. Bubník si založil 5. března 1925 s dalšími osmi zákonodárci, mezi nimiž byl například tajemník Josef Teska, Karel Votava,¹⁰¹⁷ Jaroslav Rouček, Vojtěch Brda¹⁰¹⁸ z Ostravska či německý poslanec a blízký Bubníkův spojencem Franz Warmbrunn,¹⁰¹⁹ kteří opustili KSČ, vlastní politický subjekt – Neodvislou stranu komunistickou v Československu¹⁰²⁰ s tiskovým orgánem Hlasem pravdy.¹⁰²¹ Ten pranýřoval vedení strany, neúměrné zásahy Kominterny, která není vždy znalá situace ve straně a v Československu, a obhajoval pozice Bubníkových stoupenců.¹⁰²² Hlas pravdy 21. 3. 1925 napsal: *„Skupina lidí neznalých poměrů a duše československého dělnictva se zmocnila vlády v naší komunistické straně a to násilím na listopadovém sjezdu a začala řídit, při čemž kryla svoji téměř šílenou nenávisť k osvědčeným vůdcům proletářským heslem o bolševisaci a předstírala, že všechna usnesení provádí podle pokynů předsednictva III. Internacionály.“*¹⁰²³ Mezi novými členy byli ti lidé, kteří Bubníka podpořili při vnitrostranické krizi, a jimž důvěřoval. I přes předchozí vývoj se

¹⁰¹⁴ RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 97.

¹⁰¹⁵ **Král, Václav:** Prameny, s. 289.

¹⁰¹⁶ Tamtéž, s. 290.

¹⁰¹⁷ Vykonával funkci tajemníka strany.

¹⁰¹⁸ Ten se snažil do nové strany získat i Josefa Pergla, leč neúspěšně. **Sochorek, Jiří:** Sociální demokrat, komunista nebo socialistický sjednotitel?, s. 51.

¹⁰¹⁹ Franz Warmbrunn (1889-1967), učitel, spisovatel, politik německé národnosti, poslanec za německou sociální demokracii, poté za KSČ a Bubníkovu Neodvislou stranu komunistickou v Československu.

¹⁰²⁰ Předsedou byl zvolen Bubník 21. června 1925.

¹⁰²¹ Na ustavujícím sjezdu registrovala strana 65 členů.

¹⁰²² Bubník kritizoval také poměr 18:14 v ÚV KSČ, protože podle něho neodpovídalo skutečnému smýšlení dělnictva, ještě příkřeji pak hodnotil situaci v polbyru, kde převládli leví v poměru 6:3. Hlas pravdy, 21. března 1925, s. 2.

¹⁰²³ Hlas pravdy, 21. března 1925, s. 1.

strana i Bubník přihlásili ke Kominterně, jejíž myšlenkám zůstali věrní.¹⁰²⁴ Bubník počítal s tím, že z poslaneckého klubu KSČ budou vystupovat hromadně další činitelé, kteří nesouhlasili s vyřešením krize, a naopak se obrátí proti vedení KSČ. Takový předpoklad se však ukázal mylným, i když určité přestupy se přece jen realizovaly, ale zdaleka ne v počtu, který by Bubníka uspokojoval.¹⁰²⁵ Stejně mylného předpokladu se dopustila i opozice proti gottwaldovskému vedení KSČ o několik let později.

Vzhledem k tomu, že vnitrostranická krize eskalovala ještě před konáním parlamentních voleb, zúčastnila se jich i nová strana, která však měla jen několik desítek členů a nestačila se dostatečně zkonsolidovat, aby mohla očekávat příznivý výsledek. Její cíle navíc hatila již etablovaná KSČ, která byla masovým politickým subjektem a pro Bubníkovu stranu byla příliš silným konkurentem. V podzimním hlasování tak nepřekvapivě propadla, získala jen 7 813 hlasů a dveře do parlamentu tak zůstaly pro Bubníka a jeho spolupracovníky definitivně uzavřené.¹⁰²⁶ Mnozí členové Neodvislé strany komunistické volili ČSSD. Bubník po volebním nezdaru vyzval své stoupence, ať přestoupí právě do ČSSD. Byl to současně další důkaz o tom, že odštěpenecké formace v meziválečném období nemají ve volbách šanci na větší úspěch, zvláště pokud kandidují bezprostředně po svém vzniku, totéž například platilo i o Československé straně agrární a konzervativní Karla Práška, který byl vyloučen v souvislosti s tzv. Lihovou aférou.¹⁰²⁷ z agrární strany. Můžeme zde zmínit také Modráčkův vlastní politický subjekt s názvem Socialistická strana československého lidu pracujícího, který však získal v parlamentních volbách pouhé tři mandáty a zcela propadl. Ten si Modráček založil po svém odchodu ze sociálně demokratické strany v roce 1919.¹⁰²⁸ A za zmínku stojí neúspěšný projekt římskokatolického kněze, politika a poslance za HSLS Ferdiše Jurigy,¹⁰²⁹ který po rozchodu s touto stranou založil Jurigovu Slovenskou stranu ľudovou.

Žádný z odštěpeneckých subjektů v meziválečné republice nezaznamenal pronikavější úspěch.¹⁰³⁰ To se vztahuje i na Bubníkovu politickou stranu, s níž měl objektivně velmi malou šanci uspět už z toho důvodu, že KSČ byla již na politickém kolbišti nějaký čas etablovaná. Pro KSČ pak byl volební neúspěch Neodvislé strany komunistické v Československu nezvratným důkazem Bubníkovy „politického bankrotu“, který se jasně projevil právě ve volbách.¹⁰³¹

¹⁰²⁴ Hlas pravdy, 1. května 1925, s. 1.

¹⁰²⁵ Hlas pravdy, 1. května 1925 s. 2.

¹⁰²⁶ **Dočekal, Josef:** „Neodvislí“ komunisté na Brněnsku. In: Časopis Matice Moravské, č. 3-4/1969, s. 261.

¹⁰²⁷ Po neúspěchu strany v parlamentních volbách 1925 pak Prášek nadobro opustil politiku. Venkov napsal: „Naprostý nezdár Práškův jest největší politická událost z voleb 1925. Takový nezdár byl neobyčejným překvapením pro lidovce, komunisty i socialisty a největším zadoštiučiněním a úspěchem Republikánské straně.“ Venkov, 25. listopadu 1925, s. 1.

¹⁰²⁸ Modráček vystoupil ze sociálně demokratické strany společně s Josefem Hudcem 7. dubna 1919.

¹⁰²⁹ Ferdiš Juriga (1874-1950), slovenský římskokatolický kněz, politik a poslanec za HSLS.

¹⁰³⁰ **Čanády, Bruno:** Ústavná listina z roku 1920 a česko-slovenské ústavné vztahy (1920-1948). In: Historický zborník č. 1/2021, s. 38.

¹⁰³¹ Večerník Rudého práva po volbách napsal: „Na Smíchově u volební komise čís. 346 v budově obecné školy neodevzdal pan Warmbrunn se svou chotí svůj hlas Bubníkově straně, jejíž je od počátku věrným příslušníkem. Dal ho asi německým nacionalům, jejichž programu byl dříve ctitelem.“ Večerník Rudého práva, 18. listopadu 1925, s. 2.

Otázkou pak zůstává, jestli Bubník s Warmbrunnem skutečně věřili projektu nové strany, která neměla peněz nazbyt, a také zda se domnívali, že Neodvislá strana v Československu může představovat reálného soupeře KSČ, nebo byla založena pouze s cílem odčerpat jí hlasy, a tím nepřímo pomoci oběma socialistickým stranám, hlavně sociálním demokratům.

Od začátku se „bubníkovci“ potýkali s finančními potížemi a personálním podstavem, byl to již zmíněný Warmbrunn, který projevoval obavy, aby nový marginální subjekt neztroskotal na nedostatku finančních prostředků.¹⁰³² Obavy o finanční zdroje potvrzuje i historik Antonín Klimek, podle něhož se měl právě Warmbrunn obrátit na nejmenovaného hradního informátora a s žádostí o hmotnou pomoc.¹⁰³³ Strana měla totiž navíc dluhy, jež byly vyčísleny částkou 123 000 korun.¹⁰³⁴ Pro tajemníka a pomocnou sílu, kteří byli vybráni pro poslanecký klub, se mimo jiné měl shánět i plat.¹⁰³⁵ Koneckonců Hlas pravdy musel být vydržován z poslaneckých diet Warbrunna a Bubníka. Je zajímavé, že Warmbrunn přiznával, že on i Bubník jsou jako poslanci „celkem nemajetní“, což s ohledem na jejich politické zařazení vyznívá poněkud nepatřičně, respektive to může dokládat skutečnost, že oba do nové strany investovali značný objem finančních prostředků.¹⁰³⁶ Většina členů následně přešla do ČSSD v rámci slučovacího procesu, o němž jednala schůze výkonného výboru ČSSD 8. 12. 1925. Stivín a další sociální demokraté proces sloučení přivítali. Navíc byla ČSSD ochotna sanovat dluhy Neodvislé strany komunistické nejprve částkou 20 000 korun, pak 30 000 korun.¹⁰³⁷ Bubníkovy snahy jasně dokumentovaly, že odštěpené subjekty nakonec v průběhu trvání první republiky nebyly úspěšné, protože postrádaly důležité zázemí, zejména finanční. Ještě pro zajímavost uvedme, že Bubník se snažil v listopadu 1925 v Kanceláři prezidenta u Josefa Schieszla, vlivného šéfa politického odboru, vyjednat, aby jeho dcera byla přijata do zahraničních služeb, protože je velmi dobře jazykově vybavená, a Schieszl se měl za tímto účelem přimluvit u ministra Beneše.¹⁰³⁸

Případ Bubník byl i s pomocí Moskvy rozřešen, nicméně to neznamená, že v KSČ se nenacházeli další příznivci jeho pohledů zejména na fungování mechanismů Kominterny a jejich přenášení do československých podmínek. Nyní již však byli autoritativními soudy z Moskvy v podstatě umlčeni a nechtěli na sebe upozorňovat, proto se drželi spíše v pozadí. Neurath v článku *Nepřítel je napravo*, uveřejněném v *Komunistické revui*, napsal, že „*jsme o tom přesvědčeni, že máme ve straně řadu soudruhů, kteří sdílí stanovisko Bubníkovy, a kteří – tak, jak to bylo také úmyslem Bubníkovým – chtěli by rádi zůstat i ve straně, aby ji rozložili.*“¹⁰³⁹ Neurath a další pak poukazovali na skutečnost, že pravé křídlo, byť bylo oslabeno o Bubníka a další jeho přívržence,

¹⁰³² AÚTGM, f. EB I., k. 53, sign. R 129/3, i. č. 211.

¹⁰³³ Klimek, Antonín: *Boj o Hrad* (I.), s. 325.

¹⁰³⁴ Archiv ČSSD (AČSSD), f. Československá sociálně demokratická strana dělnická – Československá sociální demokracie, ČSDSD-ČSD, k. 1, a. j. 6.

¹⁰³⁵ AÚTGM, f. EB I., k. 53, R 129/3, i. č. 211.

¹⁰³⁶ Tamtéž.

¹⁰³⁷ AČSSD, f. Československá sociálně demokratická strana dělnická – Československá sociální demokracie, ČSDSD-ČSD, k. 1, a. j. 6.

¹⁰³⁸ NA, f. Pozůstalost Dr. Josefa Schieszla 1902-1965, k. 6, a. j. 89.

¹⁰³⁹ *Komunistická revue* č. 10/1925, s. 295.

vyložené ze strany, nevytýká konkrétní záležitosti usnesením Kominterny, ale chová se k nim nepřátelsky.

Exkurz druhý: Karel Goliath-Gorovský – komunist a „stranickým škraloupem“

Nejen Bubník se projevil jako osoba, která má samostatnější myšlení a nesouhlasí s diktátem jdoucím z Moskvy. Druhý výrazný případ ztělesňuje také Karel Goliath-Gorovský, advokát a publicista pocházející z Jičína. Původně sociální demokrat přešel do nově ustavené KSČ. Goliath podporoval na začátku dvacátých let Šmeralova stanoviska a stal se posléze jeho blízkým spolupracovníkem a tajemníkem. Na Šmeralových ideologicko-politických pozicích také Goliath stál: „*Vystupoval jsem jako odpůrce vznikajícího stalinismu, a mým zásadním hlediskem byl „šmeralismus“, tedy český komunismus, demokratický, internacionální a humanistický.*“¹⁰⁴⁰

Goliath se znal se také například s Gottwaldem či Slánským a dalšími komunisty, profiloval se jako výrazná osobnost KSČ. Jenže jeho představy o budování nové strany revolučního typu se s levou opozicí rozcházely. Z toho pak zákonitě musel vzniknout konflikt, protože Goliath měl zásadní problém s přijetím bolševizace tak, jak byla vytyčena na V. kongresu Kominterny. Goliath přechází v podstatě na Bubníkovu pozici, když vyslovuje nesouhlas s bolševizací a absolutní závislostí KSČ na Kominterně. Zároveň podrobuje zdrcující kritice vedení KSČ a hlavně její aparát. Na druhé straně si také bral na paškál skutečnost, že KSČ ve své politické strategii upřednostňovala národnostní menšiny proti Čechům.¹⁰⁴¹ Jak už víme, právě mezi národnostními menšinami KSČ dokázala získávat pravidelně ve volbách velmi slušné procento hlasů, a to i na Slovensku.¹⁰⁴²

V knížce *Dnešní stav Komunistické strany Československé*, napsané v roce 1927, je Goliath v kritice stavu KSČ až kategorický příkrý: „*Strana je prosáklá špiony a provokatéry. Nikdy odnikud nevyplynulo tolik lumpů jako z aparátnického bahna.*“¹⁰⁴³ Právě ono „aparátnické bahno“ mělo být jednou z příčin krizového stavu KSČ. Goliath popisuje ve zmíněné publikaci kritický stav KSČ, kam se dostala od roku 1921. KSČ se nachází podle něho před vnitřním zhroucením a „*krise vnikla i do poslední cévy jejího organismu.*“¹⁰⁴⁴ Příčinu krizového stavu pak Goliath-Gorovský vidí především v absolutní závislosti KSČ na Kominterně, která ostatním diktuje, jak mají v konkrétních otázkách postupovat. I když v řadě aspektů nepochybně Goliath přeháněl („strana stojí těsně před zhroucením“), jeho ostrý a mnohdy nekompromisní jazyk názorně popsal stav a poměry, které v KSČ z jeho pohledu panovaly.

Je jasné, že bylo otázkou času, kdy se zásadový Goliath s KSČ rozejde. Stalo se tak v době, její vedení ovládl Gottwald a jeho věrní. A jakoby nesouhlas s bolševizací strany, závislostí na Kominterně Goliatha odsoudil k neradostným zítřkům. Když se začala nad republikou stahovat

¹⁰⁴⁰ **Goliath, Karel:** *Zápisky ze stalinských koncentráků. Výběr ze vzpomínek a studií.* Brno 2018, s. 9.

¹⁰⁴¹ **Strobach, Vít:** *Zamyšlení nad „rudou asimilací“ českých Židů.* Diplomová práce. Praha 2007, s. 126.

¹⁰⁴² **Kováč, Dušan:** *Dějiny Slovenska.* Praha 1999, s. 190.

¹⁰⁴³ **Goliath, Karel:** *Dnešní stav Komunistické strany Československa,* s. 7.

¹⁰⁴⁴ *Tamtéž,* s. 11.

nacistická mračna, utekl Goliath do Polska, posléze vstupuje do 1. československého armádního sboru. Když se s ním dostane so Sovětského svazu, netušil, jak trpký osud jej zde čeká. Komuniste se „stranickým škraloupem“ byl zatčen NKVD a obviněn z absurdních zločinů, které Goliath nikdy nepřipravoval a ani nemohl spáchat. Bývalý komuniste měl připravovat spolu s dalšími atentát na Stalina a agenti NKVD se snažili z něho přiznání dostat násilím. Když se jim to nepodařilo, snažili se jej získat na svou stranu. Později Goliatha uvrhli do gulagu, kde strávil dlouhých 16 let. Druhá světová válka pak tragicky zasáhla i jeho rodinu, když matka a bratr zahynuli v koncentračních táborech.

V roce 1955 bylo rozhodnuto o Goliathově rehabilitaci, a tak se mohl po dlouhé době vrátit zpět do vlasti. K moci se mezitím dostali komunisté, s nimiž se ve zlém rozešel, a to nevěstilo nic dobrého do budoucna. Když se po mnoha letech vrátil na československou půdu, neměl prakticky nic, peníze, ošacení ani obuv. Goliatha se tak ujal syn a bývalá manželka. Muž, který si prošel mnoha útrapami, začal opět publikovat. Nicméně zakrátko na něho čekalo další vězení, protože zveřejňoval „závadné“ články, a dostal se do hledáčku Státní bezpečnosti (StB). Ta jej obvinila v roce 1961, že chtěl se svými spolupracovníky – trockisty založit stranu na bázi britské Labour Party. Goliatha, který neměl vůbec v úmyslu podobnou politickou formaci zvláště po prodělaných životních zkušenostech založit, čekaly další ústrky a šikana komunistického aparátu. Byl proti své vůli převezen do psychiatrického zařízení na ochrannou léčbu, s níž nesouhlasil, a podal také žalobu na její nezákonnost. Goliath byl statečným člověkem, kterého ani dlouhodobá nepřítel osudu nezlomila. Zemřel v roce 1985 v nedožitých 84 letech.

Bubník i Goliath nám slouží jako příklad, že jakákoliv názorová odchylka nerespektující kurz Kominterny se trestá nejvyšším stranickým trestem. Oba se pak zároveň stali synonymem pro hlubší vnitrostranickou krizi, kterou prodělala KSČ na přelomu let 1924-1925, jež se odehrála pro KSČ v nejnevhodnější chvíli, v protidrahotních kampaních, jež měly zachvátit řadu míst republiky. KSČ se tedy z krizového stadia nakonec dostala a zároveň vstupovala po „bubnikiádě“ a následujících událostech do své nové etapy. Ta měla pokračovat velkým úspěchem v parlamentních volbách na podzim 1925 a dalším postupným proklešťováním cesty k bolševizaci strany, jejímiž poslušnými vykonavateli se stala levá opozice v čele s Gottwaldem, na kterou Kominternu při další vnitrostranické krizi vsadila. Pravice v KSČ měla být systematicky zatlačována, ale i ona si udržovala na politické dění svůj vliv. Další, v pořadí III. sjezd KSČ pak měl potvrdit bolševizační kurz a současně dále zúžit manévrovací prostor pro pravici. To se však nedařilo zcela naplnit a na druhou stranu k pravému nebezpečí přibyl po roce 1925 i trockismus, který měl vliv zvláště na severu Čech, Liberci, Jablonci, ale úrodnou půdu rovněž našel i v Českém Krumlově či Aši. V československých podmínkách trockismus charakterizovala jeho roztržiténost, kdy existovalo vedle sebe více skupin.

Trockismus jako ideologická „úchylka“

Zde udělejme ve výkladu malou, ale související odbočku. Trockismu je totiž v kontextu ideologických „úchylek“ třeba věnovat zvýšenou pozornost, protože rozhodně nebyl

marginálním či přechodným jevem v komunistickém hnutí. Slovo je odvozeno od spolupracovníka V. I. Lenina Lva Davidoviče Trockého, který se personálně a ideově rozešel se Stalinem. Trockij kritizoval Stalina za byrokratizaci státního aparátu, jež vytváří úzkou všemocnou skupinu, která ztrácí kontakt s obyčejným lidem. Kromě toho Trockij plédoval za permanentní revoluci i mimo Sovětský svaz, zatímco Stalin poté, co došlo k odlivu revoluční vlny v Evropě, přijal za svou myšlenku budování socialismu v jednom státě, tedy Sovětském svazu. Tyto dva ideologické pohledy na sebe narážely, šly přímo proti sobě. Trockij se stal součástí skupiny tzv. Levé opozice, kritizující Stalinovu politiku zleva. Za to byl v roce 1927 vyloučen z VKS (b) a vypuzen o dva roky později ze Sovětského svazu. K Levé opozici patřili například Georgij Pjatakov,¹⁰⁴⁵ Karl Radek, Adolf Joffe¹⁰⁴⁶ či Andrej Bubnov.¹⁰⁴⁷ Přečasně pak Zinovjev a Kaměnev tvořící tzv. spojenou opozici. Pokud byl někdo označen jako trockista, tato ideologická nálepka patřil v komunistickém hnutí vůbec k těm nejhorším, a dotyčný se navždy zařadil k jeho renegátům.

Trockismus si však dokázal získat řadu příznivců i v Československu zejména ve dvacátých letech a patřili mezi ně rovněž intelektuálně orientovaní komunisté. Za výrazného představitele trockismu v KSČ byl označen například nám již známý Alois Neurath, který nesouhlasil s bolševizační linií po V. sjezdu KSČ. Spolu s dalšími byl Neurath, jehož politickou baštou bylo především Liberecko, v roce 1929 vyloučen ze strany. K dalším trockistům, kteří byli posléze uvrženi v nemilost vedením KSČ, patřil i univerzitní profesor židovského původu Artur Pollak, autor spisku Boj Kominternu, který vyšel v roce 1927.

Mezi výrazné mladé osobnosti zejména mládežnického hnutí můžeme počítat také Wolfganga Saluse, který se sám jako delegát komunistické mládeže v Moskvě seznámil s levou opozicí a měl se setkat i s Trockým. Myšlenky zapuzeného revolucionáře však Saluse oslovily natolik, že se stal jeho sekretářem, v roce 1930 se pak vrátil do vlasti a zastával funkci v Sjednocené trockistické skupiny v Praze. Kontakty s Levou opozicí měl rovněž publicista Otto Friedman, který se též angažoval v komunistické mládeži.¹⁰⁴⁸ Jan Frankel byl jednou z dalších osobností trockistické opozice. Když se léčil s tuberkulózou v sanatoriu, setkal se Lenorovičem a Jiřím Koppem. Právě Frankel s Koppem patřili k významným organizátorům trockistického hnutí.

K trockismu měl mít blízko údajně také Rudolf Slánský, toto tvrzení je však brát s poměrně

¹⁰⁴⁵ Georgij Pjatakov (1890-1937), sovětský politický činitel a člen Levé opozice. Působil na Ukrajině, bojoval s tamními nacionalisty. Poté, co se stal členem Levé opozice, jej Stalin vypudil z polbyra, v roce 1928 se tam však vrátil. V roce 1936 byl obviněn z protistátní činnosti a 30. ledna 1937 popraven.

¹⁰⁴⁶ Adolf Abramovič Joffe (1883-1927), ruský politický činitel, diplomat a revolucionář. Byl stoupencem Lva Trockého, jeho žena byla za podporu trockismu mnoho let vězněna. Joffeovi, stížen vážnou nervovou chorobou, nebylo mu umožněno vycestovat a léčit se v zahraničí, v roce 1927 spáchal sebevraždu.

¹⁰⁴⁷ Andrej Bubnov (1884-1938), ruský politik, novinář a člen Levé opozice. V roce 1938 byl popraven z politických důvodů, později rehabilitován.

¹⁰⁴⁸ S Friedmannem navázal styky i vysoce postavený sociální demokrat po druhé světové válce Blažej Vilím. Ten vstoupil do KSČ v roce 1928, ale jako přívrženec trockismu byl o rok později vyloučen. Našel si posléze cestu do sociální demokracie, kde patřil k pravicovému (antikomunistickému křídlu), později emigroval do zahraničí. **Horák, Pavel:** Počátky sociálnědemokratického exilu (1948-1953). Disertační práce. Praha 2014, s. 59.

velkou rezervou, protože jednoznačné důkazy o tom neexistují. Fakt, že Slánský měl mít „trockistickou úchylku“, má vyplývat z výpovědi komunisty Jindřicha Juzskiewicze (Juskiewicze) z 12. března 1952, kterou učinil na Krajském velitelství StB. Podle Juzskiewicze měl Slánský dvojí tvář, tu druhou, trockistickou však měl velmi dovedně skrývat: „*Slánský má dvojí tvář a začal jsem jeho činnost bedlivě sledovat. Po porážce trockismu ve VKSB v KI byl jsem přesvědčen, že se Slánský své trockistické úchylky vzdal.*“¹⁰⁴⁹ Nicméně zde je třeba být opatrný ve formulacích, historik Jan Chadima ve své disertační práci o Slánském uvádí, že StB označila Juzskiewiczovu výpověď vázající se ke Slánskému za patrně smyšlenou.¹⁰⁵⁰ Otázkou nicméně zůstává, z jakého důvodu byl Slánský následně přeložen z Ostravska na Kladno, jestli to bylo skutečně proto, že zastával (byť i třeba krátkodobě) trockistické názory. Juzskiewicz uvádí ve zmíněné výpovědi z roku 1952 jiný důvod, který je ale rovněž potřeba brát s rezervou, jelikož není ověřitelný z dalšího zdroje. Podle Juzskiewicze totiž vedoucí trojice v krajském vedení v Ostravě ve složení Slánský, Kopecký a Košťál „*začala zřizovat s nezřízeným pohlavním životem a rozšiřovati v řadách mládeže pohlavní choroby..[] Referoval jsem o tom v ústředí KSČ u Jilka, kde bylo rozhodnuto, že pověstná trojka bude rozbita. Slánský byl přerazen na Kladno jako krajský sekretář, Kopecký do Prahy jako redaktor a Košťál zůstal v Ostravě.*“¹⁰⁵¹

Zajímavé je, že se otázka trockismu později otevřela na V. sjezdu KSČ v únoru 1929, kdy propukl spor mezi Václavem Kopeckým a delegátem sjezdu Janem Jankem. O této epizodě se odborná literatura příliš často nezmiňuje, ale je na druhé straně dokladem, že na Slánském přece jen ulpěl určitý stín podezření z trockismu. Kopecký kategoricky odmítl, že on a Slánský měl na Ostravsku vydávat trockistické plakáty. Kopecký naopak obvinil Janka a Jílkovu skupinu z intriky proti němu a Slánskému.¹⁰⁵² Kopecký na sjezdu prohlásil: „*Tvrdím znovu, že jsou to ničemné menševické metody, pokus o takové metody, jaké uplatnil soudruh Juskiwicz při vydání antimemoranda, když hodil na celou opozici [levou opozici – pozn. aut.] obvinění, že je trockistická, soudruh Slánský rovněž ať prohlásí své stanovisko. Žádám sjezd, aby tento pokus hanebných metod se vši ostrostí odsoudil.*“¹⁰⁵³ Za Kopeckého se postavila polovina ostravské delegace a také pražská delegace, která odsoudila Jankův výpad proti Kopeckému a Slánskému jako nepodloženou intriku. Že by se Kopecký a Slánský dostali alespoň dočasně na pozice trockismu, se mi nepodařilo na základě dostupné dokumentace dokázat, i když, jak uvádí Karel Chadima, jedna z policejních zpráv hovoří o tom, že Slánský se přikláněl k trockismu.¹⁰⁵⁴ Na druhé straně je neobvyklou okolností, proč byl Slánský povolán z Ostravy, kde působil několik let, do Kladna.¹⁰⁵⁵ Bylo to snad proto, že Slánský si skutečně alespoň zčásti zadal s trockismem? Na každý pád se Slánský později přiznal k tomu, že projevil v roce 1927 jako krajský sekretář KSČ v Ostravě trockistické názory, nicméně to bylo vynuceně a ve vykonstruovaném procesu v

¹⁰⁴⁹ ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-738-2.

¹⁰⁵⁰ Chadima, Jan: Rudolf Slánský, s. 66.

¹⁰⁵¹ ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-738-2.

¹⁰⁵² Protokol V. sjezdu, s. 156.

¹⁰⁵³ Protokol V. sjezdu, s. 207.

¹⁰⁵⁴ Chadima, Jan: Rudolf Slánský, s. 65.

¹⁰⁵⁵ O přesunu Slánského rozhodlo vedení KSČ 3. ledna 1928.

roce 1952, takže vypovídací hodnota toho, zda byl Slánský skutečně alespoň částečně spřízněn s trockismem, je prakticky nulová. Slánský prohlásil: „V roce 1927, když jsem byl krajským sekretářem v Moravské Ostravě, projevil jsem trockistické názory.“¹⁰⁵⁶

Trockismus kromě Československa zapustil hlubší kořeny zejména v Německu. Zde se vyprofiloval jako vůdčí osobnost trockistického hnutí Walter Held (Heinz Epe), který patřil rovněž k blízkým spolupracovníkům Trockého. Held byl jako trockista vyloučen z KSN v roce 1932 a přešel posléze jako přední osobnost na platformu Levé opozice KSN, která se konstituovala v roce 1930. Held pobýval i v Československu, například v roce 1933. Held doporučoval vzhledem k roztržtosti trockistických skupin, které deklarovaly svou loajalitu Mezinárodní Levé opozici (MLO), aby za oficiální sekci MLO byla vybrána Neurathova vlivná skupina. Do ní měly být přibrán již zmíněný Lenorovič či Václav Škandera. Stejně jako v Německu, Československu i dalších státech byli trockisté zbavováni svých pozic a tvrdě postihováni.

Exkurz třetí: československý trockista Závaš Kalandra

Určitě nejznámějším trockistou v československých podmínkách byl Závaš Kalandra. Literární kritik, historik, publicista, překladatel, polyglot, filozof a přední znalec myslitele Parmenida z Eleje. Tím vším byl Kalandra, rodák z Frenštátu pod Radhoštěm, narozený v roce 1902. Kalandra byl nadaným žákem a intelektuálem, a jeho kroky mířily na gymnázium ve Valašském Meziříčí, později vystudoval filozofii a klasickou filologii v Praze, vzdělání si doplnil následně při svém pobytu v Berlíně. Kalandra projevoval sympatie k levicovému hnutí, v roce 1923 se stal členem KSČ v roce 1923 a řídil Kostufu. Byl činný v komunistickém tisku, přispíval do Rudého práva či Rudého večerníku. Osobně byl sám skromný, jeho hmotná situace nebyla dobrá, ostatním nabízel nezištně svou pomoc. Je též známo, že jej musela živit jeho manželka Ludmila Rambousková-Kalandrová.

Nicméně Kalandra rozhodně jako rozhlédnutý intelektuál nebyl „poslušným vojákem“ strany, ba naopak. V polovině třicátých let ostře kritizoval stalinské procesy, které probíhaly v Sovětském svazu, za což byl vyloučen z KSČ. Spolu s Josefem Guttmannem vydali v roce 1936 spisek Odhalené tajemství moskevského procesu, v němž názorně ukazují, že soudy, které se konaly v Moskvě s opozicí, byly ve skutečnosti zinscenovanými procesy. Kalandra pak založil čtrnáctideník Proletář, který se vyprofiloval protistalinsky. V listopadu 1938 je Kalandra zajištěn gestapem, a až do konce války vězněn. V průběhu konfliktu si Kalandra vytrpěl své, na konci roku jej deportovali do koncentračního tábora Sachsenhausen, následně je převezen do koncentračního tábora ve Flossenbürgu, potom v roce 1942 do koncentračního tábora v Ravensbrücku. V únoru 1945, když už se chýlila válka ke konci, je znovu deportován do Sachsenhausenu (kde byl uvězněn například i Zápotocký) a absolvoval rovněž pochod smrti do německého města Schwerin.

¹⁰⁵⁶ Rudé právo, 21. listopadu 1952, s. 2.

Začala nová kapitola osvobozené země i Kalandrova života. Komunistický intelektuál se věnoval historické práci, psaní a rovněž aktivně přispíval do tisku. Kontroverze vzbudilo především jeho dílo České pohanství, kde autor zpochybnil existenci svatého Václava jako historické postavy. Jeho pohled byl i v té době v historické obci ojedinělý a nebyl přijat. K dalším dílům patří například Socialisté a antisemitismus či Zvon svobody nebo Intelektuál a revoluce. Nic nenasvědčovalo na druhé straně tomu, že si tento muž mnoha talentů na svobodě pobyde již jen krátce. V listopadu 1949 byl zatčen vlastně náhodou, shodou okolností. StB jela zatknout jeho švagra Arnošta Ungára, který bydlel ve stejném domě jako Kalandra. Nicméně v době, kdy probíhala zatýkácké akce, si chtěl Kalandra zatelefonovat a StB jej zajistila při té příležitosti také. Je příznačné, že Kalandrovy postoje komunistický režim, který se dostal v únoru 1948 k moci, nezapomněl, ba naopak, přičetl mu je k tíži v následném vykonstruovaném politickém procesu s Miladou Horákovou, kterou Kalandra ani osobně neznal. Byl nucen však stejně jako další obžalovaní před soudem přednést předem připravené výpovědi, nicméně jak se ukázalo při samotném líčení, činil tak neochotně a někdy i s ironickým až výsměšným podtónem.

Ve skupině s Direktoriem byl Kalandra označen jako hlava nikdy neexistující trockistické skupiny a odsouzen k trestu smrti. Žádost o udělení milosti, kterou podala jeho žena, Gottwald zamítl. Kalandra si tak ve třicátých letech zpečetil poválečný osud, což samozřejmě v té době nemohl tušit. 27. června 1950 byl společně s dalšími odsouzenými popraven. Jeho žena jej přežila o pouhé dva roky. Kalandrovi byla v listopadu 2012 v jeho rodišti na budově bývalého okresního soudu a vězení odhalena pamětní deska k příležitosti 110. výročí jeho narození.

Ještě v této souvislosti dodejme, že smrt Kalandry měla smutnou dohru na umělecké frontě. Zarmoutila totiž dalšího významného levicového teoretika umění, literárního kritika a překladatele Karla Teigeho. Ten byl jako kritik stalinského režimu ve třicátých letech po únoru 1948 vystaven nevybíravým ústrkům, což se podepsalo na jeho psychickém a fyzickém zdraví. Dne 1. října 1951 postihl Teigeho masivní infarkt, na jehož následky zemřel. Teorie André Bretona,¹⁰⁵⁷ že spáchal sebevraždu, se tak nezakládají na pravdě. Tu však spáchala potom jeho žena i intimní přítelkyně. Takto tragicky se nakonec završil milostný trojúhelník.

¹⁰⁵⁷ André Breton (1896-1966), francouzský básník a prozaik, jeden ze zakladatelů surrealismu a autor Manifestu surrealismu z roku 1924.

VI.

Na cestě k bolševizaci (1925-1929)

Počáteční fáze vyhlášení bolševizace se překrývala s vnitrostranickou krizí – „bubnikádou“, a pro stranu to tak znamenalo v praktickém slova smyslu nutnost bojovat na dvou frontách. Z tohoto boje vyšla vítězně strana jen zdánlivě, protože frakční střety pokračovaly dále. Po překonání krize s výraznou pomocí Kominterny čekaly na KSČ v roce 1925 dvě důležité události. Jednou z nich byl III. sjezd, který měl důsledněji zatlačit do pozadí vůdčí činovníky pravice a rozhodným způsobem nastavit dle příslušných směrnic Kominterny kormidlo směrem k bolševizaci, a za druhé Československo stálo před konáním druhých (a předčasných) parlamentních voleb,¹⁰⁵⁸ které byly současně prvním měřením sil pro KSČ na této úrovni. Volby měly rozdat nové karty po krizi ve vládní koalici, která se týkala mimo jiné týkala otázky zavádění obilních cel. Sociální demokraté odmítli zavedení obilních cel, které prosazovali naopak agráři. Vládu také poznamenala řada skandálů, z nichž největší představovala tzv. Prášková aféra.¹⁰⁵⁹

III. sjezd KSČ

Nejdůležitější událostí byl III. sjezd KSČ, který byl naplánován na dny 26.-28. září 1925, a měl být ofenzivním nástupem komunistů pro parlamentní volby. Sjezd měl zhodnotit především vnitřní konsolidaci pro prodělané krizi, pokračovat v nastoleném kurzu bolševizace a stanovit nové úkoly, zejména v odborech, kde panovala stále nespokojenost s prací komunistů. III. sjezd měl uzavřít po stranické linii „bubnikádu“ a krizi, která vypukla po vyloučení tohoto významného komunistického funkcionáře. Nejvyšší stranické fórum pak mělo zhodnotit za necelý rok nastavený kurs bolševizace. To vše v atmosféře pokračujícího vnitrostranického zápasu mezi „levými“ a „pravými“ a v dozvucích krize. Vedení KSČ v dopise EKI z 2. září 1925 konstatovalo, že celková situace ve straně před sjezdem není špatná. Vedení strany v dopisu rovněž uvedlo v poněkud optimistických barvách, že blok levých a centristů proti pravým se „osvědčil ve všech ohledech“, což ovšem neznamená, že neexistují i nadále těžkosti.¹⁰⁶⁰ Na samotném sjezdu se zračila jednak kritika Kominterny, jednak vlastní kritika, podle níž KSČ si ještě nezvládla osvojit v mnoha směrech bolševickou taktiku, zejména pak organizační přestavbu strany na závodní buňky. Na rozdíl od II. sjezdu nemusela delegace EKI řešit vypjaté frakční

¹⁰⁵⁸ Zajímavé je v této souvislosti zmínit, že funkční období Poslanecké sněmovny bylo šestileté, a tak se vlastně v řádném termínu konaly jen ty poslední v roce 1935.

¹⁰⁵⁹ Též zvaná Lihová aféra z přelomu let 1923/1924. Předseda Senátu Karel Prásek jako předseda Družstva hospodářských lihovarů a správce lihovarnického dispozičního fondu měl zneužít zhruba 30 milionů korun, z toho 3 miliony použil údajně k uplácení.

¹⁰⁶⁰ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

spory, atmosféra vrcholného stranického zasedání tak byla klidnější.¹⁰⁶¹ Ostatně podle Moskvy sice v KSČ i nadále vyvíjí činnost malá pravicová skupina složená z Hůly či Friedricha, nicméně ta podle ní byla dostatečně a spolehlivě izolována.¹⁰⁶² Zásadní otázka prostupující sjezdem i obdobím po něm byla nastolena jednak na sjezdu, ale i po něm, tedy snaha rychleji směřovat doleva a zatlačovat nadále pravicové živly.¹⁰⁶³

Vedení strany nejprve hodnotilo vývoj událostí od II. sjezdu, který proběhl v roce 1924, jehož složení vedení nakonec výrazně ovlivnila intervence Moskvy. Ve vedení měli nakonec těsnou většinu leví. Nicméně, jak bylo uvedeno ve Zprávě sekretariátu ústředního výboru pro III. sjezd KSČ, „*levé vedení strany bylo po II. sjezdu strany odkázáno úplně na sebe.*”¹⁰⁶⁴ Levé vedení také muselo počítat s aktivním odporem pravých a pasivním odporem centristů.¹⁰⁶⁵ Nicméně snaha o dorozumění s centristickou platformu ve všech ohledech prakticky selhávala. Haken přednesl na sjezdu svůj referát nazvaný Hospodářská a politická situace v Československu, taktika a další úkoly strany. Podle referenta probíhal v Československu proces stabilizace kapitalismu, který je však dočasný a jeho konsolidace bylo dosaženo jen „útokem” na materiální postavení pracující třídy. Vzhledem k faktu, že přebudování strany na závodní buňky neprobíhala zcela podle představ vedení strany, Haken vyzval k urychlení celého procesu a naplnění závodních buněk „komunistickým duchem.”¹⁰⁶⁶ Výrazná postava komunistického hnutí pak hovořila také o ultralevých a pravicových úchylných, přičemž základ obou spočívá zejména v nesprávném hodnocení, resp. přeceňování kapitalistické stabilizace.¹⁰⁶⁷

Šmeral přednesl svůj referát Krise strany a její rozřešení plénem exekutivy Kominterny, v němž shrnul dosavadní vývoj strany, který byl poznamenán vnitrostranickou krizí. Šmeral ve svém vystoupení zmínil, že bylo správné utvořit blok levice a centra na likvidaci pravicového nebezpečí, v čemž zvlášť pomohly závěry V. rozšířeného pléna EKI. Šmeral mimo jiné řekl: „*Když loni na sjezdu naší strany uplatnil se hodně aktivně vliv zástupce EKI při volbě výkonného výboru, měl jsem opravdu, poctivě, vnitřně cítěný dojem, že to bylo jednání velmi nesprávné. Přednesl jsem to také na exekutivě...Mně obrátil hlavu ohledně této otázky soud. Stalin, když na mé rozhořčení odpovídal klidně, prostě, s nevinným úsměvem na rtech: ‚Nu, co myslí soudruh Šmeral je Internacionála pouhou pasivní pozorovatelkou toho, co se děje v jednotlivých stranách, anebo jest samozřejmé, že musí v určitých situacích aktivně zasahovati?’*”¹⁰⁶⁸ Podle Šmerala hrozí v současné době straně nebezpečí zprava, na pozoru je třeba mít se také před likvidátory.¹⁰⁶⁹

V diskusích na sjezdu hlasitě rezonovalo téma bolševizace, nicméně je třeba říct, že mnoho

¹⁰⁶¹ RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 100.

¹⁰⁶² Tamtéž.

¹⁰⁶³ RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 97; Večerník Rudého práva, 29. září 1925, s. 1

¹⁰⁶⁴ Zpráva sekretariátu ústředního výboru pro III. sjezd KSČ, s. 6.

¹⁰⁶⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶⁶ **Bradáč, Zdeněk:** Za bolševisaci KSČ, s. 275.

¹⁰⁶⁷ Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, 26.-28. září 1925. Praha 1925, s. 28.

¹⁰⁶⁸ **Bradáč, Zdeněk:** Za bolševisaci KSČ, s. 277.

¹⁰⁶⁹ Protokol III. sjezdu, s. 38.

delegátů si stěžovalo na nedostatečnou práci v tomto dlouhodobém procesu, zejména organizační. Jak už konstatoval ve svém referátu Haken, bylo potřeba urychlit přebudování strany na závodní buňky, které vznikaly pomalým tempem. Například v pražském kraji byly ustaveny závodní buňky ze 787 podniků pouze ve 181.¹⁰⁷⁰ Dalším souvisejícím problémem, který vyvstával, bylo nedostatečné zapojení dělníků do práce v závodních buňkách, které pak nevyvíjely soustavnější činnost a neplánovaly akce. Schůze závodních buněk byly i špatně organizovány, proto III. sjezd v rezoluci O organizačním stavu a úkolech KSČ uložil, aby se závodní buňky staly skutečně základním organizačním článkem celé strany. Proto mělo být přijato několik kroků ke zlepšení tohoto stavu a oživení v práci závodních buněk.

Co se týče dalších změn v ÚV a polbyru strany, do těchto orgánů byl poprvé zvolen Gottwald, který se následující rok přesunul z Ostravy do Prahy. Vzhledem k tomu, jaké personální změny přinesl II. sjezd, bylo samozřejmě důležité, jak bude vypadat složení nejvyšších stranických orgánů. III. sjezd v tomto směru nepřinesl jednoznačné vychýlení na tu či onu stranu, protože představitelé pravice měli ve nejvyšších stranických orgánů poměrně hojné zastoupení. Rozhodně nelze sdílet a příliš velký optimismus dopisu sekretariátu ÚV KSČ z 1. října, kde se konstatuje, že „*nový ústřední výbor, jak jsme o tom přesvědčeni, je výborně složen.*“¹⁰⁷¹ Nicméně tak jednoznačné to zdaleka nebylo. Do nově složeného ÚV byli zvoleni Jílek, Bolen, ale také Harus¹⁰⁷² (blízký Jílkův spolupracovník) či pozdější „likvidátor“ Hais. V polbyru pak vedle Gottwalda, Zápotockého či Hakena zasedli Jílek, Hais či Harus nebo Stern, který patřil dříve také k Jílkově křídlu. K určitému uklidnění došlo u centristické části KSČ. Vedení strany v dopisu zaslaném EKI z 22. října 1925, tedy již po skončení sjezdu, konstatovalo, že Zápotocký a Šmeral spolupracují s vedením „v plném souhlasu“.¹⁰⁷³ O to horší jsou však na druhé straně centristické platformy a zástupci pravého směru, reprezentovaného Hůlou a Fridrichem, že spolu nejsou schopni hovořit. Hůla s Fridrichem označili Zápotockého a Šmerala za zrádce a oba dva vykreslili jako „politicky bezcharakterní.“¹⁰⁷⁴

Zárukou toho, aby se neopakovaly krizové události z přelomu roku 1924 a 1925, měl být již zmiňovaný blok levice a středu zahrocený proti pravici, jež měla mít napříště pokud možno umenšený vliv na vnitrostranické dění. Nicméně stranické půtky pokračovaly a terčem kritiky se nadále stával Šmeral, a to i ze strany Gottwalda. Ten na konferenci slovenských krajů 10. 5. 1925 v Žilině o Šmeralovi řekl, že sice nechtěl po dramatických událostech stranu rozbít, ale ovládnout.¹⁰⁷⁵ Gottwald posléze zjišťoval, kdo má v bloku, jehož vznik mimo jiné přičítal také chybné politice levých, převahu. Utvoření bloku pak Gottwald hodnotil jako stoprocentní

¹⁰⁷⁰ Bradáč, Zdeněk: Za bolševisaci KSČ, s. 285.

¹⁰⁷¹ Cesta k leninismu, s. 279.

¹⁰⁷² U Haruse, jinak výrazné tváře KSČ na Liberecku, je třeba říct, že mu na V. sjezdu vážně hrozilo vyloučení právě proto, že byl spojen s Jílkem, nicméně jej Gottwald a další vzali nakonec na milost.

¹⁰⁷³ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

¹⁰⁷⁴ Tamtéž. Vedení KSČ se v případě Friedricha zamýšlelo jej delegovat do aparátu Kominterny, protože hovoří dobře rusky i německy a zná také dostatečně ruské realie.

¹⁰⁷⁵ NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 158.

vítězství centristické skupiny Šmeral-Zápotocký.¹⁰⁷⁶ Tudíž, jak zmiňoval na konferenci, je nutno stále bojovat proti šmeralismu a oportunistu.

Šmeral byl v dlouhodobé nemilosti u jiných předních členů KSČ a můžeme říct, že III. sjezdem končí „jeho éra“ v KSČ. Stranické otěže nyní převzal Haken a další vrcholní funkcionáři. Kvůli pravidelným ideologickým rozmíškám se Kominternu rozhodla Šmerala přesunout do mezinárodního komunistického centra, do prezidia EKI tak, jak to dělala v podobných případech i u jiných svých sekcí, když zahlazovala chronické konflikty a chtěla zabránit šíření nežádoucího vlivu dotyčného funkcionáře.¹⁰⁷⁷ Jak píše historik Zdeněk Kárník, Moskva se neodvážila Šmerala politicky zlikvidovat, ale rozhodla se vyřešit problém „šmeralismu“ tímto řezem.¹⁰⁷⁸ I když se Šmeral vracel domů, jeho personální i politické vazby tím, že trávil většinu času v Moskvě, zákonitě oslabily, což bylo i cílem Kominterny. Na druhé straně je nutno hodnotit tento krok jako opodstatněný a prozíravý z hlediska dalšího vývoje KSČ. Jak později uvidíme, bolševizátoři v čele s Gottwaldem, kteří ovládnou stranu po V. sjezdu v roce 1929, postavili svou kampaň mimo jiné na odsouzení šmeralismu.¹⁰⁷⁹ Šmeralova pozice, pokud by dále působil doma, by tak byla ještě ztíženější než předtím.

Levice významně posílila tím, že poprvé byl zvolen do polbyra a orgbyra 29letý Gottwald. V těchto dvou orgánech zasedl i centrista Zápotocký, který se později začal přimykát k levici a Gottwaldovi. Levice však na III. sjezdu podle představ Kominterny ještě zdaleka nenabyla vrchu, jak je možno vidět na vedoucích orgánech strany, zvolených po III. sjezdu. A dominance nedosáhla ani na IV. sjezdu. Nesmíme zapomínat, že Jílek byl zvolen jak do polbyra, orgbyra, tak sekretariátu. Tím tedy došlo i ke zpomalení tempa bolševizačního procesu, alespoň v představách levých. Regres byl rovněž patrný i na IV. sjezdu KSČ v roce 1927, kde se znovu aktivizovalo jílkovské křídlo a pozdější příslušníci levé opozice byli prozatím odsunuti do pozadí. Fronty se uvnitř KSČ nesbližovaly, ale naopak rozestupovaly, a nedá se říct, že by po IV. sjezdu měli leví ve vedení strany nad druhou skupinou vyloženě navrch, jak si Kominternu přála a také požadovala. Až další vývoj, který měl charakter mocenského boje, ukázal, na jakou stranu se pomyslné misky vah vychýlí.

Parlamentní volby 1925¹⁰⁸⁰

Pozornost veřejnosti byla na podzim 1925 upřena především na předčasné parlamentní volby.¹⁰⁸¹

¹⁰⁷⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷⁷ Sociálnědemokratické Právo lidu označila Šmerala jako „Švejka Kominterny“ a napsalo o něm posměšně vyznívající článek: „Zní to poněkud groteskně-opravdu! Šmeral, týž nešťastník, jenž musil se na povel skupiny nezralých bolševických politikářů uchýliti se do vyhnanství a jenž byl jimi dán Kominterně k dispozici pro vše možné, jen ne pro práci ve vlastní straně, kterou založil, týž Šmeral byl pozván zase jednou k pohostinskému vystoupení v Praze, aby pomohl na nohy těm, kteří ho odtud vyštípali.“ Právo lidu, 12. září 1931, s. 1.

¹⁰⁷⁸ Kárník, Zdeněk: České země, díl I., s. 375.

¹⁰⁷⁹ Gottwald podroboval šmeralizmus kritice již dlouho předtím. V dopise z 22. 5. 1925, který adresoval Verčíkovi, píše, že překládá brožuru mládeže ke šmeralizmu. V další části dopisu pak uvádí: „Napišem k tomu aj úvod zo zretelom na škody, které šmeralizmus zapričinil na Slovensku.“ ANM, f. Julius Verčík, k. 2, i. č. 6.

¹⁰⁸⁰ Československo tvořilo tehdy 14 volebních krajů.

Ty se konaly 15. listopadu 1925¹⁰⁸² a ve výsledku znamenaly poměrně zřetelné přeskupení sil na politické scéně, které bylo dáno popřevratovou revoluční dobou začátku dvacátých let. U KSČ bylo otázkou, jak se nedávno skončená otevřená stranická krize odrazí na celkovém výsledku. Víme, že tato krize zasáhla stranu v ten nejnepříhodnější okamžik – v ovzduší protidrahotních bouří, které měly být mimo jiné i politickou ofenzivou do voleb, a doznívající „bubnikiády”. Sociální demokracie ústy Meissnera na zasedání výkonného výboru strany 11. 11. 1924 předpovídala, že může u komunistů dojít ve světle krizových událostí související s „bubnikiádou” k rozkolu, jenž může být pro ně velmi nebezpečný, aniž by však specifikovala v čem.¹⁰⁸³ Podle Meissnera je pak na tomto základě „*nutno využít situace komunistické strany.*”¹⁰⁸⁴ Na plenární schůzi VV ČSSD 8. září 1925 pak Hampl pronesl, že strana zahroť svou kampaň ostře proti komunistům, ale také „klerikálům”.¹⁰⁸⁵ Na každý pád se jednalo o první velké měření mezi komunisty a sociálními demokraty, tentokrát na parlamentní úrovni, předtím se obě strany utkaly v obecních volbách v roce 1923. A dlužno říct, že konfrontace to byla ostrá z obou stran. Jak připomíná Linda Osyková, docházelo poměrně často i k fyzickým střetům na předvolebních schůzích komunistů a sociálních demokratů.¹⁰⁸⁶

Komunisté i pro „bubnikiáde” a následných událostech, které nebezpečně rozklížily stranu, věřili ve volební úspěch. V dopisu EKI z 22. října 1925 ostatně předpověděli, že počítají se ziskem nejméně 36 mandátů v parlamentu a okolo 1 milionu hlasů celkově.¹⁰⁸⁷ Jak se záhy prokázalo, kalkulace to byly víceméně přesné. KSČ pojímala první parlamentní volby, jichž se zúčastnila, jako bojové zúčtování s „proradnou” Švehlovou koalicí, a podle toho uzpůsobila i psaní ve svém tisku, hlavně v Rudém právu. Samotná předvolební kampaň pak nabyla ostrých forem, a to zejména v tisku, kde docházelo v k pravidelným slovním výpadům. I přesto, že T. G. Masaryk apeloval ve svém projevu 28. října 1925 na to, aby politické strany volily konstruktivnější dialog zvláště před volbami, opak byl pravdou. Například na Slovensku svedli ostrý boj komunisté a agráři a docházelo zde v nejednom případě k rozbíjení schůzí.¹⁰⁸⁸

Výsledek komunistů nakonec předčil očekávání jak sociální demokracie, tak samotné KSČ. Sebevědomí sociální demokraté pak uspokojivý volební výsledek nakonec na rozdíl od komunistů nezaznamenali. Jak volby dopadly?¹⁰⁸⁹ Zvítězili agráři, kteří deklarovali, že chtějí

¹⁰⁸¹ Konaly se na základě zákona č. 202/1925 Sb. Účastnilo se jich 91,4% občanů majících volební právo.

¹⁰⁸² O výsledcích voleb z pohledu KSČ podrobně viz **Škába, Josef**: O síle komunismu v Československé republice [podle výsledků voleb do Národního shromáždění v listopadu 1925]. Praha 1928.

¹⁰⁸³ AČSSD, f. Československá sociálně demokratická strana dělnická – Československá sociální demokracie, ČSDSD-ČSD (1920-1948), k. 1, a. j. 6.

¹⁰⁸⁴ Tamtéž.

¹⁰⁸⁵ Tamtéž.

¹⁰⁸⁶ **Osyková, Linda**: Československé volby 1918-1925. In: **Kober, Jan-Holubec, Stanislav (eds.) a kolektiv**: Počátky Československé republiky. Díl druhý. Praha 2022, s. 87.

¹⁰⁸⁷ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

¹⁰⁸⁸ **Osyková, Linda**: Volebné kampane politických stran, s. 117.

¹⁰⁸⁹ Ferdinand Peroutka v přítomnosti k výsledkům voleb výstižně poznamenal: „Lid navolil si do parlamentu jednak množství komunistů, jednak množství klerikálů. Rozhodl na jedné straně velmi energicky, že se má jít nalevo, na druhé straně pak stejně energicky, že se má jít napravo. To je takové rozhodnutí, jako kdyby dva lidé chytli provaz a začali jím ze vsí síly tahat každý na jinou stranu. Při takovém rozhodnutí se daleko nedejde. Nikdo nemůže jít

získat milion hlasů a těsně jim tento cíl unikl (13,7%),¹⁰⁹⁰ komunisté obsadili v prvních parlamentních volbách, jichž se zúčastnili, těsně druhé místo se ziskem 931 769 hlasů, a dokázali, že výsledek z obecních voleb v roce 1923 a suverénní vítězství z doplňovacích voleb na Podkarpatské Rusi o rok později nebyla rozhodně náhoda. Jako třetí se překvapivě umístili ve volbách lidovci (9,7% hlasů),¹⁰⁹¹ což zvláště Kreibich bral úkorně. Výrazné volební oslabení pak bezpochyby zaznamenali národní demokraté (4,0% hlasů), když oproti volbám v roce 1920 ztratili více než 100 tisíc hlasů, což pro tak malou stranu byly velké ztráty.¹⁰⁹² Agrárník Švehla komentoval 18. prosince 1925 v Senátu výsledek voleb takto: „*Tedy je potřeba se podívat na strukturu. Do tohoto parlamentu k nám přišlo 14-16 stran. Je velmi zajímavé, že ani jedna z těchto stran nemá sama většiny, aby mohla diktovat těm druhým své názory. Z těch 16 stran jsou jen dvě, které mají něco málo přes 10%, z ostatních 14 stran nemá ani jediná 10%. Co z toho plyne pro nás, je, že struktura našeho parlamentarismu vylučuje a priori diktát jedné strany, jedné frakce, jedné skupiny. Při každém takovém pokusu, kdyby jedna ze stran chtěla diktovat tuto svojí vůli, ať jakýmkoliv způsobem, narazí na nezdolný odpor 90% těch ostatních, poněvadž žádná strana, jak jsem řekl, nerepresentuje víc než 10%. Tento fakt, tuto okolnost nutno mít stále na mysli při našem rozvrstvení parlamentarismu.*“¹⁰⁹³

Vysoké zisky zaznamenali komunisté kromě některých částí Prahy (Smíchov) ve středních Čechách – Kladně, Slaném, Ostravě, severních Čechách – Frýdlantu, Liberci, pak také Brně nebo Břeclavi. Ve Velké Praze se KSC rovněž dařilo, když dokázala získat z 404 576 odevzdaných hlasů celkem 66 438.¹⁰⁹⁴ Jak hodnotí Ondřej Král, byly to právě volby v roce 1925, které indikovaly budoucí trendy v distribuci voličských hlasů v jednotlivých oblastech, což v podstatě

napravo i nalevo. A přece nám něco takového nyní ukládá demokratické rozhodnutí lidu. Krajinám křídly narostly svaly a střed zhubeněl. Řekněme rovnou, že lid v těchto volbách nerozhodl o ničem, nýbrž že zanechal na parlamentním bojišti situaci daleko složitější a nejasnější, než jaké jsme byli svědky po posledních pět let.“
Přítomnost, 26. listopadu 1925, s. 721.

¹⁰⁹⁰ Venkov, 17. listopadu 1925, s. 1.

¹⁰⁹¹ Hlas lidu po volbách napsal: „Mnoho lidí láme si také hlavu se vzrůstem strany lidové. Reakce prý zvedá hlavu a kdesi cosi. Hledají se také nové prostředky válečné proti nám. To jest všechno práce zbytečná! Za vzrůst lidové strany mohou se poděkovati naši protivníci divokému článku v agrárním ‚Lidovém deníku‘, v němž bylo na počátku listopadu 1918 štváno úžasným způsobem proti katolíkům, takže Franta Sauer a kumpáni jemu podobní strhli v Praze sochu Panny Marie. Sloup Mariánský se skácel, ale rány dopadajících kamenů jeho probudily katolíky. Za vzrůst lidové strany mohou se naši protivníci poděkovati své neomalenosti, s jakou vždy vystupovali proti náboženství, kněžstvu a Církvi, za vzrůst lidové strany mohou se poděkovati 10.000 učitelů, kteří ještě letos pyšně prohlásili, že náboženství musí ze škol, za ten vzrůst nechť se poděkují všem, kteří vyvolávali tu soustavně protináboženská štvance, takže jim pak nezbylo ani času ku provádění sociálních reforem. Ti, kdož se deší vzrůstu katolického hnutí lidového, učiní nejlépe, když svá sídla a spřátelí se s tou myšlenkou, že katolíci nedají se ve vlastní domovině ubít ničím a nikým.“ Hlas lidu, 23. listopadu 1925, s. 1-2.

¹⁰⁹² Národní listy o výsledku voleb referovaly takto: „Naše strana zaplatila při volbách svoji státotvornost, při níž brala na sebe nejnepopulárnější povinnosti ve státě, a v tomto směru nelitujeme. Svoji práci přece jen napravili jsme mnohé zlo rudozelené politiky. Naše úloha bude nyní snadnější a také snad bude účinnou v práci pro blaho národa. Jestliže by se volební vítězové chtěli domnívat, že budou moci nerušeně připravovati svou politiku s Němci, najdou v nás takovou překážku, že ji žádná volba nemohou zlomit!“ Národní listy, 16. listopadu 1925, s. 1.

¹⁰⁹³ ASNS, schůze z 18. prosince 1925, dostupné z www.senat.cz.

¹⁰⁹⁴ Zpráva ke konferenci 1. kraje KSC (pražského) konané ve dnech 8.-9. dubna v Lidovém domě v Praze- Michli. Praha 1928, s. 26.

přetrvalo po celou první republiku.¹⁰⁹⁵ Ne vždy se v odborné literatuře však nezmiňuje fakt, že KSČ se v českých zemích absolutně na přepočít hlasů umístila dokonce na prvním místě (sic!), obdržela o 22 226 hlasů více než agráři, kteří však slavili vítězství v celostátním měřítku.¹⁰⁹⁶ Komunisté získali velké sebevědomí a dokonce si věřili, že po vynikajícím výsledku, kterého dosáhli ve volbách na Podkarpatské Rusi, mohou zvítězit rovněž v dalších celostátních parlamentních volbách.¹⁰⁹⁷ Komunisté měli nárok na obsazení 41 poslaneckých a 20 senátorských mandátů¹⁰⁹⁸ a představovali nejsilnější stranu v českých zemích.¹⁰⁹⁹

Je nutno dodat, že kdyby vítězní agráři nevyhráli na Slovensku, KSČ by volby úplně opanovala. Jak píše historik Jaroslav Rokoský, „právě slovenští agráři zabránili tomu, aby se KSČ stala nejsilnější politickou stranou v celé republice.“¹¹⁰⁰ Komunisté získali v českých zemích 745 132 hlasů, zatímco agráři 722 906. Večerník Rudého práva tak mohl v oslavném tónu 24. listopadu 1925 napsat: „Volební úspěch komunistické strany ohromil naše nepřátele. Sociálpatrioté, kteří do volebního dne psali o našem úplném rozkladu a zkáze, naladili hned do nejsladší tóniny a lákali nás do vlády. Mluvili již o ministerských křeslech, která můžeme zaujmouti, o ‚práci‘, kterou v objetí buržoasie můžeme pro pracující lid vykonati. My se na tyto sladké sliby nedáme zlákat. Jsouce přesvědčení revolucionáři dělnické třídy, víme velmi dobře, že nikoliv ministerské čachrování, ale třídní nesmiřitelný boj může jedině dělnickou třídu tohoto státu přivést k vítězství. Tento boj jsme vedli přes persekuci a pronásledování, ten boj povedeme nesmiřitelně dále, nedávajíc se koupiti ministerským pohodlím.“¹¹⁰¹ Komunistický Jihočeský deník se vyjadřoval v podobném vítězném tónu, když uvedl, že „naše strana získala v těchto volbách skoro milion hlasů. Je to obrovský úspěch, ale znamená to veliké úkoly.“¹¹⁰²

Je třeba uvést, že rokem 1925 začíná u KSČ delegování zástupců dělnických profesí do parlamentu. Zastoupení dělníků v parlamentu nebylo za dobu trvání první republiky příliš časté, výrazné bylo právě u KSČ.¹¹⁰³ Nebylo zvykem ani u konkurenčních sociálních demokratů, kteří vysílali docela často do parlamentu odboráře. V prvních poválečných volbách v roce 1920 byl zvolen do parlamentu pouze jediný dělník se sociálnědemokratickou stranickou příslušností, u jejího německého protějšku také jeden.¹¹⁰⁴ V roce 1929 bylo zvoleno na kandidátce KSČ 13 dělníků, na sociálnědemokratické jen jeden. Po těchto volbách zasedl do poslaneckých lavic za KSČ jediný odborář, kdežto za sociální demokraty šest. Po V. sjezdu KSČ stoupá na komunistické kandidátce nejen do parlamentu dělnický element a do pozadí jsou naopak

¹⁰⁹⁵ **Král, Ondřej:** National and Class Aspects of Electoral Support for the Communist Party of Czechoslovakia (1925-1935). In: Acta Universitatis Olomucensis, č. 2/2016, s. 42.

¹⁰⁹⁶ **Kárník, Zdeněk:** České země v éře, díl I., s. 377.

¹⁰⁹⁷ **Osyková, Linda:** Volební kampaně politických stran na Slovensku počas 1. ČSR. Bratislava 2012, s. 93.

¹⁰⁹⁸ Komunisté získali celkem 934 223 hlasů.

¹⁰⁹⁹ Z 41 zvolených poslanců bylo 20 dělníků, z 20 senátorů pak 8.

¹¹⁰⁰ **Rokoský, Jaroslav:** Rudolf Beran a jeho doba, s. 123.

¹¹⁰¹ Večerník Rudého práva, 24. listopadu 1925, s. 1.

¹¹⁰² Jihočeský deník, 20. listopadu 1925, s. 1.

¹¹⁰³ **Poláková, Markéta-Kostecký, Tomáš:** Povolání zvolených poslanců za první republiky a dnes. In: Středoevropské politické studie, č. 1/2016, s. 12.

¹¹⁰⁴ Tamtéž.

odsouvány nemanuální profese. Ve volbách v roce 1925 vyslali komunisté do parlamentu v rámci I. skrutinia 9 dělníků, často přímo ze závodů.¹¹⁰⁵ Z 41 zvolených poslanců bylo 20 členů KSČ zastávajících dělnickou profesi. Mezi zvolenými poslanci v roce 1925 nebyl ani jeden středoškolský či vysokoškolský profesor, což byl i případ parlamentních voleb v roce 1929.

Ještě jeden rys ve volbách 1929 nás v případě KSČ zaujme, a to zvýšení dělnického živlu či manuálně pracujících oproti inteligenci. I když KSČ byla bezesporu dělnickou stranou, ve volbách na různých úrovních na kandidátkách figurovalo poměrně dost zástupců nedělnických profesí, živnostníků nebo svobodných povolání. Nyní je už tomu jinak a komunistické kandidátce v podstatě dominují manuální povolání. Jak připomíná Linda Osyková, v roce 1929 poměr inteligence vůči dělnickým profesím či manuálně pracujícím činil ve volbách 1929 5:25.¹¹⁰⁶ Na druhé straně můžeme namítnout, že KSČ jako dělnická strana „nepřekvapivě“ vysílala i dělnické zástupce do parlamentu, stejně jako agráři delegovali do něj rolníky. Zásadní rozdíl ovšem tkví v tom, že agráři kromě rolníků či domkářů na své kandidátky dávali právě i profesory, advokáty, lékaře a další podobné profese. V parlamentních volbách v roce 1925 byl například za agrární stranu do parlamentu zvolen Otakar Srdínko¹¹⁰⁷ nebo František Hnídek.¹¹⁰⁸

Volební úspěch KSČ v prvních parlamentních volbách, jichž se zúčastnila, také ocenila Kominternu. 18. listopadu 1925 zasedání prezidia EKI rozhodlo jménem EKI zaslat vedení KSČ dopis, který se týkal hodnocení výsledků parlamentních voleb.¹¹⁰⁹ V něm bylo zdůrazněno, že je možné dosáhnout i v období kapitalistické stabilizace značného úspěchu, a na druhé straně neutralizovat vliv sociální demokracie.¹¹¹⁰ Ta si naopak ve srovnání s volbami 1920 značně pohoršila, o tom není pochyb. Z prvního místa klesla na čtvrté se ziskem 8,9% a takový výsledek nemohl přirozeně sociálnědemokratické špičce uspokojit. Historik Jiří Noha přiléhavě napsal, že „*volební výsledek v listopadu 1925 sociálnědemokratické předáky zdrtil.*“¹¹¹¹ Komunisté zvláště považovali za prestižní, že v prvním velkém volebním klání po rozkolu sociálně demokratické strany se jim podařilo „zrádce dělnické třídy“ porazit, navíc s tak rozdílovým výsledkem.

¹¹⁰⁵ Večerník Rudého práva, 18. listopadu 1925, s. 1.

¹¹⁰⁶ **Osyková, Linda:** Volebné kampane politických stran na Slovensku počas 1. ČSR. Bratislava 2012, s. 189.

¹¹⁰⁷ Otakar Srdínko (1875-1930), lékař, politik, poslanec a ministr školství a zemědělství za agrární stranu. Psal také do listu Venkov.

¹¹⁰⁸ Venkov, 18. listopadu 1925, s. 1.

¹¹⁰⁹ V této souvislosti uveďme, že tehdejší přednosta politického odboru ministerstva zahraničí Václav Girsu, jinak profesně zdatný a informovaný diplomat, 8. února 1926 sdělil Přemyslu Šámalovi, že „po posledních volbách, kde komunisté dosáhli 42 mandátů [ve skutečnosti 41 mandátů – pozn. aut.], jest nepochybně, že Moskva bude naléhati na to, aby se vykárali nějakou aktivní činností. To znamená, že během tohoto a příštího roku lze očekávat, že vyvolávají budou značné nepokoje, násilné a krvavé stávky, srocení, atd.“ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953), k. 18, sign. T 22/21.

¹¹¹⁰ RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 100.

¹¹¹¹ **Noha, Jiří:** Socialismus jest práce, s. 43.

Tabulka 6: Výsledky parlamentních voleb 1925

<i>Politická strana</i>	<i>Počet hlasů (České země, absolutně)</i>	<i>Počet hlasů (České země, relativně v %)</i>	<i>Pořadí a počet hlasů (celá ČSR, absolutně)</i>
KSČ	745 132	14,14	2. 943 242
Agráři	722 906	13,72	1.970 940
ČSL	673 059	12,78	3. 691 095
ČSS	572 244	10,86	5. 609 153
ČSDSD	570 768	10,83	4. 631 493
BdL+DGP	462 121	8,77	6. 571 756
DSDAP	406 228	7,71	7. 411 365
DCSVP	314 438	5,97	8. 314 438
Živnostenská strana	274 480	5,21	9. 286 058
ČsND	259 647	4,93	10. 284 601
DNP	236 938	4,5	11. 240 918
DNSAP	168 354	3,19	12 168 354

Zdroj: Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky (1918-1938), díl I., s. 377

KSČ tak na rozdíl od některých západoevropských komunistických stran – KSI a KSF – zaznamenala vynikající volební výsledek. Pro srovnání: Francouzští komunisté v parlamentních volbách v roce 1924 propadli, když nezískali ani 5% hlasů, ve stejném roce proběhly volby i v Itálii a tam komunisté získali necelé 4%. V roce 1926 pak byla na 18 let KSI zakázána, francouzští komunisté mohli vyvíjet činnost, nicméně jejich vliv byl alespoň do třicátých let, kdy začali posilovat, ve srovnání s KSČ malý. KSF kvůli uplatňování radikální bolševizační strategie, která vyústila v masivní vlnu čistek, a jež řídil československý komunist Evžen Fried, živořila v této době na periferii voličského zájmu.¹¹¹²

KSČ získala dobré volební zisky v oblastech obývanou maďarskou a německou menšinou, nejmenší voličský zásah naopak zaznamenala v lokalitách s výraznou převahou katolického obyvatelstva, což byl tradiční elektorát Československé strany lidové. Dlužno dodat, že to se týkalo i ostatních socialistických stran – sociálních demokratů a československých socialistů. Příčinou tak vynikajícího výsledku KSČ navíc v době hospodářské konjunktury, kdy antisystémové strany spíše ztrácí, nutí k hlubšímu zamyšlení. Komunistů se v první řadě prokazatelně výrazněji nedotkla vnitrostraničná krize a s ní spojená „bubničiáda“. KSČ se podařilo rozvinout účinnou kampaň za každodenní sociální požadavky dělnictva a pracující třídy, přičemž sociální demokraté v tomto ohledu poněkud vyklidili pole. Komunisté přitom dokázali svou radikální a přitom v zásadě jednoduchou programovou rétorikou oslovit masy voličů, kteří těmto heslům dobře rozuměli. Postavili zároveň svou kampaň jako bojové zúčtování s dosavadní

¹¹¹² Kolenovská, Daniela: Sovětská veřejná diplomacie. Velká Británie a Francie v zahraniční politice SSSR 1935-1938. Disertační práce. Praha 2012, s. 117-118.

vládní koalici.¹¹¹³ Hesla obsahovala takové požadavky jako zvyšování dělnických mezd, implementaci státní podpory nezaměstnaných, zavedení dělnické kontroly nad výrobou a jiné. Z dalších požadavků plédovala KSČ za to, aby ČSR uznalo Sovětský svaz *de iure*,¹¹¹⁴ rezonoval také postulát na rozluky státu a církve. Jak už jsme uvedli jinde, komunisté dokázali těžit i z několika korupčních skandálů, z nichž zřejmě nejvýznamnější byla již výše zmíněná Prášková aféra, a také politicky profitovali z viditelného rozklížení vládní koalice, v níž začaly před volbami povážlivě narůstat rozpory.

Je nepochybně pravdou, že výchozí pozicí pro KSČ byla i v dalších ve volebních kláních podstatná právě její masovost a schopnost oslovit poměrně široké spektrum voličských skupin, nejen sociálně nejnižší postavených rozvinutím širokých mobilizačních aktivit. Ale též jsou důležité již zmíněné strukturální předpoklady síly KSČ jakožto dlouhodobě příznivého faktoru, jak připomíná historik Jakub Rákosník. Navíc KSČ dokázala využít faktu, že sociálně demokratická strana prodělávala proces konsolidace a byla tedy oslabena, což je také jedním z důvodů, proč se umístila až na čtvrtém místě. Podle Lindy Osykové se program KSČ a sociální demokracie ve většině překrývaly, nicméně rozdíl je třeba vidět právě v radikálnějších pojetí u komunistů.¹¹¹⁵ To z podstaty vždy konvenovalo určitým níže postaveným sociálním skupinám, u nichž existuje trvalá poptávka po radikalismu, který nenacházely právě u sociálních demokratů.

Parlamentní volby 1925 byly úspěšné pro KSČ také na Slovensku. I když není předmětem této práce působení KSČ na Slovensku, kde měla své zemské (krajinské) vedení, zmiňme se alespoň ve stručnosti o výsledku KSČ zde. Ve východní části republiky se umístila jako třetí v pořadí a zaznamenala tedy rovněž velmi dobrý výsledek jako v českých zemích. Čím si vysvětlit právě výborný výsledek KSČ na Slovensku? Slovensko bylo především agrární zemí, kde převažovalo rolnictvo nad dělnickou třídou. I když se KSČ na Slovensku snažila podchytit s menším úspěchem stejně jako v českých zemích průmyslové dělnictvo, musela přizpůsobit svou agitaci, která mířila na rolnický stav. KSČ zde nabízela stejně jako v českých zemích radikální, nicméně jednoduše pochopitelný a rezonující program, takže také na Slovensku mělo dojít k v rámci pozemkové reformy vyvlastnění velkostatků a rozdělení rolníkům bez náhrady. Slovenští zemědělci pak měli z vyvlastnění získat tolik půdy, kolik byli schopní s rodinami obhospodařit.¹¹¹⁶ Tento požadavek sice zněl líbivě, ale ve své podstatě byl demagogický, můžeme spíše říct, že předvolební, nereflektující reálnou situaci. KSČ slibovala v případě vítězství malým, ale také středním pozemkovým vlastníkům, že jejich půda nebude vyvlastněna. Milan Zemko upozorňuje na zajímavou skutečnost, že na Slovensku působilo nemálo funkcionářů z národnostních menšin, a tak identifikovali KSČ nejen jako stranu radikální v

¹¹¹³ Rudé právo rozvinulo bojová hesla jako Smeňte koalici! nebo Zúčtujte se zrádci a buržoasnými štenicemi!.

¹¹¹⁴ Sovětský svaz byl Československem uznán *de iure* 9. června 1934.

¹¹¹⁵ **Osyková, Linda:** Volební kampaně, s. 87; **Táž:** Československé volby 1918-1925, s. 89.

¹¹¹⁶ **Hanula, Matej:** Za rolníka, půdu a republiku. Slovenskí agrárci v prvom polčase 1. ČSR. Bratislava 2011, s. 89.

sociálně-ekonomickém pohledu, ale také národnostním.¹¹¹⁷

Tabulka 7: Počet hlasů nejdůležitějších politických stran na Slovensku a Podkarpatské Rusi

<i>Volební obvod</i>	<i>ČSSD</i>	<i>HSLŠ</i>	<i>Agrární strana</i>	<i>KSČ</i>
XV. Trnava	12 994	93 274	44 288	28 619
XVI. Nové Zámky	13 638	34 201	33 388	61 575
XVII. Martin	8 334	130 534	35 446	22 452
XVIII. B. Bystrica	12 076	76 406	29 647	17 678
XIX. Mikuláš	5 221	49 767	26 739	15 814
XXI. Prešov	2 901	77 616	58 448	12 280
XXII. Užhorod	18 183	–	34 918	75 668

Zdroj: Pleva, Ján: Príspevok k dejinám bolševizácie KSČ na Slovensku a Zakarpatsku. Bratislava 1962, s. 116

Výše uvedené činitele silným hlasem promluvily do celkového volebního výsledku KSČ. Ta hodnotila ze svého pohledu hlasování nejen jako svůj velký úspěch, ale současně jako důkaz krachu „zkorumpované“ Švehlovy koalice. Komunisté měli v určitém ohledu pravdu, vládní strany ztratily po volbách většinu, když disponovaly pouze 146 křesly z 300. V ovzduší všeobecného překvapení, ba i šoku z voleb, se začaly v socialistickém tisku objevovat výzvy komunistům, ať vytvoří společnou frontu „proti reakci a za vládu dělníků a rolníků“, s níž by například čeští socialisté neměli problém, pod podmínkou, že „*nebude tím ohrožen náš stát, naše republika.*“¹¹¹⁸ Přičemž to měl být podle českých socialistů Šmeral, na kterého v tu dobu byl namířen reflektor, a do něho vkládány naděje socialistických stran, že je představitelem rozumněji uvažujících komunistů. Šmeral měl být klíčovou figurou v tom, aby se moc nevydala cele do rukou buržoazie a nedošlo k nastolení vlády „krajní reakce“.¹¹¹⁹ Socialistické strany a jejich publicistika, například České slovo, tak vyzývaly komunisty k tomu, aby v nynější době přijali část nezbytné zodpovědnosti. České slovo 18. listopadu 1925 psalo: „...*Strana*

¹¹¹⁷ **Zemko, Milan:** Voličstvo stran národnostných menšín a komunistické strany na Slovensku v parlamentních volbách za predmnichovskej republiky. In: **Zemko, Milan-Bystrický, Valerián (eds.):** Slovensko v Československu (1918-1939). Bratislava 2004, s. 185.

¹¹¹⁸ České slovo, 21. listopadu 1925, s. 1.

¹¹¹⁹ Povolební situace si všimla také pravicová publicistika, například agrární Venkov nevěřil tomu, že by se „protikoaliční strany“ dokázaly sjednotit a vytvořit většinu: „Nejméně ovšem přicházejí zde v úvahu komunisté, kteří mohou předstíratí jednotnost své strany jen, pokud jdou cestou čiré negace. Jakmile by učinily první pokusy o jakousi pozitivní práci pro řešení různých daných otázek, ukázala by se okamžitě její různorodost a její jednotnost ukončily by velmi brzo spory mezi příslušníky jednotlivých národností, z nichž se skládá.“ Venkov, 19. listopadu 1925, s. 1. Obrázkový večerník Národ psal o tom, že socialisté chtějí vládnout s komunisty a „lákají do vlády bolševiky a Němce“. Obrázkový večerník Národ, 20. listopadu 1925, s. 1.

*komunistická má dnes 42 [správně má být 41 – pozn. aut.] mandátů, bude největší složkou parlamentu, a tu nelze se vyhnout odpovědnosti. Situace je taková, že komunistická strana musí vystoupiti z přitími a postarati se o to, aby i za nynějších poměrů neutrpěla věc socialismu a lidová.*¹¹²⁰ A apely na domnělou komunistickou státotvornost zazněly i jinde: „*Budou-li komunisté dále prováděti negativní politiku, nedopadne to s nimi lépe. Prázdné a bezobsažné mluvení o jednotné frontě není ničím jiným nežli utíkaním od odpovědnosti. Stát musí žít, buď to komunisté uznají, a dají státu, čeho vyžaduje, aneb umožní vedení státu reakcí.*“¹¹²¹ Hrad se právě domníval, že by vládu dělníků a rolníků mohli snad podpořit komunisté, kteří se však neřídí direktivami z Moskvy, ale vlastními názory.¹¹²² Návrhem na vytvoření vlády dělníků a rolníků se totiž Moskva skutečně zabývala, a to na zasedání prezidia EKI 26. listopadu 1925. Prezidium EKI podpořilo stanovisko československých komunistů, současně jednání konstatovalo, že podnět sociálních demokratů nemůže být považován za návrh pro vytvoření skutečné vlády dělníků a rolníků.¹¹²³

Ze strany Hradu to však byla značně nadsazená a hlavně nereálná představa neodpovídající skutečnosti, a KSČ v listopadu 1925 takové výzvy rezolutně odmítla, místo toho vydala „obligátní“ apel na vytvoření revoluční dělnické fronty i s nekomunistickými dělníky, ale pochopitelně zdola.¹¹²⁴ Neochvějná víra v to, že by komunisté přestali podléhat diktátu z Moskvy v případě jakéhokoliv vládního angažmá, byla iluzorní.¹¹²⁵ Brněnská Rovnost z 18. listopadu 1925 referovala, že „*napsali jsme již, že do žádného vládního souručenství s buržoasií nevstoupíme. Nebudeme přece dělat novou Tusarovu koalici za naprosto zhoršeného stavu. Kdybychom to učinili, zabili bychom vlastní stranu a dělnictvu bychom nepřinesli docela nic.*“¹¹²⁶ Rudé právo 25. 11. 1925 pak jasně nastavilo těmto návrhům zrcadlo, komunisté brali návrh socialistů jako neupřímný, protože jejich vlastní návrhy s konkrétními požadavky byly oslyšeny, a neboť, jak psalo Rudé právo, „*sociální demokraté a čeští socialisté odmítají naši podporu v boji za denní zájmy pracujícího lidu, aby sami mohli tvořiti znovu podporu buržoasii proti pracujícímu lidu.*“¹¹²⁷ KSČ vyvozovala z výsledků voleb a bezprostředně povolební situaci patřičné závěry. Hodnotila návrh socialistických stran jako snahu o vmanévrování komunistů do vlády, který však nemůže dopadnout na úrodnou půdu.¹¹²⁸

Na druhé straně rozvíjelo vedení KSČ myšlenky, že by mohla demonstrativně, tedy stejně jako u prezidentské volby zvednout nárok na předsedu Národního shromáždění, popřípadě Senátu. A to vzhledem k výsledkům voleb. Jak se uvádí v dopisu z 3. prosince 1925 adresovaném EKI, tak by to bylo politicky neprůchodné, nicméně podle komunistů by každý dělník věděl, že je v zájmu

¹¹²⁰ Srov. RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

¹¹²¹ České slovo, 17. listopadu 1925, s. 1.

¹¹²² Srov. **Broklová, Eva**: Antonín Švehla, s. 329-330.

¹¹²³ RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 100.

¹¹²⁴ **Klimek, Antonín**: Boj o Hrad (1.), s. 358; Večerník Rudého práva, 16. listopadu 1925, s. 1.

¹¹²⁵ Srov. **Klimek, Antonín**: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII., s. 499.

¹¹²⁶ Rovnost, 18. listopadu 1925, s. 1.

¹¹²⁷ Rudé právo, 25. 11. 1925, s. 2.

¹¹²⁸ RGASPI, f. 495, Op. 18, D. 387.

buržoazie provést proti KSČ výjimečné opatření.¹¹²⁹ Vystávají otázky a vedou se debaty v odborné literatuře o tom, zda sám Šmeral, který byl považován v socialistickém, ale i občanském táboře za střídavěji a realističtěji (a někdy mylně státotvornějšího) uvažujícího komunistu, byl ochoten za určitých podmínek vstoupit do výše uvedené vlády. Je nanejvýš pravděpodobné, že jako disciplinovaný komunist nikoliv. Vedení KSČ i Kominternu by zcela jistě posuzovaly i tento úmysl za zrádný a Šmeralovi by hrozilo za takové jednání exemplární vyloučení ze strany, o tom nemůže být pochyb. A pak zde existovalo racionální či realistické hledisko, těžko bylo v dané chvíli představitelné, že by vedle sebe potenciálně zasedli ve vládě agráři a komunisté, a to ještě pod předsednictvím nejsilnější strany, která sice těsně, byť přesto vyhrála.¹¹³⁰

Snaha socialistických stran o státotvornější „přitažení“ KSČ byla vedena obavami z toho, aby nový parlament byl schopen prosazovat „lidové“ zákony a nepřenechala se zásadní role při vedení státu „klerikální a kapitalistické reakci“, v níž by měli hlavní slovo lidovci a agráři. České slovo psalo, že pokud by komunisté přitom neuplatnili téměř milion hlasů, které získali v parlamentních volbách, jichž se zúčastnili, „spáchají těžký zločin na osudu našeho lidu.“¹¹³¹ Z druhé strany socialistická publicistika naléhala nejen na komunisty, ale také luďáky a německé strany na to, aby ukázaly, „co umějí“. To znamená, aby se strany pokusily vytvořit sněmovní většinu a předvedly tak svou státotvornost a pozitivní práci.¹¹³² Úsilí o to vtáhnout komunisty aktivně do povolebního politického dění však zákonitě muselo narazit, protože ti rezolutně odmítali vstoupit do vlády, i proto, že by to Kominternu svou autoritou prostě nepřipustila. Otázkou je, zda si to socialistické strany skutečně uvědomovaly, nebo podlely v daném okamžiku iluzi o tom, že komunisty lze v tomto směru dočasně státotvornými apely přimět k přijetí alespoň určitého dílu odpovědnosti. Snahy socialistických stran záměrně úžeji vyhranit po volbách fronty – „krajní buržoazní reakce“ a proti ní spojenou socialistickou frontu, přičemž komunisté měli „zachránit“ další vývoj, tak přišly vniveč, protože neexistovaly objektivní předpoklady k tomu, jak komunisty v dané chvíli donutit ke spolupráci.

Vynikající volební výsledek komunistů zapadl zároveň do následně krizového období, které následovalo po parlamentních volbách. Hlasování překreslilo poměrně zásadně dosavadní politickou mapu. Obě sociálně demokratické strany – československá i německá – ztratily výsadní postavení z voleb 1920, a byť s jim podařilo zastavit propad podpory, došlo v obecné rovině *de facto* k porážce všennárodní koalice a její krizi od jejího vzniku v roce 1920, kdy nyní ztratila parlamentní většinu.¹¹³³ Historikové hovoří o první státní krizi v dějinách meziválečné republiky. Na každý pád situace po volbách představovala výzvu pro toho, kdo ji měl sestavovat. Švehla na konci listopadu 1925 rezignoval na sestavení vlády a doporučil Masarykovi, aby

¹¹²⁹ Tamtéž.

¹¹³⁰ **Popálený, Peter:** Vznik a profilace KSČ, s. 219.

¹¹³¹ České slovo, 18. listopadu 1925, s. 1.

¹¹³² Srov. RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 100.

¹¹³³ To ostatně reflektovala i pravicová publicistika, například Národní listy, ústřední tiskový orgán národně demokratické strany, napsaly, že „dosavadní koalice pěti stran je poražena a vnitropolitická situace státu je stížena, alespoň po té stránce, že nastává větší komplikace a velice citelný přesun doprava – a to do takového prava, jež představují strany živnostenská, lidová a luďová.“ Národní listy, 18. listopadu 1925, s. 1.

pověřil později neúspěšného lidoveckého předsedu msgre. Jana Šrámka. Lidovci se umístili na třetím místě se ziskem 10,3% a 31 mandátů, a i když neobhájili druhé místo z minulých parlamentních voleb, stále se jednalo o velmi dobrý výsledek.¹¹³⁴ Nicméně volba Šrámka zmobilizovala socialisty, kteří možná až nepatřičně hlasitě dávali vědět, že nepřipustí, aby „klerikál“ sestavoval nový kabinet. V tísnivé atmosféře vzájemné nedůvěry Nakonec Švehla sestavil v prosinci 1925 nový kabinet, ten ale vydržel jen do března 1926, kdy byla sestavena úřednická vláda Jana Černého.¹¹³⁵

Následovala další složitá situace, kdy měl sociálnědemokratický předák Rudolf Bechyně chtít odstoupení Černého, a jeho nahrazení vedoucím politického odboru Kanceláře prezidenta republiky a současně jedním z nejbližších Masarykových spojenců Josefem Schieszlem.¹¹³⁶ Bechyně vedl jednání i s komunisty a Bolena označila za rozumného.¹¹³⁷ Bechyně prý docílil slušného postupu komunistů, kteří si nechali od sociálního demokrata radit.¹¹³⁸ Otevíraly se i další méně obvyklé varianty možnosti nejistého vývoje, kdy vládu měly tvořit socialistické strany společně se zástupci masových či společenských organizací – Československou obcí sokolskou,¹¹³⁹ Československou obcí legionářskou¹¹⁴⁰ a dalšími prohradními subjekty.¹¹⁴¹ František Soukup nastínil i radikálnější řešení, když prohlásil 6. října 1925: „*Nebude-li moci býti po volbách sestavena vládní většina, bude parlament znovu rozpuštěn, po případě po třetí, a když přes to nebude možná vládní většina, bude sestavena vláda nedemokratická, tj. úřednická, a kdyby strany byly v opozici i proti vládě, nastoupila by vláda diktátorská, tj. vláda generála Gajdy.*“¹¹⁴² Švehla nicméně po dalších těžkostech v říjnu 1926 sestavil vládu už bez socialistických stran, ale zato poprvé v dějinách československých vlád s německými aktivistickými stranami,¹¹⁴³ a v lednu 1927 také s dvěma představiteli HSLS, Jozefem Tisem¹¹⁴⁴ a

¹¹³⁴ Historik Jaroslav Šebek míní, že „výsledek voleb ten výsledek byl do velké míry ovlivněn nekonfrontační politikou Jana Šrámka, který se snažil o opětovnou integraci katolických sil do české společnosti, a samozřejmě i oslabení levicových sil.“ Konzultace autora s doc. Mgr. Jaroslavem Šebkem, Ph.D. ze 4. srpna 2023.

¹¹³⁵ Jeho vláda vykonávala mandát od 18. března 1926 do 12. října 1926. Významný představitel agrární strany Cyril Horáček ve svých pamětech k úřednické vládě podotkl: „V létě 1926 živořila úřednická vláda jsouc úplně pasivní a události se vyvíjely přes její hlavu. Přijata obilní cla, úřednické platy, ale na podzim se vrátil Švehla a dny jejího života neslavně byly skončeny.“ **Herc, Svatopluk (ed.):** Cyril Horáček: Vzpomínky z mého života. Praha 2017, s. 278.

¹¹³⁶ Josef Schieszl (1876-1970), právník, člen České strany pokrokové, poslanec za Českou státoprávní demokracii, vedoucí politického odboru Kanceláře prezidenta republiky.

¹¹³⁷ AÚTGM, f. Masarykův archiv, k. 407, sign. R 14-16.

¹¹³⁸ Tamtéž.

¹¹³⁹ Vznikla v roce 1862.

¹¹⁴⁰ Vznikla v roce 1921.

¹¹⁴¹ **Šebek, Jaroslav:** Prezident T. G. Masaryk a politika německého aktivismu v Československu 1918-1935. In: Masarykův sborník XIV. 2006-2008. Praha 2009, s. 181-182.

¹¹⁴² AKPR, f. KRP – protokol T (tajné), 1921-1944, (1953), k. 57, sign. T 944/21.

¹¹⁴³ K tomu jistě napomohla skutečnost, že německé aktivistické strany se přihlásily k Československé republice. BdP (Bund der Landwirte) zaznamenal v parlamentních volbách velký úspěch. Získal celkem 571 198 hlasů a Německá křesťansko-sociální strana lidová 314 440 hlasů. Do vlády vstoupili nakonec Franz Spina za BdP (spravoval ministr veřejných prací) a Robert Mayr-Harting za Německou křesťansko-sociální stranu lidovou (vedl ministr spravedlnosti). O tom, že by mohla vstoupit do vládní koalice ve druhé polovině dvacátých let také Německá demokratická svodomyslná strana (Deutsche Demokratische Freiheitspartei), uvažoval Masaryk. Tato strana projevila svou loajalitu československé republice. Jejími předními politickými činiteli byli Carl Kostka, poslanec,

právníkem Markem Gažíkem.¹¹⁴⁵ Nutno dodat, že vládní angažmá HSLŠ bylo toliko epizodické, protože strana z kabinetu vystoupila v roce 1929 v souvislosti s Tukovou aférou, a tak ani Gažík, ani Tiso neměli širší možnost za tak krátkou dobu prosadit zásadní cíl – slovenskou autonomii. Jednání s luďáky proběhly již předtím, v roce 1925, nicméně nakonec „námluvy“ ztroskotaly z důvodu intervence Vojtěcha Tukey, a proto VV HSLŠ od jednání se Švehlou upustil.¹¹⁴⁶ Podle historika Jaroslava Rokoského se třetí Švehlova vláda ukázala být nejstabilnější ze všech vlád první republiky, k čemuž přispěl i fakt, že měla státopornou opozici.¹¹⁴⁷ O státopornosti opozice v případě KSČ se dá jistě polemizovat, nicméně o tom, že třetí Švehlova byla jakousi kotvou či jistotou v neklidném politickém moři první republiky, asi nelze pochybovat. Sociální demokraté a národní socialisté se vrátili do vlády až v druhé vládě agrárníka Františka Udržala.¹¹⁴⁸

Kongrua¹¹⁴⁹

Oslabení politických pozic socialistických stran a jejich absence ve Švehlově vládě mělo i vliv na KSČ. Roky 1924-1929 totiž charakterizuje hospodářská konjunktura,¹¹⁵⁰ která obrušovala politický dopad hospodářských a stávkových bojů a zároveň komplikovala i práci v odborech. Komunisté tak dále pokračovali ve svých aktivitách, současně svou pozornost zaměřili na pranýřování „protidlových“ zákonů nové vlády. Vhodnou rozbuškou pro ně, ale i další socialistické strany představovalo projednávání tzv. kongruového zákona. Komunisté rozvinuli proti zákonu v tisku i na ulici rozsáhlou kampaň proti církvím, která si „přilepšuje“, zatímco jsou „oslabovány“ sociální zákony. Ze strany komunistů při schvalování zákona v parlamentu přišly nevídané obstrukce. Vedle komunistů se proti zákonu postavili také národní socialisté (například Františka Plamínková)¹¹⁵¹ a sociální demokraté. Kongruový zákon¹¹⁵² byl schvalován v sobotu na 36. schůzi parlamentu 19. června 1926 a jednání se protáhlo až do pozdních hodin především pro obstrukce nejen komunistických poslanců. Projednávání zákona přineslo i hlasitý lomoz, intenzivní fyzickou vřavu, která byla prosta jakéhokoliv racionálního argumentu. Sněmovnou létaly kalamáře, zuřivě se foukalo do píšťalek, ničil se nábytek, předsedající schůze Jan

senátor a také starosta Liberce, a právník Bruno Kafka. K tomu blíže viz **Novotný, Lukáš**: Cesta ke vstupu německých ministrů do československé vlády v roce 1926. K problému vnímání německého aktivismu v Československu ze strany rakouského vyslanectví v Praze. In: *Moderní dějiny*, č. 1/2015, s. 158.

¹¹⁴⁴ Jozef Tiso (1887-1947), slovenský kněz a politik, předseda HSLŠ, představitel jejího umírněného křídla. Za druhé světové války dal pokyn k deportacím Židů do koncentračních táborů a Slovensko dokonce nacistickému režimu za každého Žida platilo. Po druhé světové válce byl Tiso obviněn z kolaborace, zrady na povstání a 15. dubna 1947 odsouzen k hrdelnímu trestu československým Národním soudem. O tři dny později byl rozsudek vykonán.

¹¹⁴⁵ Bechyně se domníval, že Švehlova vláda může trvat i tři roky „protože Švehla si získá většinu od případu k případu a bude manipulovat tím, že z každé strany opoziční několik poslanců bude mimo hlasovací síň v době hlasování.“ NA, f. Pozůstalost Dr. Josefa Schieszla, k. 6, a. j. 80.

¹¹⁴⁶ **Kárník, Zdeněk**: České země v éře první republiky I., s. 380.

¹¹⁴⁷ **Rokoský, Jaroslav**: Rudolf Beran a jeho doba, s. 125.

¹¹⁴⁸ Vykonal mandát od 7. 12.1929 do 29. 10. 1932.

¹¹⁴⁹ Kongrua je plat duchovního.

¹¹⁵⁰ K hospodářské konjunktúře mezi lety 1924-1929 podrobně viz **Rákosník, Jakub**: Odvrácená tvář, s. 160-206.

¹¹⁵¹ ASNS, schůze z 21. června 1926, dostupné z www.senat.cz.

¹¹⁵² Zákon č. 122/1926 Sb., oficiálně se nazýval zákon o úpravě platů duchovenstva církvi a náboženských společností státem uznaných, případně recipovaných.

Dostálek¹¹⁵³ musel odrážet dotírající komunistické poslance.¹¹⁵⁴ Komunisté ve Sněmovně pojali kongruový zákon jako svého druhu protiklerikální kampaň a apel na provedení odluky církve od státu (poslanec Rudolf Wünsch).¹¹⁵⁵

Brněnská Rovnost barvitě líčila, jak schůze vypadala: „*Při zjišťování hlasů obcházel posl. Harus s velkou standartou, na jejíž jedné straně byl namalován Hus na hranici a na druhé nápis: Ani haléře kněžím! Komunističtí poslanci volají na republikány a národní demokraty: Probudte se! Posl. Landová-Štychová nese zvonící budiček a staví jej na první republikánskou lavici před posl. Staňka. Když místopředseda inž. Dostálek ohlašuje, že návrh posl. dra Franka a druhů je zamítnut 150 hlasy proti 118 hlasům, povstávají čs. socialisté a čs. soc. demokraté a zpívají Hranice vzplála. Sotva píseň dozpívána, nastala bouřlivá obstrukce v řadách socialistických a komunistických. Za volání ‚Hanba‘ a ‚Pryč s kongruou‘ počínají čs. socialisté bušit zásuvkami a brašnami do stolů, při čemž jim přizvukují komunisté, němečtí sociální demokraté a čs. sociální demokraté.*“¹¹⁵⁶

Nakonec byl zákon ve velmi dusné atmosféře schválen.¹¹⁵⁷ V par. 1 kongruového zákona je zakotveno, že „*nejnižší příjem duchovenstva kongruálních církví a náboženských společností státem uznaných, respektive recipovaných, které je činné při správě farních úřadů nebo jiné veřejné duchovní správě, se stanovuje roční částkou 9 000 korun. Ta se zvyšuje po každých třech rocích započitatelné služební doby vždy o 972 korun, nejvýše však celkem desetkrát*”.

Socialistické strany společně v opozici

Druhá vláda Antonína Švehly vznikla 9. prosince 1926 a představovala zároveň poslední kabinet všenárodní koalice. Nicméně šlo doslova o vládu přechodnou, protože nedisponovala v Národním shromáždění většinou, neboť sociální demokracie a národní socialisté z ní odešli 17. března 1926. Nová vláda byla úřednická a předsedal jí od 18. března 1926 Jan Černý, jak už bylo výše uvedeno. Ten vedl kabinet do října 1926, kdy se vládních otěží chopil opět Švehla. Vládu posměšně nazval socialistický tisk „panskou koalicí“, protože v ní poprvé nezasedly socialistické strany. Jednalo se o středopravou koalici, již doplnily také německé strany, Německý svaz zemědělců (Bund der Landwirte)¹¹⁵⁸ a Německá křesťansko-sociální strana lidová (Deutsche Christlichsoziale Volkspartei).¹¹⁵⁹ Situaci usnadnil bezesporu fakt, že německé politické subjekty

¹¹⁵³ Jan Dostálek (1883-1955), československý politik, ministr a poslanec za Československou stranu lidovou. Po roce 1948 byl novou komunistickou mocí perzekvován. K osobnosti Jana Dostálka viz **Tilsch, Jan**: Český politik Ing. Jan Dostálek, biografie. Diplomová práce. Praha 2006.

¹¹⁵⁴ **Klimek, Antonín**: Velké dějiny koruny české, svazek XIII. s. 542.

¹¹⁵⁵ Rudolf Wünsch (1891-1938), československý politik německé národnosti za KSČ. Profesi byl redaktor v Ústí nad Labem.

¹¹⁵⁶ Rovnost, 20. června 1926, s. 2.

¹¹⁵⁷ Zákon byl nahrazen 1. listopadu 1949 již ve zcela nových společensko-politických podmínkách zákonem č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

¹¹⁵⁸ O Bund der Landwirte blíže viz **Broklová, Eva**: Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938. Praha 1999, s. 72-86.

¹¹⁵⁹ Vznikla v roce 1919.

nepožadovaly po české straně žádné národnostní koncese, rozhodující byl státotvorný postoj a loajalita k vládě.¹¹⁶⁰ Skutečnost, že socialistické strany skončily poprvé a naposled v opozici, tím došlo, jak správně uvádí Eva Broklová, k pronikavější polarizaci politických stran na pravici a levici, fronty se tak jasněji rozestoupily.¹¹⁶¹

Vzhledem k tomu, že komunisté byli v opozici trvale, sociální demokraté i národní socialisté si museli osvojit novou „rolí“, v níž hodlali být ale aktivní. Sociální demokraté považovali „panskou koalici“ za vládu reakce, jíž „sjezd naší strany [XV. sjezd v roce 1927 – pozn. aut.] vypověděl nejostřejší boj,“ jak na na XVI. sjezdu v roce 1930 prohlásil předseda Hampl.¹¹⁶² Zvláště národní socialisté brali neúčast v novém kabinetu úkorně a začali volat po krajní opozici vůči vládě.¹¹⁶³ Důležitý faktor pak představovaly vztahy sociální demokracie vůči komunistům, protože tyto strany se ocitly společně v opozici. Mezi předními sociálnědemokratickými funkcionáři vůči komunistům panovala přirozeně nedůvěra, která měla své kořeny již v rozštěpení strany na počátku dvacátých let, následně se promítla do ostrých volebních kampaní a vzájemných insinucí v tisku. Ostatně v usnesení XIV. sjezdu sociálně demokratické strany v roce 1924 se jasně uvádí, že „*naproti tomu považuje sjezd za nutno zdůrazniti, že součinnost s komunistickou stranou není dosud možna.*“¹¹⁶⁴

Nedůvěra sociálních demokratů se názorně odrážela na jednáních nejvyšších stranických orgánů. Meissner glosoval postavení sociální demokracie vůči komunistům na schůzi ÚVV 24. 8. 1926, tedy ještě před vznikem „panské koalice“, a prohlásil, že s komunisty se lze na něčem domluvit případ od případu.¹¹⁶⁵ Nicméně na jiném zasedání ÚVV ČSSD 14. 12. 1926 zazněla vůči komunistům adresnější kritika. František Tomášek¹¹⁶⁶ řekl, že to jsou právě komunisté, kdo nedávají záruku pro „jednotný postup opoziční“, a podle něho sociální demokraté jsou jedinou „páteří oposice“.¹¹⁶⁷ Ještě předtím vyjádřil svůj názor vůči komunistům Bechyně. Na setkání novinářů u Karla Čapka, jež proběhlo 21. 10. 1926, a kterého se například zúčastnil i mladý novinář a pozdější politik Hubert Ripka, Bechyně prohlásil, že jednotná fronta s komunisty není možná, a naopak „*je příkazem politické nutnosti, stále znovu a znovu proti komunistům bojovati.*“¹¹⁶⁸ Kdyby došlo mezi sociálními demokraty, českými socialisty a komunisty ke společným poradám, byli by v takovém případě komunisté majorizováni, jak dodal Bechyně.¹¹⁶⁹

¹¹⁶⁰ **Tóth, Andrej-Novotný, Lukáš-Stehlík, Michal:** Národnostní menšiny v Československu 1918-1938: Od státu národního ke státu národnostnímu? Praha 2012, s. 48.

¹¹⁶¹ **Broklová, Eva:** Antonín Švehla, s. 347.

¹¹⁶² Zpráva o činnosti Československé sociálně demokratické strany dělnické v letech 1927-1929 vydaná ku XVI. řádnému sjezdu v Praze ve dnech 27.-29. září 1930. Praha 1930, s. 10.

¹¹⁶³ **Klimek, Antonín:** Velké dějiny zemí Koruny české, sv. XIII, s. 590.

¹¹⁶⁴ Protokol XIV. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické konaného v Moravské Ostravě 19.-22. dubna 1924. Praha 1924, s. 13.

¹¹⁶⁵ AČSSD, f. Československá sociálně demokratická strana dělnická, k. 1, a. j. 6.

¹¹⁶⁶ František Tomášek (1871-1938), historik, novinář a politik. V letech 1918-1920 předseda RNS, v letech 1920-1925 předseda Národního shromáždění.

¹¹⁶⁷ AČSSD, f. Československá strana sociálně demokratická strana dělnická, k. 1, a. j. 6.

¹¹⁶⁸ NA, f. Pozůstalost Dr. Josefa Schieszla 1902-1935, k. 6, a. j. 80.

¹¹⁶⁹ Tamtéž.

Nicméně obě tři strany, ČSNS, ČSSD a KSČ se přes deklarovanou neochotu kooperovat ocitly na společné platformě, když byl přijat zákon č. 125/1927 Sb. o organizaci politické správy,¹¹⁷⁰ s nímž ostře nesouhlasily. Organizační zákon zaváděl v rámci hlubší územněsprávní reformy čtyři země – Českou, Moravskoslezskou, Slovenskou a Podkarpatoruskou. Kritika padala zejména na skutečnost, že se nejedná o zákon, který by byl v praxi demokratický, nezohledňuje zájmy regionů a současně oslabuje prvky samosprávy na úkor centrální moci. Sociální demokraté se dále stavěli za župní zřízení,¹¹⁷¹ komunisté byli nejsilnějšími odpůrci zákona. Zákonu hlavně vytýkali, že posiluje moc státního aparátu na úkor samospráv a dále podrobili kritice i skutečnost, že norma znevýhodňovala národnostní menšiny v zemi, pro kterou byl schůdnější župní zákon z roku 1920. Opoziční strany pak podávaly poměrně velké množství pozměňovacích návrhů, nicméně téměř všechny byly vládnoucí koalicí oslyšeny, a tak byl návrh zákona přijat.

Jediným případem, kdyby bylo možné s komunisty jednat, by byla případně volba prezidenta (ta se uskutečnila v roce 1927), kdyby zde podle Bechyněho panovala sebemenší pochybnost, a tedy Masaryk by nemusel být zvolen hlavou státu. Nicméně, jak Bechyně řekl, této sebemenší pochybnosti v dané věci není, takže je nejen zbytečné, ale také škodlivé s komunisty vyjednávat.¹¹⁷² I když byly obě strany v opozici, sociální demokraté se chtěli více vůči KSČ vyhraňovat, protože podle nich byli vůči komunistům až moc defenzivní. Stále probíhal zásadní boj o dělnického voliče a ten se samozřejmě vedl ostrými metodami. Můžeme říct, že vzniklo kvalitativně nové konkurenční pole nejen mezi sociálními demokraty a komunisty, ale také národními socialisty. Toto pole ze své podstaty iniciovalo úpornější zápas o dělnické hlasy, což na druhé straně blokovalo snahy o určité dohody na nižší úrovni. Sociální demokraté chtěli získat v poměru k vládě a občanským stranám akční volnost, přičemž věřili, že právě ta jim umožní radikálnější taktiku a čelit na druhé straně i komunistům, což v důsledku mělo vést k upevnění vlivu sociálních demokratů na dělnické masy.¹¹⁷³ Na druhé straně si sociální demokraté udržovali odstup také od československých socialistů, namísto byla určitá ostrážitost, na obou stranách totiž „není upřímnosti.“¹¹⁷⁴

Boj o dělníka probíhal například v mimořádně zjitřené době panující kolem novely zákona o sociálním pojištění¹¹⁷⁵ z roku 1924, s platností od roku 1926. Zároveň opozice socialistických stran skýtala možnost pro spolupráci právě v tomto případě. Zákon představoval v rámci tehdejšího sociálního zákonodárství v Evropě pokrokovou normu, nicméně jeho novelizace pobouřila jak národní socialisty, sociální demokraty, tak komunisty, kteří ji považovali za významné zhoršení původního zákona nejen kvůli snížení dávek a vynětí některých skupin jako například sezónních dělníků ze zákona. Večerník Rudého práva napsal, že „*měšťácká sněmovna*

¹¹⁷⁰ Byl přijat 14. července 1927, účinnosti nabyl od 1. července 1928, v českých zemích až od 1. prosince 1928.

¹¹⁷¹ Župní zákon č. 126/1920 Sb. Kvůli politickému odporu českých zemích nikdy nevstoupil v platnost, na Slovensku však platil od roku 1923.

¹¹⁷² NA, f. Pozůstalost Dr. Josefa Schieszla 1902-1935, k. 6, a. j. 80.

¹¹⁷³ AÚTGM, f. EB I., k. 53, sign. R129/2, i. č. 210, srov. AKPR, KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953), k. 57, sign. T 944/21.

¹¹⁷⁴ AÚTGM, f. EB I., k. 53, sign. R129/2, i. č. 210.

¹¹⁷⁵ Zákon č. 221/1924 Sb. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří.

*chystá se spáchat největší zločin na dělnické třídě tohoto státu. Jest třeba neostřejším odporem mas venku tomuto zločinu zabránit.*¹¹⁷⁶

Je třeba říct, že například místní organizace ČSNS žádaly ústředí o povolení ke společnému postupu s ostatními socialistickými stranami, tedy KSČ i sociálními demokraty. Nicméně tato snaha narazila.¹¹⁷⁷ Někteří představitelé nižších článků ČSNS však porušili stranické směrnice a na akcích konkurenčních socialistických stran přece jen vystoupili. Sami komunisté se tak jako v jiných případech rozhodli mobilizovat ulici a snažili se sáhnout rovněž i k časově omezené generální stávkě dělnictva.¹¹⁷⁸ Je třeba uvést, že ač se sociální demokraté a národní socialisté snažili horlivě (národní socialisté až později) tohoto tématu zhostit a vymanévrovat komunisty, byla to právě KSČ, která v něm převzala na jaře 1928 iniciativu. Komunisté ukázali na demonstracích větší radikálnost než ostatní socialistické strany a připsali si tak nemalý politický kapitál. KSČ pojímala novelizaci normy obecněji, jako generální útok na sociální práva dělnické třídy. K určitým korekturám pak došlo i pod tlakem demonstrací, které svolala KSČ a socialisté.¹¹⁷⁹ Nakonec novelizace byla schválena jako zákon č. 184/1928 Sb.¹¹⁸⁰

Volby do obecních zastupitelstev 1927

Parlamentní volby v roce 1925 dopadly pro KSČ vynikajícím, již nikdy nezopakovaným výsledkem, který mohla řádně propagandisticky využít. V roce 1927 se měly konat další volby do obecního zastupitelstva a komunisté hodlali minimálně obhájit velmi dobrý výsledek z roku 1923. Komunisté se výsledkem v obecních volbách v Praze pevně před čtyřmi lety politicky etablovali a první měření sil s ostatními stranami pro ně dopadlo více než dobře. Sami však nehodnotili „čtyřletku“ na radnicích zdaleka tak pozitivně, jak vyplývá z říšské komunální konference 12. 3.-13. 3. 1927. Tam zazněly kritické hlasy na komunální činnost komunistů. Houser sice řekl, že komunisté vnesli nové názory na radniční půdu, nicméně podle senátora Nedvěda komunističtí zástupci nedostatečně plnili zadání Kominterny v komunální politice.¹¹⁸¹ Narážky padly také na skutečnost, že komunisté přišli do komunální politiky bez zkušeností. V Senátu však komunističtí zástupci (Toužil) hovořili o tom, že výsledky voleb znamenají porážku vlády a vládních stran, a koalice by měla proto okamžitě odstoupit.¹¹⁸²

¹¹⁷⁶ Večerník Rudého práva, 24. března 1928, s. 1.

¹¹⁷⁷ **Svoboda, Rodan:** Československá strana národně socialistická v letech 1926-1929. Diplomová práce. Praha 2012, s. 139.

¹¹⁷⁸ Večerník Rudého práva, 24. března 1928, s. 1.

¹¹⁷⁹ **Rákosník, Jakub:** Kontinuita a diskontinuita vývoje sociálního státu v Československu (1918-1956). In: Soudobé dějiny, č. 1-2/2013, s. 24.

¹¹⁸⁰ **Deyl, Zdeněk:** Vývoj dělnického sociálního pojištění v Československu v letech 1924-1938. In: Československý časopis historický, č. 4/1976, s. 522.

¹¹⁸¹ NA, f. Dr. Václav Vacek 1905-1960, k. 13, a. j. 194.

¹¹⁸² ASNS, schůze z 25. října 1927, dostupné z www.senat.cz.

Tabulka 8: Výsledky nejvýznamnějších politických stran v obecních volbách do Ústředního zastupitelstva v Holešovicích-Bubnech a Velké Praze v roce 1927 v procentech

<i>Politická strana</i>	<i>Holešovice-Bubny</i>	<i>Velká Praha</i>
ČSNS	25	23
KSČ	17	18
ND	17	17
ČSDSD	15	11
ŽIVN	6	6
LID	4	6
Německá soc. dem.	2	0,4
DDFP ¹¹⁸³	2,3	2,4
ŽIDOV	1,7	1,9

Zdroj: Jemelka, Martin (ed.): *Volby v Praze. Z dějin pražské volební kultury (1848-1945)*. Praha 2020, s. 27

Přes uvedenou sebekritiku však KSČ dokázala, že se s ní musí počítat nejen v parlamentních volbách. Že v roce 1923 nešlo o výsledek náhodný, pak dokazaly další obecní volby v roce 1927. V nich komunisté obhájili pozici třetí nejsilnější strany v Praze s celkovým ziskem 70 416 hlasů. Jen těsně jim však uniklo druhé místo.¹¹⁸⁴ Komunisté poté obsadili 17 míst v ústředním zastupitelstvu (stejně jako národní demokraté) a v místních výborech 62 křesel. V městské radě získali komunisté 4 místa a 7 míst I. a II. náměstků starostů v obvodech.¹¹⁸⁵ Vítězi voleb se pak stali národní socialisté, kteří byli v Praze tradičně silní.

Konzistentní výsledky vykazala KSČ i při volbách do zemských zastupitelstev v roce 1928. Tyto volby jako celek ukázaly na vzestupný trend levice, potvrdila agrárníky jako nejsilnější stranu. Půdu pro volby připravila Švehlova vláda provedením nového správního uspořádání zákonem č. 125/1927 Sb, jak už jsme o něm hovořili na jiném místě. Tyto volby se konaly samostatně na rozdíl od zemských voleb v roce 1935, jež proběhly souběžně s parlamentními. Slovensko poprvé tvoří samostatnou územní jednotku, čímž v roce 1928 skončilo i ministerstvo s plnou mocí pro Slovensko. Komunisté získali celkem 819 145 hlasů (12,20%), které je vynesly na druhé místo za agrárníky, jež dostali od voličů 1 011 271 hlasů (15,20%). Třetí příčku obsadili sociální demokraté se ziskem 729 277 hlasů (10,90%) Jako čtvrtí se umístili národní socialisté s 702 353 hlasy (10,50%).¹¹⁸⁶ Komunistům se hlavně dařilo v zemi České, naopak na Slovensku a Podkarpatské Rusi tentokrát zaznamenali slabší výsledek. Volby potvrdily pevnou pozici KSČ, na druhou stranu se jednalo o regionální volby, takže z nich nešlo vyvozovat nějaké dalekosáhlé

¹¹⁸³ Německá demokratická svobodomyšlná strana.

¹¹⁸⁴ Rozdíl hlasů mezi národně demokratickou stranou a KSČ činil jen 627 hlasů.

¹¹⁸⁵ **Ledvinka, Václav:** Zastoupení KSČ v obecní samosprávě hlavního města Prahy v období 1923-1939. In: *Documenta Pragensia*, č. 2/1981. Praha 1981, s. 9.

¹¹⁸⁶ Venkov, 4. prosince 1928, s. 1.

politické závěry, i to, že by šlo o jakési referendum o Švehlově vládě. Vládní strany, hlavně katolické, nicméně zaznamenaly nepochybně odliv voličstva.¹¹⁸⁷

Prezidentská volba 1927: Václav Šturc proti Masarykovi

V květnu 1927 měla proběhnout další volba hlavy státu. Favoritem, stejně jako v předchozích volbách, byl T. G. Masaryk. Jeho oficiálním protikandidátem za KSČ se stal Václav Šturc,¹¹⁸⁸ který patřil k jílkovskému křídlu, tedy ultralevým, jak víme z předcházejícího výkladu. Šturc byl zvolen za KSČ senátorem v parlamentních volbách v roce 1925, vykonával rovněž funkci člena pražského městského zastupitelstva. Komunisté samozřejmě věděli, že jde o předem ztracený boj a Šturcovy šance na zvolení prezidentem jsou limitně se blížíci nule, postavení protikandidáta je tak nutno vnímat pouze jako demonstrativní, antisystémové, volbu komunisté náležitě propagandisticky využili v tisku. Masaryka hodnotila KSČ jako kandidáta „spojené buržoazie“ a „měšťáckého kandidáta“.¹¹⁸⁹ Nicméně jak vypovídají archivní prameny, byli komunisté ochotni dát při druhé volbě prezidenta hlas Masarykovi. Svědčí o tom hovor filologa Romana Jakobsona,¹¹⁹⁰ v Praze žijícího emigranta s novinářem a blízkým spolupracovníkem T. G. Masaryka a Edvarda Beneše Arne Laurinem¹¹⁹¹ z 28. srpna 1926.¹¹⁹² Jakobson důvěrně sdělil Laurinovi, že vedoucí sovětské mise v Československu Anton Antonov-Ovsejenko¹¹⁹³ mu dal najevo, že takto se komunisté při druhé volbě prezidenta zachovají.¹¹⁹⁴ Laurin však na druhé straně Jakobsonovi naznačil, že nevěří, že by Masaryk od komunistů hlasy přijal, pokud by byly tyto hlasy rozhodující ve druhé volbě.¹¹⁹⁵ A musíme zde vzít také v potaz, že Masaryk prohlásil, že do druhého kola nechce jít.¹¹⁹⁶

Před samotnou volbou kolovaly různé spekulace, kdo by se mohl kromě Šturce Masarykovi postavit. Padala taková jména jako Karel Kramář nebo Antonín Švehla.¹¹⁹⁷ Druhého jmenovaného podporovaly agrárnícké kruhy v rámci Hodžovy ostré protihradní kampaně.¹¹⁹⁸ Tu

¹¹⁸⁷ K zemským volbám podrobněji viz **Klimek, Antonín**: Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII., s. 637-641.

¹¹⁸⁸ Analogii bychom mohli hledat v Německu, kdy KSN kandidovala v letech 1925 a 1932 Thälmana na prezidentský stolec. Thälmann však byl stejně jako Šturc bez šance být reálně zvolen.

¹¹⁸⁹ Rudé právo, 27. května 1927, s. 1.

¹¹⁹⁰ Jakobson byl místopředsedou česko-ruského Pražského lingvistického kroužku.

¹¹⁹¹ Arne Laurin (1889-1945), novinář židovského původu, literární, výtvarný a divadelní kritik, blízký spolupracovník T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. Platil za jednoho z nejinformovanějších žurnalistů meziválečného období.

¹¹⁹² Vlastním jménem Arnošt Lustig.

¹¹⁹³ Ovsejenko hrál důležitou úlohu při bolševickém převratu v říjnu 1917, velel útoku na Zimní palác.

¹¹⁹⁴ AÚTGM, f. EB I., k. 42, sign. R 121/8, i. č. 160.

¹¹⁹⁵ Tamtéž.

¹¹⁹⁶ **Klimek, Antonín**: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII., s. 598.

¹¹⁹⁷ Při prezidentské volbě v roce 1935 se pak hovořilo i o sociálním demokratovi Antonínu Hamplovi jako o kandidátovi na nejvyšší ústavní funkci. Ten však všechny hlasy, které mu doporučovaly, aby kandidoval, odrážel: „Lidé si myslí, že chci být prezidentem já. Já jím nechci být. Dnes mně drží jiné závazky k prezidentovi, něco jiného.“ AÚTGM, f. EB I., k. 45, sign. R 124/2, i. č. 170.

¹¹⁹⁸ **Uhlíř, Dušan**: Politický vzestup Milana Hodži v československé vnitřní politice. In: Časopis Matice moravské č. 1/2011, s. 80.

za vedení Hodžy zastavil až Antonín Švehla, který se vrátil začátkem září 1926 do politiky.¹¹⁹⁹ Švehla se ale prezidentské kandidatury již předem vzdal kvůli churavějícímu zdraví. Známy je též výrok, který v této souvislosti měl pronést: „*Dokud je na živu Masaryk, bude prezidentem.*“¹²⁰⁰ Rudé právo pak prezentovalo na svých stránkách nerovný duel jako souboj „starého revolucionáře“ Šturce proti „měšťáckému“ kandidátovi Masarykovi. Večerník Rudého práva v den volby psal: „*Komunistická strana Československa staví do voleb vlastního kandidáta: starého revolucionáře, jednoho z budovatelů proletářského hnutí v Čechách, Václava Šturce. On jest jediným vážným protikandidátem Masarykovým. Proti měšťáckému kandidátovi Masarykovi stojí dělnický kandidát Štunc. Neboť celá buržoasie bez ohledu na národnost, náboženství i směry, nedovedouc v dané situaci postavit s nadějí s nadějí na úspěch více kandidátů, kteří by vyjadřovali hospodářskou a zájmovou diferenciaci jednotlivých kapitalistických skupin, postavila se jako jeden muž za Masaryka, kandidáta všeburžoasního, o němž předpokládá, že bude hájiti kapitalistické zájmy v jejich celku.*“¹²⁰¹

Volba, která se konala 27. května 1927, sice na první pohled vypadala jasně pro Masaryka, vše tak hladce ale neprobíhalo. Hrozilo, že se proti Masarykovi vytvoří širší spojená fronta složená z komunistů, národních demokratů, hlinkovců a německých a maďarských poslanců. Ústřední postavou se ve volbě stal Antonín Švehla, „mistr kompromisů“, který vyjednal potřebnou podporu pro Masaryka. Ten požadoval silný mandát, pokud by nebyl zvolen v prvním kole, nechtěl se již druhého zúčastnit. Volby se účastnilo 273 poslanců z celkového počtu 299 a 138 senátorů ze 150. Masaryk byl zvolen v prvním kole s celkovým ziskem 274 hlasů, pro Šturce vhodilo lístek 54 zákonodárců.¹²⁰² Masaryk byl tedy zvolen i potřetí, počtvrté a naposledy pak v roce 1934, když už byl na tom zdravotně velmi špatně.¹²⁰³ Masaryk vykonal prezidentský slib ještě v týž den svého znovuzvolení již za nepřítomnosti komunistických zástupců. Masaryk věděl, že za své znovuzvolení vděčí Švehlovi a také mu jel po volbě poděkovat na jeho statek v Hostivaři.¹²⁰⁴

IV. sjezd KSČ - návrat Jílkovy garnitury do vedení

IV. sjezd z roku 1927 měl sice podle představ Kominterny představovat pomyslný předěl v boji za bolševizaci, to ovšem vyžadovalo samo o sobě vhodnou skladbu vedoucích orgánů KSČ. Idea funkčního bloku centristů a levice, která se měla zformovat k vytlačení pravice, respektive trockistů však byla ještě na IV. sjezdu iluzí a spíše zbožným přáním. Sjezd podlehl falešnému optimismu, že blok centristů a levice proti pravici se efektivně osvědčuje v boji za probojování bolševizačního kurzu, třebaže existenci bloku Moskva ještě po „bubnikiádě“ považovala za

¹¹⁹⁹ Uhlíř, Dušan: Politický vzestup Milana Hodži v československé vnitřní politice, s. 81.

¹²⁰⁰ Kárník, Zdeněk: České země, díl I., s. 403.

¹²⁰¹ Večerník Rudého práva, 27. května 1927, s. 1.

¹²⁰² Zídek, Petr: „Milý a bodrý stařeček“, s. 19.

¹²⁰³ České slovo k volbě napsalo: „Při volbě presidenta nerozhodovaly politické sklony toho neb onoho směru. Rozhodoval státní zájem a politická prozíravost, která, jak volba prezidentská projevila, neváže se současnými poměry a vztahy ani politickými ani osobními.“ České slovo, 28. května 1927, s. 1.

¹²⁰⁴ Kárník, Zdeněk: České země, díl I., s. 403.

správnou, oprávněnou.¹²⁰⁵ A podléhal mu například i Kreibich, který na sjezdu prohlásil, že „sjezd byl důkazem, že jsme na nejlepší cestě k bolševisaci, že tímto směrem strana rychle postupuje.“¹²⁰⁶

Haken, jeden z vedoucích činitelů levice, se dostával po III. sjezdu do izolace, protože už po něm došlo k aktivizaci jílkovské frakce, která upadla v nemilost v roce 1922.¹²⁰⁷ Rozpad „jádra“ Haken-Neurath ještě více oslabilo Hakenovu pozici jako předního reprezentanta levice.¹²⁰⁸ Kominternu, vědoma si jeho obtíží ještě před konáním IV. sjezdu, podobně jako u Šmerala, volila v tomto případě ústupovou variantu a Hakena povolala v říjnu 1926 jako československého zástupce do EKI, aby obrousila hrany konfliktu. Pokud tedy měl IV. sjezd urychlit proces bolševizace, opak byl pravdou, můžeme spíše konstatovat, že tempo bolševizace na podzim 1927 v době konání IV. sjezdu ustrnulo, a nerozvíjelo se tak rychle, jak si Kominternu představovala. Podle ní totiž měl už III. sjezd připravit půdu pro rychlejší tempo bolševizace. Nicméně opak je v tomto případě pravdou a nemálo delegátů na sjezdu prohlásilo, že bolševizace je teprve na jejím počátku. Jeden delegát, který vystoupil v diskusi k Hakenově referátu, to vyjádřil výstižně: „Pohlédněme málo zpět a uvidíme, že bolševisace naší strany je dosud v plenkách.“¹²⁰⁹

Právě zmíněná personální rovina hrála na IV. sjezdu jednu z klíčových úloh. Od složení vedoucích orgánů se přirozeně odvíjel další politický vývoj a samotný proces bolševizace. Ideologickou nejednotu se snažili někteří referenti na sjezdu setřít nedávnými úspěchy, jako bezesporu vynikajícím výsledkem v parlamentních volbách v roce 1925, nicméně ani zmíněný pronikavý volební zdar nemohl zakrýt vnitřní nesourodost strany v tomto období. Proto zpráva sekretariátu, kterou na sjezdu podal Jílek, vyzněla poněkud nepatřičně: „Celkem vzato, jest možno s klidem konstatovati, že blok ve vedení strany, jak jej utvořila širší exekutiva na svém V. zasedání. Úplně se osvědčil, že směry, na které strana se ukázala rozdělena, srůstají a že není třeba obav u soudruhů, kteří až příliš ostražitě dbají čistoty leninské linie, že toto srůstání sil pod vedením bloku neděje se snad tak, jak by bylo možno se domnívati, jen podle povrchního posudku osob, nýbrž že se děje na leninské linii a že v leninské práci stranické srůstáme v kompaktní celek.“¹²¹⁰ Jílek v optimistickém duchu líčil, že se blok osvědčil, nicméně realita byla odlišná, protože frakční spory pokračovaly i nadále.

Na program se kromě bolševizace dostal i související problém, který představovalo budování závodních buněk. Na sjezdu bylo konstatováno, že v jejich stavbě existují stále nedostatky, které mají být odstraněny. Závodní buňky v době konání IV. sjezdu totiž nebyly ustaveny zdaleka ve

¹²⁰⁵ RGASPI, f. 495, Op. 1, D. 100.

¹²⁰⁶ Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa (sekce III. Internacionály). Praha 1927, s. 95.

¹²⁰⁷ **Holotíková, Zdenka (ed.):** Formovanie komunistického hnutia a výstavba KSC (1918-1929), Bratislava 1989, s. 200.

¹²⁰⁸ Srov NA, f. Bohumír Šmeral, k. 19, a. j. 158. Gottwald kritizoval na konferenci slovenských krajů 10. 5. 1925 Neuratha i Hakena za to, že zavdali svou činností vzniku bloku levice a centristů.

¹²⁰⁹ Protokol IV. řádného sjezdu, s. 28.

¹²¹⁰ Protokol IV. řádného sjezdu, s. 16.

všech závodech, v nichž byli organizovaní komunisté. Výtka mířila i k tomu, že jsou v tomto směru zanedbávány malé závody, a že se málo členů KSČ účastní aktivní práce v buňkách.

Jednota tak zůstávala iluzí, kterou dále narušovaly neuspokojivé poměry v odborech, jichž si vedení strany bylo vědomé. Z latentních do otevřených začaly narůstat rozpory s vedením MVS v čele s Haisem, které již byly staršího data. Ústřední tajemník MVS Hais usiloval o to soustředit v MVS co možná nejvíce komunistů a dalších sympatizantů z reformistických odborů. Jako umírněný reprezentant pravice se naopak osamostatňoval v rozhodování, a to nesla levice v KSČ samozřejmě s nelibostí. Na druhé straně, jak pravil na sjezdu Zápotocký, tato praxe byla nesprávná, protože v reformistických odborech měli komunisté provádět frakční práci a Rudé odbory si mají zajistit příliv nových členů „likvidováním indiferentismu” a získávat členů z řad neorganizovaných. Zápotocký kritizoval fakt, že MVS nedisponuje kvalitním a schopným funkcionářským aparátem a ochromuje jej organizační nemohoucnost. Vyměnil by řadu činovníků odborech, druhým dechem dodal, že schopnější za ně nejsou ale momentálně k dispozici.

Zápotocký na sjezdu řekl, že „*na poli odborové práce jeví naše strana ještě ohromné nedostatky a slabiny*”.¹²¹¹ Podle Zápotockého tak neměly být odbory rozbíjeny, ale cílem je bojovat ze jejich jednotu, a tam, kde jsou roztržštěné, usilovat o jejich sjednocení. Frakční práce v odborech měla pokračovat dál a členové se měli její formě naučit. Práce komunistů v odborech však byla ztěžována zejména tím, že komunisté na jedné straně usilovali o odborovou jednotu, na straně druhé pak měli provádět frakční práci, která ve svém důsledku vedla k rozbíjení této jednoty. Proto také byli mnozí odborově organizovaní komunisté „reformisty” vylučováni. Nelze na druhé straně popřít, že MVS od roku 1924 klesal počet členů na rozdíl od „reformistických” odborů. Zatímco ještě v roce 1924 vykazoval MVS zhruba 230 000 členů, tak v roce 1928 již jen 165 780.¹²¹²

Haken na sjezdu přednesl referát s názvem Hospodářská a politická situace, úkoly KSČ, v němž vytyčil hlavní úkoly. Strana měla být ve světle nedávných událostí související s „bubnickiádou” a následných událostí jednotnou, ukázněnou a pevnou organizací. Ukázněnost měla být zajištěna demokratickým centralismem. Aby bylo možné probojovat bolševizaci strany, bylo nutné potírat především oportunismus v jejích řadách, který stále existuje a ochromuje úsilí směřující k bolševizaci. Měla se zvednout i úroveň ideologické výchovy, školením mělo být dosaženo vyšší úrovně tisku, ale také funkcionářů a členstva strany. KSČ měla napnout úsilí ke sjednocení odborového hnutí v Československu na „bojové třídní linii” a k boji proti reformismu, který představuje největší překážku sjednocení proletariátu.¹²¹³

Můžeme tedy shrnout, že sjezd se potýkal s řadou sporných otázek, které zůstávaly nedořešeny – neuspokojivým stavem závodních buněk, situací v odborech a řadou dalších problematických

¹²¹¹ Protokol IV. řádného sjezdu, s. 53.

¹²¹² **Rákosník, Jakub:** Bolševizace odborů v roce 1929 očima „poražených“, s. 47.

¹²¹³ Tamtéž, s. 26.

okruhů. Prioritní se však jevíly personální otázky ve světle událostí 1924/1925 a složení vedoucích orgánů KSČ po sjezdu. I když si Kominternu a činovníci levice přáli, aby se poměr sil vychýlil jednoznačněji na jejich stranu, nebylo tomu tak. Po sjezdu jednoznačně posílilo křídlo kolem Jílka a jeho spojenců. Historikové se shodují na tom, že právě v období IV. sjezdu dosahuje tato skupina vrcholu své moci, která však zanedlouho upadala v souvislosti s kritikou ze strany levé opozice a hlavně konáním V. sjezdu v roce 1929. V polbyru po IV. sjezdu to rozhodně na převahu levých nevypadalo. Do polbyru byl sice zvolen Haken, s čímž se počítalo, ale také odborář Hais, Bolen, či „jílkovec“ Harus. Levici pak posílil v polbyru Gottwald či Dobrovolný. V ústředním sekretariátu,¹²¹⁴ zvoleném na schůzi ÚV KSČ 9. dubna 1927, pak vedle Zápotockého, Sterna či Hakena zasedli Bolen a Jílek, takže poměry obou skupin byly vlastně vyrovnané.¹²¹⁵

Právě výše uvedený poměr sil, kde levice neměla převahu, ale ve skutečnosti rozhodovali Jílkovi lidé, způsobil, že místo toho, aby sjezd vykročil rychleji směrem k bolševizaci, udělal krok zpět. Historikové (a to i marxističtí) jsou zajedno v tom, že to byl právě IV. sjezd KSČ, který tím, jak bylo navoleno vedení, zvyšoval hrozbu oportunistu ve straně, což se posléze i slovy vítězů v nadcházející vnitropolitické krizi potvrdilo.¹²¹⁶ Můžeme tak konstatovat, že IV. sjezd přes „povinné“ uznání některých chyb v politické, organizační či odborové práci podlehl určitému sebeklamu či sebeuspokojení, které byly výslednicí událostí následujících po parlamentních volbách 1925. Protože síly obou táborů můžeme hodnotit jako zhruba vyrovnané s mírnou personální převahou Jílkovy garnitury, která byla patrná v sekretariátu (Jílek, Bolen, Stern a „nerozhodnutý“ Zápotocký), pokračoval tak i dál vnitrostranický zápas. Tím, že mocenské poměry ve straně zůstaly i po IV. sjezdu nerozhodnuté, a levice nezískala převahu, umožnilo přednímu činiteli levice Gottwaldovi, který obhájil svou pozici v polbyru i po IV. sjezdu, podrobit Jílka a další stálé kritice zleva, což také aktivně činil. Frakční boje po skončení sjezdu tak pokračovaly dál i přes jejich zákaz Kominternou, a spor se nevedl jen o to, čím vliv nakonec ve straně převládne, ale kdo v této souvislosti dokáže přesvědčit Kominternu o tom, že právě on je neochvějnou zárukou probíjení bolševizace.

Nástup levé opozice Klementa Gottwalda¹²¹⁷

Můžeme tedy shrnout, že III. i IV. sjezd přinesly ohledně bolševizace ve své praxi neuspokojivé závěry. Kominternu se domnívala, že boj proti pravému nebezpečí půjde rychleji a přímočařeji a IV. sjezd v tomto úsilí vykáže již viditelné výsledky. Opak byl však pravdou a ve straně začala zpočátku skrytě, posléze veřejně na povrchu vřít nespokojenost a nervozita s dosavadním postupem vedení. Jako pozdější opozice se začala formovat mladá garnitura okolo Gottwalda. Tento samouk, novinář a výrazná tvář levice ještě předtím dostala na starost ve straně agitačně-

¹²¹⁴ Na IV. sjezdu nebylo voleno orgbyro. Většinu jeho agendy převzal pětičlenný ústřední sekretariát.

¹²¹⁵ Klement Gottwald a Julius Verčík personálně doplnili od 30. září 1928 ústřední sekretariát, od 2. 11. 1928 pak ještě Evžen Friedl.

¹²¹⁶ **Reiman, Pavel:** Dějiny KSČ, s. 241.

¹²¹⁷ V pramenech také můžeme najít termín bolševická levice.

propagační oddělení, v němž využila své novinářské a organizační dovednosti. Gottwaldův příchod do Prahy 1. května 1926 můžeme označit jako klíčový předěl v boji o pozdější ovládnutí strany. Gottwald tak přirozeně mohl v Praze uplatňovat přímý politický vliv a také nesporný politický talent. Ambiciózní komunistický činitel zformoval postupně skupinu složenou většinou z mladých kádrů, která měla za cíl převzít mocenské otěže strany, provést bolševizaci podle představ Kominterny, a zbavit se všech, kteří jejím plánům jakýmkoliv způsobem odporují. Uvnitř KSČ tak propukl boj, který v sobě přirozeně nesl všechny znaky vnitrostranického mocenského střetu, stejně jako se to dělo i u ostatních politických stran. V případě KSČ však konečný výsledek vnitrostranické srážky záležel na svrchovaném rozhodnutí Kominterny.

Skupinu skládající se kromě Gottwalda z Kopeckého, Slánského, Reimana, Köhlera či Dolanského pak spojoval společný odpor vůči šmeralismu, respektive centrismu, který Kominternu kritizovala u KSČ zejména na III. kongresu. Bylo na druhé straně jasné, že v koncepci levé opozice již centrismus neměl mít své místo. Napříště se totiž měla KSČ změnit v přísně centralizovanou organizaci s železnou kázní¹²¹⁸ a naprosto se podřídit direktivám z Moskvy, ač tyto směrnice mohly KSČ působit (a také působily) svým často neskrývaným sektářským radikalismem řadu potíží. Jako nespornou výhodu můžeme u těchto vesměs mladých komunistů označit fakt, že nebyli už myšlenkově zatíženi sociálnědemokratickou minulostí, tudíž jim bylo cizí i myšlení v tomto duchu.¹²¹⁹ Bolševizace v podání gottwaldovců měla tak jednou provždy skoncovat s relikty sociáldemokratismu (šmeralismu).¹²²⁰ Další výhodou pak bylo studium řady představitelů levé opozice v Moskvě na Mezinárodní leninské škole – Köhlera, Švermy, Švermové, ale také Gríši Spurného¹²²¹ a dalších. To budilo u vrcholných činitelů Kominterny důvěru, protože nejenže se dotyčný komunista politicky a ideologicky „dovzdělal“, ale takové studium, které bylo považováno v rámci komunistického hnutí za prestižní, vždy bylo zároveň vůči hostiteli zavazující.

Zmíňme na tomto místě důležitou věc: skupina kolem Jílka se na IV. sjezdu také přihlásila k bolševizaci, kterou hájila, stejně jako podřízení Kominterně, o tom není sporu. Marxistická literatura uvádí, že to byl Jílek a jeho spojenci, kteří chtěli ve skutečnosti sabotovat bolševizaci, i když se k ní „formálně“ přihlásili. „Jílkovcům“ šlo především, o to, aby byla uhájena alespoň nějaká ideová, respektive programová nezávislost na Kominterně. Do VI. kongresu Kominterny ostatně měli podporu ze strany Moskvy, přestože byli podrobena kritice, nicméně až VI. kongres

¹²¹⁸ Edmund Burian ji chápal takto: „Strana musí mít tuhou disciplínu; nejsme liberálové, kteří kdysi jednou žádali volnost slova za každou cenu. Ve straně i volnost má své hranice.“ Dopis členům a voličům komunistické strany Československa o posledních událostech ve straně. Brno 1929, s. 10.

¹²¹⁹ Srov. **Kárník, Zdeněk**: Právě a levé politické extrémny v Českých zemích a Československu především meziválečné doby, zvláště pak fašismus a komunismus. In: **Kárník, Zdeněk-Kopeček, Michal (eds.)**: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek III. Praha 2004, s. 47.

¹²²⁰ Marek Syrný píše, že se jednalo o stranický boj mezi šmeralismem a naoktrojovaným leninismem Kominternou. Právě bolševismus měl být i bojem za leninismus. **Syrný, Marek**: Slovenskí komunisti v letech 1939-1944. Banská Bystrica 2013, s. 8.

¹²²¹ Na studium byl vyslán v roce 1929.

poměr sil změnil ve prospěch bolševické frakce v KSČ.¹²²² Jílek a jeho věrní chtěli stranu bolševizovat také, ale protože byli politikové malého formátu navíc s malým teoretickým rozhledem, v praxi nevěděli, jak tento proces úspěšně provést, i když se o to objektivně snažili. To vše samozřejmě otevíralo možnost levé opozici, jak se chopit nabízené možnosti a přesvědčit Kominternu, že je to právě Gottwald a jeho garnitura mladých komunistů, jež dokážou ve straně bolševizaci skutečně probojovat a neochvějně spojit svou politickou kariéru s Kominternou už bez možnosti si v určitých případech rezervovat odchýlné stanovisko.

Skupina mladých funkcionářů, která se brzy změnila v nesmlouvavou opozici, kritizovala Jílka a spol. zleva, jak už jsme uvedli. Co to v ideologickém slovníku KSČ znamenalo? Jílek, Bolen a další podle Gottwalda a jeho spojenců vycházeli z mylného hodnocení období relativní stabilizace kapitalismu, tedy let 1924-1929, kdy v Československu vládla hospodářská konjunktura. Podle „jílkovců“ se jednalo v podstatě stav trvalý, protože kapitalismus překonal svou krizi z let 1921-1923, kdy bylo Československo zasaženo poválečnou hospodářskou krizí. Masy jsou tedy v této periodě pasivní. Myšlenkové vývody Jílkova křídla vedly k polevení masových a stávkových akcí, (oportunistické) pasivitě, a tím pádem izolaci od mas. KSČ přestala plnit podle kritiků vedení svou revoluční úlohu a přimkla se vlastně k politické platformě svého nepřítele, tedy buržoazie. V obecném slova smyslu však KSČ přestala také plnit úlohu revolučního předvoje dělnické třídy, protože v činnosti strany nemá existovat nikdy období, v němž by nevyvíjela mobilizační revoluční aktivitu. Tím se vyklidilo pole třídnímu nepříteli a KSČ v podstatě rezignovala na svou „dějinnou úlohu“, kterou mělo být cílevědomé a postupné přibližování revolučního vzplanutí. Jak napsal Haken, „*znemožňovat konsolidaci kapitalismu, zvyšovat jeho krizi, toť přibližování revoluční situace.*“¹²²³ Podle pozdějšího výrazného Gottwaldova spojence se komunista, který se vyjadřuje pro konsolidaci kapitalismu, vyslovuje zároveň i pro „zotročení pracujících vrstev.“¹²²⁴ V Kominterně pak o kapitalistické stabilizaci hovořil poměrně často také Zinovjev, když varoval před „fanatiky kapitalistické stabilizace“, jež považují toto období za trvalé, neměnné, čímž vylučují další revoluční perspektivu, a tím se dostávají na reformistické pozice, což objektivně nahrává nepříteli.¹²²⁵ Gottwald později, již po V. sjezdu, napsal: „*Co vedlo likvidátory na druhou stranu barikády? Zřejmě jejich celá politická platforma. Zejména to bylo jejich hodnocení kapitalismu jakožto systému pevného, konsolidovaného, organisovaného, ba dokonce progresivního.*“¹²²⁶

Právě izolace od mas a pasivita strany prakticky na všech úsecích se staly předmětem nejsilnější kritiky ze strany Gottwaldovy opozice. Ta naopak vycházela z odlišné analýzy společensko-ekonomické situace. Podle ní byla stabilizace kapitalismu pouze dočasná a předznamenávala

¹²²² **Anev, Petr:** Komunistická opozice 1929–1932. Bílé místo v dějinách KSČ. In: Paměť a dějiny, č. 4/2019, s. 60.

¹²²³ NA, f. Josef Haken, k. 2, a. j. 15.

¹²²⁴ Tamtéž.

¹²²⁵ **Zinovjev, Grigorij:** Über die Bolschewisierung der Parteien, s. 8-9.

¹²²⁶ **Gottwald, Klement:** Komunismus, jediná záchrana. Politický referát a závěrečné slovo soudruha Klementa Gottwalda na VI. sjezdu KSČ. Praha 1931, s. 29.

další vypuknutí hospodářské krize, která skutečně přišla v roce 1929 krachem na newyorské burze. S tím v podstatě souzněl i názor výše jmenovaného Hakena, podle něhož „*nynější vlnu kapitalistické reakce pokládáme za přechodnou.*“¹²²⁷ Postoj Jílkovy garnitury k relativní stabilizaci kapitalismu hodnotila levá opozice jako kapitulantství a oslabování boje proti reformismu.¹²²⁸ Jasně je toto ideové východisko vyjádřeno v tezích k VI. sjezdu KSČ: „*Společným východiskem všech oportunistů a likvidátorů bylo falešné ocenění kapitalistické stabilisace, klanění se před silou kapitalismu a sociálfašismu, nevíra v síly mas, což vše nutně vede ke ztrátě revoluční perspektivy.*“¹²²⁹ Podle Rudolfa Vetišky jílkovské vedení přecenilo úspěchy kapitalistické stabilizace a na druhé straně podcenilo stupeň radikalizace dělnictva a možnosti vedení třídního boje.¹²³⁰

Proti vlastní ideologické interpretaci „jílkovců“ o období relativní stabilizace kapitalismu vystupoval aktivně i zmíněný Haken, který v Komunistické revui v roce 1926 napsal, že „*dnes jsme v období, kdy se vrací stavba konsolidace [kapitalismu – pozn. aut.] otrásá v základech a vykazuje povážlivé trhliny.*“¹²³¹ Bolševizace vedená pod taktovkou gottwaldovců tak měla zmíněnou izolaci v každém případě překonat a znovu navázat spojení s masami, které bylo ztraceno. To ztraceno ve skutečnosti nebylo, ale pouze oslabeno. Ruku v ruce s tím pak šlo i obnovení masových bojů z dílčí požadavky dělnictva. Je jasné, že stupňováním tlaku gottwaldovského křídla se v KSČ vytvořila nezdravá situace, kde proti sobě otevřeně stály dva znesvářené tábory. Situace nápadně připomínala první vnitrostranickou krizi zpočátku dvacátých let, akorát Jílkovi a spol. nebyl soupeřem Šmeral, nýbrž Gottwald. Jílek s Bolenem jej navíc podcenili. Brali jej jako mladého komunistu, který nepatřil ani mezi „otce zakladatele“ KSČ. Například Jílek stál za stanoviskem, že Gottwaldova skupina se v řadě ohledů přeceňuje a není schopna uskutečnit vnitrostranický převrat. Nicméně již brzy se „jílkovci“ měli přesvědčit, že Gottwald si jde naopak tvrdě za tím, aby je definitivně vymanévroval z rozhodování a odevzdal se zcela do područí Kominterny. Její podporu si však samozřejmě v boji proti oponentnímu táboru potřeboval zajistit, nebo lépe řečeno zasloužit.

Krach Rudého dne¹²³²

Podle Jaroslava Süssemilicha Gottwald kritizoval jílkovské vedení poprvé už v dubnu 1928, tedy několik měsíců před Rudým dnem, přičemž, jak Süssemilich dodává, bylo vůdci levých vyhrožováno vyloučením z KSČ.¹²³³ Gottwald měl být vnímán Jílkem a spol. jako hrozba, kterému byl po jeho přesunu do Prahy v květnu 1926 záměrně svěřen post v agitačně-propagačním oddělení, v němž neměl prokázat své schopnosti a v podstatě se v této funkci

¹²²⁷ NA, f. Josef Haken, k. 2, a. j. 22.

¹²²⁸ Dějiny KSČ, s. 250.

¹²²⁹ **Haken, Josef:** Na cestě k bolševismu: these k VI. sjezdu KSČ. Praha 1930, s. 19.

¹²³⁰ VÚA, f. Rudolf Vetiška, k. 2, i. č. 7.

¹²³¹ Komunistická revue, č. 17, 1. září 1926, s. 638.

¹²³² Někdy se jim také říká v dobové literatuře „leví soudruzi“.

¹²³³ NA, f. Jaroslav Süssemilich 1904-1972, k. 5, a. j. 13/8.

znemožnit.¹²³⁴ Nicméně stal se pravý opak a Gottwald si v tomto oddělení vedl více než zdatně a svůj vliv orientoval kriticky proti vedení strany. V létě 1928 nicméně osobní spory mezi levou opozicí a vedením strany zesílily, až nabyly zásadního charakteru a vnitrostranického boje o moc. Svár mezi Jílkovou skupinou a levou opozicí, kterou vedl Gottwald, naplňoval v obecné rovině znaky standardního vnitrostranického boje. Ten je zcela legitimní v každé politické straně, nicméně v tomto případě hrály klíčovou úlohu vnější faktory a autoritativní rozhodnutí Moskvy, na jakou stranu se nakonec přikloní. Jílek a spol. se domnívali, že mají situaci pod kontrolou, politická linie v obecné rovině měla být v praxi naplňována, jen vykazuje určité praktické vady, které se dají ale další prací odstranit. Pokračující rozpory mezi oběma tábory zřetelně ochromovaly akceschopnost KSČ a bylo jasné, že v dohledné době musí dojít zákonitě ke konečné srážce.

Jílkovo vedení se brzy ocitlo pod tlakem gottwaldovské skupiny, která čekala na vážnou chybu svého soupeře, jež by umožnila levé opozici přejít do generálního útoku. Tato chyba, která byla podle Gottwalda a spol. v mozaice nakumulovaných pochybení Jílka a dalších tou osudovou, a jež spustila následný řetězec událostí, skutečně přišla v červenci 1928, kdy se konal Rudý den v Praze. Nelze tak pohlížet na Rudý den jako na izolovanou akci, je nutno ji vřadit do kontextu předcházejícího vývoje. Dne 6. července 1928 se měl symbolicky na výročí upálení Mistra Jana Husa konat Rudý den na Václavském náměstí a Národní třídě jako hlasitý protest za zrušenou II. spartakiádu,¹²³⁵ jež se měla původně konat, ale úřady ji zakázaly. Současně pojímali komunisté Rudý den jako manifestaci síly KSČ a dělnictva.¹²³⁶ II. spartakiáda měla představovat rozmáchlou událost, jež se organizovala již od roku 1926, a počítala v té době s vysokým rozpočtem 4 milionů korun. Proti zrušení této akce se postavily závodní výbory firem nejen v Praze a požadovaly, aby se II. spartakiáda konala.¹²³⁷

Po jejím zákazu se měl konat Rudý den jako protestní akce a zároveň „*bojovná demonstrace za všechny denní požadavky pracujících*.“¹²³⁸ Dne 21. června 1928 Jílek o Rudém dnu promluvil v Poslanecké sněmovně ještě sebevědomě: „*Rudý den je demonstrací všech utlačovaných a vykořisťovaných, je nezbytnou nutností, má-li býti pracujícím pro nejbližší budoucnost zachována možnost pohybu, protestu a protikapitalistického boje vůbec. Nekonati rudý den znamená v dnešní situaci vzdání se práva na ulici, uvolnění buržoasii cestu k většímu vykořisťování chudého lidu a k přípravám války. Není dělníka, který by nechtěl vyšší mzdu, lepší soc. pojištění, ochranu*

¹²³⁴ Tamtéž.

¹²³⁵ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti 1918-1945, k. 469, i. č. 473.

¹²³⁶ Není jistě bez zajímavosti, že na zákazu II. spartakiády se aktivně podílel tehdejší náměstek předsedy vlády msgre. Jan Šrámek. Ten se vymezil ostře i proti návaznému Rudému dnu, když nařídil rozsáhlou policejní akci. Po únorovém státním převratu v roce 1948 se Šrámek a jeho blízký spolupracovník František Hála stali po neúspěšném pokusu o útěk nedobrovolnými vězni komunistického režimu. **Trapl, Miloš-Konečný, Karel-Marek, Pavel:** Politik dobré vůle. Život a dílo msgra Jana Šrámka. Praha 2013, s. 233-234. Jaroslav Süssmilich k Rudému dni napsal: „Později jsme se dozvěděli, že akce Rudého dne byla dělána jílkovým vedením po dohodě s vládou a úřadující místopředseda vlády monsignor Šrámek byl pak po této akci oslavován jako hrdina, vítěz nad komunisty.“ NA, f. Jaroslav Süssmilich 1904-1972, k. 5, a. j. 13/8.

¹²³⁷ SOkA Beroun, f. Okresní úřad Hořovice, i. č. 254, sign. 236/1925.

¹²³⁸ Rudé právo, 6. července 1928, s. 1.

nájemníků, snížení daní a drahoty. Není domkáře a malorolníka, který by nechtěl se sebe setřásti různé kapitalistické pijavice a darmožrouty. Není pracujícího člověka, který by nebyl proti zbrojení, proti válce a zvláště proti válce se Sovětským svazem. Není proletáře, který by nechápal nutnost jednotné fronty, který by nepoznával, že útok na revoluční část pracujících rovná se útoku na celou proletářskou třídu. Necht' tedy není jediného pracujícího člověka, který by nechápal, že rudý den je demonstrací za všechny tyto jeho třídní proletářské požadavky. Ať žije jednotná fronta pracujících! Ať žije rudý den 6. července!"¹²³⁹

Jenže ani Rudý den pražské úřady nepovolily. Komunisté se přesto rozhodli akci uspořádat a nadsazeně a s přehnaným optimismem počítali, že na Václavském náměstí se sejde kolem 120 000 lidí,¹²⁴⁰ odhodlané davy lidí pak ovládnou hasičskou přehlídku a mohutná demonstrace se promění v jednotnou frontu proti buržoazii, z níž KSČ vytěží patřičný politický kapitál a vládnoucí garnituru veřejně znemožní.¹²⁴¹ Zároveň měli Rudým dnem „jílkovci“ demonstrovat i svou sílu, že dokážou mobilizovat masy a že s nimi neztratili spojení, jak jim bylo vytýkáno Gottwaldem. Některé komunistické organizace však braly Rudý den jako vhodnou příležitost k násilným střetům s policií, na mnoha stranických schůzích předcházejícím Rudému dni byly dávány pokyny, aby se do pořadatelských sborů hlásili mladí a silní muži do 40 let.¹²⁴² Nicméně Rudý den byl zorganizován špatně a chaoticky a cíle se nepodařilo dosáhnout ani částečně. Nejenže nedošlo k ovládnutí hasičského průvodu v čele s komunistickými poslanci, ale na Václavském náměstí se sešlo zhruba jen 5 000-6000 demonstrantů místo očekávaného a nepřehlédnutelného stotisícového houfu, to znamená pouhý zlomek předpokládaného počtu účastníků.¹²⁴³ Navíc tento dav stál na místě prakticky netečně, bez instrukcí a dalších jasných pokynů.¹²⁴⁴ S nadsázkou řečeno nikdo vlastně nevěděl, co má v inkriminovanou chvíli dělat a jak se chovat.

Celá avanturisticky pojatá akce bez řádné a promyšlené organizace tak dopadla fiaskem a pro komunisty znamenala velké vystřízlivění, jakého vlivu požívají aktuálně mezi masami. Někteří funkcionáři jako Pavel Reiman pojali podezření, že krach Rudého dne byl připraven Bolenem a Jílkem záměrně k tomu, aby byla oslabena KSČ.¹²⁴⁵ Dne 7. července 1928 Rudé právo psalo v částečně cenzurovaném článku, že „*demonstrace Rudého dne v Praze nezdařila se tak, jak*

¹²³⁹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 145. schůze Poslanecké sněmovny z 21. června 1928. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/145schuz/s145003.htm>.

¹²⁴⁰ Jílek počítal dokonce až s 180 000 lidmi. NA, f. Ústřední výbor 1921-1938, k. 22, a. j. 333; srov. RGASPI, f. 495, Op. 28, D. 9, kde Jílek Hakenovi sdělil, že počítá se 100 000-120 000 lidmi. Jarmila Koudelková uvádí, že podle Jílka se mělo sejít celkem 120 000 lidí. **Koudelková, Jarmila:** Rudý den. In: Revue dějin socialismu, č. 3/1969, s. 402.

¹²⁴¹ Rudolf Vetiška, že se měla konat improvizovaná demonstrace na domluvený pokyn. Ten však nakonec nepřišel. VÚA, f. Rudolf Vetiška, k. 2, i. j. 7.

¹²⁴² **Koudelková, Jarmila:** Rudý den, s. 398.

¹²⁴³ Komunisté a Praha, s. 90, s. 94.

¹²⁴⁴ NA, f. Ústřední výbor 1921-1938, k. 22, a. j. 333.

¹²⁴⁵ NA, f. Pavel Reiman 1925-1963, k. 4, a. j. 63.

*bychom si byli přáli a jak bylo by v zájmu pracující třídy.*¹²⁴⁶ Značně eufemistické vyznění článku¹²⁴⁷ bylo ale pověstným soudkem prachu, který 6. července právě vybuchl, na což Gottwaldova levá opozice čekala.¹²⁴⁸ Ještě ten den se u Gottwalda konala schůzka, na níž se jeho skupina radila, jak v nastalé situaci postupovat dál. Gottwald si sice postěžoval, že chybou levé opozice bylo, že nevystupovala s největší rozhodností, přesto se daly věci poměrně rychle do pohybu.¹²⁴⁹ Je nutné říct, že pokud by nenastaly události spojené s Rudým dnem, situace ve straně by se vyhrotila zcela jistě při jiné příležitosti. Kritice předcházelo poměrně dlouhé období již před Rudým dnem a Gottwald a jeho spojenci čekali na moment, jenž bude představovat zlom, a který umožní levé opozici přejít do frontálního útoku s cílem odstavit jílkovskou garnituru z rozhodování.

Již 9.-10. července 1928, tedy tři dny po nezdaru Rudého dne, se konalo mimořádné zasedání ÚV KSČ, na němž čelili „jílkovci“ zdrcující kritice ze strany Kreibicha, Slánského a dalších. Jílkovo křídlo se ocitlo v defenzivě za to, že nezvládlo organizaci Rudého dne, projevilo vážné chyby v taktice jednotné fronty.¹²⁵⁰ Gottwaldovská opozice prohlásila, že se na Rudý den nedá hledět jako na izolovanou událost, ale jako na sled oportunistických chyb i na dalších proběhnuvších akcích. Strana se podle opozice izolovala od mas. Gottwald a další plédovali za to, aby bylo vedení strany doplněno o další lidi, kteří jsou věrni myšlence bolševizace.¹²⁵¹ Podle Gottwalda jednou z příčin krachu Rudého dne byla skutečnost, že se nečinila dostatečná sebekritika, čímž

¹²⁴⁶ Rudé právo, 7. července 1928, s. 1. Bojovná nálada náhle opustila i další komunistické tiskoviny. Například Rudý večerník psal, že „přes velikou obětavost tisíců soudruhů a soudružek demonstrace na 6. července se plně nezdařily.“ Rudý večerník, 7. července. 1928, s. 1.

¹²⁴⁷ Krachu Rudého dne si všimla i pravicová publicistika. Například Večerní list z 7. července 1928 napsal s jistou dávkou ironie: „S takovou agitací připravovaný komunistický ‚rudý den‘ skončil včera v Praze velkým fiaskem a opravdovou blamáží. Předvídali jsme, že se ani myš nehne. A naše slova byla potvrzena. Došlo sice k zatčení asi 100 komunistů, ale veřejný klid a pořádek nebyl vůbec porušen. Každý pokus o sebemenší demonstraci policie a samotné obecnstvo hned v zárodcích potlačily. Byly to celkem dětinskosti. Skupinky mladých hochů snažily se opanovati místa v prvních řadách diváků a někde přebíháním na druhou stranu snažily se vnést do manifestace chaos. Jinde rudými šátečky ozdobení hoši před každou standartou bez slovního doprovodu pěsti. Celkem celá ta klukovina nestojí za novinářské referování. Na to, co se připravovalo, a čím se nahrozilo, bylo toho strašně málo. Nebyl to ani stín nějakého pokusu o vážnější demonstraci, neřku-li o nějaký převrat. Náš český člověk není revolučním elementem – včera se o tom komunistické vedení na pražských ulicích přesvědčilo. Snad dá už pokoj s těmi hloupostmi.“ Večerní list, 7. července 1928, s. 1. Národnědemokratické Národní listy referovaly o události takto: „Naprosté fiasko ‚rudého dne‘ bude ovšem mítí též dozvuky v komunistické straně. Dokladem pro to jest již skutečnost, že hned včera odpoledne došlo mezi předáky strany v jejich domě v Karlíně k prudké hádce, jejímiž argumenty byly dlaně a pěstě, neboť pohlaváři bez rozdílu věku se porvali, k čemuž patrně značně přispěla ta okolnost, že někteří před tím v zoufalství nad ostudou požili větší množství alkoholu. To byla také asi jediná ‚bojovná demonstrace‘ komunistického ‚rudého dne‘.“ Národní listy, 7. července 1928, s. 1.

¹²⁴⁸ Komunistický novinář Stanislav Budín o fiasku Rudého dne napsal: „Krach Rudého dne vyvolal prudkou krizi ve straně. Vytvořila se opozice, vedená takzvanými ‚karlínskými kluky‘, jak jim přezdíval sociálnědemokratický tisk, skládající se z mladých revolucionářů, intelektuálů a dělníků pod vedením Klementa Gottwalda. Tato opozice zahájila boj proti Jílkovu a Bolenovu vedení a obvinila je z oportunismu, bezzásadovosti a avanturismu. **Budín, Stanislav:** Jak to vlastně bylo, s. 71-72.

¹²⁴⁹ NA, f. Klement Gottwald 1896-1953, k. 4, a. j. 121; **Franěk, Otakar:** Pomoc Klementa Gottwalda v boji za bolševisaci KSČ na Brněnsku v letech 1928-1929. In: Časopis Matice moravské, č. 1-2/1953, s. 23.

¹²⁵⁰ **Král, Václav:** Prameny, s. 301.

¹²⁵¹ Dějiny KSČ, s. 248.

„onemocněl partajní režim“ a pracovní metody ve vedení KSČ.¹²⁵² Gottwald na zasedání uvedl, že v polbyru se vytvořily proti sobě stojící bloky, kdy jednotliví funkcionáři vystupovali proti sobě (například Haken proti Bolenovi), a tudíž pracovní atmosféra je v tomto orgánu nedělná. Na jednání bylo rozhodnuto, aby se začaly urychleně provádět přípravy V. sjezdu strany, který se měl konat nejpozději na podzim.¹²⁵³ Slánský se jevil pravděpodobně nejradikálněji na jednání ÚV KSČ, když otevřeně vznesl požadavek, ať dosavadní vedení odstoupí.¹²⁵⁴

Gottwald a další nešetřili tvrdou kritikou na adresu „jílkovců“, k níž se připojili další funkcionáři, jako například Jan Šverma, jehož kritický tón směrem k Jílkovi a Bolenovi byl však přece jen umírněnější ve srovnání s pozdějším vůdcem KSČ. Podle Švermy došlo za stávajícího vedení KSČ k poklesu autority dosavadních komunistických předáků.¹²⁵⁵ Šverma namítal, že to byla zejména ideologická slabost této skupiny, která musela nutně zabrzdit další vývoj a vedla ke konzervatismu.¹²⁵⁶ Do rezoluce ÚV KSČ z 10. července 1928 se však ještě nepromítl v plné síle personální odsudek stávajícího vedení, což si mohli dočasně Jílek a spol. vykládat jako skutečnost, že důsledky Rudého dne pro ně nebudou tak fatální.¹²⁵⁷ I když se levá opozice ještě s kritikou plně neprosadila, důležitou zprávou bezpochyby bylo, že do rezoluce bylo vtěleno stanovisko obsahující její závěry. V nižších organizacích strany se pak diskutovalo o příčinách nezdaru Rudého dne a tyto organizace měly podklad levé opozice k dispozici.¹²⁵⁸ Na druhé straně zmíněná rezoluce ÚV KSČ byla záhy vývojem překonána, protože ve své podstatě odporovala Otevřenému listu EKI z podzimu 1928, který představoval základní ideologicko-organizační šablonu pro levou opozici.¹²⁵⁹

Jílek a jeho stoupenci se sice snažili bránit, a část viny i doznávali, přesto jejich obrana naopak přilévala další olej do ohně. Zůstává faktem, že tak silnou otevřenou kritiku zcela jistě nečekali a snažili se ji v návalu emočně vyhroceného jednání otupit či zeslabit. Nicméně tím jen zavadali další personálně zahrocenou kritiku ze strany levé opozice, která brala zmíněné zasedání ÚV KSČ jako začátek své ofenzivy proti stávajícímu vedení. Jílkova skupina se domnívala, že její pozice budou souznět s krajskými organizacemi, jež ji v nastalé konfrontaci podrží a naopak odsoudí aktivity levé opozice jako rozvráčečské, které nemají v daný moment opodstatnění.

¹²⁵² NA, f. Ústřední výbor KSČ 1921-1938, k. 3, a. j. 45.

¹²⁵³ Nicméně tento sjezd byl nakonec odložen a konal se až v únoru 1929, aby si gottwaldovská frakce dokázala zajistit převahu nad svými oponenty. Formálně se vyjádřil Gottwald o odložení sjezdu takto: „Po zralé úvaze rozhodl se Ústřední výbor dne 8. prosince 1928 odložit pátý sjezd strany. Hlavním důvodem odložení sjezdu je skutečnost, že předsjezdové úkoly, vytyčené Otevřeným listem EKI a rezolucí Ústředního výboru z 30. září 1928, nebyly dosud splněny v takové míře, aby sjezd strany mohl být skutečně zakončením krise a východiskem k další vývojové etapě.“ NA, f. Klement Gottwald 1896-1954, k. 4, i. č. 118.

¹²⁵⁴ **Olejník, Milan:** Aktivity komunistické strany na Slovensku v druhej polovici dvadsiatych rokov, s. 50.

¹²⁵⁵ NA, f. Jan Šverma, k. 2, a. j. 10.

¹²⁵⁶ Tamtéž.

¹²⁵⁷ Rezoluce viz Dokumenty k dejinám KSČ na Slovensku, s. 389-391.

¹²⁵⁸ **Dubský, Vladimír:** Historický význam V. sjezdu KSČ. In: Československý časopis historický, č. 1/1959, s. 7.

¹²⁵⁹ Protokol V. řádného sjezdu, s. 595.

Současně se konaly stranické aktivity a některé z nich poznamenaly bouřlivé diskuse, v nichž se vina svalovala jednak na Bolena s Jílkem, ale také se v nich objevil kritický prvek, který mířil do členské základny. Na aktivu, který se konal 16. července 1928, si František Toužil, jenž stál za dosavadním vedením,¹²⁶⁰ stěžoval v pohnuté debatě na to, že KSČ se stává obětí paušálního obviňování některých členů strany, které nemá žádný věcný podklad, protože podle Toužila byl krach Rudého dne způsoben v první řadě liknavostí komunistického členstva a tato netečnost se projevuje již delší dobu. Zato zástupce Kominterny, mnohdy více než agilní Juskijevič nešetřil kritikou na adresu vedení strany. Mimo jiné prohlásil, že vidí jako chybu, že vedení strany zamýšlelo vést Rudý den „duchem bolševickým“, protože byla za tímto účelem vydána celá řada hesel, kterým ale v kritický den nikdo nerozuměl.¹²⁶¹ Juskijevič prohlásil, že za nezdár Rudého dne může vedení strany, ale také členstvo. I když Rudý den byla zpočátku zamýšlena jako vzdoroakce na úřady zakázanou II. spartakiádu, v diskusi nicméně rezonovaly i hlasy, které původní účel odsuzovaly a místo toho navrhovaly, aby se Rudý den konal jako samostatná událost, na níž by participovaly rovněž indiferentní vrstvy obyvatelstva.¹²⁶² Rudolf Kohn se pustil rovněž do kritiky bloku Jílek-Bolen, a prohlásil, že vedení vydávalo během celé akce „spletené pokyny“ a organizačně Rudý den vůbec nezvládlo. Kohn poukazoval na skutečnost, že do Prahy se mělo sjet 10 tisíc členů KSČ z venkova, nakonec však nepřijela ani pětina z nich.¹²⁶³

Stanovisko vlivného funkcionářského aktivu Velké Prahy k politice strany po krachu Rudého dne bylo jednoznačné. Ostří kritiky mělo svého adresáta a mířilo jasně k Bolenovi s Jílkem, kteří nesou hlavní zodpovědnost za nezdár původně zamýšlené rozmáchlé akce. Podle zmíněného stanoviska je nutno provést kritiku všech chyb v politice KSČ a Rudý den není možné vnímat či posuzovat jako samostatnou událost, spouštěč negativního trendu, ale jako vyvrcholení všech dosavadních chyb, přičemž tato kritika je nezbytným předpokladem pro bolševizaci strany.¹²⁶⁴ Proto také zůstala KSČ izolována od mas, což bylo evidentní nejen 6. července 1928, ale také v předchozím období. Můžeme tedy říct, že po Rudém dnu vypukla naplno další vnitrostranická krize, tentokrát však vážnější než v letech 1924-1925. Ani Hais nevyšel z této kritiky bez poskvrny. Toho, ač člena polbyra, nedokázalo vedení strany donutit k provedení usnesení III. kongresu ROI a sjezdu. Mimořádné dvoudenní zasedání ÚV KSČ nicméně akcelerovalo další vývoj, který směřoval k postupné porážce dosavadního vedení. Další podlomení jeho pozic přinesl nadcházející VI. kongres Kominterny, který se postavil do role rozhodné instance jako vždy v podobných situacích. Ve výsledku tak poskytla vydatnou a současně nezbytnou pomoc levé opozice.

Centrum mezinárodního komunistického hnutí sledovalo vnitropolitickou krizi, která byla zároveň bojem o moc, se značným znepokojením i z toho důvodu, že vnitrostranické spory v KSČ musela řešit nedávno, v roce 1925. Situace pro ni byla signálem, že v KSČ se ještě

¹²⁶⁰ Toužil byl senátorem za KSČ, mandát získal ve volbách v roce 1925.

¹²⁶¹ NA, f. Ústřední výbor 1921-1938, k. 22, a.j. 333.

¹²⁶² Tamtéž.

¹²⁶³ Tamtéž.

¹²⁶⁴ Tamtéž.

nedokázaly plně prosadit takové osobnosti, které by přímočaře nasměrovaly stranu k bolševizaci na všech úrovních. Opět byl podán důkaz o tom, že KSČ v tomto ohledu subjektem značně nedokonalým a tempo bolševizace nevykazuje v politické praxi patřičné výsledky právě proto, že chybějí vhodné kádry. Kominterně však bylo jasné, že „jílkovci“ po Rudém dnu už dále nemohou vést stranu, protože na rozdíl od roku 1925, kdy „neposlušnost“ vedení vyhlásilo několik krajů v čele s Brněnským, nyní hrozí vážný rozkol strany. Kominternu se rozhodla proto razantně vstoupit do sporu a vyvolala otevřenou roztržku. Z hlediska Kominterny se jednalo i o nutnost, protože vedoucí funkcionáři „jílkovců“ se jeví z hlediska probíjení bolševizace a jejího urychlení neperspektivními na rozdíl od gottwaldovského křídla. Kominternu potřebovala záruku, že se doposud stagnující bolševizace konečně urychlí, odstraní zhoubný sociáldemokratismus¹²⁶⁵ a KSČ se stane beze zbytku poslušným nástrojem jejích direktiv.

Z objektivního hlediska se však ostrá, a místy až drtivá kritika, která po zasedání ÚV KSČ 9.-10. července 1928 nabyla personálního rázu, opírala o fakta, která nešlo zpochybnit. Je pravdou, že KSČ v letech 1927-1928 ztrácela akceschopnost a nebyla schopna podchytit nálady mas a organizovat je k větším či menším úspěchům v politických a hospodářských zápasech. Kominternu naléhala na vedení KSČ, aby pokud možno bezprostředně obnovilo oslabený styk s masami.¹²⁶⁶ Volání to však bylo marné. Rudý den tak byl příslovečnou poslední kapkou, která akcelerovala krizi, a přenesla hluboké existující rozpory na širší stranickou veřejnost. Nesmíme opomenout, že spor s levou opozicí se odehrával na ideologickém pozadí hodnocení kapitalismu, které bylo mezi oběma skupinami protichůdné, jak už bylo zmíněno.

Celý nyní již otevřený spor mezi oběma skupinami v KSČ je potřeba vidět v širších mezinárodních souvislostech. Ve dnech 17. července – 1. září 1928 se konal VI. kongres Kominterny,¹²⁶⁷ jehož agenda byla obsáhlá. A na něm mělo dojít i k rozřešení krize v KSČ. Kongres se jedním ze svých bodů zabýval krizovou situací v KSČ, k níž byla opět zřízena komise, kterou vedl Sergej Ivanovič Gusev.¹²⁶⁸ V dané situaci velmi záleželo na tom, v jakém složení dorazí do Moskvy československá delegace, a kdo v ní získá převahu. Sami „jílkovci“, jejichž sestava byla početnější (21 ku 12 zástupcům levých),¹²⁶⁹ se domnívali, že Kominternu ve sporu s gottwaldovskou opozicí rozhodne v jejich prospěch, a i přes chyby, které se staly v taktice a v ideologické a organizační oblasti, jež se nejnověji týkaly nezvládnutí Rudého dne, bude stávající garnitura i nadále u moci, protože dodržovala správnou linii. Stávající vedení věřilo tomu, že se dokáže obhájit a dostane druhou šanci prokázat, že je schopno uskutečnit bolševizační proces a znovu navázat spojení s masami. Ostatně Jílek vycházel z toho, jak by v Moskvě do té doby zapsán, a také ze skutečnosti, že minimálně v první polovině roku 1928

¹²⁶⁵ Podle Pavla Reimana se „široké vrstvy dělnické třídy hned se nemohly zbavit výchovy, kterou prováděla sociální demokracie.“ NA, f. Pavel Reiman, k. 4, a. j. 63.

¹²⁶⁶ ANM, f. Julius Verčík, k. 4, i. č. 191.

¹²⁶⁷ Zúčastnilo se jej 532 delegátů reprezentujících 52 komunistických stran.

¹²⁶⁸ Sergej Ivanovič Gusev (1874-1933), ruský a sovětský politik a revolucionář. Byl jedním ze zakladatelů Rudé armády. Po smrti Lenina v roce 1924 podpořil Stalina. V roce 1928 se Gusev postavil do čela Středoevropského sekretariátu Kominterny, kde měl na starosti mimo jiné agendu související s KSČ.

¹²⁶⁹ Gottwalda na jednání doplnili například Rudolf Appelt, Josef Haken či Emil Hršel.

jeho vedení stále požívalo potřebnou podporu EKI.¹²⁷⁰ V tomto ohledu však zástupce levé opozice Jílek a další podcenili, protože k její delegaci se posléze připojili i absolventi Mezinárodní leninské školy – Šverma, Švermová či Bubeníček nebo blízký spolupracovník Gottwalda Bruno Köhler, kterým vedoucí funkcionáři důvěřovali. K vyrovnání síly „jílkovců“ v delegaci přispěl i Guttman, jenž se měl též na VI. kongres dostavit, a který nepochybně představoval posilu gottwaldovského křídla. S některými komunisty v Moskvě navázali představitelé levé opozice bližší vztahy. To platí například o Švermovi, s nímž se poznal Gottwald v tomto období důvěrněji. Šverma nenechal nikoho na pochybách, do jakého tábora patří, když prohlásil: „*Komunistická strana Československa prochází v současnosti hlubokou krizí...Příčina vnitrostranické krize je oportunistické deformování politiky KSČ vedením strany v čele s tajemníkem Jílkem.*“¹²⁷¹

Záleželo také na rozhodnutí Pražského stranického aktivu, který mohl významným způsobem pozvednout politické akcie gottwaldovské opozice na VI. kongresu. Pražský aktiv nakonec vypracoval 3. srpna 1928 důležité memorandum, v němž se stavěl na stranu Gottwalda a dalších.¹²⁷² Memorandum konstatovalo, že strana se izolovala od mas a nedokáže je vést do bojů s buržoazií. Příčinou tohoto stavu je zejména oportunismus vedení strany.¹²⁷³ Pražští funkcionáři vznesli navíc kritiku směrem ke stávajícímu vedení, protože nemohli přes odpor Jílka a spol. připravit dokonalejší znění memoranda.¹²⁷⁴ Početní poměry v delegaci, kde ještě před VI. kongresem měli většinu Jílek a jeho lidé, se tak v Moskvě začaly poměrně dynamicky obracet, i když se to tak při zahájení rokování o československé otázce ještě nejevilo.

Ještě před samotným jednáním v československé komisi vypracoval hlavní mluvčí stranické opozice Gottwald poměrně obsáhlý dokument, který byl později v říjnu 1928 otištěn i v Rudém právu.¹²⁷⁵ V něm jednak Gottwald poukázal na chyby, jichž se dopustilo vedení KSČ, které personifikoval jako blok Jílek-Bolen-Zápotocký.¹²⁷⁶ Právě u Zápotockého Gottwald konstatoval známé tvrzení, že se ve straně opírá o sociálnědemokratické tradice. Až později se tento odborový vůdce stal důležitým Gottwaldovým spojencem, nicméně v průběhu vnitrostranické krize spíše lavíroval a nestál pevně na levých pozicích jako například Haken a další.

Gottwald napsal, že strana utrpěla neúspěchem Rudého dne těžkou porážku. Nejedná se však izolovaný neúspěch, jak už bylo řečeno, nýbrž Rudý den je výslednicí nahromaděných nedostatků a chyb za celé období. Gottwald podrobil situaci ve straně kritickému rozboru a jako hlavní překážku pro další vývoj viděl oportunistické nebezpečí, jak později potvrdila na kongresu

¹²⁷⁰ **Voráček, Emil:** Politika Kominterny a proces „bolševizace“ KSČ (1924-1929). In.: **Prokš, Petr a kol.:** České země a moderní dějiny Evropy. Praha 2010, s. 125.

¹²⁷¹ **Holá, Věra:** Jan Šverma. Praha 1976, s. 34.

¹²⁷² **Anev, Petr:** Komunistická opozice 1929-1932, s. 60.

¹²⁷³ **Král, Václav:** Prameny, s. 47.

¹²⁷⁴ **Voráček, Emil:** Politika Kominterny a proces „bolševizace“ KSČ, s. 128.

¹²⁷⁵ Dokument nazvaný Materiál k diskusi o československé otázce viz Rudé právo, 25. října 1928, diskusní příloha, s.1-3.

¹²⁷⁶ Rudé právo, 25. 10. 1928, diskusní příloha, s. 3.

i Kominternu. Podle něho z toho vyplývá, že strana se má hlavně soustředit na potírání oportunistů, urychlit bolševizační proces ve straně, vedení KSC musí být doplněno o levé kádry, aby došlo k oslabení jílkovského křídla. Později pak Gottwald podrobil ostré kritice i činnost ústředního aparátu, který podle něho pracoval nedostatečně a vykazoval vážné nedostatky.¹²⁷⁷ Ve svém návrhu plánu na reorganizování výstavby a činnosti ústředního aparátu Gottwald napsal, že „není možno pochybovati o tom, že jednu z nejdůležitějších příčin porážky Rudého dne a všech ostatních nezdarů strany je třeba hledati v tom, že celý ústřední aparát je vybudován podle nesprávných zásad, že ani organisace jeho činnosti naprosto neodpovídá jeho velkým úkolům, a že konečně spojení mezi ústředím a organisacemi je zcela nedostatečné.“¹²⁷⁸ Gottwald spatřoval jeden z hlavních nedostatků v tom, že těžiště politické práce bylo přeneseno právě na sekretariát, který svého času tvořil hlavní baštu jílkovské skupiny. Gottwald pak uvedl, že sekretariát zmíněné úkoly nebyl schopen řešit a zabýval se jen administrativně-technickou agendou. Nadto Gottwald rozhodl, že práce sekretariátu je stejně naprosto „bezplánovitá a chaotická“¹²⁷⁹ a zodpovědnost jednotlivých funkcionářů není jasně vymezena.¹²⁸⁰ Je tedy nutno, aby těžiště další politické práce ležela nikoliv na bedrech sekretariátu, který v tomto směru vyloženě selhal, ale v polbyru. A proto také podle vůdce KSC bylo nutné přikročit k důslednému zbolševizování ústředního aparátu.

Na jednání Kominterny o situaci v KSC se v hlavní diskusi střetli „jílkovec“ Stern a Gottwald. Vůdce levé opozice při hodnocení aktivity KSC 13. 8. 1928 prohlásil, že je nutno konstatovat „odstrašující pasivitu“ členstva, což znamená řečí čísel, že podle Gottwalda je aktivních 25% členů strany, zatímco pasivních je 75%.¹²⁸¹ Gottwald hodnotil i politickou linii, již označil jako správnou jen potud, pokud si osvojila základní analýzu Kominterny, která se týká jen všeobecných otázek, jednotné fronty, nebezpečí války proti Sovětskému svazu atd. V této části byla politická linie správná. Nicméně, jak Gottwald druhým dechem dodal, pokud se týká zásadní či podstatné části, tak došlo k mnoha chybám, které měly z převažující části oportunistický ráz.¹²⁸² Strana nedostatečně chápala, že nebezpečí jí hrozí zprava. Gottwaldovu drobnohledu nešla ani Jílkova aktivita od roku 1925, kdy přišel do vedení, aby je posílil v boji proti oportunistům. Podle Gottwalda však Jílek obnovil svou skupinu z krizových let 1921-1922 se všemi neblahými důsledky, které z toho vyplývaly. K jeho skupině se přichyloval blok centristů kolem Zápotockého.¹²⁸³ Širší blok složený z Jílka, Bolena a lidí kolem Zápotockého pak reálně řídil činnost strany. Celá politika jílkovského vedení však ztroskotala v Rudý den a strana se nachází v situaci, kdy důvěra širokého členstva ve vedení je otřesena. Je proto třeba bojovat proti nebezpečí zprava, koncentrovat síly směřující k bolševizaci strany, přenést těžiště práce do

¹²⁷⁷ NA, f. Klement Gottwald 1896-1954, k. 4, i. č. 124; Dokumenty k dějinám KSC na Slovensku, s. 408.

¹²⁷⁸ Tamtéž.

¹²⁷⁹ Gottwald ve svém materiálu návrhu plánu na reorganizování výstavby a činnosti ústředního aparátu uvedl, že „role sekretariátu za přípravy Rudého dne je nejlepším důkazem těchto nemožných, za administrační kretenismus hraničících pracovních metod sekretariátu.“ NA, f. Klement Gottwald 1896-1954, k. 4, i. č. 124.

¹²⁸⁰ Tamtéž.

¹²⁸¹ RGASPI, f. 495, Op. 28, D. 9.

¹²⁸² Tamtéž.

¹²⁸³ Tamtéž.

závodů, napnout úsilí k rozbití každého monopolu stranické skupiny, která chce veškerou moc strhnout na sebe a ostatní vyloučit. Tento vývoj by pak měly zajistit nové, mladší bolševické kádry, které mají představovat hráz proti pronikání vlivu pravice do řad členstva.¹²⁸⁴

Jílkovo vedení se snažilo utlumit kritické vyznění diskuse na svou adresu, odmítalo výše zmíněná tvrzení, v nichž se zračil Gottwaldův pohled, a prohlásilo na jednání komise, že krize ve straně není, je nutno brát v potaz objektivní důvody zkrachování Rudého dne, protože samotné masy byly pasivní. Dílčí chyby však přece jen vedení uznalo, ty se týkaly zejména organizačního charakteru, stranické akce nedostatečně mobilizovaly členy, vážly pokyny vedení.¹²⁸⁵ Jílek přiznal 26. července 1928 ve svém vystoupení, že Rudý den se nezdařil a v některých městech, především Praze, skončil porážkou.¹²⁸⁶ Podle Jílka se nepodařilo proniknout do širších mas, protože komunistické tiskoviny byly cenzurovány, to se týká i konfiskace parlamentních řečí komunistických poslanců, panovala nedostatečná agitace a celá akce nebyla provedena v duchu taktiky jednotné fronty.¹²⁸⁷ Jílkova řeč vyzněla jako zevrubná kritika současného stavu KSČ, v níž jsou nedostatky takřka na všech úsecích. Nicméně z Jílkova referátu vyplynulo asi to nejdůležitější: i když KSČ za tři roky od poslední krize, „bubnikiády“, učinila velké pokroky, bylo to podle Jílka „*příliš málo na cestě k bolševisaci*“. Jílek prohlásil: „*Naše strana dosud neprovedla větší revoluční zkoušku. Tím se bolševizační proces ohromně ztěžuje. V poslední době se i tempo bolševizačního procesu zpomalilo.*“¹²⁸⁸ Výše zmíněná slova však na druhé straně stavělo do role jednoho z ústředních viníků právě Jílka, který sám doznal, že se tempo bolševizace zpomalilo.

Jílek, který se začal až nyní cítit ohrožen, na druhé straně odmítl memorandum zasláné do Moskvy vlivným pražským aktivem. Během debaty se jako důležité ukázalo, že na stranu Gottwalda se přidali i Kreibich, Šmeral či Zápotocký, kteří byli dříve kritizováni Kominternou za své centristické postoje, ale také gottwaldovskou frakcí. Do jaké míry byl jejich „přechod“ utilitaristický, či motivován obavami z nejisté vlastní stranické budoucnosti, je samozřejmě otázkou. Každopádně Zápotocký se poměrně ostře vymezil proti Jílkově skupině a navrhl, aby byla tato celá frakce zlikvidována.¹²⁸⁹ Jedním z klíčových momentů bylo, že předseda československé komise Gusev kritizoval zamýšlenou taktiku „jílkovců“, že uznají jen některé chyby při realizaci politické linie, která byla správná. Podle Guseva však byla celá politická linie oportunistická, čemuž Jílek odporoval, když prohlásil, že politická linie byla naopak správná.¹²⁹⁰ Gusev rovněž prohlásil, že je nutné hodnotit činnost strany podle schopnosti vést a organizovat

¹²⁸⁴ Tamtéž.

¹²⁸⁵ Tamtéž.

¹²⁸⁶ Rudé právo, 8. srpna 1928, s. 2.

¹²⁸⁷ Tamtéž.

¹²⁸⁸ Tamtéž.

¹²⁸⁹ RGASPI, f. 495, Op. 28, D. 12.

¹²⁹⁰ Broué, Pierre: Histoire de L'Internationale communiste, s. 490.

masy v boji proti kapitalismu.¹²⁹¹ Gusev i další jednoznačně odmítli „kapitulantskou linii“ jílkovského vedení KSČ, označili ji za nemarxistickou a netřídní.¹²⁹²

Gottwaldovská opozice tak zaznamenala důležité vítězství, protože na její stranu se postavil právě Gusev. To potvrzuje i ve svých pamětech Marie Švermová, která k důležitému jednání napsala: „Byl to starý bolševik, člověk zkušený a moudrý, který po vyslechnutí Gottwaldovy zprávy i žalostného projevu Jílka a po rozsáhlé diskusi prohlásil, že se nedá hovořit pouze o určitých chybách. Řekl, že celá linie byla nesprávná, oportunistická, a že ti soudruzi, kteří usilovali o nápravu, nejsou žádná trockistická skupina, jak se je snažil označit Jílek. Gusev ocenil mladé soudruhy, kteří přinášejí řadu nových myšlenek, podnětů a vycházejí z celkového rozboru situace. Jsou to lidé, kteří správně stanoví úkoly, bez kterých by nebylo možné překonat nedostatky, a učinit stranu schopnou plnit své poslání.“¹²⁹³

Vzhledem k faktu, že Jílek v Moskvě působil nepřesvědčivě, a Gottwaldovu skupinu podpořila tříčlenná pražská delegace v čele s Václavem Kopeckým, Josefem Šťastným a Františkem Houskou, získala levá opozice v Moskvě převahu.¹²⁹⁴ To byl bod obratu. Historikové se pak z velké části shodují na tom, že právě stanovisko pražského funkcionářského aktivu mělo poměrně velký vliv na rozhodování Kominterny, k jakému křídlu se nakonec přikloní. Vyjádřením důvěry levé opozici bylo každopádně zvolení Gottwalda a Reimana za členy EKI. Jak píše výstižně historik Zdeněk Kárník, „Gottwaldovo vedení téměř dokonale odpovídalo novému kurzu KI.“¹²⁹⁵ V tomto rámci je pak nutné vidět i podporu Gottwaldovy skupiny ze strany Kominterny. Absolutní vítězství Gottwalda a dalších se však ještě moskevskými jednáními nekonalo, i když měli už dobře nakročeno k tomu, aby stranu posléze ovládli.

Kominternu v Moskvě tedy „jílkovce“ odepsala a postavila se svou rozhodnou vahou za mladé, z jejího pohledu perspektivní a snadněji ovladatelné kádry, jimž slíbila zároveň stranický vzestup.¹²⁹⁶ Další vývoj pak eskaloval na podzim 1928. Kominternu zaslala v září 1928 a Otevřený dopis EKI členstvu KSČ nazvaný od Oportunistické pasivity k bolševické aktivitě, které sice přímo nevyzněla jako veřejná obžaloba chyb bloku Bolen-Jílek (v to ještě započítaje i Zápotockého a další centristy), ale jasně upozornila na chyby, kterých se dopustilo stávající vedení.¹²⁹⁷ Největší nebezpečí mělo „číhat“ zprava, „proti němuž musí býti soustředěn hlavní boj spolu s likvidací oportunismu.“ Právě tento obrat, tedy od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě tvořil ideologický kánon levé opozice pro další období a současně byl jasným

¹²⁹¹ Reiman, Pavel: Dějiny KSČ, s. 257; **Král, Václav**: Prameny, s. 47.

¹²⁹² Protokol V. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, 18-23. února 1929. Praha 1978, s. 14.

¹²⁹³ **Švermová, Marie**: Paměti, s. 84.

¹²⁹⁴ **Pávová, Jana**: Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého. Praha 2008, s. 17; Komunisté a Praha. Nástin dějin městské organizace KSČ v Praze. Díl 1 – Komunisté Prahy v boji proti buržoazii a fašismu za nastolení moci dělnické třídy. Praha 1983, s. 96.

¹²⁹⁵ **Kárník, Zdeněk**: Právě a levé politické extrémy v Českých zemích a Československu především meziválečné doby, zvláště pak fašismus a komunismus, s. 49.

¹²⁹⁶ ANM, f. Julius Verčík, k. 4, i. č. 191.

¹²⁹⁷ Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě. Otevřený list Kominterny členstvu KSČ a usnesení ústředního výboru. Praha 1928; Rudé právo, 30. září 1928, s. 1-2.

vymezením proti jílkovskému vedení. Jak vyplývá z usnesení Politického sekretariátu Kominterny z 4. září 1928, KSČ měla podnítit diskusi ve všech stranických organizacích.¹²⁹⁸ Na druhé straně se Kominternu snažila vystupovat jako mediátor v boji dvou znesvářených křídel, když odsoudila iniciativu Karlovarského kraje, jež navrhovala rozpustit ÚV. V listu Kominternu konstatovala, že bezprostřední příčinou krize uvnitř KSČ je Rudý den, nicméně jeho krach není jediným důvodem stavu, v jakém se nyní KSČ nachází. Komunisté sice podle listu Kominterny v posledních třech letech likvidovali pravé úchytky v souvislosti s „bubnícíádou“, na druhé straně boj proti oportunistu nebyl veden zásadovým způsobem, v poslední době pak KSČ zpasivněla při vedení masových bojů.¹²⁹⁹ V nich pak, stejně jako odborové práci převažují sociálnědemokratické metody práce.¹³⁰⁰ Strana však ztratila kontakt s masami nejen při organizování Rudého dne, ale při akcích, které proběhly před ním. Hlavní otázka, před níž tedy KSČ nyní stojí, je zejména obnovení styku s masami.¹³⁰¹

Pokud Jílkovo vedení doufalo, že Kominternu jen odsoudí „některé“ chyby v taktice či nedostatečné organizaci zmíněných akcí, tak se zmýlilo, protože v Otevřeném listu se mu vytýkalo, že politická linie strany je nesprávná, přesně to, co si vedení v boji s levou opozicí nepřálo. Podle Kominterny se jevilo jako nutné semknutí všech sil v KSČ, které měly potírat nebezpečí zprava, a otevřít tak cestu k překonání oportunistické pasivity ve vedení strany.¹³⁰² Zmíněné síly měly představovat mimo jiné mladé kádry („přitažení mladých revolučních dělníků do vedoucích orgánů“),¹³⁰³ které by byly už zcela prosté sociálnědemokratického myšlení. Kominternu tak vlastně podpořila touto tezí gottwaldovské křídlo, jehož jádro tvořili především mladí lidé, kteří bez sociálnědemokratické minulosti skýтали záruku, že urychlí bolševizační proces v KSČ.

Levá opozice však ještě vyhráno neměla, ale měla velmi dobré výchozí podmínky k tomu, aby stranu postupně ovládla a nadiktovala svůj závazný kurz. Důležitým předělem ve vnitrostranické krizi bylo jednání ÚV KSČ ve dnech 28-30. září 1928, první, které se konalo po VI. kongresu Kominterny, a jež se zabývalo kromě řady dalších témat i Otevřeným listem Kominterny. Na tomto zasedání ÚV byla přijata gottwaldovskou opozicí proti hlasům „jílkcvců“ rezoluce, jež vyslovila souhlas s obsahem Otevřeného dopisu, který znamenal obsáhlou kritiku stávajícího vedení. ÚV konstatoval ve svém usnesení, že příčiny, které vedly k izolaci od mas, měly oportunistický charakter, a že vedení strany razilo nedostatečný boj proti oportunistickému nebezpečí, tak jak uvedl Otevřený list EKI. Usnesení deklarovalo, že musí nastat celková změna ve všech oborech činnosti KSČ, přičemž jako nejdůležitější úkol stavělo opět navázání

¹²⁹⁸ RGASPI, f. 495, Op. 20, D. 585.

¹²⁹⁹ O nebezpečí zprava, nebezpečí oportunistu a izolaci od mas psal i Josef Guttmann ve své známé brožuře Kdo jsou a co chtějí likvidátoři. Podle Guttmanna „oportunistus zavedl komunistickou stranu do hluboké krize a do izolace od mas.“ **Guttmann, Josef:** Kdo jsou a co chtějí likvidátoři. Praha 1929, s. 6.

¹³⁰⁰ **Král, Václav:** Prameny, s. 303.

¹³⁰¹ ANM, f. Julius Verčák, k. 4, i. č. 191.

¹³⁰² **Král, Václav:** Prameny, s. 307.

¹³⁰³ Rudé právo, 30. září 1928, s. 1.

kontaktu s masami.¹³⁰⁴ ÚV KSČ konstatoval, politická linie strany byla nesprávná a hlavní chyby, které se udály do Rudého dne a vedly k izolaci od mas, je třeba hledat v oportunismu, jenž se přelil do dalších úrovní stranického organismu.¹³⁰⁵ Jílek argumentoval tím, že vina nespočívá pouze v něm a jeho spojencích, ale míru zodpovědnosti je třeba posuzovat kolektivně, to znamená, že i částečná zodpovědnost za předchozí vývoj měla ulpět také na Gottwaldovi, který byl členem ÚV od III. sjezdu KSČ, tedy od roku 1925.

Nejdůležitější částí rezoluce z hlediska dalšího vnitrostranického mocenského zápasu bylo tvrzení, že nositelem pravého nebezpečí byla Jílkova většina dosavadního vedení KSČ. Schválení rezoluce znamenalo bezesporu další posílení Gottwaldovy frakce, protože Jílek se vzdal funkce v ústředním sekretariátu, jehož členy se stali počínaje 30. 9. 1928 Klement Gottwald, a od 2. 11. 1928 pak Evžen Fried. Tím se mocenská rovnováha v ústředním sekretariátě poprvé vychýlila na stranu Gottwaldovy opozice. Po dvoudenním zářijovém zasedání ÚV KSČ, kdy mohli slavit dílčí vítězství leví, byla podnícena vnitrostranická a veřejná diskuse na základě Otevřeného listu Kominterny. Pronikla i na stránky tisku, angažoval se v ní zejména Gottwald, Šverma a další.¹³⁰⁶ Současně se měly konat plenární schůze všech závodních a uličních buněk, okresních a krajských konferencí, těžiště diskuse přitom mělo zůstat v závodních buňkách. Levá opozice se snažila přesvědčit členskou základnu o tom, že je potřeba odhalovat a potírat oportunistické nebezpečí. Současně se Gottwald a další soustředili na likvidaci sociáldemokratismu jako nutného předpokladu probojování bolševizace.

Úkol to byl pro Gottwalda nesnadný, protože „jílkovci“ si i přes porážku na zářijovém zasedání ÚV KSČ udrželi vlivné pozice v ÚV a v některých krajských výborech KSČ jako například v Hradci Králové, Ostravě, Jihlavě a také na Slovensku. Gottwald si ostatně nebyl jistý tím, zda v krajích získá levá opozice dostatečnou podporu. Nicméně jílkovská skupina ztrácela pozvolna své opěrné body také v hlavním městě republiky. Konference politických činníků v Košicích, Libni či Vysočanech se prakticky ztotožnily s výkladem levé opozice, že Jílek a další jsou nositeli pravicového oportunismu ve straně. Neméně důležitým faktorem ve střetu s „jílkovci“ byl fakt, že krajské konference, které proběhly na přelomu roku 1928 a 1929, a jež volily delegáty pro odložený V. sjezd, ovládli příznivci gottwaldovského křídla, což byl budoucí klíč k úspěchu na sjezdu, protože levá opozice získala na svou stranu většinu delegátů, kteří se hodlali na sjezdu veřejně vyslovit pro bolševizaci a skoncování s oportunismem.¹³⁰⁷ Gottwaldovská frakce takto uspěla hned na 23 krajských konferencích. Vnitrostranická diskuse, která se přenesla na veřejnost, tak levé opozici značně ulehčila situaci a indikovala, jaké nálady právě vládou v KSČ. Na druhé straně se nepochybně dostávalo stávající vedení KSČ do defenzivy a neuvědomilo si dostatečně hloubku závěrů československé otázky na VI. kongresu. Jakmile se totiž Kominternu rozhodla, že dá za pravdu levé opozici, Jílek a jeho spojenci byli fakticky

¹³⁰⁴ Král, Václav: Prameny, s. 319.

¹³⁰⁵ Klement Gottwald v roce 1929. Praha 1949, s. 28-29.

¹³⁰⁶ Směrnice ústředního výboru KSČ k vnitrostranické a veřejné diskusi viz Král, Václav: Prameny, s. 321-325.

¹³⁰⁷ Anev, Petr: Komunistická opozice 1929-1932, s. 61.

stranicky odepsaní, a nepomohlo ani to, že i poté měli již zmíněnou solidní podporu v některých krajích.

Můžeme konstatovat, že tak jak sílily pozice gottwaldovské frakce, úměrně tomu oslaboval jílkovský blok. Nicméně na konci roku 1928 už příslušníci levé opozice začali nabývat vrchu a jejich pozice posiloval i fakt, že se k ní připojovali některé výrazné tváře Jílkovy skupiny, například Stern, který tak učinil již na VI. kongresu Kominterny.¹³⁰⁸ Rozuzlení vnitrostranického boje mělo přijít na V. sjezdu KSČ, který se konal v únoru 1929. Hlavním cílem levé opozice nemohlo být nejprve po dílčím doplnění ústředního sekretariátu Friedem a Gottwaldem na podzim 1928 nic jiného než konečné zúčtování s dosavadním vedením, „očistění“ strany od oportunistů a likvidátorů a nastolení rychlejší a přímočařejší cesty k bolševizaci. Sjezd, jenž se měl konat už na podzim 1928, proběhl až v únoru 1929 proto, že zatím nebyla dostatečně a účinně probíhávaná linie Kominterny a vázlo také plnění direktiv vyplývajících z dopisu EKI 30. září 1928.¹³⁰⁹ Kominterny po svém autoritativním rozhodnutí v československé otázce VI. kongresu potřebovala být jistá, že si levá opozice „prošlape“ cestu tak, aby V. sjezd mohl proběhnout zcela v její režii, bez možných potíží a také odporu Jílkovy garnitury, s níž se na V. sjezdu ještě počítalo.

V. sjezd KSČ - vítězství levé opozice

VI. kongres Kominterny se v rozsouzení sporu obou znesvářených křídel v KSČ jevil v mnohých ohledech jako klíčový. Kominterny se autoritativně přiklonila ve vnitrostranickém sporu k levé opozici, označila celou politickou linii KSČ jako chybnou, nikoliv jen taktiku, jak doufali „jílkovci“, a podrobila je systematictější a otevřené kritice, kterou si zpočátku dosavadní vedení nepřipouštělo, a současně nebylo schopno dohlédnout její závažnosti. Ve straně se v rámci Otevřeného dopisu Kominterny postupně tříbily názory, konaly se krajské konference a v KSČ panovala až neobvykle živá vnitrostranická diskuse. I když to vypadalo, že levá opozice V. sjezd poměrně snadno ovládne a zbaví se oponentů, Gottwald spíše vybízel k opatrnosti a varoval, že tato skupina má i nadále významné opěrné body své podpory, a proto není možné situaci, která se vyvíjí příznivě, podceňovat. Na každý pád V. sjezd představoval poslední fázi vnitropolitického zápasu mezi levou opozicí a Jílkovým křídlem, které postupně ztrácelo pevnou půdu pod nohama.

V obecné rovině můžeme říct, že na V. sjezdu vyvrcholil zápas o to, zda si ponechat alespoň nějakou míru nezávislosti či autonomie v rozhodování směrem ke Kominterně, nebo plně vehnat stranu do jejího područí, kde již kompromisy neměly mít své místo, a naopak měla zvítězit úplná poslušnost moskevskému vzoru bez ohledu na to, zda jsou direktivy Kominterny vůbec politicky aplikovatelné v praxi a přinášejí straně politický zisk. Vnitrostranický boj měl být završen tvrdou „sjezdovou ofenzivou“ a následně velkým vítězstvím levé opozice právě na V. sjezdu. Gottwald počítal s odporem ze strany „jílkovců“, a proto si pečlivě připravil své projevy, které měly

¹³⁰⁸ Tamtéž.

¹³⁰⁹ **Voráček, Emil:** Politika Kominterny a proces „bolševizace“ KSČ, s. 131.

ovlivnit řadu ještě nerozhodnutých delegátů sjezdu. Ještě důkladnější byla v tomto směru režie sjezdu, v níž Gottwaldovi pomáhali Fried a Reiman.

Vzhledem k tomu, že krajské konference, které probíhaly v závěru roku 1928 a na přelomu let 1928/1929, se nevyvíjely pro stávající vedení příznivě z hlediska zvolených delegátů na sjezd, ocitli se „jílkovci“ před konáním sjezdu v čím dál větší izolaci, a můžeme říct, že se už z defenzivy ani nevymanili.¹³¹⁰ To však na druhé straně neznamenal, že zcela vyklidili pole a nehodlali za uhájení svých pozic v rámci možností bojovat, což platilo například o Bolenovi. V. sjezd pak ukázal jasně, jaké panuje v KSČ rozložení sil, i když Gottwald si nebyl stoprocentně jistý, zda se mu podaří přesvědčit nerozhodnuté delegáty. Gottwaldova skupina si připravovala důslednou ofenzivu proti „jílkovcům“ ještě před zahájením sjezdu. Pokusila se Jílka zdiskreditovat jeho propojením s „likvidátorským“ MVS, který i přes dosazené kolektivní vedení ovládal Hais a jeho příznivci. Zároveň mělo být kompromitováno samo Haisovo vedení odborů v souvislosti s bojem textilních dělníků na Liberecku v únoru a březnu 1929. Jak už víme, MVS se v podstatě osamostatnil a odmítl bezvýhradně přijímat pokyny z vedení KSČ.

Nad tím, aby vše proběhlo podle daného scénáře, tedy aby ze sjezdu odcházel Gottwald a jeho spojenci jako vítězové, pak pečlivě bděli zástupci Kominterny, zejména Gustav Henrykowski, a z druhé strany pak triumvirát Gottwald-Haken-Fried, který pracoval v zákulisí na tom, aby „jílkovci“ z V. sjezdu odešli poraženi, a ještě dostali hanebnou nálepku „likvidátorů“. Na tom měl zájem přirozeně i Gottwald, který kvůli tomu neváhal obětovat svého starého přítele Verčíka,¹³¹¹ významného slovenského komunistu, který byl falešně obviněn z nacionalismu, a Gottwald se za něho nakonec nepostavil. Přitom to byl Gottwald, který za Verčíka dříve orodoval, jak ukazuje článek Úklad proti komunistické straně, diktovaný strachem před jednotnou frontou pracujících z Dělnického Deníku z 29. 6. 1926.¹³¹² Když však šlo o zachování vlastních pozic, šlo u Gottwalda vždy přátelství stranou.

Stejně důležité bylo i konání sjezdu, který vlastně proběhl poloilegálně tím, že se konal na celkem pěti místech, protože KSČ se osvojením dogmaticky orientované taktiky „třída proti třídě“ nyní mnohem častěji než předtím dostávala do hledáčku státního aparátu.¹³¹³ Jednotlivým delegátům pak byly předávány přísně důvěrné informace vzhledem k podmínkám, v jakých se sjezd scházel.¹³¹⁴ Gottwald a jeho spojenci velmi dbali o to, aby jeho přípravy proběhly pokud

¹³¹⁰ Jak například můžeme číst z policejní relace informující o krajské konferenci, která se konala na začátku února 1929 v Dělnickém domě v Brně, přítomní se ostře vymezili proti Burianovi a do vedení byli zvoleni pouze přívrženci levé opozice. ZAO, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – sv. I/2. Presidiální spisy 1919-1939 (1. díl 1919-1933), k. 285, sign. 11.

¹³¹¹ **Rupnik, Jacques:** Dějiny Komunistické strany Československa, s. 85.

¹³¹² V článku píše Gottwald toto: „Zvláštní kapitolou co do persekuce, je Slovensko. Soudruh Verčík sedí už několik měsíců v kriminále. Když si odseděl vyměřený mu trest, odvezli ho do jiné věznice a drží ho tam bez rozsudku, prý ve vyšetřovací či zajišťovací vazbě.“ NA, f. Klement Gottwald 1896-1954, k. 4, i. č. 100.

¹³¹³ V. sjezd se konal v Libeňské Čechii, Národním domě na Vinohradech, Obecním domě v Karlíně, v kulturním domě Domovina v Holešovicích a skončil v Národním domě na Smíchově.

¹³¹⁴ Z pokynů delegátovi Josefu Kyrálovi na V. sjezd KSČ: „Sjezd strany se koná již v pondělí dne 18. února 1919. Je nutno, abys již v neděli 17/2, nejpozději ve 2. nebo 3. hodiny odpoledne byl v Praze, do Budějovic už nejezdi, jed’

možno rychle a Jílek a spol. nestačili zkonsolidovat síly. Důležité bylo dosáhnout toho, aby předchozí vývoj, který měl být významně poznamenán oportunistem a relikty sociáldemokratismu, spojila levá opozice s jílkovskou garniturou, a tím ji veřejně zkompromitovala. Výmluvně pak hovoří materiál k programu KSČ, již právě předložila levá opozice sjezdu: „*Od založení KSČ uplynulo již 7 let. Těchto 7 let vývoje komunismu v ČSR prokázalo, že naše strana může dozrívati v komunistickou stranu jen za překonávání největších obtíží, jen za bezohledného potírání a vyhlazování svých silných sociálně demokratických tradicí.*“¹³¹⁵

Gottwaldovi šlo také o to, aby jasně pojmenoval příčiny úpadku strany v předcházejícím období, na vině kromě výše zmiňovaných faktorů pak měl být zejména oportunismus, jehož nositeli je právě jílkovská frakce.¹³¹⁶ Oportunismus měl ovládnout jak ÚV, tak nižší složky strany. Zároveň šlo levé opozici o to postavit do negativního světla tolik v minulosti propíraný šmeralismus. Druhou rovinu pak představovalo další směřování KSČ po ideologické a organizační stránce. Gottwald chtěl kompromitací Jílka a dalších nejen dosáhnout jejich veřejného odsouzení jako škůdců strany, ale zároveň usiloval o to nastínit další vývoj KSČ jako subjektu, který přímočaře už prost oportunistu a pravého nebezpečí nezadržitelně směřuje k proklamovanému ideálu, kterým měl být bolševický komunismus, o němž se sice velmi mnoho namluvilo už na počátku dvacátých let, nicméně výsledek se nedostavoval právě i díky „zrádnému“ jednání Jílka a dalších. Komunisté již v této transformované formě měli stanout v dalších hospodářských zápasech jako bolševicky zocelení bojovníci, profesionální revolucionáři.

Více než kdykoliv se pak Gottwaldova skupina soustředila na personální otázky, resp. jakým způsobem bude složeno příští vedení. O to dbala samozřejmě i Kominternu, která pečlivě monitorovala předsjezdovou situaci. Z instrukcí delegace Kominterny, schválené prezidiem EKI 1. února 1929, můžeme vyčíst, že Gottwaldova skupina si měla ve vedení zajistit pevnou většinu.¹³¹⁷ Nicméně jak vyplývá z dokumentace z ruského archivu RGASPI, nemělo být vedení úplně „očistěno“ zástupců „jílkovců“ a Jílka samotného. Toto česká soudobá historiografie příliš neakcentuje, nebo zmiňuje jen okrajově, přitom vzhledem k předcházejícímu vývoji se jedná o klíčovou skutečnost. Ve výše zmíněných instrukcích pro delegaci Kominterny totiž stojí, že do polbyra a sekretariátu má být bezpodmínečně přijat kromě Zápotockého i Jílek, a to i poté, co Kominternu Jílka a další podrobila tvrdé kritice a přiklonila se k levé opozici. Ostatně výše

přímo do Prahy. Sjezd je přísně důvěrný. Přiloženě Ti posílám mandát, se kterým se musíš již v neděli odpoledne hlásiti v Michli na adresu soudružky, kterou Ti současně přikládám. O nocleh musíš se u této soudružky hlásiti. Tato soudružka Ti pak poví přesně, ve které místnosti se sjezd bude konati a dá Ti další pokyny. U této soudružky dostaneš také sjezdovou legimitaci s Tvoji fotografií, dbej, abys ji neztratil. Delegáti mají přísně zapovězeno, ve dnech sjezdu navštěvovati kavárny a restaurace. Nesmí se také nikde a s nikým zapřádati politický rozhovor. V místnosti sjezdu budou podávány pokrmy, takže delegáti v době přestávek nesmí do jiných restaurací chodit. O konání sjezdu nikomu mimo soudr. Sasky neříkej, vem si dovolenou asi na 6-7 dní. Dopis tento znič, aby jej nedostal nepovolaný do rukou. Potřebné věci Ti přikládám, mandátem se vykaž u soudružky, kterou přiloženě Ti uvádím.“

NA, f. V. sjezd KSČ 18. 2. 1929-23. 2. 1929, k. 1, a. j. 4.

¹³¹⁵ NA, f. V. sjezd KSČ 18. 2. 1929-23. 2. 1929, k. 1, a. j. 6.

¹³¹⁶ NA, f. V. sjezd KSČ 18. 2. 1929-23. 2. 1929, k. 1, a. j. 8.

¹³¹⁷ RGASPI, f. 495, Op. 20, D. 585.

zmíněnou skutečnost potvrzuje i sám Kreibich, který byl vyslán na V. sjezd, aby monitoroval celé dění. Kreibich uvádí, že před V. sjezdem se konala porada Guseva, Pjatnického, Kuusineny a dalších a vrcholní představitelé Kominterny byli toho názoru, že sice Gottwald má být vedoucím činitelem v příštím vedení, nicméně Jílek se má stát členem nově zformovaného ÚV a také polbyra.¹³¹⁸ Členem ÚV se měl stát rovněž Zápotocký.¹³¹⁹ Zajímavý je v této souvislosti i Kreibichův postřeh, podle něhož Kun prohlásil, že Jílka považuje za dobrého revolucionáře.¹³²⁰ Kreibich nicméně hodnotil požadavek Guseva a dalších jako prakticky nerealizovatelný a nedokázal si představit, že by Gottwald s Jílkem mohl v nejvyšších stranických orgánech spolupracovat.

To otevírá současně důležitou otázku, zda Kominterny počítala ještě před samotným V. sjezdem s tím, že přes všechny ideologické obžaloby bude Jílek figurovat i v novém vedení, a příští složení vrcholných stranických orgánů po sjezdu tak nebude zcela uniformní, jednolitě pod dominantním vedením levé opozice. Nebo se snad jednalo o určitou setrvačnost z předcházejícího vývoje, kdy měl Jílek podporu Kominterny nejméně do poloviny roku 1928 a následné události na V. sjezdu tak jako tak názorně ukázaly, že Jílkova pozice je již zkrátka neudržitelná? Podle mého názoru skutečně vedoucí činovníci Kominterny nejprve počítali s účastí Jílka v nejvyšších stranických orgánech, na druhé straně s důsledným mocenským oslabením jeho skupiny. Mělo tedy dojít k podobnému scénáři jako během první vnitrostranické krize, kdy bylo ultralevé křídlo pouze oslabeno, nikoliv zlikvidováno, o čemž rozhodla Kominterny. Nicméně samotný průběh sjezdu ukázal, že Gottwald a spol. nejeví žádný zájem o spolupráci s Jílkem, který měl být naopak postaven veřejně na stranický pranýř. Neústupnost byla Gottwaldova charakteristická vlastnost a analogii bychom mohli hledat ve vývoji po roce 1945, kdy po podání demise 12 nekomunistickými ministry 20. února 1948 Gottwald rezolutně odmítl sedět s Petrem Zenklem a dalšími ministry v „obrozené“ vládě Národní fronty. Zároveň V. sjezd ukázal manifestační nesouhlas s linií jílkovského vedení, kterou veřejně zdiskreditoval, a za takových podmínek si představit budoucí spolupráci mezi Gottwaldem a Jílkem bylo možné jen těžko. Každopádně v ÚV měli získat dominantní pozici dělníci ze závodů, stejně jako v polbyru „svěží proletářské síly.“¹³²¹

V. sjezd měl každopádně jednak za úkol ukázat Jílkovu skupinu před delegáty v „likvidátorském“ světle, navolit vedení KSČ tak, aby v něm dominovaly živly z levé opozice. Kromě toho měl také definitivně skoncovat se sociáldemokratismem jako směrem, který brání rychlejšímu tempu bolševizace, jak už jsme uvedli,¹³²² stanovit nové úkoly zejména

¹³¹⁸ NA, f. Karel Kreibich 1883-1966, k. 26, a. j. 790; **Anev, Petr**: Komunistická opozice, s. 62.

¹³¹⁹ Podle Verčíka se však proti kandidatuře Zápotockého do vedení postavili delegáti Kladenského kraje. ANM, f. Julius Verčík, k. 3, i. č. 88.

¹³²⁰ NA, f. Karel Kreibich 1883-1966, k. 26, a. j. 790.

¹³²¹ NA, f. V. sjezd KSČ 18. 2. 1929-23. 2. 1929, k. 1, a. j. 10.

¹³²² Viktor Stern, který přešel do tábora levé opozice, to vystihl jasně: „Krise je nevyhnutelným zjevem boje za odstranění sociálnědemokratických zbytků, za proražení bolševické linie. Tyto sociálnědemokratické zbytky jsou tak veliké, pronikají celou stranu tak všeobecně a hluboko, mají dokonce v dosavadním vedení tak velikou úlohu, že

v ideologicko-výchovné oblasti související s přijetím nové taktiky Kominterny z VI. kongresu či odborech. Pokud se týče zatlačování sociáldemokratismu, v dokumentech Kominterny k V. sjezdu KSČ je viditelná aplikace konceptu „třída proti třídě“, přijatá na VI. Kongresu, jeho „duch“ byl patrný v předsjezdovém období, mimo jiné i v otevřeném dopisu Kominterny adresovaný KSČ 1. února 1929.¹³²³ Co je však možná důležitější, V. sjezd měl utvořit z KSČ monoliticky pevné těleso s bezmeznou poslušností moskevskému centru, které se mělo podobat leninské představě profesionálních revolucionářů, nesvolným k jakýmkoliv kompromisům s buržoazním státem. Odpadnout také mělo taktizování. Proto také levá opozice hovořila o tom, a bylo to součástí všech stranických „herezí“, že předchozí vedení s čele s Jílkem a Bolenem se spoléhalo na přílišnou legalitu, neumělo kombinovat metody legální a ilegální práce a mělo přehnaný respekt před buržoazní zákonností, které pravidelně vyklízelo pole.

V. sjezd začal 18. února 1929 v libeňské Čechii, tradiční komunistické baště, a Gottwald jako první pozdravil delegáty, kterých se sešlo celkem 176.¹³²⁴ Budoucí přední figura komunistické strany nenechala nikoho na pochybách, jakým směrem se bude sjezd následujících pět dní ubírat. Gottwald na začátku sněmování pronesl dnes již dobře známou větu: „*Soudruzi a soudružky! Vedení, které bylo zvoleno IV. sjezdem Komunistické strany Československa, už neexistuje. Vedení, které bylo zvoleno IV. sjezdem, bylo poraženo 6. července na Václavském náměstí, bylo poraženo v Okřabrském sálu moskevského domu sojuzů,*¹³²⁵ *bylo poraženo ve stech schůzích a konferencích strany, bylo poraženo na 23 konferencích strany, bylo poraženo v celé straně a v celé Komunistické internacionále. Ale ještě předtím – a to učinilo tu porážku právě tak hanebnou – samo uteklo z bojiště, hodilo flintu do žita, uteklo od kormidla strany.*“¹³²⁶

Průběh sjezdu výrazně poznamenala skutečnost, že Jílek, na kterého se upřela pozornost sjezdu, nakonec nepřednesl referát O situaci a úkolech strany. To ještě více podrylo v očích nerozhodnutých delegátů pozice Jílkovy skupiny. Jílek argumentoval tím, že mu nebyly dodány předmětné materiály z hospodářského oddělení strany: „*Sdělil jsem již ústřednímu výboru a také prostřednictvím zástupce exekutivy Komunistické internacionály, že referovat na sjezdu dnes – ačkoliv jsem to pokládal za velkou čest – nemohu. Soudruzi z předsednictva sjezdového o tom informováni jsou. Včera ústřední výbor uložil předsednictvu, aby vám o tom učinilo sdělení, a nechápu, proč se tak nestalo. Tím žádám sjezd, aby toto sdělení, že referovat nemohu, vzal na vědomí (Volání: Proč? Proč?)*“¹³²⁷ Historik Petr Anev uvádí, že Jílek urgoval materiály písemně a až následně mu některé byly dodány.¹³²⁸ To však už v dané situaci nehrálo žádnou roli. Nakolik můžeme označit výše zmíněnou skutečnost jako taktický manévř Gottwalda a spol., aby Jílka a jeho spojence před očima sjezdu zdiskreditovali, je sice spekulativní, avšak ne zcela vyloučené, a

jejich odstranění se nemůže státi bez nejtěžšího otřesu strany.“ Rudé právo, 15. února 1925, diskusní příloha č. 14, s. 1.

¹³²³ RGASPI, f. 495, Op. 20, D. 585.

¹³²⁴ Seznam delegátů viz **Štverák, František**: Schematismus, s. 48-49.

¹³²⁵ Na jednání československé delegace na VI. kongresu Kominterny v Moskvě.

¹³²⁶ NA, f. Klement Gottwald 1896-1954, k. 4, a. j. 123.

¹³²⁷ Protokol V. řádného sjezdu, s. 34.

¹³²⁸ **Anev, Petr**: Komunistická opozice, s. 62; **Nečásek, František**: O Klementu Gottwaldovi, s. 23.

odpovídalo by to koneckonců režii celého sjezdu, který měla v rukou již zmíněná trojice Gottwald-Haken-Fried. Poté, co se vzdal Jílek referátu, Fried ihned přispěchal s tvrzením, „že vzdání se referátu soudruha Jílka je plným přiznáním politického bankrotu oportunistického vedení strany, které v době diskuse bylo členstvem strany smeteno.“¹³²⁹ Tím se na sjezdu hned na začátku v podstatě vytvořila nepříznivá, až tísnivá atmosféra proti Jílkovi a jeho spojencům a byl určen další ráz vrcholného stranického zasedání, který plně vyhovoval Gottwaldovým záměrům.

Haken potom předal slovo Gottwaldovi, který se ve svém referátu věnoval řadě otázek. V první řadě prohlásil, že stabilizace kapitalismu není trvalá, jak to levá opozice z ideologických pozic vyčítala jílkovskému vedení. Podle něho je naopak stabilizace vratká, což na druhé straně signalizuje možný příchod hospodářské krize. S tímto hodnocením souvisí i otázka radikalizace mas, které označilo Jílkovo vedení, že jsou „pasivní“, a byla to jedna z dalších „herezí“, kterou kritizovala levá opozice. Gottwald prohlásil, že vzhledem k tomu, že proběhla řada stávek v zahraničí – Lodži, Hamburku, anglická generální stávka ve Velké Británii v roce 1926, projevuje se na zmíněných příkladech právě radikalizace mas, které ve skutečnosti nejsou pasivní.

Gottwald se plně v souladu se závěry VI. kongresu, které v praxi znamenaly zradikalizování komunistické rétoriky, jež plně přešla na dogmatické či sektářské pozice, také věnoval otázce nebezpečí fašismu v Československu. Podle něho je právě otázka fašismu nejdůležitějším problémem. Nyní bolševizátoři v čele s Gottwaldem usuzovali, že v nastalých podmínkách se výrazně zvýšila hrozba fašistického převratu, který má připravovat Hrad jakožto koncentrační bod fašismu. Gottwald řekl: „A nyní, zejména v posledních týdnech, vystoupil do popředí fašismu v organizující roli tzv. Hrad. Co dosud jsme byli zvyklí označovat za levé křídlo buržoazie, to se stále více ukazuje být politickým hegemonek příštího fašistického převratu.“¹³³⁰ Za průvodní jev fašizace, která odbourává dosavadní buržoazně-demokratické „vymoženosti“, v němž může v podstatě legálně působit KSČ, Gottwald považoval zostřenou perzekuci dělnického hnutí.

Vůdce levé opozice se věnoval i krizi, která ve straně vypukla po Rudém dni. Řadu věcí ve svém referátu již zmínil dříve v dokumentu, který byl otištěn v Rudém právu 30. října 1928, jak už jsme uvedli na jiném místě. Zopakoval ideologicky nejdůležitější frázi, že KSČ zůstala v procesu třídních bojů za masami, že se od nich izolovala, a nejjasnějším příkladem tohoto tvrzení byl Rudý den, po němž propukla ve straně naplno krize. Stalo se tak proto, že jílkovský blok prováděl oportunistickou politiku, v níž hrály důležitou roli reformismus a sociáldemokratismus. Gottwald se opřel do šmeralismu mimo jiné i proto, že vycházel podle vůdce levé opozice ze závěru, že Československo vzniklo jako důsledek národní revoluce. Gottwald však prohlásil v referátu, že Československo je produktem imperialistické války, a proto je na ně nutno i takto pohlížet. Gottwald se věnoval i hospodářským a stávkovým bojům, které měla vycházet ze závěrů IV. kongresu ROI a VI. kongresu Kominterny v roce 1928. Komunisté se měli postavit do

¹³²⁹ Protokol V. řádného sjezdu s. 35.

¹³³⁰ Protokol V. řádného sjezdu, s. 46.

čela stávkových bojů proti reformistům, jež definitivně „srostli“ s buržoazií, a které měli „odhalovat“ jako zrádce dělnické třídy.¹³³¹ Do bojů měli nastoupit i neorganizovaní dělníci, ženy a mládež a zpevnit tak „protikapitalistickou“ frontu.

Jako jeden z hlavních úkolů, které Gottwald vytyčil, bylo opětovné navázání spojení s masami, které bylo za Jílkova vedení přerušeno. Další úkol představoval boj s fašistickým nebezpečím, protože buržoazie zosťruje perzekuci a zavádí fašismus. Na konci tohoto řetězce pak měl být, jak už jsme uvedli, fašistický převrat, organizovaný Hradem.¹³³² S tím souvisí i boj proti nebezpečí imperialistické války proti Sovětskému svazu, který musí být veden intenzivněji než dosud. Neméně významným úkolem pak bylo i přesvědčení nemalé části straníků o správnosti nové linie, tedy bolševizace, a potírání pravého nebezpečí, které stále ve straně existuje a skýtá reálné riziko sabotování bolševizačního procesu.

Gottwald sklídl za svůj příspěvek, který plně korespondoval s dogmatickými závěry VI. kongresu, velký potlesk. Nicméně v diskusi vystoupil i Jílek, který se na začátku sjezdu vzdal referátu. Ve svém debatním příspěvku zmínil, že neutíká od odpovědnosti, jak je mu předkládáno, když prohlásil, že „*byl vždycky k dispozici*.“ K tomu, co dělal špatně, má KSČ strana vyvodit důsledky, protože zodpovědnosti se Jílek nezříká. Proto také prohlásil, že netrvá na tom, aby figuroval v příštím vedení. K otázce nového vedení Jílek uvedl: „*A jestli se tu mluví o tom, že je potřeba silné, pevné ruky ve vedení, podtrhuji: Je nutno, aby vedení, které sjezd zvolí, bylo silné a pevné, ne proto, že by mělo zabránit frakčním rejdům ze strany Jílkovců, nýbrž v zájmu celé politiky stranické, v zájmu politiky, kterou strana má dělat, v zájmu toho, co proletariát potřebuje*.“¹³³³ Celkově lze hodnotit Jílkovo vystoupení spíše jako smířlivé až defetistické, protože jeden ze zakladatelů KSČ velmi dobře věděl, že v atmosféře sjezdu těžko může obhájit své pozice, ač si to třeba před jeho začátkem ještě myslel.

Jílkův kolega Bolen se projevil na sjezdu podstatně bojovněji a vymezil se proti argumentům, které padaly z úst gottwaldovského křídla na adresu „jílkovců“ a dalších ohledně neúspěšné stávky textiláků. Kritice podrobil především samotnou stávku z hlediska organizačního. Podle něho přišly směrnice ze IV. kongresu ROI pozdě, a ještě k tomu nebyly přeloženy do češtiny. Bolen dále na obranu uvedl, že se do stávky nechtěly zapojit masy.¹³³⁴ Nakonec svého diskusního příspěvku Bolen zvolal: „*My jsme ti přátelé, kteří po Goliathovi a Skálovi řvali jako kráva po teleti. Pracujete tak, že tím vedete stranu přímo do zkázy*.“¹³³⁵

Gottwaldovo křídlo očekávaně na sjezdu slavilo vítězství, a to drtivé. Podařilo se navolit takové vedení, kde již nezasedli exponenti minulého vedení a bylo na rozdíl od předcházejících sjezdů

¹³³¹ NA, f. Ústřední výbor 1921-1938, k. 4, a. j. 49.

¹³³² Protokol V. řádného sjezdu, s. 46

¹³³³ Protokol V. řádného sjezdu, s. 144.

¹³³⁴ Anev, Petr: Komunistická opozice 1929-1932, s. 63.

¹³³⁵ Protokol V. řádného sjezdu, s. 193.

jednotlivé, uniformní.¹³³⁶ Zásadní odpor ze strany představitelů nyní již předchozího vedení, který měl zvrátit nastoupenou linii v KSČ, nakonec nenastal, Jílek a spol. se nacházeli na sjezdu v defenzivě a neměli ani podporu Kominterny, ani jiné prostředky, jak udržet své pozice. Ústředním (generálním) tajemníkem se stal Gottwald. Do polbyra byli zvoleni kromě něho také Fried, Guttman, Hruška, Šverma, Josef Hrubý, Reiman či Slánský, tedy Gottwaldovi spojenci. „Na milost“ byl později vzat čelný slovenský funkcionář Marek Čulen¹³³⁷ a především Zápotocký, který na V. sjezdu nebyl z důvodu nemoci.¹³³⁸ Nakonec přešel z centristických pozic na Gottwaldovu bolševizační platformu. Zápotockému zprvu plně nedůvěřoval ani Gottwald a dokonce navrhoval jeho vyloučení ze strany, jak vyplývá ze všeplenární schůze členstva I. kraje KSČ, která se konala 5. 3. 1929, tedy těsně po V. sjezdu. Gottwaldův úmysl Zápotockého vyloučit KSČ podporuje ostatně jeho řeč z 13. 8. 1928 v Moskvě, která byla vůči Zápotockému kriticky zahrocená. Fakt, že Gottwald navrhoval vyloučit Zápotockého ze strany, vyplývá rovněž z předmětné policejní relace, která monitorovala tuto akci. Nicméně, komunistický poslanec a odborář byl od této chvíle součástí nové politické garnitury, „aby bylo dokázáno, že strana se nebojí oportunistických podvrtných živlů.“¹³³⁹ Zápotocký, ač to vypadalo, že jej může stihnout osud Jílka a Bolena, zůstal napříště Gottwaldovým loajálním spojencem, a to i po roce 1945.¹³⁴⁰

Zmíněná všeplenární schůze nicméně dokumentovala rozložení pozic ve vedení KSČ, které se nezvratně vychýlilo ve prospěch Gottwaldových stoupců. „Jílkovci“ poslali schůzi své prohlášení, v němž je pranýřováno nové vedení strany, podle nich vede Gottwald a další KSČ k organizačnímu a politickému rozkladu a ohrožuje její masovost.¹³⁴¹ Sekretariát tvořili kromě Gottwalda rovněž Fried, Artur Melzer, Šverma a Zápotocký. Nové vedení doznalo změn s účinností od 21. 4. 1929, kdy do polbyra přibyli Pfeiferová, Josef Svoboda, naopak z něho vypadli Slánský a Reiman, a po vyloučení Jaroslava Stulíka z polbyra 30. 9. 1929 byl orgán doplněn ještě o Köhlera, jednoho z představitelů levé opozice a Gottwaldova loajálního člena strany. Ve složení nejvyšších stranických orgánů po V. sjezdu KSČ zaujme především skutečnost, že se do nich dostávají i příslušníci mladé generace německého původu, kterým bylo vesměs kolem 30 let. V ÚV tak figurovali například Bruno Köhler, Rudolf Appelt,¹³⁴² Pavel

¹³³⁶ Sám Jílek ve sjezdové debatě uznával, že je nutné, aby v této době bylo vedení jednotlivé a „aby nebyli rušeni soudruzi ve vedení tak, jako jsme byli my, kdy bylo vedení složeno ze tří skupin a kdy jsme měli potom veliké obtíže pro vedení politiky strany.“ Protokol V. řádného sjezdu, s. 144.

¹³³⁷ Čulen se stal členem poslaneckého klubu Komunistická strana Československa (leninovci). Do KSČ se vrátil v roce 1932.

¹³³⁸ To potvrdila i jeho žena Marie Zápotocká. NA, f. Marie Zápotocká, k. 12. a. j. 101.

¹³³⁹ **Kreč, Jaroslav-Machatková, Raisa:** Dokumenty k 50. výročí V. sjezdu Komunistické strany Československa. Faksimilia 2. Policejní relace o schůzích a činnosti KSČ po sjezdu 1929-1930. Praha 1979, s. 4.

¹³⁴⁰ Jak píše Karel Kaplan a Pavel Kosatík, „už od konce dvacátých let patřil Zápotocký do tzv. Gottwaldovy gardy. Vždycky se v ní však vyjímal trochu zvláště, stál jakoby stranou a maličko osaměle, a byl tak vnímán i dalšími členy vedení strany. **Kaplan, Karel-Kosatík. Pavel:** Tribun lidu, který se bál: Antonín Zápotocký. In: **Kárník, Zdeněk-Kopeček, Michal (eds.):** Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Sv. I. Praha 2003, s. 94.

¹³⁴¹ NA, f. Klement Gottwald 1896-1954, k. 4, a. j. 125.

¹³⁴² Rudolf Appelt (1900-1955), československý politik německé národnosti, poslanec, Gottwaldův blízký spolupracovník, později diplomat reprezentující Německou demokratickou republiku.

Reiman či Robert Korb.¹³⁴³ Do Revizní komise byla zvolena i další výraznější tvář Edmund Hünigen.¹³⁴⁴ Již zmíněný Köhler byl rovněž členem polbyra ÚV KSČ,¹³⁴⁵ stejně jako Pavel Reiman.¹³⁴⁶ O všech se dá říct, že byli věrnými Gottwaldovými spojenci i v letech pozdějších, proto se jimi vůdčí postava KSČ obklopila, neboť jim důvěřovala. Když blíže nahlédneme do nového složení vrcholných stranických orgánů, skutečně zjistíme, že bylo nyní na rozdíl od složení předchozích sjezdů monolitní a s absolutní převahou levých, s vyloučením „historické pravice“.¹³⁴⁷ Ve vedení již tedy nefiguruje ani Šmeral, kterého ani na sjezd nepozvali, jeden za zakladatelů KSČ dlel v té době v aparátu Kominterny. Nicméně i přes kritiku šmeralismu na V. sjezdu, která vlastně prostupuje v podstatě celými dvacátými lety, Šmeral spolu s Kreibichem bolševizaci podpořili a současně podrobili kritice oponenty bolševizačního kurzu.¹³⁴⁸

Můžeme konstatovat, že po V. sjezdu nezůstal z vedení zvoleného na IV. sjezdu prakticky kámen na kameni a došlo k důsledné „očistě“ od „jílkců“, čímž byl hlavní úkol levé opozice beze zbytku splněn. V. sjezd tak uzavřel vnitrostranickou krizi, která naplno propukla po neúspěchu Rudého dne. O výsledku mocenského klání dvou znesvářených táborů – levé opozice v čele s Gottwaldem a dosavadním vedením, kde převažoval dosud vliv Jílkovy skupiny, se však jako obvykle nerozhodovalo doma, ale za hranicemi Československa, tedy v Kominterně. Jílek a spol. měli do fiaska spojeného s Rudým dnem podporu Kominterny, to se však změnilo po 6. červenci 1928. Vrcholní činovníci Kominterny přestali v Jílkovi a jeho spojencích vidět spolehlivého garanta bolševizace, a naopak vsadili na mladou garnituru, již nikterak zatíženou sociáldemokratiem, které umožnili navíc vlastní vnitrostranický vzestup.¹³⁴⁹ Sjezd tak skončil absolutním vítězstvím levé opozice a drtivou porážkou dosavadního vedení.

V odborné literatuře se poměrně často objevuje tvrzení, že V. sjezd byl Gottwaldovým pučem, což není úplně přesné. Spíše bychom volili na tomto místě termín vnitrostranického převratu, machinace a zákulisní manévry představitelů levé opozice byly zřejmé a plně se „osvědčily“ právě na sjezdu. V. sjezd lze hodnotit jako vnitrostranický střet o moc, kdy jednomu z nesvářených táborů byla propůjčena neoddiskutovatelná výhoda v podobě jasně vyjádřené podpory Kominterny. Takové střety o moc probíhaly i v ostatních politických stranách v meziválečném období běžně a mnohdy se volily rovněž ostré formy boje. Jílek s Bolenem sice měli formálně možnost obhájit svá stanoviska, a také tak činili, k nimž už však nebylo nikterak

¹³⁴³ Robert Korb (1900-1972), komunistický politik německého původu, původně sociální demokrat. Byl spolupracovníkem Karla Kreibicha při utvoření německé sekce KSČ vydělením ze sociálně demokratické strany. Korb se přimknul ke gottwaldovskému křídlu koncem dvacátých let a byl zvolen do ÚV. V prosinci 1938 uprchl se svou manželkou z Československa do Moskvy.

¹³⁴⁴ Edmund Hünigen (1897-1971), komunistický politik německé národnosti, byl činný v odborovém hnutí. Ve třicátých letech výrazně upozorňoval na nebezpečí fašismu. Po nacistické okupaci českých zemí byl zatčen a vězněn v koncentračním táboře Flossenbürg.

¹³⁴⁵ Od 30. 9. 1929.

¹³⁴⁶ Od 21. 4. 1929.

¹³⁴⁷ **Voráček, Emil:** Politika Kominterny a proces „bolševizace“ KSČ, s. 132.

¹³⁴⁸ Sjezd dokonce svou rezolucí usiloval o odvolání Šmerala z EKI, což se nakonec nestalo.

¹³⁴⁹ Srov. **Dolejšký, Martin:** Komunisté v Praze. Činnost a postavení Komunistické strany Československa ve Velké Praze v letech 1921 až 1939. Praha 2022, s. 61.

přihlíženo, protože byly stranickou veřejností již předtím zdiskreditovány, stejně jako následně na sjezdu. Otázkou zůstává, zda si zástupci Jílkovy skupiny uvědomovali, že jejich slovu už nechce většina delegátů na sjezdu naslouchat. Před samotným sjezdem Bolen s Jílkiem byli v bojovné náladě a chtěli svá stanoviska obhájit, nicméně záhy seznali, že v pečlivě naaranžované sjezdové atmosféře bude takřka nemožné něčeho reálného dosáhnout. Na V. sjezd lze také nahlížet jako na počátek systematické likvidace vnitrostranické opozice, která si dovolila být jen odchýlit od závazných směrnic, nadiktovaných už novou politickou garniturou.

V celém procesu byla nezbytným pomocníkem a současně partnerem Gottwaldovi a jeho věrným právě Kominternu. Vnitrostranický spor internacionalizovala, vyvolala střet mezi oběma křídly Otevřeným dopisem, kde chyby „jílkovců“ veřejně pojmenovala. Levá opozice pak usilovala přenést debatu o dopisu na veřejné pole s cílem zkompromitovat skupinu kolem Jílka. I když ta měla nejprve nemalou podporu v krajích, postupně ji v krajských konferencích ztrácela a mocenská rovnováha se začala vychylovat nezvratně směrem k levé opozici. „Jílkovci“ se dostali na podzim 1928 do defenzivy, z níž se už nikdy nevymanili. Gottwald pak pasoval sebe a svou skupinu do role těch, kteří jsou jednak schopni vyvést stranu z vleklé krize, a jednak provádět bolševizační kurz tak, jak vyplývalo ze závěrů kongresů Kominterny. Vrchol střetu se odehrál na V. sjezdu v únoru 1929. Na něm se ukázalo i přes Jílkův počáteční optimismus, že dosavadní vedení, které Gottwald hned na začátku ve svém úvodním proslovu prakticky odepsal, nemá důvěru delegátů a na sjezdu bylo poraženo. Kominternu, která zpočátku stála za skupinou okolo Jílka, který měl v Moskvě dříve pevnou pozici, už v rezoluci prezidia EKI z 16. 4. 1929 hovořila jinak, jasně ve prospěch levé opozice, nyní funkcionářů, kteří si rozdělili ve vedení strany křesla. V této rezoluci prezidium EKI konstatovalo, že akceptuje závěry V. sjezdu KSC, podrobilo hluboké kritice oportunistické chyby bývalého vedení s tím, že na sjezdu byla od základů napravena linie strany.¹³⁵⁰

Další z vnitrostranických krizí, kterou bychom mohli ve dvacátých letech označit za nejvážnější, tak byla za pomoci Kominterny sice vyřešena, nicméně její důsledky je nutno označit za neblahé. Výhodiskem z dlouhotrvající krize totiž bylo bezvýhradné podřízení strany Kominterně, kvůli němuž si prožila KSC další nemalý otřes v následujícím období, a kvůli kterému řada významných komunistických představitelů nakonec stranu opustila. Nicméně to neznamenovalo, jak někteří historikové připomínají, že KSC ztratila svůj masový vliv. Opak byl pravdou, i když volby v roce 1929 podle soudobých politických pozorovatelů měly znamenat prudký úbytek voličské přízně, nestalo se tak a KSC zůstala politickou silou s nadále stabilním politickým vlivem ve společnosti. Vnitrostranické pnutí zapříčiněné ovládnutím KSC levými v čele s Gottwaldem a dalšími byla zažehnána již za jiných společensko-politických podmínek zhruba v roce 1931, v čase probíhající hospodářské krize, kdy v březnu stejného roku dosáhl počet členů 40 000.¹³⁵¹ Hospodářská krize ve svízelném období znamenala pro Gottwaldovu mladou

¹³⁵⁰ RGASPI, f. 495, Op. 20, D. 585.

¹³⁵¹ **Dolejský, Martin:** Komunistická strana Československa v zajetí sociálfašismu. Vyloučení Josefa Guttmanna z KSC v roce 1933. In: *Paginae Historiae* č. 28/2, s. 132.

garnituru jednu z velkých výzev, protože skýtala možnost, aby nové vedení ukázalo své schopnosti na všech úsecích stranické práce a vlastně tak legitimizovalo svůj poměrně rychlý mocenský nástup.

Není tedy pochyb o tom, že V. sjezd v dějinách meziválečné KSČ představuje významnou cézuru. Neznamenalo to jen nástup Moskvě povolné či přímo poslušné politické garnitury, ale také symbolické završení generačního konfliktu, který delší dobu probíhal mezi těmi členy, jež vzešli ještě ze sociálně demokratické strany, a novými členy, již nezatížených touto minulostí. Právě hmatatelné generační napětí bylo nedílnou součástí konfliktu, které vyvrcholilo právě událostmi na V. sjezdu a také po něm. Zatímco staří, zasloužilí členové, mnozí v podstatě radikální socialisté, projevovali ochotu ke kompromisům, na něž byli zvyklí z první poloviny dvacátých let, u levé opozice vedené Gottwaldem názorová pružnost velmi rychle mizí, a již je označována jako oportunistická, tudíž pro stranu zhoubná. Historik Juraj Benko k tomu dodává, že mladí komunisté okolo Gottwalda se dali snázeji indoktrinovat a v mladých kádrech Kominterna nacházala energické a odhodlané realizátory ideologických a organizačních směrnic.¹³⁵² Proces bolševizace měl podle historika Karola Fremala i jiný, národnostní rozměr, respektive protislovenský osten. Fremal tak vyvozuje z faktu, že poté, co se po V. sjezdu KSČ zmocnili vedení mladí političtí činitelé v čele s Gottwaldem, došlo k odstranění předních slovenských funkcionářů z vedení KSČ na Slovensku jako například Verčíka či Čulena, kteří byli nahrazeni ve své většině představiteli neslovenského či jiného původu.¹³⁵³ Čulen byl vzat na milost v roce 1932, kdy se do KSČ vrátil, to však neplatilo o Verčíkovi, který se s KSČ rozloučil v roce 1930 a o tři roky později se vrátil do sociální demokracie. Po Verčíkovi tak zaplnil prostor alespoň zčásti další významný slovenský komunista Štefan Major.¹³⁵⁴ Je pravda, že osobnostně vyhranění slovenští představitelé, kteří zpravidla patřili mezi zakladatele KSČ na Slovensku, pražskému vedení překáželi, takže s Fremalovou myšlenkou lze vyslovit souhlas.

Nová mladší politická garnitura, jež se na V. sjezdu zmocňuje vedení, přiblížila KSČ k původní ideální představě Kominterny, tedy straně profesionálních revolucionářů s železnou kázní (Zinovjev: „*Potřebujeme komunistickou stranu, a to sice jako centralizovanou stranu s železnou kázní.*“)¹³⁵⁵ a rigidním ideologickým pohledem. Právě z tohoto důvodu představovala nastupující mladší generace v čele s Gottwaldem pro Kominternu „tvárnější materiál“ než zakládající garnitura KSČ, což mělo skýtat záruku, že nebude napříště docházet k prudkým odchylkám od závazně stanovené linie či taktiky. To ovšem samozřejmě neplatilo ve všech případech, jak ještě uvidíme. Kominterně však šlo zejména o to zbavit konečně komunistickou stranu jednou provždy

¹³⁵² Konzultace autora s Mgr. Jurajem Benkem, Ph.D. z 11. února 2023.

¹³⁵³ **Fremal, Karol:** Korene bolševizmu na Slovensku. I. část. Iné pohľady na formovanie a vznik marxistickej ľavice. In: Acta Historica Neosoliensia č. 5/2002, s. 45.

¹³⁵⁴ Štefan Major (1887-1963), slovenský funkcionář KSČ, meziválečný poslanec, profesí učitel. Za KSČ byl zvolen poslancem v roce 1925, o čtyři roky mandát obhájil. Nicméně rozhodnutím volebního soudu v roce 1932 Major mandát pozbyl. Během druhé světové války působil v aparátu Kominterny a slovenském vysílání moskevského rozhlasu. Po druhé světové válce byl členem ÚV Komunistické strany Slovenska.

¹³⁵⁵ **Zinovjev, Grigorij:** Die Kommunistische Internationale über die Rolle der Kommunistischen Parteien in der Revolution. Reden Sinowjews und Lenins auf dem II. Kongress der K.I. Leitsätze. Hamburk 1924, s. 21.

návyků sociáldemokratismu, který považovala za přežívající relikv předcházejícího vývoje. Na schůzi prezidia EKI 16. dubna 1929 pak Kominternu hodnotila výsledky V. sjezdu KSČ s uspokojením. Podle ní si V. sjezd KSČ vzal správnou lekci z neúspěchu Rudého dne a vrcholné shromáždění je nejdůležitějším předělem na cestě k bolševizaci a také eliminaci sociáldemokratismu jednou provždy.¹³⁵⁶

Sociáldemokratismus prostupoval sjezdem velmi silně a rezonoval na všech úrovních. Ostatně o tom svědčí i instrukce delegace Kominterny na V. sjezd KSČ, jak je potvrdilo prezidium EKI 1. února 1929. V prvním bodě instrukcí je uvedeno, že je jedním z nejdůležitějších úkolů je napnout síly v boji se zbytky sociáldemokratismu v KSČ, jakož měla být potírána i pravá úchylnka.¹³⁵⁷ Tento cíl se tak s podporou Kominterny od Rudého dne až po V. sjezd podařilo splnit, a o levé opozici nyní třímající stranické otěže bychom tak mohli hovořit konečně jako o bolševických komunistech či profesionálních revolucionářích leninského typu, o což Kominternu dlouhodobě usilovala, ale nedařilo se jí to podle svých představ, protože v KSČ probíhaly intenzivní frakční boje. Na druhé straně tato prudká změna, kdy byli „jílkovci“ v podstatě poraženi na hlavu, v sobě skýtal zárodek další krize, protože přirozeně existovala skupina komunistických funkcionářů i na nižší úrovni, která se se zmíněnými změnami nesmířila a požadovala zjednaní nápravy například svoláním mimořádného sjezdu. Proti novému gottwaldovskému vedení se začala formovat opozice, jejíž vliv byl ovšem omezený.

V. sjezd KSČ můžeme považovat za předěl, který udělal poměrně dramatickou tečku za vnitrostranickým mocenským bojem mezi Jílkovou skupinou a levou opozicí. Sjezd završil boj o moc ve straně, z něhož nakonec vyšli vítězně stoupenci levé opozice, kteří stočili kormidlo v duchu nových direktiv Moskvy prudce doleva. Ostatně Gottwald na zasedání prezidia EKI 3. 4. 1929 prohlásil, že nové vedení zvolené na V. sjezdu chce dosáhnout skutečného obratu doleva, protože to je jediná možná cesta, jak stranu zachránit a ozdravit.¹³⁵⁸ Bolševizace měla být ideologicko-politickým východiskem z krizového stadia strany, od níž si Gottwald a spol. slibovali její „zrevolučnění“ a hlavně ideologické zpevnění, kde již pro přežitky sociáldemokratismu nebylo dalšího místa. Sociáldemokratismus tak měl navždy skončit v propadlišti dějin. Fakt, že sjezd rozhodl o vítězi vnitrostranického souboje, položilo další otázky, jaká bude taktika KSČ do dalších let. I když V. sjezd dopadl podle očekávání, zvítězší bolševická linie reprezentovaná mladými komunistickými funkcionáři ještě nebyla zdaleka probíjována na všech úsecích strany tak, jak by si Gottwald představoval. Ostatně ve svých četných člancích na tento fakt upozorňoval. Bolševizace totiž současně vyvolala v KSČ napětí, a možno říci i další menší krizi, kterou se podařilo překonat až na VI. sjezdu v roce 1931.

Historikové hovoří zpravidla o tom, léta 1921-1929, tedy do převzetí mocenských otěží Gottwaldovým křídlem, lze i přes vypjatou a radikální rétoriku hodnotit KSČ ve srovnání s dalším obdobím jako spíše umírněnou formaci, to se však V. sjezdem v roce 1929 mění.

¹³⁵⁶ RGASPI, f. 495, Op. 20, D. 585.

¹³⁵⁷ Tamtéž.

¹³⁵⁸ RGASPI, f. 495, Op. 2, D. 148.

Nastupuje sektářská koncepce kombinovaná se zjevnými demagogickými hesly v podání komunistických funkcionářů prakticky na všech úrovních jejich aktivit. Historikové se obvykle shodují na tom, že krajně levicová koncepce trvá mezi lety 1929-1931, zatímco potom relativně polevuje, což ovšem neznamenalo, že by se komunisté vzdali konceptu „třída proti třídě“. Kategoricky však mizí ze strany komunistů ochota ke kompromisům či ústupkům. Výše uvedená neochota se projevila přirozeně ve všech sférách. Komunisté odmítli v politické a sociální oblasti jakékoliv dohody se sociálními demokraty, které v souladu se závěry VI. kongresu a taktiky „třída proti třídě“ označili hanlivě za sociálfašisty. Výrazný posun směrem k sektářské doktríně však komunisty z politického kolbiště nediskvalifikoval. Historik Jakub Rákosník hodnotí, že i když KSČ prošla radikálními proměnami taktiky během dvacátých a třicátých let, je možno ji stále řadit v tomto období ke stranám s masovou voličskou podporou.¹³⁵⁹

Proto i přes změnu taktiky na konci dvacátých let je třeba považovat KSČ za relevantní, byť samozřejmě nadále nesmlouvavou opoziční sílu. Je nutno odmítnout názory, které tvrdí, že po V. sjezdu následuje pád strany do politické bezvýznamnosti, byť její vliv poklesl, to je nesporné. A tento fakt uznává i marxistická literatura, i když ze zcela jiného důvodu. Podle ní na vině přirozeně nebyla bolševizace KSČ, ale právě předchozí „likvidátorské“ působení „jílkovsko-bolenovské kliky“, v jehož důsledku došlo k relativnímu poklesu politického vlivu KSČ. Rovněž tak je třeba odmítnout názory, podle nichž vypuknutí hospodářské krize v roce 1929 stranu vlastně „zachránilo“ před zkázou. Je nepochybné, že hospodářská krize KSČ naopak posílila a její radikální rétorika dopadala na úrodnou půdu zvláště v období, kdy vrcholila v Československu nezaměstnanost.

¹³⁵⁹ **Rákosník, Jakub:** Příčiny volebních úspěchů KSČ v první republice. Úvaha nad interpretačními možnostmi. In: Forum Historiae: Medzi sociálnym a politickým radikalizmom 1918-1938, č. 1/2013. Bratislava 2013, s. 10.

VII.

Důsledky V. sjezdu KSČ

Gottwald si však přese všechno právem mohl po V. sjezdu připadat jako vítěz, jehož osobní mocenské ambice byly uspokojeny. Jeden z hlavních architektů bolševizace v československých podmínkách se dokázal zbavit jílkovské skupiny a získal si současně potřebnou důvěru Kominterny, jež levé opozici dala za pravdu v létě 1928 na VI. kongresu. Pokud si Gottwald a jeho spojenci ovšem na druhé straně mysleli, že po V. sjezdu KSČ se tlak Kominterny sníží v důsledku vytlačení „likvidátorů“ ze strany, a její pozornost ochabne směrem ke KSČ, tak se mýlili. Bylo tomu naopak, nicméně Kominternu měla práci ulehčenou tím, že nové vedení se jí plně oddalo. Odpovědní představitelé mezinárodního revolučního štábu sledovali, jak se situace v KSČ po V. sjezdu vyvíjí. Stále však existovalo mnoho nedostatků na všech úrovních, které Kominternu KSČ připomínala nové gottwaldovské garnituře. Jinými slovy samotný sjezd připravil podmínky pro postupnou bolševizaci ve straně podle direktiv a přání Kominterny, sjezd „automaticky“ KSČ ještě nemohl sám o sobě zbolševizovat.

Ve světle vítězných pocitů Gottwalda a spol. zažívá KSČ po únoru 1929 poměrně prudký otřes, který měl především za následek masový odchod členů, jež projevíli nesouhlas s událostmi kolem V. sjezdu a bezprostředně po něm. Zatímco v březnu 1927, tedy v době konání IV. sjezdu, měla KSČ přibližně 138 000 členů, v únoru 1929 následuje strmý propad na asi 25 000 členů.¹³⁶⁰ Podobný vývoj mimochodem prožila i KSF s aktivním přičiněním Evžena Frieda. Mnoho členů, kteří vystoupili KSČ na protest proti bolševizaci, našlo zpět cestu do sociální demokracie včetně dříve významných funkcionářů strany – Šturce, Skaláka, Muny a dalších, jež se stali zárodkem opozice vůči novému vedení KSČ. S nadsázkou řečeno tito a jiní komunisté uposlechli předsedu sociální demokracie Antonína Hampla, aby se „vrátili z vandru domů.“

Na druhé straně, i když průvodním negativním jevem V. sjezdu byla citelná ztráta straníků, tak se členská základna KSČ po V. sjezdu omladila, jak konstatuje Bohumil Melichar.¹³⁶¹ V tomto směru je třeba s ním souhlasit, že kurz, který začala vyznávat Gottwaldova garnitura, konvenovala „*generační množině členů rozmístěných na všech úrovních stranické hierarchie*“.¹³⁶² Vyhovovala však rovněž nemálo mladým členům, kteří se dostávali do řídicích funkcí na nižších úrovních, kde vystřídali své kolegy z první „zakladatelské“ generace KSČ. Je třeba říct, že strana ztratila po V. sjezdu také část své akceschopnosti, mnoho základních

¹³⁶⁰ Štverák, František: Schematismus, s. 581.

¹³⁶¹ Melichar, Bohumil: Rudá Praha. O příčinách volební úspěšnosti meziválečné KSČ. Diplomová práce. Praha 2017, s. 44.

¹³⁶² Tamtéž.

organizací projevovalo pasivitu a nezájem. Vedení strany upozorňovalo na fakt, že izolovanost KSČ je stále velká.¹³⁶³ Rozhodně se tedy nedá hovořit po V. sjezdu o nějaké okamžité vnitřní konsolidaci KSČ, jednalo se o proces, který byl samozřejmě dlouhodobý. Navíc Kominternu až úzkostlivě dbala na to, aby byly zatlačovány oportunistické tendence ve straně, a aby místní organizace KSČ přijaly příslušná opatření k mobilizaci proti „likvidátorům“.¹³⁶⁴ Politický sekretariát Kominterny přijal na svém zasedání 16. dubna 1930 rezoluci, v níž je konstatováno, že na tomto poli má KSČ poměrně velké rezervy.¹³⁶⁵ Vycházelo se ze skutečnosti, že i po vyloučení „likvidátorů“ nejsou ještě zcela překonány oportunistické názory ve straně. Právě oportunismus zůstává hlavním vnitrostranickým nebezpečím, které je třeba soustavně potírat.¹³⁶⁶

Gottwald navíc musel bojovat bezprostředně po sjezdu svést boj na několika frontách – proti „likvidátorům“, oportunismu a proti ultralevým náladám, které se zhmotnily ve skupině kolem Frieda, Šťastného a Reimana.¹³⁶⁷ Ještě k této skupině bývá přiřazován Josef Guttman.¹³⁶⁸ Boj proti „likvidátorům“ měl nabýt prvořadého významu a naléhala na něj také Kominternu v jednáních svých vrcholných orgánů. „Likvidátoři“ měli postupně pozbyt svých pozic na všech úrovních strany včetně zájmových spolků či odborů. Prezidium EKI v dubnu 1929, tedy těsně po V. sjezdu KSČ, přijalo rezoluci, v níž akcentovalo důležitost boje proti „likvidátorům“ a jednotlivé komunistické sekce byly vyzvány k tomu, aby podpořily boj KSČ vůči nim.¹³⁶⁹ Ultralevé tendence pak nebyly izolovaným jevem u některých českých komunistů, ale tyto negativní zjevy se objevily například i v některých slovenských organizacích, například v Bratislavě. V českých podmínkách se objevily v poněkud zastřenější podobě ještě před V. sjezdem, na něm a manifestovaly zřetelně i po jeho skončení.

Fried hlásal ještě před konáním V. sjezdu, že je nutné, aby příští vedení bylo důsledně homogenní, bez kolísavých živlů.¹³⁷⁰ Fried podrobil nové gottwaldovské vedení kritice z krajně levičáckých pozic. Chtěl na sebe strhnout až příliš moci, a to také v personálních otázkách, když nesouhlasil například s tím, aby do nového vedení byl přijat Zápotocký pro „nesprávnost jeho názorů.“¹³⁷¹ Friedova skupina si počínala autoritativně, v podstatě si osobovala právo vystupovat

¹³⁶³ NA, f. Ústřední výbor 1921-1938, k. 4, a. j. 49.

¹³⁶⁴ RGASPI, f. 495, Op. 20, D. 585.

¹³⁶⁵ RGASPI, f. 495, Op. 56, D. 16.

¹³⁶⁶ Rudé právo, 4. června 1929, s. 4.

¹³⁶⁷ Zajímavé je, že například představitel pravého křídla Edmund Burian řadil Gottwalda též do skupiny ultralevých, jakož i celou nastoupivší garnituru na V. sjezdu. A nejen on. Ve zprávě prezidiu zemského úřadu v Praze o situaci v KSČ z 28. prosince 1933 se uvádí: „Překvapilo vedoucí funkcionáře do značné míry chování Gottwalda, který byl do nedávna horlivým stoupencem ultraradikálního politického směru, reprezentovaného známou skupinou Reimannovou, ke které náležel také známý komunistický pracovník a šéfredaktor časopisu ‚Rudé právo‘ Josef Guttman. Někteří funkcionáři jsou názoru, že obrat v politických názorech Gottwalda je výsledkem soukromého politického jednání se Šmeralem. Šmeral byl houževnatým nepřítelem ultraradikální politické taktiky KSČ a z toho důvodu se stranil spolupráce s dosavadním funkcionářským kádrem, ovlivňovaným skupinou Reimannovou.“ ABS, fond S, sign. S-419-2.

¹³⁶⁸ Tamtéž.

¹³⁶⁹ RGASPI, f. 499, Op. 1, D. 11.

¹³⁷⁰ V bojovém svazku, s. 131.

¹³⁷¹ Tamtéž, s. 131.

jako druhé centrum moci ve straně a personální problémy hodlala řešit jednoznačně radikálními prostředky – vylučováním, a to i masovým.¹³⁷² Vyhlásila také heslo permanentní stávky, to znamená takové stávky, která měla probíhat až do úplného vyčerpání.¹³⁷³ Někteří historikové dokonce soudí, že právě Fried aspiroval na vedoucí pozici v novém vedení a chtěl nahradit Gottwalda v čele strany. Jeho ambicióznost mu sice později vylouval sám generální tajemník, ale vzájemné mocenské sváry pokračovaly dál, a to i po parlamentních volbách v roce 1929. Není bez zajímavosti, že podle komunistického novináře Stanislava Budína vytýkal Fried Gottwaldovi, že se spojuje se Šmeralem a Zápotockým, které jednoznačně označil za oportunisty.¹³⁷⁴

Nový vůdce KSČ tak musel iniciativně jednat, protože bylo zapotřebí zabezpečit výsledky V. sjezdu. K tomu Gottwaldovi pomáhala Kominternu, která doporučovala, aby byly přijaty potřebné kroky ke zlepšení kolektivní práce vedení strany. Gottwald mobilizoval na jednání ÚV ve dnech 5.-6. ledna 1930 proti „levému přehánění“, proti kterému je nutno vést soustavný ideologický boj. Naléhal na to, aby byla frakční Friedova skupina co nejrychleji zlikvidována, protože směřuje proti vedení strany.¹³⁷⁵ Bojovná řeč na ÚV by odpovídala tomu, že se Gottwald mohl obávat o právě nabytou pozici generálního tajemníka. Nicméně z druhé strany byl Gottwald sám kritizován za to, že zůstává spíše pasivním pozorovatelem aktivit Friedovy skupiny, která požívá určitého vlivu na straníky, byť spíše marginálního. Sám Gottwald hodnotil na zasedání Středoevropského sekretariátu EKI 12. dubna 1930, že situace byla před čtyřmi měsíci kritická kvůli ultralevým tendencím ve straně, které ve spojení s nebezpečím zprava brzdily boj proti oportunismu.¹³⁷⁶ Friedova skupina navíc kritizovala na konci roku 1929 průběh stávek, z nichž řada skončily porážkou, a Friedovi se rozhodně nezamlouvala nová linie strany, kterou označil za „*kolísavou, falešnou a zkřivenou dopravu*.“¹³⁷⁷

Vzhledem k tomu, že Fried se řadil mezi ultralevé, vznášel se nad ním stín možného obvinění Kominternou z levé úchytky. Fried postupně cíleně vygradoval konflikt proti vedení strany a začal požadovat provedení „generální čistky“ strany, která měla být nutným předpokladem

¹³⁷² Marie Švermová ve svých pamětech o Friedovi napsala: „Friedův postup byl ukázkou pseudorevolučnosti. Spolu s Janem [Švermou – pozn. aut.] a dalšími jsme vystoupili proti jeho sektářství a museli jsme se s ním dostat do střetu. Zazlívali jsme Gottwaldovi, že je příliš pasivní, že podceňuje nebezpečí této sektářské skupiny, která přece jen má vliv na určitý okruh jeho členů, a i když nemůže prosadit své, brzdí práci vedení.“ **Švermová, Marie:** Vzpomínky, s. 90.

¹³⁷³ Analogii Friedově snažení bychom mohli hledat o čtyři dekády později, po srpnových událostech v roce 1968 v rámci normalizace (konsolidace). Zformovala se ultralevá krajně dogmatická skupina, kterou tvořili například Josef Jodas, Emanuel Famíra, Josef Grösser či Soňa Penningerová. Tito dogmatikové volali po důsledných čistkách v řadách reformních komunistů, které by měly charakter poúnorových personálních změn na všech úrovních, jejich představou pak byla menší, elitářsky vedená KSČ, složená jen ze spolehlivých členů po gottwaldovském vzoru. Skupina vyvíjela nátlak na Gustáva Husáka, který se stal 17. dubna 1969 po Alexandrovi Dubčekovi prvním tajemníkem ÚV KSČ. K ultralevé skupině blíže viz **Kocian, Jiří-Pažout, Jaroslav-Vilímek, Tomáš-Balík, Stanislav-Hloušek, Vít:** Dějiny Komunistické strany Československa IV. (1969-1993). Praha 2020, s. 68-70.

¹³⁷⁴ **Budín, Stanislav:** Jak to vlastně bylo, s. 72.

¹³⁷⁵ Klement Gottwald, spisy II, s. 30.

¹³⁷⁶ RGASPI, f. 495, Op. 28, D. 59.

¹³⁷⁷ **Pokorná, Jiřina:** Na počátku třicátých let, s. 41; V bojovém svazku, s. 135.

v obratu k masové práci a boji proti pravicovému nebezpečí.¹³⁷⁸ Podle Frieda byl boj nového vedení KSČ proti pravicovému nebezpečí nedostatečný. Nicméně jakmile Fried překročil tuto pomyslnou hranici, vložila se do sporu jako ve všech podobných případech Kominterna a začala činit nutné kroky k normalizaci situace v KSČ. V prosinci 1929 se překotnými posjezdovými událostmi v KSČ zabýval Středoevropský sekretariát EKI, aby posoudil československou otázku. Jako v předchozích krizových situacích vytvořil i zvláštní komisi, v jejímž čele zasedl člen prezidia EKI Gusev. Podle něho nelze přeskakovat jednotlivé etapy, jak by to chtěla udělat právě Friedova skupina, protože jinak se jedná o prázdné revoluční fráze. To v důsledku škodí KSČ a znamená ústup vzad v rozvinutí jejích cílů. Na jednání Středoevropského sekretariátu EKI byl přítomen jak Fried, tak Gottwald. Obě strany sporu přednesly svá stanoviska, Fried adresoval Gottwaldovi a dalším své výtky ohledně nedostatečného boje proti pravicovému nebezpečí. Nicméně na prosincových jednáních došlo k vytříbení vzájemných pohledů, když Fried svá obvinění na adresu nového vedení posléze stáhl.¹³⁷⁹ Gusev dal za pravdu Gottwaldovi, protože prohlásil, že je nutno sice bojovat proti pravicové hrozbě uvnitř KSČ, jenže tu brzdí právě Friedovy ultralevé názory, což brání navázání spojení s masami, které bylo za jílkovského vedení dočasně ztraceno, jak se jasně ukázalo při Rudém dni. Politický sekretariát Kominterny přijal na svém zasedání 16. dubna 1930 rezoluci, v níž konstatoval, že se podařilo KSČ sjednotit a Friedovu levou úchylku potřit.¹³⁸⁰ Kominterna nakonec Frieda povolala do sekretariátu Kominterny, aby utlumila konflikt.

Na každý pád na VI. sjezdu KSČ v roce 1931 provedl Fried sebekritiku, když prohlásil, že se ve svých vývodech mýlil a pravdu mělo nové vedení KSČ a Kominterna.¹³⁸¹ Rituální Friedova sebekritika byla jakousi symbolickou tečkou za aktivním vystupováním ultralevé skupiny a tento jinak schopný organizátor se disciplinovaně podřídil směrnicím strany i Kominterny. Nutno podotknout, že na problémy si Gottwald a další zadělali právě výsledky přijatými na V. sjezdu, zejména jednolitým složením nového vedení, kde již nezasedli názoroví oponenti nově nastoupivší politické garnitury.¹³⁸² Předtím bylo vedení z hlediska svého složení mnohem pestřejší, když je tvořil konglomerát různých názorových proudů. Ideová mnohohvrstevnatost je však po V. sjezdu již minulostí a právě „jednobarevné“ vedení, které dopředu vylučovalo oponentní názory, současně vyvolalo bouři nevole proti bolševizátorům takřka na všech frontách – politické, odborové i kulturní.

Když si porovnáme počet členstva v roce 1921, který činil zhruba 350 000, a stav o osm let později, vyjde nám, že KSČ po únoru 1929 ztratila charakter masové strany, jaký měla na začátku. I když se počet členů relativně pomalu zvedal v dalších letech, členská základna KSČ už nikdy za první republiky nedosáhla stavu přes 100 000 členů. S nadsázkou řečeno však po V.

¹³⁷⁸ RGASPI, f. 495, Op. 3, D. 137; Srov. **Pokorná, Jiřina**: Na počátku třicátých let, s. 41.

¹³⁷⁹ V bojovém svazku, s. 136.

¹³⁸⁰ RGASPI, f. 495, Op. 56, D. 16.

¹³⁸¹ Protokol VI. řádného sjezdu KSČ. Praha 1931, s. 6.

¹³⁸² To bychom ostatně mohli vztáhnout také k dnešním politickým stranám, kde různorodost názorů ve vedení je jistě prospěšná a současně i žádoucí.

sjezdu můžeme nahlížet na KSC skutečně jako na stranu budoucích profesionálních revolucionářů, jejichž rétorika se zradikalizovala a kteří prizmatem nově přijaté ideologicky strnulé taktiky „třída proti třídě“ postupovali doktrínálně ve všech svých aktivitách. O přijetí této taktiky si řekneme něco více podrobněji, protože je klíčová z hlediska dalšího vývoje, současně je nutno její akceptaci komunistickými sekcemi zařadit do širšího mezinárodního kontextu a mocenského boje uvnitř Kominterny.

Pokud jsme hovořili o VI. kongresu Kominterny v souvislosti s rozřešením krize v KSC, měla tato událost širší význam pro komunistické hnutí z hlediska další taktiky, která měla být přirozeně závazná i pro KSC. Musíme také na její přijetí hledět prizmatem postupného otočení doleva mezinárodního revolučního štábu. V budoucím obratu prudce doleva sehrály jednu z klíčových rolí ideologické analýzy dalšího vývoje kapitalismu. Bucharin tvrdil, že ve „třetím období“ kapitalismu nejsme svědky vnitřních krizí kapitalismu, ale naopak stabilizace na vyšší technologické a organizační úrovni. Revoluční povstání budou i tak nevyhnutelná, nicméně nebudou pramenit přímo z vnitřních krizí kapitalismu, ale z vnějších rozporů, která budou exponována imperialistickou válkou.¹³⁸³ Souběh krizí – zahraničněpolitické, danými neúspěchy v Asii i ve Velké Británii (generální stávka v roce 1926),¹³⁸⁴ ale rovněž celkový pokles vlivu Kominterny v zahraničí a neschopnost Sovětského svazu se vymanit z izolace, a také té vnitropolitické pak musíme vnímat v dalším vývoji, a to jak v Kominterně, tak sovětské vnitřní politice, což byly předpoklady ke stanovení nové taktiky na VI. kongresu Kominterny. Současně je třeba říct, že obrat doleva je patrný už v únoru 1928, kdy jsme svědky příznaků roztržky mezi Stalinem a Bucharinem.¹³⁸⁵ Zároveň to byla jasná předzvěst nekompromisního tažení proti pravicové úchylce.

V ideologické rovině je nutno říct, že Kominterny v důsledku výše uvedených skutečností či událostí sama zabředla do jakési vlastní netrpělivosti, strnulosti, a hledala určitý instantní mobilizační prostředek, jak se dostat zpět na revoluční cestu, a současně podnitit jednotlivé komunistické sekce ke zvýšení jejich akceschopnosti. Můžeme na druhou stranu říct, že Kominterny hledala sama sebe, vlastní identitu. Nápadně to připomínalo situaci, která následovala po „Německém říjnu“ v roce 1923, kde zmíněná revoluční netrpělivost v kombinaci s nesprávným vyhodnocením vnitřních i vnějších okolností rezultovala v zdrcující porážku povstání. Za porážku přirozeně mohli vůdci KSN, nikoliv Kominterny. Možno tedy říct, že se Kominterny nacházela ve vnitřní krizi, do níž se však dostala sama. Z ideologických pozic došla k závěru, že kapitalismus čeká konečná krize, zostří se jeho vnitřní rozpory, a proto se komunistické strany musejí připravovat na boj o moc. Podle Wilhelma Knorina svět vchází do období otřesu stabilizace kapitalismu a zároveň sílícího revolučního rozmachu mas.¹³⁸⁶ Nicméně tento nový revoluční rozmach mas měl mít jiný, zúčtovací charakter s kapitalismem. Stejně tak

¹³⁸³ **Cohen, F. Stephen:** Bukharin and the Bolshevik Revolution: A Political Biography. Oxford 1980, s. 292.

¹³⁸⁴ Byla svolána proto, že horníkům hrozilo snížení mezd a navýšení úkolů.

¹³⁸⁵ **Reiman, Michal a kol.:** Zrod velmoci. Dějiny Sovětského svazu 1917-1945. Praha 2013, s. 337.

¹³⁸⁶ **Knorin, Wilhelm:** Faschismus, Sozialdemokratie und Kommunisten. XIII. Plenum des EKKI. Moskva-Leningrad 1934, s. 3.

hovořil i Stalin těsně před začátkem VI. kongresu. Podle něho v čase konání V. kongresu v roce 1924 byla nastolena sice nestabilní, ale určitá rovnováha mezi kapitalistickým světem a Sovětským svazem. Nicméně v tuto dobu, v roce 1928, se tato rovnováha chýlí neodvratně ke konci nastává „nevyhnutelné období“ imperialistických válek a intervencí.¹³⁸⁷ Thälmann pak hovořil v temných barvách o „gigantické třídní válce“ kapitalistických velmocí proti Sovětům.

Takové hodnocení však zdaleka neodpovídalo realitě, bylo toliko ideologicky podmíněné. K imperialistickým válkám se totiž objektivně neschylovalo – v roce 1926 Německo vstoupilo do Společnosti národů, v roce 1928 byl signován Briand-Kelloggův pakt,¹³⁸⁸ ve stejném roce vstoupila v platnost Mezinárodní úmluva o zákazu použití plynů a bakteriologických zbraní ve válce.¹³⁸⁹ Naopak hodnocení situace svádělo v dalším vývoji Kominternu jednoznačně na slepou kolej, která byla prosta racionálnějšího, realističtějšího úsudku. Je tedy zřejmé, že z těchto pozic se dala jen těžko rozvinout taková strategie, která by odpovídala existujícím podmínkám a možnostem, v nichž měly nadále pracovat komunistické sekce. A odtud už bylo z druhé strany blízko tomu, aby Kominternu vyhlášením nového kurzu, který nebyl podepřen realistickými předpoklady, ale rigidním ideologickým přístupem, vhněla tyto sekce do avanturistických, sektářských dobrodružství s perspektivou předem prohraných bojů.

Kominternu hodnotila dosavadní linii komunistických stran, jež byla založena na jednotné frontě, která byla schválena v roce 1921. Bylo však jasné, že ve změněných mezinárodních podmínkách a v důsledku neuspokojivého vývoje komunistických stran včetně KSČ, přijde na řadu revize této linie a nahrazení novou taktikou, jež by brala zřetel také na vlastní zájmy sovětské zahraniční politiky. Signifikanční pro novou linii pak byly hlubší změny v samotné Kominterně, která pokračovala v nastalém obratu doleva, respektive své stalinizaci, čímž se v závěru dvacátých let dostala na krajně levicové pozice.¹³⁹⁰ Ta souvisela jednak bezprostředně s bojem proti „pravým úchylkám“, jejímiž nositeli byli Bucharin, Rykov¹³⁹¹ a Tomskij,¹³⁹² Tento triumvirát v listopadu 1929 veřejně publikoval deklaraci, v níž vyjádřil souhlas se vším, co Ústřední výbor VKS (b) mu kladl za vinu, a že se on sám se ve svých závěrech mýlil.¹³⁹³ Kongres definitivně neschválil nový ultralevý kurz Kominterny, jak je někdy mylně interpretováno, v létě 1928 totiž některé skupiny

¹³⁸⁷ **Drachkovitch, M. Milorad (ed.):** The Revolutionary Internationals 1864-1943, s. 204-205.

¹³⁸⁸ Podle signatářů Aristida Brianda a Franka B. Kellogga. Signatářem paktu se stalo rovněž Československo.

¹³⁸⁹ Je známá jako Ženevský protokol.

¹³⁹⁰ **Popálený, Peter:** Lidová fronta a její reálná podoba v Československu. In: *Paginae Historiae* 28/2, s. 145.

¹³⁹¹ Alexej Rykov (1881-1938), sovětský politický činitel, předseda Rady lidových komisařů. Rykov sice podporoval Stalina proti Lvu Trockému a posléze rovněž proti Zinovjevovi a Kameněvovi, nicméně Stalin mu přesto nedůvěřoval a v roce 1930 jej stáhl z pozice předsedy Rady lidových komisařů. V roce 1936 byl Rykov zatčen a následně odsouzen k trestu smrti za údajné spiknutí proti Stalinovi.

¹³⁹² K nim lze řadit i Nikolaje Uglanova, tajemníka moskevské organizace VKS (b), který byl popraven v roce 1937 jako nositel „pravé úchylky“.

¹³⁹³ **Schapiro, Leonard:** The Communist Party of the Soviet Union. The First Comprehensive History of the Communist Party in Russia. New York 1971, s. 381; **Söndgen, Klaus:** Bucharinismus und Stalinisierung: Zur politischen Bedeutung N. I. Bucharins in der Übergangsperiode 1927-1929. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, č. 1/1995, s. 96.

hlavních komunistických sekcí sympatizovaly s Bucharinem a oponovaly Stalinovým návrhům. Hovoříme například o skupinách okolo Brandlera, Thalheimera v KSN či Togliattiho v KSI.

Kominternu v důsledku vlastní stalinizace a citelnějšímu posunu doleva stanovila novou taktiku „třída proti třídě“, která nahradila dosud platnou linii jednotné fronty.¹³⁹⁴ Všechny síly komunistického hnutí tak měly být vrženy proti existujícímu systému a zároveň jakékoliv formy spolupráce s ním se rovnaly přímé kolaboraci. Protože se měla „zákonitě“ přiblížit nová krize a také samotné přípravy revoluce, znamenalo to neochvějně zůstat v tvrdé opozici vůči systému. Vrcholní zástupci mezinárodního revolučního štábu (mylně) připodobnili situaci koncem dvacátých let situaci, která panovala na jejich začátku, kdy měla být zažehnuta revoluční jiskra v Evropě. Tato analogie však byla spíše přáním otce myšlenky než reálně panujícím stavem. Otázkou tedy zůstává, do jaké míry sami přední činitelé Kominterny svým vývodům v dané situaci skutečně věřili, nebo potřebovali navodit v rámci celého komunistického hnutí takový stav, který by vyhovoval jejich vnitřním potřebám, tedy vypořádat se s Bucharinem a dalšími „pravičáky“, ale hlavně také vnějším potřebám rozvinutím nové mobilizační koncepce, jež by komunistické hnutí po fázi kapitalistické stabilizace opět akcelerovalo k bezprostřednímu boji o moc.

Perspektiva brzkého vypuknutí revoluce a důsledná opozice proti systému tak musela v ideologickém chápání vrcholných činníků Kominterny nutně stavět sociální demokracii do role hlavního kolaborujícího subjektu s buržoazním systémem. Kominternu důsledkem vadné ideologické interpretace neodpovídající objektivně existujícím podmínkám nyní utilitaristicky a vědomě zjednodušila svůj pohled na společnost, rezignovala na její hlubší stratifikaci, a sektářsky ji zúžila pouze na dva antagonní póly – buržoazii a dělnickou třídu. Sociální demokraté, kteří již úplně „srostli“ s buržoazií, byli v souladu s novou doktrínou označeni jako „sociálfašisté“ a hlavním zdrojem fašismu.¹³⁹⁵ Bylo tedy nutné bojovat na prvním místě proti sociální demokracii, která představuje větší nebezpečí než krajně pravicové subjekty, respektive fašistické strany. Radikalizaci postojů Kominterny vůči sociální demokracii můžeme najít už na jejím V. kongresu v roce 1924, kde sociální demokracie byla označena za křídlo fašismu.¹³⁹⁶ Každopádně rozvinutí nové taktiky je bezprostředně spjato se Stalinem, „třetí období“ Kominterny¹³⁹⁷ je nepochybně výsledkem převzetí mocenských otěží Stalinem jak v domácích podmínkách, tak na poli mezinárodního komunistického hnutí.¹³⁹⁸ Přijetí sektářského konceptu „třída proti třídě“ bylo výsledkem ideové (a také intelektuální) sterility Kominterny, která v důsledku výše uvedených vnitřních i vnějších faktorů upadla do jakési bludného kruhu vlastní neschopnosti a marně hledala

¹³⁹⁴ Srov. **Rupnik, Jacques**: Dějiny Komunistické strany Československa, s. 98.

¹³⁹⁵ NA, f. Ústřední výbor 1921-1938, k. 4, a. j. 49; **Durman, Karel**: Popely ještě žhavé I.: Válka a nukleární mír. Praha 2004, s. 35.

¹³⁹⁶ **Sommer, Vítězslav**: Revoluce nebo spolupráce? KSC a otázka sjednocení levice před VII. kongresem Kominterny. In: **Kárník, Zdeněk-Kocian, Jiří-Pažout, Jaroslav-Rákosník, Jakub (eds.)**: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek VI. Praha 2009, s. 18.

¹³⁹⁷ Autorem pojmu je Bucharin, nikoliv Stalin, jak je někde uváděno.

¹³⁹⁸ **Kozlov, N. Nicholas-Weitz, E. Weitz**: Reflections on the Origins of the „Third Period“. In: Journal of Contemporary History, č. 3/1989, s. 388.

cestu ven rozvinutím takového konceptu, který by měl dostatečný mobilizační potenciál a vyvedl komunistické sekce z pasivity. Taktika „třída proti třídě“ jím určitě nebyla, ba naopak. Představovala jakýsi zástupný koncept, který se nakonec ukázal jako v praxi stěží realizovatelný.

Nutno zde dodat, že ne všichni představitelé Kominterny a výrazní činitelé některých komunistických stran přijali tuto dogmatickou tezi a ne všechny delegace komunistických stran souhlasily s tím, jak je vykládán pojem fašismus v ryze doktrinárním pojetí Kominterny. V první řadě s ní měli poměrně velký vnitřní problém polští a především italské komunisty a jejich vůdce Palmiro Togliatti,¹³⁹⁹ podle něhož byl tento pojem zavádějící a zkreslující. Podle Togliattiho se mělo diferenciovat, pokud jde o fašismus, protože ne každé reakční hnutí je fašismem. „*Stalo se zvykem mluvit o každé formě reakce vůbec jako o fašismu,*“ napsal v roce 1928 Togliatti.¹⁴⁰⁰ Tuto diferenciaci italské komunisty hájili i na X. plénu EKI v červenci 1929. Jejich stanovisko přednesené na plénu deklarovalo, že je nutno dělat rozdíly „*mezi různými reakčními formami kapitalistického režimu.*“¹⁴⁰¹ Italské komunisty zastávali názor, že sociální demokracie není totéž co fašismus, i když uznali, že některé rysy mezi nimi jsou shodné, na druhé straně ale i velké rozdíly. Podobný pohled měli i polští komunisty, ale i také Klára Zetkinová, prominentní německá komunistka. Z těchto rozporných stanovisek komunistických stran pak samozřejmě musely pramenit problémy v praktickém zavádění nové taktiky, kterou si jednotlivé komunistické sekce Kominterny neosvojily dostatečně. Kritika Kominterny dopadala zejména na nižší články komunistických stran a nebylo (a ani nemohlo být) proto náhodou, že Manuilskij si na XI. plénu EKI stěžoval, že není dostatečně rozvíjen boj proti sociální demokracii. Manuilskij na plénu prohlásil: „*Masy si neosvojily taktiku třída proti třídě; naše řeči o fašizaci sociální demokracie v souvislosti se zstřením třídního boje jsou přijímány formálně, povrchně, nevešly komunistickým stranám do krve.*“¹⁴⁰²

Interpretačně zdrženlivější stanovisko volil Bucharin, s nímž mělo být již brzy na X. plénu EKI definitivně zúčtováno.¹⁴⁰³ Bucharin nesouhlasil s tezí tak, jak byla formulována, a požadoval zevrubnější analýzu: „*Pokud jde o vzájemné vztahy sociální demokracie a fašismu, dovedl nás rozbor asi k těmto závěrům: předně se v sociální demokracii docela nesporně projevují sociálfašistické tendence. Za druhé to jsou tendence a není to dokončený proces, takže by bylo docela nerozumné házet sociální demokracii s fašismem do jednoho pytle. To se nesmí dělat ani při rozboru situace ani při určování komunistické taktiky. Možnost, že se obrátíme na*

¹³⁹⁹ Palmiro Togliatti (1893-1964), předseda KSI, ministr spravedlnosti v letech 1945-1946. Výrazná tvář italského komunistu. Je též znám jako Ercoli.

¹⁴⁰⁰ **Suchopár, Vladimír:** Komunistická internacionála proti fašismu v letech 1921-1935. Praha 1964, s. 184.

¹⁴⁰¹ Tamtéž.

¹⁴⁰² **Hájek, Miloš:** Jednotná fronta, s. 183. Manuilskij hovořil také o nedostatečném „odhalování“ zrádcovské role sociální demokracie ze strany jednotlivých sekcí. Inprekorr, 24. dubna 1931, s. 951.

¹⁴⁰³ Z usnesení X. pléna: „Již před VI. kongresem Komunistické internacionály se u s. Bucharina projevoval rozchod s generální politickou linií VKS (b), který nabyl výrazné podoby v procesu boje Bucharina a jeho stoupenců proti politice strany jako zvláštní oportunistická platforma, ve skutečnosti politická linie pravé úchyly.“ Komunistická internacionála. Praha 1974, s. 290.

sociálnědemokratické dělníky a dokonce na některé nižší organizace sociální demokracie, není v naší taktice vyloučena; jde-li však o fašistické organizace, nemůžeme se na ně obracet.“¹⁴⁰⁴

Sociálfašismus se neprosadil i kvůli nesouhlasným hlasům, tříbení pohledů a horečným debatám ihned na VI. kongresu, ale byl výsledkem několikaměsíčního formování této dogmatické teze. Můžeme konstatovat, že mezníkem v jeho definitivním přijetí jako oficiální doktríny bylo až zmíněné X. plénum EKI v červenci 1929, kdy je zúčtováno s pravicí, a kdy se současně Kominternu uchyluje na krajně levicové pozice a oficiálně přijímá tezi o sociálfašismu.¹⁴⁰⁵ Nepochybně k dalšímu zostření postoje proti sociálním demokratům přispěly „květnové bouře“ v Berlíně, kdy se komunistické bojůvky 1. 5. 1929 tvrdě střetly s policejním aparátem, poté, co byly zakázány demonstrace, na něž se němečtí komunisté připravovali. Pouliční akce totiž zakázal sociálnědemokratický policejní šéf Karl Zörgiebel.¹⁴⁰⁶ Výsledkem krvavé lázně bylo 33 mrtvých a 198 těžce zraněných, jak uvádí německý historik Bert Hoppe.¹⁴⁰⁷ Policie zajistila kolem 1 200 demonstrantů. Pro vedoucí funkcionáře Kominterny byl „Krvavý květen“ (Blutmai) jedním z dalších „jasných“ důkazů o věrolomnosti reformistů, resp. sociálnědemokratických vůdců. Události se tak bezpochyby promítly na X. plénu, které se konalo o dva měsíce později. Rudé právo pak na Vánoce psalo, že „už žijeme v období fašistického teroru a sociálfašističtí Zörgiebelové, kteří u nás nesou jména Meissner, Soukup, Bechyně, stojí v jeho čele.“¹⁴⁰⁸ V materiálu pro schůzi ÚV KSČ, která se konala 1.-2. června 1929, se dočteme, že „politický obsah berlínských událostí je především charakterizován revolučním charakterem masového boje, ozbrojeným přepadením dělnictva měšťáckou státní moci vedoucí rolí sociální demokracie při organizování a zahájení občanské války proti proletariátu.“¹⁴⁰⁹

Nicméně KSN jen aplikovala „správné“ direktivy Kominterny a dostala tak jako českoslovenští komunisté do velmi složité situace, protože byla vázána poslušností mezinárodnímu centru komunistického hnutí, nicméně právě proto dogmatická teze o sociálfašismu měla nejen pro KSN vážné politické důsledky. U německých komunistů ovšem vyvrcholila dogmatická politická linie přejatá od Kominterny v době nástupu Hitlera k moci v roce 1933. Kritický k nim je i německý historik Golo Mann, podle něhož právě komunisté v letech 1932-1933 s NSDAP spolupracovali. Sami však nebyli připraveni na vyvolání revoluce, kterou očekávali, až se nacistická diktatura v „očích lidu“ zkompromituje.¹⁴¹⁰ Přesto věřilo vítězství komunismu v Německu, a to i před rokem 1933, mnoho komunistů, například Karel Goliath.¹⁴¹¹ Slepá kolej, na kterou Kominternu najela po X. plénu EKI, pak nepochybně postavila jednotlivé komunistické sekce včetně KSČ před nová vážná dilemata. Nedostatečná racionální sebereflexe Kominterny vedla nejen k dalšímu

¹⁴⁰⁴ **Sommer, Vítězslav:** *Revoluce nebo spolupráce?*, s. 20.

¹⁴⁰⁵ **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** *Kominternu*, s. 112.

¹⁴⁰⁶ Karl Zörgiebel (1878-1961), sociálnědemokratický politik, policejní prezident v Kolíně nad Rýnem, poté Berlíně a nakonec Dortmundu.

¹⁴⁰⁷ **Hoppe, Bert:** *In Stalins Gefolgschaft: Moskau und die KPD 1928-1933*. Mnichov 2007, s. 143.

¹⁴⁰⁸ *Rudé právo*, 24. prosince. 1929, s. 1.

¹⁴⁰⁹ NA, f. Ústřední výbor 1921-1938, k. 4, a. j. 49.

¹⁴¹⁰ **Mann, Golo:** *Dějiny Německa 1919-1945*, s. 120.

¹⁴¹¹ ANM, f. Karel Goliath, k. 13, neuspořádané.

prohloubení ideologické schematizace, jež rezultovala v přijetí nové taktiky „třída proti třídě“, ale zároveň z ní vyplývaly nové závěry pro komunistické sekce – nahrazovat ve výkonu politické praxe sektářství ještě větším sektářstvím, a tím pádem tak hazardovat denně s vlastní legalitou. KSC tak byla postavena před další těžké dilema: buď novou taktiku přijmout a v podstatě na denní bázi riskovat přímý střet se státním aparátem, nebo koncept „třída proti třídě“ odmítnout, což by ovšem na druhé straně vedlo k nevyhnutelným následkům pro nositele těchto názorů. KSC tak volila nepřekvapivě první možnost. Nová taktika, která podstatě nedávala prostor pro nějaké ústupky ze strany komunistů vůči existujícímu systému, byla implementována dovnitř KSC, a měla neblahé následky v nadcházejícím vývoji.

Změna stávkové strategie

S přechodem Kominterny na krajně levý pól souvisí i změna „stávkové strategie“ koncem dvacátých let, kterou se zabýval IV. kongres ROI,¹⁴¹² a pak i již zmíněné X. plénum EKI v červenci 1929.¹⁴¹³ Předseda ROI Salomon Lozovskij¹⁴¹⁴ se zevrubněji na IV. kongresu ROI rozhovořil o změně stávkové strategie do budoucna, kterou se jednotlivé sekce Kominterny měly řídit.¹⁴¹⁵ Vzhledem k tomu, že sociální demokraté byli označeni za „sociálfašisty“, kteří představovali nyní úhlavního nepřítele, měli komunisté vždy mít vedoucí roli v hospodářských bojích, protože jednou z hlavních příčin porážek v masových a hospodářských bojích jsou zrádní reformističtí předáci.¹⁴¹⁶

Předseda ROI ve své řeči připomněl, že stávka je úplně srovnatelná s válkou, a proto je nutné se při ní vydat ze všech sil. Izolovanost hospodářských bojů, v nichž měli vždy převzít iniciativu komunisté, nebyla ve skutečnosti vždy dogmatem jako například v mostecké stávce v roce 1932, kdy se do této velké akce zapojila i DNSAP.¹⁴¹⁷ Nejdůležitější však bylo v rámci změny zmíněné strategie, že napříště měl mít každý stávkový či mzdový boj politický charakter.¹⁴¹⁸ Kominternu však při změně strategie stávkových bojů podle historiků McDermotta a Agnewa přecenila radikalizaci dělnictva a z každé dílčí hospodářské bitvy neúměrně dané situaci dogmaticky udělala velký politický boj.¹⁴¹⁹

Se změnou linie od jednotné fronty k sektářské doktríně, „třída proti třídě“ souvisí i hodnocení parlamentní demokracie, která je nyní ve skutečnosti nástrojem zastřené diktatury buržoazie. Ta přitom sama přechází na fašistické pozice, čímž jsou oslabovány tradiční instituty buržoazní

¹⁴¹² Konal se ve dnech 17.-28. března 1928.

¹⁴¹³ Konalo se ve dnech 3.-19. července 1929.

¹⁴¹⁴ Lozovskij byl posledním vysoce postaveným komunistickým činitelem židovského původu, kterého dal Stalin popravít v roce 1952 pro údajné židovské spiknutí. Lozovskému bylo 74 let.

¹⁴¹⁵ **Kárník, Zdeněk:** České země v éře první republiky, díl II., s. 93.

¹⁴¹⁶ Srov. **Rákosník, Jakub:** Bolševizace odborů, s. 39-40. Lozovskij prohlásil ke změně stávkové strategie toto: „Hospodářské stávky, které propukají v nejdůležitějších odvětvích průmyslu nebo v koncentrovaných velkopodnicích, nabývají v přítomné době rychle politického rázu.“ Za bolševickou orientaci KSC, s. 83.

¹⁴¹⁷ Německá národně socialistická strana (DNSAP) dělnická vznikla v roce 1919, jejím zakladatelem byl sudetoněmecký poslanec československého parlamentu Hans Knirsch.

¹⁴¹⁸ **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** Kominternu, s. 119.

¹⁴¹⁹ **McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy:** Kominternu, s. 116.

demokracie, jako například parlament, který komunisté využívají ve svém boji za uskutečnění socialistické revoluce. Vyjádřil to výstižně Stalin, který instruoval budoucího generálního tajemníka Kominterny Georgiho Dimitrova:¹⁴²⁰ „*Je třeba ukázat, že se buržoazie zřiká demokracie a přechází v v té či oné podobě k fašismu, protože (již) nemůže vládnout jinak. Na rozdíl od minulosti nemá dnes smysl ani boj dělníků za parlamentní demokracii.*”¹⁴²¹

Jednotlivé sekce byly povinny novou linii převzít a aplikovat na konkrétní podmínky země, v nichž působí. Českoslovenští komunisté přejali novou taktiku Kominterny, a sami tak přešli na krajně levicový pól. Tím si však na druhé straně způsobili vážné potíže ve fungování strany, zejména ve vedení masových, stávkových a jiných bojů, protože nová linie zapovídala spolupráci se sociálními demokraty. Gottwald a další sami prohlašovali, že jílkovské vedení způsobilo oportunistickou pasivitu zejména výrazným polevením v pořádání masových akcí za díleč požadavky dělnictva, ale akceptováním nové taktiky Kominterny si komunisté v tomto ohledu v žádném případě nepomohli.

Komunisté přizpůsobili novou linii Kominterny československým podmínkám a jejich rétorika tudíž přešla k neskryvanému sektářskému radikalismu. Podle komunistů byl Hrad koncentračním bodem fašismu, a měl připravovat fašistický převrat ve státě postupným odbouráváním „měšťácko-demokratických institutů“, rovněž se měla blížit nová válka imperialistických velmocí proti Sovětskému svazu, ač západní velmoci neměly nic takového plánu, protože k tomu neměly žádný objektivní důvod. Gottwald a spol. hodnotili i vznik Československa nikoliv jako výsledek národního hnutí (to původně říkal Šmeral), ale jako produkt imperialistických velmocí, přičemž Československo samo je imperialistickým státem a současně i žalářem národů, horším než byla samotná habsburská monarchie.¹⁴²² Gottwald ve svém referátu na V. sjezdu KSČ prohlásil: „*V prvé řadě je nutno ujasnit si, jak vznikl československý stát, kde stála jeho kolébka. My jsme dosud mysleli, že Československo vzniklo jako výsledek nacionální buržoazní revoluce. To není pravda. Československo vzniklo jako výsledek imperialistické války. Je zřejmo, že je státem imperialistickým, vykazuje všechny hlavní znaky imperialistického státu.*”¹⁴²³ Rudé právo názorně v článku Před nastolením sociálfašistického režimu, otištěném 6. prosince 1929, názorně ilustruje pronikavou změnu rétoriku ve smyslu rozhodnutí VI. kongresu a následně X. pléna EKI: „*Hlavním průbojcem těchto snah finančního kapitálu jsou sociálfašisté. Stejně jako v druhých kapitalistických státech, kde sociální demokracie jest silnou stranou, ovlivňující masy dělnictva, stejně jako v Anglii a Německu, tak i v Československu chápe se finanční kapitál toho, aby při přechodu k fašistickému režimu použil jako hlavního činitele sociálfašistických stran.*”¹⁴²⁴ Je

¹⁴²⁰ Georgi Dimitrov (1882-1949) byl bulharský komunistický politik a výrazná postava Kominterny. Vzešel v širší známost obviněním nacistů ze zapálení budovy Říšského sněmu v roce 1933. V samotném procesu se sám hájil a obratnými argumenty odrazil obžalobu nacistů.

¹⁴²¹ **Durman, Karel:** Popely ještě žhavé I., s. 35.

¹⁴²² **Kural, Václav:** Úvahy a poznámky o problémech politiky KSČ v letech 1938-1945. In: **Kárník, Zdeněk-Kopeček, Michal (eds.):** Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek IV. Praha 2005, s. 73.

¹⁴²³ Protokol V. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, s. 41.

¹⁴²⁴ Rudé právo, 6. prosince. 1929, s. 1.

samozřejmě otázkou, kdo z členů KSČ skutečně věřil tomu, že Československo je žalářem národů, který byl horší než období před rokem 1918, a vyhocené sektářské rétorice se všemi negativními průvodními jevy, jež KSČ zaháněly objektivně do izolace.¹⁴²⁵ A do jaké míry se jednalo pouze o povinný veřejný souhlas s novou linií, kterou rozvíjelo gottwaldovské vedení.

Vznik protistranické opozice

Jak víme, opozice proti vedení KSČ už existovala kolem týdeníku Rudá Rovnost a jejího předního přispěvatele Bohuslava Ečera, Václava Kovandy a dalších, a soustřeďovala se zejména na Brněnsku. I proti výsledkům V. sjezdu se brzy po jeho skončení zvedla prakticky okamžitě vlna hlasitého odporu, která vytvořila zárodek příští opozice, tentokrát regionálně i personálně rozšířenější, ale zároveň roztržštěnější. Bylo mnoho komunistických funkcionářů i prostých členů, kteří nesouhlasili s výsledky V. sjezdu, považovali vítězství Gottwaldovy levé opozice jako předem zinscenovanou intriku a požadovali co nejdříve svolat mimořádný sjezd KSČ, kde by byl poměr sil pokud možno upraven. Komunistickým činitelům, kteří už nyní stáli v opozici vůči novému vedení, se rovněž nezamlouvaly metody nového vedení, vylučování, stranická perzekuce a veřejná dehonestace těch názorů, které si dovolily vyslovit otevřeně oponentní stanovisko. Protigottwaldovská opozice se začala obávat o další osud strany, vliv na masy a její akceschopnost po skončení V. sjezdu. Opozice, jakkoli byla rozdrolená, jak ještě o tom budeme níže hovořit, měla stejný pohled na to, že Gottwald a spol. budou dělat nyní takovou politiku, která může nadlouho odtrhnout stranu od mas. Tedy mělo se stát přesně to, za co před V. sjezdem Gottwald kritizoval Jílka a jeho spojence. Ve straně se zaktivizovala pravice, která začala hlasitě kritizovat nové vedení, například Burian, později cíleně odstavený a nakonec vyloučený ze strany.

Nesouhlas s novým vedením a pořádky, které zavládly v KSČ, se posléze prakticky ihned rychle přenesl také na půdu zákonodárných orgánů. Část poslaneckého klubu KSČ byla poměrně radikálně naladěna proti novému vedení tak, jak vzešlo z V. sjezdu. Požadovala jednak novou volbu předsednictva klubu poslanců, dále předložila rezoluci, jež vyjadřovala nedůvěru nově zvolenému ÚV.¹⁴²⁶ Dne 27. března 1929 zasedala společná schůzka poslaneckého a senátorského klubu KSČ, která zformulovala prohlášení (memorandum), jež podepsalo 12 komunistických poslanců a 14 senátorů.¹⁴²⁷ Budoucnost strany lícilo prohlášení v temných barvách. Podle signatářů vedení zvolené V. sjezdem žene stranu do záhuby a hrozí jí tak rozklad a politický

¹⁴²⁵ Nicméně tuto tezi po únoru 1948 vtělili do své oficiální ideologické doktríny.

¹⁴²⁶ VÚA, fond Rudolf Vetiška, k. 2, i. j. 7.

¹⁴²⁷ **Hubenák, Ladislav:** KSČ a parlamentné volby v oktobri 1929. In: Historický časopis, č. 4/1987, s. 555. Z policejní relace o politické situaci ve Velkém Brně z 4. dubna 1929: „Vnitřní poměry a spory ve straně komunistické odvracejí členstvo od této strany, zahání dělnictvo do lhostejnosti, jak politického tak i odborového indiferentismu. Kritická situace vyvíjí se navenek různými provoláními, jaké bylo provolání komunistických spisovatelů a prohlášeními, jaké bylo prohlášení komunistických poslanců a senátorů podepsané 26 členy. Tyto události přivodí chaos ve straně a izolují úplně vedení strany od dělnických mas.“ ZAO, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – sv. I/2. Presidiální spisy 1919-1939 (1. díl 1919-1933), k. 285, sig. 11.

bankrot.¹⁴²⁸ Nynější kurz, který zvolili gottwaldovci, odpovídá ultralevému pojetí, jež ovšem způsobuje, že strana se nepřibližuje masám, nýbrž oddaluje, provádí hazardérskou politiku, která může skončit odtržením od mas. V prohlášení čteme: „*Straně kdysi mohutné a silné organizačně i politicky, hrozí úplný rozklad a politický bankrot. Nemožnost a neschopnost dnešního ultralevého kursu, zakrývané planou revoluční frází, hrozí způsobit dělnictvu a jeho revolučnímu předvoji nové ohromné škody, hrozí oslabiti jeho průbojnost, rozložiti jeho organizační složky, otrávití a znechutiti členstvo, zahnutí nejaktivnější druhdy jeho část do pasivity, a učiniti z mohutné masové strany sektu, k jejímuž vedení není třeba ani námahy, ani odpovědnosti. Dnešní vedení tímto postupem nejenom že pracuje k úplnému vzdálení se od mas, ale zahání je do indiferentismu a připravuje půdu pro další organizační výboj reformismu a fašismu.*“¹⁴²⁹

Prohlášení vyslovilo nedůvěru novému polbyru a požadovalo, aby byl svolán nejpozději do tří měsíců mimořádný sjezd strany, zahájena skutečně svobodná diskuse a bylo zastaveno mechanické vylučování těch členů, kteří mají jiný názor než vedení strany, tedy nesouhlasí s bolševizací tak, jak ji chce prosadit nové gottwaldovské vedení. Dále signatáři požadovali odvolání zástupce Kominterny, který má spoluvinu na dnešním stavu strany, nahrazením jiným a objektivní informování EKI o vážnosti situace, která ve straně po V. sjezdu panuje. Jako jeden z největších odpůrců výsledků V. sjezdu se ukázal „trockista“ Neurath, jenž byl řazen k bloku Jílek-Bolen, a který zažíval delší dobu ústrky. Neurath předal memorandum Friedovi, který je pak podstoupil novému vedení KSČ. „*Odbojní poslanci*“ pak v dubnu 1929 vydali prohlášení, v němž se zavázali usilovat o „*zadržení rozkladného procesu v KSČ.*“¹⁴³⁰ V prohlášení se mimo jiné píše: „*Trváme na tom, že postup dnešního vedení KSČ datující se od října minulého roku vedl k organizačnímu a politickému rozkladu strany a ohrožuje hromadnost /masovost/ její v samých základech.*“¹⁴³¹

Výše zmíněné požadavky však nemohly samozřejmě reálně dopadnout na úrodnou půdu, protože by KSČ z pohledu nového vedení vracely zpět do doby, kdy ji řídil Jílek a spol. Přímou protiakcí na „vzpourné“ komunistické zákonodárce bylo jakési „protiohrazení“, rezoluce, kterou přijala většina poslanců a senátorů KSČ na schůzi 9. dubna 1929, a jež se svou rétorikou přimykala k novému vedení. Na gottwaldovské platformě stojící poslanci a senátoři se ostře vymezili proti svým kolegům, kteří odmítli závěry V. sjezdu, a postavili se podle nich po bok „likvidátorů“.¹⁴³² Jedná se tedy o tendence nepřátelské a rozbíječské. V rezoluci čteme: „*Po boku likvidátorů v MVS a KSČ postavila se i část poslanců a senátorů KSČ. Zatím co masy dělníků daly se na rozhodný a nezadržitelný postup proti oportunistům a likvidátorům, jenž se projevil na sjezdu KSČ i na sekčních sjezdech rudých odborů, část poslanců a senátorů postavila se proti dělnické mase po bok likvidátorů, přidala se k rozbíječům revolučního hnutí a stala se jako ostatní*

¹⁴²⁸ Král, Václav: Prameny, s. 383.

¹⁴²⁹ Tamtéž.

¹⁴³⁰ NA, f. Klement Gottwald 1896-1954, k. 4, a. j. 125.

¹⁴³¹ Tamtéž.

¹⁴³² Rudé právo, 12. dubna 1929, s. 2.

*likvidátoři aktivním spojencem buržoasie.*¹⁴³³ Poměry v zákonodárných tělesech vyznívaly ve prospěch nového vedení,¹⁴³⁴ takže opoziční menšina neměla *de facto* šanci ovlivnit konečné znění rezoluce. Na této schůzi však byli přítomni také oponenti gottwaldovského vedení, kteří opakovali, že nová politická garnitura, která nastoupila po V. sjezdu KSČ, směřuje k rozbití strany. Bolen prohlásil, že polbyro se nevzdalo svého chybného kurzu.¹⁴³⁵ Senátor Toužil, který byl výraznou tváří opozice, přečetl prohlášení, které označovalo nové vedení za ultralevé, a současně poukázal na to, že cíleně směřuje k rozbití MVS.¹⁴³⁶

Gottwald a další na schůzi obviňovali opozici, že její úsilí je ve skutečnosti motivováno založením nové strany, která by KSČ konkurovala, jež by se spojila s Ečerovou a Kovandovou skupinou v Brně a opírala by se o „trosky“ Haisových odborů. Takové vývody však její zástupci odmítli a poukazovali místo toho na snahu zjednat nápravu v KSČ samotné. Bolen na vypjaté schůzi prohlásil: *„Naším cílem není zřizovat novou stranu, nýbrž zjednat nejdříve vlastní nápravu v KSČ, kterou jsme zakládali, budovali, v níž jsme po léta pracovali poctivě a obětavě a budeme i nadále pracovat.*“¹⁴³⁷ Opozice již dříve odmítla cestu do Moskvy, aby došlo k „napravení“ nesprávných názorů, místo toho navrhla vyslat zvláštní skupinu do Československa, která by posoudila, jestli názor opozice na krizi ve straně je správný, či nikoliv.¹⁴³⁸ Je důležité říct, že sám Gottwald se alespoň navenek snažil stylizovat spíše do role mediátora, který chtěl urovnat spory mezi novým vedením, které vzešlo z V. sjezdu KSČ, a opozicí.¹⁴³⁹ To ostatně zopakoval na další společné schůzi poslanců a senátorů 22. 4. 1929 a jeho řeč vyzněla jako určitá nabídka smíru mezi oběma znesvářenými tábory. Gottwald řekl: *„Mohu za ústředí zdůraznit, že vedení strany udělá, co je v jeho silách, aby byl konflikt mezi vedením a opozicí likvidován.*“¹⁴⁴⁰ Gottwaldova slova budící na první pohled dojem vstřícnosti byla ve skutečnosti zastřenou výhrůžkou, jak dovést opozici k poslušnosti, a to jediným možným způsobem – podvořením se novému vedení beze zbytku a bezvýhradně. To ostatně ukázal další vývoj událostí, který opozičním představitelům nenahrával, protože se ocitli ve straně v menšině. Další průběh tedy přímočaře musel nutně směřovat k vyloučení opozičních zástupců z KSČ, protože i nadále odmítali uznat autoritu nového vedení tak, jak se zformovalo po V. sjezdu.

Z předcházejícího výkladu tedy víme, že se závěry V. sjezdu nesouhlasilo nejen mnoho řadových členů, ale také bývalí vysoce postavení funkcionáři, jako již zmínění „jílkovci“, kteří po V. sjezdu ztratili ve vedení reálnou moc. Ti prakticky ihned po skončení sjezdu začali pracovat na ustavení nové „vzdorostrany“, resp. vlastního poslaneckého klubu s názvem Komunistická strana Československa (leninovci). Jejich cílem bylo své opoziční stanovisko institucionalizovat. V čele

¹⁴³³ Tamtéž.

¹⁴³⁴ 22 opozičních členů versus 33, kteří se hlásili k novému vedení.

¹⁴³⁵ NA, f. Dr. Václav Vacek 1905-1960, k. 14, a. j. 195.

¹⁴³⁶ Rudé právo, 10. dubna 1929, s. 1.

¹⁴³⁷ NA, f. Dr. Václav Vacek 1905-1960, k. 14, a. j. 195.

¹⁴³⁸ Tamtéž.

¹⁴³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁴⁰ Tamtéž.

této formace stanul Muna, tiskovým orgánem byl list Komunist a Obrana svobody.¹⁴⁴¹ Ke skupině se přidal například i aktivní poslanec Burian,¹⁴⁴² významný slovenský funkcionář Čulen a další. Dne 3. června 1929 byl založen parlamentní klub leninců, jehož jádro tvořilo 11 poslanců a 9 senátorů. Kominternu sledovala vývoj opoziční skupiny s nelibostí, jako ostatní podobné aktivity, které hrozily jakýmkoliv způsobem narušovat jednotu komunistického hnutí v Československu i jinde. Zástupci opoziční skupiny však „cestu do Canossy“ odmítli a místo toho doporučovali, ať Kominternu vyšle svého zástupce do Československa.¹⁴⁴³ To byl ostatně požadavek, který byl vnímán v Kominterně jako svého druhu neslýchaný, ba přímo heretický, protože jak už jsme uvedli jinde, vztahy jednotlivých sekcí a Kominterny byly z podstaty věci nerovnoprávné. Z toho tedy vyplývá, že jakýkoliv požadavek jednotlivé komunistické sekce na Kominternu, a to i neultimativní povahy, musel být považován za nepřijatelný, Rudé právo následně psalo, že „jílkovci“ si „dovolují v jejich časopise Svoboda vznášet takové požadavky, ať se takové možné jednání uskuteční na neutrální půdě a jako rovný s rovným.“¹⁴⁴⁴

Opozice předložila své požadavky, mezi nimiž bylo neprodleně zahájení veřejné diskuse za účasti opozice, okamžité zastavení mechanického vylučování a zároveň opětovné přijetí proskribovaných členů, kteří projeví větší či menší míru nesouhlasu s novým vedením KSČ.¹⁴⁴⁵ Požadavky nové vedení striktně odmítlo, když nový subjekt označilo za kontrarevoluční, a hodlalo se naopak s „renegáty“ vypořádat. Na zasedání ÚV 1.-2. června 1929 byli z KSČ vyloučeni Bolen, Jílek, Houser, Muna, Neurath, Skalák a Toužil.¹⁴⁴⁶ Se stranou se však musel rozloučit pro „pravou úchylku“ také Šturc, který v roce 1932 přestoupil znovu do sociálně demokratické strany.¹⁴⁴⁷ Jílek byl pak propuštěn, a jinak tomu být ani nemohlo, z VV a prezidia Kominterny, kam byl naopak kooptován Gottwald. Zbavení Jílka funkce ve VV Kominterny sankcionovalo X. plénium VV Kominterny, jež se konalo 3.-19. července 1929, a které současně potvrdilo i rozhodnutí ÚV KSČ o jeho vyloučení ze strany. Konstatovalo následující: „Desáté plénium výkonného výboru Komunistické internacionály potvrzuje rozhodnutí ÚV Komunistické strany Československa o vyloučení Jílka z Komunistické strany Československa a usnází se ho zbavit členství ve výkonném výboru Komunistické internacionály. Kde až dosud byl členem.“¹⁴⁴⁸ Zvlášť proti výše uvedenému Burianovi spustili „dosazení komunistů“ do Brna – Emil Hršel¹⁴⁴⁹ a Jaromír Dolanský – dehonestující kampaň, a Burian, o němž se naopak prezident Masaryk vyjádřil, že je „vůdcem rozumných“,¹⁴⁵⁰ se dostal do složité situace a současně těžké defenzivy. X. plénium VV Kominterny konstatovalo, že Jílkova skupina se nikterak neliší od

¹⁴⁴¹ List byl vydáván v Kladně.

¹⁴⁴² Podle Buriana tvoří tato odštěpená formace „zdravé centrum strany“.

¹⁴⁴³ Anev, Petr: Komunistická opozice 1929-1932, s. 66; srov. RGASPI, f. 495, Op. 20, D. 585.

¹⁴⁴⁴ Rudé právo, 23. 4. 1929, s. 1; Král, Václav: Prameny, s. 391.

¹⁴⁴⁵ AÚTGM, f. EB I., k. 53, sign. R 129/3, i. č. 211.

¹⁴⁴⁶ Rudé právo, 4. června 1929, s. 1.

¹⁴⁴⁷ AKPR, f. KPR 1919-1947, k. 120, i. č. 978.

¹⁴⁴⁸ Král, Václav: Prameny, s. 373.

¹⁴⁴⁹ Emil Hršel (1901-1972), komunistický činitel, novinář, tajemník Svazu přátel SSSR, za německé okupace byl vězněn. Po skončení války vstoupil do diplomatických služeb. Stal se prvním velvyslancem ČSR v Afghánistánu.

¹⁴⁵⁰ AÚTGM, f. Masarykův archiv, k. 407, sign. R-14-16/d.

sociálnědemokratických a buržoazních stran ve svém boji proti KSČ.¹⁴⁵¹ Jejich vyloučení uspíšila krizová situace vzniklá v odborech, o níž budeme hovořit níže. Odštěpenecká formace, stejně jako Bubníková Neodvislá komunistická strana měla toliko marginální vliv a v roce 1930 se vělenila do sociální demokracie. Stejně jako u Bubníka pak mohli představitelé nového vedení KSČ konstatovat, že další kariéra „jílkovců“ a dalších jen potvrdil jejich politický bankrot tak, jak to bylo hojně skloňováno na V. sjezdu.

Gottwaldovské vedení si svými nekompromisními metodami a vyloučením předních osobností komunistického hnutí samo zadělalo na vytvoření opozice, která měla sice širší bázi, ale stála proti oficiálnímu vedení KSČ roztržštěná a nejednotná, navíc bez adekvátních finančních prostředků. Otázkou je, zda si Gottwald a další uvědomovali v dané chvíli, že průběhem sjezdu a jeho výsledky, které vyzněly jako absolutní vítězství levé opozice, se zvedne intenzivní vlna nesouhlasu, a nové vedení tak bude muset znovu přejít do ofenzivy. Nebo s tím předem kalkulovalo a bylo připraveno potřit jakýkoliv odpor či nesouhlas už v zárodku. Kromě leninovců a také MVS, což byl specifický případ, opozici tvořily hlavně jednotlivé skupiny v krajích – jako výrazné opoziční entity se vyprofilovaly například skupina Skalák-Houser, okolí kolem aktivního brněnského funkcionáře Bohuslava Ečera (brněnská opozice – „ečerovci“), Neurath představoval další výraznější osobnost komunistické opozice. Na Liberecku požíval poměrně velkou podporu, historik Jakub Vrba uvádí, že ve sporu s novým vedením strany mohl mít podporu až dvou třetin kraje, byť takové číslo je potřeba brát s rezervou, protože pochází z policejní situační zprávy.¹⁴⁵²

Hlasitěji o sobě dávaly vědět opoziční skupiny v Brně, kde viditelnou postavou byl Friedrich,¹⁴⁵³ (a též Burian, s jehož aktivitou však na druhé straně nesouhlasili zase „ečerovci“) či Kladně, také v Praze, na druhé straně byly tyto skupiny fragmentované, jak už jsme shora zmínili, a probíhala v nich hlubší názorová diferenciacie hlavně v otázce dalšího postupu v nadcházejících parlamentních volbách v roce 1929.¹⁴⁵⁴ Organizační činnost opozice pak nemůžeme označit za příliš výraznou a nebyly vydány závazné směrnice pro doposud ustavené skupiny.¹⁴⁵⁵ Všechny však spojoval odpor proti oficiálnímu vedení KSČ, jehož kroky vedou k oslabení dělnické třídy, a rovněž Kominterně, jejíž usnesení pak považovaly za škodlivá.¹⁴⁵⁶ Opozice se také lišila jiným pojetím v ideologických otázkách. Nenazírala na období konce dvacátých let jako na bezprostředně revoluční, na rozdíl od směrnic a ideologického hodnocení kapitalismu

¹⁴⁵¹ **Král, Václav:** Cesta k leninismu, s. 393.

¹⁴⁵² **Vrba, Jakub:** Komunistická strana Československa na Liberecku, s. 173.

¹⁴⁵³ Komunistická opozice v Brně zavedla tzv. diskusní večírky, kde se debatovalo o dalším postupu proti vedení KSČ. Skupina usilovala například o to zformovat širší socialistický blok na brněnské radnici, jak vyplývá z policejní relace, to se však nepodařilo pro odpor KSČ. ZAO, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – sv. I/2. Presidiální spisy 1919-1939 (1. díl 1919-1933), k. 285, sig. 11.

¹⁴⁵⁴ AÚTGM, f. EB I, k. 53, sign. R 129/3, i. č. 211; srov. **Anev, Petr:** Komunistická opozice 1929-1932, s. 70.

¹⁴⁵⁵ ZAO, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – sv. I/2. Presidiální spisy 1919-1939 (1. díl 1919-1933), k. 298, i. č. 3264, sig. 2/47.

¹⁴⁵⁶ Rovnost, 5. prosince 1929, s. 1.

Kominterny, podle níž naopak nastávají nové revoluční boje a imperialistické války, a tudíž nastává nové kolo boje o moc. Principiální otázkou však zůstávalo, čeho chtějí značně nejednotné opoziční skupiny vlastně dosáhnout. Zaznívaly totiž protichůdné hlasy, kdy jedna část plédovala pro to, aby byla postavena ve volbách opoziční kandidátka, která by odčerpala hlasy komunistům, druhá část s takovým postupem nesouhlasila, protože by se tříštilo komunistické hnutí jako celek (Bolen, Jílek). Další překážky za společným postupem proti „nenáviděnému polbyru KSČ“ byly objektivního rázu, jako limit dlouhodobého boje proti oficiálnímu vedení KSČ se ukázaly být scházející finance. Svého času s touto zásadní potíží bojoval také Bubník.

Neuralgickým bodem sváru mezi jednotlivými opozičními skupinami představovaly již zmíněné parlamentní volby v roce 1929, které se rychle blížily. Ty skupiny, které chtěly postavit společnou opoziční kandidátku, předpokládaly, že vinou posledních událostí – vylučování nepohodlných komunistů novým gottwaldovským vedením, masového vystupování členů ze strany – KSČ v nadcházejících volbách citelněji oslabí, přičemž z toho současně může těžit právě společná opoziční kandidátka. O ní se hovořilo na důležitém zasedání UVV opozice 26. 9. 1929. Muna předestřel program schůze sestávající ze dvou bodů – 1. otázky společné kandidátky všech opozičních skupin do voleb, 2. postup opozice po volbách v případě, že by se nedocílilo společné volební kandidátky.¹⁴⁵⁷

Bolen s Jílkem sice původně souhlasili s tím, aby byla vytvořena společná kandidátka, nicméně posléze změnili názor a byli asi nejvýraznějšími zastánci toho, aby se nakonec společná opoziční kandidátka nepostavila. Bolen měl poměrně velké pochybnosti o tom, že se podaří docílit dostatečného počtu hlasů, které by stačily na získání mandátů, a označil tento krok i z hlediska finančního za „riskantní podnik“. Muna jako další výrazný představitel opozice s takovým výkladem nesouhlasil a podotkl, že není vyloučeno, že mandát se může získat v Kladenském kraji, s čímž souhlasil také Neurath.¹⁴⁵⁸ Prozatím tak nebylo o postavení opoziční volební kandidátky rozhodnuto a jednání pokračovala dál. O den později se konala porada v Brně za účasti zástupců „ečerovců“ s reprezentanty Skalákovy a Neurathovy skupiny. Výsledek jednání byl v tomto případě jasný – postavit společnou opoziční kandidátku ve volbách za každou cenu.

Bolen obhajoval své stanovisko na dalším zasedání rozšířeného VV opozice 28. 9. 1929 v Lidovém domě za účasti Ečera, Haise a dalších. Podle Bolena polbyro KSČ obviňuje opozici z rozštěpení komunistického hnutí, což u dělnické třídy rezonuje a ztěžuje tak postavení opozice, která je tak vykreslována u dělnictva jako rozbíječská. Bolen se tak stavěl k postavení samostatné opoziční volební kandidátky zamítavě a střetl se v této otázce s Neurathem, který prohlásil o Bolenovi a spol., že „jsou příliš zbabělí, aby vedli boj s Polbyrem.“¹⁴⁵⁹ Nakonec zvítězil Bolenův kurz orientovaný na „politiku neingerence“, tedy nepostavení samostatné opoziční kandidátky do

¹⁴⁵⁷ AÚTGM, f. Masarykův archiv, k. 404, sign. R-14-4/h.

¹⁴⁵⁸ Tamtéž.

¹⁴⁵⁹ AÚTGM, f. EB I, k. 53, sign. R 129/3, i. č. 211. Osobní rozepře Neuratha s Bolenem a hlavně Jílkem byly již staršího data. Jílek na Neuratha „žaloval“ na zasedání IX. pléna EKI v únoru 1928. Jílek zde prohlásil, že je známo o Neurathovi, že sympatizuje s představiteli levé opozice, tedy Zinovjevem a Kameněvem a je jejich stoupencem. Inprekorr, 23. února 1928, s. 382.

blížících se voleb.

Jak už jsme výše uvedli, aby se takový záměr mohl realizovat, musela by panovat širší názorová shoda v jednotlivých opozičních skupinách, jejichž stanoviska však byla často protichůdná a tudíž nesblížitelná. Dne 28. 9. 1929 tak Říšský akční výbor opozice vydal provolání k volbám Pracující třídy Československa. Všem příslušníkům KSČ. V něm je shrnuto stanovisko, proč opozice nepostavila vlastní kandidátku. Když by se tak totiž stalo, nevyjadřovalo by to vůli rozhodné většiny členů strany a fragmentovalo by komunistické hnutí jako celek. Nakonec provolání obsahuje výzvu, aby lidé volili „komunisticky“, čili jinými slovy KSČ.¹⁴⁶⁰ Jistě v rozhodování hrály předcházející zkušenosti například s Bubníkovou „vzdorostranou“, která v parlamentních volbách ztroskotala, ale i s dalšími odštěpeneckými formacemi z jiných stran, jež si rovněž marně hledaly cestu k voličům. Můžeme konstatovat, že hlavními poraženými byli v tomto sporu zejména „ečerovci“, u nichž ožil v roce 1929 „duch bubnikiády“ z roku 1925.

Na druhé straně činnost komunistické opozice pokračovala i po parlamentních volbách v roce 1929, některé přední osobnosti (Bolen, Jílek) ustoupily do pozadí a nastoupily nové výrazné tváře. Jak podotýká historik Petr Anev, v komunistické opozici získalo posléze převahu dřívější pravé křídlo KSČ.¹⁴⁶¹ Po volbách začaly živé debaty o sjednocení opozičních směrů do jednoho, aby mohla sloučená formace mluvit jedním srozumitelným hlasem. Dne 28. listopadu 1929, tedy těsně po parlamentních volbách, došlo v brněnském Dělnickém domě k jednání zástupců všech směrů opozice. Výsledkem debat pak bylo přijetí společného akčního programu a rovněž ustavení společného akčního výboru, který měl připravit sjednocovací sjezd komunistické opozice.¹⁴⁶² Na začátku třicátých let však komunistická opozice začala slábnout, nedostávalo se jí adekvátních finančních prostředků, mnoho jejích předních činníků se začalo vracet zpět do sociální demokracie (Muna, Skalák a mnozí další), od komunistické opozice, která se začala postupně drolit, se „odloupla“ i dříve vlivná skupina kolem Ečera. Mnozí z „navrátilců“ v praxi viděli, že rozvíjet opozici vůči novému vední KSČ vyžaduje poměrně velké úsilí, osobní nasazení a vlivové nástroje. Dosah sjednocené opozice tak reálně slábl, nedokázala být adekvátním oponentem KSČ, proti níž se pravidelně vymezovala. Předpoklad, že komunistická opozice bude tím úměrně slílit tak, jak bude KSČ slábnout, se nepotvrdil. Sjednocená opozice podcenila KSČ a její schopnosti obnovit vliv v masách, výsledky parlamentních voleb v roce 1929 opozice hodnotila tak, že KSČ svůj vliv naopak ztrácí, což bude mít do budoucna „zákonitě“ sestupnou trajektorii. Opak byl však pravdou. Vzhledem k trvalému personálnímu oslabování komunistické opozice bylo rozhodnuto na třetí celostátní konferenci v roce 1932 o sloučení se sociální demokracií.¹⁴⁶³ Pro oficiální vedení KSČ tak komunistická opozice byla důkazem o „zkrachovalých“ politicích, kteří nemohli udělat komunistickému hnutí prakticky žádnou škodu.

Zajímavé je pak sledovat další osudy zakladatelů KSČ Jílka a Bolena. Jílek nakonec po

¹⁴⁶⁰ Tamtéž.

¹⁴⁶¹ Anev, Petr: Komunistická opozice, s. 70.

¹⁴⁶² Rovnost, 5. prosince 1929, s. 1.

¹⁴⁶³ Anev, Petr: Komunistická opozice, s. 70.

neúspěšné epizodě s Komunistickou stranou Československa (leninovci) přešel k „třídnímu nepříteli“ agrární straně a později se stal i redaktorem jejího listu Venkov. V roce 1948 emigroval do USA, kde se připojil k tzv. Zelené Internacionále (Mezinárodní selské unii),¹⁴⁶⁴ organizaci sdružující zemědělské, resp. agrární strany. Bolen pak zakotvil u národních socialistů, kde byl rovněž aktivní v jejich tisku. Po válce se dokonce stal mezi lety 1946-1948 poslancem Ústavodárného národního shromáždění za ČSNS a pravidelným terčem kritiky komunistů za „stranické odpadlictví“.

Důsledky V. sjezdu se podepsaly i na komunistické kulturní frontě. Mezi úbytkem členstva se ocitli rovněž spisovatelé – intelektuálové v komunistických řadách, kteří ač na začátku dvacátých let poměrně velmi radikálně naladěni, nesouhlasili s bolševizační linií. Ivan Olbracht, z jehož iniciativy vznikl Manifest sedmi, otištěný kromě Rudého práva také v Lidových novinách 25. března 1929, dále podepsali Helena Malířová, Josef Hora, Marie Majerová, Vladislav Vančura, S. K. Neumann a Jaroslav Seifert se ostře vymezili proti bolševizaci. V manifestu požadovali svolání mimořádného sjezdu, skoncování s „frakčním terorismem“, do vedení měli být kooptováni komunisté, kteří chtěli zachování masového charakteru strany.¹⁴⁶⁵ Apelatивní vyznění manifestu nabádalo členy, ať hlasitě vyjádří, že nejsou spokojeni se změnami, které proběhly na V. sjezdu, že odmítají sektářství, neboť právě je nyní třeba jednat. V manifestu se mimo jiné píše: „Komunistická strana je v nebezpečí, soudruzi! Nikdy ještě nebyla ve větším. Každé její zeslabení znamená nový úspěch reakce, v níž se dusíme.“¹⁴⁶⁶ Olbracht pak uvedl, že „nelze si představit větší desorganizaci strany, než jaká zavládla pod nynějším vedením v KSC.“¹⁴⁶⁷ KSC tento manifest napadla, vyjádřila s ním hlasitý nesouhlas a umělce ze svých řad vyloučila.

Rozkol v odborech

V. sjezd KSC pak znovu akceleroval v březnu 1929 krizi v MVS, která nezadržitelně spěla k rozkolu. Na IV. sjezdu KSC v roce 1927 se stal MVS předmětem kritiky a situace se od té do doby významně nelepšila i přes výzvy k masovému náboru do MVS. Trend se naopak jevil jako sestupný, protože MVS pozvolna klesal počet členů¹⁴⁶⁸ Už jsme uvedli, že vztahy Haise a dalších se s vedením KSC postupně horšily, až došly na takovou úroveň, že Hais se odmítl podřizovat směrníci vedení KSC a MVS pod jeho vedením se stal v podstatě autonomní jednotkou. Vedení KSC proti Haisovi a jeho spolupracovníkům zahájilo prudkou tiskovou kampaň, která vyvrcholila v únoru 1929 v souvislosti se stávkou textiláků.¹⁴⁶⁹ Byl to první pokus, jak implementovat závěry IV. kongresu ROI do praxe. Komunistické vedení se snažilo MVS v čele s

¹⁴⁶⁴ Založena byla v roce 1921.

¹⁴⁶⁵ LAPNP, f. Ivan Olbracht (1882-1952), k. 8, i. č. 82; Lidové noviny, 25. března 1929, s.1.

¹⁴⁶⁶ Tamtéž.

¹⁴⁶⁷ LAPNP, f. Ivan Olbracht (1882-1952), k. 8, i. č. 82.

¹⁴⁶⁸ V roce 1924 vykazoval MVS kolem 200 tisíc členů, v roce 1928 již jen 165 780 členů. **Rákosník, Jakub:** Bolševizace odborů v roce 1929 očima „poražených“, s. 47.

¹⁴⁶⁹ Z policejní relace policejního ředitelství v Moravské Ostravě z 5. 3. 1929: „Nezdary komunistů vyvolaly též odpor mezi textilním dělnictvem a také mezi některými funkcionáři MVS proti vedení komunistické strany, čemuž byl dán průchod dne 19. února t.r. na schůzi funkcionářů MVS.“ ZAO, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – sv. I/2. Presidiální spisy 1919-1939 (1. díl 1919-1933), k. 285, sign. 11.

Haisem zdiskreditovat, protože se měl spojit se s reformisty a sabotovat tak stávkou. Můžeme říct, že tím, jak sílily snahy vedení KSČ bolševizovat i MVS, tím byl odpor ze strany Haise houževnatější a úpornější. Hais jako ústřední tajemník MVS sice ztrácel vliv v KSČ, který dříve měl, když od II. do IV. sjezdu zasedal v polbyru, na V. sjezdu však vinou zhoršujících se vztahů mezi KSČ a MVS do vedení již zvolen nebyl. I tak si Hais udržoval poměrně velký vliv v komunistických odborech, které chtěl uchovat pokud možno nezávislé na KSČ a ROI. To se však jinými slovy rovnalo v komunistickém hnutí neodpustitelné herezi.

Snaha komunistického vedení permanentně útočit v tisku na odborový triumvirát Hais-Sýkora-Nádvorník a silově si podřídit MVS se však minula účinkem a naopak jinak umírněného Haise podnítila k tomu, aby sám provedl rozhodnou akci nyní již v chronickém sporu. Hais svolal na 10. března 1929 schůzi představenstva MVS, kde iniciativně přešel do protiofenzivy. Využil při tom nespokojenosti, která v četných odborových svazech panovala s bolševizací komunistické strany. Na schůzi byli vyloučeni členové vedení, kteří souhlasili s bolševizací, a také odstaveno z rozhodování pětičlenné kolektivní vedení, jež bylo do MVS dosazeno Moskvou.¹⁴⁷⁰ Hais oprávněně argumentoval tím, že „nadekretované“ kolektivní vedení bylo v rozporu se stanovami.¹⁴⁷¹ Haisovou iniciativou na druhé straně vznikla otevřená krize v MVS, která by však nastala v krátkodobém horizontu stejně. Právě Hais proti očekáváním se projevil v kritický moment jako rozhodný vůdce a obsadil se svými věrnými sídlo MVS v Ječné ulici, doslova z něj vyhnal Zápotockého a pod kontrolu získal i odborářskou pokladnu.¹⁴⁷² Jak uvádí Jakub Rákosník, iniciátory celé akce pasivita kolektivního vedení překvapila.¹⁴⁷³

Pro nové vedení KSČ i ROI to byl důkaz „Haisova puče“ a zahájilo proti němu dehonestáční kampaň, a to i v tisku, kde obvinilo Haise, Sýkoru, Handlíře a další z provádění likvidátorské politiky.¹⁴⁷⁴ VV ROI se snažil vyřešit vyostřenou situaci v MVS svoláním schůzky do Drážďan,

¹⁴⁷⁰ Čapka, František: Odbory, s. 92; Hájek, Rudolf: Za námi cesta neschůdná, s. 114.

¹⁴⁷¹ Rákosník, Jakub: Bolševizace odborů v roce 1929 očima „poražených“, s. 48; srov. Anev, Petr: komunistická opozice 1929-1932, s. 64-65.

¹⁴⁷² Viktor Stern v parlamentním projevu 20. března 1929 popisoval události takto: „Nestyděl se [Hais a jeho spojenci – pozn.aut.] zavolati na pomoc policii. Celé čtyři policistů vyrukovaly, obsadily všechny ulice v okolí odborového domu, vnikly do domu a vyvlekly násilím na příkaz usurpátora Haise jeho právoplatné držitele z domu, ačkoliv každý ví, že Hais nemá více nejmenšího práva v MVS. Nějakým způsobem rozkazovat.“ Rudé právo, 22. března 1928, s. 1. Barvitě pak událost vylíčil Rudolf Hájek ve svých pamětech: „Když se pražští dělníci dověděli o nedělním puči likvidátorů, chodili už v pondělí a v úterý po oznámení v Rudém právu do odborového domu v Ječné ulici, aby si s Haisem pořádně promluvili. Ostře se střetli s likvidátory, kteří měli v průjezdu pohotovost, aby zabránili dělníkům přístup do kanceláří. Hais se před dělníky všelijak vykrucoval a pak prohlásil, že Mezinárodní všeodborový svaz potřebuje nejméně dva roky klidu. To znamenalo, že dva roky chtěl nechat kapitalistům volné ruce k útokům na dělnictvo. A k zajištění tohoto klidu udělali likvidátoři první kroky tím, že povolali do odborového domu v Ječné ulici policii, která ochotně přišla, aby chránila ‚klid‘ a ‚soukromý majetek‘ likvidátorů. A na Haisovu žádost zaktla mladého dělníka Artura Faltýna a předsedu kontrolní komise Rudolfa Baráška, kteří proti puči ostře protestovali.“ Hájek, Rudolf: Za námi cesta neschůdná, s. 115-116.

¹⁴⁷³ Rákosník, Jakub: Bolševizace odborů v roce 1929 očima „poražených“, s. 49.

¹⁴⁷⁴ Ve světle dokumentace (policejních relací), kterou máme k dispozici, však vypadá poněkud jinak, což vyplývá i z policejní relace pořizené z 13. 3. 1929, kdy se konala všeplenární schůze členů KSČ Velké Prahy. V relaci se uvádí ke schůzi toto: „Přes to, že komunistický tisk vyvíjí mohutnou kampaň proti skupině Haisově a odvažuje se tvrdit,

na které se ovšem Haisova skupina odmítla podřídit nátlaku ROI. Proto vedení ROI se rozhodlo v dubnu 1929 vedoucí činovníky MVS vyloučit z ROI.¹⁴⁷⁵ V květnu 1929 se pak konal sjezd MVS (Rudých odborů), který schválil vyloučení Haisovy skupiny. Rovněž byly na sjezdu přijaty nové organizační zásady, kdy se dosavadní sekce měly přeměnit na průmyslové svazy, budované podle jednotlivých odvětví.¹⁴⁷⁶ Centrála se přejmenovala na Ústředí rudých odborových svazů v Československu (Rudé odbory). Spolu se Zápotockým v nich figuroval i Šverma či Fried. Rudým odborům se podařilo získat z bývalého MVS asi 54% členstva.¹⁴⁷⁷ Nicméně budování této organizace zejména komplikoval fakt, že Haisova skupina se zmocnila odborové pokladny, kartoték a důležitých materiálů. Rozštěpení odborů tak bylo skutečností, rozkol můžeme hodnotit jako logické vyústění přetrvávajících nahromaděných sporů. Haisova skupina uskutečnila svůj III. sjezd v prosinci 1929 a existovala pod starým názvem MVS. Důležitou postavu i nadále představoval Hais, který se rozhodl posléze navázat s OSČ jednání o začlenění většiny sekcí MVS do něj. To bylo realizováno do konce srpna 1930. Sám Hais se v roce 1937 stal pražským tajemníkem OSČ.¹⁴⁷⁸

Nové vedení KSČ se tak muselo po bezprostředně po skončení V. sjezdu potýkat se závažnými krizovými jevy, které vyvolaly výsledky sjezdu, jež se však za pomoci Moskvy zvládly postupně vyřešit. Na druhé straně se blížily třetí parlamentní volby, které se konaly 27. října 1929, a představovaly pro KSČ důležitou zkoušku potenciálu nového vedení. Otázka zněla: Jak gottwaldovské vedení vyjde z voleb, které zapadaly do krizového údobí strany? Jak se promítnou následné události po V. sjezdu do volebního výsledku, a v neposlední řadě, dokázalo se nové vedení strany natolik zkonsolidovat, aby se mohlo už ve volbách ucházet o příznivý výsledek? Jedno však bylo jisté, komunisté byli vesměs skeptičtí k tomu, že by mohli zopakovat vynikající výsledek ve volbách v roce 1925, který se navíc dostavil v odlišných podmínkách.

Parlamentní volby 1929

Parlamentní volby, které se konaly v předvečer hospodářské krize, pak měly tuto otázku zodpovědět.¹⁴⁷⁹ Komunističtí oponenti, hlavně sociální demokraté, ale i agráři, stejně jako v

že většina komunistického dělnictva odsuzuje jeho politiku a přeje si zjednání nápravy prostřednictvím ústřední KSČ, jest nutno podotknouti, že tyto tendenční články nemají žádného reálného podkladu, jsou vypočítány pouze za získání neinformovaného dělnictva.“ **Kreč, Jaroslav-Machatková, Raisa:** Dokumenty k 50. výročí V. sjezdu Komunistické strany Československa. Faksimilia 2. Policejní relace o schůzích a činnosti KSČ po sjezdu 1929-1930. Praha 1979, s. 4.

¹⁴⁷⁵ Exekutiva ROI vyloučila 16. dubna 1929 Josefa Haise, Arno Haise, Ferdinanda Nádvorníka, Jana Sýkoru a Halíka jako „likvidátory“. Později došlo i na jejich vyloučení z KSČ. Rudé právo z 19. dubna napsalo: „Násilné Haisovy, násilné potlačení vůle většiny členstva, cynické šlapání zásad proletářské demokracie, povolání policejní moci, udání revolučních dělníků a funkcionářů měšťáckým soudům, jich poslání do vězení – to vše byly činy hnusných renegátů, kontrarevolučních desperátů, cynických agentů kapitalistické třídy.“ Rudé právo, 19. dubna. 1928, s. 1.

¹⁴⁷⁶ **Čapka, František:** Odbory, s. 93.

¹⁴⁷⁷ Tamtéž.

¹⁴⁷⁸ K portrétu Haise viz **Státník, Dalibor:** Mezi odbojem a kolaborací. Případ Arno Haise. In: Soudobé dějiny, č. 4/2001, s. 694.

¹⁴⁷⁹ Konaly se 27. října 1929.

roce 1924/1925, kdy v KSC probíhala vnitrostranická krize související s „bubnickádou“, předpovídali KSC znatelný ústup z pozic. Nekomunistický tisk jako například sociálnědemokratické Právo lidu pak mladou gottwaldovskou garnituru zesměšňovalo, nebo si ji v ironickém tónu dobíralo. Právo lidu dva dny před konáním parlamentních voleb psalo o novém vedení jako o „straně chlapečků“, které není radno volit.¹⁴⁸⁰ KSC zveřejnila svůj program v závěru září 1929 a jako obvykle se v něm ostře vymezila proti továrníkům, velkostatkářům, militaristickým kruhům a dalším „nepřátelům“. Dále kritice podrobila drahotu, nízké mzdy pracujících, cla na obilí a dobytek či zvyšování nájemného.¹⁴⁸¹ Nemohlo chybět ani takřka „povinné“ vypočítávání úspěchů socialistické výstavby v Sovětském svazu. Komunisté postupně vyjmenovávali chyby vládní koalice, mezi nimiž nemohlo chybět například zhoršení sociálního pojištění nebo daňový zákon, který považovali za diskriminační.¹⁴⁸²

Jako vždy se KSC v předvolební agitaci soustředila na zvýšení mezd, postavila se proti propouštění dělníků ze závodů, v těchto volbách zazněl i požadavek na zkrácení pracovní doby na 7 hodin, zrušení Gentského systému, zavedení státní podpory v nezaměstnanosti pro všechny nezaměstnané, snížení nájemného pro nemajetné vrstvy a další sociálně-ekonomické požadavky, jež mnohdy však nebyly realizovatelné.¹⁴⁸³ Nicméně jak Gottwald podotkl, ani tyto volby nepředstavovaly pro KSC hlavní politickou tribunu, vždy šlo o to „strhnout buržoazii masku“, mobilizovat dělnickou třídu a patřičně zviditelnit KSC. Změna oproti předchozím volbám spočívala především v tom, že komunisté se nesnažili primárně ve své kampani podchytit dělníky v továrnách a závodech, ale usilovali o to, aby na jejich voličskou vábničku slyšeli rovněž nezaměstnaní, ženy, mládež a další zranitelné skupiny. Snahou komunistů pak také bylo dostat ženy v domácnosti na kandidátku. Rudé právo vydalo 28. 9. 1929 a den před volbami (26. 10. 1929) obsáhlé prohlášení k volbám, vedené heslem proti diktatuře a fašismu a sociálfašismu, které mělo vyznít jako veřejná obžaloba stávající koalice a také sociálních demokratů.¹⁴⁸⁴

Můžeme konstatovat, že citelná ztráta politického vlivu tak, jak byla předpovídána i v roce 1925 ostatními socialistickými stranami, se v případě KSC nekonala, byť zaznamenala určitý ústup pozic, a to na úkor posílené sociální demokracie. V parlamentních volbách nakonec získala KSC 10,2% hlasů (753 220 hlasů), propadla se z druhého místa, které obhajovala z minulých voleb, na čtvrté, když ztratila necelých 200 tisíc hlasů. Pozbyla 11 mandátů, po těchto volbách zasedlo do poslaneckých lavic 30 komunistů, do Senátu pak 15.¹⁴⁸⁵ Od citelnějšího oslabení zachránily KSC výsledky v jejích tradičních baštách – na Slovensku a Podkarpatské Rusi.¹⁴⁸⁶ Horší zprávou však bylo, že sociální demokracie se na úkor KSC prodrala na druhé místo, a komunisté v její

¹⁴⁸⁰ Právo lidu, 25. října. 1929, s. 7.

¹⁴⁸¹ **Osyková, Linda:** Volebné kampane, s. 150.

¹⁴⁸² **Hubenák, Ladislav:** KSC a parlamentné volby v oktobri 1929, s. 563.

¹⁴⁸³ Komunisté a Praha. Nástin městské organizace KSC v Praze, s. 103.

¹⁴⁸⁴ Prohlášení viz Rudé právo, 28. září 1929, s. 1-2.

¹⁴⁸⁵ Výsledky parlamentních voleb podrobně viz AÚTGM, f. EB I., k. 48, sign. R 94/2, i. č. 177.

¹⁴⁸⁶ Například v Užhorodu obdrželi komunisté 40 582 hlasů. AÚTGM, f. EB I., k. 48, sign. R 94/2, i. č. 177.

prospěch ztratili nezanedbatelnou část průmyslového dělnictva, to je potřeba zdůraznit.¹⁴⁸⁷ Napříště se proto KSČ začala orientovat i pod vlivem Kominterny nikoliv na střední či kvalifikovanější část dělnictva jako dosud, ale jeho „revoluční“ jádro, čímž měli v tomto případě na mysli zejména nezaměstnané dělnictvo, sezónní dělníky, vyloučené skupiny obyvatelstva, lidi s obecně nízkou či téměř žádnou kvalifikací. Jednalo se o okruh lidí, který byl dlouhodobě sociálně vykořeněn, a očekával od KSČ, že přinese náhlou a současně prudkou změnu, která by zlepšila jeho dlouhodobě neutěšené materiální postavení.¹⁴⁸⁸

Sociální demokracii jistě prospěly tři roky v opozici a mohla rovněž těžit z událostí následujících po V. sjezdu KSČ, které tuto stranu oslabily, jakož i vlastní konsolidace po XV. sjezdu v roce 1927.¹⁴⁸⁹ Nicméně i přes relativní zhoršení ve srovnání s minulými volbami stále komunisté představovali poměrně silnou a vlivnou sílu, a volby ukázaly, že změny, které ve straně proběhly po V. sjezdu, její potenciál v žádném případě do budoucna výrazným či dokonce fatálním způsobem nesnížily.¹⁴⁹⁰ Volby vyhrála agrární strana s výsledkem 15%. Agráři získali v těchto volbách 1 105 498 hlasů, takže splnili cíl, který jim těsně unikl ve volbách 1925, jež si vytyčili. I když celorepublikově zvítězila agrární strana, na Slovensku volební vítězství slavila HSLS s poměrně velkým odstupem od agráriků.¹⁴⁹¹ Agrárikům nepomohly naléhavě varovné výzvy před volbami, že je třeba udělat přítrž škodlivé politice HSLS na Slovensku.¹⁴⁹² Ještě dodejme, že vítězství hlinkovců neovlivnila ani Tukova aféra, o které jsme se zmiňovali na jiném místě. Je třeba k volbám říct, že znamenaly vzestup socialistických stran a na druhé oslabily stran „panské koalice“. Jak psaly Lidové noviny, „*porážku vládního tábora třeba však posuzovat na pozadí velkého, až do věrejška nečekaného vzrůstu státotvorných stran socialistických, který významu voleb dodává nejmarkantnějšího reliefu.*“¹⁴⁹³ Volby tak v podstatě potvrdily trend ze zemských voleb z minulého roku,¹⁴⁹⁴ které znamenaly vzestup socialistických stran, počítaje v to i ČSNS,

¹⁴⁸⁷ Ferdinand Peroutka k tomu napsal: „Velmi ovšem nyní záleží na tom, jak sociální demokracie ovládne to dělnictvo, které k ní proudí zpět od komunismu. Nemůže je zvládnout jinak, než když s ním povede hned od počátku poctivé účty a když je ani na chvíli nenechá v pochybách o tom, že jejím skutečným cílem je demokracie a pozitivní politika. Kolísání v těch věcech se sociální demokracii už jednou špatně vyplatilo.“ Přítomnost 14. listopadu 1929, s. 706.

¹⁴⁸⁸ **Popálený, Peter:** Vznik a profilace KSČ, s. 223.

¹⁴⁸⁹ **Noha, Jiří:** Rudolf Bechyně, s. 46. Lidové noviny referovaly: „U sociálních demokratů je vítězství dokladem, že tato strana vrací se soustavně, snad rychleji, než si sama přála, do posic, které měla před komunistickým rozvrtem v roce 1920. Lidové noviny, 29. října 1929, s. 1.

¹⁴⁹⁰ Rudé právo po volbách psalo: „Je pravda: těch sedm set padesát tisíc hlasů, které jsme obdrželi, ukázalo, že strana si přes všechnen teror, přes všechno renegátství, přes všechno sýčkování nepřátel zachovala vliv na velké masy, že nejlepší část proletariátu, že statisíce revolučních dělníků jdou za komunistickou internacionálou.“ Rudé právo, 30. října 1929, s. 1.

¹⁴⁹¹ HSLS získala na Slovensku 28,27% hlasů, agrární strana 19,54% hlasů.

¹⁴⁹² Slovenský denník napsal ještě před volbami: „Při nastávajících volbách ide o veľmi vážnu vec: koniec urobiť nešťastej, chybněj, národu i státu škodlivej politike Hlinkovej ľudovej strany. Oslabiť ju a posilíť pozíciu Republikánskej strany proti nej!“ Slovenský denník, 24. října 1929, s. 1.

¹⁴⁹³ Lidové noviny, 29. října 1929, s. 1.

¹⁴⁹⁴ Konaly se 2. prosince 1928.

kteřá se umístila jako třetí (10,4%),¹⁴⁹⁵ a naopak až na agrárníky odsunuly další vládní strany, jako například živnostenskou či národně demokratickou na nižší pozice. V čele vlády po volbách stanul podruhé prohradní agrárník František Udržal.¹⁴⁹⁶

Komunistický tisk sice svorně hodnotil volby jako porážku koalice, nicméně nemohl zakřýt fakt, že komunisté si oproti parlamentním volbám v roce 1925 ve výsledcích pohoršili, i když, jak správně konstatuje historik Milan Olejník, byl pokles hlasů ve srovnání s předcházejícími volbami 1929 relativně mírný.¹⁴⁹⁷ Rudé právo k výsledkům voleb napsalo: „*My jsme však ztratili absolutně 14,2 proc. – a máme-li na zřeteli vzrůst počtu voličů – asi 20 procent hlasů. Zároveň slaví sociálfašismus velké vítězství. Jen česká sociální demokracie dostává milion hlasů a vykazuje vzrůst více než 50procentní. Odřiv voličů od stran otevřeně měšťáckých je projevem radikalisace mas. Vzrůst sociální demokracie z části těchto mas současně se vzrůstem vlivu komunismu je zjevem mezinárodním a do jisté míry nutným: radikalisace neprobíhá přímočaře a ‚vítězství‘ sociálfašismu jsou v dnešní době labilní: ohlašují budoucí vítězství komunismu.*“¹⁴⁹⁸

V parlamentních volbách komunisté nečekali, že předčí výsledek z roku 1925, nicméně hodnotili ten z roku 1929 fakticky jako neúspěch, očekávali, že se z jejich pohledu zhodnotí stranická likvidace jílkovské garnitury a nástup nového „revolučního“ vedení, které jednou provždy skončuje s přežilým sociáldemokratismem. I když se Rudé právo snažilo navenek mezi řádky do určité míry rozmělnit ztráty pozic KSČ oproti volbám v roce 1925, zasedání ÚV KSČ, které se konalo 31. října 1929, bylo v hodnocení o dost přísnější a možno říct i formulačně nesmlouvavější. I přesto, že podle rezoluce zůstala strana i nadále masovou, o čemž se dá ve srovnání s dřívějšími lety polemizovat, konstatovala, že výsledek pro KSČ znamená porážku, protože vzrostla síla sociální demokracie.¹⁴⁹⁹ Jako nezdar označil mimo jiné výsledky voleb také Šverma, když napsal, že „*není sporu, že volební výsledky znamenají neúspěch strany.*“¹⁵⁰⁰ Když Gottwald následně hodnotil výsledky voleb, k voličské ztrátě podotkl, že byla zapříčiněna tím, že KSČ ještě nedokázala v ovzduší stále přítomného oportunistu v praxi prosadit revoluční, tedy bolševickou generální linii. Z toho pramenily chyby organizačního rázu spojené s nedostatečným navázáním komunistických organizací s masami. V kampani se podle vůdčí figury KSČ objevily ještě stále příznaky oportunistu a sociáldemokratismu, což se promítlo negativně do celkového výsledku.¹⁵⁰¹ V rezoluci ze schůze ÚV KSČ z června 1929, tedy před konáním parlamentních voleb, je uvedeno, že strana úplně nepřekonala oportunistickou pasivitu, proti které tak

¹⁴⁹⁵ Podle ČSNS koalice „vládla od roku 1926 bez opravdového politického programu jen s netajeným úmyslem využít politické moci k uplatnění třídních svých zájmů.“ Volby 1929 a Čsl. strana národně socialistická. Praha 1929, s. 3.

¹⁴⁹⁶ Vláda existovala od 7. prosince do 29. října 1932. O programu vlády mluvil Udržal také v Senátu. Jeho řeč viz ASNS, schůze z 13. prosince 1929, dostupné z www.senat.cz.

¹⁴⁹⁷ **Olejník, Milan:** Aktivity komunistické strany na Slovensku v druhé polovině dvacátých rokov, s. 51.

¹⁴⁹⁸ Rudé právo, 30. října 1929, s. 1.

¹⁴⁹⁹ Rudé právo, 3. listopadu 1929, s. 2.

¹⁵⁰⁰ Rudé právo, 10. listopadu 1929, s. 1.

¹⁵⁰¹ Klement Gottwald v roce 1929. Některé projevy a články. Praha 1949, s. 106.

vystupoval Gottwald v boji proti skupině okolo Jílka.¹⁵⁰²

Podle Gottwalda měl oportunistus bujet v podstatě na všech úsecích – organizační sféře, na závodech, v odborech a dalších oblastech, které bylo dědictvím minulého, tedy jílkovského vedení, a jehož odkaz měl co nejrychleji zmizet v propadlišti dějin. Gottwald prohlásil: „*Ústřední výbor staví proto do středu pozornosti celé strany neúprosný boj proti oportunismu v praxi, t.j. boj za skutečné prosazení generální linie strany do života, za odstranění rozporů mezi slovy a činy. Je nutno bezpodmínečně odstranit smírlivost a nevšímavost vůči oportunistickým chybám, je nutno každý konkrétní případ oportunismu v praxi pranýřovat a odstranit, je nutno tvořit a popularisovat vzorné příklady bolševické práce.*“¹⁵⁰³ Slovenští komunisté si pak stěžovali na to, že ztráty oproti předchozím volbám byly způsobeny tím, že veřejné akce jsou konány bez spojení s masami, tedy kritika, která byla přičítána na vrub jílkovskému vedení: „*Väčšia časť našich akcií preto končí neúspešne, pretože, ich organizujeme bez spojenia s masami. Ešte sme sa nenaučili, ako máme akcie spojovať, rozvíriť.*“¹⁵⁰⁴

Podle Gottwalda výsledek hlasování souvisel s vnitrostranickou krizí a probojováním bolševizačního kurzu. Gottwald hodnotil, že zmíněná vnitrostranická krize byla daleko hlubší, než se mohlo zdát a „*většina členstva tento převrat nechápe, protože nezná dosud praxe strany.*“¹⁵⁰⁵ Ke „správné“ bolševické linii se tak členstvo mělo dopracovat postupnými kroky, protože podle Gottwalda po V. sjezdu byla KSCČ v podstatě novým subjektem na všech úrovních a rovněž ve všech oborech její činnosti.¹⁵⁰⁶ Samozřejmě ze svého pohledu zcela zastřel klíčovou podstatu volebního úbytku, a tou byly bezesporu následky V. sjezdu, tedy direktivní řízení, umlčování oponentních hlasů a s tím související likvidace stranických soupeřů. Bylo to právě nové vedení, které způsobilo relativní odliv hlasů umírněných voličů včetně kvalifikovaných dělníků, jejichž přízeň si opět získávala sociální demokracie. Politická linie gottwaldovského vedení KSCČ stále zřetelněji sklouzávala do sektářského pojetí a praktiky nového vedení pro řadu dřívějších voličů strany byly nyní již nepřijatelné. Gottwaldovo zdůvodnění výsledků voleb bylo do značné míry alibistické, neodpovídající skutečnému stavu věcí. Pokud vůdce KSCČ označil jako jeden z důvodů oslabení strany přetrvávající oportunistus jako relikv předchozí jílkovské garnitury, nedává potom smysl, proč nenastal masový exodus členů ještě za vedení Jílka a jeho spojenců, a proč se tak stalo až po únoru 1929, kdy se stranických otěží chopila gottwaldovská skupina. Volby však přece jen jednu nezastupitelnou výhodu měly – byly názorným indikátorem momentálního politického vlivu nového vedení strany. A byly vodítkem, které ukázalo na to, že „bolševická očista“ strany od oportunismu a likvidátorů není ještě zdaleka u konce, ale bude mít delšího trvání.

Ve volbách kandidovala i ústřední postava bolševizátorů, která získala poslanecký mandát.

¹⁵⁰² NA, f. Ústřední výbor 1921-1938, k. 4, a. j. 49.

¹⁵⁰³ Klement Gottwald. Spisy II., s. 83.

¹⁵⁰⁴ **Osyková, Linda:** Volebné kampane, s. 155.

¹⁵⁰⁵ NA, f. Klement Gottwald 1896-1954, k. 4. i. č. 118.

¹⁵⁰⁶ Tamtéž.

Gottwald,¹⁵⁰⁷ zvolený v I. skrutiniu, ve svém prvním projevu nenechal nikoho na pochybách, že KSČ se napříště bude striktně řídit radikálně sektářskou (nikoli radikální) rétorikou, kterou důsledně a beze zbytku přejal se závěrů VI. kongresu Kominterny. Gottwald se vrátil z Moskvy, složil slib poslance 19. 12. 1929 a nachystal o dva dny později nově zvoleným poslancům „překvapení“ v podobě nenávistného projevu, který vešel do dějin československého parlamentarismu, byť Poslanecká sněmovna za první republiky toho do té doby snesla opravdu hodně: „...Říkáte konečně, že jsme pod komandem Moskvy a že si tam chodíme pro rozum. (Výkřiky. Hluk.) Vy jste pod komandem Živnobanky, Petschka, Weimanna, Preisse, vy jste pod komandem Společnosti národů, to jest společnosti imperialistických dravců, a vy si chodíte pro rozum k Petschkům, Weimannům, Rotschildům a Preissům, abyste se naučili vydírat pracující lid ještě lépe než dosud. A my, my jsme stranou československého proletariátu a naším nejvyšším revolučním štábem je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutiti krk. (Výkřiky. - Veselost.) A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistry!“ (Výkřiky)¹⁵⁰⁸ Gottwald tak názorně ukázal, kudy se bude ubírat nová politická linie KSČ po skončení V. sjezdu, a že končí období jakýchkoliv kompromisů s buržoazním státem. V neurvalém chování plném hrubých urážek se rovněž vyznamenával i nedostudovaný právník Kopecký,¹⁵⁰⁹ který se stal stejně jako Gottwald poprvé poslancem v roce 1929.¹⁵¹⁰ Jana Pávová ve své knize Demagog ve službách strany píše, že „pro svou skandální formu byly celé pasáže Kopeckého poslaneckých výstupů často cenzurou zabavovány jako výroky ohrožující bezpečnost státu či hrubé urážky.“¹⁵¹¹ Kopecký si přenesl svérázně zemité projevy také do poválečné republiky, kdy byl schopen hovořit bez přestání celé hodiny.

Nepotvrdil se názor, který zazníval ze socialistického tábora, že se z KSČ po únoru 1929 a po konání volebního zápasu, předposledního v meziválečné republice, stane marginální subjekt, který snad bude živořit na politické periferii a pozbyde zásadního vlivu na voličské masy. Parlamentní volby v roce 1929 naopak ukázaly, že KSČ, ač relativně oslabena, i nadále reálně ztělesňuje politicky relevantní a již etablovanou formaci, s níž je nutno počítat také do budoucna. I s tím vědomím, že se nezadržitelně blížila největší hospodářská krize, která pro komunisty

¹⁵⁰⁷ Gottwald vykonával i funkci předsedy poslaneckého klubu KSČ.

¹⁵⁰⁸ Klement Gottwald v roce 1929, s. 129-130.

¹⁵⁰⁹ Kopecký právní studia nakonec nedokončil, byť se stal v roce 1929 členem ústavně-právního výboru parlamentu. Marxistická literatura obvykle píše, že Kopecký absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, stejně to udávají tzv. data k jeho veřejné činnosti, přílohy či stručné dokumentaci o kulturním či politickém životě každého poslance. V této složce se uvádí, že „Kopecký absolvoval Právnickou fakultu Karlovy university a složil dvě státní zkoušky“. APSP, Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění 1918 – 1992, k. 69, i. č. 1261. Jana Pávová poukazuje správně na to, že oficiální životopisy uvádí, že Kopecký studium absolvoval řádně, což je ovšem v rozporu se skutečností. **Pávová, Jana:** Václav Kopecký (1897-1961) – portrét komunistického politika, s. 12.

¹⁵¹⁰ Kopecký do parlamentu vstoupil jako náhradník za Jana Haruse, který sice kandidoval v roce 1929 v parlamentních volbách, ale tři měsíce před konáním voleb byl v červenci 1929 zatčen a odsouzen k několikaletému žaláři. Harusovu volbu odepřel volební soud ověřit. APSP, f. Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění 1918 – 1992, k. 69, i. č. 1261. K tomu srov. NA, f. Josef Štětka, sv. 1, a. j. 9. Kopecký pak obhájil svůj poslanecký mandát i ve volbách v roce 1935.

¹⁵¹¹ **Pávová, Jana:** Demagog, s. 20.

představovala šanci, jak oslovit další skupiny sociálně vykořeněných voličů a současně neorganizovaných dělníků, na které se koncem dvacátých a začátkem třicátých let rovněž zaměřili. Chyby, o nichž hovořil Gottwald v souvislosti s parlamentními volbami, pečlivě sledovala i Kominternu. Politický sekretariát EKI se zabýval československou otázkou na svém zasedání v prosinci 1929 a jednalo se v podstatě o zhodnocení téměř roční aktivity KSČ poté, co se vedení zmocnila levá opozice v čele s Gottwaldem. Politický sekretariát EKI konstatoval či zformuloval ve své rezoluci několik klíčových tezí. V usnesení rezonovala skutečnost, že KSČ učinila na své cestě k bolševické straně značné pokroky, nicméně existuje stále mnoho oblastí, které brání tomu cíli. Do popředí stále vystupují legalistické tendence nového vedení strany a strana neučinila dostatečnou mobilizaci proti oportunistu a levému sektářství.¹⁵¹² Opět byly zmíněny organizační nedostatky s akcentem na pasivitu závodních buněk.¹⁵¹³

Celá kritika KSČ však nakonec vyzněla tvrdě, až nekompromisně. Především strana měla zaostávat ve zvyšování teoretické a ideologické průpravy svých členů, v organizačním upevnění a prohlubování proletářských organizací včetně odborů.¹⁵¹⁴ Rovněž se nevede tvrdší boj proti pravým chybám, respektive pravému nebezpečí, a také oportunistu. Právě oportunistická pasivita je podle Kominterny zatím největší slabinou v politické práci KSČ, která brání v boji o přetvoření strany na bolševickou, jež by splňovala představy Moskvy.¹⁵¹⁵ Rezoluce kritizovala KSČ dále za nedostatečné či slabé spojení se závody, práci v nich. Zasedání Středoevropského sekretariátu v prosinci 1929 pak konstatovalo, že i když KSČ souhlasila s přijetím usnesení VI. kongresu Kominterny a X. pléna EKI, samo o sobě to nezaručuje jejich reálnou implementaci, když vedení strany nevytvoří potřebné organizační předpoklady.¹⁵¹⁶ Politická rezoluce ÚV KSČ z ledna 1930 v optimistickém duchu konstatovala, že od V. sjezdu bylo dosaženo značných pokroků, strana měla být očištěna od likvidátorů a je „*v procesu přeměny ve skutečně bolševickou stranu.*“¹⁵¹⁷ Nicméně stále vážně prosazování bolševických metod v disciplíně či organizačním ohledu, panuje nedostatečné spojení vedení se závody a není činěn rozhodný obrat k masové práci strany.

Můžeme konstatovat, že KSČ po V. sjezdu nebyla ještě zdaleka konsolidovanou, jak si nepochybně Gottwald a jeho spojenci přáli, a je to patrné právě na kritice, která pravidelně přicházela z Moskvy. Důsledky sjezdu byly totiž vážnější, než si nové vedení představovalo. KSČ se musela nadále vypořádávat s oportunistem, těsně po V. sjezdu s ultralevými, nastal rozkol v odborech a vyvstala rovněž protistranická opozice, která však byla fragmentovaná, nedisponovala jednotnou vizí a neměla dostatek finančních prostředků. V parlamentních volbách komunisté určité pozice ztratili, byť to neznamenalo dramatický odliv voličů, nicméně strana ještě nebyla konsolidovaná po krizi v letech 1928/1929 natolik, aby v nejlepším případě

¹⁵¹² Král, Václav: Rudé odbory 1922-1939. Dokumenty, materiály, stati. Praha 1973, s. 304.

¹⁵¹³ Tamtéž, s. 304-305.

¹⁵¹⁴ RGASPI, f. 495, Op. 3, D. 137.

¹⁵¹⁵ Tamtéž.

¹⁵¹⁶ Tamtéž.

¹⁵¹⁷ Gottwald, Klement: Spisy II., s. 27.

ideologicky a organizačně homogenní mohla získat větší politický vliv. Byla napříště nastoupena radikálně sektářská linie plně v intencích taktiky „třída proti třídě“, jež se ovšem neukázala jako východisko k posílení vlivu KSČ mezi dělnickými masami a dalšími vrstvami. Přílišná radikalita přecházející v sektářství naopak odrazovala bezpartijní dělníky, kteří se rozhodovali, jestli si najdou cestu právě ke KSČ. Vypjatý, mnohdy exaltovaný výkon praktické politiky v režii KSČ, kdy se jedno sektářství nahrazovalo ještě větším, nevedlo ke kýženému efektu ani například k přechodu sociálnědemokratických dělníků ke KSČ, protože ti si uvědomili, že s takto pojatou taktikou není možno vydobýt v politickém životě v podstatě ničeho.

Velká hospodářská krize, která začala „černým pátkem“ na newyorské burze 24. října 1929 pak zastřela z poměrně velké části výše uvedené skutečnosti a komunistům se otevřelo velké pole politické působnosti zejména mezi nezaměstnanými. Konsolidace KSČ po V. sjezdu a událostech po něm nastává zhruba v roce 1931, v historii strany nastává nová kapitola v podmínkách hospodářské krize, které jsou obecně pro antisystémové subjekty politickou živnou půdou, KSČ nevyjímaje. Tématicky se však už hospodářská krize vymyká z námi sledovaného období.

Závěr

Dějiny tak specifického politického subjektu jako KSČ vybízejí k hlubšímu zamyšlení nad jejími cíli, záměry a celkovou politickou aktivitou v liberálním prostředí meziválečné republiky. KSČ se nepodařilo mezi lety 1921-1938 chopit se moci, tedy provést socialistickou revoluci, protože k tomu objektivně neexistovaly ani vnitropolitické, ani zahraničně-politické předpoklady. Podařilo se nicméně KSČ naplnit alespoň dílčí cíle? Zde musíme odpovědět kladně. Komunismus jako svěbytný ideologický směr v české společnosti za dobu trvání první republiky nejen zakořenil, ale komunisté se stali v období 1921-1929 a samozřejmě návazně i v dalším období pevnou součástí politického systému, byť se například v letech 1933-1934 nacházeli na hraně legality.¹⁵¹⁸

Komunismus tedy na rozdíl českého (československého) fašismu, který byl za období první republiky roztržštěný a nikdy v podstatě nenabyl masového charakteru, dokázal oslovit po první světové válce široké skupiny, především níže postavené sociální vrstvy.¹⁵¹⁹ Těm přirozeně konvenoval fakt, že se v případě vítězství komunistické revoluce bez většího přičinění sociálně pozvednou na úkor kapitalistů, kteří si neprávem „přivlastňují“ jejich práci. Voliči komunistů samozřejmě ve valné většině nerozuměli marxistickému učení (ale to ani mnoho předních komunistických funkcionářů), které obsahuje řadu složitých a v mnoha případech málo uchopitelných abstraktních pojmů, a je poměrně složité na porozumění, na druhé straně velmi dobře chápali fundamentu marxistické nauky o třídním boji s vykořisťovateli, který byl postaven srozumitelně, protože jasně definoval nepřítele.

KSČ vznikla odštěpením od „mateřské“ sociálně demokratické strany, ústřední postavou při převádění sociálnědemokratických členů byl Bohumír Šmeral. Ten si musel nejprve obhájit svou koncepci jak dovnitř, tak navenek, tedy v Kominterně, která vyvíjela soustředěný tlak na co možná nejrychlejší vytvoření nové revoluční formace od skončení prosincové stávky v roce 1920. Kritika Šmeralova postupu, který volil, se stala s mírnou nadsázkou stálým koloritem revoluční netrpělivosti vrcholných představitelů Kominterny, kteří přestávali věřit, že Šmeral chce ve skutečnosti komunistickou stranu vůbec založit. Na druhé straně však si nemohli dovolit Šmerala odstranit, protože za něho jednoduše neměli adekvátní náhradu, jenž by byl tak teoreticky a organizačně zdatný jako právě on.

KSČ pak v letech 1921-1929 procházela řadou proměn, krizí a vnitřních svárů, bylo to v mnoha ohledech konfliktní společenství, často prosté elementárního konsensu. Byla to zároveň éra

¹⁵¹⁸ Jak napsal agrárník Oldřich Suchý: „Také bolševické vlny časem opadly a čeští dělníci nacházeli opět svůj starý sociálnědemokratický domov; ovšem mezinárodní komunismus už byl u nás pevně zakotven. **Rokoský, Jaroslav (ed.):** Dvakrát otrokem. Paměti agrárníka Oldřicha Suchého. Praha 2014, s. 21.

¹⁵¹⁹ **Rataj, Jan-Dlouhý, Miloš-Háka, Antonín:** Proti systému! Český radikální konzervatismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století, s. 45.

stýkání i potýkání sama se sebou, pevnějším hledáním své identity. Od svého ustavení byla stranou masovou, v níž se mísila řada ideologických proudů, které spolu měly spolupracovat za dosažením hlavního cíle – svržení vlády a nastolení diktatury proletariátu. Zdaleka ne vždy se to dařilo podle plánu, jak ukázala například první vnitrostranická krize v letech 1921-1922, kdy zvláště silně panovala řevnivost a napětí mezi oběma směry. Navenek sice KSČ vystupovala jednotně, ale chyběla jí větší ideologická soudržnost. V době založení, kdy měla přibližně 350 tisíc členů, to ani nebylo možné, a proto můžeme s trochou nadsázky nazvat KSČ stále otevřeným bojovým polem. Zmíněné období tedy bylo pravidelně vyplňováno vnitrostranickými boji, z nichž logicky pramenily větší či menší krize. Jinak to být ani nemohlo, pokud se chtěla KSČ nakonec probjovat k bolševickému komunismu jako žádoucím sovětskému vzoru. Tyto krize, jichž bylo v meziválečném období mnoho, můžeme současně vnímat jako hlubší proces zrání a vytváření konečné identity revolučního subjektu. V praxi se pak ukázalo, jak obtížné je vnitřní spory utišit a učinit z KSČ disciplinovaný a ideologicky sevřený subjekt, jak si přála Moskva.

Na počátku existence strany na sebe strhli pozornost ultraleví v čele s Jílkem, Bolenem, Šturcem a dalšími, kteří chtěli z rozhodování odstavit křídlo kolem Šmerala. Podnikali proti němu různé protiakce, které nezdědky zacházely až do krajností. Stranu tedy prakticky ihned po jejím založení pohltily vnitřní boje. V letech 1924-1925 následoval další ořes KSČ spojený s novou krizí, tzv. „bubnikiádou“. Přední funkcionář pražského kraje Josef Bubník požadoval větší nezávislost na Kominterně a samostatnější postup KSČ. Ve straně propukl vážný frakční spor, který se záhy přelil i do některých dalších krajů, především do Brněnského a Kladenského. Bubník za svou aktivitu zaplatil nejvyšším stranickým trestem a v únoru 1925 byl vyloučen z KSČ. Nejen z tohoto důvodu Kominternu nařídila svým sekcím, aby se bolševizovaly, byly ideologicky i organizačně disciplinované a již nepřipustily další názory, které by se byť jakkoliv odchylovaly od oficiálního kurzu, který určí mezinárodní centrum komunistického hnutí v Moskvě. Výsledkem byl další vnitřní spor a boj o moc mezi Jílkovou skupinou stranických rutinérů, ale organizačně méně schopných, a představitelů levé opozice v čele s mladou garniturou, již vedl Gottwald, který v roce 1926 přijel z Ostravy do Prahy.

Gottwald a další využili situace po fiasku s Rudým dnem v roce 1928 ve svůj prospěch a veřejně obžalovali Jílkovu skupinu. Eskalující spor se záhy přenesl na půdu Kominterny, která „spravedlivě“ vyhodnotila, kdo má pravdu, protože působila v podobných situacích vždy jako *ultima ratio*. Nepříliš známé mladé garnituře ambiciózních komunistů však představitelé Kominterny dali nakonec za pravdu, což znamenalo jediné – jílkovské křídlo ztratilo dřívější důvěru a znamenalo to pro ně posléze nevratné pozbytí mocenských pozic. Jeho porážka byla dokonána na V. sjezdu KSČ v únoru 1929, kdy bylo jílkovské vedení poraženo a napříště vytyčen nekompromisní bolševizační kurz. Generálním tajemníkem ÚV KSČ se stal ani ne 33letý Gottwald, který se stačil uvést v prosinci 1929 svou první plamennou parlamentní řečí, která nenechala nikoho na pochybách, o co komunistům vlastně jde. Začíná neodvratný posun od radikálně socialistické strany ke straně bolševického komunismu, který ji ale současně přibližuje

extrémům a sektářskému pojetí politiky prakticky na všech frontách. Důsledky V. sjezdu jsou tak objektivně neblahé, promítnou se do výrazného zeštíhlení členské základny, vzniká rovněž opozice proti novému vedení, nastává definitivní rozkol v odborech. V parlamentních volbách 1929 zaznamenávají komunisté určitý odliv voličských hlasů, ale nejedná se o dramatický úbytek, strana požívá stále mezi dělnickou třídou a dalšími vrstvami poměrně velké podpory.

Můžeme tedy označit KSČ už po únoru 1929 za stranu bolševického komunismu? Je jasné, že KSČ v roce 1929 už nebyla tím subjektem ze začátku dvacátých let, kdy strana teprve hledala svou identitu, zakotvení v politickém systému, byla navzdory Leninovi v podstatě „debatním kroužkem“, živým organismem, v němž se tříbily a zrály rozličné pohledy, současně se v něm sráželo více názorových směrů či proudů. Svými krizemi se posunula na přelomu dvacátých a třicátých let postupně až prudce doleva, k linii bolševického komunismu (ve skutečnosti však radikálně sektářské politiky), jehož nositeli nemohli být z logiky věci bývalí sociální demokraté, ale mladá garnitura okolo Gottwalda, která rovněž skýtala dostatečnou záruku k tomu, aby se stala poslušným nástrojem direktiv z Moskvy, o nichž se nikdy nediskutuje, ale na všech úrovních se bezpodmínečně plní.

K bolševickému komunismu se však sama KSČ i po V. sjezdu teprve dopracovávala ideologicky i organizačně. To pochopitelně nějakou dobu trvalo. Ostatně po parlamentních volbách 1929 vedení strany hodnotilo, že k bolševizaci, tak jak ji požadovala Kominternu, je ještě cesta dlouhá, trnitá, protože nebylo vymýceno dostatečně dědictví oportunistu, které ztělesňovala Jílkova garnitura, ve straně stále figurovali „likvidátoři“, tedy ti, kteří odporovali nové linii, vytyčené Gottwaldem a jeho věrnými. Nicméně bolševizace strany stále pokračuje i při existujících nedostatecích na všech úrovních. Po V. sjezdu KSČ vzniklo jednolitě vedení, které se zbavovalo svých oponentů a používalo k tomu všech prostředků, aby byla podle něho zachována ideologická „čistota strany“ a cesta k zbolševizování pokračovala rychleji a přímočařeji. Gottwaldovské vedení dobře vědělo, komu vděčí za to, že zvítězilo ve vnitrostranickém zápolení. Kominternu za to na oplátku očekávala bezmeznou poslušnost a definitivní přerod strany v bolševickou revoluční formaci oproštěnou od jakékoliv názorové plurality na všech stupních. KSČ se tak měla proměnit v přísně uniformní organizaci po všech stránkách, což na druhou stranu nebylo pro mnoho členů akceptovatelné, a tak raději ze strany vystupovali, nebo se vraceli zpět do sociálně demokratické strany, kde jejich hlas byl slyšet.

I za poměrně vysokou cenu odchodu tisíců straníků po V. sjezdu a dalších dočasně nepříznivých důsledků se však podařilo zformovat Kominterně „tvárně“ a především loajální vedení mladých funkcionářů v čele s Gottwaldem, kteří již začali naplňovat postupně představu o tom, jak má bolševický komunismus v pojetí Kominterny skutečně vypadat, a jak se má implementovat na všech úsecích činnosti KSČ. Zřetelně mizí jakákoliv svolnost k ústupkům či kompromisům s buržoazním státem, protože ten se v očích komunistů sám „neodvratně“ zfašizoval. Je na druhé straně jasné, že kdo do nového revolučního obrazu, naskicovaném mladou skupinou funkcionářů, nezapadal, musel se s KSČ rozloučit, nebo z ní byl novou politickou garniturou exemplárně vyloučen. Vnitřní přerod strany však pokračoval dále, a to ve třicátých letech v souvislosti s

přijetím konceptu lidové fronty v roce 1935,¹⁵²⁰ kdy se z antisystémové strany stává strana státotvorná, jež opouští vyhrocené sektářství, které ji zavedlo do hluboké izolace. Implementace bolševického komunismu jako ve skutečnosti radikálně sektářské politiky tak jasně ukázala svou negativní stránku, své limity a KSČ začala v praxi zdánlivě připomínat sektářské aktivity ultralevých z počátku dvacátých let, které ale na rozdíl od bolševického komunismu mladé gottwaldovské garnitury byly orientovány dovnitř strany.

Tato studie se snažila v jednotlivých kapitolách vyložit ve vymezeném údobí vývoj KSČ s důrazem na některé problematické okruhy daného údobí, vnitřní fungování tohoto politického subjektu a její postupný přerod z radikálně socialistické strany ve stranu přísného bolševického komunismu. Popsali jsme si postupně vývoj, zvraty i ideologické sváry KSČ, které se staly průvodním krizovým jevem masově budované strany. Ve straně, která si teprve na počátku dvacátých let hledala svou pevnou identitu na politické mapě, probíhaly ostré boje. V tomto se strana, která se od začátku své existence postavila na krajní levicový pól, až nápadně podobala jejím tradičním demokratickým protějškům. Nicméně o zásadních politických záležitostech se na rozdíl od nich nerozhodovalo doma, ale výhradně v Moskvě. V KSČ probíhaly názorové třenice, ostré rozmišky, které nezřídka končily vylučováním opozičních představitelů. Tedy lidí, kteří neměli v dané době momentální podporu Kominterny, jejíž slovo bylo vždy nedotknutelné a to jediné správné. A byla to právě Kominterny, které se v roli neomylné vrchní instance snažily dovolávat jednotlivé svárné skupiny v KSČ ve víře, že mezinárodní revoluční štáb dá v rozhodný moment za pravdu právě jim.

Je navýsost důležité a historiograficky prospěšné, aby byly podrobeny kritickému zkoumání právě dějiny KSČ v meziválečném období. Řada procesů, které začaly v prvorepublikových politických reáliích, jsou komunisty dále rozvíjeny již v nových podmínkách, tedy osvobozené republiky v roce 1945. Míjíme tím zejména odmítnutí Mnichovského diktátu¹⁵²¹ komunisty v roce 1938, přičemž vyhraněný kritický postoj k němu se stal jedním z politických pilířů vlastní politiky v osvobozeném poválečném státě, který propůjčoval straně punc ryzího vlastenectví a odvahu bojovat proti silnějšímu nepříteli v kritický dějinný okamžik.¹⁵²² Pokud se podařilo studii přispět alespoň částečně ke srozumitelnějšímu pochopení a zachycení složitých a proměnlivých dějů, které v období let 1921-1929 v KSČ probíhaly, pak splnila svůj původní záměr. Zároveň si

¹⁵²⁰ Byla vyhlášena na VII. kongresu Kominterny, který se konal 25. 7.-20. 8. 1935. Jednalo se o poslední kongres Kominterny, která byla formálně Stalinem rozpuštěna v roce 1943, aby se v jiných podmínkách inkarnovala v podobě Informbyra (Kominformy) v roce 1947.

¹⁵²¹ O dohodu se nemohlo jednat, protože její znění bylo nadiktováno bez přítomnosti subjektu, kterého se bezprostředně týkala – Československa. Právně byla smlouva neplatná, protože ji neratifikoval československý parlament.

¹⁵²² KSČ po roce 1945 vystupovala jako celonárodní, vlastenecká síla, za svůj přijala tzv. Košický vládní program z 4. dubna 1945 a takticky odsunula pojem socialismu a diktaturu proletariátu do pozadí. Dokonce se hovořilo o tzv. specifické cestě k socialismu bez diktatury proletariátu, která by i podle Stalina byla vhodná nejen pro Československo, ale rovněž pro Polsko a další země. Tato myšlenka však ve skutečnosti byla iluzí, protože sami komunisté neznali jinou cestu k socialismu než s diktaturou proletariátu, čili nastolení vlastního monopolu moci, které se stalo po likvidaci ostatních nekomunistických stran jako politického faktoru v únoru 1948 nezvratnou skutečností.

přirozeně nemůže činit monopol na úplnost, protože dějiny jsou nikdy nekončícím procesem dalšího hlubšího poznávání a kritického nazírání na odlišné historické souvislosti.

Prameny a literatura

Archivní prameny

Národní archiv (NA)

fond Klement Gottwald 1896-1954

fond Bohumír Šmeral

fond Ústřední výbor KSČ 1921-1938

fond Václav Vacek

fond Jan Šverma

fond Josef Haken

fond Miloslava Grimichová

fond Pavel Reiman 1925-1963

fond Generální velitel četnictva Praha 1918-1942

fond Karel Kreibich

fond Josef Štětka

fond Marie Zápotocká

fond Jan Vodička

fond. III. sjezd KSČ

fond Ministerstvo spravedlnosti Praha 1918-1945

fond Jaroslav Süßmilch 1904-1972

fond V. sjezd KSČ 18. 2. 1929-23. 2. 1929

fond Pozůstalost Dr. Josefa Schieszla 1902-1965

Ruský státní archiv společensko-politických dějin (RGASPI)

fond Kominternu

Archiv Národního muzea (ANM)

fond Julius Verčák

fond Josef Bubník

fond Karel Goliath-Gorovský

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (APSP)

sl. Dobrovolný Filip

sl. Gottwald Klement

sl. Kopecký Václav

fond Stálý výbor

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LAPNP)

fond Ivan Olbracht (1882-1952)

fond Marie Majerová (1882-1967)

Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR)

fond KPR (1919) 1948-1962

fond KPR 1919-1947

fond KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953)

fond Protokol PR (Podkarpatská Rus), (1919) 1921-1939

Archiv města Ostravy (AMO)

fond Karel Votava

Státní oblastní archiv v Praze (SOA v Praze)

fond Krajský soud trestní Praha

Státní oblastní archiv v Plzni (SOA v Plzni)

fond Policejní ředitelství Plzeň ([1875]) 1918-1951

fond Tiskové trestní spisy Státního zastupitelství v Plzni (1897-1941)

Státní okresní archiv Beroun (SOkA Beroun)

fond Okresní úřad Hořovice

Archiv Ústavu T.G. Masaryka (AÚTGM)

fond EB I.

fond Masarykův archiv

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

fond S

fond Ústředna Státní bezpečnosti

Zemský archiv Opava (ZAO)

fond Policejní ředitelství v Moravské Ostravě - Sv. I/2. Presidiální spisy 1919 - 1939 (1. díl 1919 - 1933)

Archiv ČSSD (AČSSD)¹⁵²³

fond Československá sociálně demokratická strana dělnická, ČSDSD (1878 – 1921)

fond Československá sociálně demokratická strana dělnická – Československá sociální demokracie, ČSDSD-ČSD (1920 – 1948)

Vojenský historický archiv (VÚA)

osobní fond Rudolf Vetiška

Archiv Senátu Národního shromáždění (ASNS)

stenozáznamy senátních schůzí

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna

stenoprotokoly schůzí Národního shromáždění

Internetové knihovny

Internet Archive (dostupný z www.archive.org)

Česká digitální knihovna (dostupná z www.ceskadigitalniknihovna.cz)

Digitalna.kniznica.info (dostupná z www.digitalna.kniznica.info)

¹⁵²³ Fondy jsou majetkem Národního archivu, Archiv ČSSD je spravuje na základě depozitní smlouvy ze dne 17. 5. 1991.

Tištěné prameny

Basilejský sjezd Socialistické Internacionály. Praha 1913

Bauer, Otto: Bolševismus nebo sociální demokracie? Praha 1920

Bericht der Exekutive der Kommunistischen Internationale, 15. Dezember 1922 - 15. Mai 1923. Moskva 1923

Burcev, Vladimír: Kletba vám, bolševici! Praha 1919

Burian, Edmund: Dopis členům a voličům komunistické strany Československa o posledních událostech ve straně. Brno 1929

Co chce levice? Tj. většina československé sociální demokracie. Výklad a poznámky usnesení XIII. sjezdu strany, konaného ve dnech 25. až 28. září 1920. Praha, rok vydání neuveden

Das Ende der kapitalistischen Stabilisierung und die Vorbereitung der Massen zum entscheidenden Kampfe um die Macht. Liberec, rok vydání neuveden

Das Programm der kommunistischen Partei Rußlands (Bolschewiki). Angenommen auf dem 8. Parteikongreß (18. bis 23. Mai 1919). Lipsko 1919

Der zweite Kongress der Kommunist. Internationale. Protokoll der Verhandlungen vom 19. Juli in Petrograd und vom 23. Juli bis August 1920 in Moskau. Hamburk 1921

Die Lehren der deutschen Ereignisse. Das Präsidium des Exekutivkomitees der Kommunistischen Internationale zur deutschen Frage, Januar 1924. Hamburk 1924

Doležal, Jan: Ideový souboj v sociální demokracii: (co říká marxistická levice). Brno 1920

Falta, Josef: Dějinný vývoj československé sociální demokracie. Brno 1928

Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale. Hamburk 1924

Gorovský, Karel: Proč nejsem bolševikem: zpověď evropského komunisty. Praha 1928

Guttman, Josef: Kdo jsou a co chtějí likvidátoři. Praha 1929

Hrobaři dělnického hnutí: odpověď na otázku: Co poškozují dělníky nejvíce?: několik slov k obecním volbám roku 1927. Praha 1927

Choráz, Julius: Poměr československé komunistické strany k odborovému hnutí. Praha 1930

Jahrbuch für Wirtschaft, Politik und Arbeiterbewegung 1922/1923. Hamburk 1923

Kapitalistický svět a III. Komunistická Internacionála. Provolání druhého kongresu III. Komunistické Internacionály, jenž se konal ve dnech 25. července až 7. srpna 1920 v Petrohradě a Moskvě. Praha 1920

Komunistická strana Československa na V. svetovom sjezde komunistickej internacionály. Vrútky 1924

Konec kapitalistické stabilisace a příprava mas na rozhodující boje o moc. Praha 1932

Kotek, Josef: Odborové hnutí zaměstnanců: (teorie a prakse odborového hnutí, vývoj a stav odborového hnutí zaměstnanců v Československu a v cizině). Praha 1930

Král, Václav: Cesta k leninismu. Prameny k dějinám KSČ v letech 1921-1929. Praha 1971

Kuusinen, Otto: Die internationale Lage und die Aufgaben der Sektionen der kommunistischen Internationale. Moskva 1933

K Třetí Internacionále. Akční program sociálně demokratické levice. Směrnice, stanovy a podmínky III. (komunistické) Internacionály. Praha 1921

Lozovskij: Nové cesty odborového hnutí. Praha 1922

Muna, Alois: Můj proces. Jak se vyrábějí velezrádné procesy v československé republice za vlády „socialistického“ ministerského předsedy. Praha 1920

Na cestě k bolševismu: these k VI. sjezdu KSČ. Praha 1930

Na obranu sociálně demokratických zásad: stenografický protokol sociálně demokratické konference konané dne 12. července 1920 na Smíchově. Praha 1920

Na paměť nově přistouplým členům. Osnova referátu pro jednovečerní přednášku před nově přistouplými členy. Rok vydání neuveden

Od likvidátorského legalismu k bolševické práci. Praha 1929

Pjatnickij, Osip: Die 21 Aufnahmebedingungen der kommunistischen Internationale. Moskva-Leningrad 1934

Programm der Kommunistischen Internationale - VI. Weltkongress in Moskau. Hamburk-Berlín 1928.

Program Komunistické internacionály a usnesení VI. sjezdu KSČ. Praha 1931

Protokol IX. řádného sjezdu československé sociálně-demokratické strany dělnické ve dnech 4. až 8. září 1909 (1909). Praha 1909

Protokol XI. řádného sjezdu československé sociálně-demokratické strany dělnické kon. ve dnech 7., 8. a 9. prosince 1913 (1913). Praha 1913

Protokol XII. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické konaného ve dnech 27., 28., 29. a 30. prosince 1918 v Representačním domě v Praze. Praha 1918

Protokol XIII. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické, konaného ve dnech 27., 28. a 29. listopadu v Representačním domě v Praze. Praha 1921

Protokol XIV. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické konaného v Moravské Ostravě 19.-22. dubna 1924. Praha 1924

Protokol III. sjezdu Československé sociálně-demokratické strany v Rakousku, konaného dne 10., 11. a 12. dubna 1898 v Brně. Praha 1898

Protokoll der Verhandlungen des Gründungsparteitages und der ersten frauen Reichskonferenz der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei (Deutsche Abteilung). Liberec 1921

Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale. (Moskau, 22. Juni bis 12. Juli 1921). Hamburk 1921

Protokoll des IV. Kongresses der Kommunistischen Internationale. Hamburk 1923

Protokol prvního řádného sjezdu Komunistické strany Československa (sekce III. komunistické internacionály) konaného ve dnech 2., 3., 4. a 5. února 1923 v sále „Domoviny“ v Praze VII. Praha 1923

Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925

Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, 26.-28. září 1925. Praha 1925

Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa (sekce III. Internacionály). Praha 1927

Radek, Karl: Die Offensive des Weltkapitals und die Taktik der Kommunistischen Internationale. Hamburk 1923

Sektion der Kommunistischen Internationale: Abgehalten in Reichenberg (Neupaulsdorf) vom 12. März bis zum 15. März 1921. Liberec 1921

Skála, Jan: Čs. sociální demokracie ve službách reakce. Kritika postupu čs. sociální demokracie od roztržky strany. Praha 1923

Socializace, republika a proletariát. Úvaha propagační. Brno 1919

Sociální demokracie a moskevský komunism. Řeč, již pronesl poslanec Antonín Němec, předseda výkonného výboru Československé sociálně demokratické strany dělnické v sezení Zastupitelstva strany dne 22. května 1921 v Obecním domě v Praze. Praha 2021

Soukup, František: Revoluce práce. Dějinný vývoj socialismu a Československé sociálně demokratické strany dělnické. Díl II. Praha 1938

Statistická ročenka Republiky Československé. Svazek II. Praha 1925

Stehlík, Čestmír-Modráček, František: Česká sociální demokracie v boji s republikou. Praha 1920

Škába, Josef: O síle komunismu v Československé republice [podle výsledků voleb do Národního shromáždění v listopadu 1925]. Praha 1928

Šmeral, Bohumír: Pravda o sovětském Rusku. Denní záznamy do proletářské říše. Praha 1920

Šturmujeme!: dopis ústředí KSC všem organisacím strany a resoluce III. plena Ústředního výboru KSC z 31. října a 1. listopadu 1931, přijatá k referátu s. Kl. Gottwalda. Praha 1931

Šverma, Jan: Ani muže ze závodu – ani halěře ze mzdy!: význam odborové otázky v boji dělnictva. Praha 1931

Šverma, Jan: Rudé odbory od IV. do V. sjezdu ROI. Praha 1930

These a resoluce III. sjezdu Komunistické Internacionály, který se konal 22. června až 22. července 1921 v Moskvě. Praha 1921

Tobolka, Zdeněk: Dějiny Československé sociální demokracie od jejich počátků až po sjezd Hainfeldský. Praha 1921

Třešňák, František: Kam spěje KSC?: Proč jsem byl vyloučen z KSC a jaké názory jsou dnes se členstvím v ní neslučitelné. Praha 1936

Usnesení V. kongresu Rudé odborové Internacionály. Praha 1930

Vlastní příčiny krise v komunistické straně. Kritický rozbor posledních událostí. Dodatek: Kreibichův potlačený článek. Doslovný otisk článku, pro který měl být posl. Kreibich vyloučen ze strany komunistické. Praha 1925

Volby 1929 a Čsl. strana národně socialistická. Praha 1929

Volby do okresních a zemských zastupitelstev: co má vědět každý člen a náhradník volební komise a důvěrníci u urny? Praha 1928

Volby do Poslanecké sněmovny v říjnu 1929. Státní úřad statistický. Praha 1930

Volby do zemských a okresních zastupitelstev: pokyny pro organizační a agitačněpropagační práci ve volebním boji 1928. Praha 1928.

Votava, Karel: Komunismus, společnost a stát. Brno 1923

Zápotocký, Antonín: Wie ist die Wendung in der Tätigkeit der roten Gewerkschaften durchzuführen. Praha 1930

Zásady a cíle marxistické levice československé sociálně demokratické strany dělnické. Praha 1920

Zásady směru radikálně socialistického v Československé sociální demokracii. Praha 1917

Zinovjev, Grigorij: Die Kommunistische Internationale auf dem Vormarsch. Hamburk 1923

Zinovjev, Grigorij: Die Kommunistische Internationale über die Rolle der Kommunistischen Parteien in der Revolution. Reden Sinowjews und Lenins auf dem II. Kongress der K.I. Leitsätze. Hamburk 1924

Zinovjev, Grigorij: Die Taktik der Kommunistischen Internationale (Rückblick auf die Arbeiten des III. Weltkongresses der Kommunist. Internationale). Hamburg 1921

Zinovjev, Grigorij: Über die Bolschewisierung der Parteien: (Reden vor der Erweiterten Exekutive, März/April 1925). Hamburk 1925

Zkušenosti dělnické třídy. Odpověď na otázku, byla-li správnou taktika sociální demokracie ve sporech uvnitř dělnické třídy. Mor. Ostrava 1928

Zpráva k II. řádnému sjezdu o organizační činnosti komunistické strany Československa (sekce III. internacionály): období 1923-24. Praha 1924

Zpráva ke konferenci 1. kraje KSČ (pražského) konané ve dnech 8.-9. dubna v Lidovém domě v Praze-Michli. Praha 1928

Zpráva o činnosti Československé sociálně demokratické strany dělnické v letech 1927-1929: vydáno k 16. ř. sjezdu v Praze 27.-29. září 1930. Praha 1930

Zpráva sekretariátu ústředního výboru pro III. sjezd KSČ. Praha 1925

Literatura

- Alexander, J. Robert: *International Trotskyism, 1929-1985: A Documented Analysis of the Movement*. Durham 1991
- Bárta, Drahomír: *Prosincová generální stávková roku 1920*. Praha 1953
- Bartlová, Alena: *Túžby, projekty a realita. Slovensko v medzivojnovom období*. Bratislava 2010
- Bednařík, Petr-Jirák, Jan-Köpplová, Barbora: *Dějiny českých médií. Od počátků do současnosti*. Praha 2011
- Beneš, Edvard: *Dělnické hnutí v Rakousku a v Čechách*. Brandýs nad Labem 1911
- Bittnerová, Amálie: *KSC v letech 1929-1938*. Praha 1978
- Bradáč, Zdeněk: *Boj za bolševisaci KSC v období dočasné stabilisace kapitalismu. I. 1924-1925*. Praha 1955
- Braunthal, Julius: *History of the International. Díl druhý: 1914-1943*. New York-Washington 1967
- Broklová, Eva: *Antonín Švehla. Tvůrce politického systému*. Praha 2017
- Brown, Archie: *Vzestup a pád komunismu*. Brno 2011
- Broué, Pierre: *Bolševici. Dějiny vítězství a porážky ruské revoluce*. Praha 2023
- Broué, Pierre: *Histoire de L'Internationale communiste (1919-1943)*. Paříž 1997
- Cabada, Ladislav-Šanc, David: *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň 2005
- Cabada, Ladislav: *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900-1939*. Praha 2000
- Cabada, Ladislav: *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890-1938*. Praha 2005
- Carr, Hallett, Edward: *Socialism in One Country, 1924-1926. Svazek druhý*. Londýn 1959
- Carr, Hallett, Edward: *Socialism in One Country 1924-1926. Svazek třetí*. Londýn 1964
- Carr, Hallett, Edward: *Twilight of the Comintern, 1930-1935*. New York 1982

- Cohen, S. Stephen: Bukharin and the Bolshevik Revolution: A Political Biography, 1888-1938. 1971
- Čada, Václav: KSČ v období 1921-1948: Strategie a taktika. Praha 1988
- Čada, Václav: Vznik a vývoj marxistické levice (1917-1921). Bratislava 1980
- Čada, Václav: Vznik KSČ jako revoluční strany nového typu. Praha 1989
- Čáky, Milan: Internacionalizmus v protifašistickom boji komunistov Československa a Francúzska. Bratislava 1984
- Čapka, František: Odbory v českých zemích v letech 1918-1948. Brno 2008
- Čechurová, Jana: Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí. Praha 1999
- Čihák, Miroslav: Prosazení leninského pojetí masovosti KSČ v letech 1921-1938. Praha 1978
- Čihák, Miroslav: Zrod Komunistické strany Československa. Praha 1980
- Dějiny Francouzské komunistické strany. Praha 1975
- Dejmek, Jindřich: Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata (I.). Část první: Revolucionář a diplomat 1884-1935. Praha 2006
- Desanti, Dominique: L'Internationale Communiste. Paříž 1970
- Dolejský, Martin: Komunisté v Praze. Činnost a postavení Komunistické strany Československa ve Velké Praze v letech 1921 až 1939. Praha 2022
- Dostál, V. Vladimír: Agrární strana. Její rozmach a zánik. Brno 1998
- Dubský, Vladimír a kol.: Nástin dějin československého odborového hnutí. Praha 1963
- Fasora, Lukáš: Josef Hybeš (1850-1921): Život, dílo a mýtus. Praha 2017
- Feuchtwanger, Joseph, Edgar: From Weimar to Hitler: Germany 1918-33. Ipswich 1995
- Firsov, Igorevič, Fridrich-Klehr, Harvey-Haynes, Earl, John: Secret Cables of the Comintern, 1933-1943 (Annals of Communism Series). New Haven 2014
- Fisher, H. Harold: The Communist Revolution. An outline of Strategy and Tactics. Stanford 1955
- Fitzpatricková, Sheila: Ruská revoluce. Praha 2017
- Fowkes, Ben: Communism in Germany under the Weimar Republic. New York 1984

- Gajan, Koloman: Příspěvek ke vzniku KSČ. Od prosincové generální stávky do slučovacího sjezdu KSČ. Praha 1954
- Gajan, Koloman: V jakých bojích se zrodila Komunistická strana Československa. Praha 1953
- Galandauer, Jan: Bohumír Šmeral 1880-1914. Praha 1981
- Galandauer, Jan: Bohumír Šmeral 1914-1941. Praha 1986
- Galandauer, Jan: Od Hainfeldu ke vzniku KSČ. České dělnické hnutí v letech 1889-1921. Praha 1986
- Groman, Martin: Stanislav Budín. Komunista bez legitimace. Praha 2015
- Hájek, Miloš-Mejdrová, Hana: Vznik Třetí internacionály. Praha 2000
- Hallas, Duncan: The Comintern. A History of the Third International. Chicago 2008
- Hirschinger, Frank: Gestapoagenten, Troztkisten, Verräter: Kommunistische Parteisäuberungen in Sachsen-Anhalt 1918-1953. Göttingen 2005
- Hlušičková, Růžena: Pražská stranická organizace v letech 1929-1939. Příručka k dějinám pražské stranické organizace. Praha 1981
- Hoffrogge, Ralf-Laporte, Norman: Weimar Communism as Mass Movement 1918-1933
- Holá, Věra: Jan Šverma. Praha 1976
- Holotíková, Zdenka-Plevza, Viliam: Vladimír Clementis, Praha 1972
- Hoppe, Bert: In Stalins Gefolgschaft: Moskau und die KPD 1928-1933. Oldenburg 2007
- Hrubý, Petr: Osudné iluze. Čeští spisovatelé a komunismus 1917-1987. Vlašim 2000
- Hulce W. James: The Forming of the Communist International. Stanford 1964
- Janáček, František: Spory s levičáky v Kominterně na prahu dvacátých let. Praha 1959
- Kárník, Zdeněk: Na úsvitu dějin české sociální demokracie. Od prvopočátků hnutí k základům moderní politické strany (1844-1893). Praha 2019
- Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl I.: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha 2000
- Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl II.: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha 2002

Kaška, Václav: Neukáznění a neangažovaní: Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948-1952. Praha 2014

Kašík, Vladimír: Snahy o jednotnou reformistickou stranu v letech 1917-1918 a jejich porážka (příspěvek k otázce formování marxistické levice v českém dělnickém hnutí). Praha 1961

Klement Gottwald, Spisy VII. Praha 1953

Klement Gottwald: Deset let. Sborník statí a projevů 1936-1946. Praha 1947

Klíma, Arnošt: Počátky českého dělnického hnutí. Praha 1949

Klimek, Antonín: Velké dějiny koruny české, sv. XIII. (1918-1929). Praha-Litomyšl 2000

Klimek, Antonín: Boj o Hrad (1.). Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. Praha 1996

Klimek, Antonín: Boj o Hrad (2.). Kdo po Masarykovi? (1926-1935) Praha 1998

Klír, Miroslav: Boj Komunistické strany Československa o masy v období odlivu poválečné revoluční vlny (1921-1924). Praha 1955

Klír, Miroslav: Komunistická strana Československa v období dočasné kapitalistické stabilizace. Vítězství bolševické linie na V. sjezdu KSČ (1925-1929). Praha 1954

Kober, Jan-Holubec, Stanislav a kolektiv: Počátky Československé republiky 2. Praha 2022

Kober, Jan-Holubec, Stanislav: Společnou silou. Aktéři společenské změny v českých zemích 1918-1925. Praha 2023

Komunistická internacionála. Stručný náčrt dejín. Bratislava 1971

Kopeček, Lubomír-Hloušek, Vít: Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě. Praha 2010

Korbel, Josef: The Communist Subversion of Czechoslovakia 1938-1948: The Failure of Coexistence. Princeton 1959

Kořalka, Jiří: Vznik socialistického dělnického hnutí na Liberecku. Liberec 1956

Kořalková, Květa: Hnutí nezaměstnaných v Československu v letech 1929-1933. Praha 1962

Kováč, Dušan: Dějiny Slovenska. Praha 1999

Kozák, Jan: Boj za bolševisaci strany: V. sjezd Komunistické strany Československa (1922-1929). Praha 1953

- Krempa, Ivan: Cesta k jednotné revoluční straně v Československu. Praha 1981
- Křen, Jan: Československo v období dočasné a relativní stabilisace kapitalismu: (1924-1929). Praha 1957
- Křest'an, Jiří: Zdeněk Nejedlý. Praha 2013
- KSČ a vývoj revolučného procesu na Slovensku. I. diel 1848-1948. Bratislava 1987
- Kuhn, Heinrich: Von der Massenpartei zur Staatspartei: Die kommunistische Bewegung in der Tschechoslowakei von der Gründung der Republik 1918 bis zum Februarputsch 1948/ 2: Die Bolschewisierung der kommunistischen Partei. Kolín nad Rýnem 1978
- Laichman, Miloslav: Brněnská Levá fronta 1929-1933. Brno 1971
- Lazić, M. Branko-Drachkovitch, M. Milorad: Lenin and the Comintern. Stanford 1972
- Letz, Róbert: Slovenské dejiny V. 1938-1945. Bratislava 2012
- Lipták, Lubomír: Politické strany na Slovensku 1860-1989. Bratislava 1992
- Lustigová, Martina: Karel Kramář. První československý premiér. Praha 2007
- Machačová, Jana-Matějček, Jiří: Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914. Praha 2010
- McDermott, Kevin-Agnew, Jeremy: Kominternu. Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry. Praha 2011
- McDermott, Kevin: The Czech Red Unions, 1918-1929. A Study of their Relations with the Communist Party and the Moscow Internationals. New York 1988
- McKenzie, E. Kermit: Comintern and World Revolution: The Shaping of Doctrine. Londýn-New York 1964
- Mejdrová, Hana: Z dějin československého Komsomolu. Léta 1924-1919. Praha 1961
- Mencl, Vojtěch: Na cestě k jednotě. KSČ v letech 1921-1923. Praha 1964
- Mencl, Vojtěch: Předpoklady a počátky bojů KSČ za uskutečnění jednotné fronty v Československu. Praha 1960
- Menclová, Jarmila: Léta zrodu dělnicko-rolnického svazku v Československu. Praha 1961
- Metelka, Jaroslav: Dělnické hnutí na Úpicku za buržoazní republiky 1918-1938. Trutnov 1959
- Meyer, Alfred: Communism. New York 1964

Mlynárik, Jan: Revolučné hnutie nezaměstnaných na Slovensku v rokoch 1918-1938. Bratislava 1968

Moravcová, Dagmar: Výmarská republika. Problémy demokracie v Německu 1918-1932. Praha 2006

Nečásek, František: O Klementu Gottwaldovi (náčrt životopisu). Praha 1954

Nechvátal, Martin: 15.5. 1921 Založení KSČ – ve službách Kominterny. Praha 2002

Nejepínská, Marie: Boj Komunistické internacionály a KSČ proti fašismu a přípravám druhé světové války. Praha 1972

Nekola, Martin: Petr Zenkl. Politik a člověk. Praha 2014

Nollau, Günther: International Communism and World Revolution. History & Methods. New York 1961

Nováček, Petr: Portéty. Představitelé českého revolučního a komunistického hnutí. Praha 1974

Oschlies, Wolf: Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei in der ersten Tschechoslowakischen Republik: 1918-1938. Mnichov 1938

Osyková, Linda: Volebné kampane politických strán na Slovensku počas 1. ČSR. Bratislava 2012

Outline History of the Communist International. Moskva 1971

Pachman, Vladimír: Rudá odborová internacionála. Praha 1961

Pávová, Jana: Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého. Praha 2008

Pěnička, Alois: Kladensko v revolučních časech 1917-1921. Praha 1954

Pipes, Richard: Dějiny ruské revoluce. Praha 2017

Plevza, Viliam: KSČ a revolučné hnutie na Slovensku 1929-1938. Bratislava 1965

Pleva, Ján: Príspevok k dejinám bolševizácie KSČ na Slovensku a Zakarpatsku. Bratislava 1962

Pokorná, Jiřina: Na počátku třicátých let. Z třídních zápasů KSČ v letech 1929-1932. Praha 1967

Polášek, Martin: Revizionisté, progresivisté a tradicionalisté. Programové debaty v Československé sociální demokracii v letech 1924-1938. Praha 2013

Pons, Silvio: The Global Revolution: A History of International Communism, 1917-1991. Oxford 2014

Popálený, Peter: Vznik a profilace KSČ v období první republiky v českých zemích. Praha 2020

Prokš, Petr a kol.: České země a moderní dějiny Evropy. Praha 2010

Prokš, Petr: Československo a nová Evropa. Mezinárodní souvislosti a formování samostatného Československa (1914-1918/1919-1920). Praha 2022

Rákosník, Jakub-Noha, Jiří: Kapitalismus na kolenou. Dopad velké hospodářské krize na evropskou společnost v letech 1929-1934. Praha 2012

Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938. Praha 2008

Rákosník, Jakub-Tomeš, Igor a kol.: Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992. Praha 2013

Reiman, Pavel: Dějiny Komunistické strany Československa. Praha 1931

Reiman, Pavel: Dějiny Komunistické strany Československa. Praha 1961

Reiman a kolektiv: Zrod velmoci. Dějiny Sovětského svazu 1917-1945. Praha 2013

Reshetar, John Stephen: A Concise History of the Communist Party of the Soviet Union. New York 1962

Robek, Antonín-Moravcová, Mirjam-Šťastná, Jarmila: Stará dělnická Praha. Život a kultura dělníků 1848-1939. Praha 1981

Rokoský, Jaroslav: Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany. Praha 2011

Rosenberg, Arthur: A History of Bolshevism: From Marx To The First Five Years Plan. Londýn 1934

Rosenberg, Arthur: Geschichte des Bolschewismus. Frankfurt nad Mohanem 1987

Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci. Praha 2002

Rychlík, Jan: Československo v období socialismu 1945-1989. Praha 2020

Rychlík, Jan-Rychlíková, Magdalena: Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946. Praha 2016

Rychlík, Jan: Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa. Praha 2018

Service, Robert: Lenin. Praha 2002

Service, Robert: Soudruzi. Světové dějiny komunismu. Praha 2009

Schapiro, Leonard: The Communist Party of the Soviet Union. The First Comprehensive History of the Communist Party in Russia. New York 1971

Schulze Wessel, Martin: Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918-1938. Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten. Mnichov-Oldenbourg 2004

Sivák, Florián: Z bojov KSČ proti buržoáznemu parlamentarizmu (1921-1938). Bratislava 1981

Slavík, Jan: Lenin. Praha 1934

Smetana, Vít: Ani vojna, ani mír. Velmoci, Československo a střední Evropa v sedmi dramatech na prahu druhé světové a studené války. Praha 2016

Stern, Geoffrey: The Rise and Decline of International Communism. Cheltenham 1990

Stručné dějiny dělnického hnutí českého: až do roztržky sociálně demokratické strany v září 1920. Praha 1922

Studerová, Brigitte: Reisende der Weltrevolution. Eine Globalgeschichte der Kommunistischen Internationale. Berlín 2020

Suda, Zdeněk: Zealots and Rebels: A History of the Communist Party of Czechoslovakia. Stanford 1980

Suchopár, Vladimír: Komunistická internacionála proti fašismu v letech 1921-1935. Praha 1964

Šmigel', Michal a kol.: Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918-1989). Spoločnosť medzi demokraciou a totalitou. Banská Bystrica 2007

Štverák, František: Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa. Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany. Praha 2010

Šumberová, Ludmila: Antonín Zápotocký. Praha 1974

Švec, Michal: Komunální politika ve Velké Praze. Obecní volby, politické strany a zvolené orgány v letech 1923-1938. Praha 2012

Thalheimer August: Eine verpaßte Revolution? Die deutsche Oktoberlegende und die wirkliche Geschichte von 1923. Berlin 1931

Theses, Resolutions, and Manifestos of the First Four Congresses of the Third International. Londýn 1980

Tomeš, Josef: Průkopníci a pokračovatelé. Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003. Biografický slovník. Praha 2004

- Tóth, Andrej-Novotný, Lukáš-Stehlík, Michal: Národnostní menšiny v Československu 1918-1938. Od státu národního ke státu národnostnímu? Praha 2012
- Trapl, Miloš-Konečný, Karel-Marek, Pavel: Politik dobré vůle. Život a dílo msgra Jana Šrámka. Praha 2013
- Tůmová, Vanda: Pražské nouzové kolonie. Praha 1971
- Ulam, Bruno, Adam: The Bolsheviks: The Intellectual and Political History of The Triumph of Communism in Russia. New York 1998
- Urban, Otto: Česká společnost 1848-1918. Praha 1982
- Vatlin, Alexander: Das Jahr 1920. Der zweite Kongress der Kommunistischen Internationale, Kommunismus-Forschung. Berlín 2019
- Vatlin, Alexander: Die Komintern. Gründung. Programmatik. Akteure. Berlin 2009
- Vávra, Vlastimil: KSČ a armáda 1921-1938. Praha 1984
- V bojovém svazku: KSČ a Komunistická internacionála (1919-1943). Praha 1988
- Vejnar, Lubomír: Nástup rudých odborů. Praha 1962
- Veselý, Jindřich: Češi a Slováci v revolučním Rusku. Praha 1954
- Veselý, Jindřich: O vzniku a založení KSČ. Praha 1953
- Waic, Marek: Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa. Praha 2018
- Weber, Hermann: Die Wandlung des deutschen Kommunismus. Die Stalinisierung der KPD in der Weimarer Republik. Frankfurt nad Mohanem 1969
- Weiser, Thomas: Arbeiterführer in der Tschechoslowakei. Eine Kollektivbiographie sozialdemokratischer und kommunistischer Parteifunktionäre 1918-1938. Mnichov-Oldenbourg
- Wheaton, Bernard: Radical Socialism in Czechoslovakia. Bohumír Šmeral, the Czech Road to Socialism and the Origins of the Czechoslovak Communist Party (1917-1921). New York 1986
- Wohlgemuthová, Renata: Cestou k břevnovskému sjezdu 1878. Praha 1978
- Wohlgemuthová, Renata a kol.: Pražské dělnické hnutí v období 1849-1921. II. díl. Praha 1980
- Wolikow, Serge: L'Internationale Communiste. 1919-1943. Le Komintern ou le rêve déchu du parti mondial de la revolution. Paříž 2010
- Zápotocký, Antonín: Boj o jednotu odborů. Praha 1950

Zimmermann, Rüdiger: Der Leninbund: Linke Kommunisten in der Weimarer Republik.
Düsseldorf 1978

Zinner, E. Paul.: Communist Strategy and Tactics in Czechoslovakia, 1918-48. New York 1963

Paměti

Běsedovskij, Zinovjevič, Grigorij: Paměti sovětského diplomata. Praha 1930

Beer, Fritz: ... a tys na Němce střílel, dědo? Praha 2008

Budín, Stanislav: Jak to vlastně bylo. Praha 2008

Ečer, Bohuslav: Jak jsem je stíhal. Reportážní pásmo Edvarda Cenka. Praha 1946

Goliath, Karel: Zápisky ze stalinských koncentráků. Výběr ze vzpomínek a studií. Brno 2018

Hájek, Rudolf: Za námi cesta neschůdná. Praha 1966

Hrubý, Josef: Život plný boje: kapitoly k mladým. Ostrava 1975

Kolman, Arnošt: Zaslepená generace. Paměti starého bolševika. Brno 2005

Kopecký, Václav: ČSR a KSČ: Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo. Praha 1960.

Kreibich, Karel: Těsný domov – širý svět. Liberec 1968

Krosnář, Josef: Zlaté pražské časy. Praha 1966

Matoušek, Miloslav: Má cesta ke Komunistické straně Československa. Praha 1971

Pfeiferová, Karla: Paměti: Stará textilačka vypravuje. Praha 1964

Reiman, Pavel: Ve dvacátých letech: vzpomínky. Praha 1966

Slánská, Josefa: Zpráva o mém muži. Brno-Praha 2018

Štětka, Josef: Obžalován z velezrady. Praha 1962

Švermová, Marie: Vzpomínky. Praha 2008

Trousil, Antonín: Hrst vzpomínek. Praha 1962

Vacková, Marie-Vacek, Václav: Vzpomínky. Praha 1964

Zápotocká, Marie: Můj život s AZ. Praha 2001

Edice, sborníky

Anev, Petr-Bílý, Matěj: Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ v letech 1921-1989. Praha 2019

Babička, Václav-Helešicová, Věra: Rudé právo a mocenský aparát buržoazní republiky 1920-1938: faksimilia. Praha 1980

„Bílá místa“ v dějinách Československé strany lidové. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009). Olomouc 2009

Daniels, V. Robert: A Documentary History of Communism and the World. From Revolution to Collapse. Třetí vydání. Hannover-Londýn 1994

Die Kommunistische Internationale in Resolutionen und Beschlüssen, svazek 2: 1925-1943. Offenbach 1998

Dokumenty k 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa. Faksimilia. Perzekuce komunistických funkcionářů 1919-1939. Praha 1971

Dokumenty k dějinám KSČ na Slovensku (1917-1928). Bratislava 1981

Drábik, Jakub-Rákosník, Jakub: Od bouře k bouři. Československo, Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918-1939). Praha 2022

Fajmon, Hynek-Balík, Stanislav-Hloušková, Kateřina: Dusivé objetí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů. Brno 2008

Footman, David: International Communism. Carbondale 1960

Helešicová, Věra-Malá, Irena: Týdenní hlášení prezidia zemské správy politické v Praze, zemské správy politické v Brně a zemské vlády slezské v Opavě o politických a hospodářských bojích dělnictva českých zemích v roce 1923. Praha 1993

Helešicová, Věra, Malá, Irena, Štěpán, F.: Týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze, zemské správy politické v Brně a zemské vlády slezské v Opavě o politických a hospodářských bojích dělnictva českých zemí v roce založení KSČ 1921. 1-2. Praha 1971

Herc, Svatopluk: Cyril Horáček. Vzpomínky z mého života. Praha 2017

Holotíková, Zdenka: Formovanie komunistického hnutia a výstavba KSČ (1918-1929), Bratislava 1989

- Kalous, Jan-Kocian, Jiří: Český a slovenský komunismus (1921-2011). Praha 2012
- Kárník, Zdeněk-Kopeček, Michal: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Sv. I. Praha 2003
- Kárník, Zdeněk, Kopeček, Michal: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, Svazek III. Praha 2004
- Kárník, Zdeněk-Kopeček, Michal: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek IV. Praha 2005
- Kárník, Zdeněk-Kopeček, Michal: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek V. Praha 2006
- Kárník, Zdeněk-Kocian, Jiří-Pažout, Jaroslav-Rákosník, Jakub: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek VI. Praha 2009
- Kárník, Zdeněk: K novověkým sociálním dějinám českých zemí III. Od války k válce 1914-1939. Praha 1998
- Kreč, Jaroslav – Machatková, Raisa: Dokumenty k 50. výročí V. sjezdu Komunistické strany Československa. Faksimilia. 2. Policejní relace o schůzích a činnosti KSČ po sjezdu 1929-1930. Praha 1979
- Machatková, Raisa-Milotová, Jaroslava: Pomoc III. internacionály při založení KSČ 1919-1921: faksimilia. Praha 1981
- Masarykův sborník XIV. 2006-2008. Praha 2009
- Paginae Historiae č. 28/2, Sborník Národního archivu. Kominternu. Praha 2020
- Paginae Historiae č. 31/1. Sborník Národního archivu. Krize a stát. Na příkladu Československa v meziválečném období. Praha 2023
- Rees, Tim-Thorpe, Andrew: International Communism and the Communist International 1919-1943. Manchester 1998
- Riddell, John: To The Masses: Proceedings of the Third Congress of the Communist International. Chicago 2016
- Riddell, John: Towards The United Front. Proceedings of the Fourth Congress of the Communist International. Chicago 2012
- Rokoský, Jaroslav: Dvakrát otrokem. Paměti agrárníka Oldřicha Suchého. Praha 2014
- Rupnik, Jacques: Josef Guttman a osudy střední Evropy mezi Hitlerem a Stalinem. Praha 2023

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná

Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd

Sborník studijních materiálů. K dějinám KSČ v letech 1917-1929. Díl I. Praha 1978

Sborník studijních materiálů. K dějinám KSČ v letech 1917-1929. Díl II. Praha 1979

Slovensko a Európa medzi demokraciou a totalitou. Kapitoly z dejín 20. storočia k jubileu Bohumily Ferenčuhovej. Bratislava 2017

Šťastný, Jiří: Sborník dokumentů ke studiu dějin Komunistické strany Československa a mezinárodního komunistického a dělnického hnutí na vojenských školách. Praha 1988.

The Revolutionary Internationals, 1864-1943. Stanford 1966

V bojích se zocelila KSČ. Sborník dokumentů o bojích a persekuci Komunistické strany Československa v letech 1921-1938. Praha 1956

Vrba, Jakub: Karel Kreibich: Těsný domov – širý svět a jiné texty. Praha 2023

Weber, Hermann-Drabkin, Jakov-Bayerlein, H. Bernhard: Deutschland, Russland, Komintern II. Dokumente (1918-1943). Berlín 2014

Za revoluční stranu. Dokumenty ke vzniku KSČ 1919-1921. Praha 1971

Kvalifikační práce

Bělka, Václav: Politický vývoj v Rakovníku mezi světovými válkami. Diplomová práce. Praha 2020

Čapek, Jan: Agrární strana v letech 1920-1921. Rigorózní práce. Praha 2006

Habartová, Tereza: Sociální politika a problém zaměstnanosti za I. republiky. Bakalářská práce. Brno 2016

Havlíčková, Lidmila: František Soukup a sociální demokracie před I. světovou válkou. Diplomová práce. Praha 2015

Holub, Ondřej: Komunistická strana Rakouska a československý reformní komunismus. Disertační práce. Hradec Králové 2021

Holubec, Stanislav: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době. Historicko-sociologická analýza. Disertační práce. Praha 2008

Horák, Pavel: Počátky sociálnědemokratického exilu (1948-1953). Disertační práce. Praha 2014

Chadima, Jan: Rudolf Slánský (1901-1952). Vzestup a pád stranického funkcionáře. Disertační práce. Praha 2019

Kohout, Martin: Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918-1938. Disertační práce. Praha 2014

Kříšťan, Vlastimil: Českoslovenští krasnoarmějci 1917-1920. Bakalářská práce. Praha 2013

Lomíček, Jan: Vnější a vnitřní faktory utváření obrazu Sovětského svazu v meziválečném Československu. Disertační práce. Praha 2016

Malá, Jaroslava: Zákon na ochranu republiky. Diplomová práce. Praha 2011

Matysková Hana: Komunistky ve 20. letech. Disertační práce. Praha 2011

Melichar, Bohumil: Rudá Praha. O příčinách volební úspěšnosti meziválečné KSČ. Diplomová práce. Praha 2017

Noha, Jiří: Sociální demokracie v meziválečném Československu – osobnosti, ideje, trendy. Disertační práce. Praha 2012

Noha, Jiří: Socialismus jest práce. Život Rudolfa Bechyně 1881-1948. Rigorózní práce. Praha 2006

Obrovský, Jan: Brněnská KSČ ve volebním roce 1925. Bakalářská práce. Brno 2002

Petkovič, Daniel: André Gide: Návrat ze Sovětského svazu; Retuše k mému „Návratu ze Sovětského svazu“. Střetnutí individualisty s kolektivistickou ideologií. Diplomová práce. Praha 2008

Pospíchalová, Klára: Procesy s příslušníky Komunistické strany Československa v období 1. ČSR na Jižní Moravě. Diplomová práce. Brno 2023

Rýznarová, Veronika: Miloslava Grimichová (1891-1957). Diplomová práce. Hradec Králové 2017

Sochorek, Jiří: Josef Pergl: život a dílo. Diplomová práce. Ostrava 2020

Sommer, Vítězslav: „Vytváření demokratického socialismu“. Stranická historiografie 50. a 60. let mezi stalinismem a reformním komunismem. Disertační práce. Praha 2010

Strava, Daniel: Vnitropolitická situace v Československu v letech 1925-1926 a KSČ v Brně. Bakalářská práce. Brno 2014

Strobach, Vít: Zamyšlení nad „rudou asimilací“ českých Židů. Diplomová práce. Praha 2007

Svoboda, Rodan: Československá strana národně socialistická v letech 1926-1929. Diplomová práce. Praha 2012

Šlehofer, Lukáš: Gustav Habrman – cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revisionismu“. Rigorózní práce. Praha 2009

Tomeš, Josef: Česká strana státoprávně pokroková (1908-1918). Disertační práce. Praha 2013

Urban, Dan: Srovnání volebních kampaní v letech 1925, 1929 a 1935. Diplomová práce. Praha 2010

Vostrčil, Jan: KSČ na cestě do ilegality. Bakalářská práce. Makov 2015

Vrba, Jakub: Rudé hrady v meziválečném Československu. Diplomová práce. Praha 2017

Tisk a časopisy

Acta Historica Neosoliensia — č. 5/2001, č. 2/2021

Časopis Matice moravské — č. 1-2/1953, č. 1/1954, č. 3-4/1956, č. 3-4/1957, č. 3-4/1969, č. 1/1996, č. 1/2011

Časopis Národního muzea. Řada historická — č. 3-4/2015

Časopis pro kulturní dějiny (Kuděj) — č. 1-2/2008

České slovo — 1921-1929

Československý časopis historický — č. 1/1954, č. 4/1954, č. 4/1955, č. 1/1959, č. 3/1963, č. 4/1976, č. 1/1979

Český časopis historický — č. 2/2020

Dělnické listy — 1918

Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy — č. 1/2017

Historický časopis — č. 3/1956, č. 3/1966, č. 4/1987, č. 2/2013, 4/2015

Historický zborník — č. 1/2021

Historie-Otázky-Problémy — č. 1/2014, č. 2/2017

Hlas lidu — 1920, 1925

Hlas pravdy — 1925

Internationale Presse Korrespondenz (Inprekorr) — 1921-1929

Jahrbücher für Geschichte Osteuropas — č. 1/1995

Jihočeský deník — 1925

Journal of Contemporary History — č. 3/1989

Komunistická revue — 1921-1929

Komunismus. Revue pro komunistickou teorii a praksi: orgán Komunistické strany v Československu (sekce III. kom. Internacionály) — 1921-1924

Levá fronta — 1931

Lidové noviny — 1921-1929

Lidový deník — 1921

Moderní dějiny — č. 1/2015, č. 1/2017, č. 1/2019, č. 1/2021

Národní listy — 1921-1929

Opavan — 1921

Paměť a dějiny — č. 2/2009, č. 4/2019, č. 2/2021

Pravda chudoby 1920-1921

Právo lidu — 1921-1929

Právněhistorické studie — č. 1/2013

Přítomnost — 1924-1929

Revue dějin socialismu — č. 3/1969

Rovnost — 1921-1929

Rozsévačka — 1926

Rudé právo — 1921-1929

Rudý večerník — 1921-1929

Securitas Imperii — č. 2/2016

Slavic Review — č. 4/1969

Slezský sborník — č. 2/2022

Slovák — 1925

Slovanský přehled — č. 1/2017

Slovenský denník — 1929

Sociální demokrat — 1920

Středoevropské politické studie — č. 2-3/2005, č. 1/2016

Studia historica Brunensia — č. 2/2017, č. 2/2022

Střed — č. 1/2009

The Communist — 1920

The Russian Review — č. 3/2008

Tribuna — 1923

Večerní list — 1928

Věstník hlavního města Prahy — č. 1-2/1925

Východočeský sborník historický — č. 34/2018

Přílohy¹⁵²⁴

¹⁵²⁴ Přílohy jsou publikovány v původním dobovém znění bez přihlednutí k aktuálním pravidlům českého pravopisu.

I.

Provolání Komunistické Internacionály k prosincovým událostem v ČSR, vydané výkonným výborem KI v Moskvě 21. prosince 1920

Rudému právu a všem!

Buržoazie a vlastenci čeští, spojení se sociálními demokraty a s vůdci II. Internacionály, vrhli proti československému proletariátu všechnu sílu svých protirevolučních stvůr. Nynější události v Československu připomínají velmi červencové dny 1917 v Rusku. Měli jsme tehdy u vlády sociální demokraty, sociální revolucionáře, pracující v těsné dohodě s buržoazií a ruskou šlechtou za opory autority vůdců II. Internacionály. Když protirevoluce menševiků, sociálních revolucionářů a buržoazie viděla, že síla revoluce proletářské roste den ku dni, hodinu od hodiny, rozhodla se „pustit žilou“ straně komunistické. Menševici a sociální revolucionáři spojení s buržoazií vymysleli potupnou báchorku, že vůdcové bolševičtí jsou koupeni vládou německou. Na tomto podkladě jali se menševici, sociální revolucionáři, spojení s protirevolucí a buržoazií, pustošit organizace bolševiků, námořníky kronštadské střílet a odzbrojovat dělníky petrohradské. Rozšířili v celé zemi pověst o takzvaném „odhalení spiknutí bolševického“. Falešné dokumenty byly vyráběny, falešné výpovědi byly vymyšleny, nevědomí vojáci byli provokováni proti dělníkům. Potichu zaveden byl stav obležení. Menševici a sociální revolucionáři doufali, že tak udrží si vládu a že oni budou dělit se s buržoazií. Jak je známo, nastal pravý opak. Uplynulo jen několik neděl a masy dělníků a sedláků stejně jako vojáci pochopili celou hanebnost manévrů menševiků a sociálních revolucionářů a podporovali více než kdy jindy stranu bolševickou. O několik měsíců později došlo k Říjnové revoluci.

Podobné události opakují se dnes v Československu. Síla ruské revoluce proletářské roste hodiny k hodině. Zděšení, ztrácejíce hlavu a šílení vztekem hanební menševici čeští, spojení s reakcí buržoazní, opakují pokusy Kerenského. Sociální demokraté čeští, spojení s buržoazií, mluví také o tzv. spiknutí, o odhalených prý zločinných stycích komunistů českých se sovětským Ruskem, o „nalezených dokumentech“ atd. Zatýkání se děje po stech. Mírumilovné projevy dělnické jsou přijímány strojnými puškami. Částečné vzpoury, propukající na četných místech, jsou potlačovány s nemilosrdnou krutostí. Obracíme se na dělníky celého světa a říkáme jim: Události české nemohou být poučnějšími. Je to zvláštní poučení dané dělníkům celého světa dějinami, aby

se jim ukázalo, co je II. Internacionála a kam došli páni sociální demokraté. Na stranu živlů komunistických přešla ohromná většina bývalé strany české. Dělníci zabrali svůj Lidový dům a svůj dělnický list, nabyvše přesvědčení, že jedno i druhé bylo vybudováno dlouhým úsilím a dlouhými obětmi proletariátu českého. Páni sociální demokraté byli bezmocní, aby jim v tom zabránili. Obrátili se proto na soudy buržoazní. Tyto daly za pravdu straně sociálně demokratické proti komunistům. Buržoazie poslala elitu svých bašibozuků¹⁵²⁵ a četníků, kteří se zmocnili Lidového domu a místnosti deníku, aby přátelsky z ruky do ruky odevzdali dělnický majetek pánům žlutým sociálním demokratům. A jak úmyslně všecko to událo se právě v dobu, kdy v Praze dleli návštěvou u žlutých sociálních demokratů pan Vandervelde a několik jiných zrádců, delegovaných II. Internacionálou. Vandervelde¹⁵²⁶ a celá II. Internacionála byli za kulisou, aby inspirovali krvavou lázeň připravenou pro české dělníky. Proletáři všech zemí, jakých důkazů ještě potřebujete, abyste plně pochopili, že II. Internacionála není dnes nic jiného než měšťácký orgán a že proslulí vůdcové II. Internacionály již ani neskrývají své vlastnosti pouhých agentů kapitálu? Nejšpinavější, nejkrvavější posláni jsou dnes buržoazií svěřována pánům sociálním demokratům a vůdcům II. Internacionály. Komunistická internacionála posílá svůj bratrský pozdrav českým dělníkům. Vyzývá všechny československé pracovníky a všechny vojáky, aby obrátili své bodáky proti svým utlačovatelům. Vyzývá proletáře celého světa, aby podporovali české dělníky v této těžké hodině. Vyzývá dělníky celého světa, aby pranýřovali bídné zákeřníky z II. Internacionály. Vyzývá pracovníky celého světa, aby pokládali vůdce II. Internacionály za usvědčené katy dělnické třídy. Českým dělníkům pravíme: Odvahu, soudruzi! Rusko po červenci mělo Říjen. U vás k tomu bude rovněž tak. Hanba žlutým sociálním demokratům a katům II. Internacionály! Čest a sláva československým hrdinům dělnickým. Ať žije proletářská revoluce v Československu a v celém světě!

Zdroj: Zdroj: Za revoluční stranu. Dokumenty ke vzniku KSČ 1919-1921, s. 196-198

¹⁵²⁵ Příslušníci bývalého tureckého vojska, kteří byli známí svou surovostí.

¹⁵²⁶ Emile Vandervelde (1866-1938) byl belgický socialistický politik.

II.

Podmínky pro přijetí do Komunistické internacionály

1. Veškerá propaganda a agitace musí mít skutečně komunistický ráz a musí odpovídat programu a všem usnesením III. Internacionály. Všechny stranické orgány musí být redigovány spolehlivými komunisty, kteří dokázali svou oddanost věci proletariátu, o diktatuře proletariátu se nesmí mluvit prostě jako o běžné naučené formuli, nýbrž musí být propagována tak, aby její nutnost vyplývala pro každého řadového dělníka, dělnici, vojáka a rolníka a událostí běžného života, soustavně denně zaznamenávaných naším tiskem.

Periodický a neperiodický tisk a všechna nakladatelství strany musí být zcela podřízeny Ústřednímu výboru strany, nezávisle na tom, je-li strana jako celek v daném okamžiku legální nebo ilegální. Je nepřipustné, aby nakladatelství zneužívala své autonomie a aby prováděla politiku, která by plně neodpovídala politice strany.

V novinách, na lidových schůzích, v odborových svazech, v družstvech – všude, kam mají přístup stoupenci III. Internacionály, je nezbytné soustavně a nemilosrdně pranýřovat nejen buržoasii, nýbrž i její pomahače, reformisty všech odstínů.

2. Každá organizace, která se chce připojit ke Komunistické internacionále, je povinna plánovitě a soustavně odstartovat z každého odpovědnějšího místa v dělnickém hnutí (stranická organizace, redakce, odborový svaz, parlamentní frakce, družstvo, obecní správa atp.) reformisty a stoupence centrismu a nahradit je spolehlivými komunisty, bez ohledu na to, že z počátku bude někdy nutno nahrazovat „zkušené“ pracovníky prostými dělníky.

3. Téměř ve všech zemích Evropy a Ameriky vstupuje třídní boj do období občanské války. Za takových podmínek nemohou mít komunisté důvěru k buržoasní zákonnosti. Jsou povinni všude zřizovat paralelní ilegální aparát, který by v rozhodující chvíli pomohl straně splnit její povinnost vůči revoluci. Ve všech zemích, kde komunisté v důsledku stavu obležení nebo výjimečných zákonů nemají možnost provádět veškerou svou práci ilegálně, je bezpodmínečně nutné spojit legální práci s prací ilegální.

4. Při rozšiřování komunistických idejí je zvláště nutná houževnatá soustavná propaganda těchto idejí ve vojsku. Tam, kde je tato agitace zakázána výjimečnými zákony, musí být prováděna ilegálně. Odmítnutí takové práce by se rovnalo zradě revoluční povinnosti a bylo by neslučitelné k III. Internacionále.

5. Je nutná soustavná práce a plánovitá agitace na vesnici. Dělnická třída nemůže upevnit své

vítězství, nemá-li na své straně byt' jen část zemědělských nádeníků a chudých rolníků a jestliže nedokázala svou politikou neutralizovat část ostatního obyvatelstva vesnice. Komunistická práce na vesnici nabývá v současné době mimořádného významu. Musí být prováděna hlavně prostřednictvím revolučních městských a zemědělských dělníků-komunistů, kteří mají spojení s vesnicí. Upuštění od této práce nebo předání této práce do nespolehlivých rukou poloreformistů se rovná upuštění od proletářské revoluce.

6. Každá strana, která chce patřit k III. Internacionále, je povinna odhalovat nejen zjevný sociálpatriotismus, nýbrž také neupřímnost a pokrytectví sociálpacifismu; soustavně dokazovat dělníkům, že bez revolučního svržení kapitalismu nemohou žádné mezinárodní smírčí soudy, žádné smlouvy o omezení zbrojení, žádná „demokratická“ reorganizace Společnosti národů zachránit lidstvo před novými imperialistickými válkami.

7. Strany, chtějící patřit ke Komunistické internacionále, jsou povinny přiznat nutnost naprosto a absolutně zúčtovat s reformismem a centristickou politikou a propagovat toto zúčtování v nejširších kruzích členů strany. Bez toho není možná důsledná komunistická politika. Komunistická internacionála bezpodmínečně a ultimativně žádá provedení tohoto zúčtování v nejkratší době. Komunistická internacionála nemůže připustit, aby všem známí oportunisté jako na příklad Filippo Turati¹⁵²⁷ (jeden ze zakladatelů Italské socialistické strany), Karl Kautský (představitel II. internacionály), Rudolf Hilferding¹⁵²⁸ (představitel německé sociální demokracie a člen II. internacionály), Maurice Hilguit (představitel socialistické strany v USA), Jean Longuet (francouzský socialista a představitel II. internacionály), MacDonald (představitel Labour Party v Anglii), Giuseppe Emmanuele Modigliani (italský socialista) a ostatní měli právo považovat se za členy III. internacionály. Vedlo by to k tomu, že by se III. Internacionála velmi podobala zmizelé II. Internacionále.

8. V otázce kolonií a utlačovaných národů je nutno, aby byla zvlášť výrazná a jasná linie stran těch zemí, kde buržoasie takové kolonie ovládá a utlačuje jiné národy. Každá strana, která chce patřit k III. Internacionále, je povinna nemilosrdně odhalovat úskoky „svých“ imperialistů v koloniích, podporovat každé osvobozencké hnutí v koloniích, podporovat každé osvobozencké hnutí v koloniích nikoli slovy, nýbrž činy, žádat, aby její domácí imperialisté byli z těchto kolonií vyhnáni, vypěstovat v srdci dělníků své země skutečně bratrský poměr k pracujícím obyvatelstvu kolonií a utlačovaných národů a provádět ve vojsku své země soustavnou agitaci proti každému utlačování koloniálních národů.

9. Každá strana, která chce patřit ke Komunistické internacionále, je povinna provádět soustavnou a vytrvalou komunistickou práci v odborových svazech, v dělnických a závodních radách, v družstvech a jiných masových organizacích. V těchto organizacích je nutno vytvořit

¹⁵²⁷ Filippo Turati (1857-1932), italský sociolog, novinář, právník, pacifista a politik. Byl představitelem umírněné levice, zakladatel Sjednocené socialistické strany.

¹⁵²⁸ Rudolf Hilferding (1877-1941), německý politik, ekonom, významný marxistický teoretik židovského původu a představitel austromarximu. Zastával funkci ministra financí v první vládě Gustava Stresemanna a ve druhé vládě Hermanna Müllera.

komunistické buňky, které trvalou a houževnatou prací musí získat odborové svazy atd. pro komunismus. Tyto buňky jsou povinny při své každodenní práci neustále odhalovat zrady sociálpatriotů a kolísavost „centra“. Tyto komunistické buňky musí být úplně podřízeny straně.

10. Každá strana patřící ke Komunistické internacionále, je povinna houževnatě bojovat proti Amsterodamské „internacionále“ žlutých odborových svazů.¹⁵²⁹ Každá strana musí mezi odborově organisovanými dělníky důrazně propagovat nutnost roztržky se žlutou Amsterodamskou internacionálou. Musí všemožně podporovat rodící se mezinárodní sjednocení rudých odborových svazů, patřících ke Komunistické internacionále.

11. Strany, které chtějí patřit ke III. Internacionále, jsou povinny přezkoumat členy svých parlamentních frakcí, odstranit z nich nespolehlivé živly, podříditi tyto frakce nejen slovy, nýbrž ve skutečnosti Ústřednímu výboru stran, žádat od každého komunistického člena parlamentu, aby veškerou svou činnost podřídil zájmům skutečně revoluční propagandy a agitace.

12. Strany, patřící ke Komunistické internacionále, musí být vybudovány podle zásady demokratického centralismu. V současném období zostřené občanské války může komunistická strana splnit svou povinnost jen tehdy, bude-li organisována co nejcentralističtěji, bude-li v ní vládnout železná kázeň, hraničící s kázní vojenskou, a bude-li stranické centrum mocenským autoritativním, vybaveným rozsáhlou plnou mocí a těšícím se všeobecné důvěře členů strany.

13. Komunistické strany všech zemí, kde komunisté pracují legálně, musí pravidelně provádět čistky (novou registraci) členstva stranických organisací, aby strana byla soustavně očišťována od maloburžoasních živlů, které se do ní nezbytně vetřou.

14. Každá strana chtějící patřit ke Komunistické internacionále, je povinna obětavě podporovat každou sovětskou republiku v jejím boji proti kontrarevolučním silám. Komunistické strany musí neustále provádět propagandu za tím účelem, aby dělníci odmítali dopravovat předměty válečné výzbroje, posílané nepřítelům sovětských republik, musí provádět legální nebo ilegální propagandu ve vojsku, vyslaném k zardoušení dělnických republik atd.

15. Strany, které dosud podržely starý sociálnědemokratický program, jsou povinny v pokud možno nejkratší době tyto program přehlédnout a vypracovat s ohledem na zvláštní podmínky své země nový komunistický program ve smyslu usnesení Komunistické internacionály. Zpravidla musí být program každé strany, patřící ke Komunistické internacionále, potvrzen řádným kongresem Komunistické internacionály nebo jejím Výkonným výborem. V případě, že Výkonný výbor Komunistické internacionály nepotvrdí program té či oné strany, má tato strana právo odvolat se ke kongresu Komunistické internacionály.

¹⁵²⁹ Žluté (hanlivě „žluťácké“) odbory byly takové odbory, které se spojovaly se zaměstnavateli, místo aby proti nim bojovaly, jak požadovali komunisté. Byly to též odbory, které nestávkovaly. Jsou pravým opakem revolučních odborů, které podněcují k přímé akci. Boj proti žlutým odborům vyhlásil I. kongres ROI. Paradoxem je, že po uchopení absolutní moci komunisty v únoru 1948 se z ROH stala převodová páka režimu a stávky byly zakázány. Odbory se tak vlastně v komunistickém státě staly samy „žlutými“, protože nestávkovaly.

16. Všechna usnesení kongresů Komunistické internacionály, jakož i usnesení jejího Výkonného výboru, jsou závazná pro všechny strany, patřící ke Komunistické internacionále. Komunistická internacionála, pracující za neostřejší občanské války, musí být vybudována mnohem centralizovaněji, než jak tomu bylo v II. internacionále. Přitom jsou Komunistická internacionála a její Výkonný výbor přirozeně povinny mít ohled na různost podmínek, za kterých bojují a pracují různé strany, a musí činit všeobecně závazná usnesení pouze v takových otázkách, o kterých je to možné.

17. V souvislosti s tím musí všechny strany, které chtějí patřit ke Komunistické internacionále, změnit své jméno. Každá strana, chtějící patřit ke Komunistické internacionále, musí mít název: komunistická strana té a té země (sekce III. Komunistické internacionály). Otázka názvu není jen formální, nýbrž je velmi důležitá. Komunistická internacionála vypověděla rozhodný boj celému buržoasnímu světu a všem žlutým sociálnědemokratickým stranám. Je nutno, aby každému prostému pracovníku byl zcela jasný rozdíl mezi komunistickými stranami a starými oficiálními „sociálnědemokratickými“ nebo „socialistickými“ stranami, které zradily prapor dělnické třídy.

18. Všechny vedoucí tiskové orgány všech zemí jsou povinny otiskovat všechny důležité dokumenty Výkonného výboru Komunistické internacionály.

19. Všechny strany, patřící ke Komunistické internacionále nebo které podaly přihlášení, že si přejí do ní vstoupit, jsou povinny co možná nejdříve, nejpozději však do 4 měsíců po II. Kongresu Komunistické internacionály svolat mimořádný sjezd své strany, aby byly projednány tyto podmínky. Přitom se musí ústřední výbory postarat, aby se všechny jejich organizace seznámily i s usnesením II. Kongresu Komunistické internacionály.

20. Strany, které by nyní chtěly vstoupit do III. Internacionály, které však dosud radikálně nezměnily svou dřívější taktiku, musí se před vstupem do Komunistické internacionály postarat, aby členy jejich ústředního výboru a všech nejdůležitějších ústředních institucí strany byly nejméně dvě třetiny soudruhů, kteří se již před II. kongresem Komunistické internacionály veřejně jednoznačně vyslovili pro vstup do III. Internacionály. Výjimky nejsou přípustné po schválení Výkonného výboru III. Internacionály. Výkonný výbor Komunistické internacionály má právo činit výjimky pro zástupce „centra“, jmenované v § 7.

21. Členové strany, kteří zásadně odmítají povinnosti a these, vytyčené Komunistickou internacionálou, musí být ze strany vyloučeni. Totéž platí o delegátech na mimořádné stranické sjezdy.

Zdroj: Popálený, Peter: Vznik a profilace KSČ v období první republiky v českých zemích, s. 321-328

III.

Teze o taktice přijaté III. kongresem Kominterny, část o KSČ

...V Československu osvobodily se na 2 roky dělnické masy v značné míře z reformistických a nacionálních iluzí. V září minulého roku většina sociálně demokratických dělníků odvrhla své reformistické vůdce. V prosinci kolem 1 miliónu z 3 miliónů průmyslových dělníků Československa vedlo již masový revoluční boj proti československé kapitalistické vládě. V květnu tohoto roku byla v Československu vytvořena komunistická strana s 350 000 členů kromě již dříve vytvořené německé komunistické strany v Čechách, čítající 60 000 členů. Komunisté tak tvoří nejen velkou část proletariátu Československa, nýbrž také značnou část jeho obyvatelstva. Před československou stranou je nyní úkol přivést skutečnou komunistickou agitací do strany ještě větší masy dělníků, vychovávat tyto masy vyhraněnou a rozhodnou komunistickou propagandou; dále spojením dělníků všech národností Československa vytvořit semknutou frontu proletariátu proti nacionalismu, této hlavní zbrani buržoazie v Československu, a takto vytvořenou proletářskou moc zesílit v nepřemožitelnou pro budoucí boje proti utlačovatelským tendencím kapitálu a proti vládě. Komunistická strana Československa splní tento úkol tím dříve, čím jasněji a rozhodněji odvrhne všechny centristické tradice kolísání a čím více bude revolucionizovat a sjednocovat nejširší proletářské masy a připravovat je k vítěznému boji. Kongres se usnáší, aby se organizace československé a německé strany v Čechách spojily v jednu jednotnou organizaci v termínu určeném výkonným výborem...

Zdroj: Za revoluční stranu. Dokumenty ke vzniku KSČ 1919-1921. Praha 1971, s. 306

IV.

Referát Bohumíra Šmerala na slučovacím sjezdu KSČ v roce 1921

Soudruzi, tímto sjezdem dovršujeme dílo, na kterém od ukončení imperialistické války vědomě a plánovitě jsme pracovali po tři roky. Dnešním dnem vstupuje v život mezinárodní, jednotná Komunistická strana Československa.

Mám pro referát pouze obmezený čas tři čtvrtě hodiny. Nemohu proto slovy dát dostatečného výrazu citům, které velká tato chvíle v nás vyvolává. Považuji za nutno soustředit do svého referátu co možno nejvíce konkrétních myšlenek, které souvisejí s dnešním ustavením se mezinárodní jednotné komunistické strany a s dalším jejím vývojem.

V prvé řadě prohlašuji, že my, dělníci českoslovenští, němečtí, maďarští, polští a ukrajinští, v tuto chvíli neprovádíme sloučení pouze formální, nýbrž že tvoříme úplně jednotné těleso, úplně jednotnou stranu. Tvoříme organismus, který podle naší vůle má být jednotný od nejnižší své buňky organizace místní, až po nejvyšší své orgány. Já sám jsem před několika měsíci předložil k diskusi otázku nadstavby. Tento návrh nebyl u mne názorem principiálním, ani tehdy jsem neměl vůli, aby se v organizačním vybudování prosadil princip federace podle národností. Považoval jsem nadstavbu za účelné praktické opatření na dobu přechodnou, než celky dosud samostatné údery boje budou stmeleny, za vzájemné spolupinnosti se prostoupí, prolnou a v těleso opravdu jednotné organicky úplně srostou. I tenkrát jsem si byl vědom a dal jsem tomuto vědomí výraz, že pro situaci boje, zejména pro situace rozhodného útoku, nemůžeme stát na principu federativním, nýbrž že komunistická armáda musí být co nejpevněji semknuta a principem organizační výstavby musí být princip demokratického centralismu.

Když dnes odhodlali jsme se přistoupit na okamžité vybudování mezinárodní strany organizačně úplně jednotné, plníme tím usnesení moskevského mezinárodního sjezdu. Dovolte však, abych prohlásil, že i my, kteří jsme původně radili na dobu přechodnou k nadstavbě, nepodřídili jsme se moskevskému usnesení pouze z důvodu disciplíny, nýbrž že také na naše přesvědčení působily důvody, ze kterých tam usnesení vzešlo. Při tom nezamlčuji, že demokratický centralismus ve svérázných poměrech našich vtělí se asi v praxi poněkud jiným způsobem než ve velkých státech jednonárodních. My můžeme rozhodnout jen o celkovém rázu konstrukce strany a v jednoduchých formách dát jí hlavní formu. Život sám, bude-li nutno, vytvoří si popřípadě také vedlejší, pomocné orgány, když by jich nezbytně ke svému bytí a rozvoji potřeboval.

Z důvodů, které mluví pro vybudování strany bez uplatnění jakýchkoliv hledisek nacionálních, na podkladě demokratického centralismu, jistě velmi přesvědčivým pro každého bude sociální ráz

doby, povaha sociálních zápasů, které komunistické hnutí v nejbližší době u nás a v celé Evropě pravděpodobně v blízké době bude nuceno vést. Vzhledem k velikým sociálním konfliktům, ukazujícím se na obzoru, přichází založení společné strany v nejvyšší čas. My jsme odhadli hospodářskou situaci o květnovém sjezdu českého oddělení v podstatě tak, jak byla brzy nato odhadnuta na mezinárodním sjezdu v Moskvě. Ona je vyjádřena klikatou linií, celkovým směrem stále klesající dolů, ale s vlnitými pohyby prosperity a krize. Tyto drobné vlny střídají se nyní ostře a v rychlých časových úsecích. Vedle této skutečnosti moskevský sjezd upozornil, že musíme opatrně počítat se zesílenou politikou organizací buržoazie jejího státního aparátu. Právě tento týden vyšel ve střední Evropě článek soudruha Zinověva, z něhož cituji následující charakteristické věty: „Ve velkých obrysech prožívá nyní mezinárodní dělnická třída přestávku mezi dvěma revolučními povstáními. Živelní povstání mas, které počalo na konci imperialistické války a po dobu 1-2 roků otráslou celou Evropou, nyní došlo tu a tam k jistému ztišení. V řadě zemí buržoazie přešla k otevřené ofenzívě proti dělnictvu. Buržoazní reakce zuří nejhorším způsobem. Nejsme proroky a nikdo z nás nemůže přesně říci, kolik měsíců nebo roků uplyne k prvému novému vítězství proletářské revoluce v některé z těch velkých zemí, které jsou skutečně pro osud světové revoluce rozhodující. Jedno však víme jistě: Revoluce není skončena. Nejsme příliš vzdáleni od periody, kdy počnou nové zápasy, které Evropou a celým světem otřesou měrou ještě mnohem značnější než všechny boje dřívější.“ V této situaci musíme stranu umožňující rychlé taktické přizpůsobování rychle měnícím se situacím, stoupajícím a klesajícím vlnám prosperity a krize, vedle toho strategickým pohybům buržoazních nepřátel. Tomuto stavu odpovídá u nás jednotná centrálně řízená mezinárodní strana komunistická.

Měsíce, které uplynuly od moskevského sjezdu, přinesly nám zde ve střední Evropě tuto zkušenost: Analýza, obsažená v referátě Trockého, se celkem potvrdila. Celková tendence klesání kapitalismu zdá se nyní ještě ostřejší, než jaký mnozí měli tehdy dojem. Jednotlivé vlny prosperity a krize na této hlavní linii střídají se velmi rychle a ostře. Do toho ale jako určitý činitel vsunují se také nové zkušenosti, ke kterým ohledně výstavby došli soudruzi v Rusku a při nichž hraje úlohu hlavně vřadění osobního zájmu do organizace kolektivní práce a výroby. Pro celkovou hospodářskou situaci Evropy za nejdůležitější jev, jenž se stal úplně zjevným v poslední době, pokládám přesun světového hospodářského těžiště z Londýna do New Yorku. Tento dochází výrazu v poklesu kursu anglické libry proti americkému dolaru o pětinu doválečného stavu, za druhé v zadluženosti „vítězné“ části Evropy Spojeným státům. Dluhují těmto v miliardách dolarů: Velká Británie 4,2, Francie 2,9, Itálie 1,64. Tím jsou podlomeny v Evropě nejpevnější pilíře, na jejichž podkladu světový kapitalismus může být znovu vybudován. Před několika měsíci byl pocit, jako by šlo Evropou jisté ulehčení. Dnes vidíme, jak to bylo přechodné. Anglický obchod, na jehož stoupání až donedávna buržoazie a sociální patrioté poukazovali jako na známku překonání světové krize kapitalismu, upadl zase tak, že znovu se blíží nejnižším cifrám, jež měl od světové války. Anglický list Observer uvádí cifry, jimiž já nemohu pro nedostatek času svou řeč rozšiřovat, a píše, že cifry ty podávají obraz vážné, kritické situace. V jiném státě, Itálii, je pasívum obchodní bilance přímo hrozné (za prvé pololetí 1921 export 2 ¼ miliardy lir, dovoz 13 ½ miliardy, lira klesla na 20 centimů!). Pro Německo uvádím

jen nynější pokles marky. V květnu při ustavení se českého oddělení komunistické strany uváděli sociální patrioté, že přicházíme opožděně, děláme věc, která je přežilou, klesající ceny potravin že jsou nejlepším dokladem proti našemu stanovisku i nutnosti komunistické strany. Když si uvědomíte ceny masa, chleba, mouky, brambor, bytů dnes u nás, když si uvědomíte stav drahoty v celé Evropě, když si uvědomíte bezvýchodnost z dnešního stavu následkem valutového rozkladu Evropy a vyřazení Ruska ze světového hospodářství, když v té souvislosti uvážíte v světovém měřítku otázku státních dluhů a nemožnost situací státních, nacionálních a teritoriálních, máte nejlepší odpověď na tehdejší námitku. Komunistická internacionála musí být dobudována. Proto jsme musili jít také u nás v budování komunistické strany zase o podstatný krok dále k tomu, co děláme dnes.

K stejnému cíli vede rozbor hospodářských poměrů Československa. Uvedu jen několik charakteristických skutečností. Kovodělný průmysl v Československu zaměstnává jen 28% své výrobní schopnosti. Značný pokles měny rakouské a polské, nyní též německé marky, působí krajně nepříznivě na jeho odbytové hospodářství. Tak 1 q polských kovových výrobků stojí přibližně 4 500 polských marek = 60 až 90 Kč, u nás nelze totéž vyrábět a prodávat laciněji než za 300 Kč. Průmysl uhelný trpí jednak všeobecnou stagnací uvnitř republiky (proti lednu máme pokles spotřeby o třetinu, přebytky vytěžených zásob jsou stále větší), uhelný export dostal se do kritické situace následkem poklesu německé marky. Nezbytně nutno u nás počítat s velkým útokem na mzdy horníků a kovodělníků, což je dalším důvodem pro zrychlené dobudování jednotné komunistické strany. Poněkud lepší je v ČSR stav průmyslu textilního (po libereckém veletrhu je nyní zaměstnanost 63-72% výrobní kapacity), je však nebezpečí, aby vzhledem k poklesu mnohých zahraničních valut mnohé objednávky nebyly stornovány. Průmysl cukerní jde vstříc krizi na zahraničních trzích následkem toho, že ztratil na ententu trh balkánský a levantský, kam pronikl cukr třtinový, nyní o 30 procent lacinější než kostky. Vykázaný státní rozpočet nelze pokládat za přesný, ohledně oběhu bankovek je ČSR sice na tom daleko lépe než řada států jiných, přece však obíhá jich za 295 mil. Těžké sociální konflikty jsou neodvratný, rychlé dobudování jednotné komunistické strany bylo nutno!

Když jsem řekl, že za skutečnost považujeme klesající linii kapitalistického rozkladu, nepravíme tím, že kapitalismus na určitou přechodnou dobu nemohl by se ještě zachránit za žádných okolností. Mohl by se ještě na určitý čas zachránit, kdyby se mu podařilo zotročit dělnickou třídu celé Evropy tak, jako je např. zotročena v Uhrách. Musíme být připraveni, že kapitalismus se o to pokusí, a musíme být připraveni na zoufalou obranu v tomto velikém souboji. To je další důvod pro krok, který činíme.

Chci upozornit na některé okolnosti, které speciálně v našich poměrech nemáme ztratit ze zřetele.. To, co dnes podnikáme, je symbol, obřad, chcete-li sňatek. Právě sjednocení, vzájemné prolnutí a splynutí provede teprve společný život, společná práce a zejména společné boje. I náš život nebude po sjednocení bez obtíží. O tom nechceme dělat skutečnosti neodpovídajících iluzí ani sobě, ani Komunistické internacionále. Ve státě s různými národnostmi jsou poměry spleť. Zvažme jen o povaze dělnického hnutí českého a německého. Právě poslední události ukazují, jak

každé z nich musí počítat s jiným všeobecným prostředím, ve kterém je nuceno žít a působit. Každé má proti sobě jinak orientovanou denní politiku buržoazie, jinou sociální demokracii (česká dělá politiku II. Internacionály, německá Dvaapůlté), jiné odborové organizace ap. A tyto skutečnosti jsem myslel, když jsem už výš vyslovil, že vedle jednoduchého, přímočarého organizačního schématu, jež si při sjednocení dame, praxe a život vytvoří si ještě pro splnění určitých úkolů, pro překonání určitých obtíží, funkční orgány, rozčleněnější, pomocné. Velmi bděli musíme být po sloučení, abychom přes centralizovanou svázanost v prostředí každého národa postupovali tak, abychom se neodcizili masám, abychom stranou masovou zůstali a jako strana masová rostli. To ve zvláštních poměrech tohoto státu znamená, že jako ve věcech hospodářských a politických, tak také v konkrétních otázkách národnostních nesmíme ale zavírat také před drobnými praktickými otázkami dne. Pro naši vlastní taktiku celkovou samozřejmě nikdy nesmí být rozhodující hledisko nacionální. Musíme při ní vždycky vycházet z třídně proletářského a jen třídně proletářského hlediska. Ale dělníci národů, kteří jsou zde menšinou, nesmějí mít pocit, který české dělnické hnutí mělo v bývalé sociální demokracii, dokud tato byla zcentralizována, ve starém Rakousku. Snadno by se mohlo stát, že by naše povýšenost nad nacionální otázkou, která v porovnání s naší otázkou sociální je otázkou nepatrnou, u německých dělníků mohla vzbudit dojem, že snadno je nemluvit o národnostních věcech příslušníkům národa národně politicky saturovaného, jenž má ve státě vládní moc, jinak že je pro příslušníky národa, jenž ve státě u vlády není a také v ohledu národním má spravedlivé požadavky a neukojené potřeby. Aby nevníkla do našich řad nacionální nervóza a přecitlivělost, která by nás rozkládala a přímočarost našeho sociálně revolučního rozhodování rušila, tomu předejít mají v moci soudruzi čeští tím, když postaví se za každý konkrétní požadavek národní proletářské masy německé, maďarské, polské, ukrajinské, ať se jedná o školu, právo jazykové, nebo jakoukoli věc kulturní, a sami zápas za tuto národní spravedlnost upřímně a energicky provedou.

Tvoříme stranu, která je povolána splnit velký dějinný úkol v této zemi a na velké frontě sociální revoluce v celé střední Evropě. Ve styku s masami, pečlivou, solidní přípravou organizační, v koordinovaném spojení s druhými rozhodujícími zeměmi střední Evropy chceme vést armádu proletariátu Československa vstříc velké poslední bitvě. Necht' z minulosti dělnického hnutí všech národů této země vneseme do nové strany idealismus, obětavost, nejvyšší stupeň revoluční mravnosti. Nic na světě nemůže nahradit toto neviditelné fluidum, jež drží masy pohromadě, plní je důvěrou a statečností, chrání je před osobními nedorozuměními, kolísáním a rozkladem. Žádné velké hnutí nedá se vybudovat a udržet prostředky pouze mechanickými, i v revoluci nic nemůže nahradit ideu a čistotu. Mnozí z přítomných celá desetiletí spjati byli s dělnickým hnutím českým. Tímto okamžikem v lásce a víře v revoluční, komunistický ideál splýváme vjedno s bratry všech národů tohoto státu. Necht' požehnanou zůstane tato chvíle a necht' v radostném pohnutí můžeme vzpomínat na ni, až prošedše trnitou drahou, která je ještě před námi, staneme u mety vítězství!

Zdroj: Za revoluční stranu. Dokumenty ke vzniku KSČ 1919-1921, s. 377-383

V.

Stanovy Komunistické Internacionály přijaté na VI. kongresu 29. srpna 1928

I. ZÁŠADNÍ USTANOVENÍ

§ 1. Komunistická internacionála – mezinárodní dělnické sdružení – je sdružení Komunistických stran různých zemí v jednu jednotnou světovou komunistickou stranu. Jako vůdce a organisátor revolučního hnutí světového proletariátu, jako nositel zásad a cílů komunismu bojuje Komunistická internacionála za většinu dělnické třídy a širokých vrstev chudých rolníků, za zásady a cíle komunismu, za nastolení světové diktatury proletariátu, za zřízení Světového svazu socialistických sovětských republik, za úplné odstranění tříd a za uskutečnění socialismu, prvního to stupně komunistické společnosti.

§ 2. Jednotlivé strany, náležející ke Komunistické internacionále, mají název: Komunistická strana té které země (sekce Komunistické internacionály). V každé zemi může jako sekce náležet ke Komunistické internacionále jen jedna komunistická strana.

§ 3. Členem komunistické strany a Komunistické internacionály je ten, kdo uznává program a stanovy komunistické strany té které země a Komunistické internacionály, patří k jedné z nižších základních organizací a aktivně v ní pracuje, podřizuje se všem usnesením strany a Komunistické internacionály a pravidelně platí členské příspěvky.

§ 4. Základnou organizací komunistické strany je závodní buňka (v továrně, na dole, v dílně, v kanceláři, v obchodě, na statku a pod.), k níž patří všichni členové strany pracující v tomto závodě.

§ 5. Komunistická internacionála a její sekce jsou vybudovány na základě demokratického centralismu. Jeho základní zásady jsou: a) Všechny orgány strany – nižší i vyšší – se volí na valných členských schůzích, na konferencích, sjezdech strany a kongresech; b) stranické orgány pravidelně skládají účty svým voličům; c) usnesení vyšších orgánů strany jsou závazná pro nižší orgány, je dodržována přísná stranická kázeň, usnesení Komunistické internacionály, jejich orgánů a vedoucích orgánů strany jsou prováděna přesně a neodkladně.

O stranických otázkách diskutují členové strany a organizace jen do té doby, dokud o nich nerozhodnou příslušné stranické orgány. Když je usnesení přijato kongresem Komunistické

internacionály, stranickým sjezdem její sekce nebo jejími vedoucími stranickými orgány musí být toto usnesení bezpodmínečně provedeno, i tehdy, nesouhlasí-li s ním část členů nebo místních organizačních strany.

V ilegálních poměrech je přípustné, aby nižší stranické orgány byly orgány vyššími jmenovány, stejně jako je možnost používat kooptace, je-li dodatečně schválena vyššími stranickými orgány.

§ 6 Ve všech mimoparlamentních masových organizacích dělníků a rolníků a v jejich orgánech (odborníky, družstva, sportovní sdružení, organizace účastníků války, na jejich zasedáních a konferencích) i v obecních zastupitelstvech a v zemských shromážděních a v jejich výborech atd., v parlamentech atd. je nutno za účelem upevnění vlivu strany a provádění její politiky, aby v těchto organizacích byly vytvářeny komunistické frakce, i když tam jsou třeba jen dva členové strany.

§ 7 Komunistické frakce jsou podřízeny příslušným stranickým orgánům.

Poznámka 1: Komunistická frakce v mezinárodních sdruženích (Rudá odborová internacionála, Mezinárodní Rudá pomoc, Mezinárodní dělnická pomoc atd.) jsou podřízeny Exekutivě Komunistické internacionály.

Poznámka 2: Organizační struktura komunistických frakcí a formy řízení jejich činnosti stanoví zvláštní instrukce Exekutivy Komunistické internacionály a ústředních výborů jejich sekcí.

II.SVĚTOVÝ KONGRES KOMUNISTICKÉ INTERNACIONÁLY

§ 8 Nejvyšším orgánem Komunistické internacionály je Světový kongres zástupců všech stran (sekcí) a organizací, které patří ke Komunistické internacionále.

Světový kongres projednává a rozhoduje programové, taktické a organizační otázky, které se týkají činnosti Komunistické internacionály i jejich jednotlivých sekcí. Právo měnit program a stanovky Komunistické internacionály přísluší pouze Světovému kongresu.

Světový kongres se schází jednou za dva roky. Doby, kdy bude kongres svolán, a počet delegátů jednotlivých sekcí určuje Exekutiva Komunistické internacionály.

Počet rozhodujících hlasů každé sekce je po každé stanoven zvláštním usnesením kongresu se zřetelem k počtu členů strany a politickému významu země. Vázané mandáty se neuznávají.

§ 9 Mimořádný Světový kongres Komunistické internacionály je nutno svolat tehdy, žádá-li to více stran, které měly na předešlém Světovém kongresu Komunistické internacionály dohromady nejméně polovinu rozhodujících hlasů.

§ 10 Světový kongres volí Exekutivu Komunistické internacionály (EKI) a Mezinárodní kontrolní komisi (MKK).

§ 11 Sídlo Exekutivy Komunistické internacionály určuje Světový kongres.

III.EXEKUTIVA KOMUNISTICKÉ INTERNACIONÁLY A JEJÍ APARÁT

§ 12 Exekutiva je řídicím orgánem Komunistické internacionály v době mezi Světovými kongresy. Uděluje směrnice všem sekcím Komunistické internacionály a provádí kontrolu jejich činnosti.

Exekutiva Komunistické internacionály vydává ústřední orgán Komunistické internacionály nejméně ve čtyřech jazycích.

§ 13 Usnesení Exekutivy Komunistické internacionály jsou pro všechny sekce závazná a všechny sekce je musí neprodleně provádět. Sekce mají právo odvolávat se proti usnesením Exekutivy Komunistické internacionály k Světovému kongresu. Avšak dokud Kongres nezruší usnesení, jsou sekce povinny tato usnesení provádět.

§ 14 Ústřední výbory jednotlivých sekcí Komunistické internacionály jsou odpovědné sjezdu své strany a Exekutivě Komunistické internacionály. Exekutiva Komunistické internacionály má právo zrušit usnesení ústředních výborů i sjezdů sekcí KI, po případě je měnit a činit usnesení, jejichž provádění je závazné pro ústřední výbory (§ 13).

§ 15 EKI je oprávněna vyloučit z Komunistické internacionály strany, skupiny nebo jednotlivé členy, jednající proti programu, stanovám Komunistické internacionály nebo proti usnesením Světových kongresů, po případě EKI. Vyloučení mají právo se odvolávat k Světovému kongresu.

§ 16 EKI potvrzuje program jednotlivých sekcí Komunistické internacionály. V případě, že program sekce není potvrzen, přísluší této sekci právo odvolat se k Světovému kongresu.

§ 17 Ústřední tiskové orgány jednotlivých sekcí jsou povinny uveřejňovat všechna usnesení a oficiální dokumenty EKI; mají být uveřejňovány pokud možno i v ostatních tiskových orgánech sekcí.

§ 18 EKI je oprávněna přijímat do Komunistické internacionály s poradním hlasem organizace a strany sympatisující s komunismem.

§ 19 EKI volí předsednictvo, které jí odpovídá jako stále fungující útvar, který v době mezi zasedáními EKI řídí veškerou její činnost.

§ 20 EKI a předsednictvu EKI přísluší právo zřizovat stálá byra (Západoevropské byro,

Jihoamerické byro, Východní byro a jiná byra EKI).

Poznámka: Kompetenci stálých byr stanoví EKI nebo její předsednictvo. Sekce Komunistické internacionály, které spadají do oblasti činnosti stálých, musí být informovány o plných mocích, udělených těmto byrům.

§ 21 Sekce jsou povinny provádět pokyny a směrnice stálých byr EKI. Proti usnesením stálých byr EKI mohou příslušné sekce podat odvolání EKI nebo předsednictvu EKI. To však nezbavuje sekce povinnosti provádět tato usnesení stálých byr, dokud je EKI nebo její předsednictvo nezruší.

§ 22 EKI a předsednictvo EKI jsou oprávněny vysílat zmocněnce k jednotlivým sekcím Komunistické internacionály. Zmocněnci dostanou od EKI pokyny a jsou za svou činnost odpovědni EKI. Zmocněnci EKI musí být připuštěni na všechny schůze a zasedání ústředních orgánů jakož i organizací sekcí, k nimž je vyslala EKI. Zmocněnci EKI provádějí svůj úkol v neuzším kontaktu s ústředím příslušné sekce. Přesto však mohou být jejich vystoupení na sjezdech strany, na konferencích nebo poradách sekce v jednotlivých případech zaměřena i proti ústřednímu výboru dotyčné strany, odporuje-li linie ústředního výboru směrnícím EKI. Povinnosti zmocněnců EKI je zejména bdít nad tím, aby sekce prováděly usnesení Kongresů a EKI.

EKI nebo její předsednictvo mají také právo vysílat instruktory k jednotlivým sekcím Komunistické internacionály. Práva a povinnosti instruktorů stanoví EKI, jíž jsou instruktoři odpovědni za svou práci.

§ 23 EKI zasedá nejméně jednou za šest měsíců. Je schopna se usnášet, je-li přítomna alespoň polovina jejích členů.

§ 24 Předsednictvo EKI zasedá nejméně jednou za dva týdny. Předsednictvo je schopné se usnášet, je-li přítomna alespoň polovina jeho členů.

§ 25 Předsednictvo volí Politický sekretariát jako usnášející orgán. Politický sekretariát připravuje otázky k zasedáním EKI a jejího předsednictva a je jejich výkonným orgánem.

§ 26 Předsednictvo jmenuje redakci pravidelně vycházejícího časopisu a jiných publikací EKI.

§ 27 Předsednictvo EKI zřizuje oddělení pro práci mezi pracujícími ženami, stálé komise pro jednotlivé skupiny sekcí (sekretariáty zemí) a jiná oddělení, kterých je třeba k jeho práci.

IV. MEZINÁRODNÍ KONTROLNÍ KOMISE

§ 28 Mezinárodní kontrolní komise přezkoumává záležitosti, které se týkají jednoty a celistvosti sekcí Komunistické internacionály i chování jednotlivých členů různých sekcí jako komunistů.

V tomto smyslu se Mezinárodní kontrolní komise zabývá:

- a) Přezkoumáváním stížností jednotlivých členů stran proti takovým opatřením ústředních výborů komunistických stran, která jsou hodnocena jako disciplinární tresty na základě rozdílnosti politických názorů
- b) Přezkoumáváním obdobných záležitostí, týkajících se členů ústředních institucí komunistických stran, i takových záležitostí jednotlivých členů stran, v nichž je podle vlastního uvážení Mezinárodní kontrolní komise nutno zasáhnout nebo které jí byly předloženy k přezkoumání na návrh usnávajících orgánů EKI.
- c) Revisí financí Komunistické internacionály

Mezinárodní kontrolní komise se zdržuje vměšování do politických názorových neshod i do organizačních a administrativních sporů stran.

Sídlo Mezinárodní kontrolní komise určuje Mezinárodní kontrolní komise po dohodě s EKI.

V. VZTAHY SEKCI KOMUNISTICKÉ INTERNACIONÁLY K EKI

§ 29 Ústřední výbory všech sekcí Komunistické internacionály i organizace, přijaté do Komunistické internacionály jako sympatisující, jsou povinny zasílat EKI průběžně protokoly ze svých zasedání a zprávy o své činnosti.

§ 30 Skládání funkcí, ať již to učiní jednotliví členové ústředního výboru určité sekce nebo celé skupiny, je třeba považovat za rozvracení komunistického hnutí. Každá řídicí funkce v určité komunistické straně není věcí nositele dotyčného mandátu, nýbrž celé Komunistické internacionály. Volení členové řídicích ústředních orgánů sekcí mohou svůj mandát složit před provedením nové volby jen se souhlasem EKI. Odstoupení z funkce, schválené ústředním výborem určité strany bez souhlasu EKI, je neplatné.

§ 31 Sekce Komunistické internacionály, zvláště sekce mateřských zemí a jejich kolonií i sekce sousedních zemí, musí mezi sebou udržovat těsné organizační a informační styky. To je možno provádět vzájemným zastupováním na konferencích a sjezdech strany i – se souhlasem EKI – výměnou vedoucích sil.

§ 32 Dvě nebo více sekcí Komunistické internacionály, které (jako např. Sekce skandinávských nebo balkánských zemí) jsou společnými podmínkami boje ve vzájemném politickém styku, mohou se souhlasem EKI za účelem koordinovaného postupu vytvořit federaci, která působí pod vedením a kontrolou EKI.

§ 33 Sekce Komunistické internacionály jsou povinny pravidelně platit EKI příspěvky, jejichž výši určuje EKI.

§ 34 Stranické sjezdy sekcí – řádné i mimořádné – je možno svolávat pouze se souhlasem EKI.

Nesvolá-li sekce sjezd strany před Světovým kongresem, musí se před volbou delegátů na Světový kongres konat konference strany nebo plenární zasedání ústředního výboru, aby byly připraveny otázky pro Světový kongres.

§ 35 Komunistická internacionála mládeže je plnoprávnou sekcí Komunistické internacionály a je podřízena EKI.

§ 36 Komunistické strany musí být připraveny, aby mohly pokračovat ve své činnosti nelegálně. EKI je povinna podporovat strany při přípravě nelegální činnosti.

§ 37 Členové Komunistické internacionály se mohou přestěhovat z jedné země do druhé jen se svolením ÚV své sekce. Komunisté, kteří změnili místo pobytu, jsou povinni vstoupit do sekce té země, v níž se usadí. Komunisté, kteří odcestovali ze své země bez svolení ÚV, nesmějí být přijati jinými sekcemi Komunistické internacionály.

Program Komunistické internacionály. Stanovy Komunistické Internacionály. Z protokolu 6. Světového kongresu Komunistické internacionály v Moskvě 17. července-1. září 1928. Praha 1954, s. 63-68

VI.

O pouliční taktice při masových politických akcích (výňatky)

a) význam masového vystoupení

Jak daleko pokročila československá sociální demokracie ve své sociálfašistické lokajské úloze, vidíme z toho, že odpověděla na první výzvu „Rudého práva“ k protiválečné demonstraci 1. srpna v „Právu lidu“, svém oficiálním orgánu pokřikem o plánovaném „komunistickém puči“ 1. srpna. Tak to začínalo i v berlínském „Vorwärtsu“, oficiálním orgánu německé sociální demokracie před 1. květnem. A jaký byl výsledek? 150 000 revolučních dělníků Berlína, kteří uposlechli 1. května výzvy komunistické strany, aby hájili v sociálnědemokraticko-měšťácké německé republice svého práva na ulici, dostali od sociálnědemokratického policejního presidenta Zörgiebela jako odpověď výstřely. 27 mrtvých a sta těžce raněných dělníků tam, kde Zörgiebelovým krvavým psům nebyl zkřiven ani vlásek! Tak vypadá „komunistický puč“ 1. května v Berlíně a totiž chtějí docílit českoslovenští sociální demokraté 1. srpna v městech Československa! Neustanou, aby svým křikem předně zdrželi dělníky od protiválečné akce KSČ, a za druhé, aby ospravedlnili případné krveprolití, spáchané buržoasií 1. srpna, předem.

Co je to puč? Jestliže skupina militaristů, jež nezastupuje nikoho jiného, než sebe samu a tenkou reakční vrstvu buržoasie, opírajíc se o ozbrojené formace, zažene vládu většiny buržoasie, jak to na příklad učinil Primo de Rivera¹⁵³⁰ ve Španělsku; jestliže skupina banditů, kteří zastupují sami sebe a ještě příbuzné elementy, opírajíce se o ozbrojené moci zahraniční mocnosti zaženu pokrokovou vládu, jež zastupuje většinu národa, jak se to např. pod vedením Anglie stalo v Afganistanu; jestliže sociálimperalisté, kteří zastupují buržoasii a tenkou vrstvu dělnické aristokracie, opírajíce se o ozbrojenou moc svých chlebovárců a pánů, ukradnou peníze, dům, tiskárnu atd. revolučních dělníků, jak se to stalo v Československu v prosinci 1920; jestliže likvidátoři revolučního dělnického hnutí, kteří zastupují sebe samotny a již nikoho dále, opírajíce se o tutéž ozbrojenou moc, ukradnou peníze a dům revolučních odborů, jak to provedl před krátkou dobou v Československu Hais a spol.

Bude také pučem, až československá buržoasie – za nejaktivnější podpory československé sociální demokracie – ukončí fašistickou diktaturu proti pracujícím masám fašistickým převratem atd. atd.

¹⁵³⁰ Miguel Primo de Rivera (1870-1930), španělský generál, který vládl ve Španělsku v letech 1923-1930 jako diktátor.

Bylo by možné mluvit i pak o puči, kdyby několik set revolučních dělníků se připravilo k tomu v době, kdy masy dělníků nejsou ještě připraveny bojovat o moc, dobýti moci se zbraní v ruce. KSC se ale jedná 1. srpna o něco mnohem vážnějšího, než o „puč“. Jedná se jí o to: 1. Mobilisovati masy pracujícího obyvatelstva proti imperialistické válce, jež jest horečně připravována československou buržoasií ve spojení se sociálimperialisty a na obranu Říjnové revoluce ruského proletariátu; 2. Proti fašistickému kursu buržoasie a sociálfašistů vésti masy v boji za jejich právo na ulici. Štvanice „Práva lidu“ směřuje tedy proti boji mas a proti imperialistické válce, a za jejich právo na demonstraci, i když tento boj, na nějž musí stále vždy poukazovati, je článkem v řetězu všeobecného boje proletariátu o dobytí politické moci.

Pokud se vláda a sociální demokracie bude pokoušeti utopiti demonstrace pracujícího obyvatelstva 1. srpna v krvi, dopustí se fašistického puče a tento pokus se podle všeho jistě stane; sankce k tomu byla již předem v „Právu lidu“ udělena.

Musíme v přítomné situaci být připraveni nejen na to, že naše masové demonstrace budou policejně zakázány, nýbrž že v den demonstrace budou ulice Prahy a jiných měst policií, četnictvem a vojskem doslova obleženy, a že se připraví na divokou honbu proti demonstrujícím dělníkům.

Nejúčinnějším prostředkem dělnictva proti útoku předeslaných ozbrojených sil buržoasie jest hromadné vystoupení, jež dodává demonstraci největší morální sílu: 1. Dělá konec sociálfašistické legendě o „komunistickém puči“ proti pracujícím obyvatelstvem. 2. Působí na ozbrojenou moc buržoasie morálně rozkladně. 3. Posiluje sebevědomí a pocit síly nejen u demonstrantů, nýbrž u celého dělnictva vůbec a strhuje nové skupiny dělnictva k demonstraci.

Předpokládajíc, že se naší ideologické a organizační předběžné práci zdařilo mobilisovati skutečné masy, jež jsou připraveny účastniti se demonstrace, bude, poněvadž tyto masy jsou přítomny nejprve v atomisovaném stavu, obtížnou organizační úlohou, formovati z nich vzhledem k ostrému postupu policie demonstrační průvod. Zde se musíme vyhnouti osudným chybám „Rudého dne“ v Praze, kde úplně neschopní „organisační“ akce rozdělili demonstranty na pětkové skupiny a vyslali je ven bez každého spojení a vedení, aby hledaly demonstraci někde na Václaváku. Takovým způsobem nebyla demonstrace organisována, nýbrž atomisována, a ačkoliv bylo tisíce dělníků v pohotovosti přes obležení města policií demonstrovati, nedošlo k ničemu.

Tento příklad ukazuje, že je chybným při zakázané a ostře pronásledované demonstraci dělníky vyslati ze závodů a proletářských čtvrtí, kde jsou v masách připraveni, ojedinele na neurčité místo obleženého centra (a k tomu ještě bez vedení a spojení).

Jedná-li se o pracovní den, stojí otázka takto: Po ukončení práce uspořádati na dvoře továrny nebo v továrně krátký tábor (5-10 minut), během kteréžto doby jest prováděno formování mas v demonstrační průvod k tomu určeným orgánem (skupina sebeobran).

Obtížnější jest uspořádání demonstračního průvodu za asistence policejních pendreků ve svátek, a organisace téhož musí býti příslušně připravena. Východisko musí býti v takovém případě určeno ze závodů: bydlí-li většina osazenstva v tomže okresu kde je závod, je nejlépe, aby se i ve svátek shromáždila před závodem. V jiném případě se sdělí dělníkům na závodní schůzi nebo na schůzi oddělení, jež se zabývá akcí, den před akcí, kde jsou shromaždiště v různých okresech, a v kterou hodinu se mají shromáždit, při čemž se koncentruje celá masa na několik proletářských čtvrtí. Při demonstracích ve svátek připadá zvláštním iniciativním skupinám velmi důležitý úkol rozdávat ve svých okresech již od časných ranních hodin na ulicích a v domech letáky, agitovati pro účast na demonstraci a dávat informace o shromaždištích. Tu pozůstává však nejdůležitější úkol v tom, rozestaviti silnou skupinu členů sebeobrany na shromaždišti a v jeho nejbližší blízkosti rozděleně, jež proti výzvám policie k rozchodu budou vyzývati dělnictvo k vytrvání a k připojení k demonstracím atd. Tato skupina musí vůbec býti organisující silou demonstrace, jež bezpodmínečně vytrvá na svém místě. K shromáždění demonstrantů je dobré určití mimo otevřenou ulici nebo náměstí hostinec, dělnický dům, dvory několika domů obydlených proletáři atd. v téže ulici nebo na témže místě, z nichž na výzvu demonstranti vyjdou a vytvoří společně s demonstranty, jsoucími na ulici, demonstrační průvod. Je bezpodmínečně nutno, aby pro každé shromaždiště bylo určeno několik řečníků, jimž musí být uloženo za povinnost všude tam, kde jsou větší skupiny demonstrantů pohromadě, bezpodmínečně vystoupiti a krátce promluvit, a takovým způsobem působiti na rychlé shromáždění dělníků.

Mimo plánované shromaždiště musí v každé čtvrti býti určeno náhradní shromaždiště, jehož použití přichází v úvahu v takovém případě, jestliže na původním shromaždišti byl další odpor pro převahu policie znemožněn. Náhradní shromaždiště musí býti oznámena členům sebeobrané organisace nebo nejméně části z nich předem.

Při jakém počtu demonstrantů bude možno mluvit o mase? Na tuto otázku není možno s hlediska politické demonstrace a dnešních podmínek abstraktně, nýbrž jen konkrétně odpověděti. Masa 5000 nebo více dělníků, kteří při „Rudém dni“ v Praze hledali demonstraci, aby se k ní připojili, nebyla masou, neboť se nemohla jako taková objeviti. Naproti tomu bude možno, aby vystoupilo 1000 až 2000 dělníků proletářské čtvrti Prahy při rychlém a energickém shromáždění a za pevného a energického vedení sebeobrané skupiny 200 až 300 mužů přes útoky policie jako masa a jejich demonstrační průvod se rozmnoží, bude-li po ruce čilá agitace a dobrý příklad, v proletářské čtvrti průběhem několika minut na dvojnásobek.

Vidíme, že první – takřka – umění našich demonstrací za daných okolností je rychlý a energický přechod od atomisovaného stavu demonstrantů k organisovanému masovému vystoupení. Proto musí tato část demonstračního plánu býti důkladně vypracována a provedena.

b) úloha organisovaného jádra

Naskytuje se však otázka: Co pak, když se zdařilo tisíci nebo dvěma tisícům dělníků se rychle soustřediti v demonstrační průvod? Policie se bude za všech okolností „provést rozkaz“ a bude

chtít demonstrační průvod rozehnat. Propadneme pak panice a rozběhneme se na všechny strany, nebo budeme chtít provést vytčený cíl: spojení s jinými demonstračními průvody, udržení svého práva na ulici, pokud to bude možno atd.? Abychom se jako masa na ulici nejen ukázali, nýbrž se i uplatnili, potřebujeme pevně organisované vystoupení. Pevně organisované vystoupení při masových politických demonstracích dělnictva pojistí mu udržení práva na ulici proti libovůli policie.

Poukázali jsme již na to, že sebeobrané skupiny musí býti při sloučení dělníků v demonstrační průvod organisující silou. Tím ale není jejich úloha daleko ještě vyčerpána. Musí tvořiti i organisující jádro demonstrace, tím, že se umístí na počátku, na konci, uprostřed a po stranách demonstračního průvodu takovým způsobem, že vytvoří jak fysickou ochrannou hráz pro demonstrační průvod proti útokům policie, jakož i pohnou masy obětavým chováním a domlouváním k disciplinovanému vydržení. Jejich úkolem také bude, aby chránily prapory a standarty průvodu, řečníky, jakož i soudruhy, které chce policie zatknouti. Organisované a disciplinované chování jádra demonstrace přenesou ducha organisace a disciplíny v průběhu několika minut na celou masu a zabrání tak, aby se v panice rozutekla.

Organisace jádra mají za úkol v průběhu demonstrace morálně působiti na masy bojovnými zpěvy, sborovými výkřiky a hesly, náhle improvisovanou řečí atd. a pozvednouti náladu mas k vydržení a k obraně, a tím se státi duší demonstrace. Používání takových metod má v kritických okamžicích často rozhodný význam. Správným splněním úkolů organisace jádra bude možno ve většině případů klásti útoku policie odpor a vybojovati sloučení dotyčného demonstračního průvodu s ostatními průvody. (Případně využití k tomu času, než dostane protivník posilu.) Heslo, odebrati se jednotlivě nebo ve skupinách k centrálnímu místu demonstrace, má býti vydáno teprve tenkrát, když v jednotlivých okresích bylo vyzkoušeno vše, aby se tak stalo v průvodu, avšak nebylo již možno přesile a surovosti policie klásti odhodlaný odpor, - potom ale heslo vydáno býti musí, při čemž členové organisace jádra po cestě stále opětně musí se pokoušeti o to, demonstranty shromáždit.

Jsmo toho mínění, že teprve tenkrát budeme moci mluvit o politickém úspěchu při naší masové demonstraci, jestliže se nám podařilo nejen se ukázati jako masa na ulici, nýbrž se jako taková u uplatniti, klásti vážný odpor zvůli policie, a tím udržeti práva na ulici. Druhé – takřka – umění našich demonstrací v přítomné době pozůstává tedy v tom, udržeti demonstrační průvod pohromadě a klásti aktivní odpor až do dosažení politického úspěchu. Protože klíč k této otázce spočívá v organisovaném jádře, musí býti úkoly sebeobraných organisací při našich demonstracích důkladně a konkrétně vyřešeny.

c) úkoly vedení demonstrace

Ať se konají politické masové akce dělnictva z jakéhokoliv popudu, základní motiv je v přítomném období při všech takových akcích již předem dán, tj. boj o právo na ulici, k němuž všechny boje proletariátu směřují a jež je současně bojem proti fašistickému nebezpečí a

imperialistickým válečným přípravám buržoasie. Tento základní motiv tvoří i povšechně rámec pro politické demonstrace, jejichž formy všeobecně především musí býti učiněny závislými na politické situaci, na mobilisačním stupni dělnictva atd. Avšak s ohledem na to, že se při svých akcích nepohybujeme volně, nýbrž naopak stojíme proti ozbrojené moci buržoasie, nemůžeme předem určit, jak dalece politická situace v den akce samotné provokacemi a ostrým postupem buržoasie se zostří, a do jaké míry tím budeme nuceni svůj akční plán rychle rozšířiti. Obtížný a neobyčejně odpovědný úkol vésti celou akci politicky, rychle chápati změněnou situaci a vydati nová politická hesla, jež stupňují bojovnou náladu mas a ukazují jim cestu, připadá samozřejmě dotyčnému stranickému vedení.

Co se týče samotné demonstrace, může nám (a bude nám často) změna jejího plánu určitými okolnostmi i potom vnucena, když se politická situace v den akce samotné povšechně nezměnila. Demonstrační průvody dělnictva budou bezprostředně státi proti téže ozbrojené moci buržoasie – a zde jsou pak různé momenty, jež nemohou býti rovněž konkrétně určeny předem, jež však vyžadují bezpodmínečně mrštné a proměnlivé demonstrační taktiky. Vedení politické demonstrace v místním měřítku připadá centrálnímu vedení demonstrace, které zvláště ve větších městech má obtížnou a velmi odpovědnou úlohu, pročež musí býti centrální vedení demonstrace složeno ze soudruhů, jež jsou ve vedení politických demonstrací příslušně školeni.

Příprava zakázaných masových politických demonstrací vyžaduje řadu důležitých organizačních opatření, jež musí býti příslušným stranickým orgánem ještě včas učiněna. Tato opatření jsou hlavně takováto:

1. Aby zajistilo masovost demonstračních průvodů, musí příslušné vedení strany vypracovati plán správné koncentrace dělnictva v různých proletářských čtvrtích, případně v okolí továren, při čemž za současných poměrů musí býti bezpodmínečně zamezeno rozptýlení v mnoho malých skupin.
2. Dále musí určití nástupní plán jednoho každého demonstračního průvodu a cíl nástupu.
3. Jeho úkolem dále je organisovati důkladnou a rychlou spojovací službu pro den demonstrace. Za tím účelem musí být přitazeni politicky bezpodmínečně spolehliví mladí dělníci cyklisté, kteří zprostředkují pokyny ústředního vedení demonstrace rychle jednotlivým vedením čtvrti a za druhé budou informovati ústřední vedení neustále o stavu věcí v jednotlivých čtvrtích, o postupu průvodů atd.
4. Musí dále již před hlavním dnem akce býti učiněn pokus získati zprávy o úmyslech vlády, policie, fašistických organisací atd., vůči demonstraci dělnictva, neboť ústřední vedení demonstrace musí včas míti jasný přehled o rozestavení ozbrojených sil buržoasie v den akce. Centrální vedení demonstrace musí se samo jednak úplně konspirativně chovati a udržovati organizační spojení jen zvláštními kurýry a spojovací službou, jednak musí všichni jeho členové čas od času osobně sledovati situaci na ulici. Musí míti stálý organizační styk s politickým vedením akce.

Pro centrální vedení demonstrace je nejdůležitější věcí, aby jednak na základě chování ozbrojených sil buržoasie a jednak na základě síly a organisovanosti nastupujících mas rychle pochopilo celkovou situaci a aby umělo masám dopomoci jasnými organisačními pokyny, které vyplývají ze situace, případnou obratnou změnou nástupního plánu centrálního shromaždiště, tj. odporem a manévrováním demonstrace k proražení nepřátelské fronty a k spojení demonstračních průvodů.

Předložíme-li si ale otázku, v čem má spočívatí politické těžiště naší veškeré demonstrační taktiky, zda v manévrování nebo v aktivním odporu, musíme tuto otázku zodpovědět: **bezpodmínečně v aktivním odporu!**

Zdroj: Boj o ulici. Praha 1929, s. 64-75

VII.

Složení vedoucích orgánů KSČ (1921-1929)

Ustavující sjezd KSČ

14. – 16. května 1921

Výkonný výbor

Na schůzi nového výkonného výboru 16. 5. 1921 byl zvolen předsedou Václav Šturc, místopředsedou Bohumír Šmeral, II. místopředsedou Václav Bolen. Pokladníkem ustanoven prozatímně Josef Skalák.

Kontrolní komise – František Hovorka (předseda)

Slučovací sjezd KSČ

30. října – 2. listopadu 1921

Užší výkonný výbor (zvolený na ustavující chůzi výkonného výboru 3. listopadu 1921)

1. Václav Bolen – v únoru 1922 se vzdal funkce, na jeho místo zvolen Antonín Zápotocký
2. Václav Houser
3. Bohumil Jílek – generální sekretář do února 1922 (v březnu 1922 jej ve funkci nahradil Antonín Zápotocký); v červnu 1922 se vzdal Bohumil Jílek funkce v užším výkonném výboru a na jeho místo byl zvolen Antonín Hess (ve funkci do srpna 1922)
4. Karel Kreibich
5. Alois Neurath
6. Bohumír Šmeral
7. Václav Šturc
8. Antonín Zápotocký

Užší výkonný výbor (zvolený na říšské konferenci KSČ 23. – 24. 9. 1922)

1. Edmund Burian
2. Karel Kreibich
3. Alois Muna
4. Alois Neurath
5. Čeněk Petrovický
6. Bohumír Šmeral
7. Antonín Zápotocký

Na říšské konferenci KSČ byl zbaven funkce Václav Šturc, funkcí se vzdal Václav Houser. Místo nich byli zvoleni Edmund Burian a Čeněk Petrovický.

I. sjezd KSČ

2. – 5. února 1923

Užší výkonný výbor zvolený na ustavující schůzi výkonného výboru 6. února 1923

1. Edmund Burian
2. Břetislav Hůla (ve funkci od 1. 3. 1923, kdy nahradil Aloise Neuratha)
3. Karel Kreibich (místopředseda)
4. Alois Muna (předseda výkonného výboru)
5. Alois Neurath (1. 3. 1923 z funkce odstoupil a místo něho byl zvolen Břetislav Hůla; Neurath byl od února do července 1923 zástupcem KSČ v Moskvě)
6. Josef Skalák
7. Bohumír Šmeral
8. Antonín Zápotocký

II. sjezd KSČ

31. říjen – 4. listopad 1924

Politické byro (zvolené na schůzi ÚV KSČ 11. listopadu 1924)

1. Jan Doležal
2. Josef Hais
3. Josef Haken
4. Alois Muna
5. Alois Neurath
6. Ernö Seidler (ve funkci do 28. 2. 1925)
7. Viktor Stern
8. Bohumír Šmeral
9. Julius Verčík (ve funkci od 28. 2. 1925)

Na zasedání ÚV KSČ 28. 2. 1925 bylo usneseno doplnit politbyro dvěma českými dělníky. Je nejpravděpodobnější, že členy politbyra se stali Čeněk Hruška a Jan Harus.

Na zasedání ÚV KSČ 24. 2. 1925 bylo usneseno rozšířit politbyro z 9 na 11 členů; za členy polbyra byli zvoleni Filip Dobrovolný a Antonín Zápotocký.

Organizační byro (zvolené na schůzi ÚV KSČ 11. listopadu 1924)

1. Josef Haken
2. Arnošt Hirschl
3. Josef Horn (ve funkci do 28. 2. 1925)
4. Alois Neurath
5. Ernö Seidler (ve funkci do 28. 2. 1925)
6. Josef Skalák
7. Antonín Zápotocký

Politickými sekretáři byli zvoleni Josef Haken a Alois Neurath, organizačními sekretáři Antonín Zápotocký a Josef Horn.

Antonín Zápotocký byl sekretářem do dubna 1925, kdy na něho byl vydán zatykač. Poté byl sekretářem krátce Bohumil Jílek, po něm Václav Houser a před III. sjezdem Čeněk Hruška a Václav Bolen. Pokladníkem byl Josef Skalák.

Na zasedání ÚV 23. 5. 1925 bylo zvoleno nové orgbyro ÚV KSČ

1. Josef Haken
2. Čeněk Hruška
3. Bohumil Jílek
4. Anna Křenová
5. Julius Maurer
6. Alois Neurath
7. Josef Skalák
8. Viktor Stern
9. Antonín Zápotocký

III. sjezd KSČ

26. – 28. září 1925

Předseda strany – Josef Haken (zvolen 29. 5. 1925)

Politické byro (zvolené na ustavující schůzi ÚV KSČ 29. září 1925)

1. Klement Gottwald
2. Josef Hais
3. Josef Haken
4. Jan Harus
5. Bohumil Jílek
6. Alois Neurath (ve funkci do 12. 10. 1926)
7. Viktor Stern
8. Bohumír Šmeral

9. Antonín Zápotocký

Organizační byro (zvolené na ustavující schůzi ÚV KSČ 29. září 1925)

1. Václav Bolen
2. Klement Gottwald
3. Alois Halman
4. Bohumil Jílek
5. Rudolf Kohn
6. Alois Neurath
7. Antonín Zápotocký

Sekretariát (zvolený na ustavující schůzi ÚV KSČ 29. září 1925)

1. Josef Haken
2. Bohumil Jílek Bohumil
3. Alois Neurath (ve funkci do 12. 10. 1926)
4. Antonín Zápotocký

Za redakci Rudého Práva byl do politbyra dovolen Filip Dobrovolný a jako kandidát Václav Bolen.

V době delší nepřítomnosti jednotlivých členů bylo politbyro doplněno náhradníky z členů ÚV.

Usnesením ÚV KSČ ze dne 12. 10. 1926 byl Alois Neurath suspendován z členství v sekretariátu i z členství v politbyru. Po suspendování Neuratha a odjezdu Josefa Hakena do Moskvy v listopadu 1926 tvořili sekretariát Václav Bolen, Bohumil Jílek, Viktor Stern a Antonín Zápotocký.

IV. sjezd KSČ

25. – 28. března 1927

Politické byro (zvolené na ustavující schůzi ÚV KSČ 9. dubna 1927)

1. Václav Bolen
2. Filip Dobrovolný

3. Klement Gottwald
4. Josef Hais
5. Josef Haken
6. Jan Harus
7. Bohumil Jílek
8. Karel Kreibich
9. Viktor Stern
10. Bohumír Šmeral
11. Antonín Zápotocký

Po odjezdu Bohumíra Šmerala a Karla Kreibicha do Moskvy byl přibrán do politbyra Rudolf Kohn.

Usnesením ÚV KSČ na zasedání 28. – 30. září 1928 byli do politbyra přibráni Julius Verčík a Evžen

Fried a usnesením z 1.- 2.11. 1928 Josef Guttman.

Organizační byro nebylo voleno. Namísto toho byl ústřední sekretariát rozšířen na 5 členů a převzal většinu agendy bývalého orgbyra.

Ústřední sekretariát (zvolený na schůzi ÚV KSČ 9. dubna 1927)

1. Václav Bolen
2. Josef Haken
3. Bohumil Jílek
4. Viktor Stern
5. Antonín Zápotocký

Od 30. září 1928 byli členy ústředního sekretariátu také Klement Gottwald a Julius Verčík. Od

2. 11. 1928 také Evžen Fried.

Ústřední revizní komise – předseda František Chlouba (zvolen 9. 4. 1927)

V. sjezd KSČ

18. – 23. února 1929

Politické byro (zvolené na ustavující schůzi nového ÚV KSČ 23. února 1929)

1. Evžen Fried
2. Klement Gottwald
3. Josef Guttman
4. Josef Haken
5. Josef Hrubý
6. Čeněk Hruška
7. Artur Melzer
8. Pavel Reimann
9. Rudolf Slánský
10. Jaroslav Stulík
11. Otto Synek (zástupce mládeže KSČ)
12. Jan Šverma
13. Antonín Zápotocký

Kandidáti politického byra

1. Ivan Balega
2. Evžen Farkaš
3. Evžen Klinger
4. Bruno Köhler
5. Josef Šťastný
6. Marie Šváblová (Švermová)

Sekretariát (zvolený na ustavující schůzi ÚV KSČ 23. února 1929)

1. Evžen Fried

2. Klement Gottwald
3. Artur Melzer
4. Jan Šverma
5. Antonín Zápotocký (ve funkci od 21. 4. 1929, RP 23. 4. 1929)

Na zasedání ÚV KSČ 21. 4. 1929 došlo ke změnám ve složení členů a kandidátů politického byra. Za členy polbyra byli kooptováni Josef Krosnář Josef, Karla Pfeiferová a Josef Svoboda. Z bývalých členů polbyra se kandidáty stali Josef Guttmann Josef, Pavel Reimann s Rudolf Slánský.

Politické byro ÚV KSČ (nové složení od 21. 4. 1929)

1. Evžen Fried
2. Klement Gottwald
3. Josef Haken
4. Josef Hrubý
5. Čeněk Hruška
6. Josef Krosnář
7. Artur Melzer
8. Karla Pfeiferová
9. Jaroslav Stulík (30. 9. 1929 byl z polbyra vyloučen, nahradil jej Bruno Köhler)
10. Josef Svoboda
11. Otto Synek
12. Jan Šverma
13. Antonín Zápotocký

Kandidáti politického byra

1. Ivan Balega
2. Evžen Farkaš
3. Josef Guttmann

4. Evžen Klinger (kandidátem politbyra do 24. 5. 1930)

5. Bruno Köhler

6. Pavel Reimann

7. Rudolf Slánský

8. Josef Šťastný (kandidátem politbyra do 6. 10. 1930)

9. Marie Švábová (Švermová)

Kandidáti měli v případě nepřítomnosti člena polbyra hlasovací právo v tomto pořadí:

1. Šťastný, 2. Guttmann, 3. Slánský, 4. Švábová, 5. Köhler, 6. Klinger, 7. Farkaš, 8. Balega, 9. Reimann.

Zdroj: Ústav pro studium totalitních režimů

(<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>)

XIII.

Přehled vzdělání členů KSČ (rok 1924)

<i>Kraj</i>	<i>Obecná škola</i>	<i>%</i>	<i>Měšťanská škola</i>	<i>%</i>	<i>Střední</i>	<i>%</i>	<i>Vysokoškolské</i>	<i>%</i>	<i>Negramotní</i>	<i>%</i>
I.	12 624	78,42	2 861	17,77	451	2,80	93	0,57	67	0,41
II.	6 105	82,51	1 206	16,30	65	0,87	7	0,09	16	0,21
III.	3 210	65,61	1 654	33,81	22	0,45	6	0,12	-	-
IV.	1 205	74,79	373	23,15	27	1,67	-	-	6	0,37
V.	2 701	84,22	440	13,71	50	1,55	4	0,12	13	0,40
VI.	6 135	51,32	3 546	29,66	194	1,62	5	0,04	4	0,03
VII.	6 659	84,38	1 143	14,48	57	0,72	8	0,10	23	0,29
VIII.	1 531	77,39	437	22	12	0,60	3	0,15	3	0,15
IX.	2 367	83,14	416	14,54	52	1,82	6	0,21	6	0,21
X.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
XI.	1 743	86,97	173	8,63	14	0,70	-	-	3	0,14
XII.	730	72,85	200	19,96	15	1,49	3	0,29	-	-
XIII.	915	86,48	127	12	10	0,94	3	0,28	3	0,28
XIV.	795	83,42	43	4,51	20	2,09	1	0,10	1	0,10
XV.	1 463	75,48	456	23,43	22	1,13	4	0,20	1	0,05
XVI.	5 924	83,44	1 014	14,28	126	1,77	27	0,38	8	0,11
XVII.	2 220	86,38	295	11,44	35	1,36	7	0,27	13	0,50
XVIII.	4 388	82,62	815	15,34	63	1,18	6	0,11	39	0,73
XIX.	2 215	89,38	245	9,88	14	0,56	3	0,12	1	0,04
XX.	4 298	92,60	105	2,26	40	0,86	8	0,17	190	4,09
XXI.	1 578	83,57	148	7,83	32	1,69	1	0,05	129	6,83
XXII.	2 977	92	43	1,32	62	1,91	9	0,27	145	4,48
22	71 783	80	15 720	17,05	1 383	1,60	204	0,20	671	0,70

Zdroj: Zpráva k II. řádnému sjezdu o organizační činnosti komunistické strany Československa (sekce III. internacionály): období 1923-24. Praha 1924, s. 12

IX.

Struktura povolání zvolených poslanců dle jednotlivých stran u
nejvýznamnějších politických stran, rok 1929

	ČSSD	ČSL	RSZML ¹⁵³¹	ČSNS	ČSŽOSS ¹⁵³²	KSC	ČSND
Politici	1	0	1	2	0	0	0
Politici (komunální)	1	0	3	0	0	0	0
Odboráři	6	0	0	3	0	1	0
Řídící (manažeři)	0	0	2	0	1	0	1
Statkáři	0	0	7	0	0	0	0
Průmyslníci	0	0	0	0	0	0	1
Inženýři a stavitelé	1	0	0	1	0	0	0
Lékaři	1	0	0	0	0	0	0
Profesoři vysokých škol	0	0	1	2	0	0	1
Profesoři středních škol	1	1	0	2	0	0	2
Učitelé	2	3	0	0	0	0	0
Advokáti	3	3	2	0	0	0	0
Redaktoři a spisovatelé	10	3	1	2	3	3	3
Duchovní	0	3	0	0	0	0	0
Obchodníci	1	1	0	2	3	3	1
Úředníci	7	1	1	11	0	0	1
Úředníci a zřízení železniční	1	1	0	3	0	0	1
Rolníci a domkáři	1	6	13	1	0	0	0
Řemeslníci	0	2	0	1	3	3	0
Dělníci	1	0	0	1	1	13	0

Zdroj: Poláková, Markéta, Kostecký Tomáš: Povolání zvolených poslanců za první republiky a dnes. In: Středoevropské politické studie, č. 1/2016, s. 11

¹⁵³¹ Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu.

¹⁵³² Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská.

X.

Vývoj členské základny KSČ v období 1924-1930

<i>Rok</i>	<i>Počet členů</i>
1924	138 996
1925	93 220
1926	92 818
1927	138 000
1928	150 000
1929	81 000
1930	25 000

Zdroj: Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa, s. 85

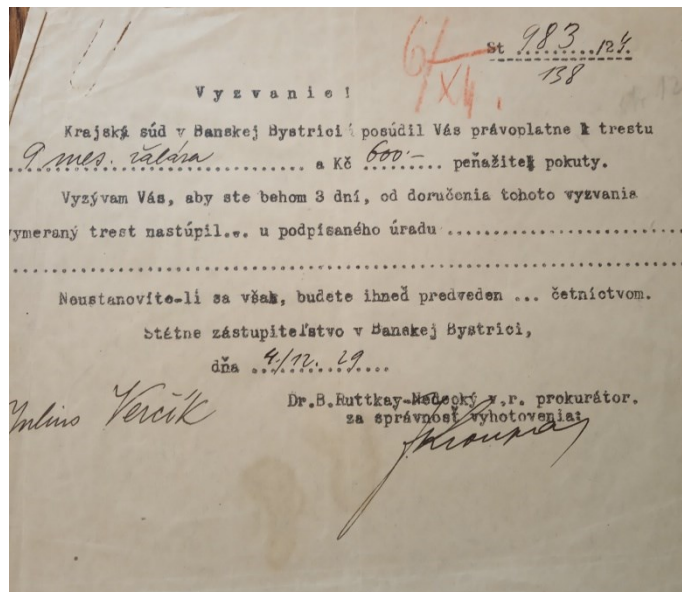
Obrazové přílohy

Komunistický funkcionář, novinář a překladatel Julius Verčák (Zdroj: ANM, f. Julius Verčák)

Komunistický novinář Karel Votava (Zdroj: AMO, f. Karel Votava)

Výzva soudu k nástupu výkonu trestu Julia Verčiča (Zdroj: ANM, f. Julius Verčič)

VĚSTNÍK HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY	
V Praze dne 29. září 1923. Číslo 18.	
VÝSLEDEK VOLBY ÚSTŘEDNÍHO ZASTUPITELSTVA HLAV. MĚSTA PRAHY, KONANÉ DNE 16. ZÁŘÍ 1923.	
Z osvědčených hlasů připadlo:	
Československá strana socialistická	81.778
Komunistická strana v Československu	97.809
Strana pokrokových socialistů	2.808
Československá soc. demokratická strana dělnická	21.426
Strana československého demova	4.875
Československá národní demokracie	86.781
Strana lidová	8.551
Demokratická socialistická Arbeitlerpartei	2.885
Společnost socialistů	3.752
Hospodářské skup. dělnů ve Vel. Praze	7.212
Demokratický Arbeitlerklub	13.543
Národní hospodářské skupiny československých dělníků a konsumentů	5.223
Československá strana lidová	22.858
Československá živnostenskoobchodnická strana středostavovcká	24.325
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu a Svazu zemědělců ve Velké Praze	5.718
Oslavní zastupitelstvo:	
I. Ze sdružených stran:	
a) z československé strany socialistické (předseda sekretář V. Kláška):	
1. JUDr. Karel Haxa, starosta města, Praha I., Staroměstské náměstí 13.	
2. Ferdinand Menger, úředník, Praha II., Trojská 12.	
3. Ing. Eustach Molzer, předseda stát. regulační komise, Praha II., Iřenská č. 4.	
4. Generál zdravotní služby MUDr. Rudolf Raše, Ústřední nemocnice, Dejvice, Nádražní 265.	
5. Františka Plamínková, učitelka, Praha I., Staroměstské nám. 8.	
6. Alexander Neperný, mistr knihárský, Praha II., Jelená 22.	
7. Josef Houka, učitel, Král. Vinohrady, Smilovského 2.	
8. Alois Zizka, profesor, Nusle č. 489.	
9. PhDr. Petr Zemek, úředník minist. soc. péče, Karlin, Kalná č. 448.	
10. Bedřich Zelinka, zřízenc a předseda Syndikátu obecních zaměstnanců, Žitkov, Chelčického 1000.	
11. Vojtěch Holý, učitel, Praha II.,	
II. Ze sdružených stran:	
a) z komunistické strany v Československu (sekce III. internacionály):	
1. Honer František, poslanec, Praha I., Velešlavova č. 94.	
2. Dražilová Augusta, manžel. sluby, Praha III., Vlastská č. 253.	
3. Štúr Václav, kontrolor nemoc., Kobylisy 37.	
4. Skála Jan, redaktor, Praha VII., Letohradská č. 66.	
5. Nedvěd František, úředník, Karlin, Palackého ul. č. 330.	
6. Douša Gustav, tajemník, Smíchov, na Břevince č. 1158.	
7. Junek Josef, úředník, Žitkov, Kostnické nám. č. 2.	
8. Čížek Jan, typograf, Břevnov, Markétská č. 61.	
9. Buncák Josef, úředník, Praha VII.,	

Výsledky voleb do ústředního zastupitelstva 16. září 1923 (Zdroj: digitalniknihovna.cz)

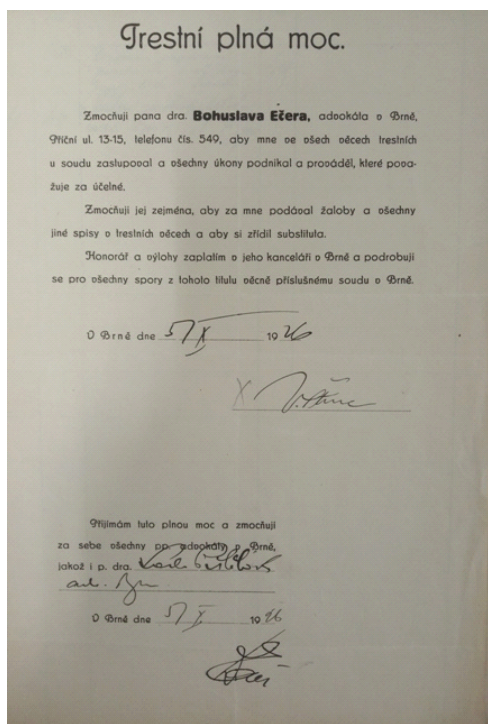
Delegace KSČ na V. kongresu Kominterny v roce 1924 (Zdroj: ANM, f. Josef Bubník)

Prohlášení, které na svou obranu napsal Josef Bubník (Zdroj: ANM, f. Josef Bubník)

*Kovodělné vedení pro východní Slovensko a Podkarpatskou Rus, třetí zprava sedící Julius Verčík
(Zdroj: ANM, f. Julius Verčík)*

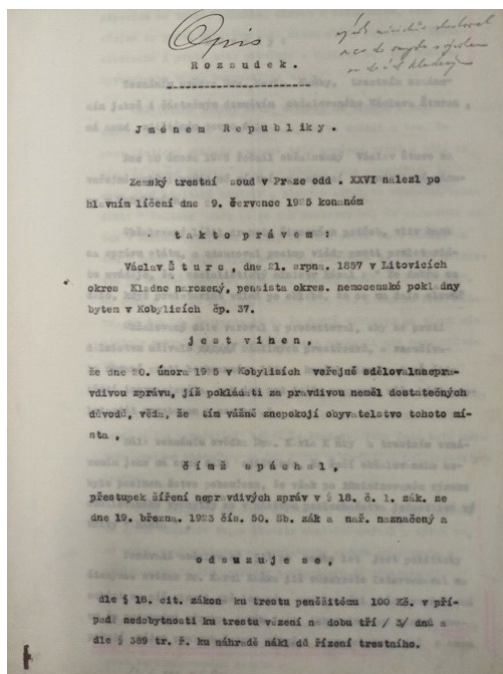
Plná moc Václava Šturce, kterou svěruje do rukou komunisty a právníka Bohuslava Ečera (SOA v Praze, f. Krajský trestní soud Praha)

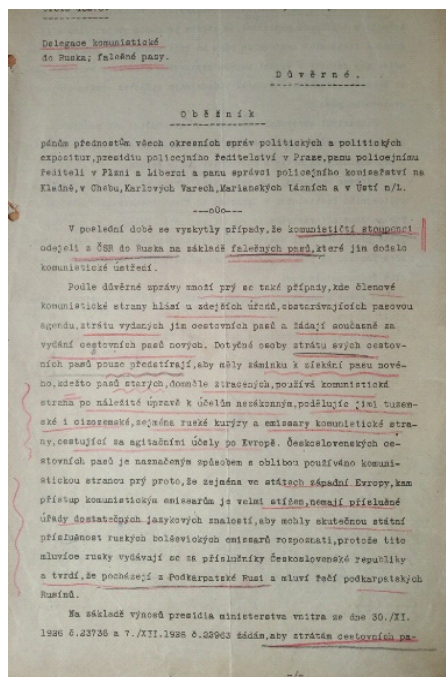
Sociálnědemokratičtí poslanci zvolení ve volbách do Říšské radě v roce 1907 (AČSSD, f. Československá sociálně demokratická strana dělnická, ČSDSD (1878 – 1921))

Josef Hybeš (Zdroj: AČSSD, f. Československá sociálně demokratická strana dělnická, ČSDSD (1878 – 1921))

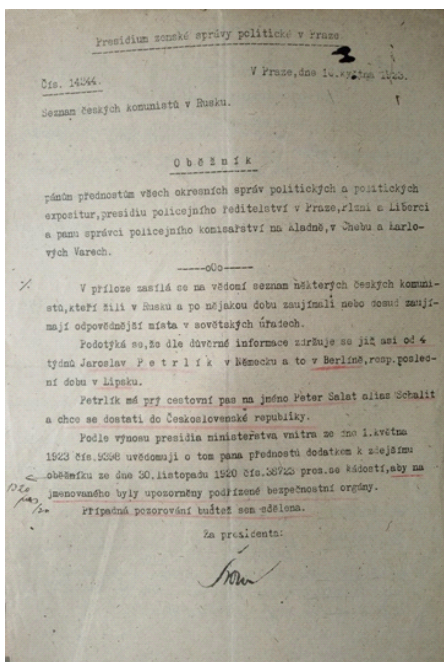
Rozsudek zemského trestního soudu v Praze z 9. července 1925 nad Václavem Šturcem (SOA v Praze, f. Krajský trestní soud Praha)

Oběžník Presidia zemské správy politické v Praze z 18. 12. 1926 o falešných pasech, na něž komunisté cestují do SSSR (SOA v Plzni, f. Policejní ředitelství Plzeň ([1875]) 1918-1951)

Týdeník Škodovák (SOA v Plzni, f. Policejní ředitelství Plzeň ([1875]) 1918-1951)

Oběžník Presidia zemské správy politické týkající se seznamu českých komunistů v Rusku, mimo jiné Jaroslava Petříka-Saláta (SOA v Plzni, f. Policejní ředitelství Plzeň ([1875]) 1918-1951)

Mladý Rudolf Slánský (ZAO, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – sv. I/2. Presidiální spisy 1919-1939, 1. díl 1919-1933)

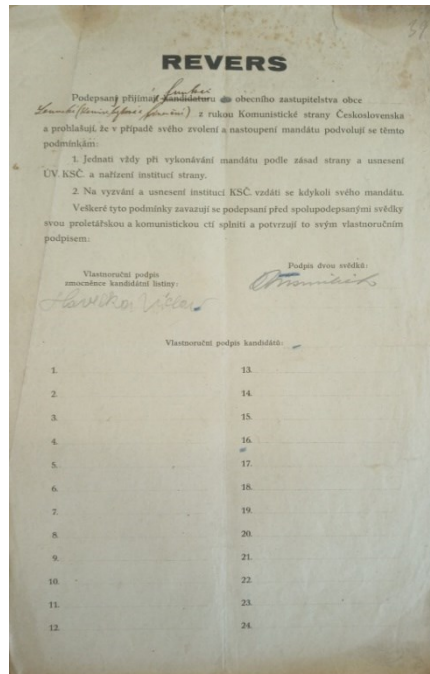
Richard Slánský (ZAO, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – sv. I/2. Presidiální spisy 1919-1939, 1. díl 1919-1933)

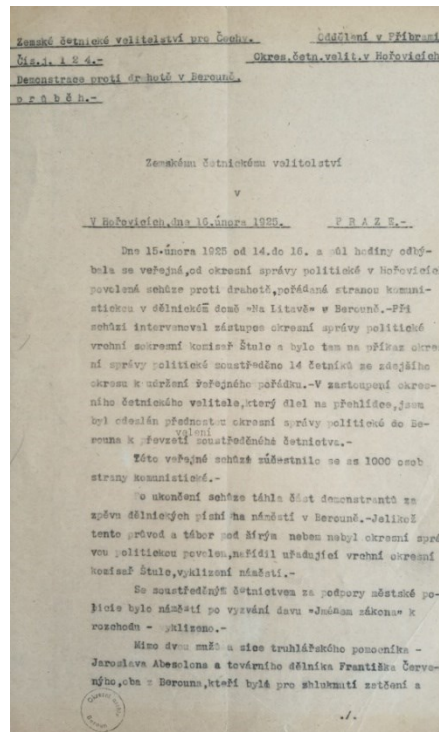
Jaroslav Rouček, šéfredaktor listu Rovnost, poslanec za KSČ (APSP, f. Poslanci a Senátoři Národního a Federálního shromáždění)

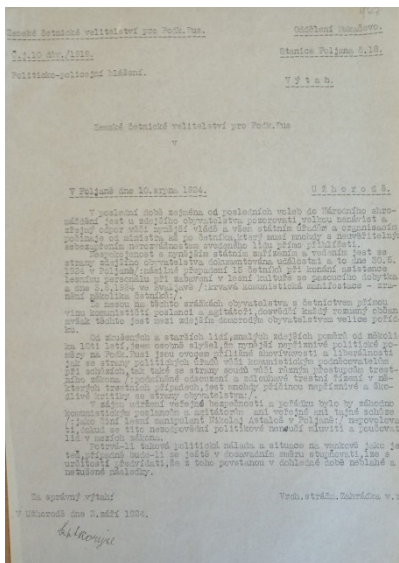
Josef Teska, poslanec za KSČ, představitel pravého křídla (APSP, f. Poslanci a Senátoři Národního a Federálního shromáždění)

Revers, který podepsal k výkonu své funkce komunista Jaroslav Süßmilich (NA, f. Jaroslav Süßmilich 1904-1972)

Zpráva zemského četnického velitelství pro Čechy adresovaná zemskému četnickému velitelství v Hořovicích o průběhu protidrahotní demonstrace v Berouně (SOkA Beroun, f. Okresní úřad Hořovice)

Politicko-policejní hlášení Zemského četnického velitelství pro Podkarpatskou Rus (NA, f. Generální velitel četnictva Praha 1918-1942)

Ústřední sekretariát komunistické strany Československé
Karlin, Královská 13.

Schůzi ohlásil *J. Menasova, Jekla Michal*

Delegační lístek

pro soudr. *Majerová Marie*
na *schůzi pohraniční* jen do *Michle*

v místnostech *v díl domě*
na den *čunara pondělí 1924* hod.
Program: *Poměr v Rusku*

Stanice dráhy _____
Odjezd z Prahy _____
Příjezd do Prahy _____
Účast mužů _____ žen _____ dohromady _____
Zvláštní poznámky: _____

Sekretariát komunistické strany
v Československu

Delegační lístek Marie Majerové na veřejnou schůzi v Praze-Michli (Zdroj: LAPNP, f. Marie Majerová)

Marie Majerová
Praha II., Pod Slovany 4.

V Praze, dne 17. ledna 1925.

Tit. Sekretariát komunistické strany v Českoslovenaku,
P r a h a - K a r l í n,
Královská třída č. 13.

Vážení soudruzi,

dovoluji si poslati vyúčtování svoji cesty podle vzorce, který jste mi zaslali:

Odjezd z Prahy dne 4./6. 1924.
Příjezd do Moskvy "8./6. --"

Dieta za cestu, 4 dny á Kč 72.-	Kč 288.-
Cestovné Praha-Moskva	Kč 1046.75

Odjezd z Moskvy dne 1./8. 1924
Příjezd do Prahy " 4./8. --"

Dieta za cestu, 4 dny á Kč 72.-	Kč 288.--
Cestovné Moskva-Praha	Kč 1046.75
Pobyt v Moskvě: 53 dny á Kč 20.-	Kč 1160.--
	<hr/> Kč 3829.50

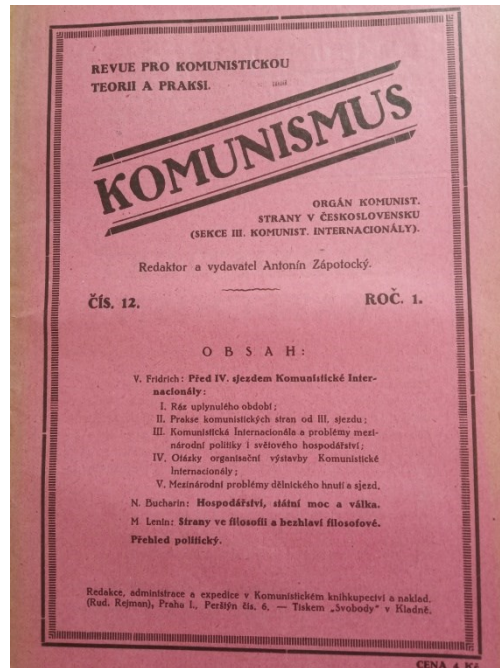
Obdržená záloha v Praze: Kč 3000.--
Od p. v Moskvě 25 doll.
 Kč 875.-- || á Kč 35.- | --- Kč 3875.-- |
| Cesta stála | Kč 3829.50 |
| Vrací | Kč 45.50 |

S komunistickým pozdravem

Vyúčtování cesty do Moskvy v roce 1925, které Marie Majerová zaslala sekretariátu KSČ (Zdroj: LAPNP, f. Marie Majerová)

Komunistický tajemník Josef Tesla (Zdroj: ZAO, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě - sv. I/2. presidiální spisy 1919 - 1939 (1. díl 1919 - 1933))

Časopis Komunismus. Revue pro komunistickou teorii a praxi

Záznam ze dne 17. máje 1926:

Děstavila se ke mně slečna Mária Tausiková, dcera býv. poslance Heřmana Tausika, bytem Husle údolí, Jaromírova ul. č. 41., a prosí, aby jí pan prezident udělil audienci, při které by prosila jej o udělení milosti pro jejího otce, který odpykává trest v trestnici a má asi v listopadu býti propuštěn. Mimo to má však otec její ještě vyšetřování v jiných 37 případech, které ovšem není ještě skončeno.

Sděлил jsem slečně Tausikové, že pan prezident v těchto případech spravila audience nepovoluje, a to přpto, že snestijí povoliti může pouze za spolupodpismu ministra spravedlnosti, a dokud tento návrh od ministra spravedlnosti nepřijde, není možno, aby milost byla udělena. Doporučil jsem jí, aby proto v první řadě obrátila se na ministra spravedlnosti a jemu přednesla žádost, aby ministr šádesť návrh na udělení milosti panu prezidentovi podal. Přes to však trvala slečna Tausiková na tom, abych návrh o udělení audience panu prezidentovi předložil.

Dr. Webr, v. r.

Dcera komunisty Heřmana Tausika žádá o audienci u prezidenta republiky a udělení milosti pro svého otce (Zdroj: AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953))